

รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ย
ข้อพิพาทสภาพทนายความ กรุงเทพมหานคร

**A MODEL OF THE MEDIATION BY BUDDHIST PEACEFUL MEANS:
A CASE OF THE MEDIATION CENTER OF LAWYERS COUNCIL,
BANGKOK**

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

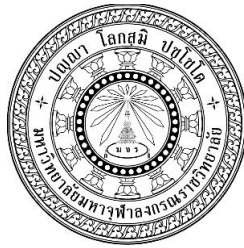
รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ใกล้เคียง
ข้อพิพาทสภาพนาถความ กรุงเทพมหานคร

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย

คุณูปการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชา สันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

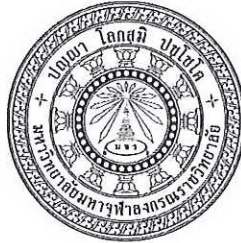
**A Model of the Mediation by Buddhist Peaceful Means: A case
of the Mediation Center of Lawyers Council, Bangkok**

Mr. Witool Nuyimsai

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Peace Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุขฎิณิพนธ์
เรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท
สภานายความ กรุงเทพมหานคร” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
ดุขฎิณิพนธ์ สาขาวิชาสันติศึกษา

(พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุขฎิณิพนธ์

(พระเมธาวิญยรส, รศ.ดร.)

(ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์)

(พระมหาดวงเด่น จิตดาโน, ดร.)

(พระมหาหรรษา ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

(ดร.นพ.บรรพต ตันธีรวงศ์)

คณะกรรมการควบคุมดุขฎิณิพนธ์

พระมหาหรรษา ธรรมหาโส, รศ.ดร. ประธานกรรมการ
ดร.นพ.บรรพต ตันธีรวงศ์ กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย)

- ชื่อคุณิพนธ์** : รูปแบบการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์
ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร
- ผู้วิจัย** : นายวิฑูล หนูยิ้มชัย
- ปริญญา** : พุทธศาสตรคุณิพนธ์บัณฑิต (สาขาวิชาสันติศึกษา)
- คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์**
- : พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., ป.ธ.๖, พธ.บ. (ปรัชญา),
ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
 - : ดร.นพ.บรรพต ดันธีรวงศ์, พ.บ. (แพทยศาสตร์),
ส.ม. (สาธารณสุขศาสตร์), Ph.D. (Buddhist Studies)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

คุณิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสากล และรูปแบบการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ (๒) เพื่อศึกษารูปแบบในการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อเสนอรูปแบบการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความโดยแนวทางพุทธสันติวิธี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทและด้านพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการศึกษวิจัย พบว่า

หลักการและวิธีการเกี่ยวกับรูปแบบการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสากลมีความสอดคล้องกันกับหลักการและวิธีการของการดำเนินการในศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความในปัจจุบัน มีหลักการการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทดังนี้คือ หลักของการชี้แนะ หลักการสมัครใจอย่างแท้จริง หลักการยุติด้วยความพึงพอใจของคู่ความ หลักการไม่พิจารณาความถูกผิดในข้อกฎหมายและต่างพ้องปรนให้แก่กัน และหลักการเป็นความลับ ซึ่งเมื่อนำหลักการนี้มาพิจารณาถึงคุณสมบัติของผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาท ก็จะได้เป็นคุณสมบัติในหลาย ๆ ด้าน กล่าวคือ มีความซื่อสัตย์ มีความคิดสร้างสรรค์และมีสติปัญญา มีความเป็นกลางไม่มีความรู้สึกขุ่นเคืองฝ่ายใด ไม่มีอคติ มองการไถ่เกลี่ยในแง่ดี มีความอดทน เป็นผู้ฟังที่มีประสิทธิภาพ มีความยืดหยุ่น ไม่เป็นผู้ตัดสิน มีความอดสาเห วางตัวให้เป็นผู้ที่สมควรได้รับความนับถือ ให้เกียรติคู่พิพาท รักษาความลับของคู่พิพาท มีความสามารถในการเจรจาและสื่อสาร และมีความรู้และประสบการณ์ในการไถ่เกลี่ย โดยมีวิธีการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทที่ประกอบไปด้วย บทบาทของผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทและเทคนิคในการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท โดยบทบาทของผู้ไถ่เกลี่ยประกอบด้วย บทบาทด้านช่วยเหลือ บทบาทด้านสนับสนุนบทบาทด้านการอำนวยความสะดวก บทบาทในการสื่อสารข้อมูล และบทบาทในการปกป้องความน่าเชื่อถือ ส่วนเทคนิคในการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทประกอบไปด้วย เทคนิคทางด้านการจัดเตรียมสถานที่ไถ่เกลี่ย เทคนิคในการกล่าวเปิดการไถ่เกลี่ย เทคนิคในการสร้างความไว้วางใจและมิตรไมตรี เทคนิคในการตั้งคำถาม เทคนิคในการฟัง เทคนิคในการกำหนดประเด็น เทคนิคในการแปลงคำพูด รวมไปถึง การวางตัวเป็นกลาง การให้อำนาจแก่คู่พิพาท การตรวจสอบถึงความเป็นไปได้ และการทำสัญญา ส่วนกระบวนการในการไถ่

เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาท เป็นแนวปฏิบัติตามแบบพุทธสันติวิธี โดยยึดหลักอริยสัจ ๔ ในการวิเคราะห์ปัญหา และในงานวิจัยครั้งนี้ได้นำเสนอรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพนาความโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ประกอบด้วยรูปแบบด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันประกอบด้วยคุณสมบัติภายในและคุณสมบัติภายนอกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งกำหนดคุณสมบัติภายในไว้คือ เป็นผู้ที่มีสติ มีขันติ ไร้อคติ และมีพรหมวิหารธรรม คุณสมบัติภายนอกคือ มีกัลยาณมิตรธรรม มีศีลธรรม และมีการวชิธรรม รูปแบบด้านวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันประกอบด้วยบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและเทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยใช้บทบาทด้านเมตตาตามหลักสาราณียธรรม และใช้เทคนิคที่เป็นทางสายกลางหรือมีขณิมาปฏิบัติ สดุดท้ายรูปแบบด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ใช้หลักอริยสัจ๔ในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งมีลำดับขั้นตอนของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ๕ ขั้นตอน คือ ๑) ตั้งต้นวิเคราะห์ทุกข์ ๒) เปิดमुखด้วยปิยวาจา ๓) ใช้เมตตาค้นหาประเด็น ๔) ร่วมคิดเห็นอย่างไร้อคติ และ ๕) มุ่งมิตีอภัยทาน โดยมีเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ “สันติ” หรือการที่คู่พิพาทยุติข้อพิพาทโดยไม่ติดใจเอาความต่อกันอีก

Dissertation Title : A Model of the Mediation by Buddhist Peaceful Means:
A Case of the Mediation Center of Lawyers Council,
Bangkok

Researcher : Mr. Witoon Nuyimsai

Degree : Doctor of Philosophy (Peace Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phramaha Hansa Dhammahaso, Assoc. Prof. Dr.,
Pali VI, B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Banpot Thontiravong, M.D. (Medicine),
M.P.H. (Public Health), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : February 9, 2019

Abstract

This research is of 3 objectives, i.e., (1) to study principles, ideas, theories and practices related to the model of the international dispute mediation, and the model of dispute mediation of the Lawyers Council, (2) to study the model of dispute resolution in Theravada Buddhism, and (3) to present a model of dispute settlement of Mediation Center of Lawyers Council by Buddhist Peaceful Means. This research is qualitative, emphasizing documents and interviews with experts and scholars in dispute resolution and in Theravada Buddhism, respectively.

The outcome of the research found the followings:

The principles and process related to the model of the international dispute mediation and the current state of dispute mediation of the Lawyers Council are consistent; in terms of dispute mediation principles, they are: the guidance principle, the true voluntary principle, the principle of satisfactory settlement of disputants, the principle of not considering the rights and wrongs in law issues and the relief to each other, and the principle of confidentiality; all of these principles can include the mediator's qualifications in many ways, i.e. being honest, creative with intelligence, not taking side, not getting angry with any party nor having any prejudice, being optimistic in mediation, being patient, effective listener, flexible, not judging, being persevering, self-positioning as the one who deserves to be respected, giving honor to

disputants, keeping disputants' secrets, having ability in negotiation and communication, and having knowledge and experience in mediation by having such mediation process consisting the role of dispute mediator and methods of mediation which include the roles of facilitating, supporting, accommodating, information communicating, and credibility protecting. For the techniques of dispute mediation, they are preparation of the place for dispute mediation, making opening speech, building of trust and friendship, asking questions, listening, setting issues, translating words, including self-neutralizing, disputant empowerment, checking possibility, and signing agreement. For the process of dispute resolution in Theravada Buddhism, its way of practice is by Buddhist peaceful means with the holding on to the principle of the Four Noble Truths in analyzing problems. In this research, it presents a model of dispute settlement of Mediation Center of Lawyers Council by Buddhist Peaceful Means comprising mediators' inner and outer qualities; the inner defined as being conscious, patient, unbiased and benevolent while the outer are having good friends, morality, honoring others. For the method model of dispute resolution, it consists of the role and mediating technique of dispute mediators, i.e. the role of loving kindness in accordance with the virtues for fraternal living or *Sārāṇiyadhamma* and the use of the Middle Way or technique *Majjhimā patipadā*. Lastly, the process model of dispute mediation is the use of the Four Noble Truths in proceeding the process of dispute mediation of which having 5 steps of 1) start to analyze sorrows or *Dukkha*, 2) start talking with nice words or *Piyavaca*, 3) search for issues with loving kindness, 4) sharing opinions without bias, and 5) aiming for the aspect of forgiveness with the dispute mediating purpose of 'Peace' or disputants' settlement of disputes by forgoing matters towards each other.

กิตติกรรมประกาศ

ดัชนีฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ การชี้แนะการช่วยเหลือ อุปถัมภ์จากหลายฝ่าย ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. เลขาณุกการอธิการบดี และผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาสันติศึกษา ประธานกรรมการผู้ควบคุม ดุษฎีนิพนธ์ ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำ ปรึกษาเกี่ยวกับการทำดุษฎีนิพนธ์และทุกๆ เรื่องเกี่ยวกับการศึกษา ขอขอบพระคุณ ดร.นพ.บรรพต ตันธีรวงศ์ กรรมการผู้ควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำ คำปรึกษาเกี่ยวกับการทำดุษฎีนิพนธ์จนสำเร็จลุล่วง

ขอกราบขอบพระคุณ พระเมธาวิญญูสร, รศ.ดร. ซึ่งท่านได้เมตตาเป็นประธานกรรมการ สอบดุษฎีนิพนธ์ และขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.อุทัย สติมัน และ ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์ ที่ได้เมตตามาเป็นกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร. ขอขอบพระคุณ ดร.อำนาจ บัวศิริ, ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, ดร.พูนสุข มาตังศรี และ ดร.ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์ ที่ได้ให้ความกรุณาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

ขอขอบพระคุณ ดร. สุภาพรณ เพิ่มพูล นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, ท่านธีระพงษ์ ทรงศาศรี กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ, ท่านศิระพงษ์ จันทเวช กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ, ท่านอาวุธ ภิญญอยง ผู้ ประนีประนอมประจำศาลแขวงสมุทรปราการ, ท่านชลิต อินทวิมลเมธา ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำ กรมบังคับคดี, คุณบดีศร เผ่าสุทอ และคุณจิราภรณ์ เข้มเจริญ ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ที่ได้กรุณาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการร่วมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อให้งานวิจัยในครั้งนี้ สมบูรณ์ขึ้น และขอขอบพระคุณ อ.ชลัท ประเทืองรัตนากัลยาณมิตรที่ได้กรุณาเป็นผู้ดำเนิน กระบวนการสนทนากลุ่มให้

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชปรีดีทิวิ, ศ.ดร. อธิการบดี และพระไพศาล วิสาโล, ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร, ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี, ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร, ท่านอดุลย์ ชันทอง, ท่านปรัชญา อยู่ประเสริฐ, ท่านวีระ คงทวีเลิศ, ท่านสมบัติ วงศ์กำแหง, ท่านพัฒนา จาติเกตุ และกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความทุกท่าน ที่ได้ร่วมให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

ขอขอบคุณ คุณรัชดา นาคสิทธิ์ หัวหน้าส่วนไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ และรวมถึงเจ้าหน้าที่จากสภานายความทุกท่าน ที่ได้อำนวยความสะดวกในเรื่องธุรการต่าง ๆ ทำให้ งานวิจัยในครั้งนี้ได้รับข้อมูลที่สะดวกยิ่งขึ้น

อานิสงส์คุณความดีที่เกิดจากงานวิจัยครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอบเป็นเกียรติแด่ผู้มีอุปการคุณ ทุก ๆ ท่านที่มีส่วนร่วมในความสำเร็จของดัชนีฉบับนี้ ทั้งที่ผู้วิจัยได้เอ่ยนามแล้วก็ดี ไม่ได้เอ่ยนาม ก็ดี รวมไปถึงบิดา มารดา และครอบครัวของข้าพเจ้าที่ได้ให้ความสนับสนุนเป็นอย่างดี ส่วน

ข้อบกพร่อง หรือข้อผิดพลาดใด ๆ ข้าพเจ้าขอน้อมรับคำวิจารณ์และขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว
และขออภัยมา ณ โอกาสนี้

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย
๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๙
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๒๓
บทที่ ๒ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบในการใกล้เคียง ข้อพิพาทสากล และรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท สหภาพนายความ	๒๔
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเรื่องความขัดแย้ง	๒๔
๒.๒ ความหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาท	๓๓
๒.๓ ความเป็นมาของการใกล้เคียงข้อพิพาท	๔๖
๒.๔ หลักการในการเจรจาใกล้เคียงข้อพิพาท	๕๓
๒.๕ รูปแบบและแนวทางในการใกล้เคียงข้อพิพาท	๖๐
๒.๖ หลักการและแนวคิดในการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท	
สหภาพนายความ	๗๑
๒.๗ แนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในการใกล้เคียงข้อพิพาทนอกศาล	๗๕
๒.๘ รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ	๗๖
๒.๙ เปรียบเทียบรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท	
สหภาพนายความกับสถาบันอื่นในสังคมไทย	๘๖

๒.๑๐ สรุป	๘๘
บทที่ ๓ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางพุทธศาสนาเถรวาท	๙๑
๓.๑ ความหมายและความสำคัญของความขัดแย้งตามหลักการในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท	๙๑
๓.๒ ความหมายและผลเสียของข้อพิพาท	๑๐๕
๓.๓ หลักการและเป้าหมายในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	๑๐๖
๓.๔ วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	๑๒๖
๓.๕ กระบวนการและขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	๑๓๗
๓.๖ สรุป	๑๔๖
บทที่ ๔ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี	๑๔๙
๔.๑ สภาพการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความและการบูรณาการในปัจจุบัน	๑๔๙
๔.๒ พุทธบูรณาการเพื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	๑๖๔
๔.๓ บูรณาการรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี	๑๗๘
๔.๔ ร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี	๑๘๓
๔.๕ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี	๑๙๘
๔.๖ ผลลัพธ์จากรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี	๒๐๒
๔.๗ สรุป	๒๐๔
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๒๐๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๐๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๒๑๒
บรรณานุกรม	๒๑๔
ภาคผนวก	๒๒๓
ภาคผนวก ก หนังสือขออนุญาต	๒๒๔
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย	๒๒๗
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๓๓
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๔๐
ภาคผนวก จ คำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ	๒๖๙
ภาคผนวก ฉ ผลการสำรวจความคิดเห็นของทนายความผู้ผ่านการอบรม	๓๐๕
ภาคผนวก ช รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)	๓๑๔
ภาคผนวก ซ บันทึกการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)	๓๒๒
ประวัติผู้วิจัย	๓๒๖

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑	แสดงการเปรียบเทียบกลยุทธ์เชิงแข่งขันและกลยุทธ์เชิงร่วมมือ
๒.๒	แสดงขั้นตอนการใกล้เคียงข้อพิพาทแบบ STAR สไตล์แอปเปอร์ติน
๔.๑	แสดงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค ในการใกล้เคียงข้อพิพาท ของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ
๔.๒	แสดงความสอดคล้องของคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิต่อหลักธรรมด้าน คุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท
๔.๓	แสดงความสอดคล้องของคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิต่อหลักธรรมด้าน วิธีการใกล้เคียงข้อพิพาท
	๓๑
	๖๕
	๑๕๐
	๑๗๑
	๑๗๖

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๑.๑	แสดงกรอบแนวคิดการพื้นฐานในการวิจัย	๔
๑.๒	แสดงกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี	๑๙
๑.๓	กรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ	๒๑
๑.๔	แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	๒๒
๒.๑	แสดงแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการพัฒนา (สรวิศ ลิ้มปรั่งสี)	๒๙
๒.๒	แสดงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบฮาวาย	๖๔
๒.๓	แสดงลักษณะบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	๖๘
๒.๔	แสดงคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวคิดของโลกตะวันตก	๖๙
๒.๕	แสดงขั้นตอนการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ	๗๘
๒.๖	แสดงขั้นตอนและแนวปฏิบัติในการดำเนินการไกล่เกลี่ยของผู้ไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ	๘๐
๒.๗	แสดงกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (โชติช่วง ทัพวงศ์)	๘๒
๒.๘	แสดงขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ	๘๖
๓.๑	แสดงรูปแบบอธิกรณสมณะ	๙๔
๓.๒	อภุศลมูลปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของพระวินัย	๙๖
๓.๓	ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของพระสูตร: พัฒนาการความขัดแย้ง (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส)	๙๘
๓.๔	แสดงปัจจัยสมุปบาทเชิงสังคมวิทยา: วงจรของความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง (ความขัดแย้งเกิดจากตัณหา และตัณหาทำให้เกิดความขัดแย้ง) (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส)	๑๐๑
๓.๕	แสดงการสร้างสันติด้วยสติและขันติ	๑๑๑
๓.๖	แสดงคุณสมบัติด้านขันติธรรมของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (ผู้วิจัย)	๑๑๒
๓.๗	แสดงผู้ไกล่เกลี่ยแนวพุทธซึ่งเว้นจากอคติ (ผู้วิจัย)	๑๑๔
๓.๘	แสดงวงจรอภุศลมูล (พระไพศาล วิสาโล)	๑๑๕
๓.๙	แสดงคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีพรหมวิหารธรรม (ผู้วิจัย)	๑๑๗
๓.๑๐	แสดงหลักการ วิธีการ และกระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ (ผู้วิจัย)	๑๔๗
๔.๑	แสดงแนวโน้มของกรอบแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ (ผู้วิจัย)	๑๕๓
๔.๒	แสดงร่างรูปแบบด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี (ผู้วิจัย)	๑๘๘

๔.๓	แสดงร่างรูปแบบด้านวิธีการผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี (ผู้วิจัย)	๑๙๓
๔.๔	แสดงร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีในด้าน กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (ผู้วิจัย)	๑๙๔
๔.๕	แสดงร่างรูปแบบด้านทัศนคติ (Attitude) ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดย แนวทางพุทธสันติวิธี	๑๙๗
๔.๖	แสดงขั้นตอนและเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ สันติวิธี	๑๙๘
๔.๗	รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี	๒๐๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในดัชนีฉบับนี้ใช้การอ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๗.

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

			พระวินัยปิฎก	
คำย่อ			ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินยปิฎก จุฬวรรค	ภาษาไทย
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินยปิฎก มหาวรรค	ภาษาไทย
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินยปิฎก มหาวิภังค์	ภาษาไทย
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินยปิฎก ปริวารวรรค	ภาษาไทย

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	ภาษาไทย
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	ภาษาไทย
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	ภาษาไทย
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก	ภาษาไทย
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุปัฏฐกนิบาต	ภาษาไทย
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	ภาษาไทย
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มหายาวรรค	ภาษาไทย
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	ภาษาไทย
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	ภาษาไทย
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	ภาษาไทย
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	ภาษาไทย
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	ภาษาไทย
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ธรรมบท	ภาษาไทย
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อุทาน	ภาษาไทย
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	ภาษาไทย
ขุ.จุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	จุฬนิทเทส	ภาษาไทย
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	ภาษาไทย
ขุ.ชา. จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	จตุกกนิบาตชาดก	ภาษาไทย
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อปทาน	ภาษาไทย

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณี ภาษาไทย

ข. ค่าย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

พระสุตตันตปิฎกอรรถกถา

ค่าย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ขุ.สุ.อ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อิติวุตตกอรรถกถา	ภาษาไทย
ขุ.ชา.อ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดกอรรถกถา	ภาษาไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์นับตั้งแต่สังคมมนุษย์ได้กำเนิดขึ้น ในอดีตมนุษย์เรามีประวัติความขัดแย้งมากมาย การแก้ปัญหาความขัดแย้งของมนุษย์ในอดีตมักมีการใช้กำลังในการตัดสินปัญหา จนกระทั่งในระยะต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบของการจัดการความขัดแย้งที่เป็นแนวสันติวิธีมากขึ้น รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็เป็นแนวทางหนึ่งที่เป็นแนวทางแห่งสันติวิธีในยุคแรก ๆ ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมักใช้ผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากคู่กรณีมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ถ้าเป็นข้อพิพาทภายในครอบครัวก็มักใช้ผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นที่นับถือของคนในครอบครัวเข้ามาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย ในระดับหมู่บ้านก็จะใช้ผู้ปกครองหมู่บ้าน เช่นผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่คู่กรณีเคารพนับถือ เป็นต้น สำหรับสังคมที่มีความหลากหลายดังเช่นยุคปัจจุบัน “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีทิศทางไปสู่การค้นหาทางออกจากคู่กรณีเอง คนกลางไม่ได้เป็นผู้ตัดสิน คนกลางเป็นเพียงผู้กระตุ้นเอื้ออำนวยให้ข้อตกลงเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามมีบางครั้งที่คู่กรณีไม่สามารถหาคำตอบร่วมกันได้อย่างน่าพึงพอใจ จึงได้ขอให้คนกลางทำหน้าที่ชี้ขาดและตัดสินเนื่องจากไว้วางใจคนกลางเป็นอย่างมาก”^๑ แสดงให้เห็นว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทยังคงใช้ผู้ที่ได้รับความนับถือในสังคมมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ประเด็นที่น่าสนใจและเป็นคำถามก็คือคนกลางในการไกล่เกลี่ยเหล่านั้นมีทักษะเพียงพอแล้วหรือยัง และคำถามนี้ก็เป็นที่น่าสนใจสำหรับทนายความผู้ที่จะเข้าทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยเหตุที่ว่าทนายความเป็นอีกหนึ่งสาขาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งโดยตรง ซึ่งหากจะว่ากันตามประวัติความเป็นมานั้น ทนายความถือเป็นอาชีพที่มีเกียรติ “วิชาชีพทนายความเกิดขึ้นในวัฒนธรรมตะวันตกมาตั้งแต่สมัยโรมัน เมื่อสิ้นยุคโรมัน ทนายความโนตารีมีบทบาทต่อเนื่องในยุคศาสนาคริสต์ วิชาชีพทนายความในชั้นศาลเกิดขึ้นครั้งแรกในโลกที่ ปารีส ในปี ค.ศ. ๑๗๘๐ และฝรั่งเศส เมื่อปี ค.ศ. ๑๗๘๙ ทนายความในฝรั่งเศสจะถูกลูกความเรียกว่า “Maitre” ซึ่งแปลว่า “ท่านอาจารย์” เป็นการแสดงว่าสังคมให้เกียรติวิชาชีพนี้”^๒ ดังที่ได้กล่าวมานี้ ทนายความจึงถือว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติและเป็นที่ยอมรับในสังคม คนที่เป็นทนายความจึงมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเป็นคนกลางในกระบวนการไกล่เกลี่ยได้และถึงขั้นสามารถที่จะทำหน้าที่ชี้ขาดและตัดสินได้เมื่อคู่ความ

^๑ ชลัท ประเทืองรัตนนา, การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง เส้นทางแห่งการสร้างความสำเร็จร่วมกัน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๕.

^๒ ภูมินทร์ บุตรอินทร์, ความรู้เบื้องต้น การให้คำปรึกษาทางกฎหมายและการทำหน้าที่ทนายความฝึกหัด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๔-๕.

ต้องการทั้งนี้ก็เนื่องมาจากมีความรู้ทางกฎหมายเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่ยังมีประเด็นปัญหาที่พบในปัจจุบันตามสื่อต่าง ๆ ที่สังคมยังมีความเคลือบแคลงใจในบทบาทของทนายความบางท่าน รวมไปถึงเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่ทนายความใช้ในการเอาชนะฝ่ายตรงกันข้าม หรือแม้แต่มีข่าวการโกงลูกความของตัวเองตามสื่อที่พบเห็นอยู่บ่อยครั้งในหนังสือพิมพ์ หรือการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ที่ตั้งคำถามในด้านลบเกี่ยวกับทนายความ โดยเฉพาะทนายความในประเทศไทย^๓ ความคิดเห็นหรือประเด็นเหล่านี้มีไม่เว้นแม้กระทั่งหน่วยงานของรัฐที่ได้สร้างความสับสนและเคลือบแคลงใจให้กับประชาชนเกี่ยวกับบทบาทของทนายความในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท^๔

ประเด็นที่น่าสนใจประการต่อมาคือกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขององค์กรในสภาทนายความที่ปฏิบัติกันอยู่นั้นมีความน่าเชื่อถือ และมีประสิทธิภาพอย่างไร สำหรับคำถามนี้ ในเบื้องต้นพอจะอธิบายได้ว่า สภาทนายความนั้นได้มีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นมาเพื่อระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ย มีการอบรมทนายผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อให้ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้มีทักษะในการไกล่เกลี่ยเพียงพอที่จะทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดี “โครงการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความได้ผ่านการศึกษาและพัฒนาจนเป็นรูปธรรมโดยได้มีการจัดตั้งสำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นตามข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการแบ่งส่วนงานและอำนาจหน้าที่ของกรรมการสภาทนายความ พ.ศ. ๒๕๔๗ สำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่จัดตั้งขึ้น มีวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานดังนี้ (๑) จัดให้มีการอบรมทนายความ ผู้ที่ประสงค์จะอาสาทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยการจัดอบรมทุกภาคทั่วประเทศ (๒) ขึ้นทะเบียนทนายความผู้ผ่านการฝึกอบรมตามประเภทคดีที่มีความชำนาญ (๓) จัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นในทุกเขตศาลจังหวัดและ (๔) ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วประเทศได้เข้าใจถึงบทบาทและภารกิจของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความและให้เข้าใจถึงข้อดีของการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ย เพื่อเป็นทางเลือกใหม่ให้กับประชาชนในการระงับข้อพิพาท”^๕

จากวัตถุประสงค์ที่ยกมากล่าวนี้นี้พอจะเห็นได้ว่า ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความ สนับสนุนกระบวนการเชิงสมานฉันท์ให้เกิดการระงับข้อพิพาทด้วยความเข้าใจอันดีต่อกัน คู่ความสามารถกลับไปดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ซึ่งสอดคล้องกับ “หลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อันเป็นกระบวนการวิธีปฏิบัติต่อความขัดแย้งที่ตระหนักถึงความเสียหาย การเยียวยาความเสียหายทั้งทางร่างกาย ทรัพย์สินและความสัมพันธ์ รวมทั้งแผนความรับผิดชอบหรือข้อตกลงเชิง

^๓ UNIGANK, 7 ความจริงเกี่ยวกับวิชาชีพ"ทนาย" [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.unigang.com/Article/1073> [๓๐ พ.ย. ๒๕๖๐].

^๔ บรรณาธิการข่าวเดลินิวส์, (๑๕ ธ.ค. ๒๕๖๑), “สภาทนายความเดือด! ศูนย์ดำรงธรรมนครสวรรค์โพสต์หมิ่น”, เดลินิวส์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.dailynews.co.th/regional/616164> [๒๐ ธ.ค. ๒๕๖๐].

^๕ สำนักกระงับข้อพิพาททางเลือกสภาทนายความ, “กฎหมายระเบียบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจรรยาบรรณผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการสภาทนายความ, ๒๕๕๗), หน้า ๓.

ป้องกันที่เป็นไปได้อันนำไปสู่ผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ของสังคม”^๖ ซึ่งหากมองอีกด้านหนึ่งสามารถกล่าวได้ว่า รูปแบบเหล่านี้สอดคล้องและเป็นไปในวิธิตามหลักการของพระพุทธศาสนาในแง่ของการแก้ปัญหาโดยใช้หลัก “อริยสัจ๔” แต่ประเด็นก็คือ จะนำเสนอรูปแบบอย่างไรให้เป็นรูปแบบที่ชัดเจนในเชิงพุทธ ซึ่งหลักการและเป้าหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพทนายความนั้นมีความสอดคล้องกับหลักการและเป้าหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธสันติวิธี^๗ ดังตัวอย่างเช่น “การกำหนดจรรยาบรรณของทนายความผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทที่จะต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง ไม่อคติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ให้ความเป็นธรรมต่อคู่พิพาทเสมอกัน เก็บรักษาข้อเท็จจริงที่ได้จากการใกล้เคียงเป็นความลับ ห้ามรับเป็นทนายความหรืออนุญาตตุลาการให้แก่คู่พิพาทในคดีที่ตนเองรับหน้าที่เป็นผู้ใกล้เคียงแล้ว การให้คำแนะนำชี้แจงข้อดีข้อเสียให้คู่พิพาทรับทราบ ประพฤติอยู่ในกรอบจริยธรรมและมรรยาททนายความตามข้อบังคับสภาพทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. ๒๕๒๙”^๘

จากความสอดคล้องอันว่าด้วยหลักการและเป้าหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาทซึ่งสอดคล้องกับหลักการทางพุทธสันติวิธีนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า รูปแบบของการใกล้เคียงข้อพิพาทตามแนวทางพุทธสันติวิธีของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพทนายความควรจะเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยต้องการพัฒนาเป็นรูปแบบที่เหมาะสมและเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการใกล้เคียงให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากศึกษาวิเคราะห์จากกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพทนายความเดิมที่มีอยู่แล้วและใช้หลักพุทธสันติวิธีเข้ามาบูรณาการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ก็จะเป็นผลดีต่อการใกล้เคียงข้อพิพาทมากยิ่งขึ้นไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สามารถตั้งเป็นประเด็นปัญหาได้ว่า หลักการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่เหมาะสมกับศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพทนายความควรเป็นอย่างไร เช่นด้านคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท ด้านบทบาทและเทคนิคในการใกล้เคียงข้อพิพาท ไปจนถึงด้านกระบวนการในการใกล้เคียงข้อพิพาท อันเป็นหลักการ วิธีการและกระบวนการที่เป็นคำถามที่จะนำมาพัฒนารูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพทนายความว่าควรเป็นอย่างไร เพื่อช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทให้ดียิ่งขึ้นไป คำถามที่สำคัญจึงมีอยู่ว่า “รูปแบบของการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่เหมาะสมกับศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพทนายความควรเป็นอย่างไร” ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและนำเสนอ “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพทนายความ กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นแนวทางในการ

^๖ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกในการยุติข้อขัดแย้งทางอาญาสำหรับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๙-๒๘.

^๗ วิฑูล หนูยิ้มซ้าย, “ศึกษาเปรียบเทียบการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพทนายความกับพุทธสันติวิธี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘) หน้า ๑๐๓.

^๘ ชวน คงเพชร และ สุรพล สิ้นธนา, “กฎหมายระเบียบการใกล้เคียงข้อพิพาท จรรยาบรรณผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท”, ใน *เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท”* (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการสภาพทนายความ, ๒๕๕๗), หน้า ๕.

สร้างสรรค์กระบวนการระดับข้อพิพาทเชิงสมานฉันท์โดยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและหลักพุทธสันติวิธีสืบเนื่องต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล และรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

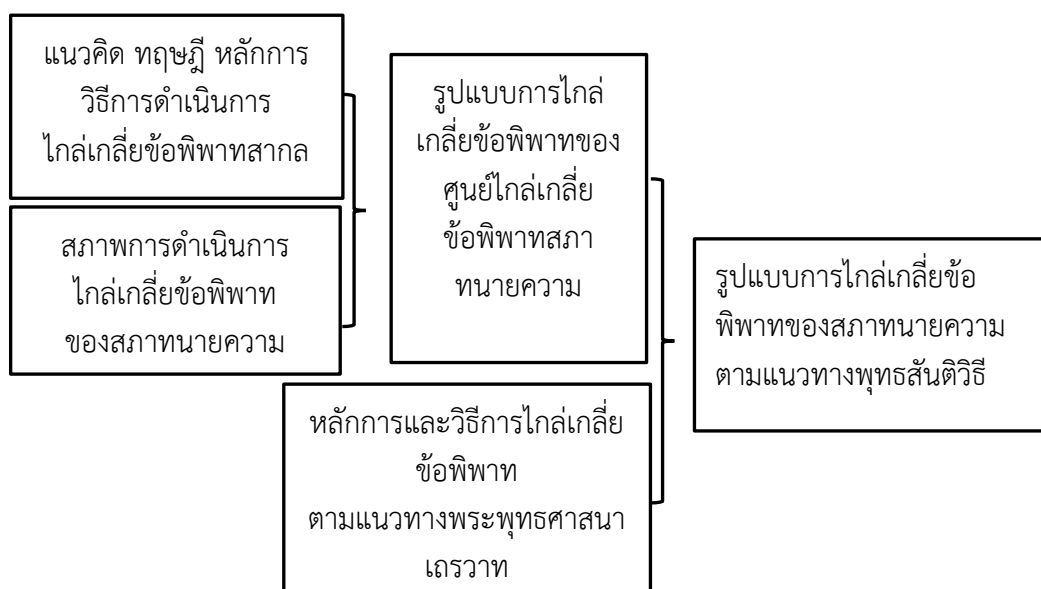
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล และรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ มีองค์ความรู้อย่างไรบ้าง

๑.๓.๒ รูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาทมีกระบวนการ ขั้นตอน หลักการและวิธีการปฏิบัติเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความโดยแนวทางพุทธสันติวิธีควรเป็นอย่างไร

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวข้างต้น สามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดการพื้นฐานในการวิจัย

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดและทฤษฎีของความขัดแย้งและการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และรูปแบบที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสากลทั่วไปทั้งของโลกตะวันตกและตะวันออก ศึกษาหลักธรรมที่ใช้ในกระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยเฉพาะหลักธรรมสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาแนวทางและรูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี ศึกษาแนวทางและรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร ศึกษาและบูรณาการเพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ โดยแนวทางพุทธสันติวิธี

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยจะศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษากฎหมายและระเบียบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสหภาพนายความ ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร ตำราวิชาการ บทความ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นผู้ให้ความรู้ในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ, ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ และสถาบันอื่น ๆ เช่นสำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, สถาบันพระปกเกล้า, สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และองค์การไกล่เกลี่ยโลก เพื่อให้สามารถนำข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสากลและตามหลักพุทธสันติวิธีมาบูรณาการใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความในยุคปัจจุบันอย่างกลมกลืนลงตัว ผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว ประกอบไปด้วย

๑.๔.๓.๑ กลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา

๑) พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒) พระไพศาล วิสาโล	พระนักเผยแผ่ธรรมและนักวิชาการอิสระ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต
๓) พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔) ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	รองคณบดีฝ่ายวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕) ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี	อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๔.๓.๒ กลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล

๑) นายอดุลย์ ชันทอง	ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา
๒) นายปรัชญา อยู่ประเสริฐ	ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
๓) นายวีระ คงทวีเลิศ	ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค ๓
๔) ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร	กรรมการกฤษฎีกา
๕) นายชลัท ประเทืองรัตนา	นักวิชาการชำนาญการ สถาบันพระปกเกล้า
๖) ดร.แดเนียล เอ็ดมานด์	ผู้อำนวยการองค์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโลก

๑.๔.๓.๓ กลุ่มทนายความและผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภา

ทนายความ

๑) ว่าที่ พ.ต. สมบัติ วงศ์คำแหง	อุปนายกสภาทนายความฝ่ายบริหาร/ ผู้อำนวยการสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ
๒) นายพัฒนา จาติเกตุ	อุปนายกสภาทนายความฝ่ายกิจการพิเศษ/ ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ
๓) นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี	กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ
๔) นายศิวัชพงษ์ จันทเวช	กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ
๕) นายคันสนะ สกุลลัมเจริญ	กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ
๖) นายอภิชาติ เอี่ยมสกุล	กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ
๗) ว่าที่ ร.ต.ลิขิต สมนวนตาต	กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ
๘) นางสาวกิริดา สำเภา	กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ
๙) นางสาวรัชดา นาคสิทธิ์	หัวหน้างานไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ

หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดทำร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี และเมื่อได้ร่างรูปแบบฯ มาแล้ว ผู้วิจัยจะทำการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาทำการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อแลกเปลี่ยน เสนอแนะและแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงให้ได้เป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิไว้ดังนี้

ก) ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี ต้องเป็นผู้ที่มีคุณวุฒิทางการศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาโท

ข) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ ต้องเป็นกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ หรือเป็นทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ต่ำกว่า ๑๐ กรณี

ค) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประจำศาลยุติธรรม ต้องมีประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ต่ำกว่า ๑๐ คดี

ง) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประจำกรมบังคับคดี ต้องมีประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ต่ำกว่า ๑๐ คดี

จ) ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ ต้องเป็นผู้ที่เคยได้รับการบริการจากศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มย่อย ประกอบไปด้วย

ก) ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี

๑) พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มมร

๒) ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

๓) ดร. สุภาพรณ เพิ่มพูล นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ข) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

๑) นายธีระพงษ์ ทรงาศรี กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

๒) นายศิระพงษ์ จันทเวช กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

ค) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประจำศาลยุติธรรม

นายอาวุธ ภิญโญยง ผู้ประนีประนอมประจำศาลแขวงสมุทรปราการ

ง) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประจำกรมบังคับคดี

นายชลิต อินทรวิมลเมธา ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำกรมบังคับคดี

จ) ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

๑) นายบติศร เผ่าสุทอ ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๒) นางสาวจิราภรณ์ เข้มเจริญ ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

กำหนดพื้นที่ในการวิจัย ณ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ ส่วนกลาง อาคารสภานายความในพระบรมราชูปถัมภ์ ๒๔๔ ถนนพหลโยธิน แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน จังหวัดกรุงเทพมหานคร ๑๐๒๒๐

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาในการทำวิจัยตั้งแต่เดือนกันยายน ๒๕๖๐ ถึง กันยายน ๒๕๖๑

๑.๕ นิยามคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ รูปแบบ หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือแนวทางซึ่งเป็นที่ยอมรับ ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ หลักการ วิธีการที่วางไว้และเป็นที่ยอมรับในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๑.๕.๒ ข้อพิพาท หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมเดียวกันหรือต่างสังคมกันและอาจเป็นความขัดแย้งของบุคคลที่เป็นปัจเจกชนด้วยกัน หรือปัจเจกชนกับรัฐ

๑.๕.๓ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หมายถึง การระงับข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการช่วยเหลือชักจูงให้คู่พิพาทยอมเจรจาผอมผันเข้าหากันจนนำไปสู่การทำ ความตกลงกันด้วยความพึงพอใจกันทั้งสองฝ่าย

๑.๕.๔ แนวทางพุทธสันติวิธี หมายถึง แนวทางการสร้างสันติแบบพุทธ หรือการสร้างสันติภาพด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นความหมายในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยใช้หลักอริยสัจ๔ เป็นหลักการในการสร้างกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และเสริมสร้างคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและคู่กรณีด้วยหลักธรรม เช่น การมีสัมมาวาจา การมีเมตตาต่อกัน การให้อภัยกันและการกำหนดแนวทางในการลดอคติต่อกันในระหว่างการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมเป็นต้น

๑.๕.๔ หมายผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หมายถึง หมายผู้ผ่านการอบรมความรู้เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทของสำนักไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความและได้รับการแต่งตั้งจากผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

๑.๖.๑.๑ ความหมายและแนวคิดของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้นพบว่า มีผู้ให้แนวคิดและความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้

๑) พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^๙ ได้ให้ความหมายว่า “การไกล่เกลี่ยคนกลาง (Mediation) หมายถึงกระบวนการที่คู่กรณีซึ่งอาจเป็นรัฐ บุคคล หรือกลุ่มบุคคลใช้ในการเข้าแก้ไขปัญหา โดยสมัครใจมาพูดคุย อภิปรายถึงความแตกต่างในเรื่องต่าง ๆ และเนื่องจากเป็นความสมัครใจที่คู่เจรจากันมาพูดคุยกันจึงเป็นการร่วมกันหาทางออกต่าง ๆ แล้วจึงร่วมกันตัดสินใจนำไปสู่ผลที่คู่เจรจาทงพอใจ จะเห็นได้ว่าการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเป็นแนวทางที่ขยายเพิ่มเติมจากการเจรจา โดยมี “บุคคลที่สาม” ซึ่งเป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง บุคคลที่สามไม่มีอำนาจในการตัดสินใจปัญหาโดยตรงแต่คนกลางนี้จะช่วยคู่กรณีที่เกิดความขัดแย้งกัน เพื่อให้บรรลุข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับโดยความเห็นพ้องต้องกัน”

๒) วันชัย วัฒนศัพท์^{๑๐} ได้ให้แนวคิดดังนี้ “แนวคิดของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางที่มีหลักเกณฑ์กติกาและกระบวนการที่นำเสนอขึ้นนั้น คนกลางเป็นผู้กำกับกระบวนการเท่านั้นไม่มีอำนาจและไม่มีหน้าที่ไปตัดสิน ผู้ทำหน้าที่ตัดสินคือคู่กรณีทั้งสองคนหรือหลายคนก็แล้วแต่ ผลการตัดสินจะออกเป็น ชนะ-ชนะ (WIN-WIN) โดยใช้กระบวนการสร้างฉันทามติ (Consensus Building) ซึ่งหลักการหาข้อยุติจะใช้มาตรฐานหรือกระบวนการที่ชอบธรรม (Legitimacy) ที่ทุกฝ่ายยอมรับโดยไม่ใช้อำนาจบีบบังคับหรือใช้การเกลี้ยกล่อม (Lobby) การเจรจาไกล่เกลี่ยในรูปแบบนี้เรียกว่า การเจรจาความขัดแย้งโดยสันติวิธี”

^๙ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ร.ศ.ดร., พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซนจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๒.

^{๑๐} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๑-๑๗๒.

๓) ชลัท ประเทืองรัตน^{๑๑} ได้อธิบายว่า “เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น เรามีวิธีจัดการความขัดแย้งได้หลายวิธี เช่นการฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรม การใช้กระบวนการทางอนุญาโตตุลาการ การชุมนุมเรียกร้อง การสานเสวนา การเจรจาตนเอง การไกล่เกลี่ยคนกลาง แม้กระทั่งการใช้ความรุนแรง การไกล่เกลี่ยคนกลางเป็นวิธีการหนึ่งที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก สำหรับนิยามความหมายของการไกล่เกลี่ยคนกลางอธิบายได้ใน ๓ ความหมาย ๑) การไม่เน้นผลลัพธ์ที่ได้ ๒) การเน้นความเป็นกลางและไม่ลำเอียง ๓) การยอมรับในตัวคนกลางซึ่งมีความสำคัญมากในการดำเนินกระบวนการจัดการความขัดแย้งอย่างต่อเนื่อง”

๔) ลีโอนาร์ด เจ. มาร์คัส และคณะ^{๑๒} ได้กล่าวไว้ว่า “การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางนั้นเป็นการใช้บุคคลที่สามเป็นคนกลางช่วยหาวิธีแก้ไขข้อขัดแย้งให้คู่พิพาทยอมรับได้ เป็นกระบวนการที่เป็นส่วนตัวและเป็นความลับ ผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่ใช่ผู้ออกกฎเกณฑ์กติกาในกระบวนการโดยลำพัง โดยจะถามคู่พิพาทว่ายอมรับได้หรือไม่ จุดประสงค์คือช่วยเหลือทุกฝ่ายและการมีส่วนร่วม โดยการเสนอวิธีการแก้ปัญหา ผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่ทำหน้าที่ตัดสินเหมือนผู้พิพากษา ไม่มีอำนาจในการชี้ขาด โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะกระตุ้นให้มีการเจรจาพูดคุยระหว่างคู่พิพาท และช่วยให้เข้าใจทางเลือก ตัวเลือกและผลที่จะตามมา และเป็นตัวเร่งให้คู่พิพาทตกลงกันได้ โดยคู่พิพาทเป็นผู้ร่วมกันตัดสิน นั่นคือพวกเขามีอำนาจในการตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธข้อเสนอแนะนั้นก็ได้”

๕) อนันต์ จันทโรภากร^{๑๓} ได้อธิบายไว้ว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) และการประนอมข้อพิพาท (Conciliation) เป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทโดยคู่พิพาทได้ร้องขอให้คนกลางคนหนึ่งหรือหลายคนให้ความช่วยเหลือหรืออำนวยความสะดวกให้คู่พิพาทได้ตกลงระงับข้อพิพาทโดยฉันทมิตร โดยบุคคลที่สามที่เป็นตัวกลางนั้นมิได้ทำหน้าที่ตัดสินว่าคู่พิพาทฝ่ายใดถูกฝ่ายใดผิด ทั้งนี้ไม่ว่าบุคคลที่สามดังกล่าวจะได้มีการทำข้อเสนอแก่คู่พิพาทเพื่อให้คู่พิพาทพิจารณาทกลงกันหรือไม่ก็ตาม”

๖) Christopher W.M.^{๑๔} ให้ความหมายคำว่า “Mediation” คือการเข้าที่บุคคลที่สามที่ได้รับการยอมรับให้เข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางในการเจรจาแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางนี้ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่จะเป็นผู้ช่วยเหลือคู่กรณีด้วยความสมัครใจและอำนวยความสะดวกให้คู่กรณีสามารถตกลงแก้ปัญหาความขัดแย้งกันได้

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือกระบวนการที่คู่ขัดแย้งมีความประสงค์ที่จะระงับข้อพิพาทโดยให้คนกลางซึ่งอาจจะมีคนเดียวหรือหลายคนเป็นผู้ดำเนินการให้มีการเจรจาระหว่างคู่ขัดแย้ง โดยคนกลางไม่มีหน้าที่ในการตัดสินแต่อย่างใด เป็นแต่

^{๑๑} ชลัท ประเทืองรัตน, การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง เส้นทางแห่งการสร้างความเข้าใจร่วมกัน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒๙.

^{๑๒} ลีโอนาร์ด เจ. มาร์คัส และคณะ, เจรจาแนวใหม่ มิติแห่งการป้องกันและระงับความขัดแย้งในทีมงานและระบบสุขภาพ, แปลโดย นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, ๒๕๕๒) หน้า ๓๘๔.

^{๑๓} อนันต์ จันทโรภากร, ทางเลือกในการระงับข้อพิพาท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๒๔.

^{๑๔} Christopher W. Moore, The Mediation Process Practice Strategies for Resolving Conflict, 2nd ed. (USA: Jossey-Bass Inc., Publishers, 1996), P 15.

เพียงผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเจรจา คนกลางผู้ไกล่เกลี่ยอาจตั้งประเด็นข้อพิพาทเพื่อให้คู่กรณีได้คิดวิธีหาทางออกร่วมกัน

๑.๖.๑.๒ หลักการในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย

ในการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ โดยมีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ได้กล่าวไว้ดังนี้

๑) เบอร์นาร์ด เมเยอร์^{๑๕} “นักไกล่เกลี่ยต้องตั้งใจรับฟังเมื่อคู่กรณีแสดงเป้าหมายของตน รวมทั้งความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของนักไกล่เกลี่ยที่คู่กรณีต้องการ สิ่งที่เป็นความคิดเห็นนั้นเป็น ความวิตกกังวลที่แท้จริงของคู่กรณีและต้องให้ความสำคัญทั้งนี้มิได้หมายความว่านักไกล่เกลี่ยต้องโน้มน้าวหรือกดดันหรือมุ่งจะหาวิธีแก้ปัญหาเพียงอย่างเดียว แต่หมายความว่านักไกล่เกลี่ยจำเป็นต้องใส่ใจอย่างมากกับความท้าทายที่เกิดจากความแตกต่างระหว่างความรู้สึกของตนเองที่จะให้บรรลุเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยกับความคาดหวังของคู่กรณี ในกระบวนการจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ นักไกล่เกลี่ยและคู่กรณีจะต้องประเมินผลอย่างต่อเนื่องและเจรจาต่อรองในสิ่งที่กำลังพยายามให้บรรลุผลในการไกล่เกลี่ยรวมทั้งด้วยวิธีการอย่างไร”

๒) ไพรินท์ โซติสกูลร์ตัน^{๑๖} “เมื่อพบกับคู่ขัดแย้ง คนกลางจะใช้เวลาแสดงความเข้าใจตามหลักการสื่อสารอย่างสันติ เป็นธรรมดาที่เมื่อมีใครมารับฟังและเข้าใจเรา ความรุนแรงของอารมณ์จะลดลง เพราะความต้องการความเข้าใจ ความเคารพหรือความเห็นอกเห็นใจของเราได้รับการตอบสนองไประดับหนึ่งแล้ว ในกรณีนี้เช่นกัน การที่มีคนกลางเข้าไปรับฟังและให้ความเข้าใจคู่ขัดแย้งที่ละฝ่ายจะช่วยลดความรุนแรงของปัญหาไปได้เปลาะหนึ่งแล้ว นอกจากนั้นการพบที่ละฝ่ายก่อนยังช่วยให้ผู้ที่อยู่ในความขัดแย้งเห็นความต้องการในส่วนลึกของตัวเองในกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน และอาจมองเห็นวิธีการที่จะใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งนี้ได้หลากหลายวิธีการมากขึ้น”

๓) วันชัย วัฒนศัพท์^{๑๗} ได้กล่าวในเรื่องนี้ว่า “คนกลางต้องมีทักษะของการสื่อสารเป็นอย่างดีโดยเฉพาะการฟังเป็น มีความสามารถเข้าใจเรื่องราวต่างๆได้ง่ายและสามารถนำประชุมและสรุปประเด็นให้ชัดเจนมีความอดทนและเชื่อมั่นในกระบวนการไกล่เกลี่ย”

๔) Teresa Moore^{๑๘} ได้กล่าวในเรื่องนี้ว่า “ในการกำหนดข้อกฎหมายในเรื่องของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจำเป็นคำนึงถึงผู้ปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมายและต้องการตุลาการที่ตระหนักถึงคุณประโยชน์ของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อย่างไรก็ตามต้องคำนึงถึงการโกหกที่

^{๑๕} เมเยอร์ เบอร์นาร์ด , พลวัตการจัดการความขัดแย้ง , แปลโดยนายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: คปไฟ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๕-๒๘๖.

^{๑๖} ไพรินท์ โซติสกูลร์ตัน, สื่อสารอย่างสันติ: คู่มือสื่อสารเพื่อสารสัมพันธ์และแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสริมศึกษา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๑.

^{๑๗} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๕๕), หน้า ๓๐๘.

^{๑๘} Teresa Moore, “Mediation Ethics and Regulatory Framework”, *Journal of Mediation and Applied Conflict Analysis*, 2017, Vol.4 No.1 : 102-113.

เป็นภัยต่อภาระผูกพันที่จะตามมาในบางคดีที่อาจเกิดขึ้น ความอดทนจึงเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการ”

จากแนวคิดที่ยกมาอ้างจะเห็นได้ว่าหลักการที่สำคัญในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางก็คือ คนกลางต้องเป็นผู้ฟังที่ดี รู้จักจับประเด็นปัญหา และตั้งประเด็นปัญหาเพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการหาทางออกร่วมกัน คนกลางที่ดีควรตั้งใจฟังอย่างลึกซึ้งเพื่อให้รู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี ข้อดีอีกประการหนึ่งของการฟังอย่างตั้งใจคือ ทำให้คู่กรณีได้ระบายความในใจและลดระดับอารมณ์ต่างของคู่กรณีลงได้ๆลงได้ เช่น คู่กรณีจะลดระดับอารมณ์โกรธลงได้เมื่อมีคนมาตั้งใจรับฟังปัญหาของเขา ซึ่งความอดทนก็เป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพราะจะทำให้กระบวนการผ่านไปได้อย่างราบรื่น

๑.๖.๑.๓ คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ในเรื่องนี้มีผู้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้มากมาย จากการศึกษาในเบื้องต้นผู้วิจัยพอจะเรียบเรียงได้ตามลำดับต่อไปนี้

๑) สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม^{๑๙} “การไกล่เกลี่ยไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ไว้วางใจต่อคู่พิพาททุกฝ่าย ซึ่งโดยผู้ไกล่เกลี่ยควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ ได้แก่ มีความเมตตา มีความเป็นกลาง มีความรู้และความเข้าใจกฎหมายในประเด็นพิพาทที่จะไกล่เกลี่ย เข้าใจกระบวนการกระงับข้อพิพาท เป็นผู้ฟังที่ดี และมีทักษะการสื่อสารที่ดี”

๒) แกรี ที. เฟอร์ลอง^{๒๐} ได้กล่าวไว้ว่า “ประเด็นสำคัญข้อหนึ่งในการจัดการความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีก็คือประเด็นความไว้วางใจ เรามักได้ยินวลีที่ว่า “ฉันไม่ไว้วางใจคุณ” หรือ “ฉันไม่ไว้วางใจพวกเขา” ความไม่ไว้วางใจนั้นอาจเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับคู่กรณีในการหาวิธีจัดการความขัดแย้ง เพราะเป็นสิ่งที่ขัดขวางมิให้คู่กรณีต้องการพูดคุยกัน ในทางตรงกันข้าม ความไว้วางใจมีลักษณะเฉพาะคือยิ่งนำมาใช้มากขึ้นจะเกิดความไว้วางใจมากขึ้นแทนที่จะลดลง และถ้ายิ่งเราเข้าถึงความไว้วางใจกับคู่กรณีมากขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์และเป็นผลดีต่อการจัดการความขัดแย้ง ดังนั้น ความไว้วางใจจึงจัดเป็นทรัพยากรสำคัญในกระบวนการจัดการความขัดแย้ง”

๓) มาร์วิน อี. จอห์นสัน, สจวร์ต เลโวน และ ลอเรนซ์ อาร์. ริชาร์ด^{๒๑} ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่องการไกล่เกลี่ยโดยใช้ความฉลาดทางอารมณ์ ดังนี้ “ถ้าผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอีคิว (ความฉลาดทางอารมณ์) ก็จะไม่สามารถใช้การระบายความรู้สึกเป็นเทคนิคในการจัดการความขัดแย้งได้สำเร็จ

^{๑๙} วราภรณ์ ชื่นตระกูล,บรรณาธิการ, **คู่มือกระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับประชาชน**, สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คัมปาย อิมเมจจิง จำกัด, ๒๕๕๗) หน้า ๑๖.

^{๒๐} แกรี ที. เฟอร์ลอง, **ชุดเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง แบบจำลอง แผนที่ เพื่อวิเคราะห์ วินิจฉัย และออกแบบ**, แปลโดย นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์ และ ผกาวิดี สุพรรณจิตวนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันศึกษาและพัฒนาการจัดการความขัดแย้ง, ๒๕๕๔) หน้า ๑๓๙ – ๑๔๐.

^{๒๑} มาร์วิน อี. จอห์นสัน, สจวร์ต เลโวน และ ลอเรนซ์ อาร์. ริชาร์ด, “การไกล่เกลี่ยโดยใช้ความฉลาดทางอารมณ์”, ใน **ผู้ไกล่เกลี่ย คุณลักษณะเฉพาะตัวกับความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้ง**, แดเนียล โบว์ลิง และ เดวิด เอ ฮอฟฟ์แมน บรรณาธิการ, แปลโดย นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๕.

ด้วยเหตุผลนี้เราจึงเชื่อว่าการพัฒนาอิคิวเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย เมื่อมีอิคิวมากขึ้นผู้ไกล่เกลี่ยจะรู้สึกสบายใจขึ้นกับความสามารถของตนในการจัดการกระบวนการทางอารมณ์ได้สำเร็จ”

๔) วันชัย วัฒนศัพท์^{๒๒} ได้กล่าวในเรื่องนี้ไว้ว่า “ฝ่ายที่สามที่ช่วยในการไกล่เกลี่ย เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและส่งเสริมให้เกิดการเจรจาเพื่อแสวงหาฉันทามติ เขาไม่มีอำนาจที่จะกดดันฝ่ายต่างๆ ที่มีข้อพิพาทกันอยู่ ที่จะให้หาทางออกมาอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยทั่วไปเป็นคนที่มีความเป็นกลางและไม่ลำเอียง และคู่กรณีมีความเคารพนับถือกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตามตำแหน่งหน้าที่หรือบทบาทเป็นส่วนตัว หรือบุคลิกของเขาและอื่นๆ

จากเนื้อหาที่ยกมาอ้างจะเห็นว่า คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องเป็นคนที่คุณสมบัติยอมรับและไว้วางใจ อาจจะยอมรับเพราะตำแหน่งหน้าที่หรือเป็นการเคารพนับถือเป็นการส่วนตัวที่ยอมรับได้ สิ่งสำคัญคือ มีความเป็นกลาง ต้องมีความฉลาดทางอารมณ์ และมีความเมตตาต่อคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ในบางกรณีจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องที่พิพาทเป็นอย่างดี

๑.๖.๑.๔ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความ

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวนเกี่ยวกับกฎ ระเบียบและข้อกำหนดต่างที่มีอยู่ในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความ รวมถึงเอกสารประกอบการอบรมสหภาพความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีหลักการ เนื้อหาที่พอจะอธิบายได้ในเบื้องต้นดังนี้

๑) เดชอุดม ไกรฤทธิ์^{๒๓} ได้อ้างถึงคำกล่าวของ อับราฮัม ลินคอล์น อดีตประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ดังนี้ “ทนายความแตกต่างกับบุคคลในวิชาชีพอื่นๆ ที่มีหลักประจำใจอันสำคัญคือการมีความซื่อสัตย์สุจริต อย่าปล่อยสิ่งใดที่พึงกระทำในวันนี้ไว้กระทำในวันรุ่งขึ้น ไม่ว่าท่านกำลังทำกิจการงานธุรกิจอันใด ให้กระทำการทุกสิ่งที่คุณควรทำนั้นให้สำเร็จลงก่อนจะหยุดงานนั้น...อย่าสนับสนุนให้เป็นคดีความ...พยายามโน้มน้าวเพื่อนบ้านของท่านให้รู้จักประนีประนอมเมื่อท่านสามารถทำได้ อย่ายุ่งให้เกิดคดีความ คนที่เป็นคนเลวคือคนที่พยายามสำรวจตรวจตราหาเบาะแสและใบสำคัญต่างๆ เพียงเพื่อแสวงหาข้อหาหรือข้อผิดพลาดในเอกสารเหล่านั้นเพื่อก่อให้เกิดข้อพิพาทและแสวงหาเงินทองเข้ากระเป๋าตนเอง... คนทั่วไปมักเชื่อกันว่าทนายความนั้นเป็นคนไม่ซื่อสัตย์...ฉะนั้นบุคคลใดเลือกอาชีพทนายความแม้กระทั่งชั่วขณะหนึ่งขณะใดจะต้องไม่ปล่อยตนให้เป็นไปตามความเชื่อดังกล่าวนั้น จงเป็นคนซื่อสัตย์เสมอและตลอดเวลา ถ้าในขณะใดท่านคิดว่าท่านไม่สามารถเป็นทนายความที่ซื่อสัตย์ได้แล้ว พึงพิจารณาเลือกเป็นคนซื่อตรงโดยไม่ต้องเป็นทนายความ”

๒) ชวน คงเพชร และ สุรพล สีนันทนา^{๒๔} ได้แจกแจงในเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “พระราชบัญญัติทนายความ พร้อมด้วยกฎกระทรวงและข้อบังคับสหภาพความที่เกี่ยวข้อง”

^{๒๒} วันชัย วัฒนศัพท์, ความรู้เบื้องต้น กระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาทที่เหมาะสม(ADRP), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, พ.ศ. ๒๕๕๗), หน้า ๒๕.

^{๒๓} เดชอุดม ไกรฤทธิ์, “วิชาชีพทนายความกับการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรุ่น 11” (กรุงเทพมหานคร: สำนักกระบวนข้อพิพาททางเลือกสหภาพความ, ๒๕๕๗), หน้า ๓ เสริม.

^{๒๔} ชวน คงเพชร และ สุรพล สีนันทนา, “พระราชบัญญัติทนายความ พร้อมด้วยกฎกระทรวงและข้อบังคับสหภาพความที่เกี่ยวข้อง”, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการสหภาพความ, ๒๕๕๗) หน้า ๒ -๒๑.

ดังนี้ “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นทางเลือกหนึ่งในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและอำนาจยุติธรรมให้แก่ประชาชนที่มีปัญหาข้อพิพาทระหว่างกันโดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล (ก่อนยื่นฟ้องคดี) โดยทนายความซึ่งเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นการนำเสนอทางเลือกใหม่ในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น สามารถลดปริมาณคดีสู่ศาลให้น้อยลงตามนโยบายและแผนแม่ทบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๐

คุณสมบัติทนายความผู้ไกล่เกลี่ย ตามระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ มีดังนี้

- ๑.เป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี และอายุไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี
- ๒.ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติดมรรยาททนายความ
- ๓.ไม่อยู่ระหว่างถูกสอบสวนในข้อหาว่าประพฤติดมรรยาททนายความ
- ๔.ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
- ๕.ไม่เป็นผู้กระทำการใดซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต
- ๖.ผ่านการฝึกอบรมตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานกำหนด

จรรยาบรรณผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ มีดังนี้

- ๑.ต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง
- ๒.ไม่มีอคติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
- ๓.ให้ความเป็นธรรมต่อคู่พิพาทเสมอกัน
- ๔.เก็บรักษาข้อเท็จจริงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยเป็นความลับ
- ๕.ห้ามมิให้รับเป็นทนายความหรืออนุญาตตุลาการให้แก่คู่พิพาทในกรณีที่ตนเองรับหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในคดีแล้ว
- ๖.ให้คำแนะนำ ชี้แจงข้อดี ข้อเสีย ให้คู่พิพาทรับทราบ
- ๗.ประพฤติตนอยู่ในกรอบจริยธรรมและมรรยาททนายความตามข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. ๒๕๒๙”

๓) พระราชบัญญัติ ทนายความ พ.ศ. ๒๕๒๘^{๒๕} ได้กำหนดความหมายของทนายความในมาตรา ๔ ว่า “ในพระราชบัญญัตินี้ “ทนายความ” หมายความว่า ผู้ที่สภาทนายความได้รับจดทะเบียนและออกใบอนุญาตให้เป็นทนายความ”

๔) ระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗^{๒๖} ได้กำหนดความหมายของทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้ “ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยหมายถึง ทนายความผู้ผ่านการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทของสำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”

^{๒๕} สถาบันวิจัยและพัฒนากฎหมาย สภาทนายความ, พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. ๒๕๒๘, (กรุงเทพมหานคร: สภาทนายความ พ.ศ. ๒๕๕๕), หน้า ๑.

^{๒๖} ชวน คงเพชร และ สุรพล สีนันทนา , “พระราชบัญญัติทนายความ พร้อมด้วยกฎกระทรวงและข้อบังคับสภาทนายความที่เกี่ยวข้อง”, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการสภาทนายความ, ๒๕๕๗) หน้า ๔.

จากการทบทวนเอกสารในเบื้องต้นพบว่าสภาพนายความมีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพนายความที่เกิดขึ้นด้วยแนวคิดที่ว่าในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคมมิใช่เพียงแต่การนำข้อพิพาทขึ้นสู่ศาลแล้วให้ศาลเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทเท่านั้น แต่การระงับข้อพิพาทยังดำเนินการได้ด้วยวิธีการอนุญาโตตุลาการ และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เมื่อกฎหมายมิได้กำหนดให้เป็นอำนาจของผู้พิพากษาแต่ผู้เดียวที่จะทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ นายความในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมและเป็นผู้ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนกว่าข้อพิพาทจะเสร็จสิ้น จึงมีการบัญญัติจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพนายความขึ้น และได้กำหนดคุณสมบัติของนายความผู้ไกล่เกลี่ยขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันเป็นการลดคดีขึ้นสู่ศาล สนองนโยบายและแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๐

๑.๖.๑.๕ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธเถรวาท

จากการทบทวนเอกสารในเบื้องต้นผู้วิจัยได้พบว่ามีผู้ให้แนวคิดในเรื่องของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในเชิงพุทธ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑) พระไพศาล วิสาโล^{๒๗} ได้กล่าวไว้ว่า “บทบาทสำคัญของผู้ไกล่เกลี่ยก็คือการลดอคติในคู่กรณี ไม่ว่าจะเป็นโทสะ โลภะ หรือโมหะ และวิธีกระตุ้นและวิธีที่จะช่วยลดอคติได้ดีที่สุดคือ การกระตุ้นให้คิด เทศนาสั่งสอนบางครั้งก็ไม่ช่วย การกระตุ้นให้เขาถกคิดขึ้นมาได้ประโยชน์มากกว่า อย่างที่อาตมายกกรณีที่พระพุทธองค์ทรงห้ามสงครามระหว่างพระเจ้าวิทูทพพะที่จะยตราทัพไปถล่มกรุงกบิลพัสดุ์ของเจ้าศากยะ...พระพุทธองค์เข้าไปห้ามโดยพระองค์ไปนั่งอยู่กลางแดด วิทูทพพะเมื่อยตราทัพผ่านมาก็ถามว่า ทำไมพระพุทธองค์ไม่ไปนั่งได้ร่มไม้ พระพุทธองค์ตรัสว่า “เงาของหมู่ญาติร่มเย็นกว่าร่มไม้” พูดอย่างนี้เข้าวิทูทพพะก็สำนึกขึ้นมาได้ว่า พระญาติเป็นสิ่งสำคัญก็เลยยกทัพกลับ...ผู้ไกล่เกลี่ยควรทำหน้าที่เหมือนนักข่าวคนนั้นคือ ตั้งคำถามให้คู่กรณีตระหนักว่าข้อเรียกร้องของตนเองนั้นบางครั้งก็มากเกินไป ขอให้สังเกตว่าผู้ไกล่เกลี่ยสามารถระงับข้อขัดแย้งได้เพราะการตั้งคำถาม การตั้งคำถามเป็นเครื่องมือสำคัญมากสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย...คำถามควรจะเป็นคำถามเปิดไม่ใช่คำถามปิด”

๒) สุขาย จอกแก้ว^{๒๘} ได้ให้หลักในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า “หลักปฏิบัติของผู้ไกล่เกลี่ยต้องอาศัยธรรมะเป็นหัวใจสำคัญ นอกจากมีใจเป็นธรรม เป็นกลางแล้ว จำต้องเว้นจากอคติ ๔ ประการ กล่าวคือ ต้องไม่มีอคติ ต้องไม่มีความลำเอียง ๔ ประการดังนี้คือ

๑.ลำเอียงเพราะความรักใคร่กัน เรียกว่า ฉันทาคติ

๒.ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกว่า โทสาคติ

๓.ลำเอียงเพราะเขลา (ไม่รู้จริง) เรียกว่า โมหาคติ

๔.ลำเอียงเพราะกลัว เรียกว่า ภยาคติ

^{๒๗} พระไพศาล วิสาโล, “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2**, ศูนย์ระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟพรีน จำกัด, ๒๕๕๖) หน้า ๘๔-๘๕.

^{๒๘} สุขาย จอกแก้ว, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2**, ศูนย์ระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร: บริษัทแอคทีฟพรีน จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๘.

หากผู้ใกล้ชิดมีความลำเอียงหรือประพฤติดังกล่าวไปทางไม่ควรประพฤติ หรือไม่มีใจเป็นธรรมเป็นกลางดังกล่าวนี้อีกก็จะหาความยุติธรรมได้ไม่ กล่าวคือไม่มีความเป็นธรรมเลย ซึ่งความไม่เป็นธรรมในสังคมส่วนใหญ่ เกิดขึ้นเพราะคนเรามีอคติ ๔ ประการนี้”

๓) พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุดฺยการ)^{๒๙} ได้กล่าวในเรื่องนี้ไว้ว่า “นักเจรจาใกล้ชิดจำเป็นต้องเข้าใจความจริงว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคมในระดับโลกียะ ด้วยเหตุนี้ หน้าที่สำคัญของนักเจรจาใกล้ชิดคือการนำเสนอทางเลือกให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และความต้องการของคู่กรณีเพื่อให้มนุษย์และสังคมที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งได้เข้าใจว่า เมื่อเกิดความขัดแย้ง หน้าที่ของมนุษย์และสังคมจึงไม่ได้อยู่ที่การหลบหนีหรือสลายความขัดแย้ง หากแต่ยอมรับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในฐานะที่เป็น “ทุกข์” ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม และแสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร เราควรมีท่าทีรวมถึงการแสวงหาทางออก หรือหาเครื่องมือเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลัก เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และชุมชนอย่างไร จึงจะทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข”

จะเห็นได้ว่าแนวความคิดเรื่องการใกล้ชิดเชิงพุทธหรือการใกล้ชิดโดยแนวทางพุทธสันติวิธีสามารถนำมาใช้ประกอบในกระบวนการใกล้ชิดข้อพิพาทได้ โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศึกษาจากบทบาทของพระพุทธเจ้าเพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการใกล้ชิดข้อพิพาท ซึ่งเป็นที่น่าสนใจหากนำมาใช้ในการใกล้ชิดข้อพิพาทของศูนย์ใกล้ชิดข้อพิพาทสหภาพนายความ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิเคราะห์ในบทต่อ ๆ ไป

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

๑) พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๓๐} ได้กล่าวถึงการเจรจาใกล้ชิดคนกลางไว้ดังนี้ “การเจรจาใกล้ชิดคนกลาง หรือการเจรจาโดยมี “บุคคลที่ ๓” เป็นผู้คอยทำหน้าที่ในการช่วยเหลือ สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้คู่กรณีสามารถหาทางออกได้อย่างสมานฉันท์ โดยใช้ทางเลือกที่คู่กรณีมองเห็นร่วมกันว่า เป็นทางเลือกที่ดีที่สุด เป็นธรรม ปฏิบัติได้ และก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย พระพุทธเจ้าได้ใช้วิธีการนี้จัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มสาวกของพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ และพระญาติของพระองค์ แต่ถึงกระนั้น นักคิดของตะวันตกหลายท่านได้ใช้วิธีการนี้เข้าไปจัดการความขัดแย้งเช่นเดียวกัน แต่ข้อสังเกตที่น่าสนใจก็คือ พระพุทธเจ้าเข้าไปจัดการความขัดแย้งในฐานะบุคคลที่สาม หรือคนกลางโดยที่พระองค์ไม่ได้รับการกราบนิมนต์ให้เข้าไปจัดการ แต่เกิดจากการตระหนักรู้ และคำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดแก่มวลมนุษยชาติ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็อาจจะเกิดจากการที่พระองค์มี “ต้นทุนทางสังคมสูง”

^{๒๙} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุดฺยการ), “พระพุทธเจ้าในฐานะนักเจรจาใกล้ชิดคนกลาง” ใน **หลักศาสนากับการใกล้ชิดข้อพิพาท: ทางออกสู่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๓๓.

^{๓๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุดฺยการ), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๙๐.

๒) เกียรติยศ ศักดิ์แสง^{๓๑} ได้กล่าวถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทอย่างหนึ่งที่สลับซับซ้อนมากกว่าการเจรจาต่อรอง เนื่องจากในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกจากคู่พิพาทแล้ว ยังมีบุคคลที่สามผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลาง หรือที่เรียกว่าผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น คู่กรณีจะเจรจาต่อรองกัน โดยผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ช่วยเหลือให้คำแนะนำ ประสานความเข้าใจระหว่างคู่กรณี เพื่อให้บรรยากาศในการเจรจาเป็นไปในทางที่ดี และสามารถหาวิธีแก้ไขปัญหาค้นพบได้ แม้ว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะมีขั้นตอนมากกว่าการเจรจา แต่ก็มีคามยุ่งยากน้อยกว่าการดำเนินคดีตามกฎหมาย บรรยากาศในการไกล่เกลี่ยมีความเป็นกันเองมากกว่าการฟ้องร้องหรือการดำเนินคดีตามกฎหมาย และหากคู่กรณีหรือคู่พิพาทตกลงเห็นชอบด้วยข้อเสนอในการไกล่เกลี่ย ก็จะมีการตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน คดีก็เป็นอันระงับ”

๓) สุนทร พยัคฆ์^{๓๒} ได้กล่าวถึงเรื่องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้ “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือการมีบุคคลที่สามเป็นผู้ช่วยเหลือในการเจรจาต่อรองเพื่อระงับข้อพิพาท ซึ่งบุคคลที่สามมีหน้าที่เพียงเป็นผู้เสนอแนะและหาทางออกให้คู่พิพาทเท่านั้นไม่มีอำนาจชี้ขาดเหมือนศาลหรืออนุญาโตตุลาการ ผลจากการเจรจาจะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจของคู่ความเอง ดังนั้นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเป็นการระงับข้อพิพาททางเลือกที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ประหยัดและรวดเร็วจึงเป็นวิธีการที่ควรนำไปใช้แก่คู่พิพาททุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นนักธุรกิจหรือประชาชนทั่วไป โดยแท้จริงแล้วการไกล่เกลี่ยไม่ใช่เรื่องใหม่มีการใช้มาเป็นเวลานานแล้วสำหรับศาลยุติธรรม แต่เป็นการนำมาใช้ควบคู่ไปกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี”

๔) ชวน คงเพชร^{๓๓} ได้กล่าวถึงบทบาทของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยในการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้ “ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยควรหลีกเลี่ยงคำพูดในลักษณะที่ยุยงส่งเสริมจนอาจทำให้คู่ความหาทนายความในการต่อสู้คดี หรือมีลักษณะให้คดียืดเยื้อจนไม่สามารถที่จะไกล่เกลี่ยให้สำเร็จลุล่วงได้ดี และทนายความผู้ไกล่เกลี่ยต้องเข้าใจในสภาพปัญหาและความต้องการของคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นอย่างดี จากนั้นควรหาวิธีการไกล่เกลี่ยที่เหมาะสมหรือดีที่สุด เพื่อให้คู่ความทั้งสองฝ่ายสามารถเจรจาไกล่เกลี่ยกันได้”

๕) ชาญธาดา มั่นประเสริฐ^{๓๔} ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า “การที่โครงการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทของศาลยุติธรรมจะประสบความสำเร็จ ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อ

^{๓๑} เกียรติยศ ศักดิ์แสง, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการระงับข้อพิพาทคดีอาญาตามเจตจำนงแห่งรัฐธรรมนูญ: กรณีศึกษาในชั้นศาล”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๘.

^{๓๒} สุนทร พยัคฆ์, “มุมมองทนายความต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ” งานวิจัยหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.), (วิทยาลัยการยุติธรรม: กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๙๕.

^{๓๓} ชวน คงเพชร, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในมุมมองของทนายความ”, งานวิจัยหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.), (วิทยาลัยการยุติธรรม: กระทรวงยุติธรรม ๒๕๕๑), หน้า ๖๔.

^{๓๔} ชาญธาดา มั่นประเสริฐ, “การประเมินความสำเร็จของระบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทของพิพาทของศาลยุติธรรม: กรณีศึกษาศาลแขวงจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๑), หน้า ๔๖.

พิพาทจะต้องได้รับความไว้วางใจ ความเชื่อถือว่าวางตัวเป็นกลาง จึงจะสามารถไกล่เกลี่ยและยอมรับผลการใช้ดุลยพินิจและวินิจฉัยได้ ซึ่งระบบการไกล่เกลี่ยของศาลแขวงจังหวัดเชียงใหม่ จึงจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานและจรรยาบรรณของผู้ไกล่เกลี่ยจึงจะสามารถทำให้โครงการประสบผลสำเร็จได้ ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มตัวอย่างส่วนมากเห็นว่า ผู้ทรงคุณวุฒิควรมีความรู้ ความสามารถเฉพาะทางตรงต่อปัญหาที่เกิดข้อพิพาท รวมถึงความรู้ด้านกฎหมาย เพื่อความน่าเชื่อถือของการวินิจฉัย นอกจากนี้การคัดเลือกผู้ไกล่เกลี่ย ควรมีการคัดเลือกทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และจริยธรรม จรรยาบรรณ อีกด้วย”

๖) พระอติศักดิ์ วชิรปญโญ^{๓๕} ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้ “คุณลักษณะของผู้ประนีประนอมในทางพฤติกรรม ในที่นี้หมายถึง คุณลักษณะทางด้านพฤติกรรมในการปฏิบัติหน้าที่ การดำรงตน เป็นความประพฤติในจริยธรรมอันดีงาม รวมถึงคุณลักษณะทางด้านการแสดงออกทางการกระทำทางกาย วาจา อันอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม จริยธรรม ไม่ละเมิดเบียดเบียนจนเกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและคู่ความ ในแง่การรักษาไม่ละเมิดจริยธรรม ซึ่งผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๓ ประการได้แก่ จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ จริยธรรมการดำรงตน และจริยธรรมในอุดมการณ์สากล”

๗) ปราภฏ โกลาวัลย์^{๓๖} “การเป็นทนายความจึงมิใช่การมีความรู้ในทางกฎหมายไว้หาเลี้ยงชีพเท่านั้น แต่ทนายความทุกคนจะต้องใช้กฎหมายตามหลักจริยธรรมและมรรยาททนายความ ทนายความต้องใช้กฎหมายให้เกิดความยุติธรรมแก่บ้านเมืองและประชาชน ทนายความจะต้องใช้ความรู้คู่กับคุณธรรมและมีจริยธรรมนำวิชาชีพ ทนายความผู้ประพฤตินั้นได้ตั้งกล่าวนานี้ ย่อมไม่มีโอกาสกระทำผิดข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความได้เลย และรางวัลสูงค่าของชีวิตก็คือ การเป็นทนายความที่ดีของประชาชนและเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าของประเทศชาติ”

๘) วิบูล หนูยิ้มซ้าย^{๓๗} ได้กล่าวถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความไว้ดังนี้ “ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย โดยแนวทางการไกล่เกลี่ยเป็นไปตามหลักกฎหมาย ในลักษณะการไกล่เกลี่ยนอกศาล เป็นกระบวนการที่ให้ความเห็นหน้าเข้าหากันเพื่อหาข้อยุติในข้อพิพาทโดยมีคนกลางคือทนายความผู้ผ่านการอบรมด้านการไกล่เกลี่ยเป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ย เป็นวิธีระงับข้อพิพาททางเลือกที่สภาทนายความได้จัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นมา หลักการไกล่เกลี่ยก็เหมือนกับหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลทั่วไป มุ่งเน้นให้คู่ความเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และไม่ผูกมัด

^{๓๕} พระอติศักดิ์ วชิรปญโญ (พิมพ์พันธ์), “คุณลักษณะของผู้ประนีประนอมเชิงพุทธบูรณาการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๗), หน้า ๖๙.

^{๓๖} ปราภฏ โกลาวัลย์, “พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.๒๕๒๘ มีประสิทธิภาพใช้ควบคุมผู้ประกอบการวิชาชีพทนายความได้จริงหรือไม่เพียงใด”, *งานวิจัยหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)*, (วิทยาลัยการยุติธรรม: กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๒), หน้าบทคัดย่อ.

^{๓๗} วิบูล หนูยิ้มซ้าย, “ศึกษาเปรียบเทียบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความกับพุทธสันติวิธี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๕๒.

หรือบังคับ เมื่อเข้าสู่กระบวนการแล้วคู่ความจะเลิกการไกล่เกลี่ยตอนไหนก็ได้ ข้อมูลที่ได้จากการไกล่เกลี่ยเป็นความลับ และไม่สามารถนำมาอ้างอิงในกระบวนการพิจารณาคดีได้ หากไกล่เกลี่ยกันสำเร็จ ก็จะทำให้มีการทำข้อตกลงหรือทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน”

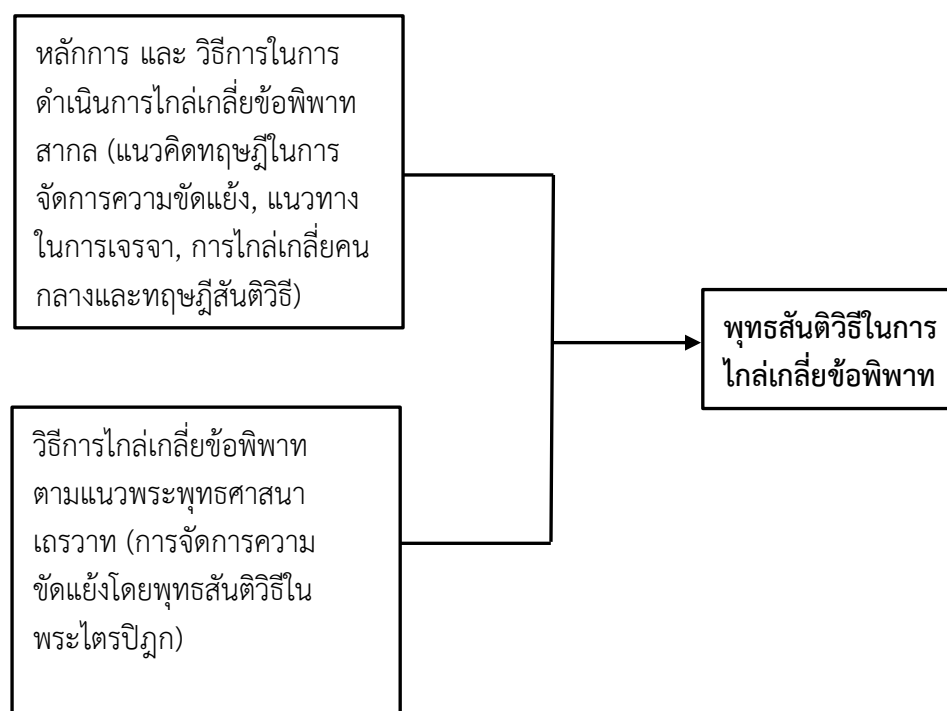
๙) ชลากร เทียนส่องใจ^{๓๘} ได้กล่าวถึงการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธไว้ดังนี้ “วิธีการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา พบการใช้ปฏิบัติการเพื่อเข้าไปจัดการความขัดแย้งในรูปแบบเดียวเท่านั้นคือ “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” และบุคคลที่ทำหน้าที่ในการเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางคือ “พระพุทธรเจ้า” ซึ่งเหตุการณ์ความขัดแย้งที่สำคัญที่พระองค์ทรงเจรจาไกล่เกลี่ย มีทั้งหมด ๓ เหตุการณ์ ได้แก่ (๑) ความขัดแย้งด้านพระวินัย ซึ่งเป็นกรณีศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของพระภิกษุเมืองโกสัมภี ในเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับจ้อเท็จจริงทางพระวินัยที่ว่าด้วย “การเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย” (๒) ความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแย่งชิงทรัพยากรน้ำของชาวศากยะและชาวโกลิยะ และ (๓) ความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์ในประเด็นคู่มั่นชาติพันธุ์ระหว่างเจ้าศากยะกับพระเจ้าวิทูทพะ”

๑๐) สุภาพรณ เพิ่มพูน^{๓๙} “หลักการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้ได้อย่างกลมกลืน พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนอย่างกลางๆ จึงเหมาะกับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลาง ที่จะนำไปสู่การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่ความ โดยเป็นหลักการ หมวดอคติ ๔ พรหมวิหาร ๔ วชิสุจริต ๔ มรรคมืองค์ ๘ สาราณียธรรม ๖ และหลักธรรมสำหรับค้นหาความจริงอันไปสู่การไกล่เกลี่ยอย่างมีประสิทธิภาพ คือ อริยสัจ ๔”

จากการศึกษาเบื้องต้น สามารถแสดงเป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี ดังนี้

^{๓๘} ชลากร เทียนส่องใจ, “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง”, *ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๒๔๐.

^{๓๙} สุภาพรณ เพิ่มพูน, “รูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ: สำนักกระบวนพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม”, *ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๙๔.

แผนภาพที่ ๑.๒ แสดงกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี

ซึ่งหลักการเหล่านี้เป็นแนวคิดทฤษฎีทั่วไป ยังไม่ลงลึกในส่วนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยแนวทางหลักพุทธสันติวิธี ดังนั้นผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหราชอาณาจักร กรุงเทพมหานคร” เพื่อจะได้นำหลักการทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสืบไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาสภาพปัจจุบันการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสหราชอาณาจักร โดยศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลจากสหราชอาณาจักรจากสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและเจ้าหน้าที่ของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหราชอาณาจักร โดยมีประเด็นศึกษาดังต่อไปนี้

๑.๗.๑.๑ ศึกษาหลักการ ทฤษฎี แนวคิดที่นำมาใช้ ข้อขัดแย้งจัดประเภทได้กี่ประเภท

๑.๗.๑.๒ มีกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการปฏิบัติเป็นอย่างไร

๑.๗.๑.๓ มีปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง ข้อเสนอแนะการปรับปรุงอย่างไรบ้าง

๑.๗.๒ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth

Interview) จากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทสากล โดยมีประเด็นศึกษาดังต่อไปนี้

๑.๗.๒.๑ หลักการ ทฤษฎี แนวคิด กระบวนการ ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติในการใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักสากลมีอย่างไรบ้าง

๑.๗.๒.๒ หลักการ ทฤษฎี แนวคิด กระบวนการ ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติในการใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักสากลที่นำมาใช้ในศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนานาชาติความมีอย่างไรบ้าง

๑.๗.๓ ศึกษาวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีประเด็นศึกษาดังต่อไปนี้

๑.๗.๓.๑ วิธีการใกล้เคียงข้อพิพาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทมีตัวอย่างกรณีใดบ้าง และในแต่ละกรณีมีวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างไร

๑.๗.๓.๒ วิธีการใกล้เคียงข้อพิพาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักธรรมใดเกี่ยวข้องบ้าง

๑.๗.๓.๓ วิธีการและหลักธรรมที่เหมาะสมในการใกล้เคียงข้อพิพาทควรเป็นอย่างไร

๑.๗.๔ นำข้อมูลจากการศึกษาและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อบูรณาการเป็นร่างรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

๑.๗.๕ ขั้นตอนการรับรองรูปแบบ กำหนดขั้นตอนไว้ดังนี้

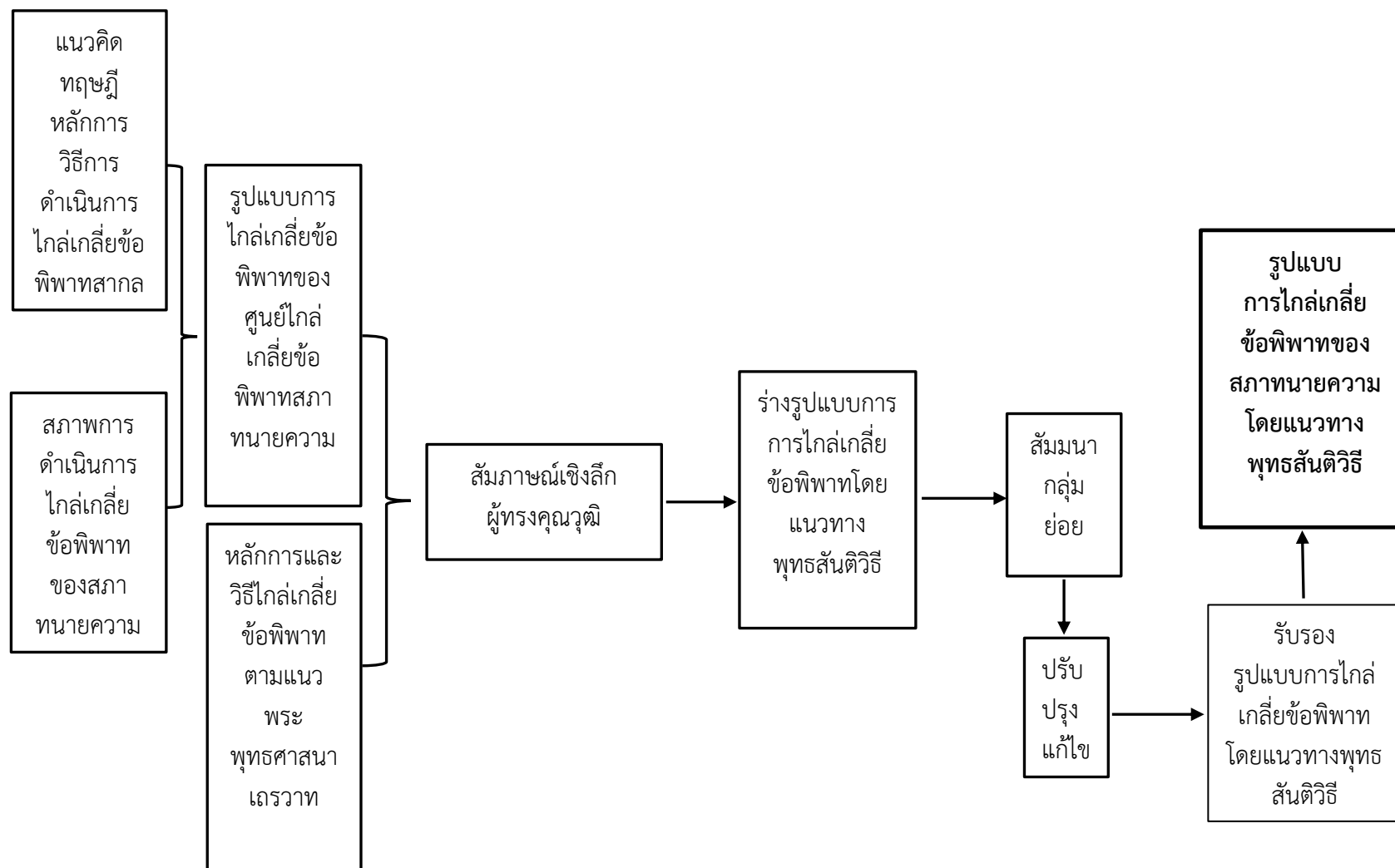
๑.๗.๕.๑ เชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องมาทำการสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อร่วมพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบและเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงรูปแบบ

๑.๗.๕.๒ ปรับปรุงรูปแบบหลังการสนทนากลุ่มย่อย

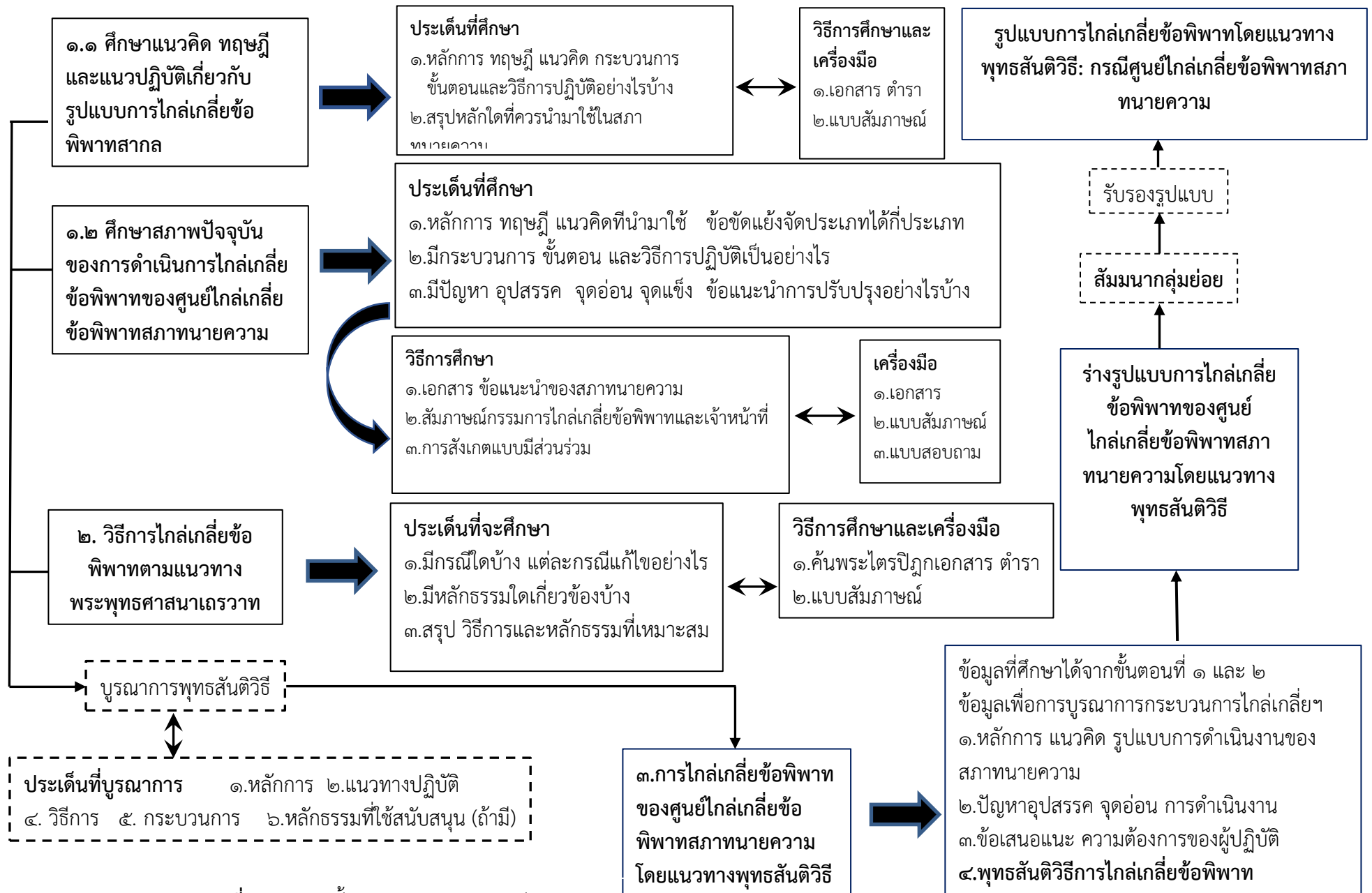
๑.๗.๕.๓ นำรูปแบบไปเสนอผู้อำนวยการศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนานาชาติ เพื่อให้การรับรองและบรรจุเนื้อหา “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี” เข้าประกอบในเอกสารการอบรมความผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท

๑.๗.๖ สำนวความความคิดเห็นของหน่วยงานผู้ผ่านการอบรมในหัวข้อ “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี” และสรุปผลการสำรวจในเชิงพรรณนา

๑.๗.๗ เรียบเรียง สรุปการวิจัย และข้อเสนอแนะ เพื่อนำเสนอ “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนานาชาติ กรุงเทพมหานคร

แผนภาพที่ ๑.๓ กรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ

แผนภาพที่ ๑.๔ แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทสากล และรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงรูปแบบในการใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๓ ได้รู้รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีมาบูรณาการใช้กับการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ

บทที่ ๒

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบในการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทสากลและรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทสหภาพนายความ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอในประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักการสากลทั่วไป โดยกล่าวถึงความเป็นมา รวมไปถึงแนวคิดทฤษฎีความขัดแย้ง การจัดการความขัดแย้ง ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งในมุมมองของนักวิชาการตะวันตกและตะวันออกและมุมมองในมิติต่าง ๆ เชื่อมโยงไปถึงความเกี่ยวข้องของสหภาพนายความกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความและสถาบันอื่น ๆ ในประเทศไทย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเรื่องความขัดแย้ง

ในเรื่องของความขัดแย้งถือเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องได้รับการจัดการ ผู้วิจัยขออธิบายจำแนกเพื่อให้เข้าใจในบริบทของความขัดแย้ง โดยจะเรียงลำดับอธิบายถึง ความหมายของความขัดแย้ง ประเภทของความขัดแย้ง ระดับของความขัดแย้ง แนวคิดทฤษฎีในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เชื่อมโยงไปถึงบทบาทของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในการจัดการความขัดแย้ง อันเป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งที่เป็นหัวข้อหลักในงานวิจัยครั้งนี้

๒.๑.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งในแง่ความหมายนั้นเชื่อว่าเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วและมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ที่เกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ โดยเกิดได้แม้แต่ในตัวคนเดียวไปจนถึงเกิดขึ้นในครอบครัว ในชุมชน ในองค์กร ในประเทศ หรือระหว่างประเทศ ความหมายของความขัดแย้งสามารถอธิบายได้เป็นสองนัย กล่าวคือ สำหรับความหมายอย่างแคบ ความขัดแย้งคือความไม่สอดคล้อง ไม่ลงรอยกัน หรือไม่ตรงกัน ซึ่งในความหมายตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถานก็ให้ความหมายว่า “ไม่ลงรอยกัน” ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Conflict” ซึ่งในศัพท์บัญญัติเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและความขัดแย้งได้แปลเอาไว้ในเชิงของความหมายอย่างกว้างว่า^๑ “สถานการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน (Interdependent) เชื่อว่าแต่ละฝ่ายมีเป้าหมายหรือความต้องการที่ไปด้วยกันไม่ได้ และต่างฝ่ายต่างรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อกัน และเข้าขัดขวางอีกฝ่ายหนึ่งมิให้ได้สิ่งที่ต้องการ โดยมองว่าการบรรลุเป้าหมายของฝ่ายหนึ่ง เป็นการขัดขวางการบรรลุเป้าหมายของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยที่ฝ่ายหนึ่งฝ่าย

^๑ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ศัพท์บัญญัติเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและความขัดแย้ง, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗) หน้า ๑๕.

ใดไม่สามารถได้สิ่งที่ต้องการด้วยตนเองหรือได้สิ่งที่ต้องการโดยไม่อาศัยการยินยอมหรือช่วยเหลือจากอีกฝ่าย หรือในอีกแง่หนึ่งถือได้ว่าคู่ขัดแย้งต้องอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วสามารถกล่าวได้ว่าคู่ขัดแย้งกำลังประสบกับความทุกข์ (Suffering) อันเนื่องมาจากการพัวพันในสิ่งที่ตนรักหรือประสบกับสิ่งที่ตนไม่รัก ความขัดแย้งนั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบด้านเนื้อหาสาระ (Substantive element) เช่นประเด็นความต้องการต่าง ๆ ของคู่ขัดแย้งและองค์ประกอบด้านอัตวิสัย (Subjective element) เช่นอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ ค่านิยม มุมมองของคู่ขัดแย้งต่อตัวเอง และต่อสถานการณ์ความขัดแย้ง” ในเรื่องนี้ สำนักงานระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม ได้ให้ความหมายความขัดแย้งไปในทางที่สอดคล้องกันว่า^๒ “ความขัดแย้งหมายถึงความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยความขัดแย้งนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ อาจเกิดจากความต้องการที่แตกต่างกัน เช่นการแย่งชิงอำนาจ การแข่งขัน หรือความเห็นที่แตกต่างกันทางการเมือง เป็นต้น” จากความหมายของทั้งสองสถาบันพระปกเกล้าและสำนักงานศาลยุติธรรม ทั้งสองสถาบันจะให้ความหมายในลักษณะเป็นความหมายอย่างกว้างที่ต้องมีบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปจึงจะเกิดความขัดแย้งได้ แต่ในกรณีที่บุคคลคนเดียวเกิดความคิดในลักษณะที่ไม่ลงรอยกันทางความคิด ตัดสินใจอะไรไม่ได้ ถือว่าเป็นความขัดแย้งหรือไม่ ในความหมายอย่างแคบผู้วิจัยมองว่า เป็นความขัดแย้งทางความคิดในตัวของคนคนนั้นซึ่งในตัวคนเดียวกันแต่ความคิดไม่ไปในทางเดียวกันชั่ว ณ ขณะหนึ่ง ก็ถือเป็นความขัดแย้งแล้ว ดังนั้นความขัดแย้งจึงถือเป็นเรื่องธรรมชาติที่ย่อมเกิดขึ้นได้แม้ในตัวคนเดียวกัน ดังเช่นคำกล่าวของ ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์^๓ ในประเด็นคำถามที่ว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นกับใครบ้างและมีคนตั้งแต่กี่คนอยู่ด้วยกันจึงจะเกิดความขัดแย้ง ? คำตอบมีดังนี้คือ “หลายคนจะตอบว่า คนตั้งแต่สองคนอยู่ด้วยกันจะเกิดความขัดแย้ง หรือจำกัดความของความขัดแย้งก็เช่นกัน จะพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อคนสองคนมีความเห็นแตกต่างกัน ลองถามตัวเองว่า ในคนเดียวกันนั้นเอง ความขัดแย้งเกิดขึ้นตลอดเวลาหรือเปล่า เริ่มตั้งแต่เข้าตื้นขึ้นมา ใจหนึ่งอยากนอนต่อ แต่อีกใจหนึ่งบอกตัวเราเองว่าคงจะต้องลุกขึ้น มิฉะนั้นจะไปทำงานหรือไปเรียนสาย ใจที่บอกนอนต่อ ต่อรองว่านอนอีกห้านาทีได้ไหม ในที่สุดถ้าความหวั่งกังวลว่าจะไปทำงานหรือไปเรียนไม่ทันมีมากกว่า ใจก็จะสั่งกายให้ขยับเขยื้อนลุกขึ้นจนได้ หลายครั้งเมื่อเราไปเดินดูข้อของ ใจหนึ่งอยากได้แต่อีกใจหนึ่งเสียดายสตางค์หรือเกิดความอยากได้อะไรสองอย่างพร้อม ๆ กัน แต่ต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพื่อนชวนไปดูหนัง จะไปดีหรือไม่ดี เหล่านี้เป็นความขัดแย้งในตัวเราคนเดียวใช้ไหม เกิดขึ้นบ่อย ๆ หรือเกิดขึ้นเกือบตลอดเวลา และเกือบทุกครั้ง ใจเรานั้นเองก็หาทางออก ตกลงตัดสินใจได้โดยไม่มีปัญหา อาจจะมีเสียดาย หรือเสียใจหลงเหลืออยู่เล็กน้อย สักพักก็หายไปหมดไป” และข้อสรุปก็คือความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นทุกเมื่อเชื่อวัน และไม่จำเป็นต้องเกิดกับคนตั้งแต่สองคนเสมอไป คนคนเดียวก็เกิดความขัดแย้งภายในใจได้

สำหรับนักคิดตะวันตกมักจะมองความหมายของความขัดแย้งในความหมายอย่างกว้างดังเช่น แม็ค และ พีซ (Reymond W. Mack and John Pease) ได้ให้ความหมายความขัดแย้ง คือ

^๒ สำนักงานระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือการระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คัมปาย อิมเมจจิง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑.

^๓ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๕๕), หน้า ๗.

การเป็นปรปักษ์ต่อกันอย่างเปิดเผยของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมีเป้าหมายที่จะทำลายล้างคู่ต่อสู้ อีกท่านหนึ่งคือ เจมส์ โค ได้ให้ความหมายในแนวทางที่สอดคล้องกันว่า “ความขัดแย้งหมายถึงการต่อสู้หรือการแข่งขันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมอง รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร” ในขณะที่ กัลป์ตุง (Johan Gultung) พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า “ความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล หมายถึงว่า การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีทัศนคติเป็นอริต่อกันเช่นที่เกิดขึ้นเมื่อคนคนหนึ่งเห็นว่าคนอีกคนหนึ่งกำลังขัดขวางเขาในอันที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ”^๔ ซึ่งสอดคล้องกับนิยามความขัดแย้งที่กล่าวไว้ใน “Essentials of Negotiation”^๕ ที่ได้ให้นิยามของความขัดแย้งเอาไว้ว่า “ความขัดแย้งคือการไม่เห็นพ้องต้องกันหรือการเป็นปรปักษ์กันอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นเรื่องผลประโยชน์หรือเรื่องความคิด และรวมถึงความสนใจหรือความเชื่อที่ชัดเจนได้ว่าแต่ละฝ่ายไม่สามารถบรรลุเป้าหมายร่วมกันได้” ในมุมมองของผู้วิจัยเห็นว่าแนวความคิดของทางตะวันตกมุ่งเน้นไปที่ความขัดแย้งภายนอก ในขณะที่ทางด้านตะวันออก มีการคำนึงถึงความขัดแย้งภายในตัวบุคคลปะปนอยู่ด้วย นั่นหมายความว่ามุมมองในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างตะวันตกและตะวันออกจะแตกต่างกันออกไปโดยเฉพาะในส่วนนี้ด้วย

จากความหมายของความขัดแย้งที่กล่าวมาสรุปได้ว่าความขัดแย้งคือตามความหมายอย่างแคบคือความไม่ลงรอยกันระหว่างความคิดความเห็นในตัวบุคคลและระหว่างบุคคลรวมไปถึงระหว่างกลุ่มบุคคล ส่วนความหมายอย่างกว้างหมายถึงการแสดงความไม่เป็นมิตรต่อกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ต่างแสดงความเป็นปรปักษ์ต่อกันอย่างเปิดเผย มีพฤติกรรมที่เป็นอริต่อกัน โดยจะเห็นได้ว่านิยามของความหมายอย่างแคบนั้นยังอยู่ในระดับความคิด ทัศนคติ ความชอบและเป้าหมายที่ไม่ลงรอยกัน ส่วนนิยามของความหมายอย่างกว้างคือส่วนที่ขยายออกจนแสดงออกซึ่งการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอย่างเปิดเผย และแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างไม่เป็นมิตรต่อกัน ผู้วิจัยเห็นว่าความหมายอย่างแคบสามารถอธิบายถึงความขัดแย้งภายในของตัวบุคคลได้ ในขณะที่ความหมายอย่างกว้างนั้นอธิบายได้เพียงระดับระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ไม่สามารถอธิบายถึงความขัดแย้งภายในตัวบุคคลได้ ซึ่งแท้จริงแล้วความขัดแย้งเริ่มจุดชนวนมาจากตัวบุคคลที่มีความขัดแย้งอยู่ภายในใจของตัวเอง แล้วจึงลุกลามขยายวงกว้างออกไปสู่ภายนอก

๒.๑.๒ ประเภทของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งสามารถแบ่งออกได้เป็นประเภทต่าง ๆ ตามแนวคิดของ จอห์น แมคคอนแนล และคริสโตเฟอร์ มัวร์ ที่จะทำให้ผู้ที่เข้าไปแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งสามารถใช้วิเคราะห์และหาเครื่องมือมาจัดการกับความขัดแย้งตามแต่ละประเภทได้ ซึ่งประเภทของความขัดแย้งแบ่งเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

^๔ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซนจูรี จำกัด, ๒๕๕๔) ,หน้า ๑๙-๒๐.

^๕ Roy J. Lewicki, Bruce Barry and David M. Saunders, กลยุทธ์การเจรจาต่อรอง (Essentials of Negotiation, 4th Edition), เรียบเรียงโดย วิบูล จารุงศ์วิชัย และนิสิต มโนตั้งวรพันธุ์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๕) หน้า ๒๙.

^๖ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๒๓-๒๔.

๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) ได้แก่ การมีข้อมูลน้อยไป เกิดความขัดกันด้านข้อมูล มีการเข้าใจผิดกับข้อมูล ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่หรือมุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล

๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ได้แก่ ขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ต่างฝ่ายต่างปรารถนาและต้องการ เช่น ต้องการอำนาจ ตำแหน่งหน้าที่

๓) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่ต่างกัน มีพฤติกรรมทางลบเกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน เช่น วิธีการทำงานต่างกัน การตัดสินใจต่างกัน

๔) ความขัดแย้งทางโครงสร้าง (Structural Conflicts) ได้แก่ การใช้วิธีแก่งแย่งโดยเปลี่ยนแปลงระบบกฎเกณฑ์เดิม มีการขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขัดแย้งเนื่องจากขาดความยุติธรรมในกระบวนการหรือระเบียบ กฎเกณฑ์

๕) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ได้แก่ การนับถือศาสนาต่างกัน โลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกัน การให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ในการประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน ภูมิหลังส่วนบุคคลที่ต่างกันและพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการด้านจิตวิทยาได้แบ่งแยกย่อยความขัดแย้งออกเป็น ๔ ประเภทตามมุมมองของด้านจิตวิทยา กล่าวคือ

ก) ความขัดแย้งด้านเป้าหมาย คือความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหนึ่งมีความต้องการต่อสิ่งที่จะได้รับแตกต่างจากอีกบุคคลหนึ่ง

ข) ความขัดแย้งด้านความคิด คือความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการที่แต่ละฝ่ายมีความคิดเห็นไม่ลงรอยกัน

ค) ความขัดแย้งด้านความรู้สึก คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาเมื่อบุคคลหนึ่งมีทัศนคติ หรือความรู้สึกที่ขัดแย้งกับอีกฝ่ายหนึ่ง ตัวอย่างความขัดแย้งแบบนี้สามารถพบได้จากบุคคลสองคนที่มีความชอบและรสนิยมไม่เหมือนกัน

ง) ความขัดแย้งด้านพฤติกรรม คือความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการที่บุคคลหนึ่งกระทำบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น พุดจาหยาบคาย หรือดูหมิ่น และเหยียดหยาม อีกฝ่ายหนึ่ง

สำหรับเรื่องนี้ผู้วิจัยมีมุมมองถึงประเภทของความขัดแย้งโดยเชื่อมโยงกับความหมายของความขัดแย้งที่ผู้วิจัยได้อธิบายไว้เป็นความหมายอย่างแคบและความหมายอย่างกว้าง ซึ่งในความหมายอย่างแคบของความขัดแย้งถ้าเชื่อมโยงกับประเภทของความขัดแย้งก็คือความขัดแย้งภายใน (Internal Conflict) ซึ่งความขัดแย้งประเภทนี้แม้คนคนเดียวก็เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ หรือจะเกิดขึ้นระหว่างบุคคลก็ได้ ความขัดแย้งประเภทนี้ได้แก่ ความขัดแย้งในแง่ความคิด ความรู้สึก คุณค่า และรสนิยม ส่วนความขัดแย้งที่ผู้วิจัยเชื่อมโยงกับความหมายอย่างกว้าง เป็นความขัดแย้งประเภทของความขัดแย้งภายนอก (External Conflict) ความขัดแย้งประเภทนี้เกิดขึ้นกับคนคนเดียวไม่ได้ เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสองคนขึ้นไป ความขัดแย้งประเภทนี้ได้แก่ ความขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ข้อมูล และโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกัน ดังนั้นความขัดแย้งจึงแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ได้ ๒ ประเภทเป็นหลัก คือความขัดแย้งภายใน (Internal Conflict) และความ

ขัดแย้งภายนอก (External Conflict) ซึ่งในเรื่องนี้ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^๗ มองว่า จอห์น แมคคอนเนล และ คริสโตเฟอร์ มัวร์ ให้น้ำหนักต่อความขัดแย้งภายนอกมากกว่า ส่วนนักวิชาการด้านจิตวิทยาจะให้น้ำหนักไปทางความขัดแย้งภายในอันเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้งทั้งปวง

๒.๑.๓ ระดับของความขัดแย้ง

ระดับของความขัดแย้งเราสามารถจัดระดับได้ทั้งในแง่ของวงหรือขนาดและผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นตามมาในภายหลังได้ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้^๘

๑. ความขัดแย้งภายในตัวบุคคลหรือภายในจิตใจ ความขัดแย้งประเภทนี้เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลคนหนึ่ง เกิดจากความคิด แนวคิด อารมณ์ ค่านิยม แรงจูงใจ หรือแรงกระตุ้นที่ขัดแย้งกันในตัวเอง ตัวอย่าง เช่น เราอยากกินไอศกรีมแท่งนี้มาก แต่เรารู้ว่ามันจะทำให้เราอ้วน เราโกรธเจ้านายมาก แต่เราก็กลัวว่าเจ้านายจะรู้และเขาอาจจะบีบให้เราออกได้เป็นต้น ในทางจิตวิทยา มีการศึกษาความขัดแย้งภายในจิตใจกันมานานแล้วในหมู่นักจิตวิทยาสาขาต่าง ๆ เช่น นักจิตวิทยาด้านการรับรู้ นักทฤษฎีด้านบุคลิกภาพ นักจิตบำบัด และจิตแพทย์

๒. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ระดับที่สองของความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างบุคคล อาจเกิดขึ้นระหว่างตัวคนงาน คู่สมรส พี่น้อง เพื่อนร่วมห้อง หรือเพื่อนบ้านก็ได้

๓. ความขัดแย้งภายในกลุ่ม ความขัดแย้งระดับนี้สามารถเกิดขึ้นภายในกลุ่มเช่น สมาชิกภายในทีม ภายในครอบครัว ภายในห้องเรียน ภายในชนเผ่า เป็นต้น เรามองว่าความขัดแย้งในระดับนี้จะมีผลต่อความสามารถในการตัดสินใจ การทำงานร่วมกัน การร่วมกันแก้ไขปัญหา และการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

๔. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ความขัดแย้งระดับสุดท้ายคือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเช่น ระหว่างองค์กร ระหว่างเชื้อชาติ ระหว่างประเทศ หรือระหว่างครอบครัว เป็นต้น ความขัดแย้งประเภทนี้มีความรุนแรงสูงเพราะมีคนมาเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งเป็นจำนวนมาก และมีวิธีการตอบโต้กันและกันหลากหลายวิธี การเจรจาเพื่อจะลดความขัดแย้งในระดับนี้จึงเป็นเรื่องที่ยากที่สุด

จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งเริ่มต้นที่จิตใจของคนก่อน แล้วค่อยขยายออกไปเป็นระหว่างบุคคลภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มในที่สุด ความขัดแย้งที่สามารถจัดการได้โดยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งที่เป็นความขัดแย้งภายในกลุ่มและความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม

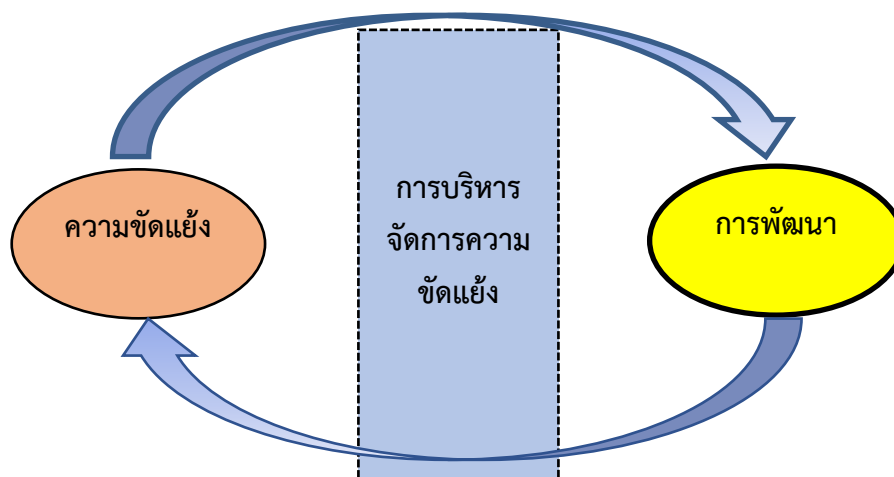
๒.๑.๔ แนวคิดทฤษฎีในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการมองในเชิงบวกเพื่อส่งผลให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีผลต่อการพัฒนาไปในทางที่ดี การที่จะทำให้ความขัดแย้งเกิดการพัฒนาไปทางบวก

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^๘ Roy J. Lewicki, Bruce Barry and David M. Saunders, *กลยุทธ์การเจรจาต่อรอง (Essentials of Negotiation, 4th Edition)*, เรียบเรียงโดย วิบูล จารุวงศ์วิทย์ และนิสิต มโนตั้งวรพันธุ์, (กรุงเทพมหานคร, บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๕) หน้า ๒๙-๓๐.

ได้นั้น เราต้องมีการบริหารจัดการความขัดแย้งที่ดี ซึ่งในเรื่องนี้ สรวิต ลิ้มปรงสี^๙ มองว่า “การพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคมและประเทศชาติหลายประการ ล้วนเกิดขึ้นจากความขัดแย้ง” โดยการนำรูปแบบการบริหารจัดการที่ดีเข้ามาแก้ปัญหาความขัดแย้ง สามารถนำเสนอเป็นแผนภูมิให้เข้าใจง่ายๆในเรื่องของการบริหารจัดการความขัดแย้งเพื่อการพัฒนาได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการพัฒนา (สรวิต ลิ้มปรงสี)

ในการบริหารจัดการความขัดแย้งมีวิธีการหลายรูปแบบ โดยการแก้ไขข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่อาจเริ่มในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ หรือเป็นกระบวนการที่คู่กรณีเป็นผู้ตัดสินใจเลือกกระบวนการหรือวิธีการ ไปจนถึงผลของการแก้ไขข้อขัดแย้งด้วย หรือจนกระทั่งใช้การแก้ไขข้อขัดแย้งในลักษณะบังคับ ซึ่งวิธีการต่าง ๆ ยังขึ้นอยู่กับลักษณะของความขัดแย้ง สถานการณ์ความรุนแรงของปัญหา และอำนาจในการจัดการความขัดแย้งเป็นต้น^{๑๐}

๒.๑.๔.๑ การหลีกเลี่ยงหรือการหนีปัญหา (Avoidance) เป็นวิธีการที่ฝ่ายหนึ่งซึ่งโดยปกติเป็นผู้มีหน้าที่ในการแก้ปัญหามาความขัดแย้งด้วย ไม่สนใจในสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งเรียกร้อง หรือคู่กรณีทั้งสองฝ่ายไม่สนใจที่จะแก้ปัญหา ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากไม่รู้ว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น หรือรู้แต่ไม่สนใจที่จะแก้ปัญหามาความขัดแย้งนั้น หรือไม่เห็นว่าข้อขัดแย้งนั้นเป็นปัญหาสำคัญ หรือไม่เป็นผู้มีอำนาจในการแก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือไม่เชื่อว่าการแก้ไขข้อขัดแย้งจะนำไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น หรือทั้งสองฝ่ายไม่มีความพร้อมที่จะเจรจายุติข้อขัดแย้งระหว่างกัน ซึ่งหากข้อขัดแย้งนั้นมีการเริ่มต้นเรียกข้อเรียกร้องจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากอีกฝ่ายหนึ่งใช้วิธีการนี้ ฝ่ายที่เรียกร้องจะมีความรู้สึกที่ข้อเรียกร้องของตน

^๙ สรวิต ลิ้มปรงสี, “ความขัดแย้ง...มีด้วยหรือ: ความขัดแย้งกับการพัฒนา” ใน การจัดการความขัดแย้ง, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอกทีฟ พริน จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑-๑๔.

^{๑๐} มนตรี ศิลปมหาบัณฑิต, “การบริหารความขัดแย้ง” ใน การจัดการความขัดแย้ง, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกทีฟ พริน จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๙-๒๑.

ไม่ได้รับความสนใจหรือการตอบสนอง จนเกิดความรู้สึกว่าเป็นฝ่ายแพ้ ซึ่งวิธีการเช่นนี้อาจนำไปสู่ความรุนแรงที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข

๒.๑.๔.๒ การเจรจาต่อรอง (Negotiation) เป็นวิธีการที่คู่พิพาทสมัครใจที่จะแก้ไขปัญหาระหว่างกัน ด้วยการพูดคุยบอกกล่าวให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบถึงความต้องการและผลประโยชน์ของฝ่ายตน เจรจาต่อรองแลกเปลี่ยนประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน และตกลงร่วมกันในการยุติความขัดแย้ง เป็นวิธีการที่สะดวก ง่าย ไม่เป็นทางการ และรวดเร็วที่สุดในการแก้ไขความขัดแย้ง แต่จะเป็นวิธีการที่จะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่ออาศัยทักษะและความชำนาญในการเจรจาต่อรองของคู่เจรจา ที่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์และการรักษาความสัมพันธ์ มากกว่าการใช้อารมณ์และความรู้สึก รวมทั้งการรักษาจุดยืนของแต่ละฝ่าย ซึ่งในการเจรจามีวิธีการและกลยุทธ์อยู่ ๒ แบบคือ^{๑๑}

๑) กลยุทธ์เชิงแข่งขัน (Competitive Tactics) ในเรื่องการเจรจาต่อรองมักใช้ทนายความเข้าเจรจา การใช้กลยุทธ์เชิงแข่งขัน มีเป้าหมายอย่างน้อย ๓ ประการ คือ ประการแรก เพื่อให้ลูกความของตนได้รับผลประโยชน์สูงสุด ประการที่สอง ก็เพื่อให้ตัวทนายความเองได้รับค่าตอบแทนสูงสุด และประการที่สาม เพื่อเอาชนะคู่เจรจาอีกฝ่ายหนึ่งด้วยวิธีการที่พลิกแพลงต่าง ๆ ซึ่งผู้เจรจาที่ใช้กลยุทธ์เชิงแข่งขันเช่นนี้ จะเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ชอบครอบงำ (Dominating) บุคคลอื่น ผลักดันอย่างรุนแรง (Forceful) ก้าวร้าว (Aggressive) น่ากลัว (Tough) เชื้อมั่นในตัวเองสูง (Arrogant) และไม่ร่วมมือ (Uncooperative) ดังนั้นจึงมีความเสี่ยงที่จะมีการกระทำผิดกฎหมาย เช่น กฎหมายว่าด้วยการทวงหนี้ในยุคปัจจุบัน

๒) กลยุทธ์เชิงความร่วมมือ (Cooperative Tactics) ผู้เจรจาที่ใช้กลยุทธ์เชิงร่วมมือนั้นจะมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกับผู้ใช้กลยุทธ์เชิงแข่งขันโดยสิ้นเชิง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเขาจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดังต่อไปนี้

- ๒.๑ เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมในทางวิชาชีพ
- ๒.๒ เป็นผู้ที่สามารถนำพาให้ลูกความได้รับประโยชน์ที่ดีที่สุด
- ๒.๓ เป็นผู้ที่พอใจเมื่อได้ข้อตกลงที่เป็นธรรม ไม่ใช่พอใจที่ได้เอาเปรียบคู่เจรจาอีกฝ่ายหนึ่ง

- ๒.๔ เป็นทนายความที่สามารถดำเนินการเจรจาให้เป็นไปตามเป้าหมายของลูกความ
- ๒.๕ เป็นผู้ที่คอยระมัดระวังหรือหลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดผลอันไม่พึงปรารถนาจากการเจรจา เช่น การที่จะต้องฟ้องร้องดำเนินคดีตามมาภายหลัง

๒.๖ เป็นผู้ที่สามารถรักษาความสัมพันธ์อันดีกับคู่เจรจาอีกฝ่ายหนึ่งได้ ทนายความที่ใช้กลยุทธ์ความร่วมมือนี้ ภายหลังการเสร็จสิ้นการเจรจาให้กับลูกความของตนแล้ว ลูกความของทนายความอีกฝ่ายหนึ่งอาจเปลี่ยนมาใช้บริการของตนเพราะความประทับใจในการทำงานระหว่างการเจรจา กลยุทธ์ทั้งสองแบบนี้สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างได้ดังนี้

^{๑๑} อนันต์ จันทโรภากร, **ทางเลือกในการระงับข้อพิพาท**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. ๒๕๕๘), หน้า ๖-๗.

ตารางที่ ๒.๑ แสดงการเปรียบเทียบกลยุทธ์เชิงแข่งขันและกลยุทธ์เชิงร่วมมือ

หัวข้อ	กลยุทธ์เชิงแข่งขัน	กลยุทธ์เชิงร่วมมือ
เป้าหมาย	เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์สูงสุดของฝ่ายตน	เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย
พฤติกรรม	แย่งชิงและการเจรจาจุดยืน (Position Bargaining)	อำนวยความสะดวกแก่ทุกฝ่าย เจรจาแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ (Interest Bargaining)
ทัศนะ	การเจรจาเป็นเรื่องของการช่วงชิง มีแพ้มีชนะ	การเจรจาเป็นเรื่องหาผลประโยชน์ร่วมกัน ทุกฝ่ายคือผู้ชนะ

ในเรื่องของการเจรจามีเรื่องที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ BATNA ซึ่งย่อมาจาก Best Alternative to a Negotiation Agreement ซึ่งหมายถึงทางเลือกที่ดีที่สุดที่คนผู้นั้นจะได้รับหากไม่มีการเจรจาหรือเจรจาแล้วไม่อาจตกลงกันได้^{๑๒} ซึ่งเป็นสิ่งที่คู่เจรจาคควรคำนึง ยกตัวอย่างเช่น ถ้าไม่มีการเจรจาหรือเจรจาแล้วตนไม่ได้อะไรเลย เมื่อขณะเจรจาตนเองได้รับประโยชน์พอสมควรแต่ไม่ถึงกับที่ตนได้เรียกร้องไว้ในตอนแรก ผู้เจรจาผู้นี้จึงควรรับข้อตกลงเพราะ BATNA ของตนน้อยกว่าข้อเสนอที่ตนจะได้รับ

๒.๑.๔.๕ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) เป็นวิธีการคล้ายกับการเจรจาต่อรอง แต่อำศัยบุคคลที่สามเป็นคนกลาง ซึ่งเรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” คอยช่วยเหลือสนับสนุนกระบวนการเจรจาต่อรองให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังร่วมกับคู่พิพาทแสวงหาทางออกที่เหมาะสมและเกิดความพึงพอใจแก่ทุกฝ่าย เป็นวิธีการที่รวดเร็ว สะดวก และไม่เป็นทางการ ซึ่งมักถูกนำไปใช้เสมอเนื่องจากไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเริ่มการเจรจาต่อรอง หรือการเจรจาต่อรองระหว่างคู่กรณีไม่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการพบทางตันในการเจรจาต่อรอง จนมีผู้กล่าวว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นผลผลิตจากความล้มเหลวในการเจรจาต่อรอง

๒.๑.๔.๖ อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) เป็นวิธีการคล้ายคลึงกับการฟ้องร้องต่อศาล ซึ่งคู่พิพาทยื่นเรื่องและเสนอพยานหลักฐานต่ออนุญาโตตุลาการหรือคณะอนุญาโตตุลาการเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด โดยออกคำชี้ขาด (Award) ที่มีผลผูกพันคู่พิพาท กระบวนการนี้จะแตกต่างจากการฟ้องร้องตรงที่ว่า คู่พิพาทมีสิทธิในการเลือกอนุญาโตตุลาการที่จะทำการชี้ขาดได้ รวมไปถึงการตกลงกันถึงกระบวนการในการนำเสนอพยานหลักฐานได้ วิธีการนี้มักนิยมใช้กับข้อพิพาทเกี่ยวกับธุรกิจการค้า รวมทั้งข้อพิพาทที่ไม่อยากเปิดเผยต่อสาธารณะ

๒.๑.๔.๗ การฟ้องร้อง (Litigation) เป็นวิธีการที่คู่พิพาทนำเสนอพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเรียกร้องของตน และให้ศาลเป็นผู้ตัดสินความถูกต้อง โดยอาศัยกฎหมายที่เกี่ยวข้องในเรื่อง

^{๑๒} Roger Fisher and William Ury, “Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.beyondintractability.org/library/external-resource?biblio=23737>. [๒๕ ธ.ค. ๒๕๖๐].

นั้นเป็นหลักในการตัดสิน ซึ่งคู่พิพาทต้องยื่นเรื่องราวต่อศาลที่มีเขตอำนาจ โดยอาจเป็นศาลยุติธรรมหรือศาลปกครอง ขึ้นอยู่กับสาระของข้อพิพาทหรือความขัดแย้ง

๒.๑.๔.๘ การเผชิญหน้าและประท้วงอย่างสันติ (Non-Violence Confrontation) เป็นวิธีการที่แม้จะไม่ได้ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา แต่เป็นวิธีการที่ฝ่ายหนึ่งปฏิเสธไม่ทำตามหรือปฏิบัติในกิจกรรมที่ควรปฏิบัติ หรือมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ได้เป็นการแก้ไขปัญหา แต่อาจเป็นวิธีการที่กดดันให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องยอมปฏิบัติในสิ่งที่ต้องการ มักจะใช้ได้ผลดีที่สุด สถานการณ์ที่ฝ่ายที่ถูกประท้วงจะต้องพึ่งพาอาศัยอีกฝ่ายหนึ่งในความเป็นอยู่

๒.๑.๔.๙ การใช้กำลังบังคับ (Forcing) เป็นวิธีการจัดการข้อขัดแย้งซึ่งฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง และไม่สามารถชักจูงใจให้ฝ่ายที่ด้อยกว่ายอมจำนนหรือคล้อยตามได้ จึงใช้วิธีการบังคับเพื่อยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

๒.๑.๕ บทบาทของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในการจัดการความขัดแย้ง

ในสังคมไทยหลาย ๆ ครั้งเราจะเห็นได้ว่าเมื่อความขัดแย้งหรือข้อพิพาทเกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการแก้ไขปัญหายุ่งยากในเวลาอันควร ทำให้ปัญหาลูกกลามใหญ่โตจนยากจะแก้ไขเยียวยาในภายหลัง เครื่องมือประการหนึ่งในการจัดการกับความขัดแย้งหรือในการจัดการข้อพิพาทเหล่านี้ได้ดี คือ “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ซึ่งความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์อยู่เรื่อย ๆ แม้ว่าจะไม่ยากเผชิญกับมัน (เว้นเสียแต่ว่าผู้ใดจะมีโอกาสที่จะได้ประโยชน์จากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ว่าในทางใดทางหนึ่ง)^{๓๓} สิ่งที่ต้องเตรียมและต้องคิดต้องทำ คือ หากเกิดความขัดแย้งไม่ว่าในทางใดก็แล้วแต่ ความขัดแย้งนั้น หากเราปล่อยปละละเลยให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น ปัญหาย่อมบานปลายออกไปเรื่อย ๆ หลายปัญหาอาจกลายเป็นปัญหาถึงขนาดที่ไม่สามารถแก้ไขเยียวยาได้ สุดท้ายผู้ที่เกี่ยวข้องก็ต้องประสบชะตากรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นผลพวงของปัญหาที่เกิดขึ้น หลาย ๆ ปัญหาแม้จะยังอยู่ในวิสัยที่แก้ไขเยียวยาได้ แต่การแก้ไขปัญหานั้นก็ต้องใช้เวลาในการจัดการมากขึ้น ต้องใช้ความพยายามมากขึ้น ต้องเสียเงินเสียทองมากขึ้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับคนรอบข้างก็มากขึ้น บางครั้งแม้จะไม่ได้เป็นคู่ขัดแย้งเอง แต่คนรอบข้างก็พลอยเครียดไปด้วยเช่นกัน ปัญหาหลายเรื่องที่บ้านปลายออกไป แม้สุดท้ายจะได้ข้อยุติ แต่ก็สร้างผลเสียและผลกระทบต่อจิตใจและความสัมพันธ์ในเวลาต่อมา แม้ว่าจะไม่เห็นผลกระทบเหล่านั้นด้วยสายตา แต่หลายครั้งคู่กรณีอาจรู้สึกบาดหมางกลางแครงใจกันไปตลอดชีวิต ในทางตรงข้าม หากมีการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ย่อมมีโอกาสสูงที่ความขัดแย้งเหล่านั้นจะไม่ลูกกลามใหญ่โตออกไป การใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งได้ดีที่สุด นับเป็นเป็นบทบาทที่สำคัญในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งได้ดี ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในลำดับต่อไป

และสำหรับในงานวิจัยนี้จะเน้นไปที่การแก้ไขความขัดแย้งด้วยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องด้วยกับการเจรจาต่อรองอยู่บ้าง และวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเหมาะสมอย่างยิ่งในการ

^{๓๓} สรวิศ ลิ้มปริงซี่, “กฎหมายกลางสำหรับการไกล่เกลี่ย” ใน *กฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท*, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๓-๕.

แก้ปัญหาข้อพิพาทที่ประชาชนได้เข้ามาขอความช่วยเหลือกับสภานายความ โดยในเบื้องต้นเมื่อสภานายความได้รับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อร้องเรียนของผู้ร้องและผ่านความเห็นชอบให้รับเรื่องจากคณะกรรมการที่พิจารณาแล้ว ก็จะมีการเสนอเพื่อให้เกิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกันก่อน โดยมุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อพิพาทเหล่านั้นจะจบลงด้วยการไกล่เกลี่ย ซึ่งรายละเอียดในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ผู้วิจัยจะกล่าวในรายละเอียดในหัวข้อถัด ๆ ไปจากนี้

๒.๒ ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ความหมายของ “ข้อพิพาท” ตามศัพท์บัญญัติในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Dispute”^{๑๔} ซึ่งหมายถึง “สถานการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีเป้าหมายหรือความต้องการที่ไม่ตรงกันในระดับหนึ่งๆ อันเป็นประเด็นที่สามารถต่อรองหรือประนีประนอมได้ ไม่จำเป็นต้องแก้ไขโดยการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง” ส่วนความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งหากแยกคำจากภาษาไทยที่มีคำว่า “ไกล่เกลี่ย” อยู่ข้างหน้าคำว่า “ข้อพิพาท” โดยคำว่า “ไกล่เกลี่ย”^{๑๕} หมายถึง “พูดจาให้ปรองดองกัน, พูดจาให้ตกลงกัน, ลูบไล้, ทำให้เรียบร้อย, ทำให้มีส่วนเสมอกัน เมื่อมาเชื่อมต่อกับคำว่า “ข้อพิพาท” ในความหมายที่กล่าวแล้วข้างต้น จึงได้ความหมายของ “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” คือ “การนำข้อโต้แย้งสิทธิมาพูดจาไกล่เกลี่ยให้ปรองดองกัน” สำหรับคำศัพท์ภาษาอังกฤษ การไกล่เกลี่ยคนกลาง/การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ใช้คำว่า “Mediation”^{๑๖} หมายถึง “กระบวนการจัดการความขัดแย้งที่อาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งได้รับการยินยอมจากคู่ขัดแย้ง มีความเป็นกลาง และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด มีทักษะความเชี่ยวชาญในการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ เป็นผู้ดำเนินกระบวนการ (Facilitate) ให้เกิดข้อตกลงอันเกิดจากการเสนอทั้งสองฝ่ายแต่ไม่ใช่ผู้ตัดสินชี้ขาด” ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้ว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ “กระบวนการจัดการความขัดแย้งวิธีหนึ่งที่อาศัยคนกลางเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเจรจาหรือเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดการประนีประนอมยอมความกัน” โดยหลักแล้วถือว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกวิธีหนึ่ง

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนับว่าเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่ทำให้คู่กรณีไม่มีการแพ้การชนะ มีแต่ตกลงกันได้ ก็จะเกิดเป็นลักษณะของการชนะทั้งคู่หรือ WIN-WIN โดยที่คู่พิพาททั้งคู่ได้ตกลงกันเอง ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นเพียงแนะนำและอำนวยความสะดวกให้เท่านั้น ผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางไม่อาจตัดสินใด ๆ ซึ่งคนกลางที่จะเข้าไกล่เกลี่ยโดยมากจะเป็นที่ยอมรับนับถือของคู่กรณี และถึงแม้การไกล่เกลี่ยจะไม่ได้ลงเอยด้วยข้อตกลงระหว่างกันของคู่กรณี ก็ยังถือกันว่ามีผลดีเกิดขึ้นแล้ว เพราะอย่างน้อยคู่กรณียังได้มีโอกาสได้พูดจากัน” จากความหมายดังกล่าวมาข้างต้น ในครั้งนี้ผู้วิจัยขอยกเอา

^{๑๔} สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ศัพท์บัญญัติเกี่ยวกับความขัดแย้งและการแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร: สำนักสันติและธรรมาภิบาล, ๒๕๔๗, หน้า ๒๕.

^{๑๕} สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, ค้นจากกลุ่มอักษร ก [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary>, [๑๕ ก.ย. ๒๕๖๑].

^{๑๖} สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ศัพท์บัญญัติเกี่ยวกับความขัดแย้งและการแก้ปัญหา, หน้า ๒๑.

คำอธิบายความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากนักวิชาการและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มาศึกษาวิเคราะห์ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในมุมมองของนักวิชาการ

ในเรื่องนี้ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร^{๑๗} ได้ให้ความเห็นว่า “คำว่า Mediation และ คำว่า Conciliation ได้ถูกนำมาใช้ในลักษณะที่เป็นคำที่มีความหมายพ้องกัน (Synonym) ซึ่งสถาบันอนุญาโตตุลาการแห่งประเทศไทย (THAC) เรียก Mediation เป็นภาษาไทยว่า การประนอมข้อพิพาท ในขณะที่สำนักกระบวนข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม เรียก Mediation ว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) หรือการประนอมข้อพิพาท (Conciliation) จึงหมายถึงกระบวนการที่คู่พิพาทได้ร้องขอให้บุคคลที่สามอันประกอบด้วยคนหนึ่งหรือหลายคนให้เข้ามาช่วยเหลือคู่พิพาททั้งสองฝ่ายที่จะใช้ความพยายามในการตกลงกันเพื่อระงับข้อพิพาทฉันมิตร โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่มีอำนาจที่จะกำหนดให้คู่พิพาทต้องยอมรับข้อยุติใด ๆ

สำหรับกระบวนการในชั้นศาล สำนักงานศาลยุติธรรม^{๑๘} ได้กล่าวถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่า “เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการอำนวยความยุติธรรม เพราะเป็นวิธีการที่สะดวก รวดเร็ว ประหยัด เป็นธรรม สามารถรักษาสัมพันธภาพระหว่างคู่ความไว้ได้ และนำมาซึ่งความสมานฉันท์และสันติสุขอย่างยั่งยืน” จะเห็นได้ว่าสำนักงานศาลยุติธรรม มองการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการทางยุติธรรมที่ให้ผลดี สามารถใช้เป็นทางเลือกแทนที่จะต้องให้ศาลเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดีเพียงอย่างเดียว

จึงเห็นได้ว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะทำในรูปแบบใดก็ได้ทั้งในศาลและนอกศาล ซึ่งจะขอกกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อถัดไป ดังนั้น ในที่นี้พอจะเห็นว่า ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีการใช้กันในหลากหลายองค์กร ดังเช่น ชลัท ประเทืองรัตนา แห่งสถาบันพระปกเกล้า^{๑๙} ได้สรุปความหมายของการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางออกเป็น ๓ ลักษณะคือ

๑) การอำนวยการประชุม คนกลางไม่เน้นผลลัพธ์ที่ได้และเน้นที่การดำเนินการแทรกแซง กล่าวคือบุคคลภายนอกเข้ามาบุคคลภายนอกเข้ามาดำเนินการไกล่เกลี่ยด้วยตนเอง หรือการเชิญชวนจากคู่กรณี เพื่อมาช่วยให้เกิดข้อตกลงร่วมกัน ที่สำคัญคือเป็นกระบวนการที่บุคคลที่สามไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ มิใช่ผู้พิพากษาหรืออนุญาโตตุลาการ แต่ช่วยหรือเอื้ออำนวยกระบวนการกระตุ้นให้คู่กรณีมาสู่ข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกัน โดยคนกลางเป็น “คุณอำนวย” ไม่ใช่ “คุณอำนาจ” เน้นอำนวยการประชุม ไม่เน้นการตัดสินใจจากคนกลาง

^{๑๗} อนันต์ จันทโรภากร, **ทางเลือกในการระงับข้อพิพาท**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๒๔.

^{๑๘} สำนักกระบวนข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, **คู่มือศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธี**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘๑.

^{๑๙} ชลัท ประเทืองรัตนา, **การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง เส้นทางแห่งการสร้างความเข้าใจร่วมกัน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓-๑๔.

๒) ความเป็นคนกลาง เป็นกระบวนการที่เข้ามาช่วยจากฝ่ายที่สามที่มีความเป็นกลางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด เป็นผู้เข้ามาช่วยจำแนก แยกประเด็นความขัดแย้งเพื่อสร้างทางเลือก พิจารณาทางเลือก ร่วมกัน และนำมาสู่ข้อตกลงที่สนองความต้องการฝ่ายต่าง ๆ สิ่งสำคัญมากคือความเป็นกลางในกระบวนการที่ดำเนินการให้คู่กรณีรู้สึกพึงพอใจ

๓) การได้รับการยอมรับจากคู่กรณี การยอมรับการทำหน้าที่ของคนกลางเข้ามาช่วย อำนวยความสะดวกหรืออำนวยความสะดวกให้บรรลุผล รวมถึงคำแนะนำบางประการของคนกลาง แต่ไม่ได้หมายความว่ายอมรับทุกสิ่งที่คนกลางบอกให้ทำหรือชี้แนะ เพราะฉะนั้น การสร้างการยอมรับจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าคู่กรณียอมรับในตัวคนกลาง การดำเนินการไกล่เกลี่ยก็มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

จากลักษณะทั้ง ๓ ข้อนี้ สามารถกล่าวได้ว่า การไกล่เกลี่ยคนกลางมีความสำคัญที่ ความหมายของวิธีการในการอำนวยความสะดวก ความเป็นกลางของคนกลาง และลักษณะเฉพาะของ ตัวคนกลางที่ต้องได้รับการยอมรับจากคู่กรณี

๒.๒.๒ ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในมุมมองนักสันติวิธี

มีความกำกวมอยู่ระหว่างนักวิชาการกับนักสันติวิธี ในที่นี้ผู้วิจัยขอให้ความหมายของนัก สันติวิธีคือผู้ที่ลงมือปฏิบัติแก้ปัญหาข้อพิพาทด้วยแนวทางสันติวิธี ผู้ที่มีความชำนาญในการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทถือเป็นนักสันติวิธีด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังเช่นผู้ที่ทำหน้าที่ผู้พิพากษาและได้ทำหน้าที่ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือได้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งมีคณะผู้ พิพากษาที่ได้ไปศึกษาดูงาน ณ Asian Pacific Dispute Resolution Center, Centinela Youth Services และ JAMS Dispute Resolution^{๒๐} ได้กล่าวถึงความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่า เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ไม่อาจตกลงกันได้ด้วยการเจรจาตนเองระหว่างคู่กรณี โดยคู่กรณีได้มี ความประสงค์ให้บุคคลที่สามเป็นคนกลางช่วยอำนวยความสะดวกในการเจรจาให้เป็นไปด้วยดี จนกระทั่งคู่กรณีสามารถหาข้อยุติได้บนพื้นฐานของการตัดสินใจของคู่กรณีเอง ข้อตกลงที่ได้มักเป็นไป ในรูปแบบของข้อสัญญาซึ่งรวบรวมข้อยุติที่แต่ละฝ่ายเห็นชอบจากการเจรจา ในความหมายนี้ผู้วิจัยมี ความเห็นว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นทางเลือกหนึ่งในหลาย ๆ ทางเลือกของผู้ปฏิบัติการด้านสันติ วิธี โดยการยุติข้อพิพาทในที่นี้เริ่มจาก การเจรจาต่อรองกันเองระหว่างคู่กรณี เมื่อเจรจาต่อรองกันเอง ไม่ได้ก็ให้คนกลางเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หากคู่กรณีตกลงกันไม่ได้ก็อาจจะมีการกระบวนการ อนุญาโตตุลาการซึ่งทั้งนี้คู่กรณีต้องมีการตกลงกันก่อนว่าจะใช้กระบวนการอนุญาโตตุลาการ และหาก ยังไม่ยุติในขั้นนี้อีกก็ต้องใช้กระบวนการทางศาล ซึ่งกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและกระบวนการ อนุญาโตตุลาการอาจดำเนินไปแบบต่อเนื่องกันก็ได้ ซึ่งกระบวนการนี้เรียกว่า Med-Arb (Mediation-Arbitration) คือการผสมผสานกระบวนการไกล่เกลี่ยและอนุญาโตตุลาการ หรือ กระบวนการจัดการกับความขัดแย้งที่ใช้การไกล่เกลี่ยในช่วงแรกของการพูดคุย แต่ถ้าคู่ขัดแย้งไม่

^{๒๐} วิลัย นภานุเคราะห์ และคณะ, “ประสบการณ์ศึกษาดูงาน ณ Asian Pacific Dispute Resolution Center, Centinela Youth Services และ JAMS Dispute Resolution” ใน การไกล่เกลี่ยสโตร์เปปเปอร์โด้, รวบรวมจัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๖๓-๖๔.

สามารถบรรลุข้อตกลงกันได้ด้วยตนเอง ผู้ไกล่เกลี่ยจะเปลี่ยนบทบาทมาเป็นอนุญาโตตุลาการเพื่อตัดสินชี้ขาดในประเด็นที่คู่ขัดแย้งไม่อาจตกลงกันได้ ซึ่งคำตัดสินดังกล่าวจะมีผลผูกพันต่อทั้งสองฝ่ายด้วย

สำหรับเรื่องเดียวกันนี้ ท่านณรงค์ศักดิ์ อัจฉรานูวัฒน์^{๒๑} ผู้พิพากษาอุทธรณ์ภาค ๑ ได้กล่าวถึงความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่า “การไกล่เกลี่ย (Conciliation or Mediation) คือ กระบวนการยุติข้อพิพาทที่บุคคลที่สาม เรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” (Mediator) เข้ามาช่วยในการสื่อสารเจรจาระหว่างคู่พิพาท ช่วยให้คู่พิพาทสามารถหาข้อยุติของข้อพิพาทด้วยการตัดสินใจของคู่พิพาทเอง ดังนี้ ผู้ไกล่เกลี่ยจึงเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการไกล่เกลี่ย โดยทั่วไปแล้วผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นบุคคลที่มีความเป็นกลาง มีความสามารถในการเข้าใจเรื่องราวและปัญหาต่าง ๆ มีทักษะในการฟังและการสื่อสาร มีความอดทน” จากความหมายที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นบุคคลที่สาม ต้องมีความสามารถเฉพาะตัวพอสมควร ในมุมมองของผู้วิจัยมองว่าการไกล่เกลี่ยสามารถทำเป็นอาชีพได้ และการไกล่เกลี่ยเป็นวิชาชีพอย่างหนึ่งซึ่งในต่างประเทศมีวิชาชีพนี้ ผู้ที่ทำอาชีพนี้ต้องมีความเป็นกลางและเป็นคนกลางที่ใช้ความสามารถในการสื่อสารให้คู่พิพาทสามารถตกลงกันได้ แต่สำหรับประเทศไทยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทยังเป็นการใช้ผู้ที่อาสาเข้าช่วยเหลือในรูปแบบสาธารณะประโยชน์ เราจึงไม่เห็นอาชีพนี้ในประเทศไทย ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในเมืองไทยอาจไม่ปรากฏชัดว่าเป็นนักสันติวิธีเต็มตัว แต่อาจเป็นนักธุรกิจหรือผู้ประกอบการวิชาชีพอื่นใดก็ได้แล้วแต่ที่มีเวลาว่างและมีประสบการณ์สูงเข้าชั้นอาสามาช่วยเหลือสังคม หากจะหาความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากนักสันติวิธีที่ไม่ได้อยู่ในแวดวงวิชาการและไม่ได้เป็นผู้พิพากษาก็คงต้องใช้วิธีการจากการสัมภาษณ์โดยตรงจากบุคคลเหล่านั้น ซึ่งในความเห็นของผู้วิจัยคิดว่าผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเหล่านี้เป็นนักปฏิบัติ คงไม่ลงมาให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็นแนวทางทางวิชาการ แต่ก็ยังมีอดีตผู้พิพากษาผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอยู่ท่านหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าสนใจเพราะท่านได้ผันตัวเองมาลงมือปฏิบัติด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างเต็มตัว เป็นผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและอยู่ในแวดวงวิชาการด้วย คือ อ.โชติช่วง ทัพวงศ์^{๒๒} ท่านได้ให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่า “การไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทรูปแบบหนึ่งที่มีขั้นตอนเป็นกระบวนการ โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางเข้าจัดการกระบวนการ และช่วยเหลือแนะนำคู่กรณีในการเจรจาให้สามารถแก้ปัญหา และหาทางออกที่พึงพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย” จะเห็นได้ว่าการให้ความหมายนี้ เน้นว่าผู้ไกล่เกลี่ยคือผู้เข้าจัดการกระบวนการเพื่อให้คู่กรณีได้หาทางออกของปัญหาร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายจากผู้เชี่ยวชาญท่านอื่นที่กล่าวถึงหลักการที่ว่า “ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ได้มีอำนาจในการตัดสินคดี เป็นแต่เพียงผู้เข้าจัดการ ช่วยเหลือให้คู่กรณีได้เจรจาเพื่อหาทางออกของปัญหาร่วมกัน”

ในเรื่องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีความสำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้งและได้ลงมือปฏิบัติการในการแก้ปัญหา

^{๒๑} ณรงค์ศักดิ์ อัจฉรานูวัฒน์, **Mediation ไกล่เกลี่ยสโตร์เปปเปอร์ไนด์**, รวบรวมจัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๒-๓.

^{๒๒} โชติช่วง ทัพวงศ์, **“คู่มือนักเจรจาไกล่เกลี่ย”**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก, ๒๕๕๘), หน้า ๙.

ความขัดแย้งให้กับสังคมและประชาชนโดยส่วนรวม ได้ให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้^{๒๓} “การไกล่เกลี่ยคนกลาง หรือการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) หมายถึงกระบวนการจัดการความขัดแย้งที่อาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งได้รับความยินยอมจากคู่ขัดแย้ง มีความเป็นกลาง และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด มีทักษะความเชี่ยวชาญในการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ เป็นผู้ดำเนินกระบวนการ (Facilitate) ให้เกิดข้อตกลงอันเกิดจากการเสนอทั้งสองฝ่าย แต่ไม่ใช่ผู้ตัดสินชี้ขาดในข้อพิพาท” จากการให้ความหมายนี้จะเห็นได้ว่าผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเป็นผู้ที่มีหน้าที่ลงมือปฏิบัติและมีส่วนในการจัดการความขัดแย้ง ได้ให้ความสำคัญกับตัวบุคคลที่จะเข้ามาจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าจะต้องมีทักษะ มีความเชี่ยวชาญในการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ เพราะการแก้ปัญหาความขัดแย้งต้องการให้ความขัดแย้งระงับไปโดยที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาใหม่ในภายหลัง หรือเกิดความขัดแย้งยิ่งขึ้นในระหว่างการแก้ปัญหา ดังนั้นทักษะและความเชี่ยวชาญของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการลงมือปฏิบัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

อีกมุมมองหนึ่งสำหรับนักวิชาการจากสถาบันพระปกเกล้าซึ่งเป็นสถาบันที่ประกอบด้วยนักสันติวิธีผู้ที่มีส่วนช่วยทำให้เกิดความปรองดองเพื่อมุ่งหวังความสงบสันติของประเทศเป็นเป้าหมาย ได้ให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้^{๒๔} “การไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ที่ไม่ใช้การเจรจากันเองโดยตรง แต่ใช้คนกลางเข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งได้รับการยอมรับจากคู่กรณี ไม่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ไม่มีอำนาจตัดสินใจ โดยคนกลางเข้าไปแทรกแซง เปลี่ยนมุมมอง พฤติกรรม ด้วยการพูดคุยที่ไม่ใช้การบังคับทางกายภาพหรือไม่ได้บังคับทางกฎหมาย” จะเห็นได้ว่าการให้ความหมายนี้มีข้อสังเกตตรงที่ระบุว่าไม่ใช้การบังคับทางกายภาพหรือไม่ได้บังคับทางกฎหมาย ซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติของนักสันติวิธีที่ดี

สำหรับมุมมองของนักสันติวิธีชาวตะวันตกอย่าง Christopher W. Moore^{๒๕} ให้ความหมายไว้ว่า การไกล่เกลี่ยหมายถึง “การแทรกแซงของบุคคลที่สามที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลางในการเจรจาหรือแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่จะเป็นผู้ช่วยเหลือคู่กรณีด้วยความสมัครใจและสามารถตกลงกันในปัญหาความขัดแย้งร่วมกันได้” ซึ่งแกนหลักของความหมายก็ไม่ต่างไปจากมุมมองของนักสันติวิธีตะวันออก

^{๒๓} สัจด์ ปัลลวี, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: หลักการและกรณีศึกษา” ,ใน วารสารผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (เมษายน ๒๕๔๙ – กันยายน ๒๕๔๙) : ๖๑.

^{๒๔} ชลัท ประเทืองรัตน, “การไกล่เกลี่ยคนกลางและการแก้ไขความขัดแย้ง”, วารสารยุติธรรมปริทรรศน์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.library.go.th [๙ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๒๕} Christopher W. Moore, *The Mediation Process, Practical Strategies for Resolving Conflict*, (Hoboken, NJ., Jossey-Bass, 1996), p.15 อ้างใน โชติช่วง ท้าววงศ์, “คู่มือนักเจรจาไกล่เกลี่ย”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓.

๒.๒.๓ ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในมุมมองของนักกฎหมาย

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทถือเป็นกระบวนการหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมซึ่งมีทั้งกระบวนการยุติธรรมที่เป็นกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและกระบวนการยุติธรรมกระแสรอง^{๒๖} ซึ่งกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักคือกระบวนการยุติธรรมที่รัฐจัดให้เพื่ออำนวยความสะดวกและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในรัฐนั้น ๆ ส่วนกระบวนการยุติธรรมกระแสรอง คือกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในการดำเนินการที่จะยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้น โดยคู่กรณีและผู้เกี่ยวข้องหลีกเลี่ยงการนำข้อพิพาทนั้นเข้าสู่กระบวนการแบบเป็นทางการอันเป็นกระบวนการในรูปแบบที่ต้องเคร่งครัดเป็นขั้นตอนซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสีย ผลเสียที่เห็นได้ชัดคือเวลาที่ใช้ในการดำเนินการจะนานเพราะต้องเป็นไปตามขั้นตอน หลายฝ่ายจึงได้คิดหาวิธีการที่ไม่เป็นทางการนักเพื่อลดขั้นตอนลงและสร้างความพึงพอใจแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายมากขึ้น วิธีการยุติข้อพิพาททางเลือกดังกล่าวจะมีนายความร่วมมืออยู่ในกระบวนการด้วยหรือไม่ก็ได้ ซึ่งวิธีการเหล่านั้นพอจะอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) การเจรจาต่อรอง (Negotiation)^{๒๗} เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทขั้นพื้นฐานโดยให้คู่กรณีพยายามได้พูดคุยกัน หากคู่กรณีสามารถหาจุดร่วมได้โดยทั้งสองฝ่ายต่างเห็นพ้องต้องกันปัญหาข้อพิพาทก็จะยุติลง ถือว่าได้มีการระงับข้อพิพาทกันแล้ว การเจรจาต่อรองเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่ง่ายที่สุด กล่าวคือสามารถทำได้ทุกสถานที่ ทุกเวลาที่คู่พิพาทสะดวก สามารถระงับข้อพิพาทได้อย่างรวดเร็ว เสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด และสามารถรักษาความลับและรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างคู่กรณีได้เป็นอย่างดีโดยไม่ต้องมีคนกลางเข้ามาช่วย

๒) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation)^{๒๘} เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทโดยคนกลางที่เรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” ที่มีหน้าที่ในการเข้าช่วยคู่พิพาทในการหาแนวทางในการแก้ไขข้อพิพาทที่เกิดขึ้น อันเกิดจากแนวทางร่วมกันซึ่งเป็นที่ยอมรับของคู่พิพาททุกฝ่าย โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่มีอำนาจในการกำหนดผลลัพธ์ของการเจรจาแต่อย่างใด ผลลัพธ์ในการไกล่เกลี่ยย่อมเกิดจากความยินยอมของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย

๓) การอนุญาโตตุลาการ (Arbitration)^{๒๙} เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่เริ่มต้นโดยการที่คู่พิพาทได้ตกลงกันทำสัญญาขออนุญาตตุลาการ ซึ่งกำหนดให้คู่พิพาทมีหน้าที่ต้องนำข้อพิพาทที่เกิดขึ้นเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของอนุญาโตตุลาการตามข้อตกลง โดยคู่พิพาทจะต้องนำเสนอแสดงพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นพิพาท เพื่อให้อนุญาโตตุลาการใช้เป็นข้อมูลประกอบคำวินิจฉัยทำคำชี้ขาด

^{๒๖} เกียรติยศ ศักดิ์แสง, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการระงับข้อพิพาทคดีอาญา: กรณีศึกษาในชั้นศาล”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๗) หน้า ๑๓๕-๑๓๖.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖.

^{๒๘} สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

ในที่นี้ผู้วิจัยขอเน้นความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งมีการแยกคำของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยการอธิบายความหมายของข้อพิพาทในเบื้องต้นก่อน “ข้อพิพาท”^{๓๐} คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่เป็นปัจเจกชนด้วยกัน หรือ ปัจเจกชนกับรัฐ ความขัดแย้งมักเกิดจากความต้องการของบุคคลในสังคมที่ไม่สอดคล้องกัน และมีผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล สิทธิที่ถูกกระทบอาจเป็นสิทธิส่วนบุคคล เช่น สิทธิในชื่อเสียง สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน หรือ อาจเป็นสิทธิส่วนรวมเช่น สิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิในสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน และ ผลกระทบที่เกิดขึ้นอาจเกิดผลทางรูปธรรมหรือยังเป็นเพียงแค่ความรู้สึกว่าอาจกระทบก็ล้วนนำไปสู่ความขัดแย้งทั้งสิ้น ในส่วนของคำว่า “ไกล่เกลี่ย” คือการที่บุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการช่วยเหลือชักจูงให้คู่พิพาทยอมเจรจาผ่องผันเข้าหากันจนนำไปสู่การทำความตกลงกันด้วยความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย เป็นวิธีการบริหารจัดการเพื่อระงับข้อพิพาท ซึ่งในเรื่องนี้ สุรชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย^{๓๑} ท่านเป็นทนายความ ได้ให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยคนกลาง (Mediation) คือกระบวนการระงับข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการช่วยเหลือชักจูงให้คู่พิพาทยอมเจรจาผ่องผันเข้าหากันจนนำไปสู่การทำความตกลงกันได้ด้วยความพึงพอใจทั้งสองฝ่ายซึ่งเรียกว่าการประนีประนอมยอมความกัน (Compromisation)” โดยส่วนใหญ่แล้วหลังจากการเจรจาไกล่เกลี่ยเสร็จสิ้นลง หากมีการตกลงกันได้ ก็จะจบลงด้วยการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ หากกระบวนการไกล่เกลี่ยเกิดขึ้นที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ ซึ่งเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็จะเป็นคนร่างสัญญาประนีประนอมให้ทั้งสองฝ่ายได้ลงนามตกลงกัน อันเป็นการทำให้สัญญาเกำระงับหรือเปลี่ยนแปลงไปเกิดการผูกมัดตามสัญญาประนีประนอมฉบับที่ทำกันขึ้นใหม่ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความหากสำเร็จจบลงด้วยการทำสัญญาประนีประนอมยอมความหรือทำข้อตกลงอันเป็นสัญญาที่ผูกมัดตามกฎหมายแต่ไม่มีสภาพบังคับในทันทีดังเช่นสัญญาประนีประนอมยอมความที่ทำขึ้นในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในกระบวนการพิจารณาดีของศาลซึ่งจะมีสภาพบังคับได้ทันทีไม่ต้องนำมาฟ้องศาลเพื่อให้ปฏิบัติตามสัญญาดังเช่นที่ได้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันนอกศาลด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ ในมุมมองของทนายความจึงจัดว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นวิธีการจัดการเพื่อระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นวิธีหนึ่งและเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการระงับข้อพิพาทแทนการนำคดีไปสู่ศาล (Alternative Dispute Resolution / ADR) หลักการสำคัญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงมีความสำคัญอยู่ที่ความความพยายามที่จะยุติข้อพิพาทโดยให้คู่พิพาทตกลงกัน โดยมีคนกลางเป็นผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย คนกลางจึงต้องทำหน้าที่ด้วยความอิสระปราศจากอคติทั้งปวงต่อคู่พิพาททั้งสองฝ่าย ปรารถนาของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคนกลางจึงอยู่ที่ความตั้งใจและความพยายามให้คู่พิพาทสามารถทำความเข้าใจและคืนดีกันได้เพื่อความสุขของคู่พิพาทในการอยู่ร่วมกันในสังคม อีกมุมมอง

^{๓๐} สุรชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย, “หลักการและแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการสภาพทนายความ, ๒๕๕๗), หน้า ๑.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๓.

หนึ่งของทนายความผู้มีความรู้ความสามารถในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือท่านสุนทร พยัคฆ์^{๓๒} ท่านได้กล่าวถึงความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือการประนีประนอมข้อพิพาท (Mediation or Conciliation) เป็นกระบวนการที่หาทางแก้ปัญหาข้อพิพาทของบุคคลโดยไม่มีข้อผูกพันซึ่งมีคนกลาง (ผู้ไกล่เกลี่ย) เป็นผู้ช่วยเหลือให้คู่ความบรรลุข้อตกลงด้วยการเจรจากัน กล่าวคือ การที่คู่ความตกลงยินยอมให้บุคคลที่สามซึ่งเป็นคนกลางมีอิสระและความเป็นกลาง แต่ไม่มีอำนาจชี้ขาดข้อพิพาท ทำการช่วยเหลือในการเจรจาข้อพิพาทให้ทั้งสองฝ่ายยินยอมผ่อนปรนให้แก่กัน จนสามารถเจรจาต่อรองได้สำเร็จโดยทำสัญญาประนีประนอมยอมความเพื่อระงับการเกิดข้อพิพาทกันต่อไป” การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการที่เข้ามาส่งเสริมหรือสนับสนุนให้การเจรจาต่อรองมีโอกาสเป็นไปได้มากขึ้น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เข้ามาแทนที่การเจรจาต่อรอง ทั้งนี้เพราะว่าในการเจรจาต่อรองมักมีปัจจัยหลายประการเข้ามาแทรกแซงทำให้คู่ความไม่สามารถเจรจาให้เป็นไปตามประเด็นปัญหาที่พิพาทกัน เช่น ความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน อารมณ์โกรธ การไม่เข้าใจปัญหาและวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคที่ทำให้คู่ความไม่สามารถเจรจากันเองได้ การไกล่เกลี่ยโดยการมีคนกลางจึงถูกนำเข้ามาแก้ปัญหาอุปสรรคของการเจรจานั้นเอง ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยถือว่ามิบทบาทอย่างมากในกระบวนการไกล่เกลี่ย เริ่มตั้งแต่การสร้างบรรยากาศของการไกล่เกลี่ยให้คู่ความรู้สึกต้องการเข้ารับการไกล่เกลี่ยอำนวยความสะดวกในการติดต่อเจรจากันทางออกในการแก้ปัญหาที่สมประโยชน์แก่คู่ความเพื่อนำไปสู่การหาข้อตกลงร่วมกัน รวมไปถึงการช่วยให้คู่ความทำข้อตกลงกัน เช่นสัญญาประนีประนอมยอมความ เป็นต้น

สำหรับตัวผู้วิจัยเอง ด้านหนึ่งในฐานะที่เป็นนักกฎหมาย พอมองความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากข้อกำหนดที่พอจะยกขึ้นมาวิเคราะห์ได้บ้าง แต่ในส่วนของข้อกำหนดที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนั้นยังไม่มีข้อใดระบุชัดเจนถึงความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้อย่างเฉพาะเจาะจง แต่มีร่างพระราชบัญญัติ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ได้ให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยในมาตรา ๓ ไว้ดังนี้^{๓๓}

“การไกล่เกลี่ย” หมายความว่า การดำเนินการเพื่อระงับข้อพิพาทด้วยการเจรจาระหว่างคู่กรณีโดยมีบุคคลที่ไม่มีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องกับข้อพิพาทนั้นเป็นผู้ดำเนินการเพื่อยังให้เกิดการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี ทั้งนี้ไม่รวมถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นศาล”

มีมุมมองที่น่าสนใจสำหรับนักกฎหมายชุมชน ได้มองและให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยในเชิงของการหาทางออกเพื่อการช่วยเหลือชุมชนในกรณีที่เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน ดังนี้^{๓๔}

^{๓๒} สุนทร พยัคฆ์, “มุมมองของทนายความต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ” งานวิจัยหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง(บ.ย.ส.) รุ่นที่ ๘, (วิทยาลัยการยุติธรรม: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๓๓} พัฒนา จาติเกตุ, เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตรทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกระบวนวิธีพิพาททางเลือก สภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๖๐) หน้า ๔๖.

^{๓๔} Zaza Namoradze, Director, Community-based Paralegals A Practitioner's Guide, (New York, Open Society Institute, 2010) p.114-115.

การไกล่เกลี่ยหมายถึงการช่วยให้คู่กรณีในความขัดแย้งหรือข้อพิพาทแก้ปัญหาได้ หรืออาจมองว่าเป็น “การเจรจาที่มีการช่วยเหลือ (assisted negotiation)” ก็ได้ หัวใจของการไกล่เกลี่ยคือ แนวคิดที่ว่าด้วย “การยินยอมพร้อมใจอย่างมีข้อมูล (informed consent)” ก่อนที่จะเริ่มทำการไกล่เกลี่ย นักกฎหมายชุมชนจะต้องช่วยให้คู่ความเข้าใจลักษณะของกระบวนการไกล่เกลี่ยและยินยอมพร้อมใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการ เมื่อเทียบกับการแก้ปัญหาในระบบกฎหมายอย่างการฟ้องร้องดำเนินคดีแล้ว

การไกล่เกลี่ยอาจมีค่าใช้จ่ายน้อยกว่าสิ้นเปลืองเวลาน้อยกว่า และเกิดความร้าวฉานน้อยกว่า การไกล่เกลี่ยอาจส่งผลให้เกิดการปรองดองระหว่างคู่กรณีในชุมชนเดียวกันหรือครอบครัวเดียวกันได้มากกว่าการฟ้องร้องขึ้นโรงขึ้นศาล

ในฐานะผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือที่มีความรู้ทางกฎหมายและหนทางเลือกต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา นักกฎหมายชุมชนสามารถช่วยให้คู่กรณีใช้การไกล่เกลี่ยเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพได้ แทนที่จะใช้กระบวนการที่รังแต่จะผดุงความเหลื่อมล้ำทางอำนาจให้ดำรงอยู่ต่อไป

จะเห็นได้ว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในแง่ของกฎหมายนั้นมุ่งเน้นให้เกิดการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธีด้วยการเจรจาโดยมีคนกลางที่ไม่มีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องกับข้อพิพาทมาทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ย ในการเจรจานั้นผู้วิจัยมองว่าอาจเป็นการเจรจาต่อรองกันระหว่างคู่กรณีโดยมีคนกลางผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในคดีคอยอำนวยความสะดวกในการเจรจา แต่มีอีกแนวทางหนึ่งคือคนกลางในการเจรจามีส่วนช่วยในการตั้งประเด็นของการเจรจาเพื่อให้การเจรจาเป็นไปตามจุดประสงค์ของการเจรจา แต่ถึงกระนั้นคนกลางผู้ไกล่เกลี่ยก็ไม่มีสิทธิตัดสินว่าใครผิดใครถูก ใครได้เปรียบใครเสียเปรียบ คนกลางในการไกล่เกลี่ยมีหน้าที่กำหนดแนวทางการไกล่เกลี่ยไม่ให้หลงประเด็นและอำนวยความสะดวกให้เกิดการเจรจาระหว่างกัน ผู้ไกล่เกลี่ยจำเป็นต้องสร้างบรรยากาศให้เกิดการเจรจากันขึ้นระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่าย

๒.๒.๔ ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักกฎหมาย

ในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายที่ออกมาเฉพาะเจาะจงที่จะให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในรูปของสาระบัญญัติได้ แต่เป็นการรู้โดยทั่วกันในหมู่นักกฎหมายดังที่กล่าวในหัวข้อที่ผ่านมาว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution หรือ ADR) ที่ได้รับความนิยมในการนำมาใช้ยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็ว และเป็นธรรม สามารถยุติปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางศาล เพราะผลของการระงับข้อพิพาทจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทำให้คู่พิพาทได้รับความพึงพอใจมากกว่าการพิพากษาคัดสินคดีของศาล ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกเอาข้อกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาอธิบายเพื่อให้เข้าใจความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในแง่ของกฎหมายมากขึ้น และในท้ายที่สุดผู้วิจัยจะยกเอาร่างพระราชบัญญัติ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. มาศึกษาวิเคราะห์ในแง่ของความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักกฎหมายต่อไป

๒.๒.๔.๑ ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ในเรื่องของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงเพื่อสนับสนุนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีความเสียหายกับคดีความที่

เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่ออุดช่องโหว่ไม่ให้มีการนำเอากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาอาศัยประโยชน์ต่าง ๆ เช่นการประวิงเวลาเพื่อให้เกิดการขาดอายุความ จึงทำให้มีข้อกำหนดที่กำหนดเรื่องอายุความเอาไว้ ในระหว่างการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกำหนดให้อายุความสะดุดหยุดลง เช่นในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๖๑/๒ กำหนดให้ “อายุความสะดุดหยุดลง” เมื่อมีการไกล่เกลี่ย การกำหนดลักษณะนี้มีผลมาถึงขนาดที่ระยะเวลาของอายุความที่เคยเดินมา ให้หายไปหมด หากการไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ อายุความที่จะเดินต่อต้องมาเริ่มนับหนึ่งใหม่ นอกจากนั้น ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. ๒๕๕๑ และพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. ๒๕๕๑ ก็กำหนดไว้คล้ายคลึงกันว่า หากมีการ “เจรจา” ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภคหรือผู้เสียหาย ก็ให้อายุความในเรื่องนั้น “สะดุดหยุดอยู่” จนกว่าจะมีการบอกเลิกการเจรจา จะเห็นได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นรูปแบบหนึ่งของการเจรจาที่เพียงแต่ให้คนกลางที่เป็น “ผู้ไกล่เกลี่ย” เข้ามาช่วยดำเนินการเจรจาระหว่างคู่กรณีให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การกำหนดในลักษณะดังกล่าวนี้แทบไม่มีความเสี่ยงในการใช้การไกล่เกลี่ยเพื่อประวิงคดี เพราะโดยสภาพการไกล่เกลี่ยที่ต้องอาศัยความสมัครใจ หากคู่กรณีเห็นว่าอีกฝ่าย เพียงแต่ถ่วงเพื่อประวิงคดีก็ย่อมสามารถขอลีกไกล่เกลี่ยได้ตลอดเวลาและสามารถไปฟ้องร้องดำเนินคดีได้ทันทีเช่นกัน ส่วนการยุติการไกล่เกลี่ยเมื่อใดที่จะทำให้อายุความนับต่อย่อมขึ้นอยู่กับพฤติการณ์ในแต่ละเรื่องที่สามารถวินิจฉัยได้เพราะแม้แต่การเจรจาที่ไม่มีบุคคลที่สามเข้ามาร่วมรับรู้ กฎหมายยังสามารถกำหนดเรื่องอายุความสะดุดหยุดอยู่ได้ การที่มีผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้อง ย่อมทำให้ข้อเท็จจริงกระจ่างชัดมากขึ้นว่าอายุความหยุดนับเมื่อใดและนับต่อตั้งแต่เมื่อไหร่ ด้วยเหตุนี้เอง การมีกฎหมายกำหนดเรื่องอายุความย่อมจะทำให้คู่กรณีพร้อมที่จะเข้าสู่การไกล่เกลี่ยมากขึ้น และทำให้คู่กรณีไม่ต้องเร่งรีบไปฟ้องร้องที่จะทำให้เป็นอุปสรรคต่อการไกล่เกลี่ยโดยไม่จำเป็น

สำหรับกฎหมายในเรื่องสภาพบังคับหลังการไกล่เกลี่ย ข้อสัญญาที่จะใช้การไกล่เกลี่ยไม่อาจมีสภาพบังคับเหมือนข้อสัญญาอนุญาโตตุลาการได้โดยสภาพ ในกรณีที่มีข้อสัญญาอนุญาโตตุลาการระหว่างคู่พิพาทที่อยู่ในสัญญาฉบับใดฉบับหนึ่ง เมื่อเกิดข้อพิพาทตามสัญญาดังกล่าวเกิดขึ้น คู่สัญญาจะไม่มีสิทธินำข้อพิพาทนั้นไปฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาลได้ หากคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนำเรื่องไปฟ้องเป็นคดีต่อศาล ศาลจะต้องจำหน่ายคดีนั้นออกจากสารบบความ เมื่อคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งร้องขอต่อศาลตามพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๑๔ การที่กฎหมายบัญญัติไว้ในลักษณะดังกล่าว เนื่องจากแม้กระบวนการอนุญาโตตุลาการจะเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกวิธีการหนึ่งก็ตาม แต่สิทธิในการตัดสินใจเลือกของคู่กรณีจะมีอยู่จนกระทั่งตัดสินใจทำสัญญาอนุญาโตตุลาการกับอีกฝ่ายหนึ่งเท่านั้น ภายหลังจากนั้น คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเปลี่ยนใจแต่เพียงฝ่ายเดียวไม่ได้ หากไม่ต้องการจะใช้วิธีการอนุญาโตตุลาการอีกต่อไป จะต้องได้รับความยินยอมจากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งด้วย แต่ในทางกลับกัน การไกล่เกลี่ยมีลักษณะที่แตกต่างจากที่กล่าวข้างต้นโดยสิ้นเชิง เพราะในการไกล่เกลี่ยผู้ที่มีบทบาทและมีอำนาจมากที่สุดไม่ใช่ผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยมีบทบาทเป็นเพียงผู้นำการประชุมและการเจรจากันระหว่างคู่พิพาทเท่านั้น แต่ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจใด ๆ ทั้งสิ้นที่จะบังคับให้คู่พิพาทเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจบังคับให้ต้องยอมรับวิธีการแก้ไขปัญหาใด ๆ ที่ผู้ไกล่เกลี่ยเห็นว่าเหมาะสมคู่พิพาทมีอิสระอย่างเต็มที่ที่จะอยู่ร่วมในการไกล่เกลี่ย

และจะออกไปเมื่อใดก็ได้ ดังนั้น การไกล่เกลี่ยจึงอาศัยความสมัครใจและความยินยอมของคู่พิพาททุกฝ่าย ในทุกขั้นตอนของการไกล่เกลี่ย หากปราศจากความสมัครใจและความยินยอม ในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งเสียแล้ว การไกล่เกลี่ยนั้นย่อมไม่มีทางบรรลุผลได้

ผลลัพธ์ที่ได้จากการไกล่เกลี่ยนั้นจะมีผลทางกฎหมายมากน้อยเพียงใด ในปัจจุบันหากคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ในการไกล่เกลี่ย โดยที่กรณีดังกล่าวยังไม่ได้มีคดีฟ้องร้องกันที่ศาล คู่กรณีนั้นจะให้เป็น “สัญญาประนีประนอมยอมความ” ซึ่งเป็นสัญญาลักษณะหนึ่งที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผลประการสำคัญของ “สัญญาประนีประนอมยอมความ” คือ การทำให้บรรดามูลหนี้และสิทธิเรียกร้องใด ๆ ก็ตาม ที่คู่กรณีมีอยู่แต่เดิมจะระงับหมดสิ้นไปทันที คู่กรณีจะคงเหลือความผูกพันกันเพียงเฉพาะตามที่ตกลงกันในสัญญาประนีประนอมยอมความที่ทำขึ้นใหม่เท่านั้น เช่น ถ้าหากเดิมคู่กรณีทะเลาะกันเกี่ยวกับเรื่องความเสียหายที่เกิดจากการขับรถชน จนทำให้คนที่เดินอยู่ได้รับบาดเจ็บ หนี้ดังกล่าวซึ่งเป็นหนี้จากมูลละเมิดที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้อง “ค่าสินไหมทดแทน” จากผู้ทำการ ละเมิด เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงทำ สัญญาประนีประนอมยอมความแล้ว หนี้จากมูลละเมิดที่มีอยู่แต่เดิมจะถือว่าระงับไปด้วยผลของการทำสัญญาประนีประนอมกัน คู่กรณีจะผูกพันกันเฉพาะตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในสัญญาประนีประนอมยอมความนี้เท่านั้น การผิดสัญญาประนีประนอมยอมความที่ทำขึ้นใหม่นี้ คู่กรณีที่มีสิทธิเรียกร้องก็ต้องไปฟ้องร้องเพื่อขอให้ศาลบังคับให้เป็นไปตามสิทธิของตน ไม่แตกต่างจากการบังคับตามสัญญาอื่น ๆ กระบวนการดังกล่าวแม้สามารถช่วยบังคับตามสิทธิได้ก็ตาม แต่คู่กรณีก็ยังต้องดำเนินการต่าง ๆ เช่น นำพยานหลักฐานต่าง ๆ มาสืบเพื่อพิสูจน์ถึงหนี้หรือสิทธิเรียกร้องของตน ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งก็มีสิทธิต่อสู้โต้แย้งต่าง ๆ ได้สารพัดเช่นกัน

นอกจากนั้นตามประกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๐ ทวิ ได้กำหนดเกี่ยวกับเรื่องของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล เอาไว้ดังนี้

“มาตรา ๒๐ ไม่ว่าการพิจารณาคดีจะดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะไกล่เกลี่ยคู่ความให้คู่ความได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมยอมความกันในข้อพิพาทนั้น”

“มาตรา ๒๐ ทวิ เพื่อประโยชน์ในการไกล่เกลี่ย เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ ศาลจะสั่งให้ดำเนินการเป็นการลับเฉพาะต่อหน้าตัวความทุกฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยจะให้มีทนายความอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้

เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ ศาลอาจแต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลเป็นผู้ประนีประนอม เพื่อช่วยเหลือศาลในการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ประนีประนอมกัน

หลักเกณฑ์และวิธีการไกล่เกลี่ยของศาล การแต่งตั้งผู้ประนีประนอม รวมทั้งอำนาจหน้าที่ของผู้ประนีประนอม ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาโดยความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกา

ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาตามวรรคสาม เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้”

จากข้อกำหนดข้างต้น ในมาตรา ๒๐ ทวิ วรรคสาม ได้กล่าวถึงข้อกำหนดประธานศาลฎีกา ผู้วิจัยจึงขอยกเอาข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งได้กำหนดขั้นตอนและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล มาศึกษาวิเคราะห์ถึงความหมายของการ

ใกล้เคียงข้อพิพาทในแง่ของกฎหมาย ซึ่งโดยเนื้อหาของข้อกำหนดประธานศาลฎีกานี้ ไม่มีการให้คำจำกัดความของการใกล้เคียงข้อพิพาทเช่นกัน แต่ในประกาศนี้ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการใกล้เคียงข้อพิพาทในชั้นศาลไว้ถึง ๑๑ หมวด^{๓๕} อาทิ หมวด ๒ ว่าด้วยการดำเนินการให้มีการใกล้เคียงข้อ ๗ วรรคหนึ่ง “ในการดำเนินการให้มีการใกล้เคียง ศูนย์ใกล้เคียงประจำศาลอาจเชิญชนหรือให้คำแนะนำแก่คู่ความ ทนายความหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใกล้เคียง การดำเนินกระบวนการใกล้เคียง และวิธีการร้องขอให้มีการใกล้เคียง ตลอดจนข้อมูลอื่นใดอันจะเป็นประโยชน์แก่บุคคลดังกล่าว” นอกจากนั้นใน หมวด ๓ ได้กำหนดเรื่อง การใกล้เคียงโดยองค์คณะผู้พิพากษา และหมวด ๔ เรื่อง การใกล้เคียงโดยผู้ประนีประนอมเป็นต้น

กฎหมายต่อมาที่ผู้วิจัยขอยกมาศึกษาคือ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๕๐^{๓๖} ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ มาตรา ๖๑/๑ ถึง มาตรา ๖๑/๓ ได้กำหนดถึงอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ และกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทภายในเขตอำเภอ ส่วนในเรื่องของการอธิบายหรือบัญญัติถึงความหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาทนั้นยังไม่มีระบุไว้ชัดเจน

ลำดับต่อมาที่ผู้วิจัยขอยกขึ้นมาศึกษาคือ กฎกระทรวงว่าด้วยการใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. ๒๕๕๓^{๓๗} ในกฎกระทรวงนี้ได้ให้ความหมายของ “บัญชีรายชื่อ” หมายความว่า บัญชีรายชื่อบุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ใกล้เคียง “ผู้ใกล้เคียง” หมายความว่า บุคคลที่ทำหน้าที่ใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาท “ประธานคณะผู้ใกล้เคียง” หมายความว่า นายอำเภอ พนักงานอัยการประจำจังหวัดหรือปลัดอำเภอที่ได้รับมอบหมาย ที่เป็นประธานคณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาท” แต่ไม่ได้ให้ความหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาทไว้ กำหนดไว้ในเรื่องของกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทในเขตอำเภอเท่านั้น ซึ่งในเรื่องของกฎกระทรวงนี้ได้กำหนดถึงสภาพบังคับของสัญญาประนีประนอมยอมความที่ได้กระทำขึ้นหลังจากกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทสำเร็จเสร็จสิ้น หากคู่กรณีฝ่ายใดไม่กระทำตามข้อสัญญาประนีประนอมยอมความ ให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งยื่นคำร้องต่อพนักงานอัยการที่มีเขตอำนาจรับผิดชอบในท้องที่อำเภอที่ดำเนินการใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาทนั้น และให้พนักงานอัยการดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจเพื่อให้ออกคำสั่งบังคับให้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าว โดยให้นำกฎหมายว่าด้วยอนุญาโตตุลาการมาใช้บังคับโดยอนุโลม (ข้อ ๒๕) ซึ่งจะทำให้การใกล้เคียงข้อพิพาทนอกศาลมีผลทางกฎหมายมากขึ้น

ลำดับต่อมาเป็นกฎกระทรวงเช่นกันคือ กฎกระทรวงว่าด้วยการใกล้เคียงความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. ๒๕๕๓^{๓๘} ในกฎกระทรวงฉบับนี้ไม่ได้ให้ความหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาทไว้เช่นกัน แต่มีกรณีที่เป็นจุดสำคัญของกฎกระทรวงฉบับนี้คือการให้ความหมายของเฉพาะของความผิดอาญาของกฎกระทรวงฉบับนี้คือ “ความผิดที่มีโทษทางอาญา” หมายความว่า ความผิดที่มีโทษทาง

^{๓๕} สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, “ข้อกำหนดประธานศาลฎีกาว่าด้วยการใกล้เคียง พ.ศ. ๒๕๕๔” ใน *กฎหมายเกี่ยวกับการใกล้เคียงข้อพิพาท*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกทิฟ พริน จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕-๔๐.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓-๕๑.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๖๓.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗-๗๑.

อาญาตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกฎหมายอื่นที่เป็นความผิดอันยอมความได้ และมีใช้ความผิดเกี่ยวกับเพศ” เนื้อหาอื่นก็เป็นแนวทางเดียวกับกฎกระทรวงว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. ๒๕๕๓ เพียงแต่เอากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลักในการประกอบการดำเนินการแห่งกฎกระทรวงนี้เท่านั้น

ต่อมาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเยาวชนและครอบครัว เป็น “พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐”^{๓๙} ได้กำหนดเรื่องของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ในมาตรา ๑๖ “เพื่อประโยชน์ในการยอมความในคดีการทำความรุนแรงในครอบครัว พนักงานเจ้าหน้าที่หรือศาล แล้วแต่กรณี อาจตั้งผู้ประนีประนอมประกอบด้วยบุคคลหรือคณะบุคคล ซึ่งเป็นบิดามารดา ผู้ปกครอง ญาติของคู่ความหรือบุคคลที่พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือศาลเห็นสมควร เพื่อให้คำปรึกษา หรือช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ยอมความกัน หรืออาจมอบหมายให้นักสังคมสงเคราะห์ หน่วยงานสังคมสงเคราะห์ หรือบุคคลใดช่วยเหลือไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ยอมความกันก็ได้เมื่อผู้ประนีประนอมหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายตามวรรคหนึ่งได้ดำเนินการไกล่เกลี่ยตามคำสั่งพนักงานเจ้าหน้าที่หรือศาลแล้ว ให้รายงานผลการไกล่เกลี่ยต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือศาลแล้วแต่กรณีด้วย ในกรณีที่การไกล่เกลี่ยเป็นผลสำเร็จ บุคคลดังกล่าวจะจัดให้มีการทำสัญญายอมความขึ้น หรือจะขอให้เรียกคู่ความมาทำสัญญายอมความกันต่อหน้าพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือศาลก็ได้เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือศาลเห็นว่าสัญญายอมความไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายและความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือศาลดำเนินการให้เป็นไปตามสัญญายอมความนั้น” ในกฎหมายฉบับนี้ไม่ระบุความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้เช่นกัน

นอกจากนั้นก็เป็นกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศที่เป็นกฎหมายแม่แบบเกี่ยวกับเรื่องของการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการร่างกฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศไทยได้ โดยผู้วิจัยขอยกไปอธิบายในลำดับถัดไป

๒.๒.๔.๒ ร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

โดยในที่นี้ผู้วิจัยขอยกเอาร่างพระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.^{๔๐} ซึ่งในบริบทนี้ ได้มีการให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ในร่างของมาตรา ๓ ว่า “การไกล่เกลี่ยหมายความว่า การดำเนินการเพื่อระงับข้อพิพาทด้วยการเจรจาระหว่างคู่กรณีโดยมีบุคคลที่ไม่มีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องกับข้อพิพาทนั้นเป็นผู้ดำเนินการเพื่อยังให้เกิดการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการไกล่เกลี่ยที่ดำเนินการในชั้นศาล” ข้อสังเกตของผู้วิจัยในเรื่องความหมายในร่างพระราชบัญญัตินี้คือ การให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยนี้เป็นการให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล ซึ่งคณะผู้ร่างไม่ประสงค์ให้พัวพันกับข้อกฎหมายที่มีอยู่เดิม

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕-๘๑.

^{๔๐} สำนักกระงับข้อพิพาททางเลือก สภานายความในพระบรมราชูปถัมภ์, “ร่างพระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.” ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: สภานายความในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๖๐), หน้า ๔๔-๔๙.

ส่วนอีกฉบับหนึ่งที่ผู้วิจัยขอยกมาศึกษาคือ ร่าง พระราชบัญญัติ ส่งเสริมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน พ.ศ.^{๔๑} ซึ่งในร่างพระราชบัญญัตินี้ได้ให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ในร่าง มาตรา ๓ ว่า “การไกล่เกลี่ย หมายความว่า วิธีการระงับข้อพิพาทนอกศาลโดยคนในชุมชนทำหน้าที่คนกลางหนึ่งคนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือหลายคนเป็นคณะผู้ไกล่เกลี่ย ทำหน้าที่ช่วยเหลือ จัดให้มีการไกล่เกลี่ย เสนอแนะแนวทางแก้ไขข้อพิพาทให้กับคู่พิพาท จัดทำข้อตกลงการไกล่เกลี่ยที่เป็นธรรม และยอมรับระหว่างคู่พิพาท” ซึ่งร่างพระราชบัญญัตินี้จะเป็นการส่งเสริมสนับสนุนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน และเป็นการยกระดับความสำคัญของกฎหมายจากเดิมที่มีเพียงกฎกระทรวงกำหนดในเรื่องนี้

สรุปได้ว่าความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในแง่ของกฎหมายนั้น ไม่แตกต่างหรือหนีห่างไปจากความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยทั่วไป คือเป็นการกำหนดให้บุคคลที่สามเข้าช่วยเหลือในการเจรจาให้เกิดการระงับข้อพิพาทของคู่กรณี โดยบุคคลที่สามหรือผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยนี้เป็นคนกลางที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในข้อพิพาท และไม่มีอำนาจในการตัดสินใด ๆ ข้อตกลงในการระงับข้อพิพาทขึ้นอยู่กับคู่กรณีเป็นสำคัญ

๒.๓ ความเป็นมาของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นเชื่อกันว่าอยู่คู่กับมนุษย์มาเป็นเวลานานตั้งแต่มนุษย์อยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมและเริ่มรู้จักการแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธี โดยระยะเริ่มแรกเป็นการแก้ไขความขัดแย้งกันโดยวิธีที่เรียบง่ายที่เกิดขึ้นในสังคมดั้งเดิมโดยอาจจะมีผู้อาวุโสหรือผู้มีอำนาจเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังนั้นรูปแบบการจัดการความขัดแย้งในสมัยแรกๆจึงยังไม่มีแบบแผนตายตัว จนกระทั่งในยุคต่อ ๆ มาที่สังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น รูปแบบการจัดการความขัดแย้งจากที่เคยใช้สามัญสำนึกส่วนบุคคลก็เริ่มมีจารีตประเพณี จนพัฒนาเป็นกฎหมายหมู่บ้าน กฎเกณฑ์ประจำท้องถิ่น (Folk Law) และพัฒนามาเป็นกฎหมายในยุคปัจจุบัน ความซับซ้อนของข้อกฎหมายและความซับซ้อนของสังคมที่มีมากขึ้นในยุคปัจจุบันนี้ทำให้กระบวนการยุติธรรมที่ใช้กันมาเริ่มเกิดความล่าช้าและมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นได้ ก่อให้เกิดปัญหาในด้านความไม่เป็นธรรมทางกระบวนการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงถูกหยิบยกมาพิจารณาและนำมาใช้จนสร้างความพึงพอใจให้กับทุก ๆ ฝ่ายในยุคปัจจุบัน สำหรับความเป็นมาของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทผู้วิจัยขอยกเอาประวัติความเป็นมาโดยเริ่มจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตกเชื่อมโยงมาสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออกอันจะนำไปสู่การอธิบายการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีต่อไป

๒.๓.๑ ความเป็นมาในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตก

จากแรกเริ่มของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มักจะใช้คนกลางที่มีอำนาจในการเกลี้ยกล่อมหรือตัดสิน ซึ่งการยุติข้อพิพาทแบบนี้จะขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจเหล่านั้นจะชี้หน้า ต่อมาในระยะเวลา

^{๔๑} กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน พ.ศ. , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.lawamendment.go.th/index.php/laws/item/988-2017-05-11-03-43-49> [๑๑ ก.พ. ๒๕๖๑].

สามสิบปีมานี้รูปแบบของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในโลกตะวันตกได้พัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยยึดหลักให้คู่เจรจาคิดหาทางออกร่วมกัน คนกลางเป็นแต่เพียงผู้กำกับกระบวนการ รูปแบบของการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางแบบนี้พัฒนากันขึ้นมากในประเทศแถบตะวันตกโดยเฉพาะแอมเมอริกาเหนือได้พัฒนารูปแบบกระบวนการดังกล่าวให้เป็นรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็นทางการขึ้น มีการนำมาใช้กันมากในเรื่องของการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัว ในชุมชน ความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือแม้กระทั่งในโรงเรียน ในประเทศสหรัฐอเมริกาช่วงปลายทศวรรษ ๑๙๖๐ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขนานใหญ่ อันก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทะเลาะวิวาท การรังแกผู้อื่น การลักขโมย ปัญหาเหล่านี้ได้สืบคลานเข้ามาในสถานศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนอย่างรวดเร็ว วิธีการเดิมเช่นลงโทษนักเรียนผู้กระทำความผิดโดยการทำทัณฑ์บน การตัดคะแนนความประพฤติ การเขียนตี เหล่านี้ไม่ได้ทำให้ปัญหาลดลง กลับมีปัญหามากขึ้น ในช่วงต้นทศวรรษที่ ๑๙๗๐ โรงเรียนต่าง ๆ เริ่มขอความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา ในที่สุดคณะกรรมการชุมชนเกี่ยวกับนโยบายและการฝึกอบรมแห่งเมืองซานฟรานซิสโก (San Francisco Community Board for Policy and Training) ได้ก่อตั้งโครงการผู้จัดการความขัดแย้งขึ้น (Conflict Managers Program) เพื่อฝึกนักเรียนให้ทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยในโรงเรียน^{๔๒} จะเห็นได้ว่าในช่วงเริ่มต้นการวางรูปแบบของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยส่วนใหญ่เริ่มจากคดีหรือความเสียหายที่เกิดจากการกระทำความผิดทางอาญา ต่อมาได้มีแนวความคิดของการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเชิงบังคับมาใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๗๐ เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าวศาลในมลรัฐต่าง ๆ ประสบปัญหาเกี่ยวกับคดีความที่มีอยู่มากมาย ในขณะที่ทรัพยากรของศาลมีอยู่อย่างจำกัด ไม่ว่าจะเป็นจำนวนผู้พิพากษา สถานที่ในการพิพากษาคดี อีกทั้งคดีที่ค้างคั่งอยู่ในศาลจำนวนมาก ส่งผลให้คู่ความมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทั้งค่าทนายความ ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง สิ้นเปลืองเวลา ซึ่งส่งผลกระทบต่อธุรกิจของคู่ความและระบบเศรษฐกิจโดยรวม แนวความคิดในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเชิงบังคับมาใช้จึงเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว นอกจากนี้ การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ยังมีประโยชน์ทางอ้อมต่อคดีบางประเภท ซึ่งหากใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็จะเกิดประโยชน์แก่คู่ความมากกว่าการนำคดีขึ้นสู่ศาล

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงบังคับจะกระทำได้โดยบัญญัติแห่งกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับของศาลหรืออาจทำได้โดยข้อตกลงระหว่างคู่กรณี โดย การกำหนดในขั้นตอนการทำสัญญาว่า หากมีข้อพิพาทเกิดขึ้นระหว่างคู่สัญญา ให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่สัญญาก่อนที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาล ในปัจจุบันนี้มลรัฐต่าง ๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกาได้ออกกฎหมายบังคับให้คู่ความเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือก หากไม่สามารถตกลงกันได้ จึงค่อยนำคดีขึ้นสู่ศาล และประเภทคดีที่ถูกกำหนดให้มีการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงบังคับมากที่สุด ได้แก่ คดีที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและมรดก คดีเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของแพทย์ คดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของประชาชนและคดีเกี่ยวกับผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมก็ได้เสนอหลักเกณฑ์ทั่วไปเพื่อเป็นแนวทางให้กับผู้เกี่ยวข้องในการ

^{๔๒} เนติภูมิ มายสกุล, บรรณาธิการ, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๓-๕.

กำหนดให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงบังคับเพื่อให้มีกระบวนการดังกล่าวตอบสนองวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๔๓}

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๙๑ ได้มีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการระงับข้อพิพาทในคดีอาญา โดยเริ่มจากการนำมาใช้ในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของเยาวชน (Juvenile Criminal Code) ในลักษณะที่เป็นกระบวนการทางกฎหมาย (Judicial Measure) โดยให้อำนาจอัยการใช้ดุลยพินิจในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ถ้าหากผู้กระทำความผิดเป็นเยาวชน^{๔๔}

สำหรับในประเทศแคนาดานับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๙๗ ได้มีการนำรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ไกล่เกลี่ยผู้เสียหาย-ผู้กระทำความผิด (Victim-Offender Conference) รูปแบบนี้จะให้ผู้เสียหายหรือเหยื่อกับผู้กระทำความผิดได้พบปะเผชิญหน้ากัน คุยเรื่องที่เกิดขึ้นระบายความรู้สึก แลกเปลี่ยนข้อเสนอระหว่างกัน และหาข้อยุติข้อพิพาทเพื่อคลายความบาดหมาง^{๔๕} จะเห็นได้ว่าความเป็นมาที่กล่าวมานี้โดยส่วนใหญ่เริ่มจากการแก้ปัญหาในคดีอาญาเพื่อมุ่งหวังให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ลดการลงโทษโดยวิธีการในลักษณะของความรุนแรงเปรียบประดังการแก้แค้นของฝ่ายตรงข้าม ซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาได้เด็ดขาดและคู่กรณีกลับมาอยู่ร่วมกันยาก โดยส่วนใหญ่วิธีการนี้มักใช้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชนอันเป็นลักษณะของการเยียวยาแก้ไขปัญหานั้น เนื่องจากเห็นว่าเยาวชนยังขาดวุฒิภาวะ และมองไปถึงอนาคตของเยาวชนที่ยังต้องอยู่ร่วมในสังคมต่อไป จึงเป็นการวางรูปแบบในลักษณะของการแก้ไขมากกว่าการลงโทษ ส่วนสำหรับข้อพิพาททางแพ่งนั้นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเกิดขึ้นเพื่อลดภาระของกระบวนการยุติธรรมทางศาล ลดเวลาในการพิจารณาคดี เพื่อให้คู่พิพาทได้กลับไปประกอบธุรกิจของตน อันเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมอีกทางหนึ่ง

๒.๓.๒ ความเป็นมาในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออก

สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออกนั้น ในช่วงแรกเริ่มก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับโลกตะวันตก กล่าวคือ รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะเป็นลักษณะของผู้อาวุโสหรือผู้มีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับนับถือของคู่กรณีเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่สิ่งที่แตกต่างกันก็คือวัฒนธรรมและความเชื่อ วัฒนธรรมตะวันออกเน้นการรักษาหน้าและสัมพันธภาพมากกว่าตะวันตกทางตะวันออกจะไม่ค่อยพูดหรือเผชิญหน้ากันตรง ๆ แต่จะใช้วิธีการอ้อมหรือบอกให้รู้เป็นนัยๆ อีกทั้งมีประเด็นความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องสูง ยกตัวอย่างเช่นความเชื่อของชาวตะวันออกว่าวิญญาณบรรพบุรุษจะมาเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ย การไกล่เกลี่ยของชาติพันธุ์เมียนทางภาคเหนือในประเทศไทยจะมีการเตรียมอาหารไหว้บรรพบุรุษไว้ ถ้าไกล่เกลี่ยสำเร็จก็จะได้กินอาหารร่วมกัน ถ้าไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จก็

^{๔๓} เปรมมิตา หนูเรืองงาม, การพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือก: กรณีศึกษาการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงบังคับมาใช้ในประเทศไทย, วารสารกระบวนการยุติธรรม, ปีที่ ๖ เล่มที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๖) : ๑๐๔ – ๑๐๖.

^{๔๔} เกียรติยศ ศักดิ์แสง, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการระงับข้อพิพาทคดีอาญาตามเจตจำนงแห่งรัฐธรรมนูญ: กรณีศึกษาในชั้นศาล” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๖.

ไม่ได้กินอาหารที่เตรียมไว้^{๔๖} ความเชื่อที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือความเชื่อในทางศาสนาซึ่งความเชื่อทางศาสนานี้มีผลอย่างมากต่อแนวปฏิบัติในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หากเป็นโลกตะวันออกในส่วนหนึ่งของตะวันออกกลาง หรือแม้แต่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นในอาเซียนบางประเทศที่คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ความเชื่อในทางศาสนามีอิทธิพลอย่างมากในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามหลักศาสนาอิสลามการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ “กระบวนการทำข้อตกลงระงับข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี และด้วยข้อตกลงนี้จะนำไปสู่การยอมรับกันระหว่างคู่พิพาททั้งสอง” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ข้อตกลงที่มีผลให้ข้อพิพาทระหว่างคู่กรณียุติลง การไกล่เกลี่ยประนีประนอมในอิสลามอนุญาตให้ให้กระทำได้ทั้งก่อนเกิดข้อพิพาทและเมื่อข้อพิพาทเกิดขึ้นแล้ว หลักอิสลามกำหนดว่า การรับการไกล่เกลี่ยประนีประนอมนั้นให้ถือหลักทั้ง ๕ ประการดังนี้^{๔๗}

๑. จำเป็น (วาญิบ) ได้แก่กรณีที่ไม่ได้รับการไกล่เกลี่ยจะเกิดผลร้ายมากกว่า
๒. สุนัต (สมควร) เช่นกรณีเรื่องทรัพย์สินหรือยอมรับค่าทำขวัญแทนชดใช้ชีวิต
๓. ต้องห้าม (หะรอม) เช่นกรณีบังคับให้ภรรยาอยู่กับสามีที่โหดร้าย
๔. ไม่สมควร (มักรูฏ) ได้แก่กรณีหากไกล่เกลี่ยจะมีผลร้ายมากกว่าผลดี
๕. อนุญาต (มุบาห์) ได้แก่กรณีจะไกล่เกลี่ยหรือไม่ผลลัพธ์ก็เท่ากัน

อิทธิพลทางศาสนามีบทบาทในรูปแบบและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทำให้รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของทางตะวันออกมีความแตกต่างออกไปจากทางตะวันตก อย่างไรก็ตามเมื่อโลกมีความทันสมัยในการติดต่อสื่อสารกันมากขึ้น อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกได้ไหลบ่ามาทางฝั่งตะวันออกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในประเทศเพื่อนบ้านเราอย่างเช่น สิงคโปร์ เป็นตัวอย่างที่สามารถนำเสนอให้เห็นได้ว่า มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาผสมผสานใช้ในเรื่องของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประเทศสิงคโปร์มีการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในระบบยุติธรรมเป็น “Mediation Center” หรือ “ศูนย์กลางการไกล่เกลี่ยคนกลาง” โดยได้มีการริเริ่มจากประธานศาลสูงสุด (Chief Judge) และได้ดำเนินการเจรจาไกล่เกลี่ยไปอย่างมีประสิทธิภาพจำนวนมากทำให้คดีความต่าง ๆ ไม่ต้องไปสู่การพิจารณาของศาล อีกประเทศหนึ่งที่รับอิทธิพลของทางตะวันตกมาพอสมควร คือประเทศฟิลิปปินส์ ทั้งนี้เนื่องจากเคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกมาหลายชาติและเป็นระยะเวลานาน ในประเทศฟิลิปปินส์ได้มีการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในระดับชุมชน ในหมู่บ้าน (บารังกาย) เรียกว่าระบบยุติธรรมของบารังกาย (Barangay Justice System)^{๔๘} เป็นหน่วยงานท้องถิ่นเทียบเท่าหมู่บ้านที่ใช้ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมเป็นคนกลางผู้ไกล่เกลี่ยความผิดอาญาที่มีค่าสินไหมทดแทน

^{๔๖} ชลัท ประเทืองรัตน, การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง เส้นทางแห่งการสร้างความสำเร็จร่วมกัน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๒๓.

^{๔๗} สุริยนตร์ โสติกทัต, “การจัดการความขัดแย้งโดยการไกล่เกลี่ยประนีประนอมตามวิถีอิสลาม”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: ทางออกสู่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน**, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๖): ๕๕-๖๐.

^{๔๘} วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๓.

๒.๓.๓ ความเป็นมาในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศไทย

ในประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาในเรื่องการประนีประนอมข้อพิพาทมาที่พอจะมีหลักฐานปรากฏตั้งแต่สมัยล้านนาซึ่งปกครองโดยพระยามังราย ได้มีการตรากฎหมายที่เรียกว่า “มังรายศาสตร์” ซึ่งลักษณะในการตรามีการอธิบายเหตุผลประกอบด้วยบทกฎหมาย มีจริยธรรมสอดแทรกและยืดหยุ่นเพื่อความเหมาะสม โดยมีความตอนหนึ่งว่า “การประนีประนอมยอมความให้ใช้หลัก บัวอย่าให้ซ้ำ น้ำอย่าให้ขุ่น งูอย่าให้เคียด เขียดอย่าให้ตาย ไม้อย่าให้ตัด ค้อนอย่าให้หัก ผึ้งอย่าให้พังทลายลงมา” ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักการประนีประนอมและการหาทางออกอย่างสันติวิธีนั้นมีใช้กันมาตั้งแต่สมัยล้านนา เมื่อเข้าสู่สมัยกรุงศรีอยุธยาตามกฎหมายต่าง ๆ ออกมาภายใต้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์อันเป็นรัฐอธิปัตย์ มีกฎหมายฉบับหนึ่งเรียกว่ากฎหมายลักษณะผัวเมีย ในสมัยอยุธยาจะเขียนไว้ว่า “ถ้าผู้หญิงมีชู้ชายฟ้องหย่าได้” ต่อมามีการเขียนกฎหมายขึ้นมาใหม่ เขียนผิดเป็นว่า “ถ้าผู้หญิงมีชู้หญิงฟ้องหย่าชายได้” มีเรื่องอยู่ว่านายบุญศรี ช่างเหล็กจับได้ว่าอำแดงป้อมภรรยาของตนมีชู้ โมโหมากจึงตบสั่งสอนอำแดงป้อม อำแดงป้อมเมื่อถูกตบถูกด่าจึงโกรธมากและฟ้องหย่ากับนายบุญศรี พระเกษมซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาเมื่อเปิดดูกฎหมายก็ตัดสินใจไปตามนั้น โดยให้อำแดงป้อมหย่ากับนายบุญศรี นายบุญศรีจึงไปตีกลองถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ตรัสว่า “อะไรกันหญิงมีชู้ทำไมฟ้องหย่าได้” ต่อมาพระองค์จึงได้ส่งคายนากฎหมายขึ้นมาใหม่เรียกว่ากฎหมายตราสามดวงแต่ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการปฏิบัติให้พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในปีพ.ศ. ๒๔๗๗ รัฐสภาได้ออกพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ยกเลิกนิติพระราชประเพณีทั้งหมด โดยห้ามมิให้มีการฎีกาขอความยุติธรรมแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมากฎหมายบางมาตราอาจมีความเป็นไปได้ที่จะไม่มีความเป็นธรรมแต่ศาลต้องตัดสินใจไปตามกฎหมาย แม้ศาลจะใช้ดุลพินิจได้แต่ต้องเป็นดุลพินิจในกรอบของกฎหมายนั้นอยู่ดี จำเลยจึงต้องก้มหน้ารับกรรมกับคำตัดสินที่ได้รับและไม่มีทางออกอื่น ทางเลือกอื่นที่มีเป็นตัวอย่างในต่างประเทศและใช้อยู่ก่อนแล้วคือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประเทศไทยจึงมีการใช้วิธีเดียวกับต่างประเทศ อย่างเช่นประเทศสหรัฐอเมริกามีการหาทางออกเมื่อกฎหมายไม่เป็นธรรมโดยวิธีการไกล่เกลี่ย จนมีคำกล่าวที่ว่า “ข้อตกลงที่ว้าแยะ ยังดีกว่าคำพิพากษาที่ว้าแยะ” ปัจจุบันสังคมใหญ่ขึ้นมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ไม่ใช่ในน้ำมีปลาในนามีข้าวเหมือนดังเช่นอดีต ชีวิตเต็มไปด้วยการแข่งขัน ทำให้สำนึกติดต่อส่วนรวมลดลงไป นำไปสู่ความขัดแย้งมากมาย ประเทศไทยใช้วิธีจัดการความขัดแย้งโดยกระบวนการศาล ซึ่งไม่ใช่วิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่ดีที่สุด เพราะนอกจากกระบวนการศาลจะไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งให้หมดไปได้แล้ว ยังก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งลูกกลามกลายเป็นความเค้นระหว่างครอบครัวและญาติพี่น้องของคู่พิพาท เป็นความขัดแย้งเรื้อรังไม่มีวันจบสิ้น ดังนั้นการนำวิธีการไกล่เกลี่ย (Mediation) มาใช้ในการแก้ไขปัญหาในกระบวนการยุติธรรมของไทยจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นและเหมาะสมอย่างยิ่ง^{๔๔}

สำหรับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายนอกศาลพบว่าในอดีตกฎหมายได้สร้างช่องทางการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในระดับพื้นที่ เช่น พระธรรมนูญศาลหัวเมือง รัตนโกสินทรศก ๑๑๔ (พ.ศ.

^{๔๔} ป้อมฤดี กุมพันธ์, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องศาลในส่วนคดีของนักท่องเที่ยวน, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์, (คณะนิติศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๗) หน้า ๑๐-๑๑.

๒๔๓๘) หมวดที่ ๖ กำหนดให้กำนันมีอำนาจไกล่เกลี่ยข้อพิพาท “ความแ่งแลความพิพาทเล็กน้อย” ในคดีที่มีทุนทรัพย์หรือเบี้ยปรับไหมไม่เกิน ๒๐ บาท และเป็นความที่ไม่มิโทษหลวง หากจำเลยอยู่ในพื้นที่ตำบล และให้นายแขวงมีอำนาจไกล่เกลี่ยในคดีที่กำนันไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จหรือมีทุนทรัพย์หรือเบี้ยปรับตั้งแต่ ๒๐ ถึง ๔๐ บาท หากคู่ความต้องการ (มาตรา ๒๗-๒๘) ต่อมาเมื่อมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.๒๔๕๗ ภารกิจดังกล่าวก็ได้โอนมายังนายอำเภอ โดยให้มีอำนาจไกล่เกลี่ยความแ่งที่ผู้ถูกร้องมีมูลค่านาหรือมีมูลคดีเกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอ และมีทุนทรัพย์พิพาทไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ บาทหากผู้ร้องร้องขอ (มาตรา ๑๐๘)

ส่วนความเป็นมาของกระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลในคดีแ่งพบว่าเป็นพระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแ่ง รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ (พ.ศ.๒๔๓๙) ได้บัญญัติให้ศาลมี “หน้าที่” ในการพยายามว่ากล่าวเปรียบเทียบกับคู่ความประนีประนอมยอมกันโดยดีจนเต็มกำลังสติปัญญาที่จะกระทำ ได้ เมื่อไกล่เกลี่ยสำเร็จให้ทำคำสั่ง “เลิกแล้วต่อกัน” ตามสัญญายอมความซึ่งศาลเป็นผู้บันทึกข้อตกลง แล้วห้ามนำคดีมาฟ้องร้องกันอีก (มาตรา ๖, ๙, ๘๓) ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแ่ง รัตนโกสินทรศก ๑๒๗ (พ.ศ.๒๔๕๑) ก็ยังคงเนื้อหาเช่นเดิมไว้ แต่มีการแก้ไขเนื้อหาสำคัญคือไม่ได้บังคับให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นหน้าที่ของศาลอีกต่อไป เพียงแต่ระบุไว้ว่าผู้พิพากษามีอำนาจกระทำได้

ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแ่งในปี พ.ศ.๒๔๗๘ กฎหมายฉบับดังกล่าวบัญญัติให้ศาลมีอำนาจสั่งให้คู่ความมาศาลและสามารถ “เปรียบเทียบคู่ความ” เพื่อให้เกิดการตกลงประนีประนอมยอมความกัน (มาตรา ๑๙-๒๐) นอกจากนี้ ยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมผ่านพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแ่ง (ฉบับที่ ๕) พ.ศ.๒๔๙๙ ให้ผู้ที่ขัดขืนไม่มาตามที่ศาลเรียกถือว่ากระทำความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล (มาตรา ๓) การกำหนดดังกล่าวส่งผลให้กระบวนการไกล่เกลี่ยมีลักษณะบังคับ ทำให้บางครั้งเกิดความขัดแย้งระหว่างคู่ความที่ไม่ต้องการเข้าสู่กระบวนการกับศาลที่พยายามผลักดันให้เกิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ส่วนในคดีอาญาที่เป็นความผิดต่อส่วนตัว พบว่าตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๗ เป็นต้นมา ศาลมีเพียงแนวปฏิบัติในการซักถามจำเลยในวันสอบปากคำจำเลยและในวันนัดสืบพยานโจทชนัดแรกว่า จำเลยและผู้เสียหายได้เจรจากันมาบ้างหรือไม่ และได้ผลว่าอย่างไร แต่ไม่ได้เชิญชวนหรือมุ่งเน้นให้ทั้งสองฝ่ายทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกัน จุดเปลี่ยนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงกระแสการหันมาให้ความสำคัญและผลักดันกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างจริงจังปรากฏขึ้นในแวดวงศาลยุติธรรมในช่วงปี พ.ศ.๒๕๓๕ เมื่อนายประมาณ ชันชื่อ ประธานศาลฎีกาในขณะนั้นได้ริเริ่มผลักดันให้ศาลต่าง ๆ นำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้อย่างเต็มรูปแบบและแพร่หลาย รวมถึงมีการเชิญวิทยากรจากต่างประเทศมาบรรยายและอบรมผู้พิพากษาไทยในเรื่องกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๓๗ ศาลแ่งได้ออกระเบียบศาลแ่งว่าด้วยการไกล่เกลี่ยเพื่อยังให้เกิดการประนีประนอมยอมความ พ.ศ.๒๕๓๗ โดยระเบียบดังกล่าวเป็นผลจากมติที่ประชุมผู้พิพากษาในศาลแ่งที่ให้ยกร่างขึ้นโดยใช้หลักเกณฑ์และวิธีการตามมติที่ประชุมมีมติ ประกอบกับนำเอาแนวทางการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศสหรัฐอเมริกาไปประยุกต์ใช้ นอกจากนี้ ในปี พ.ศ.๒๕๓๘ กระทรวงยุติธรรมได้มีหนังสือแจ้งศาลต่าง ๆ ว่ามีโครงการจะร่วมมือกับศาลในการสร้างแนวทางการไกล่เกลี่ย

ข้อพิพาทให้เกิดขึ้น โดยกระทรวงยุติธรรมได้กำหนดรูปแบบและตัวอย่างการดำเนินการจัดการอบรม สัมมนาแก่ผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ธุรการ รวมถึงพยายามพัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยให้เป็นระบบ และแนวทางเดียวกันทั่วประเทศ ภายหลังส่งหนังสือดังกล่าวพบว่าศาลต่าง ๆ ได้ร้องขอความ สนับสนุนจากกระทรวงยุติธรรมเพื่อสร้างระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นในศาลจวบจนถึงปี พ.ศ.๒๕๔๔ ประเทศไทยก็นำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในศาลทั่วประเทศ^{๕๐}

๒.๓.๔ ประวัติความเป็นมาของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ

จากจุดกำเนิดวิชาชีพทนายความในประเทศไทย ประวัติศาสตร์ในช่วงสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีช่วงหนึ่งซึ่งน่าจะเป็นการจุดประกายให้เกิดศูนย์ไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทสภาพทนายความได้ดี นั่นคือ ช่วงที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ท่าน ได้ทรงงานด้านทนายความภายใต้ชื่อ ท่านราม ญ กรุงเทพ พระองค์ได้ทรงพระมหากรุณายกย่องเชิดชู เกียรติวิชาชีพทนายความให้มีเกียรติ แตกต่างกับผู้ที่หากินตามตึ๊งตึ๊งศาล และทรงพัฒนาวิชาชีพ ทนายความให้มีความรับผิดชอบสูง โดยเฉพาะให้มีจริยธรรม ศีลธรรมที่สูงส่ง ไม่ให้มีการปลุกปั่นยุยง ให้เกิดคดีความ พระบรมราโชวาทในส่วนที่เน้นถึงการทำหน้าที่ทนายความมีอยู่ว่า “ไม่ควรปลุกปั่นยุยง ให้เกิดคดีความมากขึ้นนั้นเป็นหลักการดำรงตนที่สำคัญของวิชาชีพทนายความหรือทนายความทุก คนให้ต้องยึดถือเป็นอุดมการณ์ประจำตน” ซึ่งความหมายนี้สอดคล้องกับเรื่องของการทำหน้าที่ของ ทนายความในการที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างชัดเจนกล่าวโดยสรุปก็คือต้องไม่สร้างให้เกิดคดีขึ้นมาก ๆ เพื่อที่เป็นการสร้างรายได้ให้กับตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยว่าเรื่องของคุณธรรม^{๕๑}

สำหรับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาพทนายความเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็น ทางเลือกหนึ่งในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและอำนาจความยุติธรรมให้แก่ประชาชนที่มี ปัญหาข้อพิพาทระหว่างกัน โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล โดยทนายความซึ่งเป็นคน กลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ถือเป็นการนำเสนอทางเลือกใหม่ในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ซึ่ง สามารถลดปริมาณคดีสู่ศาลให้น้อยลงตามนโยบายและแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๐

ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความเกิดขึ้นด้วยแนวคิดที่ว่าในการระงับข้อพิพาทที่ เกิดขึ้นในสังคมมิใช่เพียงแต่การนำข้อพิพาทขึ้นสู่ศาลแล้วให้ศาลเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทเท่านั้น แต่การระงับข้อพิพาทยังดำเนินการได้ด้วยวิธีการอนุญาโตตุลาการ และวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เมื่อ กฎหมายมิได้กำหนดให้เป็นอำนาจของผู้พิพากษาแต่ผู้เดียวที่จะทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ทนายความในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมและเป็นผู้ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหา ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนกว่าข้อพิพาทจะเสร็จสิ้น จึงสมควรที่ทนายความจะเข้าไปมีบทบาทในการช่วย ระงับข้อพิพาท ซึ่งจะแตกต่างไปจากบทบาทของทนายความที่มีอยู่เดิม โครงการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ย

^{๕๐} ตะวัน มานะกุล, กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://vreform.org/wpcontent/uploads/2014/06A5.pdf> [๑๕ ต.ค.๒๕๖๐].

^{๕๑} เดชอุดม ไกรฤทธิ, “วิชาชีพทนายความกับการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, ใน เอกสาร ประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรุ่น ๑๑”, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการ สภาพทนายความ, ๒๕๕๗), หน้า ๒-๓.

ข้อพิพาทของสหภาพนายความ จึงเกิดขึ้นภายใต้แนวคิดดังกล่าว ประกอบกับแนวคิดในการระงับข้อพิพาทโดยเฉพาะในด้านการลดปริมาณคดีขึ้นสู่ศาล ทุกประเทศต่างมีแนวคิดในการที่จะพัฒนาระบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ขึ้นภายใต้แนวคิดที่ว่า หากคู่พิพาทสามารถระงับข้อพิพาทได้ด้วยความเข้าใจอันดีต่อกันก็จะกลับไปใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างสงบสุข ซึ่งเป็นผลดีมากกว่าการให้ศาลเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดซึ่งจะต้องมีฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายชนะและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายแพ้คดี^{๕๒} ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สหภาพนายความ เกิดขึ้นจากแนวคิดในการระงับข้อพิพาทในสังคมที่มีพื้นฐานมาจากการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของสหภาพนายความ ซึ่งกำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินายความ พ.ศ. ๒๕๒๘ หมวด ๙ เป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายซึ่งเดิมเป็นลักษณะของการว่าต่าง แก่ต่างคดีให้กับประชาชนที่เป็นผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรมต่อมาจึงเกิดโครงการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสหภาพนายความขึ้น โดยในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้มีการจัดตั้งสำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทขึ้นตามข้อบังคับสหภาพนายความว่าด้วยการแบ่งส่วนงานและอำนาจหน้าที่ของกรรมการสหภาพนายความ พ.ศ. ๒๕๔๗ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแห่งแรกของสหภาพนายความตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ จนมาถึงยุคปัจจุบันทางสหภาพนายความเน้นการระงับข้อพิพาททางเลือกและได้จัดตั้งเป็นสำนักงานระงับข้อพิพาททางเลือกโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้สังกัดอยู่ในสำนักงานระงับข้อพิพาททางเลือก ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความได้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเรื่อยมา การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความดำเนินการตาม “ระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗”

๒.๔ หลักการในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ไม่แน่ชัดว่าหลักการได้มีการกำหนดเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อใด เริ่มจากโลกตะวันตกหรือโลกตะวันออก แต่ที่แน่ ๆ คือสังคมของโลกตะวันตกและตะวันออกนั้นมีความแตกต่างกัน ที่สำคัญคือทางโลกตะวันตกมีการวางระบบไว้ค่อนข้างเป็นขั้นเป็นตอนและมีการบันทึกที่ชัดเจนตั้งแต่การวางหลักและวางกลยุทธ์ในการเจรจาต่อรอง ซึ่งมุ่งเน้นในการกำหนดวิธีการเจรจาเพื่อไม่ให้เกิดการเสียเปรียบต่อฝ่ายตรงข้าม ในบางครั้งกลับถูกมองว่าจะเจรจาอย่างไรที่จะทำให้เกิดความพอใจทั้งสองฝ่ายโดยที่ฝ่ายที่วางกลยุทธ์จะต้องได้มีความพอใจสูงสุดเป็นเป้าหมาย จึงเกิดเป็นหลักการและมีผู้เขียนตำราไว้มากมาย ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะขออธิบายหลักการเจรจาในเบื้องต้นก่อน โดยธรรมชาติของมนุษย์มีการสื่อสารและการเจรจากันเป็นปกติวิสัยของมนุษย์ผู้เป็นสัตว์สังคมเมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกัน ทุกคนจะมีการเจรจากัน เป็นการตกลงกันระหว่างหมู่คณะว่าในหมู่คณะของเขาเหล่านั้นจะทำอะไร อย่างไร ร่วมกัน เช่น เพื่อนร่วมชั้นเรียนเจรจากันว่าหลังเลิกเรียนจะไปทานข้าวร่วมกันที่ไหนดี การเจรจาจะเกิดขึ้นเพื่อให้ได้ข้อยุติสำหรับกลุ่มของตน หรือผู้คนในชุมชนแห่งหนึ่งเจรจากันเรื่องการสร้างถนนภายในชุมชน กระบวนการเจรจาย่อมเกิดขึ้นเพื่อให้ได้ข้อยุติภายในชุมชนนั้น ๆ หากมองในมุมเล็ก ๆ เช่นภายในครอบครัว เช่นสามี ภรรยา เจรจากันเรื่องการซื้อ

^{๕๒} ขวน คงเพชร และ สุรพล สีนธนาว่า, **กฎหมายและระเบียบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จรรยาบรรณผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**, เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๑” (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการสหภาพนายความ, ๒๕๕๗), หน้า ๓.

เฟอร์นิเจอร์สำหรับตกแต่งบ้าน การเจรจาที่มีกระบวนการที่เป็นไปตามธรรมชาติของมัน โดยหลักแล้วสถานการณ์ของการเจรจาโดยทั่วไปจะมีลักษณะที่เหมือนกันดังนี้^{๕๓}

๑. ผู้เกี่ยวข้องกับการเจรจาจะมีสองฝ่ายขึ้นไปหรือสองกลุ่มขึ้นไป (ในที่นี้หากมีใครจะถามว่าในคนคนเดียวกับจะเจรจากับตัวเองได้ไหม ในข้อนี้ผู้วิจัยขอเสริมว่า แม้การเจรจากับตัวเอง ในตัวของเราก็ก็น่าต้องแบ่งเป็นฝ่ายอยู่ดี อาจจะเป็น ๒ หรือ ๓ ฝ่ายแล้วแต่ตัวเลือกในใจเราที่เราได้ตั้งเอาไว้)

๒. มีความขัดแย้งของความต้องการกับความปรารถนาระหว่างคน ๒ ฝ่ายขึ้นไป ทำให้แต่ละฝ่ายต้องหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งนั้น

๓. แต่ละฝ่ายเจรจากันด้วยทางเลือก หมายถึง คนเราเจรจากันเพราะเขาคิดว่า การเจรจาจะทำให้เขาได้สิ่งที่ดีกว่า

๔. เมื่อมีการเจรจา จะมีการคาดหวังว่า การเจรจาคือกระบวนการของ “การให้และการรับ” มีการคาดหวังว่าทั้งสองฝ่ายจะสามารถหาข้อตกลงที่ลงตัวได้

๕. แต่ละฝ่ายพอใจกับการเจรจาและหาข้อตกลงร่วมกันมากกว่าจะต่อสู้กันอย่างเปิดเผย

๖. การเจรจาที่ประสบผลสำเร็จต้องมีการจัดการกับสิ่งที่เป็นามธรรม เช่นเรื่อง ความต้องการเอาชนะ ความต้องการที่จะให้ตนดูดี ดูเก่ง ความต้องการสร้างชื่อเสียง เกียรติภูมิ

จากที่กล่าวมาคือหลักของการเจรจาโดยทั่วไป สำหรับหลักการในการเจรจาใกล้เคียงข้อพิพาทนั้น ผู้วิจัยขอชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างการเจรจาโดยทั่วไปกับการเจรจาใกล้เคียงข้อพิพาทก่อน โดยจะขออธิบายถึงลักษณะของการเจรจาใกล้เคียงข้อพิพาทให้เห็นดังนี้

ลักษณะของการใกล้เคียงข้อพิพาทแบ่งแยกได้เป็น ๒ ลักษณะ^{๕๔} คือ

๑. การระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยให้กลับคืนดี หมายความว่า การไกล่เกลี่ยโดยที่คู่กรณียังคงรักษาสัมพันธภาพอันดีต่อกันไว้ได้ ไม่เกิดอคติที่ไม่ดีต่อกัน ซึ่งถือเป็นผลดีที่จะได้รับจากการระงับข้อพิพาทด้วยวิธีการไกล่เกลี่ย และหากคู่กรณียังคงดำเนินธุรกรรมร่วมกันต่อไปหรือมีธุรกิจที่ต้องดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน สัมพันธอันดียังคงดำเนินต่อไปได้ เพราะไม่มีผู้แพ้ผู้ชนะ ซึ่งการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยไม่ได้มุ่งประสงค์หาคำตอบว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก

๒. การระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยเพื่อให้เกิดข้อตกลง หมายถึง การช่วยให้คู่ความได้ตกลงกันในเงื่อนไขสำคัญที่สืบเนื่องจากข้อพิพาทที่มีอยู่โดยต่างฝ่ายต่างบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่สามารถยอมรับซึ่งกันและกันได้ โดยไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ ทำให้สามารถจัดการความขัดแย้งลงได้ ซึ่งถือเป็นความสำคัญและเป็นหัวใจของการระงับข้อพิพาท

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยมองว่า ลักษณะที่ ๑ เป็นเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสูงสุดที่ควรกระทำให้เกิดขึ้น เพื่อความผาสุกของสังคม

^{๕๓} Roy J. Lewicki, Bruce Barry and David M. Saunders, **กลยุทธ์การเจรจาต่อรอง (Essentials of Negotiation, 4th Edition)**, เรียบเรียงโดย วิบูล จารุวงศ์วิชัย และนิสิต มโนตั้งวรพันธุ์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๕) หน้า ๑๐- ๑๔.

^{๕๔} สุรเชษฐ์ เณรบำรุง, ปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีผู้บริโภค: ศึกษาเฉพาะกรณีการไกล่เกลี่ยในชั้นของคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒) หน้า ๑๓๕-๑๓๖.

๒.๔.๑ หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโลกตะวันตกหรือหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล

ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น มีหลักการอันเป็นสากลทั่วไปซึ่งพัฒนามาจากหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตกที่จะกล่าวถึง อันเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (ADR) ที่เป็นกระบวนการยุติธรรมสายกลาง มีหลักการที่ควรพิจารณาไว้ดังนี้^{๕๕}

๑.หลักชี้แนะ เป็นหลักการแทรกแซงที่มีความเข้มข้น การไกล่เกลี่ยจะมีผู้ไกล่เกลี่ยคอยควบคุม และดำเนินการโน้มน้าวให้คู่ความเจรจากัน เปิดเผยความต้องการอันแท้จริงของตนเอง พร้อมทั้งเปิดใจรับฟังความต้องการของอีกฝ่าย โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะคอยควบคุมเนื้อหาของการเจรจา เพื่อให้การเจรจาเกิดประโยชน์สูงสุด

๒.หลักความสมัครใจที่แท้จริง สมัครใจ หมายความว่าถึง “การอาสาด้วยความเต็มใจ” คือการกระทำใด ๆ เพราะสมัครใจและเต็มใจที่จะทำ หลักความสมัครใจนี้ถือเป็นหลักสำคัญของการไกล่เกลี่ย เพราะหากคู่ความไม่สมัครใจที่จะทำการไกล่เกลี่ย การไกล่เกลี่ยก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ การไกล่เกลี่ยมิได้มีลักษณะบังคับ ดังนั้นคู่พิพาทอาจถอนตัวหรือยกเลิกการเจรจาเมื่อใดก็ได้ และความสมัครใจนี้จะต้องเป็นความสมัครใจโดยแท้จริงกล่าวคือ คู่ความประสงค์จะทำการเจรจาเพื่อหาทางออกร่วมกันโดยแท้จริง มิใช่แค่เพียงมีความคิดว่าลองทำดูก็ไม่เสียหายอะไร เช่นนี้เรียกว่าสมัครใจแต่ไม่แท้จริงยากที่จะสำเร็จ เพราะคู่ความที่ไม่สมัครใจโดยแท้จริงจะใช้ความต้องการของตนก่อกำแพงปิดกั้น ไม่ยอมเปิดใจยอมรับความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง

๓.หลักการยุติข้อพิพาทด้วยความพึงพอใจของคู่ความ “พอใจเท่าที่มี ยินดีเท่าที่ได้” ความพอใจหรือไม่พื่อนั้นย่อมเกิดจากตัวคู่ความเอง คู่ความจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากการไกล่เกลี่ยนั้น ตนเองพึงพอใจแล้วหรือยัง ซึ่งความพึงพอใจนี้จะนำไปสู่ข้อยุติที่แท้จริง ข้อตกลงใดที่ไม่ได้เกิดจากความพึงพอใจร่วมกันของคู่ความ ข้อตกลงนั้นอาจหาทางยุติไม่ได้ แม้ว่าการไกล่เกลี่ยจบลงและมีข้อยุติแล้ว หากข้อยุตินั้นมิได้เกิดจากความพอใจร่วมกันของคู่ความ ข้อยุตินั้นก็อาจไม่เป็นผล

การดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยทั่วไปนั้นคู่ความมีโอกาสตัดสินใจไม่เต็มที่เพราะปัจจัยหลายอย่าง เช่นการปรึกษาขอความเห็นจากทนายความ ความกดดันเมื่อต้องเผชิญหน้ากับคู่ความอีกฝ่ายในศาล หรือสภาวะตึงเครียดส่งผลให้คู่ความคิดถึงแต่วิธีการเอาชนะ เหล่านี้ทำให้อุณหภูมิตัดสินใจของคู่ความน้อยลง และข้อยุติที่ได้อาจไม่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแต่ตนเท่าที่ควร

๔.หลักไม่พิจารณาความถูกผิดในข้อกฎหมายและต่างผ่นปรนให้แกกัน ในการไกล่เกลี่ยจะไม่มีการเปิดประเด็นที่ว่า ใครเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือใครเป็นฝ่ายผิดใครเป็นฝ่ายถูก แต่หากจำเป็นก็จะกล่าวถึงเพื่อใช้ประกอบการเจรจา เพื่อให้รู้ที่มาที่ไปของการเจรจาเพียงเท่านั้น เพราะการเปิดประเด็นดังกล่าวเป็นการปลุกความรู้สึกโกรธแค้นของคู่ความ ทำให้คู่ความไม่ยอมเจรจา การไกล่เกลี่ยก็จะไม่ประสบความสำเร็จ และในการไกล่เกลี่ยนั้นคู่ความจะต้องผ่นปรนแกกันรับฟังความคิดเห็นและความต้องการซึ่งกันและกัน หากความคิดเห็นหรือความต้องการไม่ตรงกันก็สมควรถอยออกคนละก้าว เว้นช่องว่างตรงนั้นไว้สำหรับใส่ความต้องการร่วมกัน

^{๕๕} ป้อมฤดี กุมพันธ์, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องศาลส่วนคดีนักท่องเที่ยง, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, (คณะนิติศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕-๑๖.

๕.หลักการเป็นความลับ หลักการเป็นความลับของการไกล่เกลี่ยนั้นมีอยู่สองกรณีด้วยกันคือ เป็นความลับโดยห้ามคู่ความนำข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการไกล่เกลี่ยไปใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินคดี และการเป็นความลับโดยห้ามผู้ไกล่เกลี่ยนำข้อมูลที่ได้จากคู่ความฝ่ายหนึ่งไปถ่ายทอดให้กับคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งรับรู้

กรณีที่คู่ความไม่สามารถตกลงกันจากการไกล่เกลี่ยและต่อมาได้มีการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลต่อไป คู่ความที่เคยทำการไกล่เกลี่ยไม่อาจอ้างบันทึกการไกล่เกลี่ย หรือถ้อยคำใด ๆ จากการไกล่เกลี่ยเป็นพยานหลักฐานยันตนได้ ในส่วนของผู้ไกล่เกลี่ยก็เช่นกันไม่อาจถูกเรียกไปเป็นพยานในคดี

กรณีที่สอง การเป็นความลับโดยผู้ไกล่เกลี่ย มีหลักว่าผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่นำข้อมูลที่ได้จากคู่ความฝ่ายหนึ่งไปถ่ายทอดให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งฟัง ในการไกล่เกลี่ยแต่ละครั้งคู่ความย่อมไว้วางใจในการเจรจาอย่างเปิดเผยกับผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อให้ผู้ไกล่เกลี่ยเข้าใจความต้องการของตนอย่างชัดเจน ในบางครั้งอาจมีการเปิดเผยความลับของฝ่ายตน ดังนั้นจึงเป็นหลักจริยธรรมข้อหนึ่งที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องพึงมี

จากหลักของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่กล่าวมานี้ถือเป็นหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้อยู่ในระดับสากลทั่วไป ซึ่งหลักการเช่นนี้เป็นแนวคิดที่เริ่มต้นมาจากโลกตะวันตก ในเรื่องหลักของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ถ้ามองไปที่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์^{๕๖} ได้อธิบายหลักของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้

๑) กระบวนการนี้การพิจารณาตัดสินทางออกของข้อขัดแย้งเกิดโดยคู่กรณี หรือคู่ขัดแย้งช่วยกันพิจารณาหาทางออกร่วมกัน คนกลางไม่มีหน้าที่หรือไม่มีอำนาจในการตัดสิน

๒) กระบวนการในการเจรจาจะใช้วิธีหรือกระบวนการใช้การเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Process) โดยไม่ใช่จุดยืน (Position) แต่จะใช้การเจรจาโดยใช้จุดสนใจ (Interest) หรือความต้องการหรือผลประโยชน์ร่วมกันเป็นฐานในการเจรจา (Interest- Based Negotiation) เช่น ไม่ใช้การเจรจากันว่าจะสร้างหรือไม่สร้างโรงไฟฟ้า ซึ่งเป็นการเจรจาโดยยึดจุดยืน (Position-Based Negotiation) และไม่มีทางที่จะหาข้อยุติได้ ต้องอาศัยคำถามว่า “ทำไม” จึงจะสร้าง หรือ “ทำไม” จึงจะไม่ให้สร้าง เหตุผลเหล่านี้ก็เป็นเหมือนประเด็นหรือจุดสนใจที่อยู่เบื้องหลังจุดยืนที่เราจะช่วยกันหาคำตอบ ถ้าตกลงกันได้ก็ถือเป็นข้อยุติ ถ้าตกลงกันไม่ได้จะต้องมีการศึกษาหาข้อมูลอะไรอีก ก็ต้องไปหาแนวทางเลือกต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ข้อตกลงกันให้ได้

๓) กระบวนการเจรจาต้องมีกติกาในการเจรจา (Ground Rules) เพื่อให้คนกลางที่มีหน้าที่กำกับกระบวนการได้ตามนั้น เช่น กำหนดว่าให้ผลัดกันพูดทีละคน อาจแยกกลุ่มคุยกัน หรืออะไรคือโจทย์ที่แท้จริง มีประเด็นอะไรบ้าง ให้นิยามหรือกำหนดหัวข้อให้ชัดเจนร่วมกัน ที่จะต้องพูดคุยหาข้อยุติ และหากไม่สามารถหาข้อยุติได้จะทำอะไร จะประชุมที่ไหน ใช้เวลามากน้อยเท่าใด เริ่มเมื่อใด เลิกเมื่อใด ใครทำหน้าที่เป็นคนกลาง

ประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยมีอะไรบ้าง

^{๕๖} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

๑. ลดปริมาณคดีที่จะเข้าสู่การพิจารณาของศาล
๒. ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย
๓. ทำให้ข้อพิพาทได้ข้อยุติ ลดปัญหาการอุทธรณ์
๔. กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นความลับ ทำให้รักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคู่พิพาทไว้ได้

๕. ข้อตกลงระหว่างคู่พิพาทสามารถบังคับได้

ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่จำเป็นต้องมีทนายความก็ได้ เพราะอำนาจตัดสินใจอยู่ที่คู่พิพาทโดยตรงอยู่แล้ว แต่หากมีทนายความเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยก็ได้เป็นข้อห้ามแต่ประการใด และจะยิ่งมีประโยชน์มากขึ้นหากทนายความที่เข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเข้าใจในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและเห็นประโยชน์ของการระงับข้อพิพาทให้กับคู่ความ

๒.๔.๒ หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออก

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออกนั้นมีมานานแล้ว แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่มาอย่างเป็นรูปแบบมากนัก เพียงแต่ในปัจจุบันโลกตะวันออกได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกอันเป็นวัฒนธรรมสากลเข้ามามากยิ่งขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังหลงเหลือวัฒนธรรม ประเพณีของชาวตะวันออกที่สามารถนำมาศึกษาวิเคราะห์ในหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออกได้ ซึ่งผู้วิจัยขอเล่าเรียงจากรูปแบบเดิม ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวตะวันออกในประเทศที่เด่น ๆ ได้ดังนี้

๑) ระบบเจ้าโคตร ทางภาคอีสานของประเทศไทย ระบบเจ้าโคตรเป็นระบบตามความเชื่อของชาวอีสานในประเทศไทย เป็นระบบที่สามารถจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ด้วยสันติวิธี

หน้าที่ของเจ้าโคตร คือ อมรมสั่งสอนโดยไม่หวังผลตอบแทน ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้นำด้านพิธีกรรมในชุมชนหมู่บ้าน ไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ตัดสินแบ่งปันมูลมรดกให้กับลูกหลาน

คุณสมบัติของเจ้าโคตร คือ เป็นผู้มีความดี มีคุณธรรม มีความยุติธรรมเชื่อถือได้ เป็นผู้อาวุโสด้านวัยวุฒิและคุณวุฒิ เป็นผู้ฉลาดรอบรู้ เป็นผู้เที่ยงธรรม มีความเป็นผู้นำ เป็นคนซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มีเมตตาริจิต พุดจามีศิลป์ มีเหตุผล และเป็นผู้มีความรู้ในขนบธรรมเนียมประเพณี

จะเห็นว่าระบบเจ้าโคตรใช้หลักอาวุโสและความเป็นเครือญาติมาจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีตามวิถีชีวิตของชาวตะวันออกที่ให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสและญาติผู้ใหญ่ในเครือญาติหรือในชุมชนของตน

๒) ระบบแก่งเมืองแก่งฝาย ทางภาคเหนือของประเทศไทย จากประวัติศาสตร์การจัดการน้ำและจัดระเบียบของสังคมล้านนา ในระบบการจัดตั้งหัวหน้าใหญ่ในการจัดระบบเหมืองฝายให้เกิดประโยชน์ที่เหมาะสมเรียกว่า แก่งฝาย ส่วนการระบายน้ำเข้าไร่นาให้ทั่วถึงก็ต้องมีผู้ใหญ่จัดการเรียกว่า แก่งเหมือง แก่งเหมืองจะเป็นผู้ดูแลและจัดสรรปันน้ำให้กับลูกเหมืองอย่างถูกต้อง ยุติธรรม

ส่วนแก่ฝ่ายก็ได้แก่ ผู้ที่เลือกมาจากแก่เหมืองที่มีลักษณะเป็นผู้นำชุมชน เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในท้องถิ่น เพื่อจะต้องเป็นหัวหน้าแก่เหมืองทั้งหมด^{๕๗}

หน้าที่แก่เหมือง

๑. จัดสรรปันน้ำในหมู่บ้านให้ทั่วถึงยุติธรรม
๒. ตรวจตราดูแลลำเหมืองและประตูน้ำในหมู่บ้านไม่ให้ชำรุดเสียหาย
๓. นัดหมายชาวบ้านให้มาช่วยกันทำและซ่อมแซมเหมืองฝาย
๔. รับความคิดและคำสั่งจากแก่ฝ่ายมาสู่การปฏิบัติในหมู่บ้าน ภายใต้การควบคุมดูแล

ของตน

๕. แก้ปัญหาและตัดสินใจเมื่อเกิดกรณีพิพาทเรื่องน้ำในหมู่บ้าน
๖. ทำบัญชีรายชื่อชาวนาผู้ร่วมใช้น้ำและเป็นสมาชิกของระบบเหมืองฝาย

หน้าที่แก่ฝ่าย

๑. ตัดสินใจเกี่ยวกับการสร้างและบำรุงรักษาเหมืองฝาย รวมทั้งการขุดลอกและซ่อมแซม

ลำเหมือง

๒. เก็บบัญชีรายชื่อชาวนาผู้ร่วมใช้น้ำ
๓. ตรวจตราและควบคุมการจัดสรรปันน้ำแก่สมาชิกให้ทั่วถึง
๔. ตรวจตราและดูแลประตูน้ำ (แต่ ต่าง ตอน) ของทุกหมู่บ้านให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยใช้การได้ หากพบผู้ใดฝ่าฝืนต้องตามตัวมารับโทษ ปรับหรือส่งเรื่องราวให้กับฝ่ายปกครอง
๕. ตัดสินใจและกำหนดวันเวลาในการสร้างหรือซ่อมแซมฝาย
๖. ประสานงานกับฝ่ายปกครอง เพื่อเสนอปัญหา งบประมาณ เป็นต้น
๗. เป็นผู้ตัดสินถ้าเกิดกรณีพิพาทเรื่องน้ำ

จะเห็นได้ว่าระบบแก่เหมืองแก่ฝ่าย เป็นระบบที่ใช้การยอมรับผู้ที่มีความสามารถหรือผู้ที่มีอำนาจ มีลักษณะเป็นผู้นำ เป็นผู้ตัดสินปัญหาข้อพิพาท ซึ่งอาจจะแตกต่างจากระบบเจ้าโคตรอยู่บ้าง ในแง่ที่ว่าระบบเจ้าโคตรมีระบบอาวุโสเกี่ยวข้องซึ่งเป็นหลักและเป็นระบบที่ผูกโยงกับระบบเครือญาติ

๓) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในหมู่บ้านหรือบารังโกย ของประเทศฟิลิปปินส์^{๕๘} เป็นจารีตประเพณีและค่านิยมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในหมู่บ้านของประเทศฟิลิปปินส์ โดยใช้ผู้นำหมู่บ้านและผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่มีอิทธิพลและเข้มแข็งมาช่วยในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนให้ระงับไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่จำเป็นต้องนำคดีขึ้นสู่ศาล บารังโกย (Barangay) เป็นหน่วยปกครองที่เล็กที่สุดของฟิลิปปินส์เปรียบได้กับตำบลของไทยแต่มีลักษณะเฉพาะแบบเดียวกับกลุ่มชนเผ่าในสมัยโบราณ ปัจจุบันรัฐบาลได้ปรับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชนโดยการจัดให้มีคณะผู้นำ

^{๕๗} นิสาชล ทองขาว, การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษากลุ่มแม่น้ำตาช้าง อำเภอดงบัง จังหวัดเชียงใหม่, การค้นคว้าแบบอิสระหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^{๕๘} สันฐิติ ธรรมใจ, การไกล่เกลี่ยคดีอาญา: ศึกษาเฉพาะการยุติคดีอาญาโดยนายอำเภอ, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

หมู่บ้านและผู้อาวุโสในชุมชนนี้เรียกว่า Lupong Tagarpayapor ในขณะมีจำนวน ๑๐-๒๐ คน มาจากการเลือกตั้งของคนในหมู่บ้าน มีวาระในการดำรงตำแหน่งทุก ๒ ปี

หน้าที่ของคณะ Lupong Tagarpayapor

- ทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ผู้นำหมู่บ้านไกล่เกลี่ยแล้วไม่สำเร็จ
- ประชุมกับนายเทศมนตรีซึ่งกำกับดูแล Lupong Tagarpayapor ทุกเดือน

คุณสมบัติของสมาชิก Lupong Tagarpayapor

- เป็นผู้นำหมู่บ้านหรือบารังไกย์ และ/หรือ
- เป็นผู้อาวุโสในชุมชน
- เป็นผู้มีอิทธิพลและมีความเข้มแข็ง

๔) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในอินโดนีเซีย^{๕๙} อินโดนีเซียมีการระงับข้อพิพาททางเลือกตามแบบประเพณีชุมชนมานานแล้ว ตัวอย่างเช่นตามประเพณีของชุมชน Pasemah ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของ Sumatera มีการระงับข้อพิพาทตามประเพณีซึ่งจะใช้ Jurai Tue หรือ Sungut Jurai เป็นผู้ประนีประนอมข้อพิพาท ในทางตะวันตกของ Sumatera เป็นที่รู้จักกันว่า Kerapatan Adat Nagari หรือ Kerapatan Ninik Mamak จะยึดกฎเกณฑ์ตามธรรมเนียมของพวกเขาเป็นหลักในการระงับข้อพิพาท แม้ว่าการระงับข้อพิพาททางเลือกตามแบบประเพณีจะมีการใช้กันอย่างกว้างขวางทั่วทั้งหมู่เกาะ แต่กลับยังไม่มีสถาบันระงับข้อพิพาททางเลือก เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาพร้อมสมัย โดยการระงับข้อพิพาททางเลือกของอินโดนีเซียสามารถจำแนกได้เป็น

- (๑) การระงับข้อพิพาทโดยศาล หรือ Court Connected ADR(CC-ADR)
- (๒) การระงับข้อพิพาทโดยฝ่ายปกครอง
- (๓) การระงับข้อพิพาทโดยเอกชน
- (๔) การระงับข้อพิพาทตามประเพณี

๕) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศญี่ปุ่น^{๖๐} มีประวัติการใช้การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางที่ยาวนานในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นระบบที่ดำเนินการให้เกิดการสื่อสารกันระหว่างคู่กรณีพิพาท การเจรจาไกล่เกลี่ยได้ก่อตัวฝังอยู่ในวัฒนธรรมของธุรกิจ โดยมีคนกลางเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดการเจรจาเรียกว่า “โชไก-ชา” (Shokai-sha) ทุกวันนี้การใช้กระบวนการดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง

๖) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศเกาหลี^{๖๑} ประเทศเกาหลี ได้พัฒนาการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเพื่อใช้กับปัญหาครอบครัว และความแพ่ง ทั้งโดยผ่านกระบวนการทางการศาลและโดย

^{๕๙} ฐิตารัตน์ นรินทรากูร ณ อยุธยา, บรรณาธิการ, **รอบรู้ระบบกฎหมายและระบบศาลในกลุ่มประเทศอาเซียน**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิเทศอาเซียน กองการต่างประเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๓๑.

^{๖๐} สุรศักดิ์ ศรีสาร, การพัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙), หน้า ๒๐.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐

อิสระเมื่อไม่นานมานี้พรรคการเมืองที่ปกครองประเทศได้จัดตั้ง “คณะกรรมการตัดสินปัญหาประชาชน” ซึ่งทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้ตรวจการรัฐสภา (Ombudsman) และเป็นคนกลางเพื่อไกล่เกลี่ยองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมแห่งชาติก็ได้พัฒนาคณะกรรมการไกล่เกลี่ยคนกลางเพื่อแก้ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม

สรุปหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออกจะแอบอิงอยู่กับอำนาจของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย อาศัยอำนาจผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยเป็นคนดึงคู่พิพาทให้มาตกลงพูดคุยกัน และผู้มีอำนาจหรือผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจะเป็นผู้ควบคุมกระบวนการเจรจาให้เกิดความสงบราบรื่น โดยลักษณะของกระบวนการเช่นนี้ผู้ไกล่เกลี่ยอาจเป็นผู้นำเสนอทางออกให้คู่พิพาทได้คิดและเลือกทางออกที่มักจะเป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมา ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าหลักการไกล่เกลี่ยของโลกตะวันออกมักจะยึดถือผู้ที่ได้รับการยอมรับของทั้งสองฝ่าย เช่นผู้อาวุโสของวงศ์ตระกูล ผู้มีอำนาจในท้องถิ่น และกระบวนการไกล่เกลี่ยจะปฏิบัติตามประเพณีนิยมเป็นหลัก ซึ่งหลักการเหล่านี้แม้ปัจจุบันจะมีกระบวนการไกล่เกลี่ยจากโลกตะวันตกเข้ามาจนได้รับการยอมรับเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยที่เป็นสากล ถึงกระนั้นด้วยวัฒนธรรมของชาวตะวันออก ก็ยังคงยึดปฏิบัติหลักการที่ยึดติดในตัวผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และยังยึดถือประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นตะวันออกกันอยู่ ไม่ได้นำกระบวนการที่เป็นหลักการทางตะวันตกมาใช้ทั้งหมด แต่มีการปรับใช้เพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของทางตะวันออกอยู่นั่นเอง

๒.๕ รูปแบบและแนวทางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

สำหรับรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยทั่ว ๆ ไปนั้นมีรูปแบบการไกล่เกลี่ยรูปแบบหลักที่ใช้กันอยู่และมีความแตกต่างกัน แบ่งได้อย่างชัดเจน ๔ รูปแบบดังต่อไปนี้คือ^{๖๒}

๑) รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประนีประนอม (Settlement mediation) การไกล่เกลี่ยแบบประนีประนอม มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้เกิดการต่อรองเพื่อนำไปสู่การประนีประนอมที่จุดกึ่งกลางระหว่างความต้องการของคู่พิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยมีบทบาทในการกำหนดความต้องการขั้นต่ำของคู่พิพาท เข้าแทรกแซงโดยนำจากขั้นของสถานะไปสู่จุดของการประนีประนอม นำไปใช้ในข้อพิพาททางพาณิชย์ ความเสียหายต่อบุคคล และทางอุตสาหกรรม

๒) รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวก (Facilitative Mediation) รูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยแบบนี้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะทำหน้าที่ในการเสริมสร้างความชัดเจนและหาความต้องการที่แท้จริง รวมทั้งเสริมสร้างการสื่อสารระหว่างคู่กรณีให้คู่กรณีเข้าใจสถานการณ์ที่พิพาทระหว่างกันและหาทางออกร่วมกันว่าจะตัดสินใจข้อพิพาทอย่างไร โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่ชี้นำหรือแสดงความคิดเห็นของตน เพราะอาจสูญเสียความเป็นกลางและอาจไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดของคู่กรณี รวมทั้งความรู้ในข้อกฎหมายดีพอ โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยชุมชน (Community) มีแนวโน้มที่จะใช้การไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวกในการระงับข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี

^{๖๒} ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. “ความรู้เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาททางเลือกและการไกล่เกลี่ยแบบเน้นความต้องการที่แท้จริง”, เอกสารประกอบการสอน, (หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), (อัสสัมชัญ).

๓) การไกล่เกลี่ยแบบฟื้นฟูความสัมพันธ์ (Therapeutic Mediation) การไกล่เกลี่ยแบบฟื้นฟูความสัมพันธ์ ที่จะจัดการสาเหตุของปัญหาข้อพิพาท เพื่อที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์เป็นพื้นฐานการยุติข้อพิพาทโดยผู้ไกล่เกลี่ยมีบทบาทในการใช้ความเป็นมืออาชีพในการแก้ไขปัญหาก่อนและระหว่างการไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ไขเยียวยาปัญหาความสัมพันธ์ของคู่พิพาท สามารถนำไปสู่บทสรุปมากกว่าเพียงแค่ยุติข้อพิพาท มีจุดอ่อนที่กินเวลาและสิ้นสุดโดยปราศจากข้อตกลง ใช้ในเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว การปกครองบุตร เครือข่ายครอบครัว การรักษาความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่อง

๔) รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative Mediation) การไกล่เกลี่ยแบบประเมินผลของปัญหานี้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะทำหน้าที่ให้ความเห็นชี้แนะโดยอ้างอิงประสบการณ์ของแนวปฏิบัติ ความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรือความรู้ในข้อกฎหมายแก่คู่กรณีในการระงับข้อพิพาทระหว่างกัน โดยรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบประเมิน ผู้ไกล่เกลี่ยเชิงธุรกิจ มีแนวโน้มที่จะนำการไกล่เกลี่ยแบบนี้มาใช้

นอกจากรูปแบบการไกล่เกลี่ยที่เกริ่นนำไว้ทั้ง ๔ รูปแบบนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของนักวิชาการโลกตะวันตกและตะวันออก เพื่อศึกษาแนวทางที่เป็นไปได้สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่จะกำหนดเป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของงานวิจัยต่อไป

๒.๕.๑ รูปแบบและแนวทางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตก

สำหรับเรื่องมุมมองในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ชลัท ประเทืองรัตน^{๖๓} ได้กล่าวอ้างถึงนักวิชาการตะวันตกที่ได้ให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งผู้วิจัยขอยกเอาบทความนี้มาสะท้อนมุมมองและแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกเหล่านั้นดังนี้

ศาสตราจารย์ Jacob Bercovitch แห่งมหาวิทยาลัย Canterbury in Christchurch ในนิวซีแลนด์ เห็นว่า “การไกล่เกลี่ยคนกลางเป็นศิลปะเฉพาะแห่ง ไม่น่าจะมีการพัฒนาและวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ หรือพัฒนาขึ้นเป็นการทั่วไปได้”

Arther Meyer เห็นว่า “บทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยเปรียบได้กับการล่องเรือในทะเลที่มีคลื่นลมแรง ไม่มีสูตรสำเร็จสำหรับการเดินเรือ ไม่สามารถใช้ประสบการณ์จากคนอื่นได้ ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล

William Simkin มีความเห็นว่า ไม่มีประโยชน์ที่จะพัฒนารูปแบบที่ตายตัวสำหรับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้เป็นทฤษฎีที่ใช้ได้เป็นการทั่วไป

ดร.เบอร์นาร์ด เมเยอร์ แห่ง CDR Associates องค์กรด้านการจัดการความขัดแย้งแห่งอเมริกา เห็นว่าการไกล่เกลี่ยคนกลางคือการจัดการด้านความขัดแย้ง เป็นเครื่องมือในการแทรกแซงความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยมีบุคคลที่สามเข้าช่วยเหลือคู่กรณีในการจัดการความขัดแย้ง ไม่ใช่เป็นผู้ตัดสินใจหรือกำหนดวิธีแก้ปัญหา

ในเฉพาะแ่งมุ่มนี้ผู้วิจัยพอจะสรุปรูปแบบและแนวทางตามที่ อ.ชลัท ประเทืองรัตน ได้เสนอความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นรูปแบบและแนวทางได้ดังนี้

^{๖๓} ชลัท ประเทืองรัตน, การไกล่เกลี่ยคนกลางและการแก้ไขความขัดแย้ง (Mediation and Conflict Resolution), วารสารยุติธรรมปริทรรศน์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.library.go.th, [๙ มกราคม ๒๕๖๑].

รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในมุมมองของนักวิชาการตะวันตก ผู้วิจัยขอแยกเป็น ๒ ประเด็น เพื่อให้มองเห็นชัดคือ

๑) ประเด็นตัวกระบวนการ กระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของตะวันตกนั้น เป็นกระบวนการที่ใช้ความสมัครใจ ไม่มีสภาพบังคับโดยสิ้นเชิง ขึ้นอยู่กับคู่กรณีเป็นหลัก เมื่อคู่กรณีเห็นว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยจะเป็นประโยชน์สำหรับพวกเขา เขาย่อมเข้าสู่กระบวนการนี้เพื่อรักษาผลประโยชน์ แต่ถ้าเห็นว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่มีประโยชน์สำหรับพวกเขาในความขัดแย้งที่เกิดขึ้น คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งย่อมเดินออกจากกระบวนการไปได้ทันทีโดยไม่มีอิทธิพลใด ๆ จะมามีผลต่อพวกเขาได้ ดังนั้นรูปแบบกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกจึงมองว่า ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นแต่เพียงบุคคลที่สามเข้าช่วยเหลือคู่กรณีในการจัดการความขัดแย้ง ไม่ใช่เป็นผู้ตัดสินใจหรือกำหนดวิธีแก้ปัญหา การตัดสินใจและแก้ปัญหาเป็นของตัวคู่กรณีเอง

๒) ประเด็นเกี่ยวกับผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในมุมมองของนักวิชาการตะวันตกมองว่า ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นแต่เพียงผู้อำนวยการ สร้างโอกาสและบรรยากาศให้กับคู่กรณีให้เกิดความคิดที่จะแก้ปัญหาร่วมกัน ผู้ที่คิดแก้ปัญหาและหาทางออกคือคู่กรณี ผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องใช้ความสามารถในการฟังและการตั้งคำถามเพื่อให้คู่กรณีได้คิดหาวิธีแก้ปัญหาและหาทางออกร่วมกัน

สำหรับแนวทางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในมุมมองของนักวิชาการตะวันตก จากบทความที่ยกมาอ้างข้างต้นพบว่า นักวิชาการตะวันตกมองการจัดการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นศิลปะ ไม่สามารถจัดรูปแบบที่ตายตัวได้ดังเช่น ศาสตราจารย์ Jacob Bercovitch แห่งมหาวิทยาลัย Canterbury in Christchurch ในนิวซีแลนด์ เห็นว่า “การไกล่เกลี่ยคนกลางเป็นศิลปะเฉพาะแห่ง ไม่น่าจะมีการพัฒนาและวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ หรือพัฒนาขึ้นเป็นการทั่วไปได้” ที่ได้กล่าวอ้างมาแล้วในข้างต้น

ในเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวทางของ ดร.เบอร์นาร์ด เมเยอร์^{๖๔} แห่ง CDR Associates องค์กรด้านการจัดการความขัดแย้งแห่งอเมริกา ที่มองกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่า การไกล่เกลี่ยคนกลางเป็นการจัดการความขัดแย้งโดยผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยมีหน้าที่ให้คำปรึกษาคู่กรณี โดยมีวิธีการอยู่ ๔ วิธีการหลักที่นักเจรจาไกล่เกลี่ยที่นักไกล่เกลี่ยสามารถปรับใช้เพื่อให้เกิดพลวัตในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ดังนี้

๑) นักไกล่เกลี่ยเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของปฏิสัมพันธ์ เบอร์นาร์ด เมเยอร์ กล่าวว่าผู้ไกล่เกลี่ยควรทำให้คู่กรณีรู้สึกว่าการเข้ามาของตนจะทำให้คู่กรณีเกิดความปลอดภัย เมื่อคู่กรณีเกิดความรู้สึกปลอดภัยก็จะเกิดการแสดงออกถึงความต้องการต่าง ๆ ออกมาให้คนกลางผู้ไกล่เกลี่ยได้เห็น ได้รับรู้ ทำให้ได้ข้อมูลและไต่ประเด็นที่จะเจรจาและแก้ปัญหาได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

๒) นักไกล่เกลี่ยใช้ความมุ่งมั่น ทัศนคติ และความเป็นมนุษย์ในการปฏิสัมพันธ์ นักไกล่เกลี่ยต้องสร้างความเชื่อมั่นว่าการไกล่เกลี่ยสามารถช่วยคู่กรณีในการจัดการความขัดแย้งได้ และแสดงความมุ่งมั่นทุ่มเทให้กับกระบวนการจัดการความขัดแย้ง รวมทั้งแสดงทัศนคติในวิธีดำเนินการพลังและการมองโลกในแง่ดีของนักไกล่เกลี่ยนี้จะช่วยสร้างสรรค์อย่างมากที่สุด นอกจากนี้นักไกล่เกลี่ยต้องสร้างตัวตน ความเป็นมนุษย์ ความอบอุ่นและอารมณ์ขัน ให้คำแนะนำแก่คู่กรณี ตลอดจน

^{๖๔} เมเยอร์ เบอร์นาร์ด, **พลวัตการจัดการความขัดแย้ง**, แปลโดย นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: คปไฟ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗๖-๒๘๐.

แสดงความสามารถในการสานความสัมพันธ์แก้ข้อขัดแย้ง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๓) นักไกล่เกลี่ยใช้ทักษะและดำเนินการเป็นขั้นตอน นักไกล่เกลี่ยใช้ทักษะและขั้นตอนในกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร การวางกรอบโครงสร้าง การวิเคราะห์ความขัดแย้ง การแก้ปัญหา การเจรจาต่อรอง การจัดการภาวะวิกฤติ การรักษาความเป็นกลาง และวางแผนการจัดการความขัดแย้ง ความรู้เหล่านี้อาจได้จากการฝึกอบรมหรือประสบการณ์ บางครั้งอาจเป็นพรสวรรค์หรือความสามารถพิเศษตามธรรมชาติ นักไกล่เกลี่ยจะกำหนดขั้นตอนต่างๆ โดยกำหนดให้คู่กรณีดำเนินไปตามนั้น และกำหนดเกณฑ์พื้นฐานรวมทั้งวิธีการเฉพาะเพื่อระบุประเด็นปัญหา ผลประโยชน์ ทางเลือก และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

๔) นักไกล่เกลี่ยใช้ค่านิยมและจริยธรรม สิ่งสำคัญที่สุดซึ่งนักไกล่เกลี่ยใช้จัดการความขัดแย้ง อาจเป็นค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรมของตน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นตัวกำหนดข้อผูกมัดสำคัญที่นักไกล่เกลี่ยมีต่อคู่กรณี และมีผลกระทบอย่างมากต่อกระบวนการจัดการความขัดแย้ง คู่ขัดแย้งไม่จำเป็นต้องยึดมั่นในค่านิยมเหล่านี้ แต่ต้องเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยและต้องรับรู้ในค่านิยมดังกล่าวตลอดจนมีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง ข้อผูกมัดเชิงจริยธรรมเช่นนี้เป็นพื้นฐานสำหรับคู่กรณีในการสร้างความเชื่อถือ ความสัมพันธ์ และความสะดวกในการไกล่เกลี่ย

ตามแนวทางของ เบิร์นฮาร์ด เมเยอร์ ช่างต้น กล่าวได้ว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องใช้การปรับเปลี่ยนที่เหมาะสมใน ๔ วิธีการหลักที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งบางครั้งอาจต้องใช้พรสวรรค์หรือความสามารถพิเศษตามธรรมชาติของนักไกล่เกลี่ยที่จะกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ให้เหมาะสมตามสถานการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ ฮอฟฟ์แมนและโบว์ลิง^{๖๕} ที่กล่าวว่า คุณลักษณะเฉพาะตัวที่ผู้ไกล่เกลี่ยนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ย สามารถส่งผลกระทบโดยตรงต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องไกล่เกลี่ย ซึ่ง โจนาธาน ดับเบิลยู. ไรต์แมน ได้กล่าวเสริมในเรื่องนี้ถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวของเขาที่เขาได้กล่าวถึง ๙ ข้อ และแต่ละข้อก็ไม่ได้เหมาะกับทุกสถานการณ์ ประสบการณ์ของผู้ไกล่เกลี่ย การมีจิตสำนึก และการใช้สติในระหว่างการไกล่เกลี่ย เป็นเรื่องสำคัญที่สุดที่จะช่วยในการตัดสินใจใดๆในระหว่างการดำเนินการกระบวนการไกล่เกลี่ย

ในเรื่องนี้ แกรี ที. เฟอ์ลลอง^{๖๖} ได้อ้างถึงคำกล่าวของแลงและเทย์เลอร์ ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยที่มีความรู้และความสามารถในระดับ “ช่างฝีมือ” เชื่อว่าเส้นทางการเป็นผู้เชี่ยวชาญคือการเรียนรู้ทักษะให้มากขึ้นไปอีก เพิ่มเครื่องมือการสื่อสารให้มากขึ้นไว้ในชุดเครื่องมือของตนเอง เช่นการปรับกรอบการตั้งใจฟัง แต่สิ่งที่ขาดไปสำหรับช่างฝีมือนั้นมีใช้การเพิ่มพูนทักษะ แต่เป็นศิลปะการไตร่ตรองด้วยตนเอง (Self-reflection) อันเป็นความสามารถที่จะวินิจฉัยความขัดแย้ง การเข้าไปแทรกแซงบนพื้นฐานการวินิจฉัย ตลอดจนเรียนรู้จากผลลัพธ์ของการแทรกแซงดังกล่าว หากผู้ปฏิบัติไม่มี

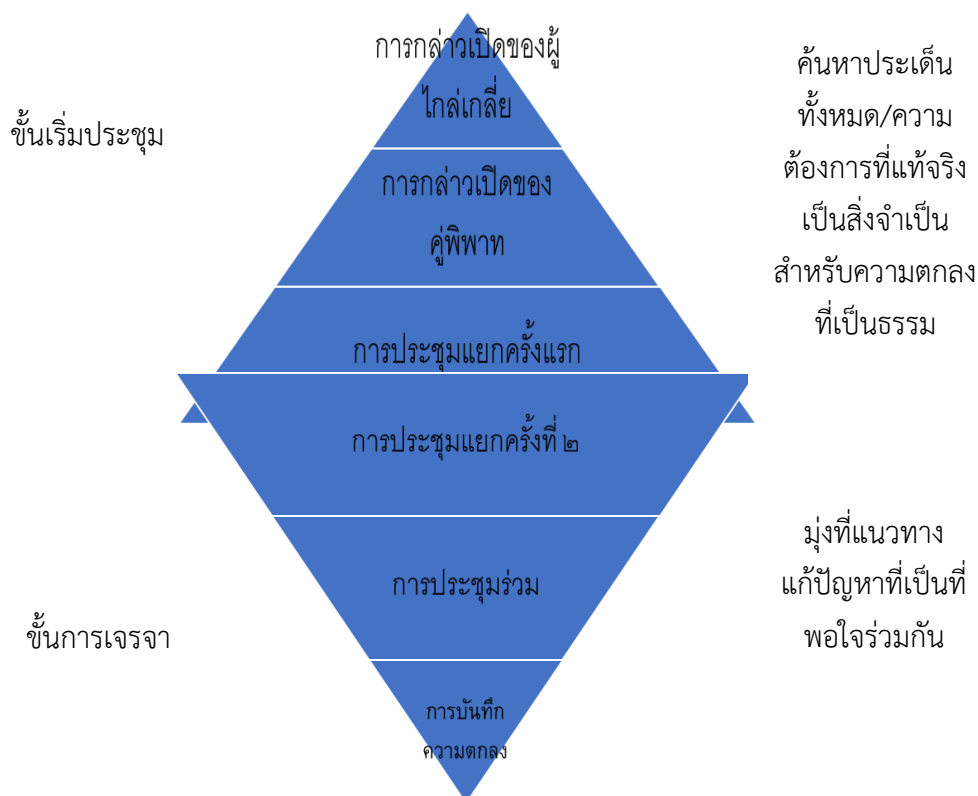
^{๖๕} โจนาธาน ดับเบิลยู. ไรต์แมน, “คุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้ไกล่เกลี่ย”, ใน *ผู้ไกล่เกลี่ย คุณลักษณะเฉพาะตัวกับความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้ง*, แดเนียล โบว์ลิง และ เดวิด เอ. ฮอฟฟ์แมน บรรณาธิการ, แปลโดย นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : คบไฟ พ.ศ. ๒๕๕๓), หน้า ๒๖๕.

^{๖๖} แกรี ที. เฟอ์ลลอง, *ชุดเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง แบบจำลอง แผนที่ เพื่อวิเคราะห์ วินิจฉัย และออกแบบ*, แปลโดย นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์ และ ผกาวิดี สุพรรณจิตวนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันศึกษาและพัฒนาการจัดการความขัดแย้ง, ๒๕๕๔) หน้า ๒๗๒.

ความสามารถในการไตร่ตรองด้วยตนเอง เริ่มจากความสามารถในการวินิจฉัยสถานการณ์อย่างมีสติ ผู้ปฏิบัติคนนั้นย่อมไม่สามารถยกระดับความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐานที่มีอยู่แล้วในสาขานี้ให้ก้าวหน้าขึ้นไปได้

สำหรับประเด็นเรื่องรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตก ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างรูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีชื่อเสียง เช่น มหาวิทยาลัยฮาวาย มหาวิทยาลัยเปเปอร์ไดน์ และ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ซึ่งแนวทางของแต่ละสถาบันได้มีการกำหนดรูปแบบและสไตล์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่น่าสนใจ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๒.๕.๑.๑ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสไตล์ฮาวาย^{๖๗} เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบอำนวยความสะดวก (Facilitative Style) ซึ่งเริ่มต้นจากการเปิดการไกล่เกลี่ยด้วยการกำหนดนิยามกติกาที่จะใช้ร่วมกัน จากนั้นจะให้แต่ละฝ่ายพูดเรื่องราวของตน โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะสำรวจ รวบรวมข้อมูลให้ได้มากที่สุด รวมถึงการค้นหาความต้องการที่แท้จริงของแต่ละฝ่าย โดยเริ่มจากการประชุมกลุ่ม จากนั้นจะเป็นการประชุมฝ่ายเดียว แล้วกลับมาประชุมกลุ่มอีกครั้ง โดยในครั้งหลังนี้จะมีการเจรจาต่อรอง ยื่นข้อเสนอซึ่งกันและกัน พยายามช่วยกันหาทางออกเพื่อนำไปสู่ข้อตกลงระหว่างสองฝ่ายในที่สุด ปรากฏตามแผนภูมิ

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบฮาวาย

^{๖๗} สำนักงานส่งเสริมตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, ไกล่เกลี่ยสไตล์ฮาวาย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๔-๑๖.

ลักษณะผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบฮาวายที่ดีเป็นดังนี้

๑. วางตัวเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใด
๒. ไม่มีอคติและไม่วินิจฉัยข้อเท็จจริงใด ๆ
๓. มีการสื่อสารเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย
๔. ให้ความเคารพกับเรื่องที่เป็นความลับของคู่ความ ในกรณีที่ได้รับหมายเรียกจากศาล ให้ไปเป็นพยานก็ต้องรักษาความลับของการไกล่เกลี่ย ไม่บอกเรื่องที่พูดคุยกันว่ารู้อะไรมาบ้าง เว้นแต่คู่ความฝ่ายนั้น ๆ จะให้ความยินยอม
๕. มุ่งเน้นที่ปัจจุบันและอนาคต ไม่ยึดติดกับอดีต
๖. ให้คำแนะนำที่ดีแก่คู่ความได้
๗. ยึดมั่นในหลักการ มองโลกในแง่ดี และมีความยืดหยุ่น ใจเย็น ไม่เร่งรีบ
๘. ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อคู่ความ

๒.๕.๑.๒ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสไตล์เปปเปอร์ไนด์^{๖๘} สถาบันระงับข้อพิพาท

สเตราส์ (Straus Institution of Dispute Resolution) ซึ่งอยู่ในความดูแลของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเปปเปอร์ไนด์ (Pepperdine University School of Law) ซึ่งเป็นสถาบันที่ได้รับการจัดอันดับให้เป็นสถาบันศึกษาด้านการระงับข้อพิพาทอันดับหนึ่งของประเทศสหรัฐอเมริกาถึง 11 ปี ติดต่อกัน ได้สอนเน้นบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยแบบสนับสนุนเป็นสำคัญ โดยสอนถึงวิธีดำเนินการไกล่เกลี่ยที่เป็นระบบ เรียกว่า STAR ซึ่ง STAR ย่อมาจาก Stage, Task, Action และ Result โดยแบ่งขั้นตอนการไกล่เกลี่ยเป็น ๕ ขั้นตอน คือ

ตารางที่ ๒.๒ แสดงขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบ STAR สไตล์เปปเปอร์ไนด์

ขั้นตอน (Stage)	ภาระงาน (Task)	การดำเนินการ (Action)	ผลลัพธ์ (Result)
๑. การพบปะกัน (Convening)	- ดำเนินการให้คู่พิพาท พบกัน - สร้างความมั่นใจ ความ ไว้วางใจให้คู่พิพาทเข้าสู่ การไกล่เกลี่ย	- โทรศัพท์ติดต่อ - มีหนังสือแจ้งไป - การนัดพบคู่พิพาท - ชี้แจงทำความเข้าใจ	ความเต็มใจ (Willingness)
๒. การเริ่มการ ไกล่เกลี่ย (Opening)	- สร้างบรรยากาศในเชิงบวก - ลดความตึงเครียดความ วิตกกังวล อารมณ์โกรธ ไม่พอใจ - สร้างความร่วมมือในการ ไกล่เกลี่ย	- จัดสถานที่และ บรรยากาศให้เหมาะสม - แนะนำตัวและกล่าวเปิด อย่างสร้างสรรค์ น่าเชื่อถือ - ชี้แจงขั้นตอนกระบวนการ และเงื่อนไขกติกาให้ชัดเจน	ความมั่นใจและความหวัง (Safety and Hope)

^{๖๘} สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, การไกล่เกลี่ยสไตล์เปปเปอร์ไนด์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๕๔-๑๕๖.

ขั้นตอน (Stage)	ภาระงาน (Task)	การดำเนินการ (Action)	ผลลัพธ์ (Result)
๓. การสื่อสารกัน (Communicating)	- ทำให้เกิดการสื่อสารสองทางอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ - กระตุ้นให้คู่พิพาทพูดหรือระบายความในใจ - ส่งเสริมให้คู่พิพาทพยายามฟัง ทำความเข้าใจ และ แสดงให้เห็นว่าเข้าใจ ความคิดของอีกฝ่าย	- การฟังอย่างตั้งใจ - การใช้ภาษากาย - การพูดซ้ำ - การใช้คำพูดใหม่ - การสรุป - การขยายความ - การตั้งคำถาม	การแสดงออกและความเข้าใจ (Expression and Understanding)
๔. การเจรจา (Negotiating)	- แยกแยะประเด็นความรู้สึกรอกจาก ประเด็นเนื้อหาสาระที่พิพาท - ค้นหาประเด็นข้อพิพาทและความรู้สึกที่มีต่อข้อพิพาท - ระดมความเห็น สร้างข้อเสนอเพื่อหาทางออก	- การประชุมร่วมกัน (Joint session) - การประชุมฝ่ายเดียว (Caucus session) - การต่อรองแบบแบ่งสรรปันส่วน (Distributive Bargaining) - การต่อรองแบบบูรณาการ (Integrative Bargaining)	การยืดหยุ่นและการสร้างสรรค์ (Flexibility and Innovation)
๕. การสรุป (Closing)	- ตรวจสอบข้อเสนอและทางเลือกทั้งหมด - ตัดสินใจหาทางออกที่ดีที่สุดด้วยความสมัครใจ - ให้คู่พิพาททำหนังสือข้อตกลง	- ใช้หลักเกณฑ์อ้างอิงที่เป็นภาวะวิสัย - ชี้ให้เห็นข้อดี ข้อเสียทุกแง่มุม - ให้คู่พิพาทตัดสินใจเอง - ช่วยเหลือแนะนำการทำข้อตกลง	การผ่อนคลายและการตัดสินใจอย่างเข้าใจรอบด้าน (Relief and Informed decision)

ทุกขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยล้วนมีความสำคัญและเป็นตัวบ่งชี้ว่าการไกล่เกลี่ยจะดำเนินไปจนได้ผลลัพธ์ที่น่าพอใจหรือไม่ การเตรียมตัวก่อนการไกล่เกลี่ยเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่ผู้ไกล่เกลี่ยพึงปฏิบัติ การเตรียมตัวก่อนการไกล่เกลี่ย ได้แก่ การศึกษาข้อพิพาท การวางกลยุทธ์ในการเจรจา เช่น จะพูดกับฝ่ายใดก่อน จะเริ่มเจอคู่พิพาทโดยเจอคู่พิพาททั้งสองฝ่ายพร้อมกัน (Joint Session) หรือ เจอคู่พิพาทแต่ละฝ่าย (Caucus Session) แยกกันก่อนการจัดวางที่นั่งในการไกล่เกลี่ยว่าจะนั่งอยู่ใกล้คู่พิพาทหรือใกล้ทนายความรวมไปถึงการศึกษาคู่พิพาทว่าคู่พิพาทมีพื้นเพอย่างไร ซึ่งด้วยการเตรียมตัวทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การเริ่มการไกล่เกลี่ยที่ดีและจะทำให้บรรลุเป้าหมายหลักของขั้นตอนเริ่มการไกล่เกลี่ย คือ ความมั่นใจและความหวัง (Safety and Hope) โดยกระบวนการเริ่มแรก คือ การสร้าง

ความเป็นมิตร (Rapport) ซึ่งความเป็นมิตรนี้สามารถสร้างได้ตั้งแต่เริ่มขั้นตอนการไกล่เกลี่ยและเมื่อการไกล่เกลี่ยดำเนินไปจนสิ้นสุดการไกล่เกลี่ย ซึ่งคือการที่ผู้ไกล่เกลี่ยทำให้คู่พิพาทยอมลดทอนหรือแบ่งส่วนแบ่งของตนให้แก่คู่พิพาทอีกฝ่าย จึงเปรียบเสมือนการถอนความเป็นมิตรนั้นไป ดังนั้น ยิ่งผู้ไกล่เกลี่ยสามารถสร้างความเป็นมิตรได้มากก็จะทำให้การไกล่เกลี่ยดำเนินไปด้วยความราบรื่น

วัตถุดิบสำคัญในการสร้างความเป็นมิตร (Rapport) คือ การเรียนรู้คู่พิพาท เนื่องจากหากคู่พิพาทรู้สึกว่าคุณไกล่เกลี่ยมีความเข้าใจในตัวคู่พิพาทแต่ละคน คู่พิพาทย่อมเกิดความรู้สึกวางใจหรือไว้วางใจ หรือความรู้สึกที่เป็นมิตรต่อผู้ไกล่เกลี่ย การที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะเรียนรู้คู่พิพาททั้งที่ยังไม่เคยเจอกันมาก่อนนั้นย่อมเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก แต่ก็มิใช่จะทำไม่ได้เลย ผู้ไกล่เกลี่ยอาจศึกษาจากวัฒนธรรมที่คู่พิพาทนั้นอาศัยอยู่ และนอกเหนือจากจะทำให้คู่พิพาทรู้สึกว่าคุณไกล่เกลี่ยเข้าใจในตัวคู่พิพาทแล้วยังจะทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยเรียนรู้และสามารถหยิบใช้วิธีในการพูดคุยหรือสื่อสารที่จะช่วยทำให้เกิดการพูดคุยในการไกล่เกลี่ยเป็นไปด้วยความราบรื่นขึ้นด้วย และในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) การติดต่อ สื่อสาร และคมนาคมระหว่างกันเป็นเรื่องที่ง่ายขึ้นมาก ทำให้อาจเกิดข้อพิพาทระหว่างคู่พิพาทที่มีวัฒนธรรมต่างกันได้ การเรียนรู้หรือหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งเสริมสำหรับผู้ไกล่เกลี่ยที่จะทำให้การไกล่เกลี่ยเกิดผลสำเร็จตามที่ประสงค์

๒.๕.๑.๓ รูปแบบและวิธีการทำงานของผู้ไกล่เกลี่ยตามแนวคิดของศาสตราจารย์ Leonard Riskin แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย แนวคิดนี้ได้แบ่งรูปแบบการทำงานของผู้ไกล่เกลี่ยไว้เป็นสองมิติ ดังนี้^{๖๙}

มิติแรก เป็นแนวทางการกำหนดการไกล่เกลี่ยแบบแคบ (Narrow Orientation) และการไกล่เกลี่ยแบบกว้าง (Broad Orientation) โดยแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) ผู้ไกล่เกลี่ยที่มีรูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบแคบ (Narrow Orientation) จะทำงานอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า คู่พิพาทต้องการให้ช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาในเรื่องข้อกฎหมายเป็นหลักใหญ่ ผู้ไกล่เกลี่ยประเภทนี้มักจะแสดงความคิดเห็น ชี้ให้เห็นจุดอ่อนจุดแข็งของคู่พิพาทแต่ละฝ่าย รวมทั้งพยายามเสนอทางออกให้คู่พิพาท โดยอาจสื่อสารในแนวให้คำแนะนำ (Recommendation) ให้ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้ความรู้ (Education) ฉะนั้นการไกล่เกลี่ยแบบแคบจึงเน้นไปที่จุดแข็งและจุดอ่อนของคู่พิพาทแต่ละฝ่าย

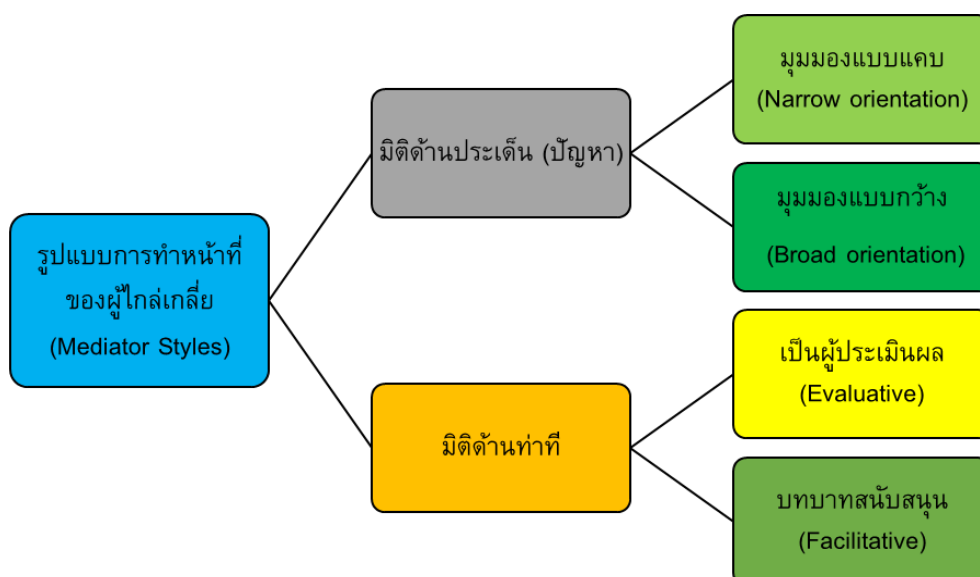
๒) ผู้ไกล่เกลี่ยที่มีแนวทางการทำงานแบบกว้าง (Broad Orientation) จะพิจารณาประเด็นอื่นนอกเหนือจากปัญหาข้อกฎหมายด้วย โดยจะให้ความสำคัญกับประเด็นอื่นมาพิจารณาประกอบการไกล่เกลี่ยด้วย เช่น ผลประโยชน์ทางธุรกิจ ความรู้สึกหรือจิตใจของคู่พิพาท และผลประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เป็นต้น ผู้ไกล่เกลี่ยแบบสนับสนุน มักจะหลีกเลี่ยงการให้ความเห็นเกี่ยวกับความชอบธรรมหรือทางออกที่ควรจะเป็นในข้อพิพาท มักจะพยายามส่งเสริมให้มีการสื่อสารระหว่างคู่พิพาท แล้วให้คู่พิพาทตัดสินใจหาทางออกร่วมกันเอง โดยอาจสื่อสารในแนวขออนุญาต (Ask permission) เช่น “คุณต้องการทราบความเห็นของผมหรือไม่” รอให้มีคำถามหรือไม่ให้คำตอบต่อคำถามนั้นแต่อย่างใด

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๕.

มิติที่สอง เป็นแนวทางการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative) และแบบอำนวยความสะดวก หรือสนับสนุน (Facilitative) แบ่งออกเป็น ๒ แนวทางคือ^{๓๐}

๑) **ผู้ไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative)** จะทำการไกล่เกลี่ยโดยอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า คู่พิพาทประสงค์จะได้คำแนะนำของผู้ไกล่เกลี่ย ในการหาทางยุติข้อพิพาท มีลักษณะยึดติดกับข้อกฎหมาย ด้วยเหตุนี้เวลาเจรจาไกล่เกลี่ยจะดูที่พยานหลักฐาน มีการวางกรอบแนวคิดไว้ก่อนแล้วตามข้อต่อสู้ของทนายความคู่พิพาทแต่ละฝ่าย ผู้ไกล่เกลี่ยลักษณะนี้มักคาดการณ์ว่า ใครควรเป็นฝ่ายแพ้หรือชนะตามข้อมูลที่มีอยู่หากให้ศาลตัดสิน หรือน่าจะช่วยประสานประโยชน์ระหว่างคู่พิพาทได้อย่างไร ซึ่งอาจทำให้ไม่มีพื้นที่มากในการเจรจาผู้ไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล จึงมีแนวโน้มที่จะแสดงความคิดเห็นและให้คำแนะนำจากความรู้และประสบการณ์ของผู้ไกล่เกลี่ยเอง

๒) **ผู้ไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวกหรือสนับสนุน (Facilitative)** จะทำการไกล่เกลี่ยโดยอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า คู่พิพาทเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่พิพาทดีกว่าผู้ไกล่เกลี่ยและทนายความ ดังนั้นคู่พิพาทจึงเป็นผู้ที่สามารถคิดหาวิธียุติข้อพิพาทได้ดีที่สุด โดยอาจกระตุ้นคู่พิพาทด้วยการให้ข้อคิดหรือสอบถามถึงความรู้สึกของคู่พิพาท บางครั้งจะมีการทำหน้าที่เหมือนนักจิตวิทยา (Psychologist) โดยจะดูว่าคู่พิพาทมีความต้องการอื่น ๆ ที่น่าจะเป็นทางออกที่สร้างสรรค์และทำให้ได้ผลลัพธ์อันเป็นที่พอใจแก่คู่พิพาททุกฝ่ายอีกหรือไม่ ตัวอย่างเช่น ประเด็นในแง่ของจิตใจ ความสัมพันธ์ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ผู้ไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวกจึงเป็นเพียงผู้ที่ทำหน้าที่สนับสนุนให้เกิดการสื่อสารระหว่างคู่พิพาทให้มากที่สุดแล้วให้คู่พิพาทตัดสินใจหาทางออกกันเอง

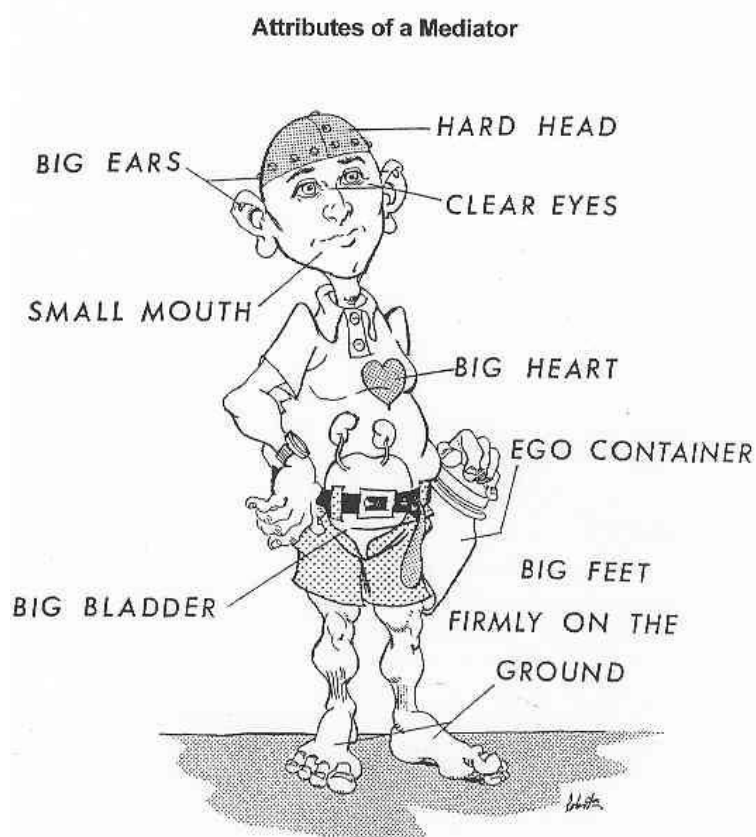

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงลักษณะบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

^{๓๐} โชติช่วง ท่วงศ์, **คู่มือนักเจรจาไกล่เกลี่ย**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สันติวิธีสาธิตธรรมสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๘), หน้า ๗๙-๘๙.

สำหรับมิติในด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่น่าสนใจสำหรับแนวคิดทางด้านโลกตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในมิติด้านประเด็นปัญหาหรือในมิติของท่าที หรือแม้แต่การเลือกใช้รูปแบบในการไกล่เกลี่ยรูปแบบใดที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๔ แบบ ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวคิดของทางตะวันตก สามารถสรุปเป็นคุณสมบัติได้ดังนี้^{๗๑}

๑. Hard Head ฉลาดสุขุม ล้ำลึก
๒. Big Ears หูใหญ่ ฟังให้มาก
๓. Clear Eyes สายตาแจ่มใสมองการไกล
๔. Small Mouth ปากเล็กพูดน้อย
๕. Big Heart ใจดี ใจกว้างมีความกรุณา
๖. Big Bladder กระเพาะปัสสาวะใหญ่ นั่งไกล่เกลี่ยได้นาน
๗. Big Feet เท้าใหญ่ มั่นคงเป็นกลาง

แผนภาพที่ ๒.๔ แสดงคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวคิดของโลกตะวันตก

^{๗๑} ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. “ความรู้เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาททางเลือกและการไกล่เกลี่ยแบบเน้นความต้องการที่แท้จริง”. พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย สาขาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖. (อัสสำเนา)

๒.๕.๒ รูปแบบและแนวทางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออก

สำหรับนักวิชาการตะวันออกผู้เชี่ยวชาญในด้านกระบวนการจัดการความขัดแย้งที่ถูกกล่าวอ้างมากที่สุด ผู้วิจัยขอยกนายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์^{๗๒} ได้กล่าวไว้ว่า “กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางนี้ ในสังคมไทยก็ได้มีมานานแล้ว โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ผู้หลักผู้ใหญ่หรือพ่อใหญ่แม่ใหญ่ มีบทบาทอยู่มาก ทางภาคอีสานเราเรียกว่า ระบบ “เจ้าโคตร” ซึ่งระบบเจ้าโคตรเอง คือ ปู่ย่าตายาย (ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย) ที่เป็นที่เคารพนับถือของลูกหลานตระกูลนั้น หรือแม้แต่คนละตระกูล เจ้าโคตรจะทำหน้าที่เป็นคนกลางในกรณีมีข้อขัดแย้งในครอบครัวหรือแม้แต่ในชุมชน แต่เมื่อมีกระบวนการยุติธรรมจากระบบส่วนกลางเข้ามามีบทบาทอย่างเป็นทางการ ระบบเจ้าโคตรก็ค่อยๆ หายไป ทางเหนือก็มีระบบที่เรียกว่า “แก้มือแก่มวย” ซึ่งบทบาทจะเน้นไปที่เรื่องของการแก้ปัญหา แบ่งปันทรัพยากรน้ำ เป็นเรื่องหลัก อย่างไรก็ตามทัศนคติคนกลางตามแนวคิดจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยที่อาจจะค่อนข้าง “เกลี้ยกล่อม” และมีส่วนอาศัยบารมีในการตัดสินใจจากคนกลางโดยความน่าเชื่อถือของคนกลาง” จากเรื่องนี้ผู้วิจัยจึงประเด็นได้ว่ารูปแบบและแนวทางการไกล่เกลี่ยแบบเดิม ๆ ที่เคยมีอยู่ในประเทศไทยนั้นเป็นการเกลี้ยกล่อมจากผู้ที่มีความน่าเชื่อถือและได้รับความเคารพจากคู่กรณี แต่สำหรับในยุคปัจจุบัน นักวิชาการตะวันออกได้ยอมรับรูปแบบและแนวทางของนักวิชาการตะวันตกมาปฏิบัติ เพียงแต่การปรับใช้ให้เหมาะสมนั้นจะกระทำได้อย่างไรให้เข้ากับสังคมตะวันออก

ในเรื่องนี้ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๗๓} ผู้บูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับหลักการทางสันติวิธีเป็นวิธีการที่เรียกว่า “พุทธสันติวิธี” ท่านได้มีมุมมองเกี่ยวกับการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางไว้อย่างน่าสนใจว่า “นักคิดและนักปฏิบัติการของตะวันตกต่างมุ่งเน้นไปที่ “ต้นทุนทางความเชี่ยวชาญ” ในแนวคิด และการปฏิบัติการเป็นหลัก อาจจะเป็นเพราะความเชี่ยวชาญดังกล่าวเป็นที่มาของต้นทุนทางสังคมก็ได้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การใช้กระบวนการเข้าไปจัดการความขัดแย้ง ควรจะประกอบด้วยต้นทุนทางสังคมสูง และความเชี่ยวชาญ คนกลางหรือบุคคลข้างที่สามผู้ทำการไกล่เกลี่ยนั้น อาจจะไม่ได้อำนาจตัวอยู่เฉพาะสองประเด็นใหญ่ ๆ ดังที่ได้กล่าวมา ความขัดแย้งบางชนิดที่ไม่รุนแรง บุคคลข้างที่สามอาจเป็นเพื่อน ญาติ หรือคนในครอบครัวเดียวกันก็ได้ เพราะบุคคลเหล่านี้ อาจจะมีอิทธิพลต่อความคิด หรือการกระทำของคู่กรณี สิ่งที่คุณกลางหรือบุคคลข้างที่สามพึงตระหนักก็คือ มาตรฐานความเป็นกลางปราศจากอคติต่อคู่กรณี ซึ่งคนกลางต้องทำหน้าที่ในการสร้างทางเลือก และ/หรือ ถามถึงทางเลือกที่คู่กรณีต้องการจนกว่าคู่กรณีจะได้ข้อตกลงร่วมกัน ฉะนั้นหน้าที่ของคนกลางจึงไม่ได้หมายถึง ตัดสิน ถูก/ผิด เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย หรือ เอา/ไม่เอา แต่หมายถึงการทำหน้าที่ในการสนับสนุนให้คู่กรณีสามารถได้ในสิ่งที่เขาต้องการบนพื้นฐานของความปรองดอง และมีความสุขของคู่กรณีเป็นที่ตั้ง” จากประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่านักวิชาการตะวันออกเล็งเห็นความสำคัญของต้นทุนทางความเชี่ยวชาญเช่นเดียวกับนักวิชาการตะวันตก แต่ไม่ได้ยึดติดและให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ บางครั้งความสัมพันธ์ของผู้ไกล่เกลี่ยที่คู่กรณียอมรับในแง่ของ เพื่อนหรือ ญาติ ก็สามารถเป็นคนกลาง

^{๗๒} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๑-๑๗๒.

^{๗๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๒๒๒.

ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ เพราะบุคคลเหล่านี้อาจจะมีอิทธิพลต่อความคิด หรือการกระทำของ คู่กรณี สิ่งสำคัญคือผู้ที่เป็นคนกลางต้องไม่มีอคติในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

สำหรับกระบวนการไกล่เกลี่ยของโลกตะวันออกในประเทศอื่น ๆ ของเอเชีย อย่างเช่น ประเทศญี่ปุ่น แม้หลักๆจะมีแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางตะวันตก แต่ด้วยเหตุ ที่วัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ชอบความวุ่นวาย รักสงบ การระงับข้อพิพาทจึง มักใช้แนวทางสันติวิธี เมื่อมีกรณีพิพาทเกิดขึ้นก็มักจะหาบุคคลที่เคารพนับถือมาช่วยในการไกล่เกลี่ย หรือแนะนำแนวทางให้ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลญี่ปุ่นจึงพยายามสร้างกลไกต่าง ๆ เพื่อให้ข้อขัดแย้งยุติลง โดยไม่มีการเผชิญหน้าซึ่งกันและกันของคู่กรณี การระงับข้อพิพาทของญี่ปุ่น^{๗๔} เน้นที่กระบวนการที่ไม่ เป็นทางการ เช่นกระบวนการอนุญาโตตุลาการ การเจรจาต่อรอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไกล่เกลี่ยใน ศาลซึ่งเป็นวิธีการที่ขึ้นอยู่กับเจตนาของคู่กรณี กระบวนการระงับข้อพิพาทนั้นในระบบกฎหมายของ ประเทศญี่ปุ่น แบ่งออกได้เป็นระบบฟ้องคดี (Litigation System) ซึ่งก็คือการพิจารณาคดีโดยศาล ผู้ พิพากษาทำหน้าที่พิจารณาข้อพิพาทและมีคำตัดสินในรูปคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดยในขั้นตอน พิพากษาคดีจะมีกระบวนการพิจารณาที่เคร่งครัด และอีกระบบหนึ่งก็คือ ระบบการไกล่เกลี่ย (Mediation System) เป็นกระบวนการที่ตรงกันข้ามกับการฟ้องร้องคดี กล่าวคือจะมีคณะกรรมการ ไกล่เกลี่ย ที่เป็นผู้พิพากษาเป็นผู้ไกล่เกลี่ย และมีบุคคลภายนอกซึ่งมาจากภาคเอกชนที่ได้รับการ คัดเลือกให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อให้คู่กรณีเจรจาตกลงกันได้ พร้อมทั้งแก้ไขข้อพิพาทที่ เกิดขึ้น รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศญี่ปุ่นมี ๓ แบบ ดังนี้

๑) **Judicial Compromise** คือกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยมีศาลเป็นผู้ดำเนินการ เป็น การใช้อำนาจของผู้พิพากษาในการไกล่เกลี่ยตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของญี่ปุ่น

๒) **Conciliation** คือกระบวนการไกล่เกลี่ยในรูปของคณะกรรมการเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ประกอบด้วย ประธาน ๑ คน และสมาชิกผู้ไกล่เกลี่ยทางแพ่งอีก ๒ คน หรือมากกว่าแล้วแต่กรณี การ ไกล่เกลี่ยในรูปแบบของคณะกรรมการไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่องค์กรสาธารณะเข้าช่วยเหลือผู้ พิพากษาเพื่อพยายามแก้ปัญหาความขัดแย้งทางแพ่งร่วมกัน

๓) **Mediation** คือกระบวนการไกล่เกลี่ยที่มีบุคคลอื่นนอกจากผู้พิพากษาหรือ คณะกรรมการไกล่เกลี่ยรวมทั้งบุคคลอื่น ๆ หรือตัวแทนองค์กรฝ่ายปกครองเป็นผู้ดำเนินการ

๒.๖ หลักการและแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภา ทนายความ

ในเรื่องของหลักการและแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภา ทนายความนั้น ผู้วิจัยขอยกเอาความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ได้ให้ความหมายไว้โดย สุรชัย

^{๗๔} สุรเชษฐ์ เณรบำรุง, ปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีผู้บริโภค: ศึกษาเฉพาะกรณีการไกล่เกลี่ยใน ชั้นของกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ๒๕๕๒), หน้า ๕๓.

เลี้ยงบุญเลิศชัย^{๗๕} ซึ่งเป็นอดีตอุปนายกฝ่ายปฏิบัติการของสหภาพนายความ โดยมีเนื้อความว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยคนกลาง (Mediation) คือกระบวนการระงับข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการช่วยเหลือชักจูงให้คู่พิพาทยอมเจรจาผ่อนผันเข้าหากันจนนำไปสู่การทำ ความตกลงกันได้ด้วยความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย ซึ่งเรียกว่า “การประนีประนอมยอมความ” (Compromise)

๒.๖.๑ ข้อพิพาทที่ระงับได้ด้วยการไกล่เกลี่ย

ข้อพิพาทที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ตามกฎหมาย ได้แก่ข้อพิพาทดังต่อไปนี้

- ข้อพิพาททางแพ่งทุกประเภท เช่น กู้ยืม ค้ำประกัน ซื้อขาย เช่าทรัพย์สิน ครอบครอง ครอบครอง
- ข้อพิพาททางอาญาอันยอมความได้เช่น บุกรุก ยักยอก ทำให้เสียทรัพย์ หมิ่นประมาท
- ข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องกับอาญา สามารถไกล่เกลี่ยได้ในส่วนแพ่ง เช่นกรณีขับ

รถยนต์โดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับบาดเจ็บสาหัส สามารถตกลงประนีประนอมยอมความได้ใน ส่วนค่าเสียหาย ส่วนความผิดตามประมวลกฎหมายอาญารฐานขับรถโดยประมาทนั้น เจ้าพนักงาน ตำรวจสามารถดำเนินคดีต่อไปได้

- ข้อพิพาทอื่น ๆ ได้แก่ ข้อพิพาททางแรงงาน ข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือ ประชาชนจำนวนมาก เช่นการเรียกร้องค่าจ้าง การประท้วงการก่อสร้างโรงงานไฟฟ้า โรงงานกำจัด ขยะมูลฝอย เป็นต้น

๒.๖.๒ ข้อดีของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ด้วยเหตุที่ว่าความขัดแย้งที่เป็นข้อพิพาทจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ดังนั้นการแก้ปัญหา ความขัดแย้งและการแก้ปัญหาเพื่อยุติข้อพิพาทมีกระบวนการต่าง ๆ มากมาย แต่วิธีการไกล่เกลี่ยข้อ พิพาทเป็นวิธีการแก้ปัญหาคความขัดแย้งที่มีข้อดีต่าง ๆ มากมาย ดังนี้^{๗๖}

๑. สะดวก การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการระงับข้อพิพาทที่ไม่มีแบบพิธีมากนัก ก่อนข้าง จะยืดหยุ่นและเป็นมิตรกันมากกว่าการพิจารณาคดีในศาล สามารถดำเนินการได้ในบ้านผู้ไกล่เกลี่ย ในโรงเรียน วัด หรือสถานที่ใดที่พิจารณาเห็นว่าเหมาะสมก็สามารถทำได้

๒. รวดเร็ว การไกล่เกลี่ยใช้เวลาในการดำเนินการไม่นานนักก็สามารถที่จะทราบได้ว่า คู่พิพาทตกลงกันได้หรือไม่ หากตกลงกันได้ก็จะทำให้คดีเสร็จสิ้นไปโดยเร็ว ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ก็ จะได้ดำเนินกระบวนการทางคดีต่อไป

๓. ประหยัดค่าใช้จ่าย การไกล่เกลี่ยใช้เวลาในการดำเนินการไม่มากนัก ทำให้ประหยัด ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่าง ๆ เช่น ค่าธรรมเนียมศาล ค่าป่วยการทนายความ ค่าที่ปรึกษา กฎหมาย ตลอดจนค่าดำเนินการในชั้นอุทธรณ์ ฎีกา ทั้งยังลดค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในชั้นบังคับ คดี นอกจากนี้ การประนีประนอมยอมความหรือถอนฟ้องก็จะได้ค่าธรรมเนียมศาลคืน

^{๗๕} สุรัชย์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, “หลักการและแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, ใน เอกสารประกอบการ อบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรุ่นที่ ๑๒” (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการสภา ทนายความ, ๒๕๖๐), หน้า ๒-๓.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

๔. รักษาสัมพันธภาพระหว่างคู่พิพาท เมื่อคู่พิพาทสามารถตกลงระงับข้อพิพาทกันได้ จะทำให้ลดข้อขัดแย้งข้อโต้เถียงกัน สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนปฏิบัติตามสัญญาต่อไปจนแล้วเสร็จโดยไม่กลายเป็นชนวนลูกกลามไปสู่ข้อพิพาทที่รุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งจะส่งผลดีกับทุกฝ่าย

๕. สร้างความพึงพอใจให้แก่คู่พิพาท การไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการที่ใช้เทคนิคการเจรจาต่อรองและหลักจิตวิทยา รวมทั้งหลักกฎหมายเพื่อโน้มน้าวให้คู่พิพาทยอมลดหย่อนผ่อนปรนให้แก่กันโดยไม่มีการชี้ขาดดังเช่นการพิจารณาคดีของศาล จึงไม่เกิดความรู้สึกว่าฝ่ายใดแพ้หรือชนะ อันทำให้เกิดความรู้สึกเสียหน้าหรือเสียศักดิ์ศรี จึงเป็นที่พึงพอใจของทั้งสองฝ่าย

๖. รักษาชื่อเสียงและความลับทางธุรกิจของคู่พิพาท กระบวนการไกล่เกลี่ยดำเนินการเป็นความลับ พยานหลักฐานที่น่าเสนอในชั้นไกล่เกลี่ยไม่อาจนำไปเปิดเผยหรือใช้เป็นพยานในชั้นอนุญาโตตุลาการหรือชั้นศาลได้ เว้นแต่คู่พิพาทจะยินยอม ทำให้คู่พิพาทสามารถรักษาความลับหรือชื่อเสียงทางธุรกิจที่อาจเกิดขึ้นมิให้แพร่หลายออกไปก่อให้เกิดความเสียหายทางธุรกิจได้

๗. สร้างความสงบสุขให้แก่ชุมชน การไกล่เกลี่ยไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ทำให้คู่พิพาทที่ทะเลาะไม่พุดคุยกันหันกลับมาเจรจากันได้ เป็นการลดความตึงเครียดระหว่างคู่พิพาท ซึ่งรวมถึงญาติพี่น้องพรรคพวกอีกด้วย ในกรณีที่สามารถยุติข้อพิพาทลงได้อย่างสันติ ก็สามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ร่วมกันพัฒนาสังคมต่อไป

๘. ลดปริมาณคดีของศาล ข้อพิพาทที่สามารถตกลงกันได้ก็ทำให้คดีไม่เข้าสู่ศาล ส่วนคดีที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลก็จะเสร็จสิ้นไป คดีจะไม่ค้างในกระบวนการพิจารณาจำนวนมาก และทำให้ผู้พิพากษามีเวลาในการพิจารณาคดีที่มีปัญหาข้อกฎหมายยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น นอกจากนี้ข้อพิพาทบางเรื่องยังก่อให้เกิดคดีเกี่ยวเนื่องหลายคดี เช่นคดีที่ดิน อาจเกิดคดีทำให้เสียทรัพย์ บุกรุก แฉ่งความเท็จ ฟ้องเท็จ เบิกความเท็จที่โจทก์และจำเลยฟ้องกันอีกหลายคดี หากสามารถไกล่เกลี่ยได้ก็จะทำให้คดีเสร็จไปได้จำนวนมาก

๙. สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ประเทศชาติ เมื่อข้อพิพาทเกิดขึ้นน้อยและลดลง ปริมาณคดีที่ศาลลดลงก็จะส่งผลให้งบประมาณในส่วนนี้ลดลง สังคมก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข สามารถร่วมกันพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติได้อย่างรวดเร็ว ไม่ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้อันไม่เกิดรายได้ ปัญหาการล้มละลายจนไม่อาจดำเนินกิจการได้ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน ปัญหาอาชญากรรม อันเป็นปัญหาของสังคมต่อไป

๒.๖.๓ ข้อจำกัดของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชื่อว่าจะมีข้อดีตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเพียงอย่างเดียว แต่ในสภาพปัจจุบันยังมีข้อจำกัดต่าง ๆ อยู่พอสมควร ซึ่งภาครัฐก็พยายามแก้ไขและให้การสนับสนุนในเรื่องของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเรื่อยมา โดยแนวทางของรัฐก็เป็นเรื่องของการออกกฎหมายมาใช้ส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้มีผลใช้ได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งข้อจำกัดที่มีพอจะแสดงให้เห็นได้ดังนี้^{๗๗}

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

๑. ไม่มีสภาพบังคับขึ้นอยู่กับความยินยอมของทั้งสองฝ่าย การเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นไปตามความยินยอมของทั้งสองฝ่าย ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายบังคับให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ก่อนที่จะนำข้อพิพาทมาฟ้องเป็นคดีต่อศาล ดังนั้น หากฝ่ายใดไม่ประสงค์ที่จะประนีประนอมข้อพิพาทการไกล่เกลี่ยก็สิ้นสุดลง

๒. คู่พิพาทใช้เป็นช่องทางในการประวิงคดีให้ล่าช้า คู่พิพาทที่ไม่มีเจตนาที่จะยุติข้อพิพาทหรือยังไม่สามารถจะชำระหนี้ได้จะใช้การไกล่เกลี่ยเป็นช่องทางในการประวิงเวลา ทำให้เสียเวลาและค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ก่อให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งเกิดความเบื่อหน่ายและไม่เข้าร่วมในการเจรจาด้วย

๓. สัญญาประนีประนอมยอมความนอกศาลมีสภาพบังคับได้เพียงเป็นข้อสัญญา เมื่อคู่พิพาทตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันแล้ว หากฝ่ายหนึ่งไม่ยอมปฏิบัติตามสัญญาจะต้องไปฟ้องขอให้ศาลพิพากษาให้เป็นไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งต้องมีการสืบพยานที่เกี่ยวข้องในการทำสัญญาก่อนพิพากษา ไม่สามารถขอให้ศาลบังคับคดีได้ทันทีเช่นเดียวกับคำพิพากษาของศาลหรือคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ

๔. ระหว่างการไกล่เกลี่ยไม่มีผลให้อายุความสะดุดหยุดลง ดังนั้น หากเป็นข้อพิพาทที่ยังไม่ได้ฟ้องคดีต่อศาล จึงเป็นหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยที่จะต้องชี้แจงให้คู่พิพาทเข้าใจ และเป็นหน้าที่ของคู่พิพาทที่จะต้องรักษาสติของตนเอง โดยไม่ปล่อยให้อายุความลง

๒.๖.๔ ผลทางกฎหมายของการไกล่เกลี่ย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า หลักการสำคัญของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก็เพื่อให้คู่พิพาทสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกันในการระงับข้อพิพาท อันนำไปสู่การประนีประนอมยอมความกันซึ่งไม่ว่าข้อพิพาทนั้นจะเป็นข้อพิพาทที่เป็นคดีในศาลแล้วหรือไม่ก็ตาม สัญญาประนีประนอมยอมความ อันเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะสามารถบังคับใช้ได้ตามกฎหมายทั้งสิ้น

๑) ข้อพิพาทนอกศาล

คือข้อพิพาทที่ยังไม่เป็นคดีในศาลเมื่อคู่พิพาทตกลงกันได้ หมายความว่าผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องจัดให้คู่พิพาทลงลายชื่อในสัญญาประนีประนอมยอมความซึ่งผลทางกฎหมายจะเป็นไปตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๕๐, ๘๕๑ และ ๘๕๒

มาตรา ๘๕๐ “อันว่าประนีประนอมยอมความนั้น คือสัญญาที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายระงับข้อพิพาทอันใดอันหนึ่งซึ่งมีอยู่ หรือจะมีขึ้นนั้นให้เสร็จไปด้วยต่างยอมผ่อนผันให้แก่กัน”

มาตรา ๘๕๑ “อันว่าสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น ถ้ามิได้มีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิด หรือลายมือชื่อของตัวแทนฝ่ายนั้นเป็นสำคัญ ท่านว่าจะฟ้องร้องบังคับคดีหาได้ไม่”

มาตรา ๘๕๒ “ผลของสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น ย่อมทำให้การเรียกร้องซึ่งแต่ละฝ่ายได้ยอมสละนั้นระงับสิ้นไป และทำให้แต่ละฝ่ายได้สิทธิตามที่แสดงไว้ในสัญญาว่าเป็นของตน”

สัญญาประนีประนอมยอมความที่ผู้ไกล่เกลี่ยได้จัดทำขึ้นหลังจากที่คู่พิพาทสามารถทำความตกลงกันได้ ย่อมมีผลให้ข้อพิพาทเดิมเป็นอันระงับสิ้นไป และคู่พิพาทแต่ละฝ่ายต่างได้สิทธิตามที่ตกลงและกำหนดไว้ในสัญญาประนีประนอมยอมความที่สร้างขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของนายความผู้ไกล่

เกลี้ยข้อพิพาทจะต้องชี้แจงให้คู่พิพาทได้เข้าใจถึงผลทางกฎหมายที่เกิดขึ้นก่อนที่คู่พิพาทจะตัดสินใจเข้าทำสัญญาประนีประนอมยอมความ

๒) ข้อพิพาทในศาล

ข้อพิพาทที่เป็นคดีในศาลแล้ว เมื่อคู่พิพาททำความตกลงกันได้ ศาลจะเป็นผู้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้ แล้วมีคำพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น ผลของการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล จะมีผลให้คดีดังกล่าวเป็นอันเสร็จสิ้นและถึงที่สุด (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๓๘) คู่พิพาทจะอุทธรณ์คำพิพากษานั้นไม่ได้ เว้นแต่ในเหตุดังต่อไปนี้

๑. เมื่อมีข้อกล่าวอ้างว่าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฉ้อฉล
๒. เมื่อคำพิพากษานั้นถูกกล่าวอ้างว่าเป็นการละเมิดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันเกี่ยวข้องด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชน
๓. เมื่อคำพิพากษานั้นถูกกล่าวอ้างว่า มิได้เป็นไปตามข้อตกลงหรือการประนีประนอมยอมความ

๒.๗ แนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่านมาว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีทั้งการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล นั่นก็คือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล หมายถึง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนมีการฟ้องร้องคดีต่อศาลและรวมไปถึงหลังฟ้องคดีแล้วแต่คู่ความมีความประสงค์จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกันนอกศาล ส่วนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล หมายถึง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดีของศาล หากคู่ความตกลงกันได้ก็จะมีการถอนฟ้อง หรือทำสัญญาประนีประนอมยอมความ และศาลจะมีคำพิพากษาไปตามที่ตกลงกัน สำหรับการเข้ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งการไกล่เกลี่ยนอกศาลและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล สามารถอธิบายได้ดังนี้

๑. การเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล คู่พิพาทตกลงให้คนกลางช่วยเหลือในการระงับข้อพิพาทโดยจะตกลงกันเองหรือมอบข้อพิพาทให้สำนักงานหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่ดำเนินการไกล่เกลี่ยให้ก็ได้ เช่น ยื่นคำร้องต่อฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมาย สภานายความ หรือยื่นคำร้องขอต่อศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สำนักระงับข้อพิพาทสำนักงานศาลยุติธรรม หรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น

๒. การเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล หลังจากฟ้องร้องคดีหรือระหว่างการพิจารณาคดีของศาล คู่พิพาทตกลงให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือศาลเห็นควรจัดให้มีการไกล่เกลี่ยคดีทั้งก่อนวันศาลนัด เช่น วันขึ้นสองสถานหรือนัดสืบพยาน หรือหลังวันนัดดังกล่าวก็ได้ โดยคู่ความที่ประสงค์จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ติดต่อได้ที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลทั่วประเทศ

ข้อแตกต่างในการยอมความกันนอกศาลและในศาล

การยอมความนอกศาล คือ การที่คู่พิพาทตกลงยุติ หรือระงับข้อพิพาทกันเองแล้วทำหลักฐานเป็นหนังสือไว้เรียกว่า "สัญญาประนีประนอมยอมความ" เพื่อให้มีผลบังคับตามข้อตกลงใหม่

ที่ได้ตกลงกัน หากฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตาม อีกฝ่ายก็สามารถนำไปเป็นหลักฐานฟ้องร้องคดีให้ปฏิบัติตามต่อไปได้

การยอมความในศาล คือ การที่คู่ความสามารถตกลงยุติหรือระงับข้อพิพาทกันได้ ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล โดยทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน แล้วศาลพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าว หากอีกฝ่ายไม่ปฏิบัติ ก็สามารถบังคับคดีได้ทันที โดยไม่ต้องไปฟ้องร้องเป็นคดีใหม่อีก

๒.๘ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ

สำหรับในเรื่องนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าอบรมนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๒ และรวมถึงก่อนหน้านี้อีกได้อบรมในเรื่องนี้มาบ้างแล้วและได้เข้าทำหน้าที่เป็นนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ และได้ทราบถึงรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากการอบรมและเอกสารประกอบการอบรม รวมทั้งระเบียบปฏิบัติของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจสภาพปัญหาของการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความโดยการสอบถามและสัมภาษณ์ คณะกรรมการของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งสามารถสรุปสภาพปัญหาเพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ในการสร้างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีในลำดับต่อไป

๒.๘.๑ หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ

สำหรับวิชาชีพนายความในประเทศไทยนั้นโดยทั่วไปจะเป็นเรื่องของการว่าความแก้คดีที่มีการต่อสู้กันในทางกฎหมายเป็นหลัก เกี่ยวข้องกับการว่าต่างแก้ต่างในทางคดีที่จะมีขึ้นในศาล โดยมีการหาเหลี่ยมหามุมทางกฎหมายเพื่อจะมากลั่นต่อสู้เหตุผลของคู่กรณีต่างอ้างกันไปมาเพื่อให้ศาลได้พิจารณาคัดเลือกตามเหตุผลของตน โดยทั่วไปมักจะไม่มีเหตุผลใด ๆ ที่จะต้องมาไกล่เกลี่ยรวมขอมกัน แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็เป็นทางเลือกหนึ่งในการช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมายของสหภาพนายความ ซึ่งทางเลือกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ สหภาพนายความได้เล็งเห็นความสำคัญเช่นเดียวกันการว่าต่างแก้ต่างในคดี สหภาพนายความจึงได้มีการกำหนดกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลขึ้น โดยได้มีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความเป็นสถานที่สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งให้ประชาชนได้มีทางเลือกในการใช้บริการ อันเป็นการช่วยเหลือประชาชนตามนโยบายในการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของสหภาพนายความ ซึ่งการไกล่เกลี่ยนอกศาลเป็นการไกล่เกลี่ยที่คู่พิพาทยินยอมให้บุคคลภายนอก หรือองค์กร ทำการไกล่เกลี่ยให้โดยศาลไม่ได้เข้าร่วมรับรู้ถึงการไกล่เกลี่ยนั้นด้วย ซึ่งการไกล่เกลี่ยอาจเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนที่จะมีการฟ้องคดีต่อศาล หรือคดีฟ้องร้องต่อศาลไปแล้ว แต่คู่พิพาทประสงค์ที่จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกันเอง โดยไม่ประสงค์จะดำเนินการไกล่เกลี่ยในศาล ซึ่งลักษณะการไกล่เกลี่ย หากมีการไกล่เกลี่ยสำเร็จจะออกมาในรูปแบบการทำสัญญาประนีประนอมยอมความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๕๐ ถึง มาตรา ๘๕๒ อย่างไรก็ตามการไกล่เกลี่ยนอกศาลมีข้อสังเกตที่สามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) การไกล่เกลี่ยนอกศาลเกิดจากความสมัครใจของคู่พิพาทมากกว่าการไกล่เกลี่ยในศาล ซึ่งอาจเกิดจากความสมัครใจอย่างแท้จริงหรืออาจถูกกดดันเมื่อศาลมีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ย

๒) การไถ่เกลี่ยนอกศาลมีข้อตกลงที่สมประโยชน์แก่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายมากที่สุดเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ ต่างจากการไถ่เกลี่ยในศาลที่มุ่งถึงประสิทธิภาพของการไถ่เกลี่ยหรือมุ่งไปที่เป้าหมายของกระบวนการไถ่เกลี่ย

๓) การไถ่เกลี่ยนอกศาล คู่ความมีส่วนร่วมโดยตรงในการเจรจา การไถ่เกลี่ยในศาล คู่ความต้องการความคุ้มครองจากทนายความในการเจรจาไถ่เกลี่ยต่อกันซึ่งอาจเป็นประเด็นในการวางกลยุทธ์ทางการต่อสู้คดี

๔) การไถ่เกลี่ยนอกศาล ผู้ไถ่เกลี่ยเป็นผู้ควบคุมการดำเนินการไถ่เกลี่ย โดยได้ข้อมูลการแก้ไขปัญหาจากคู่ความ ส่วนผลของการเจรจากู่ความเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะรับหรือไม่รับ ซึ่งต่างจากการไถ่เกลี่ยในศาลที่ผู้ไถ่เกลี่ยเป็นผู้ควบคุมผลการดำเนินการ และมีการโน้มน้าวอย่างเต็มที่ให้เกิดผลของการเจรจา โดยคู่ความมอบอำนาจหรือมอบความไว้วางใจให้ผู้ไถ่เกลี่ยรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาท

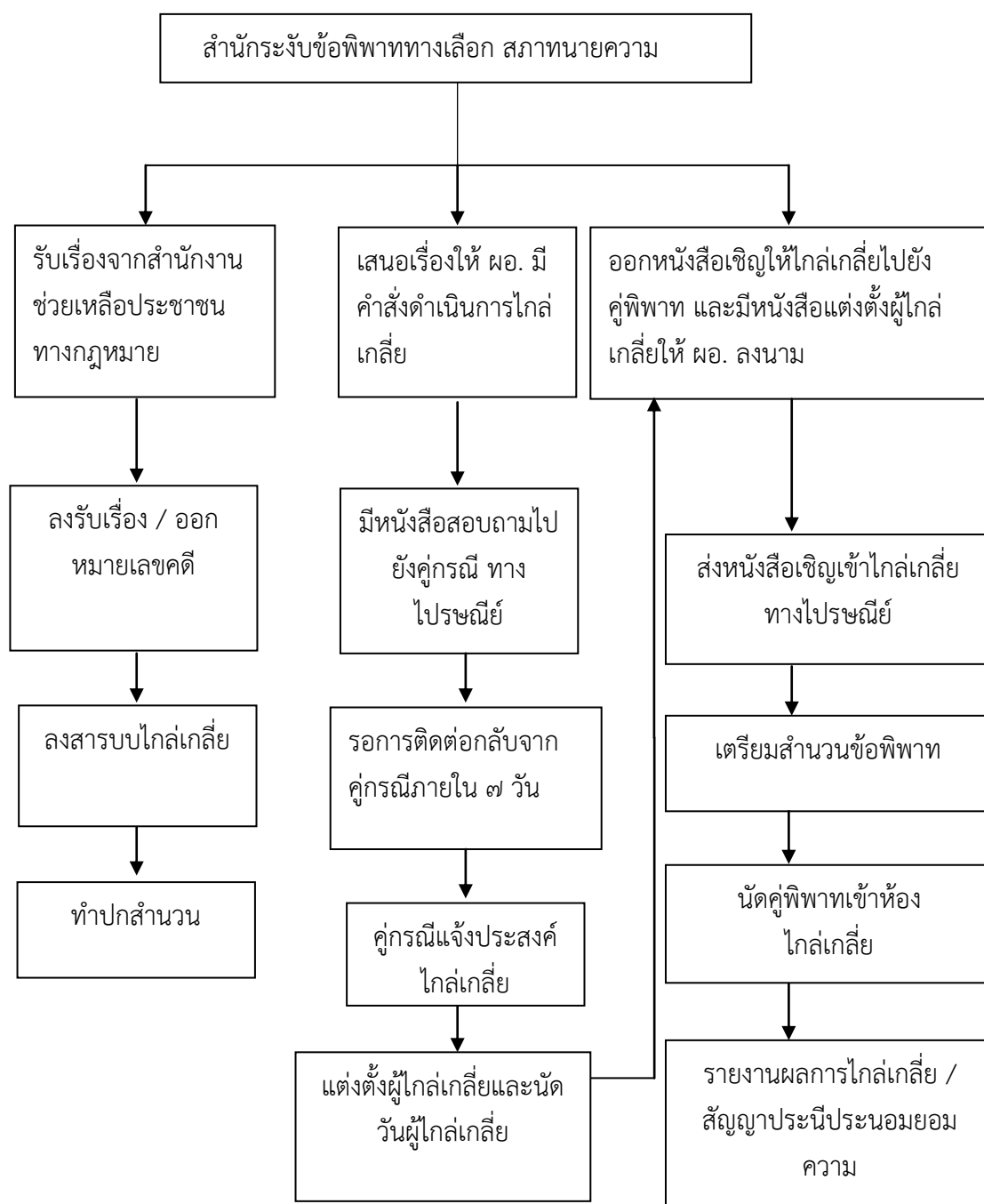
ดังที่กล่าวมานี้หลักการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลซึ่งศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความดำเนินการในทางปฏิบัติเป็นการนำหลักการทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติสภาทนายความ พ.ศ. ๒๕๒๘ ซึ่งได้มีข้อกำหนดในด้านการช่วยเหลือประชาชน ซึ่งมีกำหนดไว้ใน มาตรา ๗๔, ๗๗, ๗๘ และ ๗๙ สภาทนายความมีโครงการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายหลายโครงการ โครงการหนึ่งที่จะกล่าวถึงในงานวิจัยครั้งนี้คือ โครงการให้ความช่วยเหลือไถ่เกลี่ยข้อพิพาท โดยการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นทางเลือกหนึ่งในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายและอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนระหว่างประชาชนที่มีปัญหาข้อพิพาทระหว่างกัน โดยเฉพาะการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล ซึ่งมีทนายความทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นการนำเสนอทางเลือกใหม่ในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น สามารถลดปริมาณคดีสู่ศาลได้

๒.๘.๒ วิธีการและขั้นตอนการไถ่เกลี่ยของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงวิธีการและขั้นตอนการเข้าสู่กระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ ซึ่งได้กำหนดขึ้นไว้ในระเบียบศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ ว่าด้วยการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ ตามนัยแห่งมาตรา ๗ และมาตรา ๗๙ ของพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. ๒๕๒๘ ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

๒.๘.๒.๑ การเข้าสู่กระบวนการไถ่เกลี่ยของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ

ในระเบียบศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ ว่าด้วยการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท กำหนดไว้ในข้อ ๖ การเข้าสู่กระบวนการไถ่เกลี่ยกระทำได้โดยคู่พิพาทแจ้งความประสงค์และยอมปฏิบัติตามระเบียบของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาท และในข้อ ๔ โดยลักษณะข้อพิพาทเป็นข้อพิพาทที่ผู้เรียกร้องเป็นผู้ยากไร้และไม่ได้ได้รับความเป็นธรรม หรือเป็นข้อพิพาทที่คณะกรรมการเห็นสมควรรับดำเนินการ ด้วยเหตุที่ว่าสภาทนายความมีสำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายซึ่งกำหนดให้มีการช่วยเหลือทางด้านกฎหมายสำหรับผู้ยากไร้และไม่ได้ได้รับความเป็นธรรม ดังนั้นงานไถ่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งรับช่วงต่อมาจากสำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายก็รับไถ่เกลี่ยข้อพิพาทที่ผู้เรียกร้องยากไร้และไม่ได้ได้รับความเป็นธรรม ตามแผนภูมิที่แสดงดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๕ แสดงขั้นตอนการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
สภานายความ

๒.๘.๒.๒ คุณสมบัติของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการแต่งตั้งผู้ดำเนินการ ไกล่เกลี่ย

ในการกำหนดคุณสมบัติของทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อ
พิพาทสภานายความ ได้มีระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อ

พืพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ ข้อ ๒^{๗๘} ได้ให้ความหมาย “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย” หมายถึง “ทนายผู้ผ่านการอบรมความรู้เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทของสำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” และได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ในส่วนที่ ๕ ข้อ ๒๔^{๗๙} ไว้ดังนี้

- ๑) เป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี
- ๒) ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติดมรรยาททนายความ
- ๓) ไม่อยู่ระหว่างถูกสอบสวนในข้อหาว่าประพฤติดมรรยาททนายความ
- ๔) ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
- ๕) ไม่เป็นผู้กระทำการใดซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต
- ๖) ผ่านการฝึกอบรมตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานกำหนด

สำหรับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความในปัจจุบันได้จัดอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ให้กับทนายความผู้ประสงค์จะเป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และในการแต่งตั้งทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ ข้อ ๙ กำหนดให้ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความแต่งตั้งทนายความผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากทำเนียบทนายความผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ตามจำนวนที่เห็นสมควรและมีความเหมาะสมแก่รูปคดี

๒.๘.๒.๓ ขั้นตอนและแนวปฏิบัติในการดำเนินการไกล่เกลี่ยของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

สำหรับขั้นตอนและแนวทางปฏิบัติในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีกำหนดไว้ดังนี้^{๘๐}

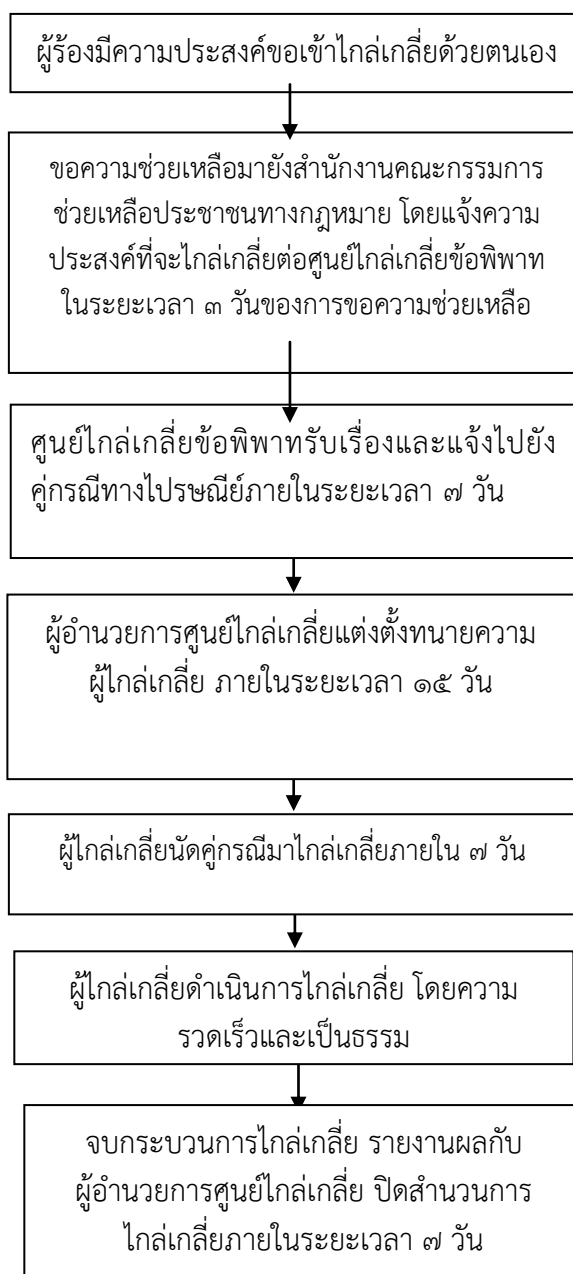
๑. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องตรวจสอบจำนวนให้แล้วเสร็จภายใน ๑๕ วัน นับจากวันตรวจสอบจำนวน
๒. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องกำหนดวันนัดไกล่เกลี่ยภายใน ๗ วัน นับจากวันตรวจสอบจำนวนเสร็จ
๓. ในการไกล่เกลี่ยคู่พิพาทมีสิทธิให้ทนายความเข้าร่วมฟังการไกล่เกลี่ยได้
๔. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องแจ้งให้คู่พิพาททราบว่าข้อเท็จจริงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยไม่ผูกมัดคู่พิพาทภายหลังหากมีการยกเลิกการเจรจาไม่ให้คู่พิพาทลงลายมือชื่อไว้
๕. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องดำเนินการไกล่เกลี่ยด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม
๖. กรณีที่คู่พิพาทเป็นบุคคลธรรมดาต้องเข้าร่วมไกล่เกลี่ยด้วยตนเอง หากเป็นนิติบุคคลนิติบุคคลนั้นต้องแต่งตั้งผู้แทนที่มีอำนาจตัดสินใจเข้าร่วมในการเจรจาไกล่เกลี่ย
๗. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องบันทึกกรายงานไกล่เกลี่ยรวมใส่ไว้ในสำนวนทุกครั้ง

^{๗๘} สำนักกระงับข้อพิพาททางเลือก สภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาททางเลือก สภาทนายความ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๖๑), หน้า ๙๓.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

และในกรณีที่ผู้ร้องมีความประสงค์ขอเข้าไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยแจ้งความประสงค์จะขอเข้าไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งลำดับขั้นตอนและเงื่อนไขระยะเวลาเป็นไปตาม Flow Chart ดังนี้

แผนภูมิ ๒.๖ แสดงขั้นตอนและแนวปฏิบัติในการดำเนินการไกล่เกลี่ยของผู้ไกล่เกลี่ยของศูนย์
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ

สำหรับในส่วนของผู้พิพาทนั้น เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นไปอย่างถูกต้อง
ราบรื่น คู่พิพาททั้งสองฝ่ายมีหน้าที่และมีข้อปฏิบัติในการเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดังนี้

๑. ให้ข้อเท็จจริงตามความเป็นจริง

๒. ไม่สามารถนำเอาข้อเท็จจริงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยไปกล่าวอ้างหรืออ้างอิงในคดีได้ ยกเว้น กรณีปฏิบัติผิดสัญญาประนีประนอมยอมความ

๒.๘.๒.๔ กรอบระยะเวลาในการดำเนินการ

ในระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ไม่ได้กำหนดระยะเวลาในการไกล่เกลี่ยเอาไว้แน่นอน กำหนดแต่เพียงในข้อ ๑๔ ว่า “ในการไกล่เกลี่ยผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องดำเนินการไกล่เกลี่ยด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม” ทั้งนี้ในการไกล่เกลี่ยนั้นจะกำหนดระยะเวลาตายตัวไม่ได้ ต้องให้โอกาสผู้ไกล่เกลี่ยมีอิสระในการดำเนินกระบวนการ แต่ทั้งนี้การดำเนินกระบวนการก็ต้องเป็นไปอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม ไม่มีการประวิงเวลาให้ล่าช้าเสียประโยชน์กับคู่กรณี ในการไกล่เกลี่ยแม้จะไม่มีกำหนดระยะเวลาแน่นอนแต่เมื่อคู่พิพาทสามารถตกลงกันได้ การไกล่เกลี่ยก็สิ้นสุดลงด้วยการทำข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความ (รายละเอียดในข้อ ๑๙ แห่งระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท) ส่วนในข้อ ๑๘ แห่งระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กำหนดว่าหากไกล่เกลี่ยจนถึงที่สุดแล้วไม่สามารถตกลงกันได้ก็เป็นที่เหตุให้การไกล่เกลี่ยสิ้นสุดเช่นกัน นอกจากนั้นในข้อ ๒๓ กำหนดให้ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถยุติการไกล่เกลี่ยในระหว่างการไกล่เกลี่ยได้เมื่อพบว่า

๑. เมื่อคู่พิพาทไม่ให้ข้อเท็จจริง หรือให้ข้อเท็จจริงที่เป็นเท็จ
๒. เมื่อคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบอกเลิกการไกล่เกลี่ยหรือใช้สิทธิฟ้องคดีโดยไม่ได้แจ้งให้ผู้ไกล่เกลี่ยทราบก่อน
๓. เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยเห็นว่าการไกล่เกลี่ยไม่เป็นประโยชน์ต่อไป
๔. เมื่อคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่กรรมและไม่มีทายาทร้องเข้ามาในคดีภายในเวลาที่ผู้ไกล่เกลี่ยกำหนดไว้ไม่เกิน ๙๐ วันนับจากวันที่ทราบว่าคู่พิพาทฝ่ายนั้นถึงแก่กรรม

๒.๘.๒.๕ หน้าที่และความรับผิดชอบของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

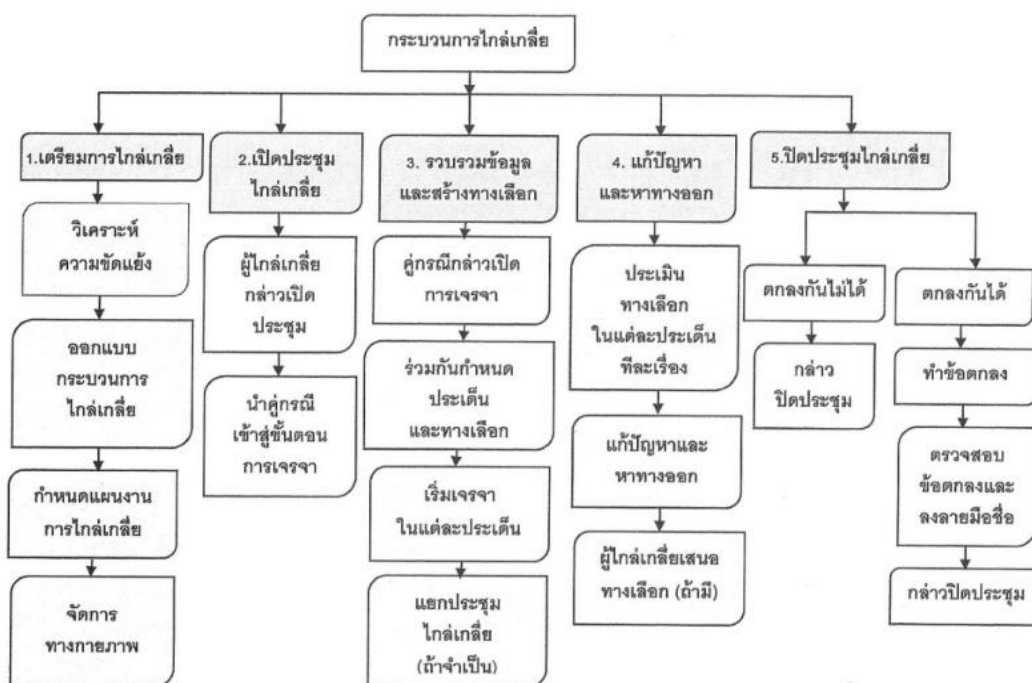
ทนายที่ผ่านการอบรมและอาสาเป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ย่อมเกิดหน้าที่และความรับผิดชอบเกิดขึ้น หน้าที่ของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็คือการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ได้รับมอบหมายด้วยความเป็นกลางและใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่ โดยมีพื้นฐานความรู้ที่ได้จากการอบรมและสามารถใช้ไหวพริบแก้ปัญหาเฉพาะหน้าตามสถานการณ์ ซึ่งวิธีดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็เป็นเช่นเดียวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล แต่สำหรับทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจจะมีข้อแตกต่างจากผู้ประนอมข้อพิพาทในชั้นศาล คือทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทถือว่าเป็นผู้มีความรู้ในหลักกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเป็นอย่างดี จึงสามารถเป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่สามารถประเมินข้อขัดแย้งได้ ส่วนผู้ประนอมข้อพิพาทจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแบบดำเนินกระบวนการหรือแบบอำนวยความสะดวกเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ของตัวผู้ประนอมข้อพิพาทเอง ซึ่งในเรื่องนี้ได้มีความเห็นจากท่านอดีตรัฐพิพากษา ท่านโชติช่วง ท้าววงศ์ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า^{๔๑} “เรื่องกฎหมายที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยไม่ว่าจะเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับเนื้อหาข้อ

^{๔๑} โชติช่วง ท้าววงศ์, คู่มือนักเจรจาไกล่เกลี่ย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สันติวิธีสาธิตธรรมสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๘), หน้า ๗๔.

พิพาท หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ วิธีการและกระบวนการไกล่เกลี่ย ถ้าผู้ไกล่เกลี่ยรู้ว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยที่ตนต้องปฏิบัตินั้น ในขั้นตอนใดมีกฎหมายอะไรเกี่ยวข้องบ้าง ก็จะเป็น ประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย เพราะอย่างน้อยจะได้รู้ว่าในการไกล่เกลี่ยเรื่องใด กฎหมายนั้นมีความจำเป็นต่อการทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือไม่ และถ้าหากจำเป็นผู้ไกล่เกลี่ยจะได้ เตรียมตัวศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเรื่องนั้นไว้ เพื่อจะได้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในฐานะคนกลางได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในขั้นตอนระหว่างไกล่เกลี่ยและการทำข้อตกลง” สำหรับผู้วิจัยเห็นว่าใน เมื่อทนายความเป็นผู้มีความรู้ในข้อกฎหมายเป็นอย่างดี จึงมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนิน กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ถูกต้องตามครรลองของข้อกฎหมาย รวมทั้งมีหน้าที่ที่สำคัญคือการ ทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้กับคู่พิพาทในกรณีที่ตกลงกันได้ ส่วนในระหว่างกระบวนการนั้น ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก็มีการดำเนินกระบวนการไปโดยสามารถตั้งประเด็นข้อพิพาทได้ตาม ข้อกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ

๒.๘.๓ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหทนายความ

ก่อนที่จะลงรายละเอียดถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สหทนายความ ผู้วิจัยขอยกเอาแผนภูมิการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของ โชติช่วง ทัพวงศ์^{๘๒} มาอธิบายถึง ขั้นตอนการไกล่เกลี่ย เพื่อใช้อธิบายถึงการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ต่อไปดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๗ แสดงกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (โชติช่วง ทัพวงศ์)

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

จากแผนภูมิจะเห็นว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยมี ๕ ขั้นตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอนนั้นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องมีการระงับข้อพิพาทและความรับผิดชอบในการดำเนินการทุกขั้นตอน กล่าวคือ

๑) เตรียมการไกล่เกลี่ย เป็นช่วงตอนที่ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ต้องรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง แล้วนำ มาวิเคราะห์ เพื่อพิจารณาว่าความขัดแย้งนั้นจะรับเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ยได้หรือไม่ ถ้ารับได้ จะออกแบบการไกล่เกลี่ยและกำหนดแผนงานการไกล่เกลี่ย โดยกำหนดขั้นตอนและวิธีการว่าจะไกล่เกลี่ยอย่างไร รวมทั้งต้องจัดการทางกายภาพ คือ จัดสถานที่ไกล่เกลี่ยด้วย สำหรับในเรื่องนี้ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความได้กำหนดให้คณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นผู้พิจารณาเรื่องการรับข้อพิพาทเข้ามาไกล่เกลี่ย และทางศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความเป็นผู้จัดเตรียมสถานที่ให้กับนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๒) เปิดประชุมไกล่เกลี่ย เป็นช่วงตอนการประชุมไกล่เกลี่ยร่วมกันนัดแรก ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยต้องกล่าวเปิดประชุม โดยแนะนำให้ทุกคนในที่ประชุมได้รู้จักกัน อธิบายกระบวนการไกล่เกลี่ย บทบาทผู้ไกล่เกลี่ย สิ่งที่คู่กรณีควรปฏิบัติ และกำหนดกฎเกณฑ์พื้นฐานการไกล่เกลี่ยร่วมกัน รวมทั้งกล่าวนำคู่กรณีเข้าสู่ขั้นตอนการเจรจาด้วย

อนึ่ง การไกล่เกลี่ยบางเรื่องอาจต้องเริ่มต้นด้วยการแยกประชุมไกล่เกลี่ยก่อน ซึ่งเป็นการประชุมไกล่เกลี่ยฝ่ายเดียว ผู้ไกล่เกลี่ยก็จะต้องปฏิบัติเช่นเดียวกับหลักเกณฑ์การเปิดประชุมไกล่เกลี่ยร่วมกันดังกล่าวข้างต้น แต่จะต้องนำ เอามาปรับใช้ให้เหมาะสม

๓) รวบรวมข้อมูลและสร้างทางเลือก เป็นช่วงตอนที่ผู้ไกล่เกลี่ยขอให้คู่กรณีกล่าวเปิดการเจรจา โดยให้กล่าวในหัวข้อต่อไปนี้ เช่น ปัญหาที่เกิดขึ้นคืออะไร มีที่มาหรือเบื้องหลังอย่างไร ผลของปัญหาที่กระทบถึงตนความวิตกกังวลต่อสิ่งที่เกิดขึ้น เคยพยายามแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการใดแล้วบ้าง มีข้อเสนอเป็นทางเลือกในการยุติข้อพิพาท หรือมีข้อเสนอในการเยียวยาแก้ไขความเสียหายอย่างไร บ้าง ต่อจากนั้นจึงร่วมกันกำหนดประเด็นการเจรจารวมทั้งให้คู่กรณีเสนอทางเลือกทางออก และจัดลำดับว่าจะหยิบยกทางเลือกทางออกใดขึ้นมาพิจารณาก่อนหลังกันอย่างไร แล้วนำ คู่กรณีเข้าสู่การเจรจาในแต่ละประเด็นนั้น

๔) แก้ปัญหาและหาทางออก เป็นช่วงตอนที่ผู้ไกล่เกลี่ยหยิบยกเอาประเด็นและทางเลือกในแต่ละประเด็นขึ้นมาประเมินหาทางออกทีละเรื่องตามลำดับ โดยขอให้คู่กรณีเน้นเจรจาที่ผลประโยชน์ ไม่ใช่จุดยืน (Interest -based Negotiation) ซึ่งขั้นตอนนี้อาจมีการแยกประชุมไกล่เกลี่ย หรือผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้เสนอทางเลือกทางออกให้คู่กรณีพิจารณาก็ได้

๕) ปิดประชุมไกล่เกลี่ย ช่วงตอนนี้มี 2 กรณี คือ กรณีตกลงกันได้ ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยคงมีหน้าที่กล่าวปิดประชุม และกรณีตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะจัดให้คู่กรณีทำข้อตกลง ซึ่งส่วนใหญ่ทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความแล้วตรวจสอบข้อตกลงและให้ลงลายมือชื่อ หลังจากนั้นจึงกล่าวแสดงความยินดี ซึ่งในเรื่องสัญญาประนีประนอมยอมความนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีหน้าที่ร่างข้อสัญญาและจัดทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้ครบถ้วนทุกประเด็น

มีข้อพิจารณาว่า ขั้นตอน ๕ ช่วงตอน ที่กล่าวไปแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยควรต้องดำเนินการหรือจัดให้คู่กรณีปฏิบัติไปตามลำดับช่วงตอนด้วย จึงมีโอกาหาทางออกได้ง่ายเข้า เช่น ควรให้ข้อมูลและสร้างความไว้วางใจเพื่อสร้างสัมพันธระหว่างคู่กรณีในช่วงตอนที่ ๑ ถึงที่ ๓ ก่อน จนกระทั่งความขัดแย้งลดลงพอที่จะหันหน้ามาพูดคุยกันได้ แล้วจึงขอให้ร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาและหาทางออก

ในช่วงตอนต่อไป เป็นต้น จะเห็นได้ว่าทั้ง ๕ ขั้นตอนล้วนเป็นภาระหน้าที่ที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น

สำหรับในเรื่องนี้ สถานายความได้วางแนวทางให้ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถบรรลุผลได้ง่ายขึ้นดังนี้^{๘๓}

๑) การเตรียมข้อมูลเบื้องต้น เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบสำนวนการไกล่เกลี่ยแล้ว จะต้องตรวจและอ่านสำนวนโดยละเอียด เพื่อให้เข้าถึงข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหาพิพาท เพราะการทำความเข้าใจสภาพปัญหาจะทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยเข้าถึงความต้องการของคู่พิพาทแต่ละฝ่าย หรือสิทธิที่พึงมีพึงได้ของคู่พิพาท นอกจากนี้ยังทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยมีโอกาสได้เตรียมตนก่อนลงมือไกล่เกลี่ย เช่น อาจต้องหาความรู้เพิ่มเติมเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับปัญหาพิพาท

๒) การประชุมไกล่เกลี่ยหรือการนัดไกล่เกลี่ย เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยเข้าใจสภาพปัญหาที่จะทำการไกล่เกลี่ยแล้ว ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนของการเชิญคู่พิพาทมาประชุมเพื่อทำการไกล่เกลี่ย การประชุมนัดแรกผู้ไกล่เกลี่ยควรทำตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนะนำตัวผู้ไกล่เกลี่ยให้คู่พิพาททุกฝ่ายรู้จัก ในการประชุมหรือนัดการไกล่เกลี่ยนัดแรก ผู้ไกล่เกลี่ยควรกล่าวเปิดการไกล่เกลี่ย (Opening statement) ด้วยการแนะนำตัวให้คู่พิพาทรู้จัก และหากมีข้อเท็จจริงที่อาจกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นกลาง หรือมีเหตุอันใดที่อาจถูกคัดค้าน ก็ควรเปิดเผยให้คู่พิพาททราบเสียก่อน จากนั้น ควรชี้แจงให้คู่พิพาทได้ทราบและเข้าใจถึงระเบียบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สถานายความ ตลอดจนข้อตกลงร่วมกัน ในอันที่จะไม่นำข้อเท็จจริงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยไปใช้อ้างอิงในที่ใด ๆ การประชุมไกล่เกลี่ยทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ควรพูดจากับคู่พิพาทเพื่อให้เกิดความสนิทสนม ค้นเคยและเพื่อสร้างบรรยากาศให้คู่พิพาทเกิดความรู้สึกเป็นกันเอง และเกิดความเชื่อมั่นในตัวผู้ไกล่เกลี่ย และประการสำคัญต้องให้คู่พิพาทหรือประโยชน์ของการประนีประนอมกัน

๒.๒ สอบข้อเท็จจริงเพิ่มเติม แม้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยจะได้เตรียมตัวเบื้องต้นด้วยการตรวจและอ่านสำนวนโดยละเอียดมาแล้วก่อนวันประชุมก็ตาม ก็อาจมีข้อเท็จจริงที่ยังหลงเหลืออยู่บ้าง ดังนั้นผู้ไกล่เกลี่ยจึงควรสอบถามข้อเท็จจริงเพิ่มเติมจากคู่พิพาท เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ครบถ้วนสมบูรณ์มากที่สุด

๒.๓ การค้นหาประเด็นข้อพิพาทและความต้องการของคู่พิพาท เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยรวบรวมข้อเท็จจริงได้แล้ว จะต้องค้นหาประเด็นข้อพิพาทหรือสภาพปัญหาให้ได้ โดยจะต้องนำประเด็นปัญหาข้อพิพาทหรือสภาพแห่งปัญหามาวิเคราะห์ เพื่อหาทางออกและวางแนวทางในการไกล่เกลี่ย เพื่อนำไปสู่ทางออกที่วางไว้นั้น ในเบื้องต้นผู้ไกล่เกลี่ยอาจกำหนดทางออกไว้หลายทางก็ได้

๒.๔ ไกล่เกลี่ยให้ประนีประนอมกัน เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยได้กำหนดทางออกและแนวทางไกล่เกลี่ยในใจแล้ว ก็จะถึงขั้นตอนของการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยควรเริ่มต้นจากการให้คู่พิพาทรับข้อเท็จจริงกันก่อน เพื่อให้ข้อเท็จจริงยุติ แล้วพยายามโน้มน้าวคู่พิพาทแต่ละฝ่ายให้ลดข้อเรียกร้อง

^{๘๓} สุรัช เลียงบุญเลิศชัย, “หลักการและแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรุ่นที่ ๑๒” (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายวิชาการสถานายความ, ๒๕๖๐) หน้า ๑๗-๑๘.

หรือความต้องการของตนลง เพื่อนำไปสู่แนวทางที่ผู้ไกล่เกลี่ยได้วางไว้ การโน้มน้าวคู่พิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยอาจทำที่ละฝ่ายโดยต่อหน้าหรือลับหลังอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความจำเป็นในขณะนั้น

๒.๕ การวิเคราะห์ผลการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องทำการวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ตลอดเวลาที่ทำหน้าที่ เพื่อจะได้รู้ว่าโอกาสที่คู่พิพาทจะประนีประนอมยอมความกันได้นั้นมีมากน้อยเพียงใด หากคู่พิพาทมีโอกาสที่จะทำความตกลงกันได้มาก ก็ควรจะมีการไกล่เกลี่ยกันต่อจนแล้วเสร็จ ตรงกันข้ามหากคู่พิพาทยังไม่มีท่าทีที่จะทำความตกลงกันได้หรือพอมิท่าทีบ้างแต่ยังไม่มากนัก ผู้ไกล่เกลี่ยก็ไม่ควรเร่งรัดจนเกินไป ไม่ควรแสดงอาการเบื่อหน่าย แม้จะต้องเลื่อนการไกล่เกลี่ยออกไป บ่อยครั้งที่การไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอารมณ์ของผู้ไกล่เกลี่ยที่เร่งรัดการเจรจาจนเกินไป หรือไม่เปิดโอกาสให้คู่พิพาทมีโอกาสพิจารณาทบทวนข้อเจรจาอย่างเต็มที่ จึงเป็นสิ่งที่ผู้ไกล่เกลี่ยพึงระมัดระวัง

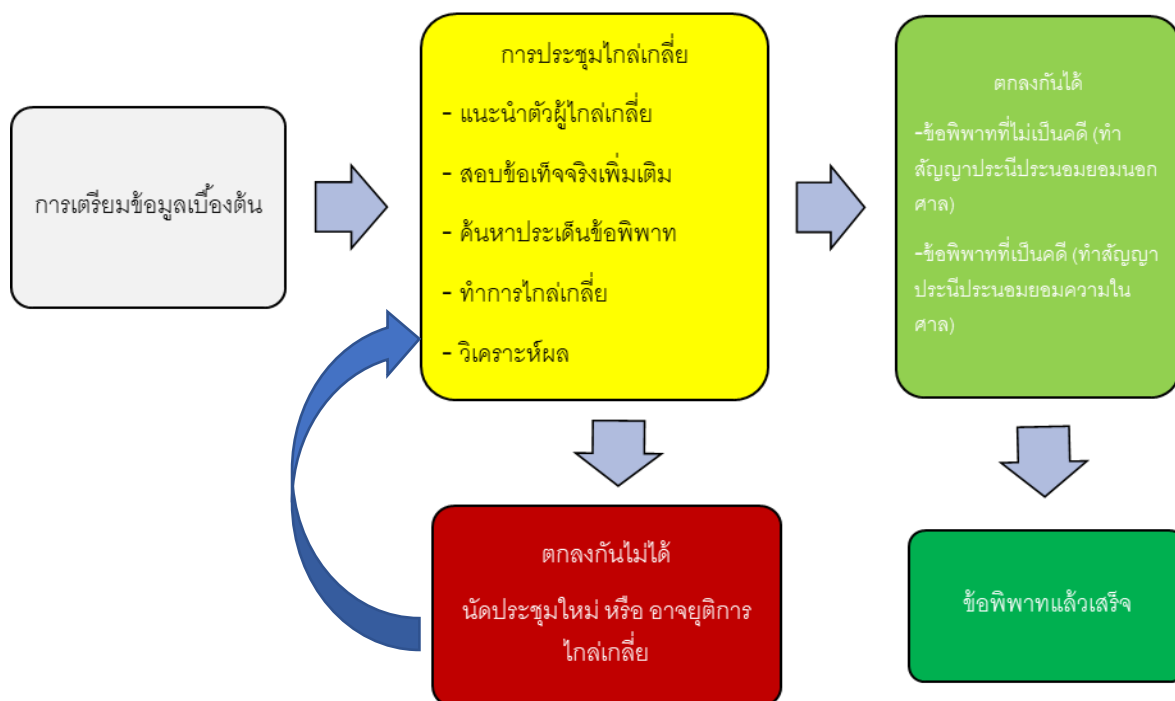
๓) การทำสัญญาประนีประนอมยอมความ เมื่อการไกล่เกลี่ยสามารถทำความตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยควรพิจารณาทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า ข้อตกลงดังกล่าวฝ่าฝืนกฎหมายหรือไม่ หากไม่มีข้อใดฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ก็จัดให้คู่พิพาททำสัญญาประนีประนอมยอมความกันโดยแยกตามประเภทของข้อพิพาทดังนี้

๓.๑ ข้อพิพาทที่ยังไม่เป็นคดี ให้ผู้ไกล่เกลี่ยจัดทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้คู่พิพาทลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน ทั้งข้อพิพาททางคดีแพ่งและคดีอาญา โดยถ้าเป็นข้อพิพาททางคดีอาญา จะต้องเป็นความผิดที่ยอมความกันได้เท่านั้น

๓.๒ ข้อพิพาทที่เป็นคดีในศาล ก่อนทำสัญญาประนีประนอมยอมความผู้ไกล่เกลี่ยต้องสอบถามความประสงค์ของคู่พิพาทก่อนว่าประสงค์จะทำสัญญาประนีประนอมยอมความนอกศาลหรือในศาล โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องชี้แจงความแตกต่างทางกฎหมาย และผลดีผลเสียของการทำสัญญาประนีประนอมยอมความในแต่ละแบบให้คู่พิพาททราบ หลังจากนั้นจึงทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้แก่คู่พิพาทตามความประสงค์ของคู่พิพาท โดยหากคู่พิพาทประสงค์จะทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ผู้ไกล่เกลี่ยต้องแนะนำให้คู่พิพาทนำสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวไปยื่นต่อศาลที่ฟ้องร้องเป็นคดีกัน เพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความอีกครั้งหนึ่งสำหรับข้อพิพาทที่เป็นคดีแพ่ง ส่วนข้อพิพาทที่เป็นคดีอาญา ผู้ไกล่เกลี่ยควรจัดให้มีข้อตกลงปรากฏในข้อสัญญาประนีประนอมยอมความด้วยว่า ฝ่ายที่เป็นโจทก์ในคดีอาญาจะต้องไปถอนคำฟ้องภายในกี่วัน

สัญญาประนีประนอมยอมความที่ทำนั้นจะต้องทำเป็น ๓ ชุด เพื่อเก็บรวบรวมสำนวนไว้เป็นหลักฐาน ๑ ชุด และมอบให้คู่พิพาทแต่ละฝ่าย ฝ่ายละ ๑ ชุด หลังจากนั้นให้ทำรายงานการไกล่เกลี่ยเก็บเข้าสำนวนไว้ โดยคู่พิพาทลงลายมือชื่อเป็นหลักฐานไว้ด้วย รายงานการไกล่เกลี่ยนี้ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องจัดทำทุกครั้ง เพื่อให้ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถตรวจสอบดูได้

จากขั้นตอนที่อธิบายมาดังกล่าว สามารถสรุปเป็น Flowchart ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๘ แสดงขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ

๒.๙ เปรียบเทียบรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความกับสถาบันอื่นในสังคมไทย

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความนั้นเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล ที่มีลักษณะของการรับพิจารณาจากข้อพิพาทที่ผู้ร้องได้ร้องขอมายังสำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของสหภาพนายความและคณะกรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายสหภาพนายความได้ลงมติเห็นชอบตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดให้รับเรื่องไว้ช่วยเหลือ และพิจารณาส่งให้สำนักกระบวนข้อพิพาททางเลือกพิจารณาส่งเรื่องเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ความแตกต่างระหว่างการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลและในศาลคือ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลนั้นไม่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลงดังเช่นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลและการทำสัญญาประนีประนอมยอมความสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลจะไม่มีสภาพบังคับแบบสัญญาประนีประนอมในศาล เพราะในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลหากไกล่เกลี่ยสำเร็จและคู่กรณีทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดผิดสัญญา ฝ่ายที่เสียหายจะต้องไปทำการฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาคดีบังคับให้คู่กรณีทำตามสัญญา แต่สัญญาประนีประนอมในศาลหากมีการผิดสัญญาเกิดขึ้น ฝ่ายที่ได้รับความเสียหายสามารถยื่นคำร้องต่อศาลให้บังคับคู่กรณีได้ทันทีโดยไม่ต้องมีการพิจารณาคดีกันอีก สำหรับในเรื่องการเปรียบเทียบกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความกับสถาบันอื่น จะขอยกตัวอย่างกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสถาบันอื่น ๆ ดังนี้

๑. การไถ่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลโดยฝ่ายปกครอง การไถ่เกลี่ยโดยฝ่ายปกครองมีกฎหมายรองรับ คือ ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน(ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๕๐ และกฎกระทรวงที่ออกตามความแห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว กำหนดให้อำเภอหรือเขตในกรุงเทพมหานครมีอำนาจหน้าที่ในการไถ่เกลี่ยหรือจัดให้มีการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่ประชาชนในท้องที่ทั้งข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาตามที่กำหนด โดยกฎหมายดังกล่าวกำหนดให้มีผู้ไถ่เกลี่ยร่วมกันหลายคน ทำงานเป็นคณะผู้ไถ่เกลี่ย และมีผู้ไถ่เกลี่ยในคณะเป็นผู้รู้กฎหมาย เช่นการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง กำหนดให้ใช้ผู้ไถ่เกลี่ยเป็นคณะบุคคลรวม ๓ คน ซึ่งในคณะผู้ไถ่เกลี่ยนี้จะมีประธานคณะผู้ไถ่เกลี่ยเป็นผู้รู้กฎหมาย กล่าวคือ คณะผู้ไถ่เกลี่ยจะประกอบด้วยผู้ไถ่เกลี่ยที่คู่กรณีเลือกฝ่ายละ ๑ คน และผู้ไถ่เกลี่ยที่คู่กรณีร่วมกันเลือกจากนายอำเภอ หรือพนักงานอัยการประจำ จังหวัด หรือปลัดอำเภอ ซึ่งก็หมายความว่า เป็นผู้รู้กฎหมายอีก ๑ คน เป็นประธานคณะผู้ไถ่เกลี่ย ส่วนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาก็มีผู้รู้กฎหมายคือนายอำเภอหรือปลัดอำเภอเป็นผู้ไถ่เกลี่ย

๒. การไถ่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลโดยหน่วยงานของรัฐด้านสิ่งแวดล้อมข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อมมักจะเกี่ยวข้องกับกฎหมายหลายฉบับมีตัวอย่างเช่น การไถ่เกลี่ยของสำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำหนดรูปแบบให้ผู้ไถ่เกลี่ยเชิญพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นผู้รู้กฎหมายเฉพาะและรับผิดชอบเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับความขัดแย้งที่ไถ่เกลี่ยเข้าร่วมประชุมไถ่เกลี่ยด้วย เพื่อให้ความคิดเห็น เช่น การไถ่เกลี่ยข้อพิพาทเรื่องแย่งทรัพยากรน้ำซึ่งลำธารหรือลำคลองมีต้นน้ำอยู่บนภูเขาสูง และน้ำไหลลงสู่ที่ราบ ชาวบ้านต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ มีอาชีพแตกต่างกัน มีความต้องการน้ำลักษณะแตกต่างกัน แต่น้ำจะน้อยในช่วงหน้าแล้ง ทำให้ชาวบ้านต้นน้ำและกลางน้ำต่างทำฝายหรือใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ กันน้ำไว้ใช้ประโยชน์ของตนให้เพียงพอ ทำให้น้ำไหลลงสู่ที่ราบน้อย ชาวบ้านบนที่ราบปลายน้ำก็เดือดร้อนไม่มีน้ำใช้ ยกพวกไปทำลายฝายและอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ที่ชาวบ้านต้นน้ำกลางน้ำทำ ไว้ เกิดความขัดแย้งและใช้ความรุนแรงต่อสู้กัน ในการประชุมไถ่เกลี่ย นอกจากคู่กรณีทุกฝ่ายแล้ว ผู้ไถ่เกลี่ยอาจเชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช เจ้าหน้าที่กรมโรงงานอุตสาหกรรม เจ้าหน้าที่กรมประมง มาร่วมประชุมไถ่เกลี่ยเพื่อให้ข้อมูลในการแก้ปัญหาและหาทางออกก็ได้

๓. การไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล การไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลจะมีวิธีการซับซ้อนมากขึ้น และเกี่ยวข้องกับกฎหมายหรือระเบียบปฏิบัติของศาลหลายเรื่อง เพราะรูปแบบการไถ่เกลี่ยมีทั้งการไถ่เกลี่ยในห้องพิจารณาโดยองค์คณะผู้พิพากษา และการประชุมไถ่เกลี่ยโดยผู้ประนีประนอม ซึ่งการประชุมไถ่เกลี่ยโดยผู้ประนีประนอมของแต่ละศาลก็อาจมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่างฉบับกัน ทำให้มีเป้าหมายหรือรูปแบบหรือวิธีการไถ่เกลี่ยแตกต่างกันบ้าง เช่น การไถ่เกลี่ยของศาลแพ่ง หรือการไถ่เกลี่ยของศาลอาญาหรือการไถ่เกลี่ยของศาลแรงงาน หรือการไถ่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัว จะมีประเภทคดี ลักษณะของข้อพิพาท และกฎหมายและระเบียบปฏิบัติที่ใช้บังคับแตกต่างกัน เป็นต้น ที่สำคัญคือ ศาลจะมีการไถ่เกลี่ยทั้งในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ซึ่งมีระเบียบปฏิบัติเฉพาะอีก โดยการไถ่เกลี่ยในห้องพิจารณาโดยองค์คณะผู้พิพากษาซึ่งมีเฉพาะในศาลชั้นต้น ไม่มีปัญหาเรื่องผู้ไถ่เกลี่ยรู้หรือไม่รู้กฎหมายแน่ เพราะผู้พิพากษาไถ่เกลี่ยเอง แต่การประชุมไถ่เกลี่ยโดยผู้ประนีประนอม ซึ่งผู้ประนีประนอมจะเป็นผู้พิพากษาหรือผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ ที่

ไม่บังคับว่าต้องเป็นนักกฎหมาย จะมีประเด็นเรื่องผู้ไกล่เกลี่ยไม่รู้กฎหมายได้เช่นกัน ซึ่งศาลก็จะหาทางแก้ไขไว้ โดยจัดให้มีผู้พิพากษามานั่งประจำทำงานที่ศูนย์ไกล่เกลี่ย และมีนิติกรซึ่งรู้กฎหมายเป็นเจ้าหน้าที่ประจำ ทำงานที่ศูนย์ไกล่เกลี่ย ซึ่งผู้พิพากษาและนิติกรจะเป็นผู้คอยให้คำปรึกษาแก่ผู้ประนีประนอมและดูแลงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยตลอดเวลา กรณีจึงไม่มีปัญหาเรื่องผู้ประนีประนอมไม่รู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย

๔. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลโดยสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ - กสทช. เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล ซึ่งวิธีการไกล่เกลี่ยปรากฏตามระเบียบคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโทรคมนาคมและผู้ร้องเรียน พ.ศ. ๒๕๕๕ เช่น ในเรื่องการแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ย สำนักงานฯ จะจัดให้มีทะเบียนรายชื่อผู้ชำนาญการเฉพาะด้านขึ้น โดยผู้ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนรายชื่อผู้ชำนาญการเฉพาะด้านต้องผ่านการอบรมหลักสูตรเทคนิคหรือวิธีการไกล่เกลี่ยที่สำนักงานฯ จัดหรือรับรอง และมีประสบการณ์ในการทำงานด้านโทรคมนาคมหรือด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และสำนักงานฯ จะแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยจากผู้ที่ขึ้นทะเบียนรายชื่อนั้น ซึ่งการอบรมหลักสูตรเทคนิคหรือวิธีการไกล่เกลี่ยที่สำนักงานฯ จัดหรือรับรองมีเนื้อหาการอบรมเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยอยู่ด้วย นอกจากนี้ ระเบียบคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโทรคมนาคมและผู้ร้องเรียน พ.ศ. ๒๕๕๕ ข้อ ๔๐ กำหนดแนวทางการทำ ข้อตกลงไว้ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยอาจจัดทำบันทึกความตกลงประนีประนอมยอมความให้แก่คู่กรณี หรือจะให้ทนายความของคู่กรณีหรือเจ้าหน้าที่เป็นผู้จัดทำบันทึกความตกลงประนีประนอมยอมความให้ก็ได้ ถือเป็นทางเลือกให้ผู้ไกล่เกลี่ยได้เรียนรู้และมีความรู้เรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย และเป็นทางเลือกให้ผู้รู้กฎหมายเป็นตัวช่วยผู้ไกล่เกลี่ยในการทำ หน้าที่เฉพาะด้านเช่น การทำ สัญญาประนีประนอมยอมความ นั้นเอง

ดังที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ไม่ว่าไกล่เกลี่ยนอกศาลหรือในศาล ข้อกฎหมายเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต้องมีผู้รู้กฎหมายคอยช่วยเหลือหรือคอยดำเนินการให้เป็นตามกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในภายหลังจากการไกล่เกลี่ยแล้ว ในเรื่องนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาพทนายความมีความพร้อมในการดำเนินการไกล่เกลี่ย เพราะมีผู้รู้ในข้อกฎหมายเข้ามาดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยตรง

๒.๑๐ สรุป

ในบทนี้ผู้วิจัยขอสรุปในแง่มุมของรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยภาพรวมจากการนำเสนอรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งในด้านของโลกตะวันตกและโลกตะวันออก ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในยุคปัจจุบันนั้นแทบจะพูดได้ว่าไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากอิทธิพลของตะวันตกที่ไหลบ่ามาสู่โลกตะวันออกอย่างรวดเร็ว แต่ถึงอย่างไรก็ตามโลกตะวันออกก็ยังมีรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมบางอย่างที่ยังคงมีอิทธิพลไม่มากนักต่อลักษณะของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออก รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออกจึงเป็นแบบผสมกลมกลืน ถึงอย่างไรก็ตามแต่ รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหลักโดยทั่วไปที่เป็นสากลและใช้กันอยู่ทั่วไปก็ยัง

เป็น ๔ รูปแบบใหญ่ ๆ คือ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบประนีประนอม (Settlement mediation), รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวก (Facilitative mediation) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบฟื้นฟูความสัมพันธ์ (Therapeutic Mediation), และ รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative Mediation)

สำหรับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความนั้นพบว่ามีความโน้มเอียงการใช้การไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล ทั้งนี้เป็นเพราะทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีความรู้ในข้อกฎหมายเป็นอย่างดี และยังรู้ถึงการดำเนินการในกระบวนการทางยุติธรรมดีด้วย ดังนั้นเมื่อศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความใช้รูปแบบของการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแต่ละขั้นตอนจึงมีความสำคัญและค่อนข้างจะเป็นแบบแผนมากกว่าการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวก โดยขั้นตอนที่สำคัญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรจะต้องดำเนินไปเป็นขั้นเป็นตอนและรัดกุมกว่าการไกล่เกลี่ยแบบการอำนวยความสะดวก กล่าวคือ การใช้กลยุทธ์และเทคนิคเฉพาะตัวของผู้ไกล่เกลี่ยอาจจะไม่มีผลมากเท่ากับการใช้ความรู้ในข้อกฎหมายของผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อีกทั้งยังมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กล่าวคือ ต้องเป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปีและมีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติผิดมรรยาททนายความ ไม่อยู่ในระหว่างถูกสอบสวนในข้อหาประพฤติผิดมรรยาททนายความ ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี และไม่เป็นผู้กระทำการใด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต ส่วนวิธีการหรือเทคนิคในการไกล่เกลี่ยของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นเป็นวิธีการและเทคนิคตามหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลทั่วไปที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะถนัดและหยิบฉวยมาใช้ เพียงแต่ต้องดำรงอยู่ในกรอบของระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ เท่านั้น

สำหรับในส่วนของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความนั้น พบว่าเป็นขั้นตอนเดียวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑) การเตรียมการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องศึกษาเรื่องราวที่จะไกล่เกลี่ย และวิเคราะห์ว่าความขัดแย้งที่แท้จริงคืออะไร เพื่อนำมาประกอบการวางแผนและออกแบบกระบวนการไกล่เกลี่ย

๒) เปิดประชุมการไกล่เกลี่ย เป็นการแนะนำตัวผู้ไกล่เกลี่ย แนะนำคู่พิพาท และแนะนำกฎกติกาและขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยให้ในที่ประชุมการไกล่เกลี่ยทราบร่วมกัน

๓) รวบรวมข้อมูลและสร้างทางเลือก เป็นการกำหนดประเด็นของข้อพิพาทและประเด็นทางเลือกของวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน

๔) การแก้ปัญหา หาทางออก เป็นการประเมินในแต่ละทางเลือกที่ได้ร่วมกันตั้งไว้ ในข้อนี้ผู้ทำหน้าที่เป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยควรประเมินและฉายภาพให้เห็นถึงอนาคตหากมีการฟ้องดำเนินคดีกันเพื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าเป็นอย่างไร ทั้งนี้ทนายผู้ไกล่เกลี่ยอาจเป็นเสนอทางเลือกให้และคาดการณ์หรือประเมินไปด้วย

๕) ปิดประชุมการไกล่เกลี่ย หากตกลงกันได้ขั้นตอนนี้จะขั้นตอนที่สำคัญมากสำหรับทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพราะจะต้องร่างสัญญาประนีประนอมยอมความให้ถูกต้องรัดกุมตามข้อตกลงและถูกต้องตามข้อกฎหมายเพื่อให้ข้อพิพาทยุติลงได้อย่างแท้จริง ไม่เกิดการพิพาทในเรื่อง

เดิมขึ้นมาอีก แต่หากตกลงกันไม่ได้หมายความว่าผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถแนะนำกระบวนการทาง ยุติธรรมอื่นได้แต่ต้องไม่รับข้อพิพาทเข้าเป็นลูกความของตนอย่างเด็ดขาด

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น คำนึงถึงหลักการในการ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีการอบรมถึงเทคนิควิธีใน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และมีการวางขั้นตอนของการ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้เป็นลำดับเพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นไปด้วยความราบรื่นและมี โอกาสสัมฤทธิ์ผลมากขึ้น

บทที่ ๓

รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทในทางพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทที่ผ่านมาเป็นการอธิบายถึงเนื้อหาเกี่ยวกับความขัดแย้งและการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยวิธีการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในบริบทที่เป็นหลักการทางสากลทั่วไป ซึ่งรวมถึงหลักการทางโลกตะวันออกและโลกตะวันตก แต่ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอความขัดแย้งและการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยจะขอเรียงลำดับจากความหมายของความขัดแย้งในแง่พุทธศาสนา โดยอธิบายตลอดไปจนถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของพระพุทธเจ้า

๓.๑ ความหมายและความสำคัญของความขัดแย้งตามหลักการในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในเรื่องของความขัดแย้งตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ถ้าเรามองความขัดแย้งในมิติของบุคคล เราสามารถมองเป็นสองสถานะได้ ซึ่งมีประเด็นในความหมาย ๒ ประการคือ ความขัดแย้งภายใน และ ความขัดแย้งภายนอก แต่สำหรับในมิติทางสังคมเราจะมองได้ในแง่ของความขัดแย้งภายนอกเท่านั้น อย่างไรก็ตามแล้วแต่ สังคมก็ประกอบด้วยตัวบุคคล ถ้าจะมองมิติของความขัดแย้งว่ามีทั้งความขัดแย้งภายในและความขัดแย้งภายนอกก็ไม่ผิดซะทีเดียว ซึ่งความขัดแย้งภายใน หมายถึง ภาวะหรืออาการที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของแต่ละบุคคล อันเกิดจากความต้องการของบุคคลที่ได้สั่งสมพฤติกรรมของตนเองจนกลายเป็น “จริต” ของบุคคล ซึ่งมีทั้ง โสจจริต โมหจจริต และราคะจริต เป็นความขัดแย้งที่ซ่อนตัวลึก ๆ อยู่ภายใน ส่วนความขัดแย้งภายนอก หมายถึง ภาวะความขัดแย้งที่บุคคล หรือ กลุ่มบุคคลขัดกัน ไม่ลงรอยกัน ไม่เห็นพ้องกัน^๑ ส่วนพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้มีมุมมองในเรื่องของความขัดแย้งว่า “ความขัดแย้งนั้นจำเป็นต้องมองให้ลึกทั้งในแง่ของธรรมและวินัย กล่าวคือเป็นการมองความหมายของความขัดแย้งในแง่ธรรมด้านหนึ่ง และมองความหมายของความขัดแย้งในแง่ของพระวินัยอีกด้านหนึ่ง”^๒ ซึ่งรายละเอียดเรื่องนี้เป็นความหมายในทางพระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยจะขอนำเสนอความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรมและในแง่ของพระวินัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของความขัดแย้งในแง่พุทธศาสนาดียิ่งขึ้น ตามลำดับดังต่อไปนี้

^๑ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน), “การมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งในมิติพระพุทธศาสนา” ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2**, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย ศูนย์วิทยาการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระบวนข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟพริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๖): ๙๐-๙๑.

^๒ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน : พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซนจูรี จำกัด, ๒๕๕๔) ,หน้า ๕๑-๘๖.

๓.๑.๑ ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม

ความขัดแย้งในแง่ของธรรม คือ “การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการ ความเห็น หรือการประพฤติปฏิบัติที่ขัดกันจนเกิดการทะเลาะวิวาทกัน” โดยมีนัยที่แตกต่างกันหลายลักษณะ ตามที่พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้นำเสนอไว้ ซึ่งได้มีการแจกแจงลักษณะของความขัดแย้งในแง่ของ ธรรมประกอบไปด้วย ๖ หัวข้อดังต่อไปนี้^๓

(๑) **ความบาดหมาง** เป็นอาการที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในเบื้องต้น และต่อมามีหลังจากนั้นจึงสำแดงออกมาเป็นความขัดแย้งในลักษณะอื่น ๆ อันเป็นลักษณะของการปรุงแต่งอารมณ์ต่างๆทางจิตที่เรียกว่า “วิรุทธจิตต์”

(๒) **การทะเลาะ** หมายถึงการทะเลาะที่บุคคลกระทำด้วยกาย ด้วยอำนาจแห่งการประมือกัน เรียกว่า “กายกลหะ” ถ้าเป็นการทะเลาะโดยการกระทำด้วยวาจา ด้วยอำนาจแห่งการดูถูกเหยียดหยาม เรียกว่า “วาจากลหะ” ซึ่งเป็นเช่นเดียวกันกับการที่พระภิกษุต้องอาบัติจากการทะเลาะกัน ก็มุ่งเน้นไปที่การทะเลาะโดยการกระทำด้วยกายและวาจา

(๓) **การแก่งแย่ง** ลักษณะของการแก่งแย่งคือ อาการที่คู่กรณีใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการแย่งชิง หรือฉกชิงสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยกาย วาจา และใจ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามรักษาจุดยืนของตนเองโดยมิได้สนใจจุดยืนของคนอื่น ๆ ในภาษาบาลีใช้คำว่า “วิคฺคห”

(๔) **การวิวาท** หมายถึง ต่างฝ่ายต่างพยายามยืนยันในทัศนคติ วิธี หรือวิธีการของตนเอง โดยการยึดถือและยึดมั่นในจุดยืนของตนเอง และชี้ให้เห็นจุดด้อยและจุดบกพร่องของคนอื่น เป็นการยกจุดด้อยของคนอื่นมาตอกย้ำและกลบเกลื่อนจุดเด่นหรือจุดดีของเขา ในเมื่อต่างฝ่ายต่างแสดงจุดยืนเช่นนี้ การวิวาทจึงเกิดขึ้น

(๕) **การมุ่งร้ายกัน** เมื่อเกิดการวิวาทขึ้น ความรุนแรงมักจะก่อตัวขึ้นจนเกิดเป็นการมุ่งร้ายต่อกัน เหตุผลและกระบวนการใกล้เคียงจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากมีการขาดสติจนมุ่งร้ายต่อกัน จนถึงขั้นที่มีการตัดสินใจทำร้ายกัน ฆ่ากันด้วยอารมณ์ชั่ววูบ

(๖) **การถกเถียงกัน** คำว่า “ถกเถียง” สอดคล้องกับคำว่า “โวหาร” ในคัมภีร์ หมายถึง การพูดหรือการกล่าวเนื้อหาไปตามความประสงค์ แต่ในบริบทนี้ คือการที่บุคคลทั่วไปพยายามสื่อถ้อยคำที่เจือปนด้วยถ้อยคำที่รุนแรง ด้วยการกล่าวถ้อยคำที่ส่อเสียด ด่าคนอื่นให้เจ็บใจเสียหน้าหรืออับอาย ผลจากการสื่อในลักษณะดังกล่าวจึงกลายเป็นถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

ในเรื่องของความขัดแย้งในแง่ธรรมนี้สามารถกล่าวได้ว่า ลักษณะของความขัดแย้งในแง่ของธรรมนั้นมีหลายความหมาย ซึ่งตามที่กล่าวมาแล้วหมายถึง การบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้ายกัน และ การถกเถียงกัน ความขัดแย้งในทุกลักษณะหรือทุกความหมายนี้มีนัยที่ครอบคลุมถึงการใช้คำพูดในทุก ๆ มิติที่เป็น “มิฉฉาวาจา” ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ว่า “พึงงดเว้นจากถ้อยคำขัดแย้งกัน”^๔ ดังนั้นในทุกลักษณะของความขัดแย้งนี้มีที่มาจากถ้อยคำหรือคำพูดที่เป็น “มิฉฉาวาจา” ในทุกลักษณะของความขัดแย้งที่กล่าวมานี้ และจะเห็นได้ว่าความขัดแย้งในความหมายของพระพุทธศาสนานั้นมีนัยกว้างกว่าความหมายของความขัดแย้งตามแนวคิดทั่ว ๆ ไป

^๓ เรื่องเดียวกัน ,หน้า ๕๕-๕๘.

^๔ ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๐/๒๐๒.

เพราะว่าความขัดแย้งในพระพุทธศาสนานั้นกินความหมายตั้งแต่ความขัดแย้งภายในจนถึงภายนอกใน ทุก ๆ มิติ โดยเริ่มจากจิตใจที่บาดหมางไปจนถึงการการมุ่นร้ายกัน การถกเถียงกัน

๓.๑.๒ ความขัดแย้งในมุมมองทางพระพุทธศาสนาในแง่ของพระวินัย

ในบทที่ผ่านมาผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความขัดแย้งที่ลักษณะการอธิบายความหมายทั่ว ๆ ไป หรือความหมายที่เป็นสากล แต่สำหรับความขัดแย้งในแง่มุมมองทางพระพุทธศาสนาในบทนี้ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรมไปแล้ว ในลำดับต่อไปจะขอก้าวไปถึงความขัดแย้งแง่ของพระวินัย ความขัดแย้งในแง่ของพระวินัยมีรากเหง้าความเป็นมาของความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกซึ่งสามารถที่จะนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงสาเหตุของความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนา อันมีนัยสอดคล้องกับคำว่า “อธิกรณ์” ตามความหมายของรูปศัพท์นั้น คำว่า “อธิกรณ์” แปลว่า “กระทำให้อย่าง” หรือ “เป็นเหตุกระทำให้อย่าง” หรือเป็น “ภารกิจที่พึงทำให้สงบ ให้เรียบร้อยเหมาะสม”^๕ สอดคล้องกับความหมายของคำว่า “อธิกรณ์” ในพจนานุกรมพุทธศาสน^๖ ได้ให้ความหมายว่าของคำว่า “อธิกรณ์” คือ “เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดทำ, เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ มี ๔ อย่าง คือ ๑.วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ๒.อนุวาทาธิกรณ์ การโจทหรือการกล่าวหากันด้วยอาบัติ ๓.อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ ๔.กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่างๆที่สงฆ์ต้องทำ เช่นให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน, เป็นต้น แต่สำหรับในภาษาไทยอธิกรณ์มีความหมายเลื่อนรางและแคบเข้าจนกลายเป็นคติความโทษ ซึ่งในความหมายของอธิกรณ์นี้คือความขัดแย้งอันเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ในหมู่สงฆ์ และอาจมีภิกษุณี สามเณร สามเณรี อุบาสกและอุบาสิกาเป็นคู่กรณีด้วยก็ได้ สำหรับอธิกรณ์ทั้ง ๔ อย่างที่กล่าวมานี้ ข้อที่เห็นได้ชัดเจนถือเป็นเรื่องของความขัดแย้งก็คือ “วิวาทาธิกรณ์” และ “อนุวาทาธิกรณ์” ยกตัวอย่างปรากฏในสมัยพุทธกาล เรื่อง โกสัมพิกขันธกะ คือ ภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน” ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยโดยตรงที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยที่ชัดเจนส่วนการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นนั้นในพระวินัยเรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” ซึ่งสามารถระงับข้อพิพาทในหมู่พระภิกษุ หรือที่เรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ ๗” อันหมายถึง ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ หรือวิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ์มี ๗ วิธี กล่าวคือ ๑. สัมมุขาวินัย คือวิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรมและวัตถุ ๒. สติวินัย คือ วิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก ๓. อุมุหวินัย คือ วิธีตัดสินที่ให้แก่ภิกษุ ผู้หายจากการเป็นบ้าแล้ว ๔. ปฏินญาตการณะ คือ วิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ ๕. เญยยสิกขา คือ วิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก ๖. ตัสสปาปิยสิกขา คือ วิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้กระทำความผิด และ ๗. ตินวัตถการกะ คือ วิธีตัดสินโดยวิธียอมความ ตามศัพท์แปลว่า “ระเบียบดังกลบไว้ด้วยหญ้า”^๗

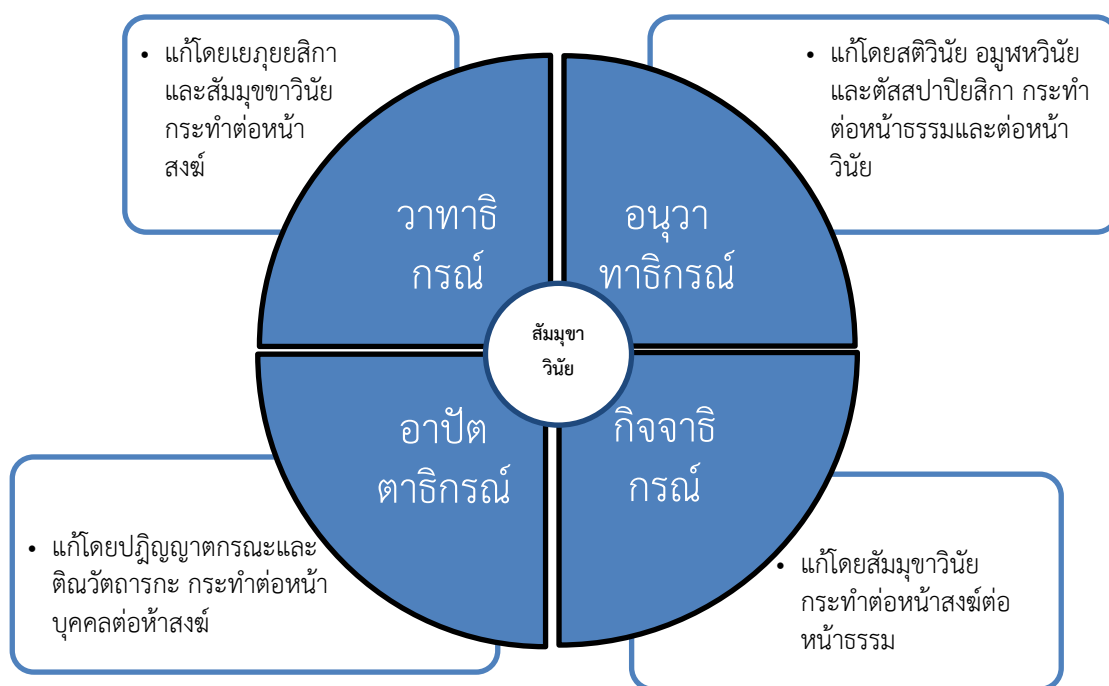
^๕ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซนจูรี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๕๒.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, ขำระเพิ่มเติมช่วงที่ ๑/เสริม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘๑.

^๗ วิ.ม. (ไทย), ๕/๔๕๑/๓๓๓.

^๘ วิ. มหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗ ๖, ตูรายละเอียดใน วิ. จุ. (ไทย) ๖/ ๘๕-๒ /๒ ๘-๒๔ .

เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนผู้วิจัยขอยกเอาแผนภาพที่แสดงถึงอธิกรณ์หรือความขัดแย้ง ๔ อย่าง และอธิกรณ์สมณะหรือวิธีการแก้ไขความขัดแย้งทั้ง ๗ อย่าง ดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๑ แสดงรูปแบบอธิกรณ์สมณะ

จากแผนภูมิที่ ๓.๑ อธิบายได้ว่าอธิกรณ์นั้นจะต้องแก้ไขโดยอธิกรณ์สมณะ ซึ่งสามารถอธิบายได้เรียงเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑. วาหาธิกรณ์ หรือการเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย แก้ได้ด้วย **เยภยยสิกา** คือ วิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก โดยการแก้ปัญหาความขัดแย้งนี้ต้องกระทำต่อหน้าสงฆ์

๒. อนูวาหาธิกรณ์ การโจทหรือการกล่าวหากันด้วยอาบัติ แก้ได้ด้วย **สติวินัย** คือ วิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก หรือแก้ไขได้ด้วย **อมุพหวินัย** คือ วิธีตัดสินที่ให้แก่วินัย ผู้หายเป็นบ้าแล้ว หรือ **ตัสสาปิยสิกา** คือ วิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้มีความผิด โดยการแก้ปัญหาความขัดแย้งนี้ ต้องใช้ธรรม และ วินัย หรือเรียกว่า ต่อหน้าธรรม ต่อหน้าวินัยสงฆ์

๓. อปาตตาทิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ แก้ได้ด้วย **ปญญาตกรณะ** คือ วิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ หรือ **ติณวัตถารกะ** คือ วิธีตัดสินโดยวิชัยความตามศัพท์แปลว่า ระเบียบตั้งกลบไว้ด้วยหญ้า โดยการแก้ปัญหาความขัดแย้งนี้ต้องกระทำต่อหน้าบุคคลหรือใช้คนหมู่มาประชุมร่วมกัน

๔. กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์ต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน แก้ได้ด้วย **สัมมาชาวินัย** คือวิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรมและวัตถุ

๓.๑.๓ ความสำคัญของความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนา

ที่กล่าวมานี้เป็น การอธิบายถึงความขัดแย้งและวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งหากเปรียบเทียบกับหลักการในทางพระพุทธศาสนาเราให้ความสำคัญของความขัดแย้งในแง่ของ “ทุกข์” และถ้าวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งว่า เป็น “มรรค” ซึ่งมีหลักประกอบกันอยู่ในอริยสัจ ๔ จากหลักการนี้ จึงมีจุดที่น่าสนใจว่า มุมมองในด้านของพระพุทธศาสนาองสาเหตุของความขัดแย้งเป็นอย่างไร ซึ่งในเรื่องนี้ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^๙ ได้อธิบายถึงสาเหตุของความขัดแย้ง โดยมองไปให้ถึงแก่นแท้ด้วยการใช้ “อริยสัจ ๔” เข้ามาจับเพื่อวิเคราะห์ให้ถึงสาเหตุ หรือที่ปรากฏในอริยสัจ ๔ เรียกว่า “สมุทัย” ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้นมีอยู่ด้วยกัน ๒ ประเด็นหลักคือ ๑. รากเหง้าของความขัดแย้ง และ ๒. ตัวแปรของความขัดแย้ง ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

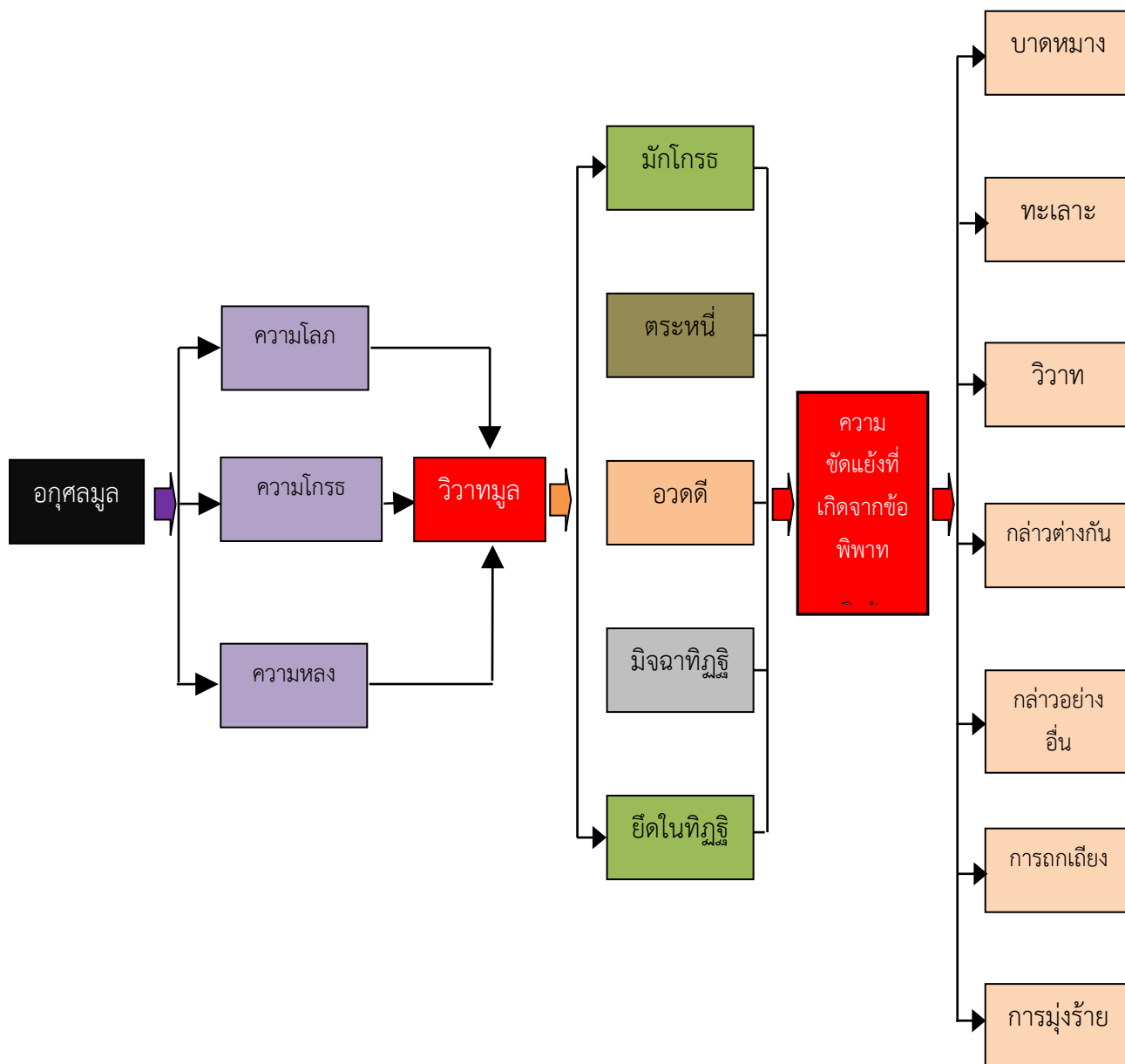
๓.๑.๓.๑ รากเหง้าของความขัดแย้ง

รากเหง้าของความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญคือ “อกุศลมูล” ตัวอกุศลมูล นี้คือการมี โลภะ คือความโลภ โทสะ คือความโกรธ และ โมหะ คือความหลง เข้าครอบงำ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ โดยทรงชี้ให้เห็นว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้คือ โลภะ โทสะ และ โมหะ เป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน เป็นข้าศึกภายใน”^{๑๐} ในเรื่องนี้พระองค์พยายามย้ำเตือนให้เราได้ตระหนักว่า นอกจากความโลภ ความโกรธ และความหลงจะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แล้ว ยังเป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้เรา ไม่รู้จักเหตุและผล เพราะเมื่อใดจิตถูกครอบงำด้วยสิ่งดังกล่าวแล้ว ความมีขอบเขตทางปัญญาก็จะตามมา นอกจากตัวอกุศลจะเป็นตัวบั่นทอนจิตของมนุษย์แล้ว ยังก่อให้เกิดความทุกข์ และเกิดความไม่ผาสุกแก่มนุษย์ทั้งหลายด้วย เปรียบเสมือน ดังว่า “อกุศลมูล” และ “กุศลมูล” เป็นเชื้อไฟ ส่วน “อารมณ์ที่มากระทบภายนอกเป็นเสมือนไม้ขีดไฟ และเมื่อเกิดไฟลุกไหม้ขึ้นมา หรือหมายถึงความขัดแย้งได้ปรากฏขึ้นให้เห็น การพัฒนาของความขัดแย้งเริ่มที่ระดับที่เรียกว่า “ภาวะตั้งตัว” ซึ่งหมายถึงจิตที่สะสมระดับของความขัดแย้งเอาไว้ เมื่อ “อายตนะภายใน” กระทบ “อายตนะภายนอก” และเมื่อได้รับข้อมูลจนครบถ้วนก็จะแสดงออกมาในของรูปการอวดดีบ้าง หาช่องทางในการทำลายคนอื่นบ้าง เราเรียกภาวะนี้ว่า “ภาวะตื่นตัว” และเมื่อคู่ขัดแย้งหรือคู่กรณีได้สะสม และรักษาระดับของความขัดแย้งได้อย่างลงตัวแล้ว “ภาวะแตกตัว” ก็เกิดขึ้น ซึ่งระดับนี้บรรยากาศของความขัดแย้งก็จะปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน ปรากฏให้เห็นว่าใครคือคู่กรณี (Party) ใครคือผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง (Primary Stakeholder) และใครคือผู้มีส่วนได้เสียโดยอ้อม (Secondary Stakeholder) ซึ่งในเรื่องนี้พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๑๑} ได้แสดงเป็นแผนภูมิปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของพระวินัย ดังนี้

^๙ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๗๔-๘๕.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

^{๑๑} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, **ดัชนีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดัชนีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๑.

แผนภาพที่ ๓.๒ อภุศลมูลปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของพระวินัย

สำหรับในเรื่องนี้สอดคล้องกับ พระไพศาล วิสาโล^{๑๒} ที่ได้อธิบายว่า “อภุศลมูล” คือ ตัวการของความขัดแย้ง “อภุศลมูล” เปรียบเสมือนกับตัวที่ทำให้ประเด็นหรือความขัดแย้งมีความขุ่นมัวมีนทีม เพราะบุคคลมีอคติต่อกัน มีอภุศลมูล หรือมี โลภ โกรธ หลง ทำให้ประเด็นปัญหามานพลาและแก้ปัญหาดำยาก ดังนั้นเราต้องจัดการกับอภุศลมูล เปรียบเสมือนตัดไฟเสียแต่ต้นลม ไม่ให้ปัญหาลูกกลามไปมากขึ้น การจัดการคือการใช้ “กุศล” เอาชนะ “อภุศล” คือเอาชนะความโกรธด้วยความไม่

^{๑๒} พระไพศาล วิสาโล, “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ”, ใน *หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2* พิมพ์ครั้งที่ ๓, รวบรวมจัดพิมพ์โดย ศูนย์วิทยาการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร, บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๖) หน้า ๘๐-๘๓.

โธเร โดยท่านได้กล่าวถึงพุทธพจน์ที่ว่า “เอาชนะความชั่วด้วยความดี เอาชนะความตระหนี่ด้วยการให้ เอาชนะความเท็จด้วยสัจจะ”

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยมองว่า ตัวการที่ทำให้เกิดความขัดแย้งนั้น คืออกุศลมูล ส่วนตัวกุศลมูลนั้น อาจมีความขัดแย้งกันบ้างในระดับ “ภาวะตั้งตัว” แต่ไม่มีทางที่จะเกิด “ภาวะตื่นตัว” หรือ “ภาวะแตกตัว” ได้ เพราะถ้ามีกุศลมูลเข้ามา ปัญหาและประเด็นความขัดแย้งก็จะหมดไป กลับกลายเป็นการช่วยกันแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งความขัดแย้งเช่นนี้มีประโยชน์ต่อการพัฒนาอย่างมา โดยเฉพาะการพัฒนาด้านสังคมที่ผู้คนอยู่ร่วมกัน ส่วนความขัดแย้งที่จำเป็นจะต้องจัดการให้หมดไปคือความขัดแย้งที่เกิดจาก “อกุศลมูล”

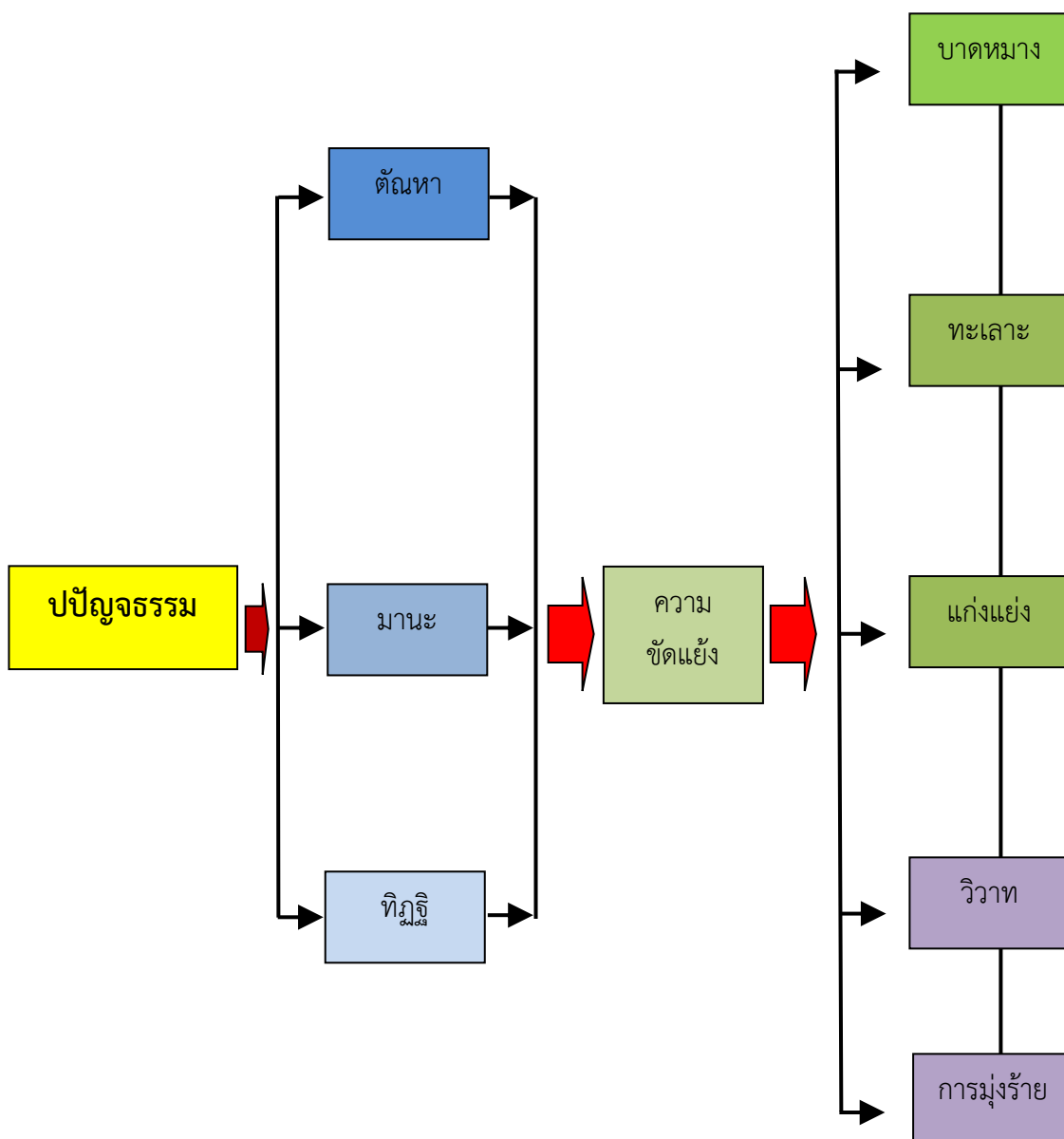
๓.๑.๓.๒ ตัวแปรที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

ปัญจธรรม มาจากคำว่า “ปัญจะ” และ คำว่า “ธรรม” คำว่า “ปัญจะ” ตามความหมายในพจนานุกรมพุทธศาสน์^{๑๓} หมายถึง “กิเลสเครื่องเนิ่นช้า, กิเลสที่บั่นทอนให้เชื่องช้า ซักซายอยู่ในสังสารวัฏ, หรือป่นสังสารวัฏให้เวียนวนยืดยื้อ, กิเลสที่เป็นตัวการป่นเรื่องทำให้เกิดปฐะแตงยืดยื้อแผกเพี้ยนพิสดาร พาให้เขวออกไปจากความจริง และก่อปัญหาความยุ่งยากเดือดร้อนเพิ่มขยายทุกข์ มี ๓ คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ ซึ่งในเรื่องนี้ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๑๔} ได้ให้ความหมายและเห็นว่า “ปัญจธรรม” คือ “ธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า” เหตุผลสำคัญที่ทำให้หมวดธรรมกลุ่มนี้ได้ชื่อว่า “เนิ่นช้า” ก็เพราะเมื่อเกิดขึ้น หรืออยู่ในบุคคลใด หรือองค์กร หรือ กลุ่มบุคคลใด จะทำให้บุคคลหรือองค์กรนั้นเกิดการพัฒนาไปอย่างล่าช้า หรือพัฒนาศักยภาพภายในได้อย่างล่าช้านั่นเอง “ปัญจธรรม” นี้ ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่สำคัญ ๓ ประการ กล่าวคือ ตัณหา ทิฐิ และมานะ ทั้งสามประการถือได้ว่า มีอิทธิพล และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือ กลุ่มบุคคล ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิต่อไปนี้^{๑๕}

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๐.

^{๑๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๗๖.

^{๑๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๗.

แผนภาพที่ ๓.๓ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของพระสูตร :พัฒนาการความขัดแย้ง
(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส)

ตณฺหา มานะ ทิฏฐิ ทั้งสามประการนี้ถือได้ว่ามีอิทธิพล และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งในเรื่องนี้พระไพศาล วิสาโล^{๑๖} ได้อธิบายว่า “ตณฺหา” เป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางวัตถุ “มานะ” จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและศักดิ์ศรี

^{๑๖} พระไพศาล วิสาโล, “การไถ่เปลี่ยนแบบพุทธ”, ใน *หลักศาสนากับการไถ่เปลี่ยนข้อพิพาท Version 1.2* พิมพ์ครั้งที่ ๓, ศูนย์วิทยาการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร, บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๖) หน้า ๘๐.

ส่วน “ทวิภูฏิ” เป็นเรื่องของความเชื่อ ซึ่งพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๑๗} ก็ได้แจกแจงถึงปัจจัยของ ตัณหา ทวิภูฏิ และมานะ ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งไว้เป็นลำดับดังนี้

๑) ตัณหาเป็นตัวแปรให้เกิดความขัดแย้ง คำว่า “ตัณหา” ตามความหมายใน พจนานุกรมพุทธศาสน์ หมายถึง “ความทะยานอยาก ความร่ำรอน ความอยากเสพ อยากได้ อยากเอาเพื่อตัว ความแสหา ...”^{๑๘} ซึ่งมีความหมายในเชิงลบ ตรงกันข้ามกับ “ธัมมฉันทะ” ที่เป็นคำอัน เป็นมีความหมายในเชิงบวก “ตัณหาคือความทะเยอทะยานนั้น ผู้ใดละได้แล้ว ตัดขาดได้แล้ว ทำให้ สงบ...”^{๑๙} สำหรับความอยากที่เป็นตัณหา อันเป็นสิ่งที่เรียกว่า “กามตัณหา” คือความทะยานอยาก ในกาม อยากได้อารมณ์อันน่าใคร่ กล่าวโดยสรุปแล้วครอบคลุมถึงความอยากใน ๒ ประเด็นใหญ่ ด้วยกัน กล่าวคือ

๑.๑ ความอยากในวัตถุ (วัตถุกาม) ได้แก่ ความอยากได้ส่วนที่ดีหรือส่วนที่อร่อย ที่ เรียกว่า กามคุณ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และความอยากได้ทั้งส่วนที่เรียกว่า สวิญญานทรัพย์ (ทรัพย์ที่มีชีวิต) และอวิญญานทรัพย์ (ทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต) ที่น่าใคร่น่าปรารถนา

๑.๒ ความอยากได้ที่เป็นตัวกิเลส (กิเลสกาม) ได้แก่ความกำหนัด ความพอใจ หรือความ ปรารถนาในกามคุณ เป็นต้น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ตัณหาเป็นตัวจุดชนวนให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของการทะเลาะวิวาท ก็เพราะมีเรื่องของคำว่า “สิ่งเป็นที่รัก” เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะหากวิเคราะห์ถึงคำว่า “สิ่งเป็นที่รัก” ย่อมมีความหมาย ๒ ประการ กล่าวคือ “สัตว์และสังขาร” สิ่งที่เป็นที่รักทั้ง ๒ ประการนี้จัดได้ว่าเป็น “หวัชเชื้อ” สำคัญที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เพราะมนุษย์มีความหวาดระแวงว่าสิ่งที่ตนเองรักนั้น จะถูกบุคคลอื่นแย่งไป อยู่ระหว่างกำลังถูกแย่งไป หรือถูกแย่งชิงไปแล้ว ขณะเดียวกัน เมื่อสิ่งที่ตนเอง รักจะผันแปรไป กำลังอยู่ระหว่างผันแปรไป หรือได้ผันแปรไปแล้ว^{๒๐} อาการเหล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์ ต้องทะเลาะวิวาทกันเพื่อช่วงชิงภาวการณ์นำมาเพื่อให้สิ่งนั้นคงดำรงอยู่กับตนโดยการยึดมั่นในสิ่ง เหล่านี้ว่าเป็นของเราด้วยอำนาจแห่งตัณหา

สาเหตุแห่งความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ตัณหาหรือความทะยานอยาก ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอ เรียกว่า ตัณหา ที่มุ่งประสงค์เอาเวทนาและต้องการสิ่งสำหรับเอามา เสพเสวยเวทนาหรือสิ่งที่จะปรนเปรอตัวตน ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๒๑} ได้ สรุปไว้ว่า เหตุปัจจัยแห่งความขัดแย้งนั้นมี ๓ อย่าง คือ อยากได้ อยากใหญ่ ใจแคบ ซึ่งคำว่าอยากได้ นั้น ท่านเรียกว่า “ตัณหา” คืออยากได้ผลประโยชน์ อยากได้สิ่งเสพบริโภครทรัพย์สมบัติ ความพรั่ง

^{๑๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญญากร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือ จัดการความขัดแย้ง, หน้า ๗๗-๘๕.

^{๑๘} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน: พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ ประมวลศัพท์, ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/เสริม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๑.

^{๑๙} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๒๖๔.

^{๒๐} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๘/๓๐๑-๓๐๒.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “วิธีสู่สันติภาพ”, ใน หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2 พิมพ์ครั้งที่ ๓, รวบรวมจัดพิมพ์โดย ศูนย์วิทยาการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร, บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๖) หน้า ๓๐.

พร้อม มาบำรุงบำเรอตัวให้มากที่สุด ข้อนี้เป็นเหตุใหญ่ให้คนขัดแย้ง จนกระทั่งยกทัพไปรบราฆ่าฟันกัน ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือประเทศชาติมีการทะเลาะเบาะแว้งกันเพราะเรื่องผลประโยชน์ทั้งนั้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ “ต้นหาเป็นที่มาของการทะเลาะวิวาท” ในเชิงสังคมวิทยา จะพบที่มาซึ่งน่าสนใจตามที่ปรากฏในมหานิทานสูตรว่า^{๒๒}

“เพราะอาศัยต้นหา ปรีเยสนา (การแสวงหา) จึงเป็นไป

เพราะอาศัยปรีเยสนา ลาภะ (การได้) จึงเป็นไป

เพราะอาศัยลาภะ วินิจฉยะ (การกำหนด) จึงเป็นไป

เพราะอาศัยการกำหนด ฉันทราคะ (ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ) จึงเป็นไป

เพราะอาศัยฉันทราคะ อัชโหมसानะ (การหมกมุ่นฝังใจ) จึงเป็นไป

เพราะอาศัยอัชโหมसानะ ปรีคหะ (การยึดครอบครอง) จึงเป็นไป

เพราะอาศัยปรีคหะ มัจฉริยะ (ความตระหนี่) จึงเป็นไป

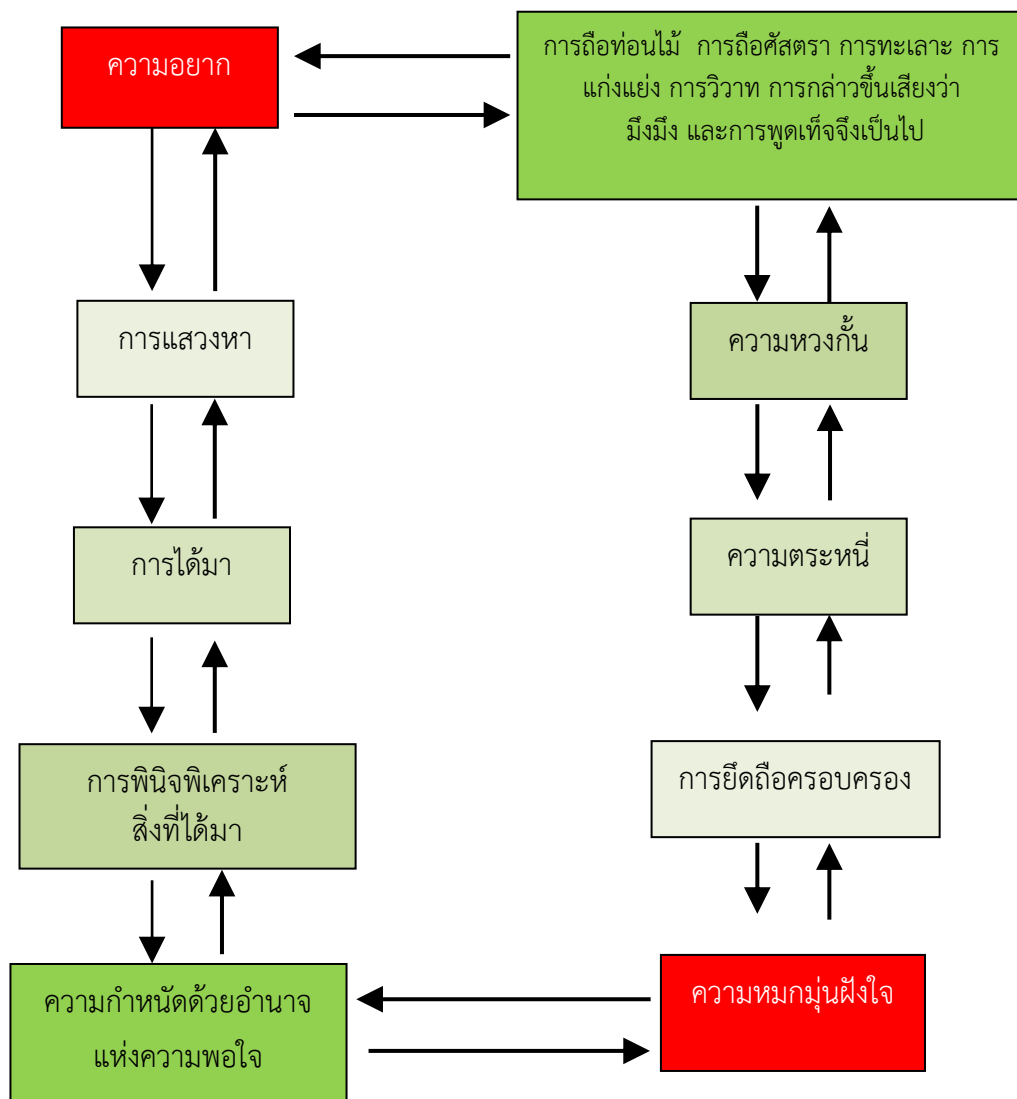
เพราะอาศัยความตระหนี่ อารักขะ (การหวงกั้น) จึงเป็นไป

เพราะอาศัยการหวงกั้น เป็นเหตุ บำปอกุศลกรรมเป็นอเนกที่เกิดขึ้น การถือ ท่อนไม้ การถือคัสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวขึ้นเสียงว่า มึงมึง และการพูดเท็จจึงเป็นไป”

จากการวิเคราะห์พระสูตรโดยพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๒๓} มีการไล่เรียงเพื่อชี้ให้เห็นว่าการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ดังแผนภูมิต่อไป

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๐๓/๖๑.

^{๒๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, *ดัชนีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๙๑.

แผนภาพที่ ๓.๔ แสดงปฏิจสมุปบาทเชิงสังคมวิทยา: วงจรของความขัดแย้ง
ที่นำไปสู่ความรุนแรง (ความขัดแย้งเกิดจากตัณหา และตัณหาทำให้เกิดความขัดแย้ง)
(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส)

วงจรในลักษณะดังกล่าวนี้ สามารถอธิบายพัฒนาการของการก่อตัวของการทะเลาะวิวาทได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ดังจะเห็นว่า เมื่อเราวิเคราะห์จากประเด็นปัญหาหรือที่เรียกว่า “ทุกข์ทางสังคม” ได้แก่การทะเลาะวิวาทนั้นเกิดขึ้นมาจากความอยากหรือตัณหาของมนุษย์เป็นปฐมบท ตัณหาได้กลายเป็นแรงจูงใจที่ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองความอยากหรือตัณหาที่ว่านี้ เมื่อใช้ความพยายามในการแสวงหาโดยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง มนุษย์ก็ได้สิ่งที่ตัวเองต้องการมาหลังจากที่ได้มาด้วยความยากลำบากหรือไม่ก็ตาม มนุษย์จึงรู้สึกได้ว่าตัวเองมีความสุข และพิจารณาพิจารณาต่อสิ่งที่ตัวเองได้มา การพิจารณาพิจารณานั้นเต็มไปด้วยความพอใจที่ตัวเองสามารถหาสิ่งนี้มาได้ มีความสุข และคลุกคลีกับสิ่งที่ได้มา การคลุกคลีดังกล่าวเกิดกลายเป็นความหมกมุ่นเพราะต้องการจะเสพหรือเค้นเอาความสุขจากสิ่งที่หามาได้ การที่มนุษย์คลุกคลีและหมกมุ่นอยู่กับสิ่งนั้นอยู่เรื่อย ๆ จนทำให้มนุษย์มีความรู้สึกเป็นเจ้าของสิ่งนั้น และแสดงความเป็นกรรมสิทธิ์ในการครอบครองโดยไม่

ต้องการให้ใครมาแย้งชิง หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มนุษย์มี และมนุษย์ก็พยายามรักษาและหวงแหนสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ ฉะนั้น เมื่อใครก็ตามมีความปรารถนาเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง มนุษย์ที่ตระหนี่และหวงแหนสิ่งของดังกล่าวก็จะเกิดอาการไม่ยินยอม เมื่อในขณะที่อีกฝ่ายขอเข้ามีส่วนร่วมแต่อีกฝ่ายไม่ยินยอมพร้อมใจ สภาวะของความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่การถือท่อนไม้เพื่อขวางกั้นไม่ให้คู่กรณีเข้ามาจนถึงการใช้วาจาโต้ตอบการกระทำดังกล่าวระหว่างคู่กรณีด้วย

จากบริบทที่กล่าวมานี้ จึงพบคำตอบที่ชัดเจนเกี่ยวกับที่มาหรือตัวแปรของความขัดแย้ง โดยมีต้นเหตุเป็นตัวการที่คอยทำหน้าที่บัญชาการอยู่เบื้องหลังการทะเลาะวิวาทของมนุษย์ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสังคมใด ผู้วิจัยเห็นว่า ความอยากได้ อยากใหญ่ ใจแคบ เป็นเชื้อไฟแห่งความขัดแย้งที่เริ่มต้นจากตัวบุคคลผู้นั้น และมีผลกระทบต่อเนื่องไปยังบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

๒) ทัศนคติเป็นตัวแปรให้เกิดความขัดแย้ง คำว่า “ทัศนคติ” หรือ “ความเห็น” หรือ “ลัทธิ” ซึ่งในความหมายตามพจนานุกรมพุทธศาสน^{๒๔} คำว่า “ทัศนคติ” หมายถึง ความเห็น ความเข้าใจ ความเชื่อ โดยปกติจะมีคำนำหน้า เช่น มิจฉาทัศนคติ สัมมาทัศนคติ หากใช้คำว่า ทัศนคติ มาคำเดียวโดด ๆ ก็จะมี ความหมายในเชิงลบ ซึ่งในบริบทนี้ก็จะมีความหมายในแง่ลบเช่นกัน กล่าวคือ หมายถึงการยึดถือตามความเห็น ความถ้อยมั่นที่จะให้เป็นไปตามความเชื่อหรือความเห็นตน การถือยึดเอาความเห็นเป็นความจริง ทัศนคติในแง่ลบนี้ประกอบไปด้วย สักกายทัศนคติ ๒๐ มิจฉาทัศนคติ ๑๐ อันตคาหิกทัศนคติมีวัตถุ ๑๐ จนถึงทัศนคติ ๖๒^{๒๕} การที่มนุษย์ยึดมั่นในทัศนคติอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวแล้ว จะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มของคนที่มีความเห็นแตกต่างกันแต่ไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน การเชื่อมั่น และยึดมั่นในทัศนคติดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้บุคคล หรือ กลุ่มบุคคลพยายามรักษาที่มั่นหรือจุดยืนเอาไว้ให้ได้ เพราะการพยายามรักษา “ที่มั่น” ย่อมหมายถึงการรักษาพื้นที่ของการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสมเกียรติ และมีความสุขในโลกนี้ นอกจากนั้นการที่บางคนพยายามรักษาจุดยืนของตัวเองเอาไว้ อาจเป็นเพราะการเล็งผลเลิศว่า แนวคิดของตัวเองหรือกลุ่มของตนก่อให้เกิดสันติสุขในโลกหน้า หรือภพหน้าได้ ถึงแม้ว่าการรักษาจุดยืนดังกล่าวต้องแลกมาด้วยการทะเลาะวิวาท หรือแม้กระทั่งต้องฆ่าคนอื่น ๆ ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของตน หรือการใช้คนอื่นเป็นเครื่องมือในการทำลายล้างคนที่ไม่เห็นด้วยกับตัวเอง และหากต้องการให้สถานการณ์ความรุนแรงดังกล่าวเต็มไปด้วยความสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้นก็อาจจะฆ่าหรือทำลายเครื่องมือที่ตนเองได้ใช้งานเรียบร้อยแล้ว ดังจะเห็นได้จากการที่กลุ่มเดียวยุติได้ใช้นางสุนทรเป็นเครื่องมือในการกำจัดพระพุทธรูปเจ้าเป็นกรณีศึกษา เพียงเพราะต้องการได้ลาภ สักการะ และการนับถือจากคนอื่น ๆ ในสังคม และต่อมาหลังจากนั้นก็ได้นำนางสุนทรเสีย^{๒๖}

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว “ทัศนคติ” จัดได้ว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พราหมณ์เจ้าลัทธิ หรือสมณะต่าง ๆ ต้องทะเลาะวิวาทกัน เพียงเพราะต้องการรักษาจุดยืนของตนเองเอาไว้โดยไม่ยอมรับ หรือสนใจแนวคิดของคนอื่น และนอกจากการไม่ยอมรับและไม่สนใจแล้ว ยังเป็นที่มาของการดูถูก และเหยียดหยาม ดังพุทธพจน์ที่ว่า^{๒๗}

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๑.

^{๒๕} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓๔/๔๙๒-๔๙๔.

^{๒๖} พ.อ. (ไทย) ๒๕/๘/๒๕๖.

^{๒๗} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๑/๑๒๓.

“สัตว์เกิดผู้ยึดถือในทฤษฎีทั้งหลายว่ายอดเยี่ยม
ยอมทำทฤษฎีใดให้ง่ายใหญ่ในโลก
กล่าวทฤษฎีอื่นทุกอย่างนอกจากทฤษฎีนั้นว่าเลว
เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิเวกไปได้”

แรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เจ้าลัทธิ หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งยกย่องลัทธิ หรือแนวคิดของตัวเอง แล้วทับถมแนวคิดหรือลัทธิความเชื่ออื่นว่าใช้ไม่ได้หรือไม่เข้าท่า ก็คือ เจ้าลัทธิหรือเจ้าของแนวคิดต่าง ๆ เห็นช่องทางที่จะได้รับผลประโยชน์ใน ๒ ด้านด้วยกัน กล่าวคือ อานิสงส์ในชาตินี้ ซึ่งได้แก่ ได้รับผลประโยชน์ในแง่ของลาภสักการะ ความเคารพ การนับถือ การบูชา การยำเกรง จากผู้ที่นับถือและชื่นชอบในแนวคิดต่าง ๆ และอานิสงส์ในชาติหน้า ได้แก่ การเชื่อมั่น และยึดมั่นในทฤษฎีดังกล่าวนั้น จะเป็นเหตุเป็นผลให้ตัวเองได้ไปเกิดในภพและภูมิที่ตัวเองต้องการ และแนวคิดนี้จะเป็นสะพานให้ตัวเองทอดเดินไปสู่ความบริสุทธิ์หมดจดได้

ถ้าเปรียบ “ทฤษฎี” ในคำกล่าวที่ว่า “อยากได้ อยากใหญ่ ใจแคบ” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๒๘} คำว่า “ทฤษฎี” ก็คือ “ใจแคบ” เป็นเรื่องของการยึดถือหลักการบางอย่างของตนไม่ยอมฟังซึ่งกันและกัน ดังเช่น ลัทธิศาสนาที่กลายเป็นเหตุให้เกิดสงครามในอดีตมามากมาย และสงครามลัทธิอุดมการณ์และศาสนานี้ กลายเป็นเรื่องยึดถือเรื่องจริงกว่าสงครามแย่งชิงผลประโยชน์และสงครามแสวงหาความยิ่งใหญ่ด้วยซ้ำไป “ทฤษฎี” จึงเป็นเรื่องที่ฝังลึกมาก และเป็นเรื่องที่แก้ไขได้ยาก

เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างของ “ทฤษฎี” ในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาอธิบายเป็นสาเหตุหรือปัจจัยหรือเป็นตัวแปรที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งได้อย่างไร

๓) มานะเป็นตัวแปรให้เกิดความขัดแย้ง คำว่า “มานะ” ตามความหมายในพจนานุกรมพุทธศาสน^{๒๙} หมายความว่า “ความถือตัว, ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ ...” คำว่า “มานะ” ในความหมายที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึง คือ “การถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุษฎี ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุษฎี”^{๓๐} เราพบว่าสิ่งที่ทำให้มนุษย์สำคัญตัวว่าดีกว่าคนอื่น คือ มนุษย์ใช้สถานะของความเป็นชาติ โคตร ความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล ความเป็นผู้มีรูปร่าง ทรัพย์ การศึกษา หน้าที่การงาน หลักแห่งศิลปวิทยา วิทยฐานะ ความคงแก่เรียน ปฏิภาณ หรือ สิ่งอื่นนอกจากที่กล่าวแล้วว่า เราเลิศจาเขา”^{๓๑} หากวิเคราะห์ในประเด็นนี้ก็คือ มนุษย์ได้อาศัยคุณสมบัติดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงตน หรือแสดงตัวว่าตัวเองดีหรือเด่นกว่าคนอื่น ในคุณสมบัติเหล่านั้น จึงเป็นที่มาของการ “ถือตัว” และ “ยึดมั่นในความถือตัว”

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “วิธีสู่สันติภาพ”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท** Version 1.2 พิมพ์ครั้งที่ ๓, รวบรวมจัดพิมพ์โดย ศูนย์วิทยการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร, บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๖) หน้า ๓๑.

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๓๕-๑๓๖.

^{๓๐} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๐๓/๓๕๓. ดูเทียบใน พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๘/๕๑๐.

^{๓๑} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๐๓/๓๕๑-๓๕๓. ดูเทียบใน พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๘/๕๐๘-๕๑๐.

สำหรับในประเด็นของ “การถือตัว ความลำพอง หรือความทะนงตน” นั้น ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทจนนำไปสู่การฆ่ากัน หรือการทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กันได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใด สำคัญว่า เราเสมอเขา เลิศกว่าเขา หรือด้อยกว่าเขา ผู้นั้นพึงต้องวิวาทกันด้วยความถือตัวนั้น”^{๓๒} ในเรื่องนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๓๓} ได้กล่าวเอาไว้ว่า “มานะ” คือ “อยากใหญ่” ต้องการอำนาจ ต้องการความยิ่งใหญ่ ที่จะสามารถครอบงำคนอื่นหรือบังคับเขาได้ ความอยากใหญ่นี้มักจะมาคู่กับความอยากได้หรือ “ตัณหา” สองตัวนี้จึงสำคัญ เรียกว่า มี ตัณหา มานะ

สาเหตุสำคัญของการนำไปสู่ความขัดแย้งก็เพราะว่าการถือตัวดังที่กล่าวมานั้น ย่อมนำไปสู่การลบหลู่ ดูหมิ่น และเกลียดชังคนอื่น ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากกรณีของ “เจ้าศากยะ” มีความถือตัวว่า เผ่าพันธุ์ของตนเองเป็นเผ่าพันธุ์ที่ดี บริสุทธ์ และวิเศษกว่าคนอื่น ฉะนั้น จึงเป็นไปไม่ได้ที่ธิดา กษัตริย์ศากยะจะต้องไปแต่งงานกับพระเจ้าปเสนทิโกศลที่มีที่มา หรือ ต้นกำเนิดที่ไม่ชัดเจน และในขณะเดียวกัน การที่ถูกหลานของเจ้าศากยะจะไหว้พระเจ้าวิทูททะก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พระเจ้าวิทูททะซึ่งเป็นลูกนางทาสจะนั่งตั้งของเจ้าศากยะก็นับเป็นการกระทำที่ “น่ารังเกียจ” ฉะนั้นจึงต้องใช้น้ำนมล้าง ด้วยการกระทำและแสดงออกในลักษณะนี้ย่อมนับว่าเป็นการดูหมิ่น ชิงชัง และรังเกียจคนอื่น และการกระทำดังกล่าวนี้เองได้นำไปสู่ “ภาวะแห่งการเกลียดชัง” ที่พระเจ้าวิทูททะมีต่อเจ้าศากยะจนนำไปสู่ “สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” ในที่สุด

ด้วยเหตุเช่นนี้ ทำให้พระพุทธเจ้าต้องย้ำเตือนพระภิกษุทั้งหลายว่า^{๓๔} “ภิกษุไม่พึงสำคัญตนว่า เราเลิศกว่าเขา เราด้อยกว่าเขา หรือว่าเราเสมอเขาเพราะคุณธรรมนั้น” การย้ำเตือนในลักษณะดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นเพราะพระองค์ได้ทรงมองเห็นถึงหายนะที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวของพระภิกษุในแง่ของการฝึกฝนพัฒนาตนเอง และการดำรงตนอยู่ในสังคมสงฆ์และสังคมอื่น ๆ

ดังนั้นจึงสามารถบอกได้ว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งดังที่ได้นำเสนอแล้วในเบื้องต้นนั้น เกิดจากรากเหง้าที่สำคัญ ๓ ประการ กล่าวคือ “ตัณหา ทิฐิ และมานะ” รากเหง้าเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเนิ่นช้า ในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ และ เหนี่ยวรั้งการพัฒนาองค์กรและสังคมด้วย ดังจะเห็นว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาทจนนำไปสู่การฆ่ากัน หรือการทำลายกันนั้นล้วนเกิดจากรากเหง้าเหล่านี้ทั้งสิ้น ฉะนั้น กระบวนการแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้มองเพียงแค่ปรากฏการณ์ภายนอกเท่านั้น หากต้องมองเข้าไปเพื่อทำการศึกษา และเข้าใจในมิติภายในด้วย จึงทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุดและรอบด้าน

^{๓๒} พุ.ม. (ไทย) ๒๒/๗๗/๒๓๑.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “วิธีสู่สันติภาพ”, ใน หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

^{๓๔} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๓/๔๒๐.

๓.๒ ความหมายและผลเสียของข้อพิพาท

ในทางพระพุทธศาสนา สำหรับคำว่า “ข้อพิพาท” นั้น มีการกล่าวถึงข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์กันเอง และรวมไปถึง ภิกษุณี สามเณร สามเณรี อุบาสก และอุบาสิกาที่เป็นคู่กรณีด้วย ข้อพิพาทเหล่านี้เรียกว่า “อธิกรณ์”^{๓๕} ความหมายของอธิกรณ์ ที่เกี่ยวกับ “ข้อพิพาท” ที่จะเกี่ยวเนื่องกับการไต่เถียงข้อพิพาทในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามี ๒ กรณีด้วยกัน คือ “วิวาทาธิกรณ์” อันหมายถึงการทะเลาะ บาดหมาง และ “อนุวาทาธิกรณ์” อันหมายถึง การกล่าวหา หรือฟ้องร้อง ซึ่งความหมายในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์^{๓๖} คำว่า “วิวาทาธิกรณ์” หมายถึง วิวาทที่จัดเป็นอธิกรณ์, การวิวาทซึ่งเป็นเรื่องของสงฆ์ที่จะต้องเอาธุระดำเนินการพิจารณาระงับ ได้แก่ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เช่นเถียงกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ข้อนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ข้อนี้ไม่ได้ตรัสไว้ ส่วน “อนุวาทาธิกรณ์” หมายถึงการโจทก์ที่จัดเป็นอธิกรณ์ คือการโจทก์กันด้วยอาบัติ, เรื่องที่กล่าวหากัน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น ๔ อย่างคือ

๑. ศีลวิบัติ ความเสียหายด้านศีล เกิดจากการละเมิดสิกขาบทต่างๆ
๒. อาจารย์วิบัติ ความเสียหายด้านกริยามารยาท เกิดจากการมีมารยาททราม ขาดการสำรวมระงับแก่ เพศ กาล สถานที่ ชุมชน เป็นต้น
๓. ติฎฐิวิบัติ คือความเห็นผิดธรรม ผิดวินัย เกิดจากความคิดเห็นไม่ตรงตามพระธรรมวินัย
๔. อาชีวิวิบัติ คือ ความเสียหายแห่งการเลี้ยงชีพ เกิดจากการเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิดศีลธรรมและกฎหมาย

ข้อพิพาท มักเริ่มมาจากความขัดแย้ง จนเกิดความบาดหมาง มีการทะเลาะ มีการถกเถียงกัน มุ่งร้ายกัน มีการแก่งแย่ง และมีการวิวาทกัน เมื่อมีความขัดแย้งย่อมมีการโจทก์^{๓๗} หรือฟ้องร้อง, ทักท้วง ซึ่งอาจจะมิใช่ข้อพิพาทหรือมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นโจทก์ในการฟ้องร้องผู้กระทำผิด สำหรับคู่พิพาทซึ่งกล่าวหาว่ากันนั้น หากไม่จัดการให้เกิดการระงับข้อพิพาทก็อาจเกิดเรื่องราวใหญ่โต ลูกหลานเป็นการลงไม้ลงมือทำร้ายกันได้ จนเกิดเป็นผลเสีย

ผลเสียของข้อพิพาท

ผลเสียของข้อพิพาท หากกล่าวถึงข้อพิพาทระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลนั้น โดยปกติโจทก์และจำเลยจะนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อให้ศาลพิพากษาว่าใครถูกใครผิด หากเป็นสมัยก่อนที่ยังไม่มีกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อหาทางออกให้กับคู่พิพาทนั้น ทำให้เกิดผลเสียตามมามากมายดังที่จะกล่าวต่อไป^{๓๘}

^{๓๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญกร), “พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง”, หน้า ๕๒-๕๓.

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๘๐ และ ๔๙๔.

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๕.

^{๓๘} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญกร), “พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง”, หน้า ๖๖-๖๗.

(๑) ทำให้เสียทรัพย์ การนำคดีขึ้นสู่ศาลโดยไม่ได้ดำเนินการเจรจาไกล่เกลี่ยนั้น จะทำให้โจทก์และจำเลยต้องเสียค่าทนาย ต้องจ้างทนายความ ต้องมีการจ่ายค่าธรรมเนียมศาล หากแพ้คดีอาจต้องชดใช้ค่าเสียหาย หรือต้องถูกศาลปรับในบางกรณี

(๒) เสียเวลา โจทก์และจำเลยต้องเสียเวลาไปขึ้นศาล ซึ่งในบางกรณีอาจต้องเสียเวลาในการสืบค้นพยานหลักฐานเป็นปี หากมีการอุทธรณ์หรือฎีกา ก็จะทำให้เสียเวลายาวนานขึ้นไปอีก

(๓) เสียความรู้สึก ในขณะที่มีการสืบพยานกันนั้น ทนายความอาจจะมีการซักฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ ซึ่งอาจกระทบกับความรู้สึกของฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลย นอกจากนั้นเมื่อมีการตัดสินคดี ผู้ที่แพ้คดีย่อมเสียความรู้สึก และอาจรู้สึกท้อแท้ตัวเองไม่ได้รับความยุติธรรม

(๔) เสียมิตรภาพ บางคดีนั้น โจทก์และจำเลยเป็นเพื่อนรัก หรือเป็นเพื่อนบ้านกัน แต่เมื่อเกิดข้อขัดแย้งกัน และพิพาทกันในด้านใดด้านหนึ่ง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องร้อง การฟ้องร้องดังกล่าวนี้ทำให้เพื่อนบ้าน หรือมิตรต้องกลายมาเป็นศัตรูกันจนอาจเป็นเหตุให้เกิดการทำร้ายกันจนเสียชีวิตก็เป็นได้

(๕) เสียโอกาส การนำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาลนั้น ในบางกรณีอาจทำให้เสียโอกาสในการยุติข้อพิพาท เพราะในความเป็นจริงแล้ว คู่กรณีสามารถหาทางออกร่วมกันได้โดยการพูดคุยกันผ่านคนกลางที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับนับถือ แต่เมื่อคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอมที่จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก็จะทำให้เสียโอกาสในการยุติคดี

ดังนั้น ทางที่จะยุติข้อพิพาทโดยสันติ มีทางเลือกที่เป็นทางเลือกสำคัญในบริบทของงานวิจัยชิ้นนี้คือ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อให้เกิดการประนีประนอมซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาเถรวาทคือ “หลักติณวัตถการกะวินัย” ที่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายต่างประนีประนอมยอมความกัน ไม่จำเป็นต้องสะสมสร้างรื้อฟื้นคดีเพื่อสอบสวนว่าใครผิดใครถูก^{๓๙} ซึ่งหลักการ วิธีการ และกระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้วิจัยจะขอกล่าวในหัวข้อถัดไป

๓.๓ หลักการและเป้าหมายในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

หลักการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ประกอบด้วยหลักการใหญ่คือ “หลักอริยสัจ๔” ที่ผู้วิจัยกล่าวเช่นนี้ เพราะข้อพิพาทที่เกิดขึ้นถือเป็น “ทุกข์” อย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดทุกข์แล้ว ทำอย่างไรจึงพ้นจากทุกข์ เป้าหมายของการพ้นทุกข์หากเป็นทุกข์ที่ไม่ใช่เป็นของปัจเจกบุคคล ซึ่งในที่นี้คือทุกข์ของคู่พิพาท หรือเป็นทุกข์ของสังคม เป้าหมายก็คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “สันติ” ส่วนทางในการแก้ปัญหาหรือแก้ทุกข์ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น มีหลักการที่ต้องนำมาประกอบกับหลักอริยสัจ๔ มากมาย ซึ่งหลายหลักการคือหลักการย่อยของอริยสัจ๔ นั่นเอง ในหัวข้อถัดไปนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวถึงเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นลำดับแรกก่อน ต่อจากนั้นจะได้อธิบายถึงหลักการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

^{๓๙} เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์, “ศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำผิดในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *คฤณนิพนธ์พุทธศาสตรคฤณบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘-๓๙.

ที่สามารถนำมาประกอบใช้ในการใกล้เคียงข้อพิพาท โดยหลักการบางหลักการสามารถใช้ได้ในขั้นตอนของวิธีการและกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทด้วย

๓.๓.๑ “สันติ” ในฐานะเป้าหมายของกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท

ในเรื่องของการจัดการความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนาใช้หลักสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้ง โดยเฉพาะการใกล้เคียงข้อพิพาท สำหรับคำว่า “สันติ” แปลว่า “ความสงบ” ความสงบมีหลักฐานทางวิชาการที่บ่งชี้ได้ว่า “สันติ” ไม่ได้หมายถึง “นิพพาน” หรือ “ความจริงเชิงโลกุตระ” เพียงอย่างเดียว ดังจะเห็นได้จากการประโยคที่ว่า “บุคคลจะได้รับความสงบใจ เพราะการร้องไห้ เพราะความเศร้าโศกก็หาไม่...”^{๔๐} ซึ่งประเด็นนี้อาจจะทำให้บางท่านตีความว่า “สันติ” ในบริบทนี้อาจจะเป็น “สันติเชิงโลกุตระ” แต่เมื่อพิจารณาประเด็นนี้จากพระอรรถกถาจารย์ทำให้เห็นชัดเจนว่าเป็นการบ่งชี้ “สันติเชิงโลกียะ” ดังจะเห็นได้จากการขยายนัยของประเด็นนี้ว่า “ใคร ๆ ย่อมไม่ถึงความสงบทางใจ ด้วยการร้องไห้ หรือด้วยความเศร้าโศก อีกอย่างหนึ่ง ทุกข์ย่อมเกิดแก่บุคคลนั้นยิ่งกว่าความร้องไห้ และความเศร้าโศก” จากบริบทโดยรวมของประโยคนี้พบว่า “ความสงบใจ” ของประโยคนี้ มิได้มีนัยที่มุ่งเน้น “ความสงบแบบสูงสุด” แต่ประการใด หากเป็นการที่พระพุทธเจ้าตรัสปลอบเพื่อบรรเทาความเสียใจอันเป็นการมุ่งเน้น “สันติแบบโลกียะ” เท่านั้น

อย่างไรก็ตามพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๔๑} กล่าวว่า “แม้ สันติดังกล่าวนี้เป็น “สันติแบบโลกียะ” แต่ก็ดูประหนึ่งว่าเป็นการสะท้อน “สันติเชิงโลกียะ” ในรูปแบบของ “สันติภายใน” หากวิเคราะห์ให้ลึกซึ้ง “สันติแบบโลกียะ” ในบริบทนี้ก็มุ่งเน้น “สันติภายนอก” หรือ “สันติเชิงสังคม” เช่นเดียวกัน เพราะการหายเศร้าโศก และร้องไห้นั้น นอกจากทำให้อุบาสกเย็นใจและเข้าใจความจริงของชีวิตในระดับหนึ่งจนหายเศร้าโศกแล้ว ผลข้างเคียงที่เกิดขึ้นจากกรณีดังกล่าวก็คือ ครอบครัว หรือญาติของเขาประสบกับสันติ” จากการที่อุบาสกดังกล่าวพบกับสันติในระดับโลกียะ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับการตีความในประเด็นนี้เช่นเดียวกัน จึงได้จำแนกประเภทของ “สันติ” โดยละเอียด และเป็นการจำแนกที่ชี้ให้เห็นถึงการแบ่งอาณาเขตและระดับของ “สันติเชิงโลกุตระ” และ “สันติเชิงโลกียะ” เอาไว้อย่างชัดเจน โดยแบ่ง “สันติ” ออกเป็น ๓ ระดับด้วยกัน กล่าวคือ

(๑) สันติโดยส่วนเดียว (อัจจันตสันติ) หมายถึง “นิพพาน” หรือ “ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่คลายกำหนด เป็นที่ดับกิเลส เป็นที่เย็นสนิท” ฉะนั้น สันติในบริบทนี้จึงมีนัยที่สื่อแสดงถึง “สันติเชิงโลกุตระ” ได้อย่างชัดเจน

(๒) สันติโดยองค์นั้นๆ (ตัทธกสันติ) หมายความว่า การสงบไปของกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นต้องอาศัยองค์ธรรมที่ตรงกันข้ามหรือธรรมที่เป็นคู่ปรับจึงสงบได้ เช่น ผู้ที่บรรลุปฐมฌานจะทำให้นิวรณ์สงบไป ผู้บรรลุทุติยฌานจะทำให้วิตกวิจารณ์สงบไป เป็นต้น ซึ่งการนิยาม “สันติ” ตามนัยนี้ ย่อมชี้ให้เห็นว่ากำลังจะตีความว่า “สันติ” เข้ามาเกี่ยวข้องกับความจริงเชิง “โลกียะ” มากขึ้น

^{๔๐} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๕๙๐/๖๔๒.

^{๔๑} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), “พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง”, หน้า ๑๑๓.

(๓) สันติโดยสมมติ (สมมติสันติ) ในบริบทนี้หมายถึง “ความสงบแห่งทิวภูมิ ๖๒” ประเด็นที่น่าสนใจก็คือว่า “สันติ หรือสงบ” ตามนัยนี้หมายถึง “สันติภายใน” หรือ “สันติภายนอก” แต่ประเด็นที่ต้องการย้ำในเบื้องต้นก่อนก็คือ คำว่า “สันติโดยสมมติ” หรือ “สมมติสันติ” ถ้อยคำ (พยัญชนะ) และเนื้อหา (อรรถะ) ตามที่ปรากฏในบริบทนี้ ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เป็นการบ่งบอก “สันติเชิงโลกียะ” เพราะเราสามารถเทียบเคียงกับคำนี้ได้จากคำว่า “สมมติสัจจะ” คำว่า สมมติสัจจะก็จัดได้ว่าเป็นความจริงแบบสมมติ หรือ “แบบโลกียะ” ฉะนั้น การนำเสนอคำว่า “สมมติสันติ” ขึ้นมาก็มุ่งหวังให้เราได้เห็น และเข้าใจว่า “สันติแบบโลกียะ” ก็ปรากฏมีในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน

พระพุทธศาสนามองว่า “สมมติสันติ” หรือ “สังคัมแห่งสันติ” ปฏิเสธความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมทุกชนิด คำถามมีว่า “สังคัมแห่งสันติ” สามารถ “ขัดแย้งกัน” ได้หรือไม่ ในเรื่องนี้ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโสได้แสดงความคิดเห็นเอาไว้ว่า “ความขัดแย้งเชิงบวก” ที่เกิดจาก “กุศล” และ “เจตนา” ที่ดี หากวิเคราะห์ตามนัยดังกล่าว พระพุทธศาสนา “ไม่ได้ปฏิเสธความขัดแย้ง” ตามนัยของ “สังคัมแห่งสันติ” พระพุทธศาสนายอมรับความขัดแย้งว่า เป็นเรื่องของสังคัมที่ต้องอยู่ด้วยกัน และมองเห็นความสำคัญดังกล่าวว่านำเสนอหลักอริยสัจจ์เอาไว้ การตระหนักถึงความขัดแย้งทั้งในแง่บวกและแง่ลบดังกล่าว ได้สะท้อนออกมาจากการที่พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อให้ประโยชน์สุขในเชิงปัจเจก และเพื่อความสงบสุขของพระสงฆ์โดยรวมที่ปรากฏในข้อสรุปสุดท้ายของบทพระปาติโมกข์ที่พระภิกษุต้องสวดทุกกึ่งเดือนว่า “อันภิกษุทั้งหลายทั้งมวล พึงเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ชอบกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาในสัตถุพจน์อันเป็นสูตรนั้น” และทรงบัญญัติศีล ๕ ขึ้นมาเพื่อป้องกันความขัดแย้งอันจะนำไปสู่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคัมคฤหัสถ์ด้วย กล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนายอมรับว่า “สังคัมแห่งสันติ” นั้น บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถมีความขัดแย้งกันทางการกระทำ การพูด และความคิดเห็นได้ ตราบเท่าที่การคิด การพูดหรือการกระทำนั้นไม่พัฒนาตัวเองไปสู่ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยมองว่าพระพุทธศาสนามุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน ในเมื่อคำว่า “สันติ” เป็นโผพจน์หนึ่งของ “นิพพาน” ดังเช่นศัพท์บัญญัติในพจนานุกรมพุทธศาสน์^{๔๒} ได้ให้ความหมายของคำว่าสันติ หมายถึง “ความสงบ ความระงับดับหายไปแห่งกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนกระวนกระวาย, ภาวะเรียบปรึนไร้ความสับสนวุ่นวาย, ความระงับไปแห่งไฟกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความเร่าร้อนขุ่นมัว” ซึ่งมองดูแล้วจะมุ่งไปทาง โลกุตระ แต่โดยความหมายก็ไม่ทั้ง โลกียะ ไป เพราะความสงบที่เริ่มจากหน่วยเล็ก ๆ ที่เรียกว่าปัจเจกบุคคล ย่อมสามารถแผ่ขยายไปเป็นความสงบของหมู่บุคคลและสังคัมสืบต่อไปได้

จึงกล่าวได้ว่าคำว่า “สันติเชิงโลกียะ” นั้นเป็น “ภาวะที่ไร้ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม” ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่าน ๆ มา มีข้อที่น่าสนใจจากนักวิชาการทางด้านสันติวิธี คือ ท่าน ศ.ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันต์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “สันติวิธี” เอาไว้ ซึ่งแน่นอนว่าเป็นความหมายในเชิงโลกียะ หรือเป็นความหมายในลักษณะสากลทั่วไปว่า “สันติวิธี คือ คำซึ่งรวบรวมวิธีการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งในหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งการประท้วง การไม่ให้ความร่วมมือ การเข้า

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๐.

แทรกแซงโดยตรง โดยการกระทำทั้งหมดนี้ ผู้กระทำการหรือเว้นจะกระทำการบางอย่าง ดำเนินการของตนโดยไม่ใช้ความรุนแรง โดยเฉพาะความรุนแรงทางกายภาพ”^{๔๓} ด้วยเหตุที่การใกล้เคียงข้อพิพาทมีเป้าหมายเพื่อสันติ และที่น่าสนใจคือ การนำไปสู่เป้าหมายแห่งสันตินั้นเราใช้คำว่า “สันติวิธี” คือกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทเป็นทางเดินไปสู่เป้าหมายแห่งสันติ แต่สันติวิธีในบริบทนี้มีได้คำนึงถึงเบื้องลึกทางจิตใจมากนัก เป็นแต่เพียงวิธีการที่จะกระทำการให้บรรลุเป้าหมายโดยไม่ใช้ความรุนแรงทางกายภาพ แต่ในมุมมองของงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นความหมายของคำว่า “สันติ” ที่เป็นภาวะอันไร้ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือคำนึงถึงทั้ง “สันติภายใน” และ “สันติภายนอก” ดังนั้นคำว่าสันติวิธีในที่นี้คือ “วิธีการที่จะทำการระงับความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงทั้งทางด้านจิตใจและกายภาพ” ซึ่งอาจแตกต่างจากหลักสากลทั่วไปอยู่บ้าง ทั้งนี้เพื่อมุ่งประสงค์ให้การแก้ปัญหาความขัดแย้งสามารถแก้ได้ถึงรากเหง้าของความขัดแย้งที่แท้จริง และเมื่อนำคำว่า “สันติวิธี” มาเชื่อมกับคำว่า “พุทธ” ซึ่งหมายถึงความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบาน หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึงพระพุทธเจ้าโดยตรง และเมื่อนำคำว่า “พุทธ” มาสมทบกับคำว่า “สันติวิธี” จนได้เป็นคำว่า “พุทธสันติวิธี” หรือในความหมายเดียวกับคำว่า “สันติวิธีเชิงพุทธ” ซึ่งในเรื่องนี้พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๔๔} ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้า หรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ” ซึ่งเมื่อขยายความคำว่า “จัดการอย่างสันติ” หมายถึง “การใช้วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีทุกชนิดที่มีอยู่เข้าไปจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม” ความสอดคล้องกันประการหนึ่งระหว่างการใช้ร่วมกันอย่างสันติ หรือ “สังคมแห่งสันติ” กับ “พุทธสันติ-วิธี” คือ “สังคมแห่งสันติ” จัดได้ว่า “เป็นสังคมที่ไร้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม” แต่สังคมดังกล่าวยังมีความขัดแย้ง และบางครั้ง หรือบางสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวได้พัฒนาตนเองไปสู่จุดที่ “สังคมไร้สันติ” หรือ “ปราศจากสันติ” จึงมีความจำเป็นต้องใช้ “วิธีการเชิงสันติ” เข้าไป “จัดการความขัดแย้งแบบสันติ” หรือ จัดการความรุนแรงแบบสันติ”

สำหรับมุมมองของนักสันติวิธีโดยรวมแล้ว นักสันติวิธีทั้งหลายย่อมเห็นตรงกันว่า การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีก็มีได้เป็นหลักประกันว่า ทุกกรณีต้องสำเร็จ หรือทุกวิธีสามารถ “สร้างสันติภายนอก” ให้เกิดขึ้นแก่ “บุคคล” หรือ “กลุ่มบุคคล” ในสังคมได้ แต่บางกรณีสันติวิธีอาจจะใช้ไม่ได้ก็ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว สันติวิธีอาจจะไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุดก็ได้ แต่ในปัจจุบันนี้ นักสันติวิธีมีความคิดสอดคล้องกันว่า วิธีที่ดีที่สุดขณะนี้ที่มนุษย์มีอยู่และค้นพบคือ “สันติวิธี” ที่จะนำไปสู่เป้าหมายคือ “สันติ” หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง หากจะมองในมิติของพระพุทธศาสนา ก็คือ วิธีที่ดีที่สุดที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบในการจัดการความขัดแย้งก็คือ “พุทธสันติวิธี” ถึงกระนั้น สันติวิธีของพระองค์สามารถเป็นหลักฐานที่สำคัญในการบอก นักสันติวิธีทุกคนที่เห็นตรงกันในประเด็นที่ว่า “สันติวิธีอาจจะใช้ไม่ได้ในทุกกรณี ทุกเหตุการณ์ และทุกวิธี” บางกรณี บางวิธี บางเหตุการณ์อาจจะล้มเหลวก็ได้ ซึ่งข้อสมมติฐานนี้ได้รับการพิสูจน์โดยพระพุทธเจ้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ที่สำคัญที่สุดไม่ว่า

^{๔๓} ชัยวัฒน์ สถาอานันต์, *Nonviolence สันติวิธี เส้นทางสู่สันติภาพ*, (กรุงเทพมหานคร: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๓๕.

^{๔๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), *พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง*, หน้า ๓๖๒-๓๖๕.

จะใช้วิธีใดในการแก้ปัญหา ให้คำนึงถึงเป้าหมายคือคำว่า “สันติ” คือความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน และเมื่อกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการแห่งสันติวิธี จึงกล่าวได้ว่าเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ “สันติ” นั่นเอง

๓.๓.๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

โดยทั่วไปแล้วหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น นับได้ว่าพระพุทธองค์ได้บัญญัติขึ้นเพื่อล้วนแต่เพื่อสร้างสันติทั้งสิ้น ถ้าเราเข้าใจความหมายของคำว่าสันติจากที่ได้อธิบายในหัวข้อที่ผ่านมา เราก็จะเข้าใจว่าหลักการทางพระพุทธศาสนาไว้เพื่อสร้างสันติอย่างชัดเจน สำหรับในที่นี้ผู้วิจัยขอยกเอาหลักธรรมที่เป็นหัวข้อเด่นๆที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการสร้างสันติภาพ ดังนี้

๓.๓.๒.๑ การควบคุมสติ (Mindfulness) การควบคุมสติเป็นการควบคุมทางด้านอารมณ์ที่จะแสดงออกมาภายนอก สิ่งที่สำคัญที่สุดในกระบวนการของการไกล่เกลี่ยผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางนั้น จะต้องมีความรู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อที่จะได้ช่วยให้คู่กรณีเรียกสติกลับคืนมาหรือ มีสติมากขึ้น เพราะเมื่อต่างฝ่ายต้องมาเผชิญหน้ากันบรรยากาศย่อมตึงเครียด คุกรุ่นไปด้วยโทสะและความระแวงของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย คำว่า “สติ” ความหมายในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ได้ให้ความหมายว่า “ความระลึกได้, นึกได้, ความไม่เผลอ, การคุมใจไว้กับกิจ หรือคุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง”^{๔๕} ในทางคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะเน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมาก ในการปฏิบัติจริยธรรมทุกขั้นตอน การดำเนินชีวิต หรือการประพฤติปฏิบัติโดยมีสติกำกับอยู่เสมอ มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า “อปปมาท” คือความไม่ประมาท จัดเป็นองค์ประกอบภายนอกทั้งโยนิโสมนสิการและอปปมาทธรรม สติ หรืออปปมาทธรรม จึงเป็นแกนนำของหลักธรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย เพราะเป็นตัวควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะคนกลางจะต้องควบคุมสติของตนเองให้ได้ก่อนจึงจะสามารถควบคุมสถานการณ์หรือควบคุมสติคู่กรณีได้ ซึ่งพระไพศาล วิสาโล^{๔๖} ได้กล่าวไว้ว่า “อุปสรรคที่ทำให้ความขัดแย้งแก้ได้ยาก ก็คืออารมณ์ของคู่ขัดแย้ง” ซึ่งผู้วิจัยก็ประสบกับปัญหานี้ในระหว่างการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท วิธีการที่ดีที่สุดก็คือปล่อยให้คู่กรณีได้พูดระบายไปก่อน หากการระบายนั้นไม่เป็นการว่ากล่าว ตำหนิ เสียดีฝ่ายตรงข้าม ทั้งนี้เพื่อให้อารมณ์ของคู่ขัดแย้งได้คลี่คลายลง การแยกเจรจากับคู่กรณีที่ละฝ่ายก็เป็นทางหนึ่งที่สามารถทำให้คู่กรณีได้ระบายอารมณ์โดยที่ไม่กระทบกระทั่งกับฝ่ายตรงข้าม เป็นการให้คู่กรณีได้ระบายอารมณ์ออกไปบ้าง ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นต้องสามารถคุมสติได้ตลอดเวลาในระหว่างการไกล่เกลี่ย

การควบคุมสติที่สำคัญสำหรับผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ การควบคุมไม่ให้กุศลมูลอันได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ เข้ามาครอบงำ อกุศลมูล ๓ เป็นมูลแห่งวิเวกาทิการณ ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวไว้ ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย มีจิตโลภ มีจิตโกรธ มีจิตหลง วิเวกกัน แม้แต่กุศลมูล ๓ ก็เป็นมูลแห่งวิเวกาทิการณ คือภิกษุทั้งหลาย มีจิตไม่โลภ มีจิตไม่โกรธ มีจิตไม่หลงวิเวกกัน”^{๔๗}

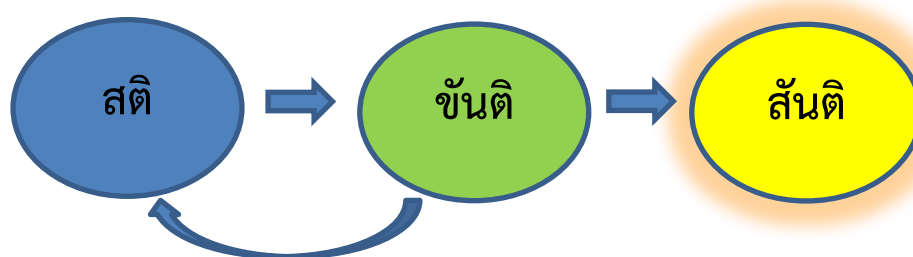
^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, ๒๕๕๒, หน้า ๓๙๕.

^{๔๖} พระไพศาล วิสาโล, สันติภาพ สันติวิธี: การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.visalo.org/article/p_kamKlaiKlear.htm, [๑๑ มิ.ย. ๒๕๖๑].

^{๔๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๒-๓๓๕.

๓.๓.๒.๒ หลักชั้นติธรรม ชั้นติตามความหมายในพจนานุกรมพุทธศาสน^{๔๘} หมายความว่า “ความอดทน คือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ความหนักเอาเบาสู้ เพื่อบรรลุจุดหมายที่ดีงาม” สำหรับบริบทของ “ชั้นติ” ในเรื่องของการสร้าง “สันติ” ในที่นี้จะขอกล่าวในแง่ของ “สันติภายนอก” คือ ความอดทนที่เกิดขึ้นจากการที่เราถูกรบกวนโดยฝ่ายตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็น “โจทก์” หรือ “คู่กรณี” ของเราก็ดำเนิน ซึ่งคำว่า “ถูกรบกวน” นั้น อาจจะเป็นการถูกรบกวนทั้งทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ เช่น การด่า การทำร้าย การกล่าวเสียดสี การหมิ่นประมาท เป็นต้น แต่เราเองก็มีได้คำตอบ หรือกระทำร้ายตอบต่อคู่กรณีของเรา พระพุทธเจ้าและพระสาวกหลายรูปได้ชื่อว่า “เป็นนักชั้นติบุคคล” ดังจะเห็นได้จากกรณีที่น่ามาคั่นทียาได้จ้างทาสและกรรมกรไปด่าพระพุทธเจ้าว่า “เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน” เป็นต้น แต่สิ่งที่พระพุทธเจ้าแสดงออกมาคือ “ความอดทน” ในขณะที่พระอานนท์พยายามที่จะนิมนต์ให้พระองค์เสด็จไปที่อื่นเพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ดังกล่าว พระองค์ได้ชี้ให้เห็นว่า “การหนีไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง เพราะแท้ที่จริงแล้ว การหนีดังกล่าวไม่ได้มีเป้าประสงค์เพื่อที่จะหนีคนอื่น แต่เรากำลังหนีตัวเองที่ไม่สามารถอดทนต่อคำด่าได้”

การมีความอดทน (Tolerance) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าการมี “ชั้นติธรรม” ในหัวข้อหลักธรรมเพื่อสร้างสันติ ผู้วิจัยได้นำเสนอชั้นติธรรมในบริบทขององค์รวมของการสร้างสันติภาพ ซึ่งเป็นลักษณะของการแสดงชั้นติธรรมออกมาทางภายนอก แต่สำหรับ ชั้นติธรรมในบริบทของการเป็นผู้ไกลเกลี่ยนั้น ผู้วิจัยขอกล่าวในลักษณะของคุณสมบัติภายในของผู้ทำหน้าที่ไกลเกลี่ยข้อพิพาทในลักษณะของการสร้างสันติภายใน ซึ่งในบทสวดโอวาทปาติโมกขคาถา บทหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ขันติ ปรมัตโป ตีติกขา, ขันติคือความอดกลั้น เป็นธรรมเครื่องเผือกเลสอย่างยิ่ง”^{๔๙} ในการไกลเกลี่ยข้อพิพาทนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ทำหน้าที่ไกลเกลี่ยข้อพิพาทต้องมีความอดทน ซึ่งในลำดับของความอดทนนี้ กล่าวได้ว่า เริ่มมาจากการมีสติก่อน หรือเราจะเรียงลำดับของการเกิดของสันติ ได้ว่า สติเป็นฐานแห่งชั้นติเพื่อสร้างสันติ โดยสามารถสร้างเป็นโมเดลพื้นฐานได้ดังนี้

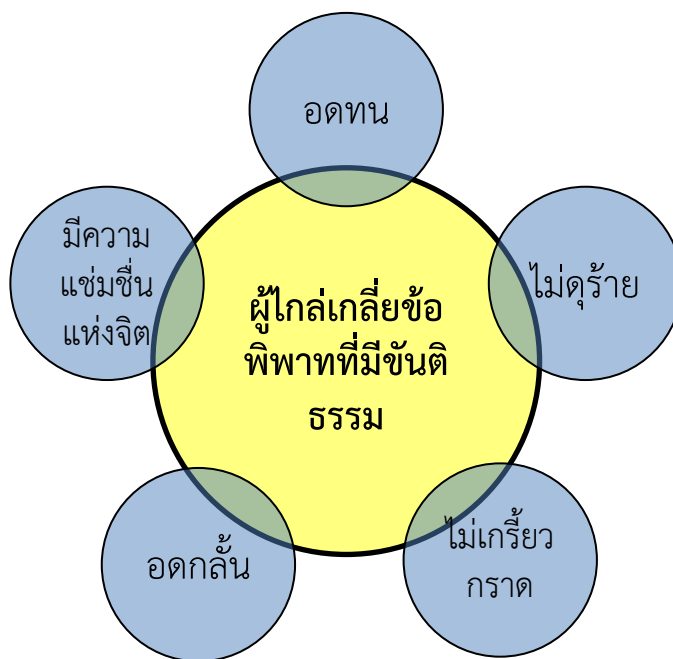
แผนภาพที่ ๓.๕ แสดงการสร้างสันติด้วยสติและขันติ

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่า สติเป็นตัวสร้างขันติและก่อให้เกิดสันติภาพ อาจกล่าวได้ว่าสติเป็นตัวที่กำหนดอยู่ภายในให้เกิดขันติซึ่งเป็นการข่มจิตข่มอารมณ์อยู่ภายในเช่นเดียวกัน จนปรากฏออกมาเกิดเป็นสันติที่ปรากฏให้เห็นภายนอก จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่าสติและขันตินั้นเป็นตัวควบคุมซึ่งกันและกันอยู่ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า สติก่อให้เกิดขันติ และขันติเป็นตัวคอยควบคุมให้เกิดสติอีกที

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๒

^{๔๙} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

หนึ่งเป็นลักษณะที่ต้องพึ่งพากัน ผู้ที่มีขันติธรรมคือผู้ฝึกตนดีแล้วดังที่กล่าวในคัมภีร์พระไตรปิฎก “เราเรียกผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นต่อคำด่า การทุบตี และการจองจำ มีขันติธรรมเป็นพลัง มีพลังใจเข้มแข็งว่า เป็นพราหมณ์”^{๕๐} ดังนั้นผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรฝึกตนให้มีขันติธรรม โดยเริ่มจากการฝึกเจริญสติ หรือเป็นผู้ที่ระลึกถึงในขันติธรรมดีแล้ว คือเป็นผู้ที่มีลักษณะตามที่แสดงในพระอภิธรรมปิฎก กล่าวคือ “มีความอดทน มีกริยาที่อดทน มีความอดกลั้น ไม่ดุร้าย ไม่เกรี้ยวกราด มีความเข้มแข็งแห่งจิต”^{๕๑} จากความหมายของขันติธรรมบทนี้ ผู้วิจัยสามารถแสดงถึงคุณลักษณะของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทผู้มีขันติธรรมได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๖ แสดงคุณสมบัติด้านขันติธรรมของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (ผู้วิจัย)

กล่าวโดยสรุปคุณสมบัติเชิงรับประการสำคัญที่ นักสันติวิธีพึงตระหนักคือ “ขันติธรรม” ดังที่พระองค์ได้ตรัสสรุปในประเด็นนี้ว่า “สมณะในธรรมวินัย ไม่ด่าตอบบุคคลผู้ด่าอยู่ ไม่เสียดสีตอบบุคคลที่เสียดสีอยู่ ไม่ประหารตอบบุคคลผู้ประหารอยู่”^{๕๒}

๓.๓.๒.๓ การไม่มีอคติ ในที่นี้จะกล่าวถึง อคติ ๔ หรือหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นกลาง ความหมายของ “อคติ ๔” หมายถึง “ฐานะอันไม่พึงถึง, ทางความประพฤติที่ผิด, ความลำเอียง มี ๔ คือ ๑.ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก ๒.โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ๓.โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง ๔.ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว”^{๕๓} ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ความไม่ลำเอียงหรือความเป็นกลาง เป็นสิ่งสำคัญ ในการนำมาซึ่งความยุติธรรมที่เกิดขึ้น ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องฟังอย่างตั้งใจและฟังอย่างใจ

^{๕๐} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๔๕๘/๕๗๘.

^{๕๑} อภิ.สง.(ไทย) ๓๔/๑๓๔๘/๓๓๗.

^{๕๒} อง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๕๔/๕๒๙.

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๗๒.

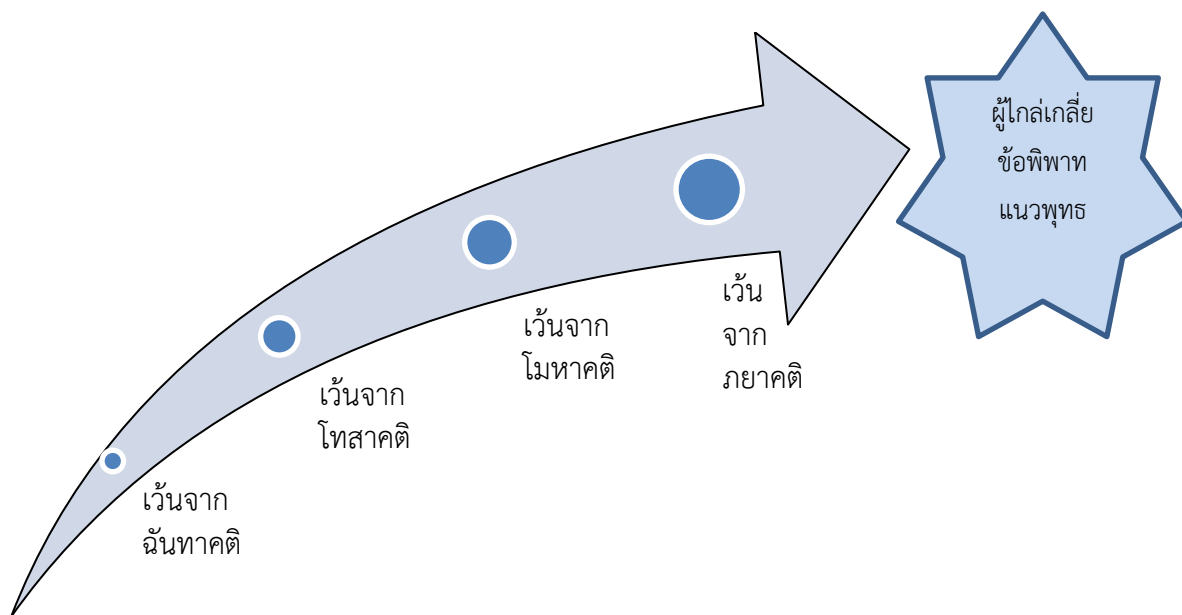
เป็นกลาง ไม่มีอคติ ซึ่งโดยปกติผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางไม่ควรเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ถึงกระนั้นด้วยความที่มนุษย์ผู้ที่ยังมีกิเลส หากไม่ระมัดระวังในเรื่องอคติ ไม่มีสติคอยกำกับ ก็อาจจะเกิดอคติโดยไม่รู้ตัวได้ ถึงแม้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางจะไม่มีอำนาจในการตัดสินปัญหาก็ตาม แต่หากผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่โดยมีอคติ ก็ยากที่จะไกล่เกลี่ยได้สำเร็จ เพราะอีกฝ่ายหนึ่งอาจจะรู้สึกว่ามีประโยชน์กับตน ในเรื่องนี้พระไพศาล วิสาโล^{๕๔} ได้กล่าวไว้ว่า “ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องช่วยหาทาง**ขจัดอคติหรืออคุศลมูล**ในใจของคู่ขัดแย้งให้ได้” ผู้วิจัยมองว่า ก่อนที่จะหาทางขจัดอคติหรืออคุศลมูลในใจของคู่ขัดแย้ง ผู้ไกล่เกลี่ยต้องขจัดอคติหรืออคุศลมูลในใจของตัวเองก่อน ซึ่งในเรื่องนี้ สุขาย จอกแก้ว^{๕๕} ที่ได้กล่าวไว้ในเรื่องของหลักปฏิบัติของผู้ไกล่เกลี่ยไว้ว่า “ธรรมะที่เป็นหัวใจสำคัญสำหรับผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยนั้น นอกจากจะต้องมีใจเป็นธรรม เป็นกลางแล้ว จำเป็นต้องเว้นจากอคติ ๔ ประการ กล่าวคือ ต้องไม่มีอคติ ต้องไม่มีความลำเอียง ๔ ประการดังนี้คือ

- ๑) ลำเอียงเพราะความรักใคร่กัน เรียกว่า **ฉันทาคติ**
- ๒) ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกว่า **โทสาคติ**
- ๓) ลำเอียงเพราะเขลา (ไม่รู้จริง) เรียกว่า **โมหาคติ**
- ๔) ลำเอียงเพราะกลัว เรียกว่า **ภยาคติ**

หากผู้ไกล่เกลี่ยมีความลำเอียง หรือประพฤติดังกล่าวไปทางไม่ควรประพฤติ หรือไม่มีใจเป็นธรรม เป็นกลาง ดังกล่าวนี้แล้ว ก็จะทำให้ความยุติธรรมไม่ได้ กล่าวคือ ไม่มีความเป็นธรรมเลย ซึ่งความไม่เป็นธรรมในสังคมส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพราะคนเรามีอคติ ๔ ประการ” ในเรื่องนี้ผู้วิจัยขอแสดงแผนภูมิของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแนวพุทธที่เว้นจากอคติทั้งสี่ประการ อันเป็นคุณสมบัติภายในของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางพุทธสันติวิธีข้อหนึ่งดังนี้

^{๕๔} พระไพศาล วิสาโล , “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2** , รวบรวมจัดพิมพ์โดย ศูนย์ระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร: บริษัทแอดทีฟพรีน จำกัด, ๒๕๕๖): ๘๓ -๘๖.

^{๕๕} สุขาย จอกแก้ว , “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2** , รวบรวมจัดพิมพ์โดย ศูนย์ระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร: บริษัทแอดทีฟพรีน จำกัด, ๒๕๕๖): ๑๙๘.

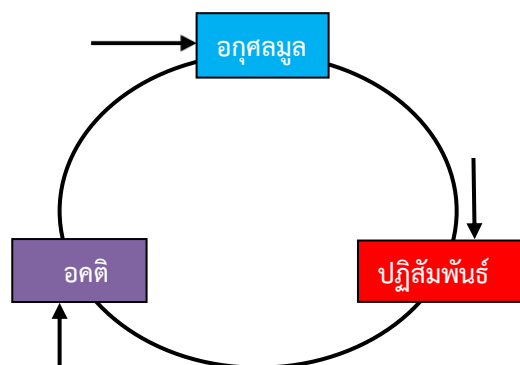

แผนภาพที่ ๓.๗ แสดงผู้ไกลเกลียดแนวพุทธซึ่งเว้นจากอคติ (ผู้วิจย)

จากแผนภูมิผู้วิจยอธิบายได้ว่า ผู้ไกลเกลียดแนวพุทธหรือผู้ไกลเกลียดโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น ต้องสามารถเว้นจากอคติทั้งสี่ได้ กล่าวคือ ในระหว่างการทำหน้าที่ไกลเกลียด ผู้ไกลเกลียดจะต้องไม่มีอคติเพราะรัก เพราะชอบ ไม่มีอคติเพราะไม่รัก ไม่ชอบ ไม่มีอคติเพราะความลุ่มหลง ความไม่รู้ ไม่มีอคติเพราะความเกรงกลัว เหล่านี้หากผู้ทำหน้าที่ไกลเกลียดข้อพิพาทปฏิบัติได้ จึงจะถือว่าเป็นผู้ไกลเกลียดข้อพิพาทตามแนวทางพุทธสันติวิธีที่ปราศจากอคติที่สมบูรณ์

หลักการที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาคือหลักการให้ความสำคัญกับ อกุศลมูล^{๕๖} นั่นคือต้องเข้าใจว่า อกุศลมูลเป็นตัวการ ตั้งแต่เป็นตัวการให้เกิดความขัดแย้ง เป็นตัวการให้เกิดความไม่ไว้วางใจ เป็นตัวการให้เกิดอคติ และเป็นตัวการแห่งปฏิสัมพันธ์ เป็นวงจรสืบเนื่องไป

^{๕๖} พระไพศาล วิสาโล, “การไกลเกลียดแบบพุทธ”, อ้างใน *หลักศาสนากับการไกลเกลียดข้อพิพาท*, รวบรวมจัดพิมพ์โดย สำนักกระบวนข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๖): ๘๐-๘๗.

แผนภาพที่ ๓.๘ แสดงวงจรอกุศลมูล (พระไพศาล วิสาโล)

การใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธ คือต้องแก้ความขัดแย้งที่อกุศลมูล โดยเริ่มตั้งแต่การตั้งสติที่ตัวผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทตัวคู่พิพาทก่อนโดยอย่าให้อกุศลมูลเข้ามาปฏิสัมพัทธ์ภายในจิตของตนและต่อมาจึงเข้ามาแก้ไขตัวคู่กรณี โดยต้องพยายามลดอกุศลมูล ที่เป็นตัว ทัศนคติ ตัณหา มานะของคู่กรณีสำหรับตัวผู้ใกล้เคียงนั้นต้องไม่มีอคติทั้ง ๔ ประการ โดยในระหว่างใกล้เคียงต้องพยายามโน้มน้าวให้คู่กรณีไม่มีอคติไปด้วย และต้องพยายามหาทางลดตัวอกุศลมูลที่เป็น ทัศนคติ ตัณหา มานะ ของคู่พิพาทให้ได้ โดยการตั้งคำถามให้คิด ดังเช่นพระพุทธเจ้าได้ตั้งคำถามให้เหล่ากษัตริย์ที่กำลังจะทำสงครามแย่งชิงน้ำในลุ่มน้ำโรหิณี ว่า “ระหว่างน้ำกับกษัตริย์ พวกท่านคิดว่าอะไรมีค่ามากกว่ากัน” การตั้งคำถามให้คิด ทำให้คู่พิพาทได้คิดด้วยตนเองและเข้าใจปัญหาด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การลด ทัศนคติ ตัณหา มานะ ลงไปได้ในที่สุด คำถามที่ผู้ใกล้เคียงถามควรจะเป็นคำถามเปิด ซึ่งจะปล่อยให้คู่พิพาทได้คิดอย่างอิสระด้วยตนเอง

๓.๓.๒.๔ หลักพรหมวิหารธรรม การมีพรหมวิหารธรรม ความหมายของพรหมวิหารธรรมตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ “พรหมวิหาร” หมายถึง “ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ มี ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา ในบริบทนี้ ผู้วิจัยมีแนวคิดที่ว่า ผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทนั้นถือเป็นผู้ที่มีคุณความดียิ่งใหญ่ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ผู้ใดเมื่อชนเหล่าอื่นล่วงเกินกัน เขาสามารถประสานชนเหล่านั้นได้ด้วยตัวเอง ผู้นั้นแหละเป็นผู้ยอดเยี่ยม”^{๕๗} ผู้ยอดเยี่ยมในที่นี้ผู้วิจัยตีความหมายเดียวกับผู้ที่มีคุณความดีที่ยิ่งใหญ่ คือผู้ที่มีคุณสมบัติดังนี้

- เมตตา คือมีความตั้งใจปรารถนาดี มุ่งตรงต่อจุดหมายที่บริสุทธิ์
- กรุณา คือ มีความสงสาร มีจิตเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
- มุทิตา คือ การแสดงความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข
- อุเบกขา คือ การมองตามความเป็นจริง เป็นการมองที่เห็นบุคคลที่จะได้รับผลดีหรือผล

ชั่วตามสมควรแก่เหตุประกอบ

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๙.

^{๕๘} พุ.ชา.จตุกก.(ไทย) ๒๗/๔๘/๑๖๖.

หลักการสำคัญของ “พรหมวิหารธรรม” นี้ประกอบไปด้วย “เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” ชุดของแนวคิดนี้ประกอบไปด้วยแนวคิดเชิงรับ ได้แก่ “เมตตา และอุเบกขา” และแนวคิดเชิงรุก ได้แก่ “กรุณาและมุทิตา” โดยมี “ปัญญา” เป็นตัวกำกับหรือมีผู้บัญชาการคอยอยู่เบื้องหลังแนวคิดดังกล่าว หลักการเหล่านี้ พระพุทธเจ้ามักจะใช้ควบคู่กันอยู่เสมอ จะเห็นว่า เมื่อพระองค์ใช้หลัก “เมตตาธรรม” ต่อเพื่อนมนุษย์ พระองค์ก็มักจะมีใช้หลัก “กรุณา” ควบคู่กันไปด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ “พระคุณทั้งสาม” ของพระองค์ ได้แก่ “พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และพระปัญญาคุณ”

หากเทียบหลักการนี้เข้ากับ “พรหมวิหารธรรม” ก็คือ “พระบริสุทธิคุณ” นั้นเปรียบประดุจความรักที่บริสุทธิ์และงดงามที่พระองค์มีต่อสรรพสัตว์ โดยอาศัย “เมตตา” เป็นพื้นฐานจึงทำให้พระองค์มีความ “กรุณา” จึงเสด็จไปโปรดหมู่สัตว์ทั้งหลายที่ประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น ช่วยเยียวยารักษาสภาพจิตของบุคคลที่ต้องสูญเสียญาติอันเป็นที่รัก ไม่ว่าจะเป็นนางวิสาขา นางปฏาจารา นางกิสาคโคตมี เป็นต้น และยังรวมไปถึงพระภิกษุที่มีต่อพระเทวทัตต์ หรือ ช้างนาฬาคีรี ซึ่งไม่ได้แตกต่างไปจากพระภิกษุที่มีพระองค์มีต่อพระราหุลแต่ประการใด แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ทั้ง “เมตตา” และ “กรุณา” จะถูกควบคุม กำกับ และสนับสนุนโดย “พระปัญญา” ของพระองค์ ซึ่งหน้าที่สำคัญก็คือการสอดส่องตัวปัญญาและกรุณาว่าควรจะมี รัก สงสาร และช่วยเหลือใคร อะไร ที่ไหน เมื่อใด และอย่างไร และในบางสถานการณ์ พระองค์ก็ได้บูรณาการแนวคิดทั้งชุด ดังจะเห็นได้จากการแต่งตั้งอัครสาวกหรือ “เอตทัคคะ” ในแต่ละด้าน เหล่านี้คือภาพใหญ่ ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้แนวคิดเชิงรุก และ เชิงรับ อย่างสอดประสาน และผสมกลมกลืนกันเป็นเนื้อเดียว

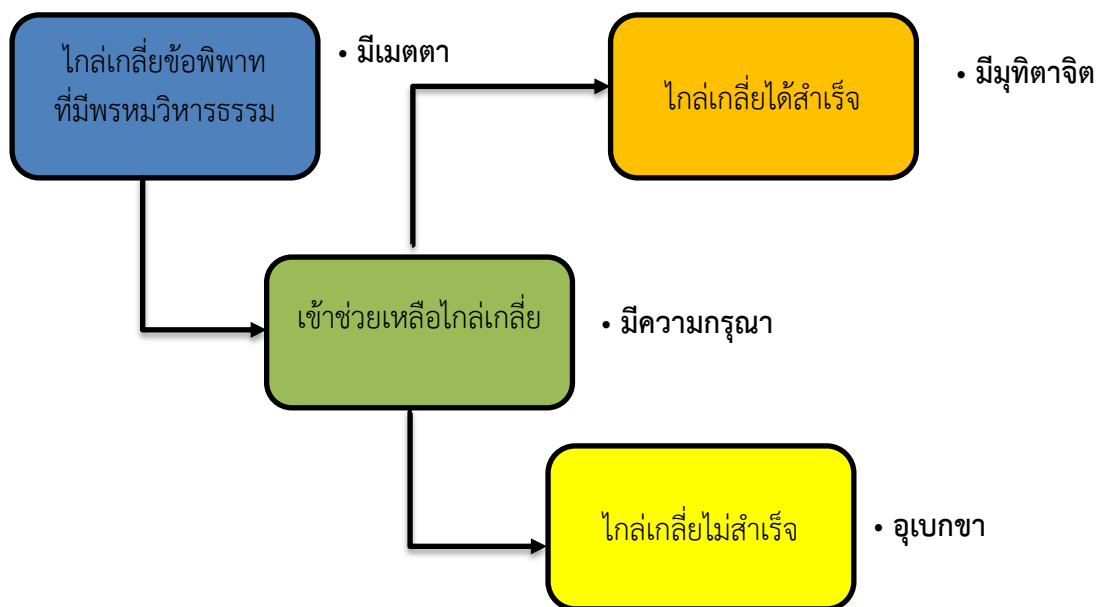
ในการจัดการความขัดแย้ง เมตตาถือว่าเป็นแนวคิดหรือหลักธรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตที่มีเมตตาจะเป็นจิตที่ปราศจากโทสะ ความไม่ประทุษร้าย ผู้ที่มีจิตที่เต็มไปด้วยโทสะ มักจะประทุษร้ายทั้งตัวเองและผู้อื่น เพราะโทสะนั้นเป็นกิเลสที่บดบังให้มืดมิด เห็นผิดเป็นชอบ เห็นชั่วเป็นดี จะทำให้ผู้นั้นมีพฤติกรรมไปในทางที่ไม่เหมาะสม ไม่พึงประสงค์เพราะให้โทษและสร้างความเสียหายต่อตนเองและผู้อื่น

การดับโทสะนั้น ไม่จำเป็นต้องใช้ศาสตราวุธเหมือนการฆ่าสัตว์ เพียงแต่พัฒนาจิตใจให้มีเมตตา ดังปฐมอาฆาตวินยสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการเจริญเมตตาเพื่อละความอาฆาตที่เกิดขึ้นในจิต ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นที่ระงับ ความอาฆาตซึ่งเกิดขึ้นแก่ภิกษุโดยประการทั้งปวง ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือความอาฆาต พึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใดพึงเจริญเมตตาในบุคคลนั้น ความอาฆาตพึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงเจริญกรุณาในบุคคลนั้น ความอาฆาตพึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงเจริญมุทิตาในบุคคลนั้น ความอาฆาตพึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงเจริญอุเบกขาในบุคคลนั้น ความอาฆาตพึงบังเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงถึงการไม่นึกไฝ่ใจในบุคคลนั้น ความอาฆาต พึงเกิดขึ้นในบุคคลใด พึงนึกถึงความเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตนเป็นทนายแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึง จักทำกรรมใดดีก็ตาม ชั่วก็ตามจักเป็นทนาย (ผู้รับผล) ของกรรมนั้นดังนี้ ...”^{๕๙}

^{๕๙} อภ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๑/๒๖๕-๒๖๖.

จากที่กล่าวมาในเรื่องพรหมวิหารธรรม จะพบว่าเมตตาเป็นหัวข้อสำคัญ โดยเฉพาะผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องมีความเมตตาเป็นที่ตั้ง ตามมาด้วยความกรุณา เข้าเอื้อเพื่อช่วยเหลือแนะนำเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้ง ครั้นเมื่อไกล่เกลี่ยจนประสบผลสำเร็จก็มีมุทิตาจิต ยินดีด้วยเมื่อไกล่เกลี่ยให้เขาสำเร็จ ตกลงกันได้และ คั่นดีกัน หากกระทำการไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จด้วยการพยายามอย่างเต็มความสามารถแล้วก็ให้อ้อ อุเบกขา คือการมองตามความเป็นจริง เป็นการมองที่เห็นบุคคลที่จะได้รับผลดีหรือผลชั่วตามสมควรแก่เหตุประกอบ ซึ่งสามารถแสดงเป็นขั้นตอนในรูปของแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๙ แสดงคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีพรหมวิหารธรรม (ผู้วิจัย)

อย่างไรก็ตาม “พรหมวิหารธรรม” จัดได้ว่าเป็นแนวคิดเชิงรุกและเชิงรับที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานสำคัญ และเป็นหลักการที่นักสันติวิธีหรือผู้ที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในหัวใจ มิฉะนั้นแล้ว สันติวิธีที่ไร้พรหมวิหารธรรมไม่แตกต่างจากมิดที่ไร้ฝัก หรือ ระเบิดที่ไร้สลักนรภัย ซึ่งอาจจะก่อผลเสียแก่นักสันติวิธี สถานการณ์ต่างๆ นักสันติวิธีเข้าไปเกี่ยวข้อง และวิธีแห่งสันติจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มี “พรหมวิหารธรรม” เป็นพื้นฐาน

๓.๓.๒.๕ หลักการวธธรรม^{๖๐} คำว่า “การวธ” ตามความหมายในพจนานุกรมพุทธศาสน^{๖๑} มีความหมายว่า “ความเคารพ, ความเอื้อเฟื้อ, ความใส่ใจมองเห็นความสำคัญที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ ให้ถูกต้องเหมาะสม มี ๖ อย่างคือ ๑.พุทธคารวตา ความเคารพในพระพุทธเจ้า ๒.ธมมคารวตา ความเคารพในพระธรรม ๓.สงฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์ ๔.สิกขาการวตา ความเคารพในการศึกษา ๕.อปปมาทการวตา ความเคารพในความไม่ประมาท ๖.ปฎิสันถการวตา ความเคารพในปฎิสันถการ คือ การต้อนรับปราศรัย” ในบริบทนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าในสามข้อแรกนั้นเป็นเรื่องปกติที่ชาวพุทธทั้งหลายต้องมีความเคารพต่อพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ดังนั้นผู้วิจัย

^{๖๐} ๐.สตตก. (ไทย) ๒๓/๗๐/๑๐๕. ดูเพิ่มเติมใน ๐.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๒-๓๘/๔๘-๕๕.

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๐.

จึงขอยกเอาหลักหรือข้อสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ชัดเจน คือ หลักการธรรม ๓ ข้อหลัง กล่าวคือ หลักสิกขาการวตา หลักอุปมาทการวตา และ หลักปฏิสนธการการวตา มาอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

หลักสิกขาการวตา ในบริบทของผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ การเคารพซึ่งข้อมูล หรือองค์ความรู้นั้น ซึ่งข้อมูลนั้นได้ชื่อว่าเป็น “ทุนทางความคิด” ที่เราสามารถจะแปรรูปไปสู่ผลในเชิงปฏิบัติต่อไป การเคารพข้อมูล หรือองค์ความรู้ที่ได้รับก่อให้เกิดผลเชิงบวกเกี่ยวกับ ที่มาของของข้อมูล ซึ่งที่มาของข้อมูลนั้น อาจจะมาจกตัวบุคคล ซึ่งเราก็กต้องเคารพในตัวบุคคล โดยรู้จักรับฟังข้อมูลอย่างตั้งใจ ฟังข้อมูลของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายอย่างเคารพ การฟังอย่างเคารพ ก็คือการฟังอย่างตั้งใจนั่นเอง นอกจากนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคนกลางต้องหาความรู้อยู่เสมอ การชวนหาความรู้ก็เป็นการสร้าง “ทุนทางความคิด” ที่สามารถแปรรูปไปเป็นแนวทางปฏิบัติได้นับเป็น “สิกขาการวตา” อย่างแท้จริง

หลักอุปมาทการวตา หลักนี้คือ “ความไม่ประมาท” ดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยอย่างมี “สติ” ความไม่ประมาทในข้อนี้ ผู้วิจัยมองว่า ผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องไม่เร่งร้อน ต้องไม่หวังผลหรือเก็งผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ต้องคำนึงถึงหลักการของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอยู่เสมอ ไม่ประมาทในวิธีการและไม่ประมาทในตัวบุคคล คำว่า “ไม่ประมาทในตัวบุคคล” ในที่นี้ก็คือการไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือแสดงความรังเกียจต่อคู่กรณี

หลักปฏิสนธการการวตา คือการรู้จักพูดรู้จักเจรจาในระหว่างกระบวนการไกล่เกลี่ย การปล่อยโอกาสให้แต่ละฝ่ายได้พูดเท่ากันอย่างเหมาะสม คำว่าเท่า ๆ กันในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงเวลาในการพูดต้องเท่ากันแต่ให้อีกคู่กรณีแต่ละฝ่ายได้พูดพอ ๆ กัน ไม่ปิดกั้นการพูดของคู่กรณีฝ่ายใด ปล่อยให้เขาได้ชี้แจงตามความปรารถนา โดยคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกำหนดกติกาไว้ให้ และเคารพในกติกานั้น ผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยต้องเคารพในหลักการเจรจา และรู้จักเจรจาเพื่อกำหนดกรอบ กติกาในการเจรจา เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเจรจาที่มีความราบรื่น สบาย ๆ ก็คือเคารพในการเจรจาของตนเองและเคารพในการเจรจาของคู่กรณี รู้จักจังหวะเวลาในการพูดและให้โอกาสแก่คู่กรณี

การแสดงออกซึ่งความเคารพ ให้เกียรติ หรือยกย่อง “องค์ประกอบที่สำคัญ” ดังกล่าว จัดได้ว่าเป็นหัวใจที่สำคัญอีกประการหนึ่งของนักสันติวิธี เพราะ

(๑) รัฐบุรุษอาวุโส นั้น ได้ชื่อว่า “อาวุโสโดยธรรม” ไม่ได้หมายถึงอาวุโสด้วยอายุ ฉะนั้นการเคารพบุคคลดังกล่าวย่อมหวังผลเลิศในแง่ของการได้รับความเอ็นดู ความรักและการสนับสนุนส่งเสริมในมิติต่าง ๆ จากท่านและได้รับการแนะนำพร่ำบอกประดุจการชี้มรรคที่ประมาณค่ามิได้อันส่งผลเชิงบวกต่อเราในลำดับต่อไป และในขณะเดียวกัน ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสังคม หรือคุุหส์เกิดขึ้นจากการไม่เคารพในรัฐบุรุษอาวุโส ดังจะเห็นได้จากกรณีของพระเทพทัตต์ หรือกรณีของพระภิกษุฉัพพัคคีย์ เป็นต้น

(๒) ข้อมูล หรือองค์ความรู้นั้น ได้ชื่อว่าเป็นทุนทางความคิดที่เราสามารถจะแปรรูปไปสู่ผลในเชิงปฏิบัติต่อไป การเคารพข้อมูล หรือองค์ความรู้ที่ได้รับก่อให้เกิดผลเชิงบวกเกี่ยวกับที่มาของข้อมูล เพราะปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหลายครั้งเกิดจากการที่เราไม่เคารพในข้อมูล และแหล่งที่มาของข้อมูล โดยมองว่า ข้อมูลดังกล่าวเกิดจากบุคคลที่เป็นคู่กรณีของเรา หรือเป็นของ “ฝ่ายเขา”

ไม่ใช่ “ฝ่ายเรา” ดังจะเห็นได้จากกรณีของพระปราณะ และพระภิกษุชาวเมืองวัชชี เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ กระบวนการแก้ปัญหาพบกันภาวะตบตันอยู่เสมอ เพราะการไม่เคารพข้อมูลในทุก ๆ ด้านนั่นเอง

(๓) ประชาคมหรือสังฆะ นั้นได้ชื่อว่าเป็นแหล่งหรือแอ่งที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งในแง่ของการมีส่วนร่วมเพื่อช่วยกันกรองหรือร่อนข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ทุกคนในประชาคมได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ และ ร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า “จากประชาคม เพื่อประชาคม โดยประชาคม”

จะเห็นว่า การก่อตัวของสถานการณ์ความขัดแย้งในหลายครั้ง มักจะเกิดจากกรณีของการ “ขาดความเคารพ” ฉะนั้น การที่จะป้องกันความขัดแย้งในระดับต้น ๆ จำเป็นที่ต้องอาศัยกระบวนการแห่ง “สังฆะ” หรือ “ประชาคม” เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่ในกรณีต่าง ๆ ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจและความเป็นใหญ่ให้แก่พระสงฆ์เป็นผู้มีอำนาจเต็มในการพิจารณาตัดสิน เช่น พิธีกรรมและการตัดสินคดีอิทธิกรต่าง ๆ ของสงฆ์ เป็นต้น แต่สำหรับในบริบทของการสร้างสันติ หมายถึง “ความเคารพผู้ใหญ่ หรือบุรุษอาวุโสผู้ทรงธรรมซึ่งทำหน้าที่ในการชี้มูลทรัพย์ให้แก่เรา ความเคารพในองค์ความรู้ที่เราได้รับการชี้แนะจากบุคคลอื่น และความเคารพที่ประชุม หรือมติที่ประชุม” การแสดงความเคารพ ยกย่อง ให้เกียรติ หรือให้ความสำคัญแก่ “บุคคล” “ข้อมูล หรือองค์ความรู้ธรรม” และ “ประชาคม” โดยลำดับ

ฉะนั้น กระบวนการของการเคารพ ให้เกียรติ และยกย่อง โดยไม่ดูหมิ่นดูแคลนบุคคล, องค์ความรู้ และ สังฆะ นอกจากเป็นหลักการที่มีผลต่อการดำรงอยู่และเสื่อมไปของพระธรรมแล้ว^{๖๒} ยังจัดได้ว่าเป็นหลักการสำคัญที่จะทำให้กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

๓.๓.๒.๖ หลักศีลธรรม คำว่า “หลักศีลธรรม” ในบริบทของการแก้ปัญหาความขัดแย้งนี้ คือ “ศีลห้า”^{๖๓} อันเป็นข้อปฏิบัติ วิธี หรือชุดของวิธีของแนวคิดที่จะนำสันติมาสู่สังคม ทั้งในระดับ สังคม ชุมชน ประเทศชาติ และโลก หลักการนี้จัดได้ว่าเป็นแนวคิดที่ว่าด้วย “การจัดระเบียบสังคม” เพื่อสร้างฐานแห่งสังคมให้กลายเป็น “สังคมแห่งสันติ” เป้าหมายของหลักการนี้ก็คือความเป็นสันติสุขของสังคม และความเป็นเอกภาพในความเป็นพหุภาพของสังคม

ศีลข้อที่ ๑ ได้ชี้ให้เห็นว่า “งดเว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป” หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต” หากถือเอาตามนัยนี้ทำให้เข้าใจว่า “ต้องฆ่าเท่านั้น” จึงถือได้ว่าเป็นการ “ผิดศีล” แต่เมื่อก้าวตามความหมายนี้ยังรวมถึงการเข้าไปเบียดเบียนทางกายภาพด้วยวิธีการที่รุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม ย่อมส่งผลกระทบต่อศีลข้อนี้ อย่างไรก็ตาม การตาย หรือการสิ้นชีวิตของสัตว์ที่เราเบียดเบียนย่อมจัดได้ว่าเป็นการสิ้นสุดของการทำผิดศีลข้อนี้ จุดสำคัญ คือการผิดศีลแต่ละข้อนั้นส่งผลเสียโดยตรงต่อสภาพจิตของปัจเจกบุคคลอยู่แล้ว แต่ความบกพร่องที่

^{๖๒} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๔/๒๕๒.

^{๖๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญญากร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๖๕-๑๖๙.

ผู้กระทำได้เกิดขึ้นในบางกรณีนั้น อาจส่งผลเสียต่อสังคม และสร้างความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรงในมิติอื่น ๆ ในสังคมด้วยก็ได้

แนวคิดเชิงรุกอันเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งของศีลข้อที่ ๑ คือ “การแสดงความเคารพต่อชีวิตของคนอื่น”, “การให้เกียรติต่อเจ้าของชีวิต” เหตุผลคือ มนุษย์ทุกคนก็รักชีวิตของตัวเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความรักเสมอด้วยตนไม่มี”^{๖๔} เพราะการรักตนเอง และหวังความอยู่รอดของชีวิตตัวเอง ดังกล่าวนี้อาจเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ต้องละทิ้งคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นมารดา บิดา และบุตรธิดา เป็นต้น^{๖๕} หรือต้องฆ่าสัตว์อื่น ๆ หรือทำร้ายสัตว์เพื่อแสวงหาพื้นที่ให้แก่ตัวเอง

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดแนวคิดเชิงรับ เพราะการเคารพและให้เกียรติในชีวิตของคนอื่นโดยมองว่ามนุษย์ต่างก็รักชีวิตของตัวเองดังกล่าวนี้อาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดการตระหนักรู้ว่า “สัตว์เหล่าอื่นรักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”^{๖๖} การตระหนักรู้ดังกล่าวนี้อาจทำให้มนุษย์คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการเบียดเบียน และทำลายชีวิตของคนอื่น หรือสัตว์อื่น ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตอกย้ำในประเด็นนี้ว่า

“เราต้องการมีชีวิต ไม่อยากตาย ปราศจากความทุกข์ เกลียดกลัวความทุกข์ ใครก็ตามที่มาทำลายชีวิตเราผู้ต้องการมีชีวิต ไม่อยากตาย ปราศจากความทุกข์ เกลียดกลัวความทุกข์ การกระทำของเขานั้น ย่อมไม่เป็นที่รักที่พอใจของเราเลย อนึ่ง แม้หากเราเองจะทำลายชีวิตบุคคลอื่น ผู้ต้องการมีชีวิต ไม่อยากตาย ปราศจากความทุกข์ เกลียดกลัวความทุกข์ การกระทำของเรานั้น ย่อมไม่เป็นที่รักที่พอใจของเขาเลย”^{๖๗}

“การเคารพ” และ “การตระหนักรู้” ในชีวิตของคนอื่นในลักษณะดังกล่าวนี้นั่นเอง ได้ทำให้พระองค์ทรงมองว่า ความดีไม่ได้เกิดขึ้นจาก “การเบียดเบียนสัตว์ที่มีชีวิต”^{๖๘} และในขณะเดียวกัน การได้ชื่อว่า “อริยะ” เพราะการไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง^{๖๙} และการที่มนุษย์หมกมุ่นหรือครุ่นคิดหาช่องทางเบียดเบียนกันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน^{๗๐}

ศีลข้อที่ ๒ “การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้” นั้น ตามหลักการของพุทธสันติวิธี มีนัยเชิงรุกที่บ่งบอกถึง “การเคารพในทรัพย์สิน และสิทธิทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของคนอื่น” อันเป็นการเคารพในการจัดสรร แบ่งปันผลประโยชน์ และการครอบครองทรัพย์สิน หรือทรัพยากรของเขา ในขณะเดียวกัน แนวคิดเชิงรับก็คือ การไม่เข้าไปแย่งชิง ฉกฉวยผลประโยชน์จากทรัพย์สิน หรือทรัพยากรทางธรรมชาติของคนอื่น โดยไม่ผ่านกระบวนการในการยอมรับจากคนอื่น

สิ่งที่ควรตระหนักคือ ในขณะที่ร่างกายของเราอ้วนท้วนอุดมสมบูรณ์ แต่ปากท้องของเพื่อนมนุษย์กำลังหิวโหย และขาดแคลนอาหาร อันเป็นผลมาจากการที่เราไปดูดซับเอาทรัพยากรของ

^{๖๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓/๑๓, ดูเทียบใน พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๔๑/๒๕๕, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๙/๑๓๗.

^{๖๕} ส.ส.อ. ๑/๑๓/๓๒.

^{๖๖} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๔๑/๒๕๕, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๙/๑๓๗.

^{๖๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๔๕.

^{๖๘} พ.ร.บ. (ไทย) ๓๒/๒๑/๔๘๖.

^{๖๙} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๒๗๐/๑๑๖.

^{๗๐} องค์กร. (ไทย) ๒๐/๑๒๕/๓๗๒.

เขาส่วนหนึ่งออกมาปรนเปรอตัวเอง หรือกลุ่มชนของตัวเอง การแสดงออกในลักษณะดังกล่าว ได้สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นอย่างมากมายในสังคมไทย และสังคมโลก

ข้อที่ ๓ “การงดเว้นจากการประทุพผิตในกาม” นั้น แนวคิดเชิงรุกในประเด็นนี้มีนัยที่แสดงถึง “การเคารพในสิทธิคู่ครองของผู้อื่น” คำว่าผู้อื่น ในที่นี้คือคู่ครองของคนอื่น และ คู่ครองของตัวเอง ฉะนั้น นอกจากการที่มนุษย์จะเคารพและให้เกียรติต่อคู่ครองของคนอื่นแล้ว ยังเป็นการเคารพต่อปัญญา หรือพันธสัญญาที่เราได้ให้ไว้ต่อคู่ครองของตัวเองด้วย

ส่วนแนวคิดเชิงรับในประเด็นนี้ก็คือ มนุษย์ทุกคนต้องสำรวม หรือ พอใจ และ พอเพียงกับคู่ครอง หรือ เพศสัมพันธ์ ที่จะพึงเกิดขึ้น ซึ่งสิ่งสำคัญก็คือมนุษย์จะต้องเข้าถึงปรัชญาของการมีเพศสัมพันธ์ว่าเป็นการเพื่อรักษาเผ่าพันธุ์มนุษย์เอาไว้ให้ได้ การเข้าไม่ถึงแนวคิดเช่นนี้อาจทำให้มนุษย์ต้องแย่งชิงหรือฉกฉวย คู่รักของคนอื่น หรือ คนอื่นที่ไม่ใช่คู่ครองของเราเอง ด้วยเหตุนี้ สถานการณ์ “ครอบครัวสันติ” จึงเกิดขึ้นไม่ได้

ข้อที่ ๔ “การงดเว้นจากการพูดเท็จ” ความหมายเชิงรุกในประเด็นนี้คือ “การเคารพและใส่ใจต่อความทุกข์ที่จะเกิดแก่บุคคลอื่นอันเนื่องมาจากการที่เราพูดโดยขาดความยั้งคิด และถ้อยคำดังกล่าวอาจสร้างความเจ็บปวด และสร้างไม่พอใจแก่คนอื่น” ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “มนุษย์ไม่ควรที่จะวิพากษ์วิจารณ์โดยขาดความเคารพ และกล่าวถ้อยคำที่ลบหลู่”^{๗๑} ฉะนั้น มนุษย์ควรใช้หลัก “สัมมาวาจา” และในทางสร้างสรรค์การใช้ “ปิยวาจา” จะทำให้เกิดความขึ้นบานต่อกัน อันเป็นหลักการที่สื่อข้อมูลอย่างสร้างสรรค์ และทำให้เกิดบรรยากาศของความสมานฉันท์ของคนในสังคมต่อไป

ขณะที่แนวคิดเชิงรับนั้นก็คือ “การตระหนักรู้ถึงความทุกข์ หรือความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นจากการพูดของเราได้ส่งผลกระทบต่อสังคม หรือคนอื่น ๆ ดังพระพุทธเจ้าได้ชี้ให้เห็นว่าการที่สร้างสันติทั้งภายในและภายนอกให้เกิดขึ้นนั้นไม่ควรที่จะด่าตอบบุคคลผู้ด่าอยู่ ไม่เสียดสีตอบบุคคลที่เสียดสีอยู่”^{๗๒} ซึ่งหลักคิดเช่นนี้จะทำให้เกิดกระบวนการในการที่จะรับฟังคนอื่น มากกว่าที่จะให้คนอื่นฟัง

ข้อที่ ๕ “การงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท” ซึ่งแนวคิด เชิงรุกในประเด็นนี้ก็คือ “การเคารพและใส่ใจต่อความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการเบียดเบียนคนอื่น แย่งชิงทรัพย์สินสมบัติของคนอื่น ประทุพผิตพลาตในเรื่องกามารมณ์ และการพูดที่ทำให้คนอื่นมีความทุกข์” อันเนื่องมาจากการที่เราดื่มสุราเมรัย และเสพสิ่งเสพติดในลักษณะอื่นๆ จนทำให้ประมาท และขาดสติ

ในขณะที่แนวคิดเชิงรับคือ “การไม่ตระหนักรู้ในการดื่มสุราเมรัย และสิ่งเสพติดอื่น ๆ นั้นจะเป็นที่มาของการขาดสติและสันติในใจ และจะก่อให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรงในเชิงกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นการบาดหมาง การทะเลาะวิวาท และทำร้ายร่างกายกันจนเสียชีวิต ในประเด็นนี้พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “อบายมุขนอกจากจะทำให้เสียทรัพย์ เกิดโรค เสียชื่อเสียง ไม่รู้จักอาย และทอนกำลังสติปัญญาของตัวเองแล้ว ยังเป็นที่มาของการทะเลาะวิวาทด้วย”^{๗๓}

^{๗๑} อด.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๒/๒๔๒.

^{๗๒} อด.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๔/๖๐๕.

^{๗๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๒.

จะเห็นว่า หากมนุษย์แสวงสิ่งเสพติดมีมาโดยขาดการตระหนักรู้แล้ว ย่อมสามารถแสดงพฤติกรรมอันจะนำไปสู่ความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ กล่าวคือ

(๑) มนุษย์ย่อมสามารถฆ่าคนอื่น หรือเบียดเบียนคนอื่น

(๒) มนุษย์ย่อมสามารถปล้นทรัพย์และฆ่าเจ้าของทรัพย์

(๓) มนุษย์ย่อมสามารถที่จะล่วงละเมิดสิทธิในคุ้มครองของคนอื่น

(๔) มนุษย์ย่อมสามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์หรือตำหนิติเตียนคนอื่น ๆ จนนำไปสู่ความแตกแยก หรือความขัดแย้งในครอบครัว หรือชุมชน

ฉะนั้น การตระหนักรู้โดยการยึดมั่นในศีลข้อนี้ย่อมมีสติเป็นการตัดเส้นทางลำเลียงของการผิดศีลในข้ออื่น ๆ แล้ว ยิ่งถือได้ว่า เป็นการป้องกันความขัดแย้งอันจะนำไปสู่ความรุนแรงในมิติอื่น ๆ ได้ด้วย

กล่าวโดยสรุป “แนวคิดศีลธรรม” ดังกล่าวข้างต้นเป็น “ข้อปฏิบัติในการที่สร้างเสริมสันติให้เกิดขึ้นแก่สังคม” คำว่า “สังคมแห่งสันติ” ที่เกิดขึ้นได้ตามนัยนี้ต้องประกอบไปด้วย “การเคารพในชีวิตของคนอื่น เคารพในทรัพย์สิน หรือทรัพยากรของคนอื่น เคารพคุ้มครองของคนอื่น เคารพความทุกข์ที่จะเกิดจากการพูด การประมาทและขาดสติของเรา”

หลักศีลธรรม ในบริบทของการทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คนกลางผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องได้รับความเชื่อถือจากคู่กรณีให้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการเจรจา หากคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นคนที่ขาดตกบกพร่องในข้อศีลธรรม ก็จะขาดการเคารพนับถือจากคู่กรณี ศีลธรรมอันเป็นหลักสำหรับผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็คือ “ศีล ๕” หรือ “เบญจศีล” เป็นหลักที่ชาวพุทธโดยทั่วไปควรยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสุขสงบและสันติทั้งกับตนเองและสังคม ผู้ที่ยึดถือปฏิบัติศีล ๕ ย่อมเป็นที่ยอมรับ และสามารถทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้เป็นอย่างดี เพราะคำว่า “ศีล” หมายถึง “ความประพฤติทางกายและวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับการควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้นไป, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ”^{๗๔} ดังนั้นผู้มีศีลจึงถือว่าเป็นผู้ที่มีความประพฤติทางกาย วาจา เรียบร้อยงดงาม ศีลในที่นี้คือศีลสำหรับฆราวาส ซึ่งเป็นศีล ๕ ที่ได้อธิบายไว้แล้วในหัวข้อหลักธรรมเพื่อสร้างสันติ

๓.๓.๒.๗ หลักกัลยาณมิตรธรรม ความหมาย “กัลยาณมิตร” หมายถึง “มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับ” หรือ “เพื่อนที่ดี”^{๗๕} ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น เป้าหมายคือการทำให้เขาคืนดีกัน หรือสามารถมีข้อตกลงร่วมกันและนำไปสู่สันติสุขได้ ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก็คือคนที่จะทำหน้าที่ในการผูกมิตรให้เกิดขึ้นกับคู่พิพาท กล่าวคือ ต้องทำหน้าที่จากที่เขาเคยเป็นศัตรูกันให้กลับมาเป็นมิตรกันให้ได้ ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการผูกมิตร จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำตัวเป็นมิตรที่ดีกับบุคคลทั้งสองฝ่าย การทำตัวเป็นมิตรที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนานั้นมีหลัก “กัลยาณมิตรธรรม” ซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งมิตรที่ดี อันมีหลักอยู่ ๗ ประการ ดังนี้^{๗๖}

^{๗๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๑.

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๗๖} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

(๑) ปิโย เป็นคนน่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ชวนใจผู้ฟัง อ่อนโยนเข้าไปปรึกษาได้ถาม

(๒) ครุ เป็นคนน่าเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกขอบุญใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

(๓) ภาวนีโย คือ เป็นคนน่าจำเริญใจ กล่าวคือ เป็นผู้มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ผู้รู้จักเอ่ยนามและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

(๔) วัตตา คือเป็นคนฉลาดในการพูด กล่าวคือ พูดเป็น รู้จักแจ้งให้เข้าใจ รู้จังหวะและเวลาที่ควรพูดและไม่ควรพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าว ตักเตือน และเป็นທີ່ปรึกษาที่ดี

(๕) วรณกขโม คือ อดทนต่อถ้อยคำได้ กล่าวคือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา คำซักถาม แม้จุกจิก ตลอดจนคำกล่าวล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ สามารถอดทนฟังได้ด้วยจิตใจเยือกเย็นเมตตาไม่เบียดเบียน และไม่เสียอารมณ์

(๖) คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา คือ แฉลงเรื่องล้าลึกได้ กล่าวคือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งซับซ้อนให้เข้าใจได้

(๗) โน จัญฐาเน นิโยชะเย คือ ไม่ชักนำในฐานะที่ไม่ควร กล่าวคือ ไม่ชักจูงในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร ชักนำแต่เรื่องที่อยู่ในทำนองคลองธรรม เป็นประโยชน์แก่การก่อคุณพัฒนาชีวิตในระดับที่สูงขึ้นไป

ขั้นตอนหรือวิธีการแห่งกัลยาณมิตรธรรมที่กล่าวมานี้ จำเป็นสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่จะต้องมีความสมบัติเป็นกัลยาณมิตรให้กับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้คนกลางผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องเป็นตัวจุดประกายให้เกิดบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรที่ดี โดยพร้อมที่จะให้ความรู้ในทางที่ถูกต้อง พร้อมให้คำแนะนำ ชี้แจงชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือหาทางออกของปัญหาให้กับคู่กรณีได้คิดได้พิจารณา และตัดสินใจด้วยตัวคู่กรณีเองในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งนั้น คนกลางจะต้องเป็นมิตรของทั้งสองฝ่าย ให้คำปรึกษาแนะนำทั้งสองฝ่ายให้ตระหนักถึงประโยชน์ร่วมกันในการแก้ปัญหา

๓.๓.๒.๘ หลักสารณียธรรม หลักการ “สารณียธรรม” นั้นนับได้ว่าเป็นชุดแนวคิดที่มีความสำคัญไม่ได้อี้อย่างน้อยไปกว่า “หลักอภิธานียธรรม” หรืออาจจะเป็นแนวคิดที่ได้รับการนำเสนอมาครั้งที่สุดในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในมิติต่างๆ ตามที่มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา

“สารณียธรรม” หมายถึง “ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน” ^{๗๗} ซึ่งประกอบไปด้วยกลยุทธ์ที่สำคัญ ๖ ประการ กล่าวคือ

(๑) ตั้งเมตตากายกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนชวยกิจธุระของเพื่อนด้วยกาย เช่น พยาบาลภิกษุที่เป็นไข้ เป็นต้น ด้วยจิตที่เมตตา

^{๗๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๑๕๖-๑๕๘.

(๒) ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ ช่วย ขวนขวายในกิจธุระของเพื่อนด้วยวาจา เช่น กล่าวตักเตือน เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา

(๓) ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อน

(๔) แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ไม่หวง เอาไว้บริโภคผู้เดียว

(๕) รักษาศีลของตนเองให้บริสุทธิ์เหมือนกับเพื่อนพรหมจารีอื่น ๆ และไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือตำหนิจากผู้อื่นในแง่ของศีลาจารวัตร

(๖) เมื่อเกิดปัญหาได้บทสรุปไปในทิศทางเดียวกันกับเพื่อนพรหมจารี ไม่วิวาทกับใครๆ จนนำไปสู่ความรุนแรง

พระองค์ทรงย้ำว่า “แนวคิดดังกล่าว จะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกัน” ประเด็นที่น่าสนใจคือ หลักการนี้เอื้อต่อการทำให้เกิดกระบวนการ “สามัคคีธรรม” ด้วย

จากการวิเคราะห์หลักการสาราณียธรรมพบว่ามีแนวคิดในเชิงรุกประกอบไปด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทางร่างกาย วาจา และใจในกิจกรรมต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้านวัตถุเพื่อเติมเต็มในส่วนที่บุคคลอื่นต้องการความช่วยเหลือ กลยุทธ์เช่นนี้จัดได้ว่าเป็นการป้องกันความขัดแย้งเชิงรุกในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ (Relationship) ถือได้ว่าเป็นหัวใจประการหนึ่งของหลักการสันติวิธี นอกจากนั้น กระบวนการที่ว่าด้วยการปรับทัศนคติ และปรับท่าทีเกี่ยวกับกระบวนการทัศนให้ ยืดหยุ่น และไม่แข็งตัวจนเกินไป ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งเช่นเดียวกันที่ช่วยสร้างบรรยากาศของความ “สมานฉันท์” ให้เกิดขึ้น

ผู้ใกล้ชิดข้อพิพาทเมื่อต้องแสดงออกในขณะใกล้ชิดข้อพิพาท ควรแสดงออกในลักษณะของความเมตตา ตั้งแต่เมตตากายกรรม คือแสดงออกด้วยอาการท่าทางที่เมตตา เมตตาวจีกรรม คือการพูดด้วยความเมตตา และที่สำคัญคือ เมตตาวจีกรรม คือมีจิตที่เป็นเมตตา เพราะหากมีจิตเมตตาเป็นที่ตั้ง การแสดงบทบาททั้งทางกายวาจา ก็จะเป็นไปโดยธรรมชาติ ไม่ฝืนที่จะแสดงบทบาทออกไป เพื่อโน้มน้าวให้คู่พิพาทมีความเมตตาต่อกันด้วย เมื่อคู่พิพาทมีจิตเมตตาเกิดขึ้น ก็จะแบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ไม่คิดเบียดเบียนกัน และจะพยายามทำให้เกิดความเสมอภาคต่อกัน จนได้ข้อสรุปในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในที่สุด

๓.๓.๒.๙ หลักอริยสัจ๔ หลักอริยสัจ๔ ถือเป็นหลักการใหญ่และเป็นเครื่องมือหลักที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในมิติของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หลักอริยสัจ๔ เป็นหลักการที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่ในวิธีการและกระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า หลักอริยสัจ๔ เป็นหลักการใหญ่ที่พระสารีบุตรกล่าวไว้ว่า เป็นที่รวมลงแห่งธรรมที่เป็นกุศลทั้งหลาย เสมือนรอยเท้าช้างใหญ่กว่ารอยเท้าปามณชาติที่ท่องเที่ยวไปบนบกทั้งปวง^{๗๘} การนำหลักอริยสัจ๔ มาใช้ สามารถใช้ได้ในชีวิตประจำวันในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ในหลายระดับ ทั้งนี้เพราะหลักอริยสัจ๔ เป็นแนวทางการ

^{๗๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๐/๓๒๙

ดำเนินชีวิตที่ละเอียดอ่อนและสูงเสี่ยม^{๗๙} การนำหลักอริยสัจ๔ มาใช้ จึงสามารถนำมาใช้ได้ทั้งหลักการ วิธีการ และกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท การวางหลักอริยสัจ๔ เอาไว้ จึงเป็นหลักประกันที่มั่นคงในการแก้ปัญหาได้ถูกต้องและตรงจุด ซึ่งหลักอริยสัจ๔ คือความจริงอันประเสริฐ^{๘๐} ประกอบด้วยหลักการย่อยดังนี้

๑. ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก ภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สภาพที่บีบคั้น
๒. สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์
๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์
๔. มรรค คือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่หรือนำไปถึงความดับทุกข์

หากเทียบเคียงกับกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท จะพบว่า ทุกข์ คือสภาพปัญหาที่คู่กรณีต้องประสบ จนต้องหาวิธีการที่เป็นทางออกของปัญหา แต่ทางออกของปัญหานั้นมีกระบวนการขั้นตอนและวิธีคิดอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักอริยสัจ๔ หากเราเทียบเคียงนำมาใช้ก็จะพบว่า เมื่อเจอปัญหา จำเป็นต้องค้นหาสาเหตุของปัญหาก่อน เมื่อรู้สาเหตุของปัญหาก็ควรจะไปหาเป้าหมายของการแก้ปัญหา ซึ่งในงานวิจัยนี้ เรื่องของเป้าหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาท ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อที่ผ่านมาว่า เป้าหมายคือ “สันติ” และเมื่อรู้เป้าหมาย สุดท้ายคือวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมาย ในที่นี้คือ “มรรค” ซึ่งวิธีการที่เป็น “อริยมรรค” คือวิธีการที่เป็นทางสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” นั่นเอง

หลักธรรมเหล่านี้ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักการสร้างสันติภายใน สำหรับนักสันติภาพที่จะไปสร้างสันติภายนอก ประดุจหนึ่งวิศวกรที่จะดำเนินการสร้างบ้านได้ วิศวกรผู้นั้นจะต้องฝึกฝนตนเองจนมีคุณสมบัติเพียบพร้อมในการสร้างบ้านโดยได้บ้านที่แข็งแรงทนทาน ไม่พังถล่มลงมา ผู้ทำใกล้เคียงข้อพิพาทก็เช่นเดียวกัน ต้องมีคุณสมบัติที่ครบถ้วน กล่าวคือมีสันติภายใน เพียบพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่สร้างสันติภายนอกได้ โดยผู้วิจัยขอเสนอหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติภายในของผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท คือ การควบคุมสติ, มีความอดทน, มีพรหมวิหารธรรม, และไม่มีอคติ ส่วนหลักธรรมอันเป็นคุณสมบัติภายนอกของผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการใกล้เคียงข้อพิพาทในบริบทนี้คือ หลักการธรรม หลักศีลธรรม และ หลักกัลยาณมิตรธรรม ส่วนหลักธรรมอันเป็นวิธีการหรือแนวทางปฏิบัติที่ผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการใกล้เคียงข้อพิพาทสามารถนำไปใช้เป็นวิธีการในการดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาท” ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมหรือวิธีการในการสร้างสันติภาพ หรือสันติภายนอก คือ หลักสาราณียธรรม และหลักมัชฌิมาปฏิปทา แต่ในบริบทของผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท ผู้วิจัยขอยกเอาหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทสามารถนำไปใช้เป็นกระบวนการหรือวิธีการในการใกล้เคียงข้อพิพาทซึ่งส่วนหนึ่งก็คือหลักธรรมเพื่อสร้างสันติ และส่วนหนึ่งคือหลักธรรมที่เพิ่มมาจากหลักธรรมดังกล่าว อันเป็นหลักธรรมเฉพาะสำหรับคนกลางที่จะทำหน้าที่ให้คู่พิพาทได้ยอมเจรจากันเพื่อเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งสันติสุขในที่นี้คือเป้าหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาทและกระบวนการที่จะนำไปสู่

^{๗๙} วศิน อินทสระ, อริยสัจ๔: ความจริงของชีวิตที่ทุกคนควรรู้และเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒-๓๗.

^{๘๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๑๗.

เป้าหมายนั้นจำเป็นต้องใช้หลัก “อริยสัจ๔” เข้ามาดำเนินการเป็นกระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ผู้วิจัยจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

๓.๔ วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาบทบาทของพระพุทธเจ้าที่ทรงเข้าไปจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ย ในฐานะที่พระพุทธเจ้าทรงดำรงฐานะเป็นคนกลางหรือผู้ไกล่เกลี่ย ในการศึกษาผู้วิจัยจะขอนำมาศึกษา ๓ กรณีคือ กรณีสงครามแย่งชิงน้ำระหว่างชาวศากยวงศ์และโกลิยวงศ์ กรณีความขัดแย้งของภิกษุชาวโกสัมพี และกรณีความขัดแย้งทางเชื้อชาติระหว่างเจ้าศากยและเจ้าชายวิฑูทกะ ซึ่งในแต่ละกรณี สามารถถอดบทเรียนเพื่อค้นหาวิธีการของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้

๓.๔.๑ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในกรณีสงครามแย่งชิงน้ำ

ดังที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า “สงครามน้ำ” เป็นสงครามเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรน้ำระหว่างชาวศากย และโกลิยะ ซึ่งที่มาของสงครามก็คือ ทาสและกรรมกรที่อ้างสิทธิ์ในการใช้ทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโรหิณี ในขณะที่ทรัพยากรมีจำนวนน้อย แต่ความต้องการของประชาชนทั้งสองกลุ่มมีมากกว่า ฉะนั้น เมื่อทั้งคู่ไม่ได้นำเอาผลประโยชน์มาเป็นตัวตั้ง แต่กลับยึดจุดยืนของตัวเองอย่างเหนียวแน่น การเจรจาต่อรองเพื่อผลประโยชน์ทางทรัพยากรน้ำจึงเกิดความล้มเหลว และผลจากความล้มเหลวดังกล่าวจึงทำให้สถานการณ์ลุกลามไปสู่ความรุนแรงด้วยการทะเลาะวิวาท และทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำประเด็นเรื่องชาติพันธุ์ของกษัตริย์แต่ละฝ่ายมาเป็นตัวช่วย ทำให้สถานการณ์ขัดแย้งไม่ได้จำกัดวงอยู่ในกลุ่มของทาสและกรรมกรเท่านั้น หากแต่ได้ขยายวงจากกรรมกรไปสู่อำมาตย์ เสนาบดี และกษัตริย์ของทั้งสองแคว้นด้วย จึงทำให้กษัตริย์ทั้งสองแคว้นตัดสินใจนำกำลังรบทั้งทางบกและทางน้ำเพื่อทำสงครามระหว่างกัน

ในขณะที่ “สงครามน้ำ” กำลังดำเนินไปอยู่นั้น พระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้ง ตั้งแต่ช่วงเช้าตรู่ ในกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ซึ่งไม่ไกลจากสถานที่ดังกล่าว และพบว่าประเด็นของความขัดแย้งคือ “น้ำ”^{๘๑} และในขณะเดียวกัน ความขัดแย้งทับซ้อนก็คือประเด็นเรื่อง “ชาติพันธุ์” สิ่งที่ทำหน้าที่ชักใยอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมดังกล่าวก็คือ “ตัณหา ทิฐิ และมานะ”

ในฐานะนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง เมื่อพระองค์ทรงทราบประเด็นที่ชัดเจนแล้ว จึงทรงเริ่มต้นด้วยวิเคราะห์คู่กรณีทั้งสองฝ่าย ซึ่งได้แก่แคว้นศากย และแคว้นโกลิยะ เกี่ยวกับตัวแปรที่ทำให้คู่กรณีเกิดความขัดแย้ง และปัญหาก็คือว่า “เมื่อเราไปห้าม การทะเลาะนี้จะระงับหรือไม่หนอ”^{๘๒}

สิ่งที่สามารถยืนยันข้อสมมติฐานเกี่ยวกับการวิเคราะห์คู่กรณีก็คือ การที่พระองค์ออกแบบคัศสรร และเลือกชุดของวิธีที่จะนำไปจัดการข้อพิพาทว่า “ควรจะเลือกวิธี หรือชุดของวิธีใดจึงจะดีที่สุด และเหมาะสมแก่บุคคล และสถานการณ์มากที่สุด และทำดีที่สุดแล้ว พระองค์ทรงตัดสินใจพระทัยใช้ชุดของแนวคิดต่างๆ ๓ ชุด เพื่อจัดการความขัดแย้งใน ๓ ขั้นตอน ดังรายละเอียดที่จะกล่าวในลำดับถัดไป

^{๘๑} พ.สุ.อ. (ไทย) ๒/๓๖๒/๑๗๖

^{๘๒} พ.ชา.อ. (ไทย) ๘/๕๓๖/๓๐๙.

เมื่อพระองค์สามารถคัดกรองชุดวิธีที่ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการข้อพิพาทแล้ว จึงตัดสินพระทัยเดินทางไปยื่นประทับอยู่ท่ามกลางกษัตริย์ทั้งสองแคว้น สิ่งที่น่าสนใจก็คือ พระองค์ได้ใช้กระบวนการในลักษณะและรูปแบบของการสานเสวนา โดยวิธีการสนทนาพูดคุยอย่างมีเป้าหมายเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับที่มาและแรงจูงใจในการทำสงครามของกษัตริย์ทั้งสองแคว้น ดังจะเห็นได้จากประเด็นของการสนทนาที่ว่า “ดูก่อนมหาราชทั้งหลาย เพราะเหตุไร พวกท่านจึงมาที่นี่”^{๘๓} ทั้ง ๆ ที่พระองค์ทอดพระเนตรเห็นว่ามิอาจรู้ที่กองเรียงรายอยู่ข้างกายของกษัตริย์เหล่านั้น

เมื่อวิเคราะห์ประเด็นที่พระพุทธเจ้าเปิดประเด็นการสนทนาด้วยคำถามพบว่า เป็นการถามเพื่อให้พระญาติของพระองค์เปิดเผยประเด็นต่าง ๆ ออกมาเอง แล้วนำคำตอบที่ได้รับนั้นมาขยายผลต่อ “หม่อมฉันไม่ได้มาที่นี่เพื่อจะดูแม่น้ำ หรือเพื่อต้องการเที่ยวเล่น และก็ไม่ได้ที่นี่เพื่อดูความรุ่มร้อนของป่าไม้ หากแต่มาเพื่อต้องการเริ่มสงคราม” จากคำตอบนี้ทำให้พระพุทธองค์ทราบชัดว่า ความร้าวฉานที่เกิดขึ้นนั้นมีได้มีสาเหตุหลักมาจากน้ำ เพราะหมู่ญาติถวายเป็นมงคลว่า “ไม่ได้มาที่นี่เพื่อจะดูแม่น้ำ”

เมื่อพระองค์ทราบชัดว่าการมาที่นี่ของเหล่ากษัตริย์ก็เพื่อทำ “สงคราม” พระองค์จึงถามต่อไปว่า “ก็แล้วพวกเธอทะเลาะกันเพราะเรื่องอะไรเล่า” การถามในลักษณะนี้เป็นการถามเพื่อเสาะหาสาเหตุที่แท้จริงของการที่จะทำ “สงคราม” เพราะวลีคำเพียงคำเดียวที่การทะเลาะวิวาทกันคงไม่สามารถทำให้เกิดสงครามขึ้นมาได้ แต่เมื่อถูกซักถามในลักษณะนี้ กษัตริย์ทั้งหลายก็พากันเจ็บและได้ถูกคิด เพราะหากบอกว่าความร้าวฉานเกิดมาจากการที่ตัวเองถูกดูหมิ่นดูแคลนเกี่ยวกับที่มาของการเกิดขึ้นแห่ง ขัตติยวงศ์ก็จะทำให้ถูกตั้งข้อสังเกตว่า เป็นการก่อสงครามด้วยเหตุผลที่ไม่สมควร และอาจถูกแย้งได้ว่าข้อมูลดังกล่าวนี้มีได้เป็นข้อมูลที่เกินเลยไปจากแง่มุมทางประวัติศาสตร์แต่ประการใด แต่หากกษัตริย์เหล่านั้นตอบว่า “ทะเลาะ หรือร้าวฉานกันเพราะน้ำ” ก็ทำให้เกิดการสงสัยเช่นเดียวกันว่า “จริง ๆ แล้ว กษัตริย์เหล่านั้นทะเลาะกันเพราะน้ำจริง ๆ หรือเปล่า เพราะว่าจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นทำให้เราเห็นว่า ทาสและกรรมกรของแคว้นทั้งสองทะเลาะกันเพราะการแบ่งปันทรัพยากรน้ำเป็นเหตุผลที่กษัตริย์ซึ่งมีฐานะที่สูงกว่าน่าจะสามารถหาทางออกด้วยการไกล่เกลี่ยได้ แต่สถานการณ์กลับดำเนินไปในลักษณะที่ว่าคือ กษัตริย์เป็นผู้มีส่วนสนับสนุนข้อพิพาทดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นดังกล่าวนี้ พระอรรถกถาจารย์บางแห่งได้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อกษัตริย์ถูกถามว่า “ทะเลาะกันเพราะอะไร” กษัตริย์จึงพากันตอบอย่างฉับพลันทันทีว่า “ทะเลาะกันเพราะน้ำ”^{๘๔} เมื่อพิจารณาจากบริบทต่าง ๆ พบว่า ในความเป็นจริงแล้ว กษัตริย์เหล่านั้นก็ไม่ได้ทะเลาะกัน เพราะการแย่งชิงทรัพยากรน้ำแต่ประการใด หากแต่ถูกพาดพิงในเชิงดูหมิ่นเกี่ยวกับที่มาของวงศ์ดังจะเห็นได้จากถ้อยคำที่ว่า “พวกเราจักแสดงเรี่ยวแรงและกำลังของเหล่าชนผู้ที่อยู่ร่วมกับพวกพี่สาวน้องสาว” และ “พวกเราจักสำแดงเรี่ยวแรงและกำลังของเหล่าชนผู้อยู่ที่ต้นกระเบา” เมื่อพิจารณามติของถ้อยคำของกษัตริย์ทั้งสองแคว้นพบว่า มิได้มีร่องรอยของการทะเลาะกันเพราะประเด็นเรื่องน้ำ

^{๘๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๓๑๐.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๑.

ฉะนั้น เมื่อกษัตริย์ไม่กล้าตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเหตุผลเหตุผลดังที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้น คำตอบที่เหล่ากษัตริย์มองว่าน่าจะเหมาะกับบรรยากาศเช่นนี้ก็คือคำว่า “ไม่ทราบ” แม้การตอบในลักษณะนี้อาจจะถูกตำหนิได้ว่า สถานการณ์ที่ทำให้เกิดภาวะสงคราม โดยกษัตริย์ทั้งสองแคว้นได้พากันยกทัพ และชนอาวุธยุทโธปกรณ์มากมายขนาดนี้ จะไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริงได้อย่างไร และพระพุทธเจ้ากลับมิได้ตอกย้ำถึงปมด้อยดังกล่าวแต่ประการใด เพราะการถามเพื่อจี้ไปที่จุดด้อยในบรรยากาศเช่นนี้อาจทำให้กษัตริย์เหล่านั้นเกิดความอับอาย และการสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในหมู่พระญาติทำได้ยากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงกลบเกลื่อนประเด็นดังกล่าวด้วยการถามต่อไปว่า “บัดนี้ใครจักทราบ” สถานการณ์ของความตึงเครียดได้ทุเลาเบาบางลง เมื่อจะต้องมีการมองหาบุคคลที่ทำให้เกิดความรำฉาน เมื่อซักถามไปโดยลำดับตั้งแต่อุปราชลงไปเป็นทอด ๆ สุดท้ายผู้ที่ไม่สามารถจะหนีความรับผิดชอบไปได้ก็คือ “ทาสและกรรมกร” ถือได้ว่า “เป็นเจ้าภาพ” ที่แท้จริงในความผิดดังกล่าว

เมื่อพระองค์ได้ข้อมูลจากการสานเสวนาอย่างเพียงพอแล้ว จึงได้นำเสนอกระบวนการในการสร้างทางเลือกที่ดีที่สุดแทนการแก้ปัญหาด้วยการใช้ความรุนแรง ดังจะเห็นได้จากการตั้งคำถามของพระองค์ว่า “น้ำดีราคาเท่าไร” ถึงแม้คำตอบที่ได้รับว่า “มีราคาน้อย” และคำถามที่ว่า “กษัตริย์ทั้งหลาย มีราคาเท่าไร” คำตอบที่ได้คือ “ขึ้นชื่อว่ากษัตริย์ทั้งหลายหาค่ามิได้” จากการตอบคำถามดังกล่าวทำให้พบว่า ทางเลือกที่ดีที่สุดแทนการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรงก็คือ “การที่ทาสทั้งหลายยังพวกกษัตริย์ซึ่งหาค่ามิได้ให้หนีหาย เพราะอาศัยน้ำ ซึ่งมีปริมาณน้อย ควบแล้วละหรือ” ประโยคเหล่านี้ ถือได้ว่าเป็น “ชุดของถ้อยคำ” ที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อจุดปัญญาของกษัตริย์เหล่านั้นให้กลับคืนมาอีกครั้ง กษัตริย์เหล่านั้นก็ยอมรับในประเด็นนี้ หากวิเคราะห์แล้วพบว่า เป็นการยอมรับตั้งแต่เริ่มแรกของความรำฉานแล้วว่า “น้ำมีค่าสูงกว่ากษัตริย์ไม่ได้” แต่ที่กษัตริย์ยอมไม่ได้ก็เพราะ “มานะ และทิฐิ” ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากเมฆหมอกของ “อวิชชา”

ขั้นตอนต่อไปซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของของพระพุทธเจ้าในฐานะ “นักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” ก็คือ การนำเสนอชุดของแนวคิดที่ได้ “คัดสรร” และ “ตระเตรียม” มาตั้งแต่ช่วงใกล้รุ่ง ดังต่อไปนี้^{๘๕}

(๑) ธรรมยุทในการระงับความขัดแย้ง ชุดของวิธีนี้ประกอบไปหลักการตามที่ปรากฏอยู่ใน “๓ ชาตก” ซึ่งได้แก่ ผันทนชาตก พุททกชาตก และลลุกกชาตก ซึ่งเป้าหมายของชุดนี้ก็เพื่อที่จะซ่อมแซมความรู้สึกของทั้งสองฝ่ายที่กำลังทำสงคราม และเสริมสร้าง “สันติภายใน”

(๒) ธรรมยุทในการสร้างความสมานฉันท์ ชุดของวิธีนี้ประกอบไปด้วยหลักการตามที่ปรากฏใน “๒ ชาตก” กล่าวคือ รุกขชาตก และ วัฏฏกชาตก เป้าหมายสำคัญของชุดนี้คือการเสริมสร้าง “สันติภายนอก”

ภายหลังที่พระองค์ได้นำเสนอชุดของแนวคิดดังกล่าวแล้ว กษัตริย์ และประชาชนทั้งสองแคว้นได้พากัน “ยุติสงครามน้ำ” ซึ่งจากการทำหน้าที่เป็น “นักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” ของพระพุทธเจ้านั้น มีประเด็นที่น่าศึกษาวิเคราะห์เพิ่มเติมใน ๒ ประเด็นใหญ่คือ การใช้วิธีการเพื่อเป็น

^{๘๕} พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส (นิธิบุญญากร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซนจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๐๖.

เครื่องมือในการดำเนินกลยุทธ์ของพระองค์ และปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการจัดการความขัดแย้งบรรลุผลสำเร็จ

(ก) การใช้ “วิธีการ” เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินกลยุทธ์ จากการวิเคราะห์วิธีการที่พระองค์ได้นำไปใช้ในการจัดการความขัดแย้งนั้นพบว่าประกอบไปด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

(๑) กลยุทธ์ในการเผชิญหน้ากับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ในสถานการณ์นี้ พระองค์ทรงเริ่มต้นด้วยการเข้าไปเผชิญหน้ากับสถานการณ์ความขัดแย้งโดยตรง เพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันกับกษัตริย์ทั้งสองฝ่าย แต่จุดอ่อนของวิธีนี้ก็คือ หากความสัมพันธ์ของคู่กรณีกับผู้ไกล่เกลี่ยไม่ดีแล้ว อาจจะทำให้เกิดปัญหาตามมาในหลาย ๆ ด้านได้ ในกรณีนี้พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นพระญาติของกษัตริย์ทั้งสองฝ่าย จึงสามารถเข้าไปเผชิญหน้าท่ามกลางเหล่ากษัตริย์และเหล่าทหารที่กำลังเตรียมพร้อมที่จะทำสงครามได้

(๒) กลยุทธ์ในการโน้มน้าว เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าเน้นหนัก และให้ความสำคัญสูงมากในการเข้าไปเจรจาไกล่เกลี่ย ดังจะเห็นได้จากกรณีนี้ หรือกรณีอื่น ๆ ที่จะนำเสนอต่อไป จุดเด่นของวิธีการนี้คือ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผลเสียที่จะเกิดขึ้นแก่คู่กรณี และโน้มน้าวให้คู่กรณีได้เห็นถึงความสำคัญของความสามัคคี แต่จุดอ่อนคือ “ทุนทางสังคม” ของผู้ไกล่เกลี่ยว่าจะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของการสื่อสารหรือไม่

(ข) ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการจัดการความขัดแย้งบรรลุผลสำเร็จ การที่พระพุทธเจ้าสามารถทำให้คู่กรณียุติความขัดแย้งนั้น เกิดจากปัจจัยที่สำคัญบางประการดังต่อไปนี้

(๑) สร้างความสัมพันธ์กับคู่กรณี จากการศึกษาวិเคราะห์บริบทต่าง ๆ ของพระองค์นั้น ทำให้เราประจักษ์ความจริงประการหนึ่งว่า พระพุทธองค์ทรงมี “ต้นทุนทางสังคม” สูงมาก กล่าวคือ สถานะทางสังคมก่อนที่จะบวชพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกันกษัตริย์ศากยะและโกลิยะ แม้ว่าพระองค์จะทรงเจริญวัยในแคว้นศากยะ และมีพระบิดาเป็นชาวศากยะ ก็ตาม ประเด็นที่มองข้ามคือพระองค์ทรงมีพระมารดาเป็นชาวโกลิยะ ด้วยเหตุนี้ เลือดเนื้อเชื้อไขของพระองค์ประกอบด้วยความเป็นวงศ์ของกษัตริย์ทั้งในแคว้นศากยะและโกลิยะ ฉะนั้น ความเป็น “กลุ่มเดียวกัน” หรือ “ชาติพันธุ์เดียวกัน” ระหว่างพระองค์กับกษัตริย์เหล่านั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ การนำเสนอหรือเปิดฉากให้กษัตริย์เหล่านั้นไว้วางใจในพระองค์ได้เป็นประเด็นแรก ๆ ของการไกล่เกลี่ยก็คือ การบอกให้พวกเขาเหล่านั้นได้ทราบว่า “เราเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน”

นอกจากนั้นแล้ว การไปปรากฏตัวของพระองค์เป็นการดำรงอยู่ท่ามกลางกลุ่มชนทั้งสองแคว้นที่กำลังขัดแย้งกันโดยการ “ประทับนั่งโดยบัลลังก์ในอากาศ ณ ท่ามกลางแม่น้ำโรहिณี” ทำให้มวลทั้งสองแคว้นได้บังเกิดความเข้าใจว่าพระองค์มิได้ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่พระองค์ดำรงตนอยู่ในสถานะของ “ผู้เจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” (Mediator) เพื่อทำให้เกิดความเป็นเอกภาพในหมู่ญาติ

(๒) การสร้างความเชื่อมั่น และความร่วมมือจากคู่กรณี ต้นทุนที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ “สถานะของความเป็นพระพุทธเจ้า” ที่พระองค์มีอยู่เหนือบุคคลเหล่านั้น และบุคคลเหล่านั้นมิได้มีในสิ่งที่พระองค์มีในประเด็นนี้พระองค์มักจะตรัสอยู่เสมอว่า “ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์ประเสริฐที่สุด ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ จัดได้ว่าประเสริฐที่สุดในหมู่

เทวดาและมนุษย์”^{๘๖} การประกาศในลักษณะนี้มีนัยที่ชี้ให้เห็นว่า แม้ว่ากษัตริย์จะได้ชื่อว่าประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ พระองค์ก็มีสถานะเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกัน แต่สถานภาพของความเป็นกษัตริย์ที่พระญาติ หรือพระองค์มีนั้น จัดได้ว่าเป็นสถานะทางสังคมชั้นนอก มิได้เป็นสถานะที่สูงสุดแต่ประการใด หากแต่สิ่งที่สูงสุดคือผู้ที่เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ คุณสมบัติข้อนี้ถือได้ว่าเป็นสถานะภายในที่พระองค์มี แต่พระญาติของพระองค์ต่างไม่มี

อย่างไรก็ตาม จากคุณสมบัติของพระพุทธเจ้านี้ สิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นจากพฤติกรรมที่แสดงออกของกษัตริย์ของทั้งสองแคว้นที่เห็นพระวรกายของพระองค์เท่านั้น ก็ได้พากันทั้งอาวุธและถวายเป็นการบังคม กล่าวโดยสรุปคือ ไม่ปรากฏพระดำรัสตอนใดเลยที่ทรงแนะนำให้กษัตริย์ได้ทราบถึงวิธีจัดสรร หรือการแบ่งปันทรัพยากรน้ำว่าควรจะทำอย่างไร สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะปัญหาที่แท้จริงไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอก หากเกิดจากปัจจัยภายใน เมื่อปัจจัยภายในได้รับการแก้ไข จึงไม่มีความจำเป็นต้องกล่าวถึงปัจจัยภายนอกซึ่งสำคัญน้อยกว่า ฉะนั้นปัจจัยภายในจึงเป็นตัวขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดกระบวนการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล และพร้อมที่จะแบ่งปันความต้องการ ความรัก และความเข้าใจระหว่างกันและกัน อันส่งผลให้เกิดสังคมแห่งสันติได้

๓.๔.๒ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกรณีภิกษุโกสัมภี

การทำหน้าที่ในฐานะนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางของพระพุทธเจ้าในกรณี “ภิกษุโกสัมภี” เป็นกรณีที่มีตัวแปรมากกว่ากรณีสงครามน้ำ ไม่ว่าจะเป็น จำนวนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรืออุณหภูมิของการทะเลาะวิวาทได้ขยายตัวจนไม่สามารถควบคุมได้ด้วยบุคคลอื่น และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลอื่นที่กล่าวถึงคือ “พระพุทธเจ้า” ประเด็นของการทะเลาะวิวาทได้ก่อตัวขึ้นจากพระธรรมกถึกและพระวินัยธร ที่มีความเห็นแตกต่างกันในเรื่อง “การเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย” ว่า “เป็นอาบัติหรือไม่เป็นอาบัติ” และการทะเลาะวิวาทได้ขยายตัวออกไปอีกเมื่อพระวินัยธรรม และสาธุศิษย์ได้รวมตัวกันลง “อุปเขปนียกรรม” แก่พระธรรมกถึก

จะเห็นว่าความขัดแย้งในประเด็นแรกยังไม่ยุติ ความขัดแย้งประเด็นที่สองก็เกิดขึ้นอีก กรณีนี้เป็นความขัดแย้งในประเด็นที่มองต่างกันว่า “นี้เป็นวินัย นี้ไม่ใช่วินัย” ที่ส่งผลควรกระทำต่อกันจากความเห็นที่ขัดแย้งกันใน ๒ กรณีใหญ่จึงทำให้เกิดการแบ่งแยกกันอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มของพระวินัยธร และพระธรรมกถึก อีกทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็ขยายก็เพิ่มมากยิ่งขึ้นด้วย

ในขณะที่บรรยากาศของความคิดเห็นที่คลุ้มเครืออยู่เช่นนี้ พระพุทธเจ้ามิได้เข้ามา “ชี้ถูกชี้ผิด” ตั้งแต่เริ่มเกิดความขัดแย้ง แต่หลังจากที่การทะเลาะวิวาทได้เริ่มก่อตัวมากขึ้นแล้ว พระองค์จึงได้เข้ามาทำหน้าที่ของการเป็นนักไกล่เกลี่ยอย่างเต็มรูปแบบ กรณีนี้พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้ให้ความเห็นว่า เหตุการณ์ลักษณะนี้คล้ายคลึงกับการตัดสินปัญหาตามที่ปรากฏในกรณีอื่น ๆ การที่พระองค์นำเสนอประเด็นข้อเสนอแนะต้องมีพระภิกษุได้เข้าไปทูลถามข้อขัดข้อง หลังจากนั้นพระองค์จึงให้ความเห็นเพื่อนำเสนอทางออก หรือตัดสินปัญหา แต่ในกรณีนี้กลับมิได้ปรากฏร่องรอยของการเข้าไปถามประเด็นดังกล่าวกับพระพุทธเจ้า

ประเด็นที่น่าวิเคราะห์สำหรับการทำหน้าที่ของนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางของพระองค์ก็คือ เมื่อทรงทราบเรื่องราวต่าง ๆ จากพระภิกษุที่เข้ามาทูลรายงานนั้น ทรงเริ่มต้นที่จะเข้าไปหาพระ

^{๘๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๗/๙๙.

วินัยธร และลูกศิษย์ก่อน หลังจากนั้นจึงได้เข้าไปหาลูกศิษย์ของพระธรรมกถึก ซึ่งประเด็นนี้มีข้อที่น่าสังเกตดังนี้คือ

(๑) การเข้าไปหาพระวินัยธรและลูกศิษย์นั้น นอกจากจะตำหนิการลงอุปะนิยกรรมที่อาจทำให้เรื่องราวบานปลายจนทำให้สงฆ์แตกแยกกันแล้ว น่าจะเป็นการป้องปรามพระวินัยธร และลูกศิษย์มากกว่า เพราะทั้งพระองค์และพระวินัยธรรู้ตระหนักดีกว่า ต้นเหตุสำคัญนั้นเกิดขึ้นจากพระวินัยธรเป็นผู้จุดประเด็นก่อน

(๒) การเข้าไปหาลูกศิษย์ของพระธรรมกถึกก่อน แทนที่จะเข้าไปหาพระธรรมกถึกโดยตรงก็เป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาเช่นกันว่า เพราะเหตุไร จึงต้องทำเช่นนั้น จากการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า พระองค์ได้ทรงแนะนำภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อเกิดความขัดแย้งควรเข้าไปหาพระภิกษุที่ตักเตือนได้ง่ายกว่า^{๘๗} โดยเหตุนี้จึงทำให้พระองค์ตัดสินใจเข้าไปหาลูกศิษย์ของพระธรรมกถึกก่อน ในขณะเดียวกันก็จะน่าจะเป็นการหวังผลโดยอ้อมที่จะให้ลูกศิษย์นั้นได้นำข้อเท็จจริงดังกล่าวไปบอกอาจารย์ของตัวเองว่า “ท่านต้องอาบัติจริง” ตามที่พระพุทธเจ้าได้วินิจฉัยผ่านลูกศิษย์

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระองค์จะใช้วิธีการ “โน้มน้าว” ในประเด็นดังกล่าว แต่หาได้เกิดผลในทางปฏิบัติไม่ เพราะพระภิกษุทั้งสองฝ่ายได้ทะเลาะวิวาทกันในโรงครัวจนนำไปสู่ความรุนแรงด้วยการตบตีกัน พระพุทธเจ้าก็ได้เข้าไประงับเหตุดังกล่าว และสิ่งที่ทำได้ดีที่สุดในขณะนั้นก็คือ “การตำหนิ” การกระทำของพระภิกษุเหล่านั้น ถึงกระนั้น พระพุทธเจ้าก็ได้เสด็จเข้าไปห้ามปรามอีก ๒ ครั้งว่า “อย่าเลย ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าบาดหมาง อย่าทะเลาะ อย่าขัดแย้ง อย่าวิวาทกันเลย” แต่พระภิกษุฝ่ายพระธรรมกถึกก็ได้ทูลพระพุทธเจ้าขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ว่า “ขอให้พระองค์โปรดรอไปก่อน ขอจงทรงชวนชวายน้อยเถิด...” อันเป็นการแสดงให้พระพุทธเจ้าได้ประจักษ์ว่า “พวกเราจะบาดหมาง ทะเลาะวิวาทกันต่อไป” แต่ในครั้งที่ ๓ พระองค์ก็ยังไม่ทรงละความพยายามที่จะสร้างความสมานฉันท์ให้แก่พระสงฆ์สองฝ่าย ในครั้งนี้พระองค์ทรงนำเสนอข้อคิดโดยยกตัวอย่างของพระเจ้าทิวากุมารที่ไม่ผูกใจโกรธพระเจ้าพรหมทัตกาสิราชที่ปลงพระชนม์พระราชบิดาของพระองค์ โดยได้ทรงสรุปในประเด็นนี้ว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” และย้ำเน้นเพิ่มเติมว่า “การที่เธอบวชในพระธรรมวินัยนี้ ควรที่จะมีความอดทนและความสงบเสงี่ยมประดุจพระราชา” อย่างไรก็ตาม พระภิกษุฝ่ายพระธรรมกถึกก็ยืนยันในเจตนารมณ์เดิมของตัวเองว่าจะทะเลาะวิวาทกันต่อไป จนทำให้พระองค์ต้องดำริว่า “พวกโมฆบุรุษเหล่านี้ดื้อรั้นนัก จะทำให้สามัคคีกันไม่ใช่ง่าย”

จากกรณีดังกล่าวนี้ มีการตั้งข้อสังเกตถึงวิธีการในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของพระพุทธเจ้าว่า “เพราะเหตุไร วิธีการโน้มน้าวจึงไม่บรรลุผล” ในขณะที่วิธีเดียวกันนี้เคยใช้ได้ผลในกรณีสงครามน้ำ ในเรื่องนี้พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๘๘} ท่านได้ให้ความเห็นว่า น่าจะมาจาก “ตัวแปร” ต่อไปนี้

(๑) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีจำนวนมาก จึงทำให้ยากต่อการโน้มน้าวให้ทุกกลุ่มยอมรับให้เห็น คล้อยตามกันได้ เพราะดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกรณีนี้ เริ่มจากพระธรรมกถึก และ

^{๘๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๕/๔๕.

^{๘๘} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร), **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, หน้า ๓๔๓-๓๔๔.

พระวินัยธร ลูกศิษย์ เพื่อนสหายธรรมิกในเมือง และชนบท ญาติโยมของแต่ละกลุ่ม ฉะนั้น จึงเป็นการยากที่พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้ไกลเกลี่ยรูปเดียวจักสามารถจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ในระยะเวลาดังกล่าว

(๒) “ฐานรากของการของข้อพิพาท” นั้นหยั่งรากลึกจนกลายเป็นประเด็นเรื่อง “ทิลกฐิ” ที่ยากต่อการแก้ไข และนอกจากนั้น “มานะ” ซึ่งเป็นประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องของ หน้าตา, เกียรติ, และศักดิ์ศรี นั้นก็เป็นตัวจักรสำคัญที่ทำงานอยู่เบื้องหลังความขัดแย้งดังกล่าว ฉะนั้น การแก้ปัญหาข้อพิพาทที่ยั่งยืนต่อกรณีนี้ก็คือ การถอนรากเหง้าของความขัดแย้งภายใน” ออกไปจึงจะสามารถแก้ไขได้

จะเห็นว่า จุดเริ่มต้นของการใช้สันติวิธีในรูปของการ “เผชิญหน้า” เพื่อดำเนินการประนีประนอมพระภิกษุทั้งสองฝ่าย จนนำไปสู่การใช้วิธีการโน้มน้าว ประสบกับความล้มเหลว พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงลดความพากเพียรในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงเลือกใช้สันติวิธีในรูปของการ “การหลีกเลี่ยง” หรือ “หลีกเลี่ยง” ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่นักสันติวิธีมักนำมาใช้ในการณที่สถานการณ์กำลังสับสนวุ่นวายจนยากที่จะควบคุม ฉะนั้น “การควบคุมที่ดีที่สุดก็คือการไม่ควบคุม”

เมื่อตัดสินพระทัยที่ใช้วิธีการดังกล่าว พระองค์จึงเก็บบาตรและจีวรเสด็จไปท่ามกลางสงฆ์แล้วประกาศว่า “ภิกษุมีเสียงดังเป็นเสียงเดียวกัน ที่จะรู้สึกว่าเป็นพาลนั้นไม่มีเลยสักรูปเดียว ยิ่งเมื่อสงฆ์แตกกันก็ไม่ได้คำนึงถึงเรื่องอื่น พวกเธอขาดสติ แสดงตนว่าเป็นบัณฑิต เจ้าคารม พูดได้ตามที่ปรารถนา จะยื่นปากพูดก็ไม่รู้สึกถึงการทะเลาะ... การเที่ยวไปคนเดียวประเสริฐกว่า เพราะคุณเครื่องหมายสหายไม่มีในคนพาล บุคคลนั้นพึงเที่ยวไปคนเดียว และไม่ทำบาป...”

การตรัสในเชิงตำหนิในลักษณะนี้ย่อมเป็นการบ่งชี้ได้อย่างชัดเจนว่า พระองค์ได้ทรงตระเตรียมใช้กลยุทธ์ “หลีกเลี่ยง” สอดรับกับพระดำริที่ตรัสว่าการเที่ยวไปคนเดียวประเสริฐกว่า ซึ่งการกระทำในลักษณะนี้ดูประหนึ่งว่ายอมแพ้ หรือบางท่านอาจคิดว่าพระองค์กระทำการไม่สำเร็จจึงหนีจากปัญหา แต่ในความเป็นจริงแล้ว หากกล่าวถึงยุทธวิธีในทางการทหารพบว่า “เป็นการแสดงออกให้ดูประหนึ่งว่าพ่ายแพ้เชิงกลยุทธ์ แต่เป็นการชนะในเชิงยุทธศาสตร์” หลังจากนั้นพระองค์ทรงเสด็จไปเยี่ยมพระภิกษุที่พาลโลณกคาม และพระอนุรุธ พระนันทิยะ และพระกิมพิละที่ป่าจันทวัน และเสด็จเข้าไปปฏิบัติธรรมในป่าปาลิเลยกะ โดยมีพญาช้าง และลิงคอยให้การอุปฐาก การแสดงออกในลักษณะนี้ทำให้ดูประหนึ่งว่าพระองค์เสด็จไปเยี่ยมพระภิกษุอันเป็นสิ่งที่พระองค์จะพึงทำเท่านั้น จนถึงการเข้าไปอยู่ในป่า แต่กรณีนี้มีข้อสังเกตว่า นี่คือการมาของคำว่า “แพ้ในเชิงกลยุทธ์ แต่ชนะเชิงยุทธศาสตร์”

สิ่งที่ต้องตระหนักคือ การที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยมเยียนพระภิกษุในที่ต่าง ๆ รวมไปถึงการเสด็จเข้าไปในป่านั้น เพียงเพราะต้องการรอเวลาและรอโอกาสที่จะเอาชนะในทางยุทธศาสตร์ สิ่งที่สามารถต่อยอดข้อสมมติฐานดังกล่าวก็คือ การที่พระองค์เลือกเสด็จไปกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล แทนที่จะย้อนกลับไปที่เมืองโกสัมพีกครั้ง พระองค์หวังผลเลิศในประเด็นใดจึงต้องเสด็จไปเมืองสาวัตถี และประทับอยู่ที่พระเชตวัน ซึ่งเป็นอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ผลของการตัดสินพระทัยของพระพุทธเจ้าเยี่ยงนี้ปรากฏชัดยิ่งขึ้นเมื่อสถานการณ์ในกรุงโกสัมพีได้มีความปั่นป่วนเกิดขึ้น เนื่องจากอุบาสกและอุบาสิกาได้ปรึกษาหารือกันว่าพระภิกษุเมืองโกสัมพีเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าต้องเสด็จหนีไปประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี การแสดงออกของพระพุทธเจ้าในลักษณะดังกล่าวนี้บ่งได้ว่ามีผลในทาง

“จิตวิทยามวลชน” อย่างสูง จนทำให้ประชาชนไม่เคารพ กราบไหว้ และถวายอาหารบิณฑบาตแก่ ภิกษุเมืองโกสัมพี

เมื่อสถานการณ์บีบบังคับเช่นนี้ พระภิกษุเมืองโกสัมพีก็พบกับปัญหาหนทางติดตัน ซึ่งเป็นเส้นทางที่ไม่สามารถจะพบทางออกได้ หากพระภิกษุทั้งสองฝ่ายไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งใน สถานการณ์เช่นนี้ บทสรุปที่ได้ก็คือภิกษุทั้งหลายได้ร่วมกันว่า “เอาเถิด พวกเราพึงเดินทางไปกรุง สāvātthī แล้วระงับอธิกรณ์นี้ ในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า”

พระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นแก่พระภิกษุเมืองโกสัมพีทั้งสองฝ่าย จึง ได้ให้ย้าเตือนให้สาวกทั้งหลาย เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ และพระราหุล เป็นต้น ได้ “วาง ตนอยู่อย่างชอบธรรมเถิด” นอกจากนั้นก็ได้ตรัสให้นางอินทิกเศรษฐี และนางวิสาขาถวายอาหาร บิณฑบาตแก่พระภิกษุทั้งสองฝ่ายตามปกติ และสั่งให้พระสารีบุตรตระเตรียมที่พักอาศัย และวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้เอาไว้ให้พร้อม การดำเนินการตระเตรียมสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวสอดคล้องกับการสมมติฐานใน เบื้องต้นว่า “เป็นการหวังผลในเชิงยุทธศาสตร์” ซึ่งพระองค์ไม่ได้ทำเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากแต่ ทรงมุ่งหวังให้สังคมสงฆ์เป็น “สังคมแห่งสันติ” จะเห็นว่า เมื่อกล่าวถึงกระบวนการในการเจรจาไกล่เกลี่ย คนกลางนั้น ไม่ได้หมายความว่า ต้องมุ่งเน้นวิธีการเพื่อ “ประนีประนอม” หรือ “โน้มน้าว” เท่านั้น หากแต่เป็นการดำรงสถานะของความเป็นคนกลางที่พร้อมจะเอื้อเพื่อ สนับสนุน (Facilitative) และ เปิดเวทีให้คู่กรณีสามารถพบปะพูดคุย และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันแบบ ทวิภาคี จนนำไปสู่การ ได้ข้อตกลงร่วมกันในที่สุด

การแสดงออกของพระพุทธเจ้าในบริบทต่าง ๆ ดังกล่าวก็เช่นเดียวกัน จะเห็นว่า เมื่อ พระภิกษุทั้งสองฝ่ายมาถึงนั่น แทนที่จะพบกับเรื่องไม่ดีดังที่เคยเกิดขึ้นในกรุงโกสัมพี แต่กลับได้รับการ ต้อนรับอย่างดีจากประชาชนและพระภิกษุในกรุงสāvātthī ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวนี้ จึงทำให้พระสงฆ์ ในฝ่ายของพระธรรมภิกขุต้องเริ่มต้นในการที่สร้างกระบวนการในการเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองกับฝ่าย ของพระวินัยธร จนเป็นที่มาของประกาศบัญญัติที่มีชื่อว่า “สังฆสามัคคี” ร่วมกันท่ามกลางสงฆ์หมู่ ใหญ่ อันทำให้ข้อพิพาทยุติลงในที่สุด

จากการทำหน้าที่ในการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางของพระพุทธเจ้าในกรณีนี้ ทำให้เกิด คำถามว่า “อะไรคือตัวแปรสำคัญที่ทำให้บรรลุความสำเร็จ” ในเรื่องนี้ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๘๙} ได้ให้ความเห็นว่าเกิดจากปัจจัย ๓ ประการด้วยกัน กล่าวคือ

(๑) ปัจจัยทางสังคมวิทยา ประเด็นนี้มีผลและมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการตัดสินใจเข้าไป พบพระพุทธเจ้าของพระภิกษุทั้งสองฝ่าย เพราะถูกแรงกดดันจากประชาชนในกรุงโกสัมพีที่พากัน ตำหนิ และไม่เคารพ กราบไหว้ และบูชา พร้อมทั้งถวายอาหารบิณฑบาต ซึ่งจัดได้ว่าเป็นมาตรการใน การลงโทษทางสังคมที่รุนแรงมากประการหนึ่ง

(๒) ปัจจัยทางจิตวิทยา การตัดสินใจเดินทางออกจากเมืองโกสัมพี เพื่อไปในสถานที่ ต่าง ๆ ก่อนที่จะไปประทับอยู่ในกรุงสāvātthīเป็นจุดสุดท้ายนั้น นับได้ว่าเป็นการสร้าง “จิตวิทยา มวลชน” เพื่อโหมโรงให้เกิดกระแสย้อนกลับไปลงโทษพระภิกษุเมืองโกสัมพีทางอ้อม เพราะประชาชน

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๗.

ก็จะมองว่า สาเหตุที่พระพุทธเจ้าอยู่ในกรุงโกสัมพีไม่ได้จนต้องหนีไปอยู่ที่อื่นเพราะมีสาเหตุมาจาก พระภิกษุในเมืองโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน

(๓) ปัจจัยทางจริยศาสตร์ ปัจจัยด้านนี้เกิดจากการที่พระพุทธเจ้าพยายามกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้พระภิกษุที่ทะเลาะบาดหมางกันเกิดความสมานฉันท์ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และเป็นสังคมแห่งสังฆสามัคคี ฉะนั้นการสร้างเวทีเพื่อพบปะ พูดคุย และแสวงหาทางออกเชิงสมานฉันท์จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับพระภิกษุทั้งสองฝ่าย ด้วยเหตุนี้กระบวนการสำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ “สังฆเสวนา” ในเมืองสาวัตถีจนสามารถได้ข้อตกลงร่วมกันของพระภิกษุทั้งสองฝ่าย

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางนี้เป็นแนวทางของการอำนวยความสะดวก (Facilitative) ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัจจัยทางสังคมวิทยา ปัจจัยทางจิตวิทยา และ ปัจจัยทางจริยศาสตร์ มาเป็นเงื่อนไขให้ภิกษุทั้งหลายจำต้องหันหน้ามาพูดคุยเจรจากันเพื่อหาทางออกร่วมกัน

๓.๔.๓ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกรณีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์

ในเรื่องนี้เป็นเรื่องของความแค้นที่ยิ่งใหญ่จนก่อให้เกิดสงครามล้างเผ่าพันธุ์ ดังนั้น คำว่า “ต้นทุนทางสังคมสูง” กับการทำหน้าที่เจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเป็นจึงสิ่งสำคัญและเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เพราะมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นต่อคู่กรณี เช่นดังที่ได้กล่าวมาแล้วในกรณีสงครามน้ำ และกรณีข้อพิพาทระหว่างพระภิกษุฝ่ายธรรมกถึกและพระวินัยธร แต่บางครั้งคำว่าต้นทุนทางสังคมของนักเจรจาไกล่เกลี่ยอาจไม่มีผลหรือใช้ไม่ได้ผลเมื่อต้องเผชิญกับระดับของความเกลียดชังที่คู่กรณีมีต่อกันอย่างรุนแรงและยาวนาน เห็นได้จากกรณีของสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ พระพุทธเจ้าได้เข้าไปทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยเพื่อไม่ให้พระเจ้าวิทูททะฆ่าเจ้าศากยะทั้งหลายในขณะที่ความขัดแย้งได้ดำรงอยู่ในภาวะของ “ความแตกตัว” หรือปรากฏรู้อย่างชัดเจนแล้วและเป็นการเข้าไปไกล่เกลี่ยในขณะที่พระเจ้าวิทูททะกำลังยก “ทัพหลวง” เพื่อไปฆ่าเจ้าศากยะ ในฐานะที่พระองค์ทรงมีพระกรุณาต่อพระญาติโดยมีพระประสงค์ที่จะสงเคราะห์พระญาติของพระองค์ (ญาติตถจริยา) นั้น พระองค์ทรงพยายามอย่างยิ่งในการใช้ “พุทธโบาย” ไกล่เกลี่ยและหาแนวทางเพื่อยับยั้งพระเจ้าวิทูททะ ให้ล้มเลิกความตั้งใจฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะให้จงได้ พุทธโบายที่พระองค์ได้ดำเนินการคือ “การนั่งใต้โคนไม้ซึ่งมีเงาโปร่ง” ด้วยเหตุที่ต้นไม้ซึ่งมีเงาโปร่งดังกล่าวตั้งอยู่ในเขตแดนของเจ้าศากยะ แต่ในขณะเดียวกัน ต้นไม้ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กันนั้น เป็นต้นไม้ที่มีใบหนาและมีเงาทึบ แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ต้นไม้ดังกล่าวนี้ตั้งอยู่ในเขตแดนของพระเจ้าวิทูททะ พุทธโบายเช่นนี้จัดเป็นกลยุทธ์ในการสร้างจุดเด่น หรือจุดสนใจ และทำให้เกิดการตั้งคำถามได้ง่าย จะพบว่าเมื่อพระเจ้าวิทูททะยกทัพหลวงเดินทางผ่านบริเวณดังกล่าวจึงเห็นเป็นจุดเด่น และได้ถามพระองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเหตุไร พระองค์จึงประทับนั่งแล้วที่โคนไม้เงาโปร่ง ในเวลาร้อนเห็นปานนี้ ขอพระองค์ได้โปรดประทับนั่งที่โคนไทร มีเงาอันสนิทนั่นเถิดพระเจ้าข้า” ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสตอบทันทีว่า “ช่างเถิด มหาบพิตร ชื่อว่าเงาของหมู่พระญาติเป็นของเย็น”

ประเด็นนี้อธิบายได้ว่า แม้พระองค์จะนั่งใต้ต้นไม้ร้อนเพียงใดก็ตาม หากเป็นต้นไม้ที่อยู่ในเขตของพระญาติจัดได้ว่าพระญาติคือเงาที่สามารถทำให้เกิดความเย็นได้ ต่างจากประทับนั่งใต้ต้นไม้

เย็นที่มีเงาหนาทึบ แต่ต้นไม้ดังกล่าวไม่ใช่ของพระญาติ แม้จะเย็นเพียงใดก็ยังจัดได้ว่าร้อนกว่าเงาของพระญาติ ท่าทีเช่นนี้พระเจ้าวิทูทกะก็ประจักษ์เป็นอย่างดีดังจะเห็นได้จากการดำริของพระองค์ว่า “พระศาสดาเสด็จมาเพื่อประสงค์จะรักษาหมู่ญาติ”

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากต้นทุนทางความเกลียดชังของพระเจ้าวิทูทกะที่ฝังแน่นมาอย่างยาวนานทำให้พระองค์ตัดสินใจตัดสินพระทัยยกทัพหลวงออกไปเพื่อทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะอีก แต่พระพุทธานุญาตก็เสด็จไปไกลเกลี้ยถึง ๓ ครั้งด้วยกัน เมื่อถึงครั้งที่ ๔ พระพุทธเจ้าตัดสินพระทัยที่จะยุติบทบาทของพระองค์ จึงทำให้พระเจ้าวิทูทกะได้มีโอกาสทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของเจ้าศากยะในที่สุด

ประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของพระองค์ก็คือ กรณีศึกษานี้จัดได้ว่าเป็นกรณีเดียวเท่านั้น ที่พระพุทธเจ้าประสบความสำเร็จในการเจรจาไกลเกลี้ยเพื่อให้พระเจ้าวิทูทกะประนีประนอมยอมความกับเจ้าศากยะ แต่วาระสุดท้ายก็ไม่สามารถทำให้พระเจ้าวิทูทกะเปลี่ยนพระทัยได้ ประเด็นที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับกรณีนี้ก็คือ เพราะเหตุใดการทำหน้าที่เจรจาไกลเกลี้ยของพระองค์จึงไม่ประสบความสำเร็จ ถึงแม้ว่าพระองค์จะใช้วิธีการ “เผชิญหน้า” เพื่อไกลเกลี้ยให้ “ประนีประนอมยอมความซึ่งกันและกัน” ด้วยวิธีการ “โน้มน้าว” ถึง ๓ ครั้ง ในเรื่องนี้ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๙๐} มีความเห็นว่า มีตัวแปรที่น่าสนใจหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ

(๑) ประเด็นเรื่อง “ความเกลียดชัง” (Concentration) ที่ฝังแน่นอยู่ในใจตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ด้วยสาเหตุที่เกิดจากการตั้งข้อสังเกตว่า เพราะเหตุใด เพราะญาติของตนจึงไม่เหลียวแล แต่กรณีเด็กคนอื่น ๆ มักได้รับของฝากจากญาติ ๆ และเพราะเหตุใด เมื่อกลับไปในสถานที่ที่ตัวเองคิดว่าที่บ้านของพระญาติ แต่ไม่ค่อยได้รับการต้อนรับตามธรรมเนียมที่กษัตริย์ควรกระทำต่อกษัตริย์ ซึ่งคำถามดังกล่าวก็ถูกเปิดเผยเมื่อพลทหารได้ฟังความจริงจากปากของนางทาสีว่า “พระองค์เป็นลูกของนางทาสี” ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องล้างแค้นกระดานที่พระองค์นั่งด้วยน้ำนม ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของประโยคที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจของความชิงชังที่เกิดจากการถูกดูหมิ่นว่า “สักวันหนึ่งเราจะล้างแค้นกระดานแผ่นนั้นด้วยเลือดจากลำคอของเจ้าศากยะ” ในที่สุดพระองค์กระทำการดังที่ได้ตั้งใจเอาไว้

(๒) ประเด็นเรื่อง “ความสัมพันธ์” (Relationship) ประเด็นนี้ไม่สมควรที่นักวิเคราะห์จะพากันมองข้าม ด้วยเหตุที่ตั้งแต่เยาว์วัยจนถึงวินาทีที่พระเจ้าวิทูทกะตัดสินใจที่กระทำสงครามนั้น ความสัมพันธ์ หรือความเกี่ยวข้องระหว่างพระองค์กับพระพุทธเจ้าไม่เคยบังเกิดขึ้นเลย ความสัมพันธ์ที่ไม่ได้มีต่อกันทำให้พระเจ้าวิทูทกะจึงคิดว่าพระพุทธเจ้าต้องการที่สงเคราะห์ญาติของพระองค์ จนนำไปสู่การตีความได้ว่า พระองค์ต้องการที่จะช่วยเหลือ และเข้าข้างญาติของพระองค์ การคิดอย่างนี้จึงเป็นที่มาของการ “หวาดระแวง” และ “สงสัย” ในการทำหน้าที่ของนักเจรจาไกลเกลี้ยคนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนั่งใต้เงาไม้โพรงซึ่งอยู่ในอาณาเขตของเมืองสาวัตถีอันเป็นพื้นที่ของพระญาติแทนที่จะเลือกนั่งใต้ต้นไม้เงาทึบซึ่งเป็นอาณาเขตของพระเจ้าวิทูทกะ ฉะนั้น คำว่า “ต้นทุนทางสังคมสูง” จึงเป็นคนละประเด็นกับ “ต้นทุนทางความเกลียดชังสูง”

(๓) ประเด็นเรื่อง “กรรมเก่า” ของเจ้าศากยะ เป็นประเด็นที่ทำให้พระพุทธเจ้าต้องหันกลับไปทบทวนบทบาทในการทำหน้าที่ไกลเกลี้ยของพระองค์ว่า “เพราะเหตุใด จึงล้มเหลว” และ

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๑-๓๓๒.

สามารถเปลี่ยนพระทัยของพระเจ้าวิทูทกะให้ล้มเลิกความตั้งใจได้ เมื่อพระองค์วิเคราะห์ปัจจัยดังกล่าวด้วยพุทธญาณแล้ว จึงพบว่า เจ้าศากยะเหล่านั้นเคยโปรยยาพิษเพื่อฆ่าล้างเผ่าพันธุ์คนอื่น ด้วยเหตุนี้ เจ้าศากยะเหล่านั้นจึงต้องประสบกับวิบากกรรมที่ตัวเองเคยกระทำมาแล้ว ประเด็นเรื่อง “กรรมเก่า” จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่นักเจรจาไกล่เกลี่ยจะพึงพิจารณาในขณะที่ดำเนินการเจรจาไกล่เกลี่ยแล้วเกิดความล้มเหลวขึ้นมา ซึ่งเราไม่สามารถที่จะไปกล่าวตำหนิว่า วิธีการดังกล่าวมันไม่ดี หรือ ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ ในบางครั้งหากนักไกล่เกลี่ยได้ทำหน้าที่อย่างสุดความสามารถแล้ว หากไม่สามารถที่จะช่วยเหลือคู่กรณีได้ก็จำเป็นต้องยอมรับความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความจริงในเรื่องของกรรมเก่าของแต่ละบุคคล ซึ่งในเรื่องนี้ผู้วิจัยมองว่า ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องรู้จักวาง “อุเบกขา” ในเมื่อได้ทำการเต็มที่แล้วแต่ต้องประสพภาวะของความไม่สำเร็จ

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระพุทธเจ้าในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามที่ยกตัวอย่างมานี้ สามารถกล่าวได้ว่า การจัดการความขัดแย้งในความหมายทั่วไปในแง่ของธรรมนั้น ทำให้พบชุดของวิธีการ หรือชุดของข้อปฏิบัติเพื่อจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีในประเด็นใหญ่เพียงชุดวิธีเดียว คือ “จัดการความขัดแย้งโดยใช้กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” ผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวคือ พระพุทธเจ้า และเมื่อกล่าวถึงวิธีการหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่พระองค์ได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือหรือวิธีการประกอบการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางคือ การเริ่มต้นด้วย “การเผชิญหน้า” เข้าไปจัดการความขัดแย้ง หลังจากนั้นจึงเริ่มต้นด้วยการประนีประนอมให้คู่กรณียอมความ โดยใช้การ “โน้มน้าว” ด้วยการชี้ให้เห็นถึง “จุดอ่อน” (Weakness) ที่จะเกิดขึ้นจากข้อพิพาทดังกล่าว แต่เมื่อพบทางตันอันเนื่องมาจากฐานรากใหญ่ของข้อพิพาทและกินเนื้อที่ทางสังคมวิทยา และจิตวิทยามากจนเกินไป พระองค์ก็จะทรงเลือกใช้วิธี “หลีกเลี่ยง” เพื่อรอให้เวลาของข้อพิพาทสุกงอมโดยใช้การกดดันทางสังคมหรือสงครามสื่อมวลชนเข้าไปเป็นตัว “กระตุ้น” ให้เกิดการสร้างทางเลือกในวิธีการใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างเวที “สังฆเสวนา” ขึ้นมา อันเป็นหลักการและวิธีการของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อให้คู่กรณีได้ใช้เวลาดังกล่าวพบปะพูดคุยและหาทางออกร่วมกันในโอกาสที่เหมาะสม หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีแล้วนั้น สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งตามมิติของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้มีนัยเพื่อแก้ไข หรือจัดการความขัดแย้งคู่กรณี (Party) แต่เพียงประการเดียว หากแต่พยายามเข้าไปแก้ไข หรือจัดการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตให้แก่คู่กรณีด้วย และจากหลักการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งโดยใช้ “อธิกรณสมณะ” ในหัวข้อที่ผ่านมาพบว่าหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นเป็นไปตามหลักการ “ติณวัตรการกะ” คือวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยการประนีประนอม เปรียบดังการ “นิรโทษกรรม” ต่อกัน และไม่รู้ฟ้นอดีตหรือกลบเรื่องในอดีตไว้และมองไปข้างหน้า เพื่อให้เกิดความสงบสันติต่อกัน

และจากการศึกษาการไกล่เกลี่ยของพระพุทธเจ้าทั้งสามกรณี พบว่า วิธีการและบทบาทที่สำคัญของพระพุทธเจ้าคือ การที่พระองค์ทรงมีเมตตาในทุกช่วงเวลาของการเข้าไกล่เกลี่ย ถึงแม้จะเป็นพระญาติ หรือเป็นลูกศิษย์ของพระองค์ แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้รับนิมนต์จากทั้งสองฝ่ายให้เข้าไปทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยแต่ประการใด การเข้าสงเคราะห์ญาติและการเข้าสงเคราะห์สาวกของพระองค์นั้น ย่อมเป็นไปด้วยความเมตตา ทั้งเมตตากายกรรม เมตตาวาจากรรม เมตตาโมหกรรม เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ในหมู่พระญาติ ตั้งคำถามให้เกิดการคิดร่วมกัน ด้วยลักษณะที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่มีต้นทุนทางสังคมสูงเพราะเป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรม จากที่กล่าวมานี้ บทบาทที่พระองค์ได้ลงมือปฏิบัติ

นั้น ถือว่าได้เป็นไปโดยหลักของสารณียธรรม ๖ อย่างชัดเจน นอกจากนั้นวิธีการที่พระองค์ทรงใช้ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทในแต่ละครั้ง พระองค์ทรงยึดหลักไม่ตัดสินว่าฝ่ายใดผิดหรือถูก แต่พระองค์ทรงให้แนวคิดที่เป็นวิถีทางที่เป็นกลางหรือวิถีทางที่ชอบ ดังเช่น การเข้าไปอยู่ท่ามกลางของพระญาติโดยไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดไม่ว่าจะเป็นพระญาติทางพระราชบิดาหรือพระญาติทางพระราชมารดา ทรงวางตัวเป็นกลางและทรงไม่ใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบสุดโต่ง ทรงใช้แนวทางแห่งทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นแนวทางของ “พุทธสันติวิธี”

เมื่อกล่าวถึง “สันติวิธี” ในฐานะเป็นเครื่องจัดการความขัดแย้งเพื่อให้เกิด “สังคมแห่งสันติ” ผู้วิจัยมองว่า “พุทธสันติวิธี” โดยแท้จริงแล้วคือการแก้ปัญหาโดยแนวทางสันติตามวิถีแห่งพุทธ ซึ่งยึดถือหลัก “อริยสัจ๔” เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินการนั่นเอง ดังเช่น ตัวอย่าง พระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นผู้นำขององค์กรสงฆ์ได้เข้าไปมีส่วนสำคัญในการจัดการความขัดแย้งในหลายกรณีด้วยกัน จนเป็นที่มาของคำว่า “นักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” ไม่ว่าจะเป็นกรณีสงครามน้ำ, สงครามการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตาม การเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางนั้น ไม่ได้ประสบความสำเร็จในทุกคราว หรือทุกกรณี แต่ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ พระองค์ได้ปรับแผนของการใช้สันติวิธีเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริงอยู่ตลอดเวลา อันแสดงให้เห็นถึงปรัชญาที่ว่า “เข้มแข็งในประเด็น แต่อ่อนนุ่มในวิธีการ” ซึ่งเป็นวิธีการที่ประกอบไปด้วยเมตตาตามหลัก “สารณียธรรม” และข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ การออกแบบแผนปฏิบัติการของพระองค์นั้น มีการจัดวางกลยุทธ์อย่างเป็นระบบ และเป็นขั้นตอนดังจะเห็นได้จากกรณี สงครามน้ำ ที่ทรงใช้วิธีการอันเป็นทางสายกลางหรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นวิธีการที่ควรยึดถือปฏิบัติในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๓.๕ กระบวนการและขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

พระพุทธศาสนาได้นำเสนอเครื่องมือ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดและการปฏิบัติการ เพื่อการจัดการความขัดแย้งใน ๒ มิติใหญ่ ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ มิติของความขัดแย้งด้านในอันเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงปัจเจก หรือเชิงอัตวิสัย และมิติการจัดการความขัดแย้งด้านนอกอันเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงสังคม ดังที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นว่า พระพุทธเจ้าถือว่าทรงเป็นบุคคลต้นแบบที่ได้แสดงภาวะของการเป็นผู้นำเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในเชิงอัตวิสัย พระองค์ทรงเป็นต้นแบบตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงพบคำตอบภายหลังบรรลุ นิพพานว่า “ภาวะที่ไร้ความขัดแย้งในตัวเอง” ก็คือ ภาวะที่สภาพจิตนั้นรอดพ้นจากการพันนาการแห่งห้วงไซของกิเลสทั้งหลาย และหลังจากนั้น พระองค์ทรงนำเสนอแนวคิด และ เครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งภายในแก่พระปัญจวัคคีย์ ได้แก่ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” และ “อนัตตลักขณสูตร” พระองค์ทรงค้นพบความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ คือ ทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางแห่งการพ้นทุกข์ หรือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หรือที่เรียกเป็นองค์รวมว่า อริยสัจ๔^{๑๑} ซึ่งหลักการแห่งอริยสัจ๔ สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลหรือเรื่องของสังคม

^{๑๑} วศิน อินทสระ, อริยสัจ๔: ความจริงของชีวิตที่ทุกคนควรรู้และเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒-๓๗.

จากหัวข้อที่ผ่าน ผู้วิจัยได้นำเสนอให้เห็นถึง “บทบาทของพระพุทธเจ้ากับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” มาบ้างแล้ว ซึ่งพระพุทธเจ้าได้นำหลักการต่าง ๆ ที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เช่น การเผชิญหน้ากับคู่กรณีเพื่อเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย โดยพระพุทธเจ้าได้เข้าเผชิญหน้าในท่ามกลางความขัดแย้ง อย่างเช่นในกรณี ความขัดแย้งเรื่องแย่งชิงน้ำ การประนีประนอมเพื่อให้คู่กรณีได้ “ยอมความ” ต่อกัน หรือแม้กระทั่งการ “หลีกเลี่ยง” ไม่เผชิญหน้า เพื่อให้เกิดการกดดันทางสังคม กระตุ้นให้คู่กรณียอมเจรจาต่อกัน เหล่านี้เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติมาแล้ว ดังนั้น ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธจึงอาจหมายถึง “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางของพระพุทธเจ้า” ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้หมายถึงเฉพาะการนำรูปแบบที่พระพุทธเจ้าเคยไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาถอดบทเรียนนำเอาหลักมาใช้เท่านั้น แต่ผู้วิจัยขอหมายรวมไปถึง หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประกอบเป็นหลักในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ โดยการนำหลักการพระพุทธศาสนามาใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ ก็ยังคงอยู่ในความหมายที่ว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางของพระพุทธเจ้า” ด้วย ทางนี้ หลักการทางพระพุทธศาสนาก็มีที่มาจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธว่า เป็น “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางและหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า” อันเป็นความหมายที่ครอบคลุมทั้งวิธีการและหลักการทางพระพุทธศาสนา

๓.๕.๑ หลัก อริยสัจ ๔ กับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือกระบวนการแก้ปัญหาและหาทางออกให้กับคู่กรณีที่มีข้อพิพาทต่อกัน กระบวนที่ว่านี้จำเป็นต้องกำหนดเป็นขั้นตอน โดยขั้นตอนต่าง ๆ ตามแนวทางแห่งพุทธ หรือที่กล่าวมาก่อนหน้านี้คือการใช้พุทธสันติวิธีเข้ามาแก้ปัญหา และพุทธสันติวิธีคือการนำเอาหลัก “อริยสัจ ๔” มาใช้นั่นเอง หลักอริยสัจ ๔ ที่ใช้กับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเปรียบเสมือนการหาทางหลุดพ้น แต่ในที่นี้หมายถึงการหลุดพ้นจากปัญหา สามารถแก้ปัญหาได้ ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ อริยสัจ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ เราและเธอจึงเที่ยวเร่ร่อนไปยาวนานอย่างนี้
๒. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขสมุทยอริยสัจ เราและเธอจึงเที่ยวเร่ร่อนไปยาวนานอย่างนี้
๓. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ เราและเธอจึงเที่ยวเร่ร่อนไปยาวนานอย่างนี้
๔. เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราและเธอจึงเที่ยวเร่ร่อนไปยาวนานอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขสมุทยอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ เราและเธอ

ทั้งหลายได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายถอนภวตัณหาได้แล้ว ภวเนตติสิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก”^{๙๒}

จากความหมายในพระสูตรต้นตปิฎกนี้ สามารถอธิบายได้ว่าหากบุคคลได้รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ บุคคลนั้นย่อมพ้นจากทุกข์ ถ้าเปรียบเทียบกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยเฉพาะผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ต้องรู้ในหัวข้อต่อไปนี้

๑. รู้จักทุกข์ก่อน กล่าวคือรู้ถึงปัญหาและเข้าใจปัญหาอย่างถ่องแท้ ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ควรศึกษารายละเอียดของปัญหา เรียนรู้เพิ่มเติมในข้อที่ยังไม่รู้ ในทางพระพุทธศาสนาคือความยึดมั่นในขันธ ๕ จึงเป็นทุกข์ การเรียนรู้เช่นนี้เปรียบเสมือนการเตรียมตัวเพื่อค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

๒. รู้สมุทัย หรือรู้สาเหตุแห่งปัญหา เมื่อทราบประเด็นปัญหาแล้ว หน้าที่ที่สำคัญคือการหาสาเหตุของปัญหา ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาให้พิจารณาไปที่ ตัณหา ๓ ประการ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา อันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์หรือสาเหตุแห่งปัญหา หากผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สามารถรู้ถึงจุดนี้ก็จะมีความสามารถในการแก้ปัญหาได้ตรงประเด็น ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทบางครั้งจำเป็นต้องค้นหาความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี

๓. รู้นิโรธ หรือรู้ถึงความดับทุกข์ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ขอให้รู้สันติเป็นเป้าหมาย นั่นหมายถึงว่า ควรจะหาอย่างไรให้คู่กรณีคืนดีกัน ดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างปกติดังเดิม ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรคิดหาทางให้คู่กรณีลดละต่อกัน และให้อภัยกัน

๔. รู้มรรค หรือรู้หนทางแห่งการพ้นทุกข์ หรือหนทางในการแก้ปัญหา หนทางในพระพุทธศาสนา คือ ทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นกลาง ๆ ไม่ถึงหรือไม่หย่อนเกินไป เป็นทางแห่งปัญญา เริ่มต้นด้วยปัญญา ดำเนินด้วยปัญญา และนำไปสู่ปัญญา^{๙๓} ซึ่งหลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ “มรรคมืองค์ ๘” ประกอบด้วยหลัก ๘ ประการดังนี้^{๙๔}

๑. ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ)
๒. ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ)
๓. การพูดชอบ (สัมมาวาจา)
๔. การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ)
๕. อาชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)
๖. ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ)
๗. สติชอบ (สัมมาสติ)
๘. สมาธิชอบ (สัมมาสมาธิ)

ในการดำเนินวิธีการแห่งทางสายกลางนี้พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส^{๙๕} ใช้คำว่า “มัชฌิมาวิธี” ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สิ่งที่คนกลางหรือบุคคลที่สาม จะต้องตระหนักก็คือ มาตรฐาน

^{๙๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓/๙๙

^{๙๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๑๑.

^{๙๔} วุฑฒิน อินทสระ, อริยสัจ ๔: ความจริงของชีวิตที่ทุกคนควรรู้และเข้าใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๕.

^{๙๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, หน้า ๓๘๕-๓๙๔.

ของความเป็นกลางที่ปราศจากอคติต่อคู่กรณี ซึ่งคนกลางจะต้องทำหน้าที่ในการสร้างทางเลือก และ/หรือ ถามถึงทางเลือกที่คู่กรณีต้องการ จนกว่าคู่กรณีสามารถได้ข้อตกลงร่วมกัน ฉะนั้น หน้าที่คนกลางจึงไม่ได้หมายความว่า ตัดสิน ถูกหรือผิด, เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย, หรือ เอาหรือไม่เอา แต่หมายถึงการทำหน้าที่ในการสนับสนุนให้คู่กรณีสามารถได้ในสิ่งที่เขาต้องการบนพื้นฐานของความปรองดอง และมีความสุขของคู่กรณีเป็นที่ตั้ง

๓.๕.๒ หลักธรรมที่ใช้เพื่อส่งเสริมในการสร้างกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นนอกจากผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนและปฏิบัติตามหลักธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธควรที่จะสามารถนำหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในทางพระพุทธศาสนามาใช้และส่งเสริมกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นไปด้วยความราบรื่นและประสบผลสำเร็จด้วยดี หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจสำหรับการส่งเสริมเพิ่มเติมมีดังนี้

๓.๕.๒.๑ หลักสามัคคีธรรม

ความหมายของ “สามัคคี” คือความพร้อมเพรียง, ความกลมเกลียว, ความมีจุดรวมตัวเข้าด้วยกันหรือมุ่งไปด้วยกัน^{๙๖} สำหรับในบริบทของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะต้องคอยประสานให้เกิดการประชุมพร้อมเพรียงกัน ที่เรียกว่า “กายสามัคคี” ให้ได้และเมื่อบุคคลเหล่านั้นมาประชุมพร้อมเพรียงกันแล้ว ก็จัดบรรยากาศให้เกิดความชื่นชมยินดีเห็นพร้อมร่วมกัน พอใจร่วมกัน หรือที่เรียกว่า ทำให้เกิด “จิตสามัคคี” หรือ “สามัคคีด้วยใจ” อันจะนำพาสู่ความสำเร็จของกระบวนการไกล่เกลี่ย การที่จะทำให้คู่กรณีเกิด “จิตสามัคคี” ได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเทคนิคและวิธีการพูดของผู้ที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งถ้าหากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีหลักธรรมประจำใจทั้งหลักธรรมที่มีอยู่ภายในและหลักธรรมที่แสดงออกภายนอก ก็มั่นใจได้ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทย่อมสามารถสร้างความสามัคคีและทำให้การไกล่เกลี่ยบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี ซึ่งเทคนิควิธีการพูดในการทำหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็คือการพูด หรือการกล่าววาจาอันบริสุทธิ์ ตรงกับหลักที่ว่าด้วยความบริสุทธิ์แห่งวาจา^{๙๗} ความบริสุทธิ์แห่งวาจา คือ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ละการกล่าวเท็จ เว้นขาดจากการกล่าวเท็จได้แล้ว” คือ “เป็นคนพูดจริง ตั้งมั่นในความสัตย์ มีถ้อยคำมั่นคง เชื่อถือได้ ไม่กล่าวคำหลอกลวงชาวโลก ละวาจา سوءเสียด เว้นขาดจากวาจา سوءเสียดได้แล้ว ฟังจากข้างนี้แล้ว ไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ ฟังจากข้างโน้นแล้ว ไม่ไปบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นี้ เป็นผู้สมานคนที่แตกแยกกัน หรือส่งเสริมคนที่มีประโยชน์ร่วมกัน มีความสามัคคีเป็นที่ชื่นชม ยินดีในความสามัคคี รื่นเริงในสามัคคีธรรม เป็นผู้กล่าววาจาก่อให้เกิดความสามัคคี ละวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจาหยาบได้แล้ว วาจาใดไร้โทษ สบายหู น่ารัก จับใจ แบบชาวเมือง คนส่วนใหญ่ชอบใจ พอใจ ก็กล่าววาจาเช่นนั้น ละการพูดเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อได้แล้ว พูดถูกเวลา พูดจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย กล่าววาจาเป็นหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีต้นมีปลาย ประกอบด้วยประโยชน์ตามกาลอันสมควร ประกอบด้วยวจีสุจริต ๔ กล่าววาจา

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๙.

^{๙๗} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙๖/๕๗๐.

ปราศจากโทษ ๔ สถาน เป็นผู้ดแล้ว งตวันแล้ว เว้นขาดแล้ว ออกแล้ว สลัดออกแล้ว หลุดพ้นแล้ว ไม่เกี่ยวข้องแล้วกับไตรจกานกถา ๓๒ ประการ มีใจเป็นอิสระจากกิเลสอยู่”

จากหลักการนี้สรุปได้ว่าหากผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นผู้กล่าววาทาให้เกิดความสามัคคี ยินดีในสามัคคี รื่นเรงในสามัคคีธรรม ละวาทาหยาบ เว้นขาดจากวาทาหยาบ ก็จะทำให้การไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทเป็นไปอย่างราบรื่น มุ่งไปสู่ความสำเร็จได้ง่ายขึ้น

๓.๕.๒.๒ หลักอปริหานิยธรรม

“อปริหานิยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเจริญโดยส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่เจ้าลิจฉวี มี ๗ ข้อ กล่าวคือ^{๔๘}

- (๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ประชุมกันบ่อย ๆ
- (๒) เมื่อจะประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่ควรจะช่วยกัน
- (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ ไม่ลบหลู่สิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรมที่วางไว้ตามเดิม
- (๔) สักการะ เคารพ นับถือผู้ใหญ่ในชุมชน และพร้อมที่จะรับฟังข้อเสนอแนะจากท่านเหล่านั้น
- (๕) ไม่ข่มเหง ไม่ฉุดคร่าขึ้นใจกุลสตรี หรือกุลกุมาริ
- (๖) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ทั้งในเมือง และนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป
- (๗) จัดการ รักษา ค้มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า “ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มี พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”

จากหลักการทั้ง ๗ ข้อนั้น พระองค์ทรงย้ำว่า “ตราบใดที่เจ้าลิจฉวีดำรงตนอยู่ในอปริหานิยธรรม ตราบนั้น เจ้าลิจฉวีจะพานพบความเจริญแต่ประการเดียวเท่านั้นโดยไม่พบคำว่าเสื่อม”

จากการวิเคราะห์ แนวคิดอปริหานิยธรรม ทำให้พบจุดเด่นของแนวคิดนี้ ที่จะนำมาประยุกต์ในการจัดการความขัดแย้งในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในประเด็นที่ว่าด้วยกระบวนการสร้าง “การมีส่วนร่วม” (Participation) โดยจัดให้มีการประชุมพูดคุยไกล่เกลี่ยกัน เพื่อปรึกษาหารือกันในขณะที่ประชุม การทำในลักษณะนี้ทำให้เกิดกระบวนการนำเสนอปัญหา สาเหตุของปัญหา และแสวงหาทางออกของปัญหาได้อย่างรัดกุมมากยิ่งขึ้น ส่วนข้ออื่น ๆ นั้นไม่เกี่ยวข้องโดยตรงนักกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๓.๕.๒.๓ หลักสังคหัตถุธรรม

“สังคหัตถุธรรม” หมายถึง “คุณอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้” หรือ “หลักการสงเคราะห์ คือ ช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้” ในบริบทของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ

^{๔๘} ๐ง.สตตก. (ไทย) ๒๐/๑๙/๓๑-๓๒.

“การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน” เปรียบเสมือนการให้อภัยต่อกัน การสงเคราะห์นี้ ประกอบไปด้วย พื้นฐานแนวคิด ๔ ประการ กล่าวคือ

๑) ทาน หรือการให้ การที่มนุษย์ในสังคมแบ่งปันวัตถุไม่ว่าจะเป็นอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่ อาศัย ยารักษาโรค และทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น^{๙๙} แต่ในบริบทนี้เป็นการแสดงออกถึงความเสียสละ การมีความรักและเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดหลักในการจัดการความขัดแย้ง นอกจากการให้ที่เป็นวัตถุ (วัตถุทาน) แล้ว การให้ความรู้ (ธรรมทาน) หรือการพร้อมที่จะเปิดเผยข้อมูลรอบด้านที่เป็นประโยชน์เพื่อค้นหาทางออกร่วมกัน จัดเป็นอีกวิธีหนึ่งในการจัดการความขัดแย้ง ด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๒) ปิยวาจา หรือวาจาเป็นที่รัก^{๑๐๐} เมื่อกล่าวถึง “คำพูด” หรือ “การพูด” จัดได้ว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การพูดระหว่างคนสองคนเพื่อหาจุดร่วมหรือหาทางออกด้วยกันเรียกว่า “การเจรจา” ถ้าเป็นการพูดเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งเราเรียกว่า “เจรจาท่องรอง” ถ้ามีคนกลางมาช่วยพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง เราเรียกว่า “เจรจาไกล่เกลี่ย” ในการเจรจาและการสร้างบรรยากาศของความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นในขณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลระหว่างกันของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล พระพุทธเจ้าพยายามที่จะตรัสเตือนพระภิกษุให้พยายามหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่ขัดแย้งกันอันนำไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน^{๑๐๑} ต่อกันและเสียดสีกัน^{๑๐๒} จนนำไปสู่การวางหลักเกณฑ์ในการพูด ดังปรากฏใน อภยราชกุมารสูตร^{๑๐๓} ดังนี้

ตถาคตรู้ว่าจาทิไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น

ตถาคตคนรู้ว่าจาทิจริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น

ตถาคตรู้ว่าจาทิจริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ว่าจาทิไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบไปด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ว่าจาทิจริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตกล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้ว่าจาทิจริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้น ไม่เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย

^{๙๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๐/๒๑๔.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน

^{๑๐๑} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๒-๒๐๓.

^{๑๐๒} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๓๐๓.

^{๑๐๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๗/๘๘.

กล่าวโดยสรุป สิ่งที่เราเรียกว่าเป็น “วาจาสุภาสิต” ของพระพุทธเจ้านั้น ต้องประกอบไปด้วยคำที่ “จริง ไพเราะ เหมาะกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และประกอบไปด้วยเมตตาธรรม” ดังนั้น หลักการเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดการความขัดแย้ง และสามารถนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพราะเป็นการใช้วาจา ที่จะไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้งหรือสามารถทำให้คนคืนดีกันได้

๓) อุตถจริยาหรือการประพฤติประโยชน์ เป็นการช่วยเหลือด้วยแรงกายในกิจการต่าง ๆ เป็นการบำเพ็ญตนเพื่อสาธารณประโยชน์ ซึ่งในการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์นั้น จัดเป็น แนวคิดหนึ่งที่สำคัญในการจัดการความขัดแย้ง การเข้าอาสาช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้เขาคืนดีกัน ถือเป็นการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมหรือบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เพราะจะต้องมาจากจิตใจที่ประกอบไปด้วยเมตตาธรรม และแสดงออกมาเป็นการกระทำหรือความกรุณาที่จะช่วยเหลือกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยเหลือให้เขาคืนดีกัน ให้เขาอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งถือเป็นการทำคุณประโยชน์อย่างยิ่ง

๔) สมานัตตตา หรือการวางตนสม่ำเสมอ เป็นการปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อทุกคน ไม่เอาเปรียบ เป็นการแสดงออกถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกัน จัดเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยเฉพาะผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย ต้องมีความเป็นกลาง มีความสม่ำเสมอต่อทั้งสองฝ่าย ให้โอกาสเท่าเทียมกัน การให้ความเท่าเทียมมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการกระทำที่ปราศจากทฤษฎีและมานะ คือการร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันทั้งสองฝ่ายอย่างสม่ำเสมอเท่าเทียมกัน

๓.๕.๓ การนำหลักพุทธสันติวิธีมาใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการนำหลักพุทธสันติวิธีมาแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างได้ผล และเป็นที่ยอมรับจากทั่วโลก ดังเช่น ท่านติช นัท ฮันห์ พระภิกษุชาวเวียดนาม ในอดีตช่วงสงครามเวียดนาม มีการสู้รบระหว่างชาวเวียดนามด้วยกัน ท่านต้องประสบกับความพลัดพรากสูญเสียของพี่น้องชาวเวียดนามทั้งสองฝ่าย หัวใจท่านก็โศกเศร้าเช่นเดียวกับชาวเวียดนามทั่วไป แต่ท่านก็พยายามที่จะเตือนสติผู้คนให้ตระหนักรู้ว่า ศัตรูที่แท้จริงของมนุษย์มิใช่มนุษย์ด้วยกันเอง หากเป็นความโกรธ ความเกลียดภายในใจ ชัยชนะที่แท้ก็คือการชนะความโกรธความเกลียดในใจของตนเอง ท่านเป็นผู้มีบทบาทอย่างยิ่งในการนำสันติภาพกลับมาสู่เวียดนาม แม้ท่านจะสูญเสียภักตมิตรจำนวนมากในระหว่างสงคราม โดยเหตุที่ทางการเวียดนามทั้งสองฝ่ายไม่เข้าใจคำสอนว่าด้วยสันติภาพของท่าน และได้ทำการปราบปรามภิกษุและภิกษุณีที่ดำเนินกิจกรรมช่วยเหลือผู้ประสบภัยสงครามและเรียกร้องสันติภาพ จนเป็นเหตุให้ภิกษุและภิกษุณีดังกล่าวเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ท่านก็ยังคงดำรงความหนักแน่นมั่นคง และมีเมตตาแม้แต่ผู้ที่ประกาศตนเป็นศัตรู หลัก ชันติ และความมีเมตตา ถือเป็นหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ใช้แก้ปัญหาความขัดแย้ง

ท่านทะเล ลามะ ก่อนจะลี้ภัยออกมาจากทิเบต ได้ประสบกับเหตุการณ์ที่จีนส่งกองทัพเข้ามายึดครองทิเบต แทรกแซงการปกครองในรัฐบาล และกระทำทารุณกรรมต่อประชาชนชาวทิเบตหลายประการ แต่ท่านก็ยังประกอบด้วยเมตตายัง มีความเข้าใจในการกระทำด้วยความไม่รู้ของรัฐบาลจีน และตระหนักว่าวิถีแห่งความรุนแรงไม่อาจจะช่วยเหลือให้ประชากรชาวทิเบตพ้นจากความทุกข์ยากได้ ดังนั้น แม้จะมีกองกำลังทิเบตรวมตัวกันต่อสู้กับกองทัพจีน ท่านก็ยังขอร้องให้วางอาวุธ

ด้วยเหตุที่เป็นการต่อสู้ที่ไม่อาจจะชนะได้ และรังแต่จะก่อให้เกิดการกดขี่พลเมืองทิเบตรุนแรงขึ้น ท่านยอมรับว่าไม่ใช่เรื่องง่ายในการควบคุมความโกรธความเกลียดชัง แต่ท่านก็เชื่อมั่นในอหิงสธรรมอย่างยิ่ง ทั้งยังถือว่าศัตรูก็เป็นครูที่ดี ดังนั้น ภายหลังการลี้ภัย แม้จะได้ข่าวคราวความกดขี่ที่จีนกระทำต่อพลเมืองของท่าน ไม่ว่าจะเป็นการตัดหัวคนทิเบตที่ต่อต้านรัฐบาลจีนประจานในที่สาธารณะ การจับกุมภิกษุและภิกษุณีด้วยเหตุที่คอมมิวนิสต์จีนเชื่อว่าศาสนาเป็นยาพิษ และบังคับให้ละเมิดพรหมจรรย์ซึ่งกันและกัน การบุกรุกวัดต่าง ๆ ยึดและเปลี่ยนไปทำโรงงาน โรงเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ท่านก็ยังดำรงอยู่บนหนทางของอหิงสธรรมอย่างหนักแน่น มิได้กล่าวประนามรัฐบาลจีน แต่เรียกร้องให้มีการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนในทิเบตจากนานาชาติ ท้าทายเช่นนี้ทำให้ประชาคมโลกให้การยอมรับนับถือ และให้ความช่วยเหลือต่อทิเบตนานับประการ จึงเห็นได้ว่าหลักการทางพุทธสันติวิธีได้รับการยอมรับ

สำหรับการนำหลักพุทธสันติวิธีมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีการนำมาประยุกต์ในกระบวนการไกล่เกลี่ยในยุคปัจจุบันมากมาย อย่างเช่น ธรรมวิทย์ นวชัยนันท์^{๑๐๔} ได้ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ณ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรมบังคับคดี โดยมีแนวทางสรุปได้ว่า (๑) ไกล่เกลี่ยด้วยความรัก ความปรารถนาดี และความเอาใจใส่ (เมตตา) (๒) ไกล่เกลี่ยด้วยการชวนชวายุทิสตนช่วยเหลือ (กรุณา) (๓) ไกล่เกลี่ยด้วยความประทับใจซาบซึ้งชื่นชมยินดี (มุทิตา) (๔) การไกล่เกลี่ยด้วยความเป็นกลางยุติธรรมไม่อคติ (อุเบกขา) การที่ผู้ไกล่เกลี่ยประยุกต์หลักธรรมพรหมวิหารมาปฏิบัติเป็นกรอบในการทำหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ย คือ ไกล่เกลี่ยด้วยความรัก ความปรารถนาดี และความเอาใจใส่ ความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลต่อกันและกัน สร้างความรู้สึกไว้วางใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ยดุจดั่งญาติมิตรชวนชวายุทิสตนช่วยเหลือ ความยุติธรรมเท่าเทียม การวางใจเป็นกลาง ไม่ไกล่เกลี่ยเพราะเห็นแก่พวกพ้อง รักใคร่ชอบพอกัน จะเป็นเหตุให้ระบบการไกล่เกลี่ยมีความน่าเชื่อถือและเป็นทางเลือกที่น่าเชื่อถือที่สังคมใช้เป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

สำหรับ ชลากร เทียนส่องใจ ได้สรุปหลักการไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธไว้ อันเป็นการนำหลักพุทธสันติวิธีมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้การไกล่เกลี่ยเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จ ดังนี้^{๑๐๕}

๑) ขั้นตอนกัลยาณมิตร จะอยู่ใน คือ การคุมสติ ทำหน้าที่กัลยาณมิตร การสื่อสารเชิงพุทธ การวิเคราะห์เรื่องราวและ เข้าถึงวิธีการ ซึ่งทั้ง ๕ ขั้นตอนนี้ ถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของคนกลางโดยตรง สรุปได้ดังนี้ อันดับแรก คือ การสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางจะต้องคุมสติทั้งของตนเอง และคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ไม่ให้การดำเนินการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางนั้น ตกอยู่ในบรรยากาศของความตึงเครียด นั่นคือ จะต้องพยายามสร้างบรรยากาศของความเป็นกันเอง ดับอารมณ์ที่คุกรุ่นของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายในการที่จะต้องมาเผชิญหน้ากัน จากนั้นคนกลาง จะต้องทำ

^{๑๐๔} ธรรมวิทย์ นวชัยนันท์, พระมหาดวงเด่น วิฑูริยาโณ และบรรพต ต้นธีรวงศ์, “การประยุกต์หลักพรหมวิหารเพื่อการไกล่เกลี่ย: ศึกษากรณีผู้ไกล่เกลี่ย ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรมบังคับคดี”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (มีนาคม ๒๕๖๐), ๙๕-๙๖.

^{๑๐๕} ชลากร เทียนส่องใจ, “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง”, คุชฌินพนธ์พุทธศาสนดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๓-๒๓๕.

หน้าที่สวมบทบาทของกัลยาณมิตร สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น ในการให้คำชี้แจง หรือ คำแนะนำต่าง ๆ ที่ถูกต้องให้กับคู่กรณี ไม่ทำการตัดสินใด ๆ วางตัวอย่างเป็นกลางไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ควบคุมให้เกิดการสื่อสารทั้งผู้ที่เป็นคนกลาง และคู่กรณี ในการพูดและการฟัง ซึ่งจากกระบวนการ การสื่อสาร ก็จะทำให้คนกลางนั้นได้รับทราบข้อมูลต่าง ๆ ของปัญหาความขัดแย้ง ที่จะสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์หาสาเหตุที่เป็นปัจจัยภายนอก และรู้ถึงสาเหตุที่เป็นรากเหง้า เพื่อที่จะนำไปสู่วิธีการหรือกลยุทธ์ ในการที่การป้อนสัญญา หรือความรู้ใหม่ให้กับคู่กรณี เกิดความคิดปรุงแต่งที่เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้อง สามารถที่จะจัดการกับปัญหาได้

๒) ขั้นตอนโยนิโสมนสิการ คือ การคิดอย่างแยบคาย ขั้นตอนดังกล่าวนี้ จัดว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างมาก เพราะเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายใน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิดที่จะต้องร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลาง และคู่กรณีทั้งสองฝ่าย จะต้องร่วมมือกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เกิดสัมมาทิฐิ ที่จะนำไปสู่หนทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งหลักหรือวิธีการในการคิด ได้แก่ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง ๑๐ ประการ ซึ่งวิธีคิดแบบวิวัชวาหนั้น เป็นวิธีคิดที่ถือว่าเป็นแกนหลัก และครอบคลุมที่สุด สำหรับนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ในการที่จะนำมาเป็นหลักคิดในการจัดการความขัดแย้ง เพราะเป็นวิธีคิดที่แยบยล แสดงความจริงออกให้เห็นทุกแง่มุม หรือกล่าวได้ว่า เป็นวิธีคิดที่ต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน ว่าสิ่งใดดีไม่ดี ถูกต้อง หรือไม่ถูกต้องอย่างไร เพราะหลักคิดแบบวิวัชวาหน เป็นระบบความคิดของทางสายกลางทางพุทธจริยศาสตร์ เป็นการใช้อยู่ปัญหาไตร่ตรองจากข้อมูลที่มีอยู่อย่างรอบด้านมากที่สุด แล้ววิเคราะห์ปัญหาแบบองค์ (Holistic Approach) ซึ่งจะสามารถพบแบบที่ไม่สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง ก็คือทางเลือกที่เป็นกลาง และเป็นทางสายกลางสำหรับกรณีนั้น ๆ

๓) ขั้นตอนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งได้แก่ หาจุดสนใจ เสนอทางเลือก และสร้างสัมพันธภาพอันดี ในขั้นตอนนี้ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลาง และคู่กรณีทั้งสองฝ่าย จะต้องมีบทบาทหน้าที่ร่วมกัน เพราะเมื่อเกิดระบบความคิดที่ถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้ได้มาซึ่ง จุดสนใจอย่างแท้จริงของคู่กรณี ที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการแก้ปัญหาที่ตรงจุดอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อจะนำไปสู่แนวทางหรือทางออกในการแก้ไขปัญห จนกระทั่งทั้งสองฝ่ายสามารถที่จะหวนกลับมาคืนดี หรือ ให้อภัยซึ่งกันและกันได้ในที่สุด

สำหรับในเรื่องบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นประกอบไปด้วยบทบาทในด้านต่าง ๆ โดยบทบาทที่สำคัญของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามที่ พระอติคัคค์ วชิรปณฺโญ (พิมพ์นนท์)^{๑๐๖} ได้กล่าวมี ๕ ด้านคือ

๑) บทบาทด้านช่วยเหลือ คือ ช่วยเหลือให้คลายความตึงเครียดในสถานการณ์ของความขัดแย้ง โดยเข้าไปเพื่อช่วยค้นหาจุดร่วมของแต่ละฝ่ายว่า มีจุดร่วมเดียวกันอย่างไร ส่วนจุดที่แตกต่างกัน ให้สงวนเอาไว้ก่อน เพื่อให้การทำข้อตกลงจุดร่วมอย่างเดียวกัน อันจะนำไปสู่การประนีประนอมกันได้ เพราะจุดร่วมนั้นคือทางออกที่ตอบสนองความต้องการทุกฝ่าย หรือหากเมื่อหาจุดร่วมยังไม่พบ

^{๑๐๖} พระอติคัคค์ วชิรปณฺโญ (พิมพ์นนท์), “คุณลักษณะของผู้ประนีประนอมเชิงพุทธบูรณาการ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕-๑๖.

ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจจะร่างข้อตกลงที่เป็นไปได้ มีทางออกต่าง ๆ เพื่อให้คู่พิพาทเป็นผู้ตัดสินใจเลือกทางเลือกเหล่านั้นด้วยตนเอง ไม่ใช่การชี้ขาดบังคับ

๒) บทบาทด้านสนับสนุน คือ การส่งเสริมให้คู่ความเปิดใจยอมรับฟังกันและกัน สนับสนุนให้คู่ความร่วมกันคิดหาทางออกของปัญหาที่ดีที่สุด สนับสนุนให้กระบวนการสามารถดำเนินไปโดยให้คู่ความ มีการสื่อสารกันอย่างสร้างสรรค์ เพื่อทำความเข้าใจกัน ปรับความคิด ความเห็น รวมถึงปรับความรู้สึกไม่ติดต่อกัน ให้สามารถกลับฟื้นคืนความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้ และส่งเสริมให้คู่พิพาทพิจารณาทางเลือก โดยถามวิถีทางเลือกอื่นที่คิดว่าดีที่สุดที่จะทำ

๓) บทบาทด้านการอำนวยความสะดวก คือ อำนวยความสะดวกต่อการประนีประนอมกัน โดยความเป็นกลาง ปราศจากอคติ ไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

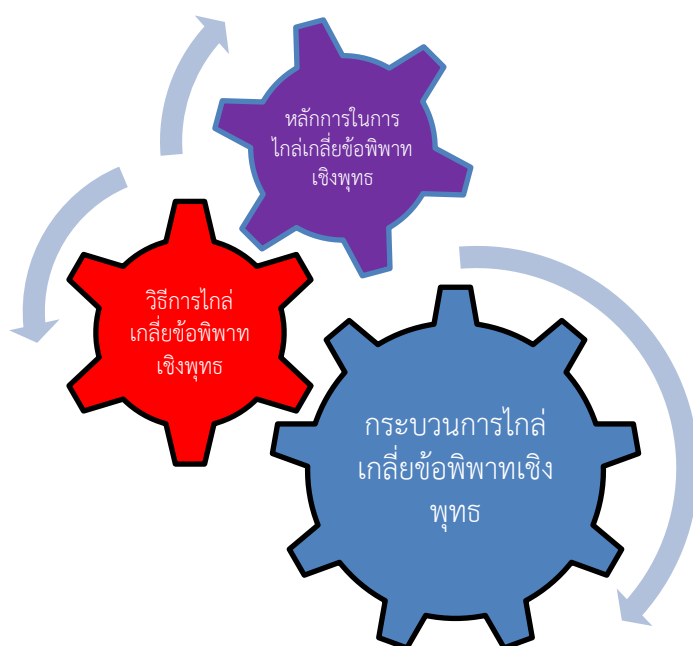
๔) บทบาทในการสื่อสารข้อมูล คือ การสื่อสารข้อมูลที่มีความเข้าใจผิดในประเด็นต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุ แห่งความขัดแย้งกันของคู่ความ ข้อมูลที่อาจจะถูกปิดบังจากการที่ไม่ยอมรับฟังกันเองของคู่ความ เพื่อจนหรือปรับข้อมูลต่าง ๆ ให้ถูกต้องตรงกัน อันจะนำไปสู่การประนีประนอมกันได้ หรือแสดงให้เห็นแง่มุมทั้งบวกและลบของแต่ละฝ่าย เพื่อให้เกิดความเข้าใจธรรมชาติของข้อพิพาทและเหตุผลที่ซ่อนอยู่

๕) บทบาทในการปกป้องความน่าเชื่อถือ คือการสร้างควมไว้วางใจให้คู่ความเชื่อมั่นในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่ามีความเป็นกลาง มีความยุติธรรม ไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด โดยบทบาทหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดังกล่าวนี้มีเป้าหมายสำคัญเป็นอย่างเดียวกัน คือ เพื่อให้คู่ความเกิดความเข้าใจกัน ตกลงกัน ประองตอกันได้นั่นเอง

๓.๖ สรุป

ในการนำหลักการทางพระพุทธศาสนาмаแก้ปัญหาคความขัดแย้งนั้น มีสิ่งที่จะต้องคำนึงคือ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่แก้ปัญหาคความขัดแย้งได้รู้ถึงเหตุและปัจจัยของ ความขัดแย้งและสามารถลงมือแก้ปัญหาคได้ถูกต้องตรงประเด็นของปัญหา ประดุจดังการรักษาคนไข้ของหมอที่หมอจำเป็นต้องรู้สาเหตุและอาการของคนไข้เพื่อจะได้แก้ปัญหาคที่อาการและลงลึกไปถึงการแก้ไปที่สาเหตุของอาการเพื่อให้การรักษาได้ผลและคนไข้หายเป็นปกติ ในงานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การแก้ปัญหาคความขัดแย้งด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่นำหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ มีประเด็นที่ต้องคำนึงถึงคือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ทั้งในด้านของการพัฒนาตนเองและพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในการพัฒนาตนเองคือการนำหลักธรรมมาใช้ประกอบในการฝึกตนให้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการทำหน้าทาคเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันประกอบไปด้วยคุณสมบัติภายในของผู้ทำหน้าทาคไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและคุณสมบัติที่แสดงออกภายนอกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอกครบถ้วนโดยยึดถือตามหลักการทางพระพุทธศาสนาก็สามารถนำมาใช้ในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ซึ่งการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็สามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้กับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นไปด้วยความราบรื่นและมีโอกาสประสบผลสำเร็จสูง โดย

อาศัยหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติภายในของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธอันเป็นหลักการและเป็นฟันเฟืองตัวแรกในการขับเคลื่อนให้ตัวผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทเองมีคุณสมบัติที่แสดงออกมาทางภายนอกที่พร้อมจะทำงานค้นหาวิธีการและขับเคลื่อนฟันเฟืองใหญ่คือฟันเฟืองของกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธ ซึ่งหลักการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธ สามารถสรุปเป็นแผนภูมิเพื่อให้เห็นได้ชัดเจนขึ้นดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๑๐ แสดงหลักการ วิธีการ และกระบวนการการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธ (ผู้วิจัย)

สำหรับรายละเอียดของฟันเฟืองแต่ละตัวจากแผนภูมิที่ นั้น ผู้วิจัยในกล่าวไว้แล้วในขั้นต้น และพอจะสรุปได้ว่า หลักการที่ประกอบด้วยคุณสมบัติภายในของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธมี ๔ ข้อคือ การคุมสติ การมีความอดทน การมีพรหมวิหารธรรม และการไม่มีอคติ ส่วนคุณสมบัติภายนอกของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธมี ๓ ข้อ คือ การใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม การใช้หลักคารวธรรมและการใช้หลักศีลธรรม เมื่อผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทมีคุณสมบัติพร้อมทั้งภายในภายนอกแล้วก็สามารถใช้ขับเคลื่อนให้ออกมาเป็นวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธได้ วิธีการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธที่ว่านี้ใช้หลักธรรมสำคัญอยู่ ๒ หลักเพื่อดำเนินการให้เกิดกระบวนการในการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธ คือ การใช้หลักสารณียธรรม และการใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทา เมื่อผู้ใกล้เคียงมีคุณสมบัติเพียบพร้อมและสร้างวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาทได้ ย่อมสามารถขับเคลื่อนเป็นกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธที่สมบูรณ์และมีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในการใกล้เคียงข้อพิพาทมากยิ่งขึ้น โดยยึดหลักอริยสัจ ๔ เป็นตัวตั้ง ประกอบกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ก็จะทำให้การใกล้เคียงข้อพิพาทประสบผลสำเร็จได้ ทั้งนี้การประสบผลสำเร็จหรือไม่ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทยังขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกที่อยู่เหนือการควบคุมข้อผู้ที่ทำหน้าที่ในการใกล้เคียงข้อพิพาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่พิพาทที่มีความหลากหลาย ในบางครั้งอาจเจอคู่กรณีที่แตกต่างกันหรือต่างความคิดกัน อันเป็นลักษณะที่อยู่เหนือการควบคุม การควบคุมที่ดีที่สุดคือการควบคุมตัวเอง ตัวผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทต้องควบคุมตัวเองให้อยู่ในกระบวนการที่กล่าวมานี้ให้ได้มากที่สุด ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงจะมุ่งเน้นการสร้าง

รูปแบบการไล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ตัวผู้ไล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นหลัก เพราะเมื่อผู้ไล่เกลี่ยข้อพิพาทมีหลักการที่ดีแล้ว ก็จะสามารถสร้างกระบวนการ สร้างบรรยากาศ หรือโน้มน้าวให้เกิดกระบวนการไล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธที่สมบูรณ์ได้

บทที่ ๔

รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

จากการที่ได้ศึกษาถึงการใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักสากลและการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความในบทที่ ๒ และจากการศึกษาการใกล้เคียงข้อพิพาทตามแนวทางของพุทธศาสนาเถรวาทในบทที่ ๓ ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำรูปแบบการใกล้เคียงของทั้งสองมาบูรณาการให้ได้เป็นรูปแบบของการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี โดยอธิบายความหมายของคำว่า “บูรณาการ” ในที่นี้หมายถึง “กระบวนการผสมผสานเชื่อมโยงองค์ความรู้ตั้งแต่ ๒ องค์ความรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกันอย่างสอดคล้องเป็นระบบ”^๑ ซึ่งรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น ผู้วิจัยจะขอลำดับขั้นตอนการบูรณาการรูปแบบเป็นข้อ ๆ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๔.๑ สภาพการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความและการบูรณาการในปัจจุบัน

สำหรับในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงการบูรณาการการใกล้เคียงข้อพิพาทในด้านหลักการ วิธีการ และกระบวนการในการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ ซึ่งก่อนที่จะบูรณาการ ผู้วิจัยขอเสนอสภาพในปัจจุบันของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ ที่ได้จากการลงพื้นที่สอบถามถึง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค ของการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ โดยผู้ให้ข้อมูลคือกรรมการใกล้เคียงข้อพิพาทและเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ ซึ่งกรรมการใกล้เคียงข้อพิพาทได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

๑) จุดแข็งของกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ คือ มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายและสามารถประเมินคดีได้^๒ เป็นหน่วยงานที่มีความคล่องตัวในการดำเนินการ สามารถทำสัญญาประนีประนอมยอมความได้ทันที^๓

๒) จุดอ่อนของกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ คือ การยึดโยงกับข้อกฎหมาย จนมีภาพลักษณ์ของการฟ้องร้อง ทนายบางท่านเสนอขึ้นศาลหรือล่าเอียง

^๑ วิกิพจนานุกรม, พจนานุกรมเสรี [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wiktionary.org/wiki/A3> [๑๑ ต.ค. ๒๕๖๑].

^๒ สัมภาษณ์ นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี, กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สหภาพนายความ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นายพัฒนา จาติเกตุ, ผู้อำนวยการศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท / อุปนายกฝ่ายกิจการพิเศษ สหภาพนายความ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

ด้วยอคติแห่งความรู้ทางด้านกฎหมาย^๔ ปัญหาสัญญาประนีประนอมยอมความไม่มีสภาพบังคับแบบเดียวกับผลของการไกล่เกลี่ยในศาล^๕

๓) โอกาสของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ คือ มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย ทำให้สามารถประเมินคดีได้^๖ จึงสามารถทำการแบบควบคู่กับกระบวนการอนุญาโตตุลาการได้ (Med-Arb) และในอนาคตเมื่อมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จะทำให้สภาพบังคับของสัญญาประนีประนอมยอมความที่ทำในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความมีผลมากยิ่งขึ้น

๔) อุปสรรคของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ คือ ประชาชนทั่วไปยังใช้บริการน้อย^๗ ส่วนใหญ่ข้อพิพาทที่เข้าสู่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นข้อพิพาทที่ผู้ร้องเป็นผู้ยากไร้ตามหลักเกณฑ์ของระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ ข้อ ๔

ทั้งนี้เพื่อให้สามารถเห็นจุดที่ต้องปรับปรุงหรือเสริมเติมแต่งและพัฒนาให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความมีความเหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยนำมาสร้างเป็นรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่เหมาะสมกับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ อันเป็นการพัฒนาเพื่อก้าวไปสู่บทบาทของการช่วยเหลือประชาชนและเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีงามของนายความต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้ทำ SWOT แสดงในรูปตารางได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weakness)
๑. ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยมีความรู้ทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ๒. มีความคล่องตัว รวดเร็ว ๓. การทำข้อตกลงในสัญญาประนีประนอมยอมความ ทำโดยทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ทันที	๑. ภาพลักษณ์เดิมของทนายความทั่วไปถูกยึดโยงกับการฟ้องร้องคดี ๒. สัญญาประนีประนอมยอมความนอกศาลไม่มีสภาพบังคับเหมือนการทำสัญญาในศาล ๓. ความรู้ในข้อกฎหมายของทนายความอาจเป็นอุปสรรคด้านทัศนคติในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

^๔ สัมภาษณ์ นางสาวธิดา สำเนา, กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สหภาพนายความ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ ว่าที่ รต.ลิขิต สมนวลดาด, กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สหภาพนายความ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นางสาวเสาวรียา ไชยยังัญญทวี, กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สหภาพนายความ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ นายสมบัติ วงศ์กำแหง, ผู้อำนวยการสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ / อุปนายกฝ่ายบริหาร สหภาพนายความ, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

โอกาส (Opportunity)	อุปสรรค (Threat)
๑. เมื่อมี พรบ.ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จะทำให้สัญญาประนีประนอมยอมความนอกศาล มีสภาพบังคับเหมือนการทำสัญญาในศาล ๒. สามารถทำควบคู่กับกระบวนการอนุญาโตตุลาการร่วมกับสถาบันอื่นได้	๑. ส่วนใหญ่ข้อพิพาทที่เข้าสู่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นข้อพิพาทที่ผู้ร้องเป็นผู้ยากไร้ตามหลักเกณฑ์ของระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ ข้อ ๔, ประชาชนทั่วไปยังใช้บริการน้อย

จากจุดอ่อนและอุปสรรคที่ได้แสดงมาในตาราง ๔.๑ นี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลเนื้อหาจากบทที่ผ่านมามาสังเคราะห์ร่วมกับคำสัมภาษณ์ที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากสภานายความ ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านสันติวิธี และผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อปรับปรุงพัฒนาและสร้างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีต่อไป

๔.๑.๑ หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้อยู่ในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ

ในเรื่องของหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความนั้น ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจหลักการของโลกตะวันตกและตะวันออกตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร. อนันต์ จันทโรภากร ผู้ให้คำสัมภาษณ์ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นถ้าจะว่าไปแล้วล้วนแต่มีหลักการมาจากโลกตะวันตก อันเป็นหลักที่ถือได้ว่าเป็นหลักการสากลที่ยึดถือปฏิบัติกันทั่วไป กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โลกตะวันตกมีที่มาจากคำสองคำคือ Mediation กับ Conciliation คำว่า “Mediation” คือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ส่วน “Conciliation” คือการประนอมข้อพิพาท ซึ่งแต่เดิมมีความหมายต่างกัน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) คือกระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีบุคคลที่สามมาเกี่ยวข้องโดยที่บุคคลที่สามดังกล่าวไม่ได้ทำหน้าที่ในการตัดสินว่าคู่พิพาทฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก ส่วนการประนอมข้อพิพาท (Conciliation) อาจจะหมายถึงการดำเนินการนำคู่พิพาทเข้าสู่การเจรจาตกลงกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ในบางที่ก็เรียกว่า Facilitation ซึ่งหมายถึงกระบวนการระงับข้อพิพาทที่คนทั้งสองนั้นแม้จะไม่ได้ทำหน้าที่ในการตัดสินคดีพิพาท แต่ก็มีส่วนในการจัดทำข้อเสนอ (Proposal/Recommendation) หรือเสนอทางออกให้แก่คู่พิพาทเพื่อการตกลงกัน ส่วน Mediator นั้นเป็นเพียงคนกลางที่ดำเนินกระบวนการให้คู่พิพาทได้ตกลงกันเท่านั้น ไม่ได้จัดทำข้อเสนอ (Proposal/Recommendation) แต่ประการใด แต่ในปัจจุบันไม่ได้เคร่งครัดกันในเรื่องนี้ ทำให้คำว่า “ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation)” และ “ประนอมข้อพิพาท (Conciliation)” กลายเป็นคำที่มีความหมายเดียวกันหรือมีการนำเอามาใช้ปนกันไป สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นเริ่มจากโลกตะวันตก โดย “อริสโตเติล” เป็นผู้คิดค้นและนำวิธีนี้มาใช้ในการระงับข้อพิพาท และในบางกรณีหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตกก็สอดคล้องกับโลกตะวันออกอยู่พอสมควรและเป็นหลักการที่ใช้กันอยู่สำหรับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศไทย ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนี้ได้ยอมรับว่า ปัจจุบันนี้ถือว่าหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตกและโลกตะวันออกเป็น

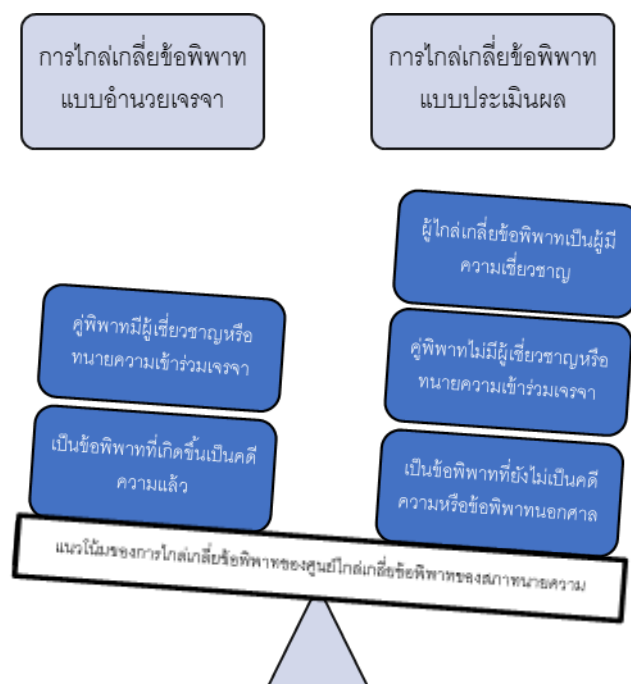
หลักการเดียวกัน”^{๘๘} ในเรื่องนี้ผู้วิจัยมองว่า “ถ้าจะเชื่อมโยงไปหาที่มาของหลักการใกล้เคียงข้อพิพาทที่มาจากจะแตกต่างกันตามประเพณี วัฒนธรรมของแต่ละถิ่น สอดคล้องกับความคิดเห็นของ ชลัท ประเทืองรัตนนา ที่มองว่า “หลักการของการใกล้เคียงข้อพิพาทของโลกตะวันตกและตะวันออกจึงเริ่มต้นไม่เหมือนกันและแตกต่างกันที่พฤติกรรม...วัฒนธรรมตะวันออกเน้นการรักษาหน้าและสัมพันธภาพมากกว่าตะวันตก จะไม่ค่อยพูดหรือเผชิญหน้ากันตรง ๆ แต่จะใช้วิธีการอ้อม บอกให้รู้เป็นนัย ๆ อีกทั้งประเด็นความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องสูง ในขณะที่วัฒนธรรมตะวันตกให้ความสำคัญกับการเผชิญหน้าโดยตรง พบกันซึ่ง ๆ หน้าไม่ค่อยกลัวในการใกล้เคียงกับคู่กรณีโดยตรง”^{๘๙} ซึ่งจากเนื้อหาในบทที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า ที่มาที่จะแตกต่างกันได้ก็ตรงที่คุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท บทบาทของผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เทคนิคที่ใช้ในการใกล้เคียง รวมไปถึงกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท เหล่านี้สอดคล้องกับ แดเนี่ยล เอ็ดมันด์ ผู้อำนวยการองค์การใกล้เคียงข้อพิพาทโลก ที่กล่าวว่า “การใกล้เคียงข้อพิพาทเปรียบเสมือนปรัชญาชีวิตและยิ่งกว่าจิตใจ ดังนั้นแนวความคิดเกี่ยวกับการใกล้เคียงจึงมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศและแต่ละศาสนา”^{๙๐} แต่สำหรับปัจจุบันนี้ ด้วยการสื่อสารที่ทันสมัยและรวดเร็ว ทำให้การใกล้เคียงข้อพิพาททั้งโลกตะวันตกและโลกตะวันออกแทบไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากการไหลบ่าทางวัฒนธรรมที่สะดวกและรวดเร็ว ในเมื่อหลักการใกล้เคียงข้อพิพาทของโลกตะวันตกและตะวันออกในปัจจุบันหลอมรวมเป็นหลักการเดียวกัน ผู้วิจัยจึงถือว่าหลักการใกล้เคียงข้อพิพาทในปัจจุบันได้ถูกบูรณาการเป็นหลักการสากลใช้กันอยู่ทั่วโลก ดังเช่น การใกล้เคียงข้อพิพาทในศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท สภานายความ ก็ใช้หลักการใกล้เคียงข้อพิพาทอันเป็นสากล^{๙๑} และจากการสังเกตการแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยในลักษณะที่ผู้วิจัยเข้าทำหน้าที่สังเกตการณ์ใกล้เคียงข้อพิพาทในขณะที่ทนายความผู้ใกล้เคียงข้อพิพาททำอันทำการใกล้เคียงข้อพิพาทและรวมถึงในขณะที่ผู้วิจัยได้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาทด้วยตนเอง พบว่า การใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทของสภานายความมีแนวคิดในการใกล้เคียงข้อพิพาทที่เป็นแบบประเมิณผล หรือมีความโน้มเอียงไปในแบบประเมิณผลมากกว่ารูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทแบบอำนาจเจรจา

^{๘๘} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร, คณะกรรมการกฤษฎีกา อดีตอาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๘๙} สัมภาษณ์ อ.ชลัท ประเทืองรัตนนา, นักวิชาการชำนาญการ สถาบันพระปกเกล้า, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๐} สัมภาษณ์ ดร.แดเนี่ยล เอ็ดมันด์, ผู้อำนวยการองค์การใกล้เคียงข้อพิพาทโลก, ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายพัฒนา จาติเกตุ, ผู้อำนวยการศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท / อุปนายกฝ่ายกิจการพิเศษ สภานายความ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงแนวโน้มของกรอบแนวคิดในการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาทนายความ (ผู้วิจัย)

ที่เป็นเช่นนี้เพราะการเชื่อมโยงไปที่คุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทที่เป็นทนายความย่อมมีความรู้ความสามารถในการประนีประนอมแห่งคดีได้อันเนื่องมาจากการเป็นผู้รู้กฎหมายและมีประสบการณ์ในการดำเนินคดี จึงเห็นได้ว่า คุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้น หลักการใกล้เคียงข้อพิพาทจากการที่ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า หลักการใกล้เคียงข้อพิพาท สามารถกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทได้และสามารถบูรณาการเข้ากับหลักการใกล้เคียงข้อพิพาทได้ดังนี้

การบูรณาการในหลักการด้านคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท

จากหลักการใกล้เคียงข้อพิพาท ๕ ข้อ ที่กล่าวไว้ในบทที่ผ่านมา กล่าวถึง หลักการชี้แนะ หลักการสมัครใจอย่างแท้จริง หลักการยุติความพึงพอใจของคู่ความ หลักการไม่พิจารณาความถูกผิดในข้อกฎหมายและต่างผ่อนปรนให้แกกัน และหลักการเป็นความลับ ในหลักการทั้ง ๕ ข้อนี้ มีเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทอย่างเห็นได้ชัดถึง ๔ ข้อ กล่าวคือ หลักการชี้แนะ หลักการยุติด้วยความพึงพอใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย หลักการไม่พิจารณาความถูกผิดในข้อกฎหมายและต่างผ่อนปรนให้แกกัน และหลักการเป็นความลับ ส่วนหลักความสมัครใจอย่างแท้จริงนั้นเป็นเรื่องของคู่กรณีที่พิพาทกันต่างยินยอมเข้าพุดจาหาทางออกร่วมกันด้วยความสมัครใจโดยไม่การบังคับจากผู้ใกล้เคียงหรือจากใครอื่นทั้งสิ้น ซึ่งผู้วิจัยขออธิบายรายละเอียดเรียงลำดับเป็นข้อ ๆ เพื่ออธิบายเชื่อมโยงในด้านคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท ดังนี้

๑) หลักการชี้แนะ ข้อนี้อธิบายได้โดยตรงคือ ผู้ใกล้เคียงต้องมีคุณสมบัติที่สามารถให้คำชี้แนะได้ การชี้แนะไม่ใช่การตัดสิน “ผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทไม่ใช่ผู้ตัดสินคดี แต่เป็นผู้ที่ช่วยให้คู่กรณีมา

พูดคุยกหาทางออกร่วมกัน”^{๑๒} ด้วยคุณสมบัติที่ต้องชี้แนะนี้ ย่อมแสดงว่าผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถพอสมควร โดยเฉพาะเรื่องที่จะเข้าไกล่เกลี่ย และต้องมีลักษณะที่สามารถเข้าหาปรึกษาได้ คู่กรณีไม่รู้สึกรู้สีกอียดหรือเกรงใจจนเกินไปเมื่อจะต้องเข้ารับการไกล่เกลี่ย กล่าวคือ ควรมีลักษณะที่เป็นมิตรและทรงภูมิความรู้ มีประวัติเป็นคนดี สอดคล้องกับ “ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. ๒๕๕๔ หมวด ๗ ทะเบียนผู้ประนีประนอม ส่วนที่ ๑ การขึ้นทะเบียน” และสอดคล้องกับ “ระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๕๗ ส่วนที่ ๕ การขึ้นทะเบียนและการพ้นสภาพของผู้ไกล่เกลี่ย” ที่กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ประนีประนอมข้อพิพาทหรือผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ต้องไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในเรื่องศีลธรรมอันดี ผู้วิจัยจึงตีความได้ว่า ผู้ที่จะมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยนอกจากมีความเป็นมิตร เข้าถึงง่ายแล้ว ต้องไม่มีประวัติต่างพร้อยในเรื่องศีลธรรมด้วย คำสำคัญที่ได้รับจากการให้คำสัมภาษณ์ครั้งนี้คือ “เป็นมิตร, มีศีลธรรม โดยผู้วิจัยขอเสริมเรื่องการให้ความเคารพต่อคู่พิพาทอย่างเสมอกันด้วยเพื่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และที่สำคัญคือการให้ความไว้วางใจในตัวผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๒) หลักการสมัครใจอย่างแท้จริง หลักการนี้เชื่อมโยงมายังคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในแง่ของการเป็นคนกลางที่ไม่บังคับ ปล่อยให้เป็นไปตามความสมัครใจของคู่พิพาทที่ยินยอมที่จะพูดคุยกหาทางออกร่วมกัน และแม้ในระหว่างพูดคุย ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะถอดตัวออกไปเมื่อไหร่ก็ได้ หลักการนี้รวมถึงผู้ที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยที่ทำหน้าที่ด้วยความสมัครใจ ไม่ได้ถูกบังคับ ดังนั้นคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยที่สำคัญในข้อนี้คือการไม่เป็นผู้ยึดติดต่อกรอบของระเบียบวิธีการ จิตใจต้องพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และมีเมตตา สอดคล้องกับความคิดเห็นของท่าน ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร ที่กล่าวไว้ว่า “ผู้มีทักษะในการพูด การฟัง และการเจรจา แม้กระทั่งนักบวชหรือพระที่มีสมาธิดี ๆ ก็สามารถเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติของพระท่านมีเมตตา และสามารถฟังอย่างตั้งใจได้ ส่วนความรู้ในข้อกฎหมายนั้นไม่จำเป็นถึงขั้นที่จะต้องเป็นนักกฎหมาย”^{๑๓} ดังนั้นจะเห็นได้ว่า “ความมีเมตตา” เป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้วิจัยขอเสริมว่า เมื่อมีเมตตาแล้ว ต้องมีกรุณา มุทิตา และอุเบกขาด้วย ทั้งนี้ในเรื่องของการสมัครใจอย่างแท้จริงของทุกฝ่าย ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องรู้จักวางอุเบกขาไว้นใจเมื่อปรากฏเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปตามใจตนเอง

๓) หลักการยุติด้วยความพึงพอใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย หลักการนี้ผู้วิจัยมองว่า ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องได้รับข้อมูลมาเพียงพอพร้อมถึงจะสามารถทำให้เกิดการยุติข้อพิพาทด้วยความพึงพอใจทั้งสองฝ่ายได้ ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องมีการรับฟังข้อมูลจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ต้องเป็นผู้ฟังที่ดี ไม่มีอคติมาขวางกั้น ในการคิดวิเคราะห์ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปรัชญา อยู่ประเสริฐ ที่กล่าวว่า “ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องวางตัวเป็นกลาง มีสติ มีความอดทน ค่อยคิดค่อยทำ มีไหวพริบบริบูรณ์”^{๑๔} จะเห็นได้ว่าข้อสำคัญคือความเป็นกลางของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายอดุลย์ ชันทอง, ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา, ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร, คณะกรรมการกฤษฎีกา อดีตอาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๑ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายปรัชญา อยู่ประเสริฐ, ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สอดคล้องกับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ โดยผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาพทนายความ ได้กล่าวถึงจรรยาบรรณของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่า “ต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง ไม่มีอคติต่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และให้ความเป็นธรรมต่อคู่พิพาทเสมอกัน”^{๑๕} ข้อความที่สอดคล้องกันทั้งของสำนักงานศาลยุติธรรมและของสภาพทนายความคือคำว่า “ความเป็นกลาง”

๔) หลักการไม่พิจารณาความถูกต้องในข้อกฎหมายและต่างผ่อนปรนให้แกกัน หลักการนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก็คือการสร้างบรรยากาศให้มีการผ่อนปรนกันโดยไม่ยึดหลักกฎหมาย ในเรื่องนี้แม้ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความจะใช้ทนายความเป็นผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่โดยความคิดเห็นของคณะทำงานด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ ไม่ได้เคร่งครัดกับข้อกฎหมายมากนัก ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดกว้างในการค้นหาทางออก ซึ่งนางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาพทนายความ ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า “ทัศนคติของตัวทนายความผู้ไกล่เกลี่ยบางท่านที่ยังยึดติดข้อกฎหมาย ตัดสินว่าใครถูก ใครผิด อันนี้แก้ได้โดยการฝึกอบรม”^{๑๖} ในเรื่องนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรให้เกียรติแก่คู่กรณีในการตัดสินใจหาทางออกกันเอง ต้องไม่เคร่งครัดในข้อกฎหมายที่จะมาตัดสินว่าใครถูกใครผิด

๕) หลักการเป็นความลับ ในข้อนี้นอกจากการวางตัวเป็นมิตรและเคารพในผู้อื่นแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องมีความอดทนและมีสติในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทำความเข้าใจกับคู่กรณีในเรื่องการรักษาความลับ และข้อมูลในการไกล่เกลี่ยจะไม่สามารถใช้ประกอบเป็นหลักฐานในการดำเนินคดีต่อกันได้ ซึ่งในเรื่องนี้ นายศิริพงษ์ จันทเวช ได้ยกข้อกำหนดอันเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ “ไม่เป็นผู้กระทำการใด ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต”^{๑๗} ซึ่งเรื่องนี้เป็นหลักการที่สามารถเชื่อมโยงกับหลักการเป็นความลับได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะ ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งได้ล่วงรู้ข้อมูลของคู่พิพาท จึงจำเป็นต้องได้รับความไว้วางใจจากคู่กรณีเป็นพิเศษ

จากหลักการทั้ง ๕ ข้อนี้ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ มีการกำหนดคุณสมบัติของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ในระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ ส่วนที่ ๕ การขึ้นทะเบียนและการพ้นสภาพของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ข้อที่ ๒๔

“ทนายความผู้ประสงค์จะทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องมีคุณสมบัติดังนี้

- (๑) ต้องเป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปีและมีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี
- (๒) ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติดมรรยาททนายความ
- (๓) ไม่อยู่ระหว่างการถูกสอบสวนในข้อหาว่าประพฤติดมรรยาททนายความ

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายพัฒนา จาติเกตุ, ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท / อุปนายกฝ่ายกิจการพิเศษ สภาพทนายความ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี, กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาพทนายความ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายศิวัชพงษ์ จันทเวช, กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาพทนายความ, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

(๔) ไม่เป็นผู้ประพฤดิเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี

(๕) ไม่เป็นผู้กระทำการใด ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต

(๖) ผ่านการฝึกอบรมตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานกำหนด

ซึ่งคุณสมบัติทั้ง ๖ ข้อนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญในการแต่งตั้งและขึ้นทะเบียนผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่จากการวิเคราะห์ในหลักการที่กล่าวมาข้างต้นและจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยสามารถสรุปคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยบูรณาการจากทั้งองค์รวมในโลกตะวันตกและตะวันออก ซึ่งเป็นคุณสมบัติโดยหลักการดังที่จะกล่าวต่อไปนี้คือ

(๑) ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับทั้งในด้านวิทยุและคุณวุฒิ ทั้งนี้เพราะเพื่อให้เป็นไปตามหลักการชี้แนะ ดังนั้น ผู้ชี้แนะจึงเป็นที่ยอมรับในด้านสติปัญญาและวุฒิภาวะ กล่าวคือ วิทยุบังคับชี้ถึงคุณสมบัติในด้านสติ ส่วนคุณวุฒิบังคับชี้ถึงคุณสมบัติในด้านปัญญา

(๒) ต้องเป็นผู้ที่เสียสละ มีจิตอาสา ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามหลักการสมัครใจอย่างแท้จริง ซึ่งในข้อนี้หากเป็นทนายความที่ประพฤดิผิดมรรยาททนายความ แสดงว่าทนายความท่านนั้นไม่มีความเสียสละหรือไม่มีจิตอาสา อาจมีการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นหรืออาจไม่มีความอดทนเพียงพอจนเกิดเรื่องและถูกร้องเป็นคดีมรรยาททนายความ

(๓) ต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจเป็นกลางและรักความเป็นธรรม ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามหลักการยุติความพึงพอใจจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยที่ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องฟังความทั้งสองฝ่ายด้วยความอดทนและปล่อยให้คู่พิพาทตัดสินใจด้วยตนเองทั้งสองฝ่าย ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใด เคารพคู่กรณีทั้งสองฝ่ายเสมอกัน

(๔) ต้องไม่ยึดติดในข้อกฎหมายมาตัดสินว่าใครผิดใครถูก ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามหลักการไม่พิจารณาความถูกผิดในข้อกฎหมายและต่างผ่อนปรนให้แกกัน ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องทั้งข้อกฎหมายไว้ชั่วคราว ปล่อยให้คู่กรณีตกลงผ่อนปรนซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่ทางออก หากจำเป็นต้องพูดในข้อกฎหมายก็ให้พยายามพูดไปในทางที่ให้เกิดการรวมขอมกันได้ ไม่ตั้งประเด็นให้ทะเลาะกัน โดยถือว่าตัวผู้ไกล่เกลี่ยเป็นมิตรที่ดีของทั้งสองฝ่าย

(๕) ต้องเป็นผู้ที่มีศีลธรรมประจำใจ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามหลักการรักษาความลับ ต้องเป็นผู้ไม่มุงร้ายหรือประสกรัร้าย มีความซื่อสัตย์ สุจริต น่าไว้วางใจ การมีศีลธรรมประจำใจจะทำให้ผู้นั้นได้รับการไว้วางใจเป็นอย่างดี

ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงมาจากหลักการของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งสิ้น กล่าวคือ ใช้หลักการพื้นฐานในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นตัวกำหนดคุณสมบัติผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๔.๑.๒ วิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้อยู่ในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ

จากที่กล่าวถึงหลักการมานี้ นอกจากจะเกี่ยวเนื่องกับคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้ว ผู้วิจัยมองว่าต้องเกี่ยวเนื่องไปถึงบทบาทและเทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่จะนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วย ซึ่งบทบาทในที่นี้อาจหมายความรวมถึงบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอันเป็นวิธีการที่จะใช้เพื่อให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถบรรลุเป้าหมายได้ สำหรับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความนั้นได้ใช้วิธีการที่สอดคล้องกับหลักการของทั้งโลกตะวันตกและ

โลกตะวันออกอยู่แล้ว กล่าวคือ ศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหราชอาณาจักรได้นำวิธีการที่เรียกว่าบทบาทของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท โดยใช้แนวทางของสำนักงานศาลยุติธรรม ซึ่งวิทยากรที่มาให้ความรู้แก่สหราชอาณาจักรผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทโดยมากมาจากสำนักงานศาลยุติธรรม อาทิ ท่านปรัชญา อยู่ประเสริฐ, ท่านสรวิต ลิ้มปริงสี เป็นต้น โดยบทบาทของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทมี ๕ ข้อ ดังนี้^{๑๘}

(๑) **ประสานระหว่างคู่พิพาท** ช่วยให้คู่พิพาทมาพบปะเจรจาคืนดีกัน ผู้ใกล้เคียงจะเป็นผู้ติดต่อประสานวันนัดเจรจา หาทางให้คู่พิพาทหรือตัวแทนที่มีอำนาจได้มาพบปะพูดคุยกัน เพื่อหาแนวทางในการยุติข้อพิพาท

(๒) **อำนวยความสะดวกในการใกล้เคียงหรือประนีประนอมข้อพิพาท** ผู้ใกล้เคียงจะดำเนินการจัดเตรียมสถานที่ ห้องประชุม อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง อาหารและเครื่องดื่มที่จำเป็นเพื่อให้การใกล้เคียงดำเนินไปได้เรียบร้อยภายใต้บรรยากาศที่เป็นมิตรต่อกัน

(๓) **ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง** ผู้ใกล้เคียงจะช่วยเสาะหาข้อมูลที่จำเป็นและข้อมูลทางกฎหมาย แปลความหมาย และเป็นสื่อกลางให้แก่คู่พิพาทเข้าใจตรงกัน

(๔) **ให้ความรู้ในการใกล้เคียงข้อพิพาท** ผู้ใกล้เคียงมีหน้าที่ศึกษาหาความรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทจนสามารถถ่ายทอดทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการใกล้เคียงข้อพิพาทให้กับคู่กรณีได้ โดยตระหนักถึงประโยชน์ที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาละระงับข้อพิพาท หากคู่กรณีเข้าใจกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทก็จะทำให้การใกล้เคียงประสบผลสำเร็จง่ายขึ้น

(๕) **ดำเนินการควบคุมกระบวนการใกล้เคียงตามพฤติกรรมแห่งคดีตามที่เห็นเหมาะสมและสมควร** ผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทจะเป็นผู้ดำเนินการให้กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทสามารถดำเนินไปจนสำเร็จ โดยควบคุมและดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว ไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประวิงเวลาให้ล่าช้า ป้องกันการโต้เถียงอันจะนำไปสู่การทะเลาะวิวาท เมื่อถึงทางตันก็ดำเนินการหาแนวทางที่จะฝ่าทางตันหรือผ่านพ้นอุปสรรคข้อขัดข้องต่าง ๆ นั้นไปจนสามารถตกลงกันได้

(๖) **ช่วยในการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ** เมื่อคู่พิพาทตกลงกันได้ ผู้ใกล้เคียงจะเป็นผู้ช่วยเหลือให้คำแนะนำในร่างหรือตรวจสอบสัญญาประนีประนอมยอมความให้มีผลผูกพันบังคับได้ โดยไม่ขัดต่อข้อกฎหมายและความสงบเรียบร้อย ตรวจสอบผู้มีอำนาจลงนามที่มีผลผูกพันแล้วดำเนินการให้คู่พิพาทและพยานลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

จากบทบาทหรือภาระหน้าที่เหล่านี้ เมื่อเทียบเคียงกับการใกล้เคียงข้อพิพาทแบบ STAR สไตล์แอปเปอร์ไดน์ ที่แสดงให้เห็นในบทที่ ๒ พบว่าเป็นวิธีการที่คล้ายกัน นั่นคือ มีขั้นตอนของการพบปะกัน การเริ่มการใกล้เคียง การสื่อสารกัน การเจรจา และการสรุป โดยในแต่ละขั้นตอนจะกำหนดภาระงาน (Task) เอาไว้ ซึ่งภาระหน้าที่หรือบทบาทอันนี้มีไว้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการยุติข้อพิพาทและทั้งสองฝ่ายยังสามารถคบค้าสมาคมกันได้เช่นเดิม หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง เป้าหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาทก็คือ “สันติ” นั่นเอง อันที่จริงแล้วบทบาทของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทที่สามารถนำพากระบวนการใกล้เคียงให้บรรลุเป้าหมายได้นั้น ไม่มีสูตรเฉพาะตายตัว ในเรื่องนี้ วีระ คง

^{๑๘} สุรัช เลี้ยงบุญเลิศชัย, “หลักการและแนวคิดในการใกล้เคียงข้อพิพาท” ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “สหราชอาณาจักรผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๒” (กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับพิพาททางเลือกสหราชอาณาจักร สหราชอาณาจักร, ๒๕๖๑), หน้า ๖.

ทวีเลิศ ได้กล่าวไว้ว่า “สำหรับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อดีคือ สามารถทำ ณ สถานที่ใดก็ได้ ที่สะดวก ไม่ต้องใช้บุคลากรที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ต้องมีแบบพิธีหรือ ขั้นตอนมาก เพราะตามปกติจะใช้รูปแบบที่เรียบง่าย พูดจาภาษาชาวบ้านได้ตามสะดวก ไม่ต้องเกรงอกเกรงใจกันมาก ใช้เวลาน้อย เสียค่าใช้จ่ายน้อยหรืออาจจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเลย”^{๑๙} ยิ่งวิธีการของทางโลกตะวันออกในสมัยดั้งเดิมนั้น มักใช้คนที่คู่กรณีให้ความเคารพยำเกรง เช่น ระบบเจ้าโคตรในภาคอีสาน แก่หมืองแก่ฝ่ายของทางภาคเหนือของไทย สำหรับเนื้อหาในบทนี้จึงเป็นการแสดงถึงสภาพของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันมากกว่า ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้เป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาหลายกรณี จึงพอที่จะสรุปขั้นตอนได้ว่า ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความจะมีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคอยช่วยประสานคู่กรณีทั้งสองฝ่ายและประสานทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อนัดแนะวันไกล่เกลี่ยและส่งสำนวนหรือรายละเอียดเกี่ยวกับข้อพิพาทให้ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ทำการศึกษา ก่อนวันนัดไกล่เกลี่ย

เมื่อถึงวันนัดเจ้าหน้าที่จะจัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ต่าง ๆ พร้อมเครื่องดื่มให้กับคู่กรณีและผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะแนะนำตัวและขอให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายแนะนำตัว หลังจากนั้นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกำหนดข้อตกลงในการเจรจา เมื่อทั้งสองฝ่ายเข้าใจกติกาการเจรจาแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยก็จะให้ผู้ที่มีร้องขอความช่วยเหลือได้พูดก่อน หลังจากนั้นให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งพูดต่อ ระหว่างที่ทั้งสองฝ่ายพูดอธิบายความต้องการของตน ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องฟังอย่างตั้งใจและจับประเด็นพิพาทให้ได้ และตั้งประเด็นเป็นข้อ ๆ ไว้ เมื่อคู่กรณีพูดจนพอใจทั้งสองฝ่ายแล้ว ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะอธิบายประเด็นและให้ข้อมูลเกี่ยวกับกรณีพิพาทและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และอธิบายเสริมความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เมื่อคิดว่าคู่กรณีทั้งสองฝ่ายเข้าใจดีแล้วก็เริ่มการไกล่เกลี่ยทีละประเด็นโดยให้ช่วยกันคิดหาทางออก ถ้าพบว่าต่างฝ่ายต่างไม่ยอมกัน ผู้ไกล่เกลี่ยอาจขอคุยรับฟังเหตุผลของแต่ละฝ่ายโดยที่คู่กรณีฝ่ายตรงข้ามไม่ได้อยู่ด้วยก็ได้ แต่ต้องให้อีกฝ่ายหนึ่งได้พูดเท่า ๆ กัน ในระหว่างนี้ให้ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยฯตั้งใจฟังและค้นหาความต้องการอย่างแท้จริงให้ได้ เมื่อทั้งสองกลับเข้ามาคุยพร้อมหน้ากันอีกครั้งผู้ไกล่เกลี่ยฯอาจตั้งประเด็นใหม่เพื่อให้ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมักจะอธิบายข้อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเพื่อเปรียบเทียบกับผลของการไกล่เกลี่ยฯ ซึ่งเป็นเทคนิคที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอื่น ๆ อาจทำไม่ได้ แต่วิธีการนี้เป็นแค่ตัวแปรหนึ่งในเทคนิคของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเท่านั้นที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การไกล่เกลี่ยฯจำเป็นต้องผสมผสานวิธีการเพื่อให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทบรรลุผลไปได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ณ ขณะนั้น และหากไกล่เกลี่ยฯสำเร็จทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็จะร่างสัญญาประนีประนอมด้วยตนเอง อ่านให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายฟัง เมื่อทั้งสองฝ่ายเห็นว่าถูกต้องก็จะให้ลงชื่อโดยที่ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทลงชื่อเป็นพยาน แต่ถ้าไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ ผู้ไกล่เกลี่ยฯจะต้องถามความสมัครใจในการไกล่เกลี่ยฯในครั้งถัดไป

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายวิระ คงทวีเลิศ, ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค ๓, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

และกำหนดนัดหมาย แต่ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่สมัครใจที่จะไกล่เกลี่ยอีกก็เป็นอันยกเลิกการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและส่งสำนวนกลับไปยังสำนักช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายต่อไป

ลำดับต่อมาที่ถือว่าเป็นวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ “เทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ที่ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถนำมาใช้เป็นวิธีการเฉพาะตนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เทคนิคของแต่ละคนจึงอาจไม่เหมือนกัน ความหมายของเทคนิค คือ ความรู้ ความสามารถ หรือวิธีการพิเศษในการทำหรือจัดทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือการบริหารงานอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อความสำเร็จ^{๒๐} ซึ่งเทคนิคในการไกล่เกลี่ยที่สุรชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย ได้จำแนกไว้มีดังนี้

๑.) การเตรียมความพร้อมของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยควรเตรียมความพร้อมในเรื่องที่จะไกล่เกลี่ยก่อนวันประชุมไกล่เกลี่ย ด้วยการวิเคราะห์ปัญหา การเตรียมแนวทางแก้ปัญหา ตลอดจนเตรียมวิธีการแก้ปัญหาเมื่อถึงทางตันของการไกล่เกลี่ย

๒.) การวางตัวเป็นกลางในการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยต้องวางกายใจให้เป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต้องเป็นผู้มีเมตตา และสร้างสัมพันธภาพที่ดีแก่คู่พิพาท (Good-relationship)

๓.) การสร้างบรรยากาศที่ดี ถ้าบรรยากาศดีการไกล่เกลี่ยก็จะประสบผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น บรรยากาศที่ดี เช่น สถานที่ดี การพูดจาด้วยคำสุภาพไพเราะ อารมณ์ผู้ไกล่เกลี่ยและคู่พิพาทไม่เสียเหล่านี้อาจเริ่มต้นได้ที่ผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยควรสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้น ควรหาเทคนิคต่าง ๆ ในการสร้างบรรยากาศที่ดีและรักษาให้คงอยู่ตลอดเวลาของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เทคนิคการสร้างบรรยากาศคือการสร้างความคุ้นเคยและเป็นกันเอง ไม่เร่งรัดการเจรจา และสามารถปรับเปลี่ยนบรรยากาศให้กลับมาได้ทันทีถ้าเริ่มเข้าสู่สภาวะตึงเครียด

๔.) ต้องเป็นนักสังเกต การสังเกตอาจปฏิกิริยาของคู่พิพาทเพื่อศึกษาความต้องการของคู่พิพาทเป็นเรื่องจำเป็น และต้องรู้จักสรุปประเด็นข้อพิพาทและต้องรู้จักรวบรัดประเด็นเมื่อเห็นว่าการเจรจามีออกนอกกลุ่มนอกทาง ในทางตรงข้ามผู้ไกล่เกลี่ยต้องรู้จักผ่อนผันหรือทอดเวลาให้แก่คู่พิพาทหากสังเกตเห็นได้ว่าการเจรจานั้นจะนำไปสู่ความล้มเหลว

๕.) ต้องมีความอดทน ผู้ไกล่เกลี่ยต้องรู้จักอดทนและอดกลั้นอย่างสูง และถือเป็นคุณสมบัติประจำตัวที่ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทพึงมี เพราะในระหว่างกระบวนการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือเจรจาต่อรอง ผู้ไกล่เกลี่ยต้องประสบสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่กระทบต่อสภาวะอารมณ์ของผู้ไกล่เกลี่ยได้เสมอ หากผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีความอดทนหรือความอดกลั้นต่อสภาวะดังกล่าว ก็จะทำให้เสียบรรยากาศจนเกิดความล้มเหลวตามมา

๖.) ต้องรู้จักโน้มน้าวใจ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการประสานประโยชน์และสร้างความเข้าใจให้กับคู่พิพาท ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะทำให้คนที่บาดหมางกันมาประสานคืนกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยต้องรู้จักโน้มน้าวใจให้เกิดการเจรจาต่อรองกันระหว่างคู่พิพาท ต้องรู้จักหาเหตุผลโน้มน้าวให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันโดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องไม่ทำให้เกิดความระแวงในความเป็นคนกลาง ต้องให้คู่พิพาทรู้สึกถึงความเป็นธรรมทั้งสองฝ่าย

^{๒๐} สุรชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย, เทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร ๓๐๐ ชั่วโมง ๒๕๖๐, หน้า ๒๙.

นอกจากนี้ยังมีเทคนิคการฝ่าทางตัน^{๒๑} ซึ่งบ่อยครั้งที่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องพบกับทางตัน ไปต่อไม่ได้ ในกรณีนี้ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องละทิ้งปัญหานั้นไปก่อน โดยนำประเด็นอื่นเข้ามาพูดคุยแทน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดสภาวะตึงเครียดและการเผชิญหน้าจนนำไปสู่ความล้มเหลว เมื่อเห็นว่าเริ่มผ่อนคลายจึงค่อยกลับมาสู่ปัญหาที่เจอทางตัน วิธีฝ่าทางตันที่แนะนำให้ใช้ในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความมีดังนี้

๑) พักการไกล่เกลี่ยชั่วคราว วิธีใช้เมื่อเกิดสภาวะเกิดจากอารมณ์ หรือเกิดจากความตึงเครียด ความอ่อนล้าเนื่องจากระยะเวลาในการไกล่เกลี่ยนาน การพักการไกล่เกลี่ยชั่วคราวจะทำให้รู้สึกผ่อนคลายขึ้น ปัจจุบันเป็นสาเหตุแห่งปัญหาก็จะผ่อนคลายและหมดไป

๒) แยกการไกล่เกลี่ย วิธีนี้เป็นเทคนิคอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยแก้ทางตันของปัญหาได้ ในกรณีที่ผู้ไกล่เกลี่ยเห็นว่าปัญหาเกิดจากความไม่เข้าใจบางเรื่อง หรือเกิดจากทฤษฎีของคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่หากผู้ไกล่เกลี่ยได้มีโอกาสทำการชี้แจงหรือพูดจาเพื่อให้คู่พิพาทลดทฤษฎีลง ซึ่งหากพูดต่อหน้าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งอาจทำให้เกิดการเสียหน้า ก็ควรแยกไกล่เกลี่ย เพื่อให้ผู้ไกล่เกลี่ยได้มีโอกาสชี้แจงทำความเข้าใจ หรือผู้ไกล่เกลี่ยอาจพูดโน้มน้าวให้ลดทฤษฎีลง อาจโดยวิธีการยกย่องให้เขาสึกว่าเขาเป็นผู้เสียสละและมีความรู้สึกว่าได้ศักดิ์ศรีคืนมาทดแทนสิ่งที่เสียไป

๓) ชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นหากการไกล่เกลี่ยล้มเหลวเพราะปัญหาที่เป็นทางตัน เพื่อให้เกิดการยั้งคิดของคู่พิพาท วิธีการนี้จะได้ผลหากปัญหาที่เป็นทางตันเกิดจากอารมณ์ของคู่พิพาท โดยยกตัวอย่างคดีต่าง ๆ ที่ผู้ไกล่เกลี่ยเคยมีประสบการณ์มาประกอบเป็นตัวอย่าง เมื่อคู่พิพาทเล็งเห็นถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นเป็นรูปธรรม ก็จะยอมเจรจากันต่อ

๔) เลื่อนการไกล่เกลี่ย ถ้าทำตามวิธีที่ ๑ - ๓ แล้วไม่ได้ผล ก็ควรเลื่อนการไกล่เกลี่ยไปก่อน พร้อมฝากให้คู่พิพาทกลับไปคิดทบทวนถึงปัญหาที่ค้างคาใจกันอยู่แล้วค่อยกลับมาพูดคุยกันใหม่

๕) ให้นำบุคคลอื่นมาร่วมเจรจา ปัญหาบางปัญหาอาจแก้ไขได้หากมีบุคคลบางคนร่วมอยู่ด้วย เช่น ปัญหาเรื่องอำนาจในการตัดสินใจเป็นทางตัน หรืออาจมีคนทั้งคู่พิพาทให้ความเคารพนับถือ หรือให้ความรักทั้งคู่ ความรักหรือความเคารพนับถือนี้อาจทำให้เกิดการยอมลดทฤษฎีลงได้และทำให้สามารถแก้ปัญหาที่เป็นทางตันได้ กรณีนี้ผู้ไกล่เกลี่ยอาจเลื่อนวันออกไปเพื่อให้มีการนำบุคคลดังกล่าวมาร่วมในวงไกล่เกลี่ยด้วย

๖) เสนอทางเลือกใหม่ หากผู้ไกล่เกลี่ยพิจารณาแล้วเห็นว่าปัญหาที่เป็นทางตันนั้นไม่สามารถแก้ไขได้ ให้ลองเสนอทางเลือกใหม่ เพื่อไม่ให้เกิดการเจรจาต้องผูกมัดอยู่กับปัญหานั้นต่อไป ทางเลือกใหม่ต้องเป็นอีกแนวทางหนึ่งเพื่อให้คู่พิพาทลองพิจารณา ซึ่งอาจจะสามารถแก้ปัญหาได้

ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นเทคนิคที่ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถนำไปใช้ได้ แต่เทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่อาจจะเกิดปัญหาสำหรับผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นทนายความก็คือ การใช้ข้อกฎหมายมาอ้างอิงมากเกินไป ซึ่งในเรื่องนี้ เสาวรียา ไชยยังธัญวิ กรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย/ปฎิคม สภาพทนายความ ได้ให้ความเห็นว่า “สภาพปัญหาคือ ทศนคติของตัวทนายความผู้ไกล่เกลี่ยบางท่านที่ยึดติดข้อกฎหมาย ตัดสินว่าใครถูก ใครผิด อันนี้แก้ได้โดยการฝึกอบรม สภาพปัญหาที่เห็นอีกอย่างคือ บางครั้งเราไม่มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพราะเราเป็นนักกฎหมายโดยส่วน

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๔.

ใหญ่ ทำให้ข้อพิพาทบางอย่างทนายความไม่สามารถเข้าถึงประเด็นปัญหาได้ชัดเจน”^{๒๒} จากปัญหาข้อนี้จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ต้องมีการจะพัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

๔.๑.๓ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้อยู่ในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ

จากหลักการและวิธีการในหัวข้อที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอันมีกระบวนการและขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความดำเนินการอยู่ กระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการที่ได้มาจากการบูรณาการจนเป็นกระบวนการที่ใช้อยู่ในศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความในปัจจุบัน ซึ่งกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบันเป็นไปตามขั้นตอนดังต่อไปนี้^{๒๓}

๑) การเตรียมข้อมูลเบื้องต้น เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบสำนวนการไกล่เกลี่ยแล้วจะต้องอ่านและตรวจสอบรายละเอียดแห่งข้อเท็จจริง เพื่อให้เข้าถึงประเด็นปัญหาแห่งข้อพิพาท นอกจากนี้ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจจำเป็นต้องหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องที่จะทำการไกล่เกลี่ย

๒) การประชุมไกล่เกลี่ย เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยเข้าใจสภาพปัญหาที่จะทำการไกล่เกลี่ยแล้ว ก็เข้าสู่ขั้นตอนของการเชิญคู่พิพาทมาประชุมเพื่อทำการไกล่เกลี่ย การประชุมนัดแรกผู้ไกล่เกลี่ยควรทำตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนะนำตัวผู้ไกล่เกลี่ยให้คู่พิพาททุกฝ่ายรู้จัก ผู้ไกล่เกลี่ยควรเปิดการไกล่เกลี่ยด้วยการแนะนำตัวเองให้คู่พิพาทรู้จัก และหากมีข้อเท็จจริงที่อาจกระทบต่อความเป็นอิสระหรือเป็นกลาง หรือมีเหตุอื่นใดที่อาจถูกคัดค้าน ก็ควรเปิดเผยให้คู่พิพาททราบเสียก่อน จากนั้นควรชี้แจงให้คู่พิพาทได้ทราบและเข้าใจถึงระเบียบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ ตลอดจนข้อตกลงร่วมกัน ในอันที่จะไม่นำข้อเท็จจริงที่ได้จากการไกล่เกลี่ยไปใช้อ้างอิงในที่ใด ๆ การประชุมไกล่เกลี่ย ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยควรพูดจากับคู่พิพาทเพื่อให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยและเพื่อสร้างบรรยากาศให้คู่พิพาทได้รู้สึกถึงความเป็นกันเอง และเกิดความเชื่อมั่นในตัวผู้ไกล่เกลี่ย และประการสำคัญคือต้องให้คู่พิพาทได้เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของการประนีประนอมกัน

๒.๒ สอบข้อเท็จจริงเพิ่มเติม แม้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะได้เตรียมตัวเบื้องต้นด้วยการตรวจและอ่านสำนวนโดยละเอียดมาแล้วก่อนวันประชุมก็ตาม ก็อาจมีข้อเท็จจริงที่ยังหลงเหลืออยู่บ้าง ดังนั้นผู้ไกล่เกลี่ยฯจึงควรสอบถามข้อเท็จจริงจากคู่พิพาท เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ครบถ้วนสมบูรณ์มากที่สุด

๒.๓ การค้นหาประเด็นข้อพิพาทและความต้องการของคู่พิพาท เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยฯรวบรวมข้อเท็จจริงได้แล้ว จะต้องค้นหาประเด็นข้อพิพาทหรือสภาพแห่งปัญหาให้ได้ โดย

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี, กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภาทนายความ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สุรัชย์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, ขั้นตอนและการบริหารงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกระบวนข้อพิพาททางเลือก สภาทนายความ, ๒๕๖๐), หน้า ๑๗-๑๘.

จะต้องนำประเด็นข้อพิพาทหรือสภาพแห่งปัญหามาวิเคราะห์ เพื่อหาทางออกและวางแนวทางในการไกล่เกลี่ย เพื่อนำไปสู่ทางออกที่วางไว้นั้น ในเบื้องต้นผู้ไกล่เกลี่ยอาจกำหนดทางออกไว้หลายทางก็ได้

๒.๔ ไกล่เกลี่ยให้ประนีประนอมกัน เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยได้กำหนดทางออกและแนวทางไกล่เกลี่ยในใจแล้ว ในขั้นตอนการไกล่เกลี่ยประนีประนอม ผู้ไกล่เกลี่ยควรเริ่มต้นด้วยการให้คู่พิพาทรับข้อเท็จจริงกันก่อน เพื่อให้ข้อเท็จจริงยุติ แล้วจึงพยายามโน้มน้าวคู่พิพาทแต่ละฝ่ายลดข้อเรียกร้องหรือความต้องการของตนลง เพื่อนำไปสู่แนวทางที่ผู้ไกล่เกลี่ยได้วางไว้ การโน้มน้าวคู่พิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยอาจจะทำทีละฝ่ายโดยต่อหน้าหรือลับหลังอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความจำเป็นในขณะนั้น

๒.๕ การวิเคราะห์ผลการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องทำการวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ตลอดเวลาที่ทำหน้าที่ เพื่อจะได้รู้ว่าโอกาสที่คู่พิพาทจะประนีประนอมยอมความกันนั้นมีมาน้อยเพียงใด หากคู่พิพาทมีโอกาสจะทำความตกลงกันได้มาก ก็ควรทำการไกล่เกลี่ยต่อกันจนเสร็จ ตรงกันข้ามหากไม่มีท่าทีจะตกลงกันได้หรือโอกาสมีไม่มากนัก ผู้ไกล่เกลี่ยก็ไม่ควรเร่งรัดจนเกินไป ควรอดทน ไม่แสดงความเบื่อหน่ายที่จะเลื่อนการไกล่เกลี่ยออกไป เป็นเรื่องที่ผู้ไกล่เกลี่ยควรใช้เวลาคู่พิพาทได้พิจารณาทบทวนข้อเจรจาอย่างเต็มที่ การเร่งรัดจนเกิดไปอาจทำให้การไกล่เกลี่ยล้มเหลวได้

๓) การทำสัญญาประนีประนอมยอมความ เมื่อการไกล่เกลี่ยสามารถทำความตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องพิจารณาทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า ข้อตกลงดังกล่าวฝ่าฝืนต่อข้อกฎหมายหรือไม่ หากไม่มีข้อใดฝ่าฝืนต่อข้อกฎหมาย ก็จัดให้คู่พิพาทได้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน โดยหากเป็นข้อพิพาทที่ยังไม่เป็นคดีในศาล ก็ให้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันและให้คู่พิพาทลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน ทั้งข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญา โดยถ้าเป็นข้อพิพาททางอาญาต้องเป็นคดีที่ยอมความได้เท่านั้น สำหรับข้อพิพาทที่เป็นคดีความกันในศาลแล้ว ก่อนทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องสอบถามคู่พิพาทก่อนว่าประสงค์จะทำสัญญาประนีประนอมในศาลหรือนอกศาล โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องชี้แจงความแตกต่างทางข้อกฎหมาย และผลดีผลเสียเปรียบเทียบให้คู่พิพาททราบ หลังจากนั้นจึงทำสัญญาประนีประนอมตามความประสงค์ของคู่พิพาท โดยหากคู่พิพาทมีความประสงค์จะทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาล ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องแนะนำให้คู่พิพาทนำสัญญาประนีประนอมยอมความดังกล่าวไปยื่นต่อศาลที่ฟ้องร้องเป็นคดีกัน เพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความอีกครั้งหนึ่งสำหรับคดีแพ่ง ส่วนข้อพิพาทที่เป็นคดีอาญา ผู้ไกล่เกลี่ยควรจัดให้มีข้อตกลงปรากฏในสัญญาประนีประนอมยอมความด้วยว่าฝ่ายที่เป็นโจทก์ในคดีอาญาจะต้องไปถอนฟ้องภายในกี่วัน

สัญญาประนีประนอมยอมความนี้จะต้องทำเป็น ๓ ชุด เพื่อเก็บสำนวนไว้เป็นหลักฐานจำนวน ๑ ชุด และมอบให้คู่กรณีแต่ละฝ่าย ฝ่ายละ ๑ ชุด หลังจากนั้นให้ทำรายงานการไกล่เกลี่ยรวมเข้าสำนวนไว้ โดยให้คู่พิพาทลงลายมือชื่อเป็นหลักฐานไว้ด้วย รายงานนี้เก็บไว้เพื่อให้ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถตรวจดูได้

จากขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ ผู้วิจัยพบว่าขั้นตอนและกระบวนการมีความสอดคล้องกับกระบวนการและขั้นตอนที่มีใช้อยู่ในระดับสากล

ทั่วไป อาจมีกระบวนการที่แตกต่างกันในเรื่องของกระบวนการในศาลและนอกศาล ซึ่งโดยหลักการแล้วขั้นตอนการไกล่เกลี่ยไม่แตกต่างกันและสามารถสรุปกระบวนการได้เป็น ๕ ขั้นตอนดังนี้

- ๑) การเตรียมการการไกล่เกลี่ย คือการเตรียมข้อมูลเบื้องต้นในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
- ๒) การเปิดประชุมการไกล่เกลี่ย คือการประชุมการไกล่เกลี่ยในช่วงขั้นตอนแนะนำตัวผู้ไกล่เกลี่ยให้คู่พิพาททุกฝ่ายรู้จัก และแนะนำตัวคู่กรณีแต่ละฝ่าย
- ๓) รวบรวมข้อมูลและสร้างทางเลือก คือการประชุมการไกล่เกลี่ยในช่วงขั้นตอนสอบข้อเท็จจริงเพิ่มเติม การค้นหาประเด็นข้อพิพาทและความต้องการของคู่พิพาท
- ๔) การแก้ปัญหาและหาทางออก คือขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยให้ประนีประนอมกัน และขั้นตอนการวิเคราะห์ผลการไกล่เกลี่ย

๕) การปิดประชุม คือขั้นตอนสุดท้ายถ้าไกล่เกลี่ยสำเร็จก็ทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน แต่ถ้าไม่สำเร็จและเป็นการไกล่เกลี่ยครั้งแรก ก็ให้ผู้ไกล่เกลี่ยฯลงนัดประชุมไกล่เกลี่ยอีกครั้งโดยถามความสมัครใจหรืออาจให้กลับไปคิดกันใหม่แล้วกำหนดนัดไว้สำหรับการประชุมครั้งถัดไป

ขั้นตอนทั้ง ๕ ขั้นนี้สอดคล้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทศูนย์สันติวิธีสาธารณะสุขสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งการนำกระบวนการนี้มาใช้ในสภาพทนายความแม้จะใช้ชื่อของลำดับขั้นตอนต่างกันออกไป แต่ก็ถือเป็นกระบวนการเดียวกันที่สามารถเทียบเคียงกันได้อย่างลงตัวสอดคล้องกับความคิดเห็นของท่านพัฒนา จาติเกตุ ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความที่ให้ความเห็นว่า “หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็ไม่ต่างกับสถาบันอื่น ใช้หลักการเดียวกันคือต้องการให้คู่ความตกลงกันได้ และ คิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาพทนายความได้วางหลักเกณฑ์ไว้ชัดเจนแล้ว”^{๒๔} สิ่งที่จะช่วยเสริมหรือพัฒนาให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความเป็นไปด้วยความราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเสริมซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์มาทุกท่าน

๔.๑.๔ สรุปสภาพปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ

จากสภาพการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความและการบูรณาการในปัจจุบัน ทั้งในด้านหลักการ วิธีการ และกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาพทนายความพบว่า รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ ยังไม่มีรูปแบบเฉพาะเป็นของตนเองที่ชัดเจนนัก โดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความมีการปรับใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเดียวกันกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลทั่วไป ปัญหาที่พบคือผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็นทนายความ จะมีความโน้มเอียงในทางกระเฝ้านคดีหรือใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบประเมินผล (Evaluation Style) กล่าวคือ ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะสามารถคาดเดาผลของคดีได้ว่าควรจะออกมาในรูปแบบใด เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ในข้อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมอย่างดี จึงทำให้มีโอกาสเกิดอคติในใจได้ง่าย ด้วยหลงติดสินว่าใครถูกใครผิด

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายพัฒนา จาติเกตุ, ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท / อุปนายกฝ่ายกิจการพิเศษสภาพทนายความ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

อยู่ในใจ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ทางแก้ในเรื่องนี้คือการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการใช้ ด้วยการสร้างรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี นำมาปรับใช้ในศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ อีกทั้งการใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาจะช่วยแก้จุดอ่อนในด้านภาพลักษณ์ของสหภาพนายความในด้านศีลธรรมได้ดียิ่งขึ้น

๔.๒ พุทธบูรณาการเพื่อการใกล้เคียงข้อพิพาท

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยขอนำรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทสากลมาผสมผสานเชื่อมโยงกับหลักการในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยจะตั้งรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทของสากลไว้ จากนั้นจะนำเอาหลักการทางพระพุทธศาสนามาเชื่อมประสานเข้ากันเป็นรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทแนวพุทธเถรวาท ซึ่งจะแยกแยะและเรียงลำดับรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทดังนี้

๔.๒.๑ พุทธบูรณาการด้านหลักการของการใกล้เคียงข้อพิพาท

จากหลักการเจรจาใกล้เคียงข้อพิพาทโดยสากลดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่านมาว่ามีหลักการของการเจรจาใกล้เคียงอยู่ ๕ ประการคือ

- (๑) หลักของการชี้แนะ
- (๒) หลักการสมัครใจอย่างแท้จริง
- (๓) หลักการยุติด้วยความพึงพอใจของคู่ความ
- (๔) หลักการไม่พิจารณาความถูกต้องในข้อกฎหมายและต่างผ่อนปรนให้แกกัน
- (๕) หลักการเป็นความลับ

หลักการเหล่านี้หากเทียบเคียงและบูรณาการเข้ากับหลักการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท จำเป็นจะต้องใช้วิธีการนำหลักธรรมที่สอดคล้องกันมาบูรณาการและผสมผสานไปด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน ลงตัว ซึ่งผู้วิจัยจะขอลำดับถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องมาเทียบเคียงกับหลักการเจรจาใกล้เคียงได้ดังนี้

(๑) หลักการของการชี้แนะ การชี้แนะในที่นี้คือการให้คำชี้แนะของผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่จะบูรณาการเข้ากันได้สำหรับผู้ที่ให้คำชี้แนะที่ดี ก็คือ การให้คำชี้แนะโดยใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม มีนักวิชาการบางท่านใช้คำว่า “ครูฐานิยม” หรือ “ครูธรรมนิยม” อันเป็นธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้เป็นครู ผู้สอน หรือ ผู้ชี้แนะ^{๒๕} ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๗ ประการ^{๒๖} กล่าวคือ

- (๑.๑) ปิโย หมายถึง เป็นคนน่ารักเป็นกันเอง ชวนใจให้ผู้ฟังอยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม
- (๑.๒) ครุ หมายถึง เป็นคนน่าเคารพ เป็นที่อบอุ่นใจและปลอดภัยเมื่อได้สนทนาด้วย
- (๑.๓) ภาวนีโย หมายถึง เป็นคนน่าเจริญใจ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาที่แท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ น่ายกย่อง นำเอาอย่าง

^{๒๕} พระครูประพัฒน์ธรรมกิจ, *คุณธรรมจริยธรรมของครูตามหลักศาสนาพุทธ*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/323091> [๑๑ ต.ค. ๒๕๖๑].

^{๒๖} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๔๗.

(๑.๔) วัตถุประสงค์ หมายถึง เป็นคนฉลาดในการพูด พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้จังหวะเวลาที่เหมาะสมและไม่ควรพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าว ตักเตือน และเป็นທີ່ปรึกษาที่ดี

(๑.๕) วณัณขโม หมายถึง อดทนต่อถ้อยคำได้ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้ถูกจิกตลอดจนคำกล่าวล่วงเกินและคำวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ สามารถอดทนฟังได้ด้วยจิตที่เปี่ยมด้วยเมตตา ไม่เบื่อหน่าย ไม่อารมณ์เสีย

(๑.๖) คัมภีร์รัฐจะ กะถัง กัตตา หมายถึง แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถกล่าวชี้แจงเรื่องราวที่ซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่าย

(๑.๗) โน จัฏฐาเน นิโยชะเย หมายถึง ไม่ชักนำในฐานะที่ไม่ควร คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียเหลวไหลไม่ควร ชักนำแต่เรื่องที่อยู่ในทำนองคลองธรรม เป็นประโยชน์แก่การแก้ปัญหาคือพัฒนาชีวิตในระดับที่สูงขึ้นไป

ซึ่งหลักการนี้สอดคล้องกับ “รูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ” ของ “ชลากร เทียนส่องใจ”^{๒๗} ที่กล่าวถึง “หลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” ในข้อ “กลียาณมิตรธรรม” โดยได้ให้ความหมายในภาษาอังกฤษ เป็น “Education Process” หรือขั้นตอนของการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าตรงกับ “หลักการชี้แนะ” ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ พระไพศาล วิสาโล^{๒๘} ที่กล่าวว่า “หลักกลียาณมิตรธรรมนี้ชัดเจน สามารถนำไปใช้ได้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ดี”

(๒) หลักการสมัครใจอย่างแท้จริง ในเรื่องของการสมัครใจในที่นี้คือความสมัครใจของคู่พิพาทที่จะเข้าร่วมในการเจรจาไกล่เกลี่ย นับเป็นก้าวแรกหรือเป็นจุดเริ่มต้นของความสามัคคี ซึ่งคำว่า “สามัคคี” หมายถึง “ความพร้อมเพรียงกัน, ความปรองดองกัน”^{๒๙} เป็นการพร้อมใจกันซึ่งสอดคล้องกับคำว่า “สมัครใจ” และหลักธรรมในเรื่องนี้สามารถกล่าวถึง “หลักสามัคคีธรรม” ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเป็นประเด็นที่ยิ่งใหญ่และสำคัญอย่างมากในการใช้สำหรับการจัดการความขัดแย้ง ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสามัคคีว่า “ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๓๐} ซึ่งคำว่า “ธรรมอย่างหนึ่ง” ในที่นี้คือ “สามัคคีธรรม” นั่นเอง

(๓) หลักการยุติด้วยความพึงพอใจของคู่ความ หลักข้อนี้ถือเป็นเป้าหมายในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มุ่งเน้นให้คู่กรณีให้อภัยต่อกันและกลับไปอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติ สิ่งสำคัญคือการที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถดำเนินกระบวนการให้บังเกิดผลซึ่งความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย การที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถโน้มน้าวให้คู่กรณีเกิด “อภัยทาน” ต่อกันได้ ถือเป็นจุดสำคัญอย่าง

^{๒๗} ชลากร เทียนส่องใจ, “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๒๓๓-๒๓๔.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระไพศาล วิสาโล, พระนักเผยแผ่ธรรมะและนักวิชาการอิสระ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙} สำนักราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๑๒ ต.ค. ๒๕๖๑].

^{๓๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙/๓๖๒.

ยิ่งในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่ง “อภัยทาน” นี้ แปลว่า “ให้ความไม่มีภัย, ให้ความปลอดภัย”^{๓๑} อภัยทานนี้ถือเป็นจุดเริ่มของมิตรภาพที่ยั่งยืน

(๔) หลักการไม่พิจารณาความถูกผิดในข้อกฎหมายและต่างผ่อนปรนให้แกกัน
หลักการนี้ถ้ากล่าวถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งตามหลักพระธรรมวินัย คือการใช้หลัก “อธิกรณสมณะ” ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้ “วิธีการจัดการความขัดแย้งโดยการประนีประนอม (ติณวตถารกะ)”^{๓๒} เป็นการระงับข้อขัดแย้งประดุจกลบไว้ด้วยหญ้า กล่าวคือจะไม่รื้อฟื้นเพื่อหาว่าใครถูกใครผิด ทั้งปัญหาหรือความทุกข์ในอดีตไปเสีย แล้วมองไปข้างหน้าเพื่อหาทางออก การมัวแต่จะหาว่าใครผิดใครถูก ก็รังแต่จะทำให้เกิดความเจ็บปวด บาดหมางลุกลามใหญ่โต จึงเห็นควรให้ประนีประนอมผ่อนปรนกันเสีย เปรียบประดุจคูก หรือมูตร ที่รังจะโยกกลิ้ง หากไม่กลบไปเสีย

(๕) หลักการเป็นความลับ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะต้องรักษาความลับของคู่พิพาทไว้ไม่ให้คนนอกรับรู้เรื่องราวที่ได้เข้ากระทำการไกล่เกลี่ยเป็นอันขาด ข้อนี้เป็นเรื่องของความไว้วางใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เมื่อเข้ารับเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้วต้องยึดถือหลัก “กัลยาณมิตรธรรม” อย่างหนักแน่น โดยเฉพาะ หลัก “ครุ” ซึ่งหมายถึง การเป็นคนน่าเคารพ เป็นที่อบอุ่นใจและ**ปลอดภัยเมื่อได้สนทนาด้วย** เป็นคนหนักแน่น ไม่โง่งนง สามารถรักษาความลับได้ดีเยี่ยม

จากหลักการและหลักธรรมที่นำมาเทียบเคียงบูรณาการผู้วิจัยเห็นว่า ผู้จำเป็นต้องเข้าใจและนำหลักการเหล่านี้มาใช้มากที่สุดก็คือผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขอมุ่งเน้นไปที่ตัวผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่จะต้องเป็นตัวจักรในการขับเคลื่อนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้สำเร็จและมีประสิทธิภาพมากที่สุด จึงขอกล่าวถึงเรื่องของหลักการด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามหลักการที่กล่าวมานี้ควรเป็นเช่นไร

๔.๒.๒ พุทธบูรณาการในหลักการด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีความสำคัญมากเพราะมีผลต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การไกล่เกลี่ยจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จ นอกจากจะมีปัจจัยต่าง ๆ มากมาย หรือถ้ามองไปที่ปัจจัยตัวบุคคล นอกจากตัวคุณธรรมแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญมากในการที่จะดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย ถ้าผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีคุณสมบัติที่เพียงพอก็จะทำให้การไกล่เกลี่ยนั้นไม่ประสบผลสำเร็จดังหวัง ในเรื่องนี้ นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์ กล่าวไว้ว่า “คุณลักษณะเฉพาะตัวเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย หรือที่เรียกว่าผู้ไกล่เกลี่ย เพราะความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยเป็นที่ทราบกันดีว่าไม่ได้เกิดจากคุณธรรมเท่านั้น หากแต่ผู้ไกล่เกลี่ยก็มีส่วนสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน”^{๓๓} ในเรื่องนี้ทางสำนักส่งเสริมตุลาการได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ไกล่

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/เสริม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๙๙.

^{๓๒} ดูเพิ่มเติมใน: พระมหาหรรษา ธมฺหาโส (นิธิบุญยาร), **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซนจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗๑-๒๗๓.

^{๓๓} บรรพต ตันธีรวงศ์, **ผู้ไกล่เกลี่ย: คุณลักษณะเฉพาะตัวกับความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบเพลิง, ๒๕๕๓), หน้าคำนำผู้แปล.

เกลี่ยตามหลักสากลมีหลายประการ ซึ่งอาจเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวหรือเป็นคุณลักษณะที่พัฒนาขึ้นมา ดังเช่นที่จะกล่าวต่อไปนี้^{๓๔}

๑) **เป็นผู้ฟังที่มีประสิทธิภาพ** ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องตั้งใจฟังการเจรจาระหว่างคู่พิพาทและจับประเด็นเกี่ยวกับผลประโยชน์หรือส่วนได้ส่วนเสียของเขาให้ได้

๒) **หยั่งรู้ใจของคู่พิพาท** แม้จะต้องวางตัวเป็นกลางอยู่ตลอดเวลา ผู้ไกล่เกลี่ยก็ควรจะต้องตระหนักถึง ความคิด ความกังวล ความเป็นมา และมุมมองของคู่พิพาทแต่ละฝ่าย

๓) **มีความยืดหยุ่น** ผู้ไกล่เกลี่ยควรยืดหยุ่นเป็นตัวอย่างแก่คู่พิพาทเพื่อให้เป็นประโยชน์ในการเจรจาต่อรอง

๔) **มีความซื่อสัตย์** ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ได้รับความไว้วางใจให้รับทราบข้อมูลหรือเรื่องราวที่เป็นความลับ จึงต้องเป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ

๕) **เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์และมีสติปัญญาดี** ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีบ่อยครั้งที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ให้แนวทางหรือมุมมองใหม่แก่คู่พิพาทในการเจรจาเพื่อระงับข้อพิพาท

๖) **มีความเป็นกลาง** ผู้ไกล่เกลี่ยต้องให้ความช่วยเหลือแก่คู่พิพาทเท่าเทียมกันและจะต้องไม่เข้าข้างฝ่ายใดหรือมีอคติในคำพูด การกระทำ หรือการแสดงออก

๗) **มีความเฉลียวฉลาด** คู่พิพาทมักจะมุ่งหวังให้ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้แนะนำในระหว่างการไกล่เกลี่ย แม้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยไม่จำเป็นต้องรอบรู้ในทุกเรื่องที่คู่พิพาทเจรจากัน แต่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องสามารถเข้าใจเรื่องได้อย่างรวดเร็ว เพื่อสร้างความมั่นใจในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๘) **ไม่มีความรู้สึกขุ่นเคืองฝ่ายใด** ผู้ไกล่เกลี่ยไม่ควรมีความรู้สึกไม่พอใจเป็นการส่วนตัวกับการแสดงความคิดเห็นบางประการของคู่พิพาทที่ไม่เห็นด้วยกับผู้ไกล่เกลี่ย

๙) **ไม่เป็นผู้ตัดสิน** ผู้ไกล่เกลี่ยควรช่วยให้คู่พิพาททำความเข้าใจตามเงื่อนไขที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับกันได้ แม้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่เห็นด้วยกับเหตุผลหรือความยุติธรรมของข้อตกลงนั้น

๑๐) **ไม่มีอคติ** ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องช่วยเหลือคู่พิพาท และต้องไม่ทำให้กรณีพิพาทที่มีอยู่ลุกลามมากขึ้น

๑๑) **มองการไกล่เกลี่ยในแง่ดี** ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ ผู้ที่จะสามารถช่วยคู่พิพาทให้เป็นผู้ ชนะ-ชนะ ในการระงับข้อพิพาท การที่ผู้ไกล่เกลี่ยมองคู่พิพาทในแง่ดีและมุ่งหวังที่จะช่วยแก้ปัญหาได้ ย่อมจะช่วยให้คู่พิพาทมีความรู้สึกเช่นเดียวกัน

๑๒) **มีความอดทนและอดสาเห** การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นงานหนักและคู่พิพาทอาจใช้เวลาในการที่จะตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องยินดีที่จะรับฟังและช่วยเหลือคู่พิพาทในกรอบเวลาที่คู่พิพาทเห็นว่าเหมาะสม

๑๓) **วางตัวให้เป็นผู้ที่สมควรได้รับความนับถือ** ผู้ไกล่เกลี่ยต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในวงการผู้ไกล่เกลี่ยและเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๑๔) **ให้เกียรติคู่พิพาท** ผู้ไกล่เกลี่ยควรปฏิบัติอย่างมีเกียรติต่อคู่พิพาทแต่ละฝ่าย โปรดระลึกเสมอว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในแต่ละวันเป็นการเจรจาปัญหาที่มีความสำคัญต่อคู่พิพาท

^{๓๔} สำนักส่งเสริมตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, **เทคนิคการระงับข้อพิพาททางเลือก คำแนะนำสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๙-๒๑.

๑๕) มีอารมณ์ขัน อารมณ์ขันจะช่วยคลายความตึงเครียดและทำให้การเจรจาดำเนินไปได้ ผู้ไกล่เกลี่ยฯจึงต้องมีความรู้ลึกซึ้งขั้นหรือหัวเราะไปกับกลุ่มคู่พิพาทได้

และสำหรับในเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าอบรมในหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรุ่นที่ ๑๒”^{๓๕} ได้มีการกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้เพียง ๗ ข้อ ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวสอดคล้องกับคุณสมบัติที่กล่าวมาแล้วในช่วงต้น อันเป็นหลักการที่เป็นสากล ดังนี้

๑) เป็นอิสระและเป็นกลาง ผู้ไกล่เกลี่ยฯต้องไม่ฝักใฝ่หรือเข้าข้างฝ่ายใด หากมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับฝ่ายใด เช่น เป็นญาติพี่น้อง เป็นนายจ้างลูกจ้าง หุ่นส่วน ที่ปรึกษากฎหมาย ทนายความ หรือ คู่สมรส เป็นต้น ก็ควรจะเปิดเผยข้อเท็จจริงให้ทุกฝ่ายทราบหรือทางที่ดีควรถอนตัวจากการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยฯ เพื่อป้องกันปัญหาการคัดค้านหรือข้อครหาที่เกิดขึ้นกับผู้ไกล่เกลี่ยฯ

๒) รักษาความลับของคู่พิพาท กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีการดำเนินการที่เป็นความลับ ดังนั้นผู้ไกล่เกลี่ยฯจะต้องรักษาความลับของคู่พิพาทที่ได้มาจากการปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด ไม่แพร่พรายให้บุคคลภายนอกทราบ อันจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่คู่พิพาท และจะตามมาซึ่งความผิดทางแพ่งและทางอาญา

๓) มีความอดทน ผู้ไกล่เกลี่ยฯต้องมีความอดทนและอดกลั้น มีจิตใจเยือกเย็น ตลอดจนมีความเมตตากรุณาต่อคู่พิพาท พร้อมทั้งจะรับฟังปัญหาโดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ชี้แจงและแสดงเหตุผลได้อย่างเท่าเทียมกันตามสมควร ผู้ไกล่เกลี่ยฯจะต้องอยู่เหนือความขัดแย้ง ไม่เข้าไปโต้เถียงกับคู่พิพาท

๔) ซื่อสัตย์สุจริต ผู้ไกล่เกลี่ยฯจะต้องเป็นผู้มีจริยธรรม คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบจากคู่พิพาท อันจะทำให้ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่เป็นกลางหรือไม่เป็นอิสระ

๕) มีความรู้ความสามารถในเนื้อหาหรือเรื่องที่พิพาท ถึงแม้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยฯจะไม่มีหน้าที่ต้องชี้ขาดข้อพิพาท แต่ก็ควรเตรียมตัวศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องที่พิพาท เพื่อที่จะรู้เรื่องและหาแนวทางระงับข้อพิพาทให้แก่คู่พิพาทได้ถูกต้อง

๖) มีความสามารถในการเจรจาและสื่อสาร ผู้ไกล่เกลี่ยฯควรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความอ่อนโยนในการเจรจา แต่อย่างไรก็ตามต้องมีความเข้มแข็งในประเด็นที่พิจารณา ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดครอบงำจนเสียความเป็นธรรมและความเป็นกลาง รู้จักพูดในขั้นตอนที่ควรพูด ไม่ควรพูดฝ่ายเดียวโดยไม่เปิดโอกาสให้คู่พิพาทได้พูดคุยกัน ผู้ไกล่เกลี่ยฯควรพูดให้น้อยและเป็นผู้ฟังที่ดี รู้ว่าขั้นตอนใดควรจะต้องพูดหรือหยุดพัก หรือเลื่อนการเจรจาออกไป เช่น เห็นว่าทั้งสองฝ่ายต่างมีอารมณ์รุนแรงเข้าหากัน อันอาจนำไปสู่การทะเลาะวิวาท ก็ควรหยุดพักหรือเลื่อนการเจรจาออกไป

๗) มีความรู้และประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยฯที่ดีควรมีความรู้รอบรู้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาท หลักจิตวิทยาในการไกล่เกลี่ย ตลอดจนผ่านประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทยิ่งมากเท่าใด ก็ทำให้มีความเชี่ยวชาญและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ทั้งยังต้องขยันหมั่นเพียรค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

^{๓๕} สุรัช เลียงบุญเลิศชัย, หลักการและแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๒, หน้า ๗.

จากคุณสมบัติผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสากลทั่วไปที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยขอนำเอาหลักการทางพระพุทธศาสนามาเปรียบเทียบกับโดยผู้วิจัยขอแยกแยะคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นคุณสมบัติภายในและคุณสมบัติภายนอก โดยคุณสมบัติภายในคือคุณสมบัติที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีภายในจิตใจเบื้องต้นอันเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการแสดงพฤติกรรมออกมาภายนอก กลายเป็นคุณสมบัติภายนอกที่แสดงออกมาให้เห็นเป็นพฤติกรรมหรือบุคลิกของผู้นั้น ซึ่งจากคุณสมบัติที่กล่าวมาแล้วสามารถจำแนกเป็นคุณสมบัติภายในและคุณสมบัติภายนอกได้ดังนี้

ก) คุณสมบัติภายใน คือ มีความซื่อสัตย์ มีความคิดสร้างสรรค์และมีสติปัญญา มีความเป็นกลาง มีความเฉลียวฉลาด ไม่มีความรู้สึกขุ่นเคืองฝ่ายใด ไม่มีอคติ มองการไกล่เกลี่ยในแง่ดี มีความอดทน หยั่งรู้ใจของคู่พิพาท

ข) คุณสมบัติภายนอก คือ เป็นผู้ฟังที่มีประสิทธิภาพ มีความยืดหยุ่น ไม่เป็นผู้ตัดสิน มีความอดทน วางตัวให้เป็นผู้ที่สมควรได้รับความนับถือ ให้เกียรติคู่พิพาท มีอารมณ์ขัน รักษาความลับของคู่พิพาท มีความรู้ความสามารถในเนื้อหาหรือเรื่องที่พิพาท มีความสามารถในการเจรจาและสื่อสาร มีความรู้และประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย

จากคุณสมบัติภายในและคุณสมบัติภายนอกที่อธิบายด้วยหลักการทางตะวันตกหรือหลักสากลทั่วไป สามารถนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเทียบเคียงเพื่อบูรณาการได้ดังนี้

คุณสมบัติภายใน

การมีความคิดสร้างสรรค์และมีสติปัญญา มีความเฉลียวฉลาด หยั่งรู้ใจของคู่พิพาท = มีสติ

มีความอดทน = ขันติ

ความเป็นกลาง มีความซื่อสัตย์ มองการไกล่เกลี่ยในแง่ดี = ไม่มีอคติ

ไม่มีความรู้สึกขุ่นเคืองฝ่ายใด = มีพรหมวิหารธรรม

คุณสมบัติภายนอก

มีความยืดหยุ่น ไม่เป็นผู้ตัดสิน มีอารมณ์ขัน รักษาความลับของคู่พิพาท = มีกัลยาณมิตรธรรม

เป็นผู้ฟังที่มีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการสื่อสาร มีความรู้ความสามารถในเรื่องที่พิพาท และให้เกียรติคู่พิพาท = มีคารวธรรม

วางตัวให้เป็นผู้ที่สมควรได้รับความนับถือ = มีศีลธรรม

เมื่อเทียบเคียงและบูรณาการได้ดังนี้แล้ว ในการสร้างรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็สามารถสร้างเป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยได้ กล่าวคือ

คุณสมบัติภายในของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท

๑) **มีสติ** สอดคล้องกับแนวคิดของ ประพันธ์ ศุภษร^{๓๖} ที่กล่าวว่า “หลักธรรมที่ใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ อริยสัจ ๔ ซึ่งในการแก้ปัญหาข้อพิพาทเราจะใช้มรรคมรรค ๘ ซึ่งในกระบวนการนี้ข้อสำคัญคือ การมีสมาธิ”

๒) **มีขันติ** สอดคล้องกับแนวคิดของ ดวงเพชร สมศรี^{๓๗} ที่กล่าวว่า “หลักขันติธรรมเป็นหลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”

๓) **ไม่มีอคติ** สอดคล้องกับแนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล^{๓๘} ที่กล่าวว่า “หลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีหลากหลาย อย่างที่โยมยกมา เช่นเรื่อง “อคติ ๔” นั้นก็ถูกต้องดีแล้ว การทำให้คู่กรณีคลี่คลาย โลภะ โทสะ โมหะ ก็เป็นวิธีที่ถูกต้อง”

๔) **พรหมวิหารธรรม** สอดคล้องกับแนวคิดของ พระราชปริยัติกวี^{๓๙} ที่กล่าวว่า “หลักต่อมาคือ “พรหมวิหาร ๔” ที่เรานำมาใช้บางข้อเช่นกัน เช่น หลักเมตตา สามารถใช้ได้ทั้งผู้ไกล่เกลี่ยและคู่กรณี เป็นการใช้เมตตาเป็นฐานในการนำไปสู่หลัก กรุณา มุทิตา และอุเบกขา คำว่าอุเบกขาในที่นี้คือทำให้ใจให้เป็นกลาง ต้องมีหลักระงับความโกรธเพื่อสร้างเมตตา”

คุณสมบัติภายนอกของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท

๑) **มีกัลยาณมิตรธรรม** หลักการนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ดวงเพชร สมศรี^{๔๐} ที่กล่าวว่า “หลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ กัลยาณมิตรธรรม”

๒) **มีคารวธรรม** หลักการนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ พระราชปริยัติกวี^{๔๑} ที่กล่าวว่า “คุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทต้องมี บารมีเป็นที่ยอมรับนับถือของคู่กรณี การสร้างบารมีโดยทาน ศีล ภาวนา ซึ่งต้องใช้เวลา” ในเรื่องของบารมีนี้เชื่อมโยงกับหลัก “คารวธรรม” คือต้องเป็นไปด้วยการเคารพซึ่งกันและกัน หากผู้ใกล้เคียงฯเป็นผู้มีบารมีก็ย่อมได้รับความเคารพจากคู่พิพาทและในทางตรงกันข้ามผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็ต้องรู้จักเคารพให้เกียรติต่อคู่พิพาทและต่อข้อมูลที่ได้รับขณะทำการไกล่เกลี่ยเช่นกัน

^{๓๖} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร, รองคณบดีฝ่ายวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงเพชร สมศรี, อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระไพศาล วิสาโล, พระนักเผยแผ่ธรรมะและนักวิชาการอิสระ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงเพชร สมศรี, อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๓) **มีศีลธรรม** หลักการนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ พระราชปรียัติกรวิ^{๔๒} ที่กล่าวว่า “คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องเป็นบุรุษบุคคล เป็นที่เชิดชูปรากฏ **มีศีล มีธรรม**”

จากคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ผู้วิจัยได้นำคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา มาพิจารณาถึงความสอดคล้องในเนื้อหา ด้านหลักธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยสามารถแสดงความสอดคล้องของคำสัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน ดังนี้

ตาราง ๔.๒ แสดงความสอดคล้องของคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิต่อหลักธรรมด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ผู้ให้คำสัมภาษณ์	ความสอดคล้องของคำสัมภาษณ์ต่อหลักธรรมด้านคุณสมบัติ						
	สติ	ขันติ	พรหมวิหาร๔	ไร้อคติ	คารวธรรม	ศีลธรรม	กัลยาณมิตรธรรม
พระราชปรียัติกรวิ, ศ.ดร.	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
พระไพศาล วิสาโล	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ, ดร.	-	✓	✓	-	✓	✓	-
ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	✓	✓	-	✓	-	✓	✓
ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี	-	✓	✓	✓	-	-	✓

โดยเครื่องหมาย ✓ หมายถึงผู้ให้คำสัมภาษณ์มีความเห็นสอดคล้อง ส่วนเครื่องหมาย - ในตารางหมายถึงผู้ให้คำสัมภาษณ์ไม่ได้กล่าวถึงในเรื่องนี้

๔.๒.๓ พุทธบูรณาการด้านวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

สำหรับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีตัวอย่างความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในแต่ละกรณีดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ถึงรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในแต่ละกรณีในแต่ละด้าน โดยสามารถวิเคราะห์ด้านวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของพระพุทธเจ้าซึ่งสามารถอธิบายได้ในด้านบทบาทและเทคนิคในการหาทางออกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรแสดงบทบาทและค้นเทคนิคในการที่จะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ซึ่งปัญหาข้อพิพาทในแต่ละกรณีจะแตกต่างกัน ในแง่ของตัวคู่กรณีเอง บริบทของความขัดแย้ง และความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี ซึ่งการแสดงบทบาทและการใช้เทคนิคในการไกล่เกลี่ยควรจะแตกต่างกันไป ยกตัวอย่างเช่น ข้อพิพาทเกี่ยวกับธุรกิจการค้าย่อมแตกต่างจากข้อพิพาทระหว่างคนในครอบครัว ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรแสดงบทบาทและใช้เทคนิคที่แตกต่างกัน เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะข้อพิพาทที่มาถึงมือผู้ไกล่เกลี่ยนั้น แสดงว่าเป็นข้อพิพาทที่ไม่ธรรมดาที่จะสามารถ

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระราชปรียัติกรวิ, ศ.ดร., อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

เจรจาตนเองได้ ดังนั้นผู้ไกล่เกลี่ยจำเป็นต้องแสดงบทบาทและค้นหาเทคนิคหรือวิธีการที่จะทำให้คู่กรณีตกลงกันได้ ซึ่งถ้าจะกล่าวถึงวิธีการต่าง ๆ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ผู้วิจัยมองว่ามันมีอยู่อย่างไม่จำกัด การที่จะกำหนดตายตัวลงไปจึงเป็นเรื่องยาก แต่หากเรายึดหลักเอาตัวผู้ไกล่เกลี่ยเป็นศูนย์กลางในการกำหนดบทบาทและเทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เราก็สามารถกำหนดแนวทางในการแสดงบทบาทและสร้างเทคนิคเฉพาะของผู้ที่จะทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ โดยผู้วิจัยขอแยกอธิบายเป็นลำดับต่อไปนี้

๔.๒.๓.๑ บทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ

การแสดงท่าทีหรือการแสดงบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท นอกจากบุคลิกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ต้องดูดีและน่าเชื่อถืออันเป็นคุณสมบัติภายนอกที่ได้กล่าวมาในหัวข้อก่อนหน้านี้แล้วนั้น การแสดงบทบาทตามสถานการณ์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้สัมฤทธิ์ผล ในเรื่องบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หากมองไปทางโลกตะวันตกซึ่งไม่ได้อิงแนวทางพระพุทธศาสนา ก็มีความหลากหลายและมุ่งเพียงผลสัมฤทธิ์ในการไกล่เกลี่ย หรือการเจรจาต่อรอง บางครั้งอาจจำเป็นต้องใช้เล่ห์กลเพื่อให้คู่พิพาทตกลงกันได้ ดังเช่น มิเชล เลอบารอน ได้กล่าวถึงในบทความ “คนเจ้าเล่ห์: เพื่อนของผู้ไกล่เกลี่ย”^{๔๓} ซึ่งบทบาททำนองนี้ไม่สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา บทบาทที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ การแสดงออกถึงความเมตตาอย่างถ่องแท้ จากใจจริงที่ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถสัมผัสได้ ซึ่งความเมตตาสามารถนำไปประกอบในทุกบทบาทในขณะกระทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ซึ่งเมื่อกล่าวถึงบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ผู้วิจัยได้ยกมากล่าวในบทที่ผ่านมา มีทั้งหมด ๕ ด้าน คือ ด้านการช่วยเหลือ ด้านการสนับสนุน ด้านการอำนวยความสะดวก ด้านการสื่อสาร และด้านการสร้างความน่าเชื่อถือ จะเห็นได้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะมีภาระหน้าที่ในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามบทบาทของตนเอง โดยภาระหน้าที่นี้เป็นไปตามขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และในแต่ละขั้นตอนนั้นนอกจากต้องแสดงบทบาทอันประกอบด้วยเมตตาแล้ว ยังต้องประกอบไปด้วยบทบาทแห่งความพากเพียร และมีสติกำกับในทุกขั้นตอน ซึ่งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพนายความไม่ได้กำหนดบทบาทไว้เป็นการเฉพาะตัว แต่ใช้วิธีการอันเป็นสากลที่ใช้อยู่เช่นเดียวกันในกระบวนการศาลยุติธรรม ดังจะกล่าวในรายละเอียดถึงบทบาทหน้าที่ตามลำดับดังต่อไปนี้คือ^{๔๔}

๑. การจัดเตรียมสถานที่ไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องไปถึงก่อนเวลาไกล่เกลี่ยเริ่มขึ้นเพื่อจัดเตรียมสถานที่ให้อยู่ในลักษณะที่เหมาะสมกับการเจรจา และตรวจดูให้แน่ใจว่ามีแบบฟอร์มกระดาษ ดินสอ และเก้าอี้เตรียมไว้พร้อมแล้วหรือยัง

^{๔๓} มิเชล เลอบารอน, คนเจ้าเล่ห์: เพื่อนของผู้ไกล่เกลี่ย, ใน ผู้ไกล่เกลี่ย: คุณลักษณะเฉพาะตัวกับความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้ง, แปลโดย บรรพต ตันธีรวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบเพลิง, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๕-๑๗๑.

^{๔๔} สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, คำแนะนำสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๒-๒๔.

๒. การกล่าวเปิดการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยมีหน้าที่อธิบายขั้นตอนการไกล่เกลี่ยและอธิบายหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยฯ ให้ทุกฝ่ายรับทราบ ผู้ไกล่เกลี่ยฯ ควรกล่าวสรุปเกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยและหลักเกณฑ์พื้นฐานในการเจรจาต่อรองกัน

๓. การสร้างความไว้วางใจและมิตรไมตรี คู่พิพาทมักจะไม่วางใจผู้ไกล่เกลี่ยฯ หรือให้ข้อมูลหรือเรื่องราวเกี่ยวกับข้อพิพาท เว้นแต่จะเกิดความไว้วางใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ยฯ ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยฯ สามารถสร้างความไว้วางใจได้ด้วยคำพูดและการกระทำ

๔. การตั้งคำถาม ผู้ไกล่เกลี่ยฯ จะตั้งคำถามเพื่อทราบข้อมูลที่จำเป็นต่อการกำหนดประเด็นปัญหาและผลประโยชน์ของคู่พิพาทเพื่อให้การเจรจาศืบหน้าต่อไป การตั้งคำถามยังเป็นการระดมความคิดในการแก้ปัญหาและช่วยคู่พิพาทหาข้อสรุปที่อาจเป็นไปได้จากการเจรจา

๕. การฟัง ผู้ไกล่เกลี่ยฯ ที่จะต้องฟังคู่พิพาทและรับรู้ว่าคุณพิพาทต่างเข้าใจข้อมูลหรือเหตุผลที่คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งได้สรุปและอธิบายให้ชัดเจนขึ้น หากผู้ไกล่เกลี่ยฯ พุดอยู่ตลอดเวลาจะทำให้คู่พิพาทไม่มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความเห็นและความรู้สึกของเขา

๖. การกำหนดประเด็น ในระหว่างที่คู่พิพาทแต่ละฝ่าย “กล่าวเปิดประเด็น” ของตนนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยฯ จะต้องคิดแจกแจงในใจให้ได้ว่าคู่พิพาทแต่ละฝ่ายต้องการเจรจากันในปัญหาใดบ้าง การที่ผู้ไกล่เกลี่ยฯ สามารถแจกแจงปัญหาได้ก็ย่อมช่วยคู่พิพาทให้กำหนดประเด็นที่จะเจรจากันได้

๗. การแปลงคำพูด บางครั้งการเจรจาในระหว่างการไกล่เกลี่ยของคู่พิพาทอาจเป็นไปอย่างดุเดือด ผู้ไกล่เกลี่ยฯ จะต้องแปลงคำพูดที่คู่พิพาทใช้ออกมาเป็นถ้อยคำที่ไม่ทำให้คู่พิพาทอีกฝ่ายโมโหมากขึ้น โดยใช้คำกลาง ๆ

๘. วางตัวเป็นกลาง ผู้ไกล่เกลี่ยฯ จะต้องมีการวางตัวเป็นกลางและยินดีช่วยเหลือคู่พิพาทเท่า ๆ กัน หากผู้ไกล่เกลี่ยฯ ไม่สามารถวางตัวเป็นกลางได้ก็ควรจะถอนตัวจากผู้ไกล่เกลี่ย

๙. การให้อำนาจแก่คู่พิพาท คู่พิพาทเป็นผู้มีสิทธิที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับผลของการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยฯ ที่ไม่ควรจะแจ้งให้คู่พิพาททราบว่าคู่พิพาทเป็นผู้ควบคุมการตัดสินใจทุกอย่างตลอดเวลาของการไกล่เกลี่ย

๑๐. ตรวจสอบถึงความเป็นไปได้ ผู้ไกล่เกลี่ยฯ เป็นผู้ช่วยคู่พิพาทในการกำหนดว่าข้อตกลงที่มีการเสนอเป็นทางเลือกนั้นทำได้จริงหรือไม่และตรงตามที่ต้องการหรือไม่

๑๑. การทำสัญญา หากคู่พิพาทตกลงกันได้ก็จะมีการทำสัญญา สัญญาดังกล่าวจะต้องมีความชัดเจนและรัดกุม หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือหลายฝ่ายไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดของสัญญา ก็ต้องมีการฟ้องร้องขอให้ศาลบังคับ ทำให้ไม่ได้ประโยชน์อะไรจากการไกล่เกลี่ย เมื่อมีการบังคับเกิดขึ้นข้อตกลงในสัญญาก็ไม่เป็นความลับ

จากบทบาทและหน้าที่ที่กล่าวมานี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าต้องกระทำด้วยความเพียรหรือมีวิริยะบวกกับการมีสติคอยกำกับและประกอบไปด้วยเมตตาในทุกขั้นตอนของการไกล่เกลี่ย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ตัวผู้ไกล่เกลี่ยเองต้องมีอินทรีย์ ๕ และพละ ๕ เป็นพื้นฐาน อินทรีย์ ๕ และ พละ ๕ ประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และ ปัญญา อินทรีย์ คือ ความเป็นใหญ่ พละ คือ ความไม่

ห้วนไหว^{๔๕} โดยหลักสำคัญในที่นี้คือความเมตตาต้องประกอบอยู่ในบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของ พระมหาตวงเด่น จิตญาโณ^{๔๖} ที่กล่าวว่า “ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีบทบาทที่มีลักษณะของพรหมวิหารธรรม มีพรหมวิหาร ๔ เป็นจิตอาสาที่มีเมตตาช่วย เป็นลักษณะที่คล้าย ๆ บิฑามาตา เมตตา กรุณาต่อบุตร” เพราะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมุ่งเน้นที่ถ้อยทาน การที่จะถ้อยกันได้คู่พิพาทต้องเมตตาต่อกัน โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องสร้างบรรยากาศให้เกิดความเมตตาต่อกัน ดังนั้นบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงต้องประกอบไปด้วยความเมตตา เพื่อเหนี่ยวนำให้เกิดบรรยากาศแห่งความเมตตา ผู้วิจัยจึงมองว่าบทบาทที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่แสดงออกในด้านความเมตตานี้ ควรใช้หลัก “สาราณียธรรม” มากำกับ กล่าวคือ มีการตั้งเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม ในเบื้องต้น ก็จะเกิดผลที่ตามมาในด้านการแบ่งปันลาภ การพยายามทำตัวให้ศีลเสมอกัน และตกลงปลงใจไปในทิศทางที่จะทำให้เกิดความสันติระหว่างคู่กรณีด้วยกัน ที่สำคัญคือตัวผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นผู้เริ่มก่อน คือเริ่มด้วยบทบาทของ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม ดังที่กล่าวมา คือการใช้หลัก “สาราณียธรรม” นั้นเอง

๔.๒.๓.๒ เทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ

ในเรื่องของเทคนิควิธีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้บางครั้งอาจเป็นเรื่องลักษณะเฉพาะตัวของผู้ไกล่เกลี่ยแต่ละคน แต่อย่างไรก็แล้วแต่ ผู้ไกล่เกลี่ยก็ควรยึดหลักการของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ วิธีการที่ใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยทั่วไปนั้นจะหยิบขึ้นมาใช้ในขั้นตอนไหนของกระบวนการไกล่เกลี่ยก็ได้ ขึ้นอยู่กับช่วงจังหวะของการไกล่เกลี่ย ซึ่งวิธีการไกล่เกลี่ยโดยสากลทั่วไปมีดังนี้^{๔๗}

๑. ผู้ที่จะได้พูดก่อน โดยทั่วไปแล้วผู้ไกล่เกลี่ยจะขอให้ฝ่ายที่ยื่นคำร้องขอให้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้พูดก่อน หลักการนี้กำหนดไว้เพื่อป้องกันการถกเถียงกันว่าใครจะได้เป็นผู้พูดก่อน นอกจากนี้บุคคลผู้ยื่นคำร้องมีหน้าที่อยู่แล้วที่จะต้องแจ้งให้คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งทราบว่าทำไมตนจึงทำการเรียกร้องหรือกล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นผู้นี้จึงควรเป็นฝ่ายได้พูดก่อน

๒. การแยกประชุมกับคู่พิพาทแต่ละฝ่าย บางครั้งการแยกประชุมกับคู่พิพาทแต่ละฝ่ายโดยลำพังในระหว่างการไกล่เกลี่ยอาจมีประโยชน์ ดังนั้นผู้ไกล่เกลี่ยควรแจ้งให้คู่พิพาททราบในขณะที่กล่าวเปิดการไกล่เกลี่ยเพื่อคู่พิพาทจะได้ไม่แปลกใจเมื่อผู้ไกล่เกลี่ยประสงค์จะแยกประชุม

๓. การจดบันทึก ผู้ไกล่เกลี่ยต้องแจ้งให้คู่พิพาททราบว่า ผู้ไกล่เกลี่ยจะจดบันทึกส่วนตัวเพื่อช่วยความจำ ผู้ไกล่เกลี่ยควรจัดปากกาและกระดาษไว้ให้คู่พิพาทและขอให้คู่พิพาทฟังข้อมูลใหม่ ๆ และทำการจดบันทึกไว้เป็นส่วนตัวในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพูด การจดบันทึกเช่นนี้จะทำให้คู่พิพาทจำประเด็นที่ตนต้องการเจรจาได้ เพื่อจะได้ไม่ต้องขัดจังหวะการพูดของอีกฝ่าย

^{๔๕} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภสร, รองคณบดีฝ่ายวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระมหาตวงเด่น จิตญาโณ, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา หลักสูตรปริญญาโท,เอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, คำแนะนำสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๒๒-๒๔.

๔. การอธิบายความลับในกระบวนการใกล้เคียง โดยผู้ใกล้เคียงฯต้องอธิบายว่า หลักเกณฑ์ในการใกล้เคียง ตลอดจนการติดต่อสื่อสารทั้งด้วยวาจาและลายลักษณ์อักษรใน กระบวนการใกล้เคียงนอกเหนือจากข้อตกลงระดับข้อพิพาท เป็นสิ่งที่ต้องเก็บเป็นความลับ และการ ดำเนินกระบวนการทางกฎหมายที่มีขึ้นภายหลังการใกล้เคียง จะไม่รับฟังการติดต่อสื่อสารดังกล่าว เป็นพยานหลักฐาน เว้นแต่คู่พิพาทจะตกลงเป็นอย่างอื่น

๕. การสอบถามคู่พิพาทว่ามีข้อสงสัยหรือไม่ หลังจากผู้ใกล้เคียงฯได้ให้ข้อมูลหลายอย่าง แก่คู่พิพาทแล้ว ก็ควรให้โอกาสแก่คู่พิพาทได้สอบถามข้อสงสัยเกี่ยวกับข้อมูลที่ผู้ใกล้เคียงฯแจ้งให้กับ คู่พิพาท

จากเทคนิคหรือวิธีการที่กล่าวมานี้ ในทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องใช้หลักหัวใจ นักปราชญ์เข้ามาบูรณาการใช้ในทุกขั้นตอนของวิธีการ กล่าวคือ ใช้หลักตามคำย่อ สุ จิ ปุ ลิ ที่พอจะ อธิบายได้ดังนี้

๑. สุ. คือ สุต การฟัง ได้แก่ การแสวงหาความรู้ เพราะการเล่าเรียนในสมัยโบราณต้อง อาศัยการฟังเป็นพื้น

๒. จิ. คือ จินตนะ แปลว่า ความคิด เป็นศัพท์พวกเดียวกับ “จิต” ว่าเครื่องคิด คือ ใจเรา นี้เอง คำว่า จิ. คือความคิด ในที่นี้ท่านหมายความว่า “ให้ใช้ความคิด” ซึ่งเป็นขั้นที่ ๒ รองจากการฟัง หรือ การอ่าน กล่าวคือ เมื่อเราฟังหรืออ่านเรื่องราวใด ๆ เราต้องคิดตามไปด้วย ไม่ใช่ปล่อยจิตไปตาม ยถากรรมอย่างฟังเสียงนกเสียงกา

๓. ปุ. คือ ปุจฉา ถ้าพบข้อความหรือถ้อยคำที่สงสัยหรือไม่เข้าใจ ก็ควรพยายามทำความเข้าใจ โดยการสอบถามเพื่อให้เรามั่นใจ ไม่ต้องเกรงใจในการไต่ถามสิ่งที่เราไม่รู้

๔. ลิ. คือ ลิขิต แปลว่า เขียนไว้ ลิ. นี้สำคัญกว่าอื่น เพราะเป็นการแสดงผลของการฟัง การอ่าน การใช้ความคิด การถาม มาสู่การบันทึก

การนำหัวใจนักปราชญ์มาปรับใช้เป็นเทคนิคเฉพาะตัวของผู้ใกล้เคียงฯ ก็จะทำให้วิธีการ ใกล้เคียงมีประสิทธิภาพและสามารถสัมฤทธิ์ผลได้ง่ายขึ้น ดังนั้นการใช้เทคนิคในการใกล้เคียงเชิงพุทธ บูรณาการจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องใช้หลักหัวใจนักปราชญ์ประกอบ ดังเช่น การใช้เทคนิคการใกล้เคียง ข้อพิพาทที่ นายสุรชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย ได้กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๒”^{๔๘} ว่า “เทคนิคคือความรู้ ความสามารถ หรือ วิธีการพิเศษในการทำหรือจัดทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือการบริหารงานอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อความสำเร็จ” สำหรับผู้วิจัยเองนั้น คิดว่าการใช้หลักหัวใจนักปราชญ์เข้าประกอบในวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาท เป็น การบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้าไปในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทได้อย่างลงตัว ซึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาณ^{๔๙} ที่กล่าวว่า “วิธีการที่ใช้ในกระบวนการใกล้เคียง ข้อพิพาท เช่น การใช้หลัก ปิยะวาจา และวาจาสุภาสิต หลักการเคารพซึ่งกันและกัน หลักหัวใจ นักปราชญ์ (สุ จิ ปุ ลิ) และมีหลักอริยสัจ๔ เป็นหลักใหญ่” ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่ว่าผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทจะ

^{๔๘} สุรชัย เลี้ยงบุญเลิศชัย, “ขั้นตอนและการบริหารงานในการใกล้เคียงข้อพิพาท”, ใน เอกสาร ประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๒”, หน้า ๒๙-๓๐.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาณ, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา หลักสูตร บริญญาโท,เอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ใช้เทคนิคเฉพาะตนแบบไหน ในเทคนิคเหล่านี้ก็จำเป็นต้องประกอบไปด้วย การฟัง การคิด การถาม และการบันทึก ทั้งสิ้น เพราะหากละเลยหลักการเหล่านี้ วิธีการใกล้เคียงข้อพิพาทก็จะขาดตกบกพร่อง ไม่สมบูรณ์แบบ ส่งผลต่อความสำเร็จของการใกล้เคียงข้อพิพาทได้ และหลักหัวใจนักปราชญ์นี้ ผู้วิจัยมองว่าต้องใช้โดยยึดทางสายกลาง คือ หลักการ “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นการใช้เทคนิคการใกล้เคียงในทางที่ชอบที่ควร กล่าวคือ มีการฟังอย่างใจเป็นกลาง มีการคิดด้วยจิตที่เป็นกลาง มีการถามด้วยคำสุภาพ และมีการบันทึกที่พอเหมาะพอควรจากข้อมูลที่ได้รับจากคู่พิพาททั้งสองฝ่าย

สำหรับในเรื่องวิธีการในการใกล้เคียงข้อพิพาทนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา พบความสอดคล้องของคำสัมภาษณ์ในด้านวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาทกับหลักธรรมที่ผู้ให้คำสัมภาษณ์ได้ให้ความคิดเห็นมาดังนี้

ตาราง ๔.๓ แสดงความสอดคล้องของคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิต่อหลักธรรมด้านวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาท

ผู้ให้คำสัมภาษณ์	ความสอดคล้องของคำสัมภาษณ์ต่อหลักธรรมด้านวิธีการ	
	สาราณียธรรม (บทบาท)	มัชฌิมาปฏิปทา (เทคนิค)
พระราชปรียัติกวี, ศ.ดร.	✓	✓
พระไพศาล วิสาโล	-	✓
พระมหาดวงเด่น จิตฺตยาโณ, ดร.	✓	✓
ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	✓	✓
ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี	-	✓

โดยเครื่องหมาย ✓ หมายถึงผู้ให้คำสัมภาษณ์มีความเห็นสอดคล้อง ส่วนเครื่องหมาย - ในตารางหมายถึงผู้ให้คำสัมภาษณ์ไม่ได้กล่าวถึงในเรื่องนี้ และสำหรับหลักการสาราณียธรรมนั้นผู้วิจัยขอเน้นบทบาทของความเมตตาเป็นหลัก

๔.๒.๔ พุทธบูรณาการด้านกระบวนการในการใกล้เคียงข้อพิพาท

โดยหลักการสากลทั่วไปของกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทใช้กระบวนการที่เป็นแบบพื้นฐานเดียวกันหมด อันเป็นกระบวนการที่เป็นสากล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร ที่กล่าวว่า “ปัจจุบันนี้กระบวนการใกล้เคียงเป็นสากลใช้กันทั่วโลกและมีหลักการอันเดียวกัน”^{๕๐} ซึ่งแม้แต่ที่ศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทก็ใช้กระบวนการใกล้เคียงที่เป็นกระบวนการสากล

^{๕๐} สัมภาษณ์ ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร, คณะกรรมการกฤษฎีกา อดีตอาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๑ กันยายน ๒๕๖๑.

ทั่วไปเป็นพื้นฐานของกระบวนการ ซึ่งพอจะสรุปกระบวนการหรือขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความดังที่ได้กล่าวรายละเอียดมาแล้วในตอนต้น ดังนี้^{๕๑}

- (๑) การเตรียมข้อมูลเบื้องต้น
- (๒) การประชุมไกล่เกลี่ยหรือการนัดไกล่เกลี่ย
 - ๒.๑ แนะนำตัวผู้ไกล่เกลี่ยให้คู่พิพาททุกฝ่ายได้รู้จัก
 - ๒.๒ สอบข้อเท็จจริงเพิ่มเติม
 - ๒.๓ การค้นหาประเด็นข้อพิพาทและความต้องการของคู่พิพาท
 - ๒.๔ ไกล่เกลี่ยให้ประนีประนอมกัน
 - ๒.๕ การวิเคราะห์ผลการไกล่เกลี่ย
- (๓) การทำสัญญาประนีประนอมยอมความ

ซึ่งกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทใช้อยู่นี้ มีความสอดคล้องเป็นหลักการเดียวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั่วไปที่มีกล่าวไว้ใน “คู่มือนักเจรจาไกล่เกลี่ย”^{๕๒} ที่ได้กล่าวถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบ่ง ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑. เตรียมการไกล่เกลี่ย
๒. เปิดประชุมไกล่เกลี่ย
๓. รวบรวมข้อมูลและสร้างทางเลือก
๔. แก้ปัญหาและหาทางออก

๕. ปิดประชุมไกล่เกลี่ย ช่วงตอนนี้มี ๒ กรณี คือ กรณีตกลงกันได้ ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยคงมีหน้าที่กล่าวปิดประชุม และกรณีตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะจัดให้คู่กรณีทำข้อตกลง ซึ่งส่วนใหญ่ทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความแล้วตรวจสอบข้อตกลงและให้ลงลายมือชื่อ หลังจากนั้นจึงกล่าวแสดงความยินดีและปิดประชุม

จากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลที่กล่าวมานี้สามารถบูรณาหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการได้โดยอาศัยหลัก “อริยสัจ ๔” ซึ่งหลักการนี้สอดคล้องตามแนวคิดพระราชปรีดีปกวี^{๕๓} กล่าวคือ

- ๑) การเตรียมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือขั้นตอนในการเรียนรู้ทุกข์หรือศึกษาปัญหาว่าเป็นปัญหาข้อขัดแย้งเรื่องอะไร สามารถใช้วิธีการไกล่เกลี่ยได้หรือไม่
- ๒) การเปิดประชุมการไกล่เกลี่ยไปจนถึงการรวบรวมข้อมูล เป็นการค้นหาสาเหตุแห่งความขัดแย้ง หรือสาเหตุแห่งทุกข์ ที่เรียกว่า “สมุทัย” นั่นเอง

^{๕๑} สุรัช เลียงบุญเลิศชัย, “ขั้นตอนและการบริหารงานในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๒”, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๕๒} โชติช่วง ทัตพงศ์, คู่มือนักเจรจาไกล่เกลี่ย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สันติวิธีสาธิตสาธิตสาธิต สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๘), หน้า ๒๐๖-๒๐๘.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีปกวี, ศ.ดร., อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๓) ขั้นตอนการแก้ปัญหาและหาทางออก ในขั้นนี้เป็นการค้นหาทางเลือกในการแก้ปัญหา ความขัดแย้งร่วมกัน นั่นคือ **ศึกษาเรื่องความดับทุกข์** หรือ มุ่งไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ที่เรียกว่า “นิโรธ” นั่นเอง

๔) ในกรณีตกลงกันได้ก็จะกำหนดวิธีการในการแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยการทำเป็นสัญญา ประนีประนอมยอมความกัน **กำหนดหนทางที่จะพ้นทุกข์ หรือหนทางในการแก้ปัญหาาร่วมกัน** หรือ ที่เรียกว่า “มรรค” เมื่อกำหนดไว้แล้ว คู่กรณีมีหน้าที่ตักปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความ นั้น เป็นตั้งหนทางแห่งความดับทุกข์ที่คู่กรณีต้องปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความโดยชอบ ต่อกัน ซึ่งมีมรรคมีองค์ประกอบแห่งการปฏิบัติชอบอยู่ ๘ ประการ คือ ๑. สัมมาทิฐิ คือ ปัญญา เห็นชอบ ๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ ๓. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ ๔. สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ๕. สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ๖. สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม ๗. สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ ๘. สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น

ซึ่งในการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยใช้หลักอริยสัจ ๔ นั้น ถือเป็นหลักการบูรณาการด้าน “พุทธสันติวิธี” ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

๔.๓ บูรณาการรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะอธิบายถึงความหมายของพุทธสันติวิธีเพื่อจะนำไปสู่การอธิบายถึง หลักการวิธีการและแนวทางปฏิบัติในการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี ซึ่งในบทที่ผ่านมาผู้วิจัยในกล่าวถึง “แนวปฏิบัติในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาท” มาแล้ว โดย หลักการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ “หลักพุทธสันติวิธี” อย่างแยกกันไม่ออก กล่าวคือ พุทธสันติวิธี ถือเป็นส่วนหนึ่งใน “หลักการสันติวิธีในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท” หรือ “หลักสันติวิธีเชิงพุทธ” นั่นเอง

๔.๓.๑ ความหมาย หลักการ วิธีการ และกระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

เมื่อกล่าวถึง “สันติวิธี” ในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้เกิด “สังคมแห่งสันติ” พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบในการจัดการความขัดแย้งในฐานะของ “นักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” อาทิเช่น กรณีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในเรื่องของสงครามน้ำ สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และความขัดแย้งของพระภิกษุเมืองโกสัมพี ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วในบทที่ผ่านมา

๔.๓.๑.๑ ความหมายของพุทธสันติวิธีในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

เมื่อกล่าวถึง “พุทธสันติวิธี”^{๕๔} โดยสรุปความหมาย พุทธสันติวิธีในฐานะของการจัดการความขัดแย้ง จึงกล่าวได้ว่า “เป็นการจัดการความขัดแย้งทั้งภายในตัวเองและการจัดการความขัดแย้ง

^{๕๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยานกร), พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซนจูรี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๖๒-๓๖๕.

ภายนอกหรือมุ่งสู่สังคมสันติสุข โดยใช้วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดวิธีการทุกชนิดที่พระพุทธเจ้าหรือเหล่าสาวกของพระพุทธเจ้าได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ ปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม” ซึ่งถ้าจะสรุปรวบยอดในความหมายของ “พุทธสันติวิธี” ก็คือ “วิธีการในการจัดการความขัดแย้งที่ดำรงอยู่บนฐานของการ รู้ ตื่น และเบิกบาน” นั่นเอง

๔.๓.๑.๒ หลักการของพุทธสันติวิธีในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ในเรื่องของหลักการของพุทธสันติวิธีในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งว่า เมื่อมีความขัดแย้งกัน เราต้องหาทางทำให้คืนดีกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “เมื่อคนเหล่าอื่นขัดแย้งกันอยู่ ผู้ใดพยายามประสานให้เขาคืนดีกัน ผู้นั้นเป็นผู้ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรับผิดชอบ เป็นผู้จัดฐานะที่ยอดเยี่ยม”^{๕๕} พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญคนที่จะพยายามให้เขาคืนดีกัน ถือว่าเป็นกิจส่วนรวมที่ต้องเข้าไปแก้ไข เป็นประโยชน์ประการหนึ่ง หลักการที่สำคัญก็คือการกำจัดสิ่งที่เรียกว่า “อกุศลมูล” ดังที่เคยกล่าวไว้แล้วในบทที่ผ่านมา

ผู้วิจัยได้เคยกล่าวถึงหลักการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตกไว้ในหลักการของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมี ๕ หลักการด้วยกัน ดังนี้ ๑) หลักชี้แนะ ๒) หลักความสมัครใจที่แท้จริง ๓) หลักการยุติข้อพิพาทด้วยความพึงพอใจของคู่ความ ๔) หลักไม่พิจารณาความถูกผิดในข้อกฎหมายและต่างผ่อนปรนให้แก่กัน และ ๕) หลักการเป็นความลับ ซึ่งหลักการทั้ง ๕ ข้อนี้หากบูรณาการเข้ากับหลักพุทธสันติวิธีในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เราต้องคำนึงถึงว่า หน้าที่สำคัญของนักไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือการเสนอทางเลือกให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และความต้องการของคู่กรณี เพื่อให้มนุษย์และสังคมที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งได้เข้าใจว่า “เมื่อเกิดความขัดแย้ง หน้าที่ของมนุษย์ไม่ใช่อยู่ที่การหลบหนีหรือสลายความขัดแย้ง หากแต่ต้องยอมรับความขัดแย้งนั้นในฐานะที่เป็น “ทุกข์” ประการหนึ่งของชีวิตและสังคมที่ต้องแสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งนั้นเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร เราควรมีท่าทีรวมไปถึงการแสวงหาทางออก หรือหาเครื่องมือเพื่อจัดการความขัดแย้งนั้นให้ถูกต้องตามหลัก เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และชุมชนได้อย่างไร

ซึ่งหลักการทางพระพุทธศาสนาที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งในฐานะที่ถือว่าความขัดแย้งเป็น “ทุกข์” เริ่มต้นที่การใช้หลักอริยสัจ ๔ ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งสอดคล้องกับพระราชปรีดีทิวิ^{๕๖} ท่านให้หลักอริยสัจ ๔ เป็นกรอบใหญ่ในการแก้ปัญหาข้อพิพาท โดยสามารถนำมาปรับใช้ตามลำดับได้ดังนี้

๑) **ทุกข์** คือปัญหาข้อพิพาทหรือความขัดแย้งของคู่กรณี ซึ่งก่อให้เกิดความเครียด ความสูญเสียในเรื่องของเวลา ค่าใช้จ่าย โอกาส และประโยชน์ต่าง ๆ มากมาย

^{๕๕} พระไพศาล วิสาโล , “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2**, ศูนย์วิจัยข้อพิพาททางเลือก สำนักกระบวนข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร , บริษัท แอคทีฟพริ้น จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๖.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีทิวิ, ศ.ดร. อภิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๒) **สมุทัย** คือเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดข้อพิพาทหรือความขัดแย้ง ซึ่งเมื่อสืบสาวลงไปก็จะพบว่า มีรายละเอียดปลีกย่อยมากมาย แต่ถ้ามองแบบครอบคลุมกว้างๆ จะพบสาเหตุหลักอยู่ที่กิเลส ๓ ประการคือ

๒.๑ **ตัณหา** คือความอยากได้ใคร่มีเพื่อตัวเอง ความเห็นแก่ตัว แสวงหาผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เงินทอง หรือสิ่งบำรุงบำเรอตนเองทั้งหลายทั้งปวง

๒.๒ **มานะ** คือความอยากเด่น อยากเป็นใหญ่ อยากมีอำนาจวาสนา มีเกียรติยศ ชื่อเสียง บรรณาณาที่จะครอบงำผู้อื่น

๒.๓ **ทิฏฐิ** คือความยึดติดในความเชื่อ ลัทธิ ศาสนา หรือแนวคิด อุดมการณ์ที่ยึดมั่นถือมั่นไว้ ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ก่อทัศนคติแบบแบ่งแยก

กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นตัวการทำให้เกิดอกุศลมูล คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และทำให้เกิดความกลัวความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจกัน ท้ายที่สุดเกิดเป็นความขัดแย้งตามมา

๓) **นิโรธ** คือ การเล็งจุดหมายหรือตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนว่า เราต้องการสิ่งใด จะจัดการกับเหตุปัจจัยในข้อใดบ้าง และประเมินว่าทำได้แค่ไหน เพียงใด ซึ่งสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น เป้าหมายสูงสุดน่าจะได้แก่ การทำให้ข้อพิพาทยุติลงได้ในลักษณะก่อให้เกิดสันติสุขหรือประสานสอดคล้องกลมกลืนเข้าด้วยกันอย่างลงตัว (harmonize) หมายถึงว่า การทำให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ชนะ สามารถแก้ไขข้อพิพาทได้อย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ ด้วยการทำให้คู่พิพาทเข้าใจตนเองและคู่กรณี รู้แจ้งเห็นจริงถึงเหตุแห่งทุกข์ คือ พืชของตัณหา มานะ และทิฏฐิ สามารถขจัดอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ออกจากจิตใจได้ทั้งหมด ทำให้คู่พิพาทมองเห็นประโยชน์ที่ยั่งยืนหรือจุดหมายใหญ่ที่อยู่เหนือขึ้นไป อันเป็นประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

สำหรับเป้าหมายรองลงมาได้แก่ การทำให้ข้อพิพาทยุติลงได้ด้วยการประนีประนอมหรือประสานประโยชน์ในลักษณะพบกันครึ่งทาง หรือถอยกันคนละก้าว (Compromise) หมายถึงว่ากรณีไม่สามารถทำให้ข้อพิพาทยุติลงตามเป้าหมายสูงสุดได้ อย่างน้อยที่สุดก็ต้องพยายามให้คู่พิพาทลดความต้องการหรือจุดยืนในเรื่องตัณหา มานะ ทิฏฐิ ของตนให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้

๔) **มรรค** คือวิธีปฏิบัติหรือเทคนิคในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในข้อนิโรธ ซึ่งในหลักพระพุทธศาสนามีคำสอนที่สามารถปรับใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสนับสนุนให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประสบผลสำเร็จอยู่มากมาย อาทิเช่น หลักพรหมวิหาร๔ หลักสังคหวัตถุ๔ หลักอปริหานิยธรรม๗ หลักอคติ๔ หลักศีล๕ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องเป็นไปในรูปแบบของมัชฌิมาปฏิปทา หรือ ทางสายกลาง

ซึ่งเมื่อก้าวโดยสรุป หลักการต่าง ๆ ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางโลกตะวันตกแท้จริงแล้วคือหลักอริยสัจ๔ ในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง เพียงแต่ว่ามุมมองในการนำไปใช้นามุมมองด้านใดไปเป็นกระบวนการคิด ผู้วิจัยคิดว่าสำหรับชาวโลกตะวันออก ควรมีวิธีคิดที่เป็นหลักการหรือปรัชญาของตะวันออก เพื่อการปรับใช้ที่สามารถเข้ากันได้กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวตะวันออก รวมไปถึงผู้ที่ยอมรับในหลักการทางพระพุทธศาสนา

๔.๓.๑.๓ วิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี

วิธีการทางพุทธสันติวิธีในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหากอ้างอิงถึงวิธีการจัดการความขัดแย้งในรูปแบบของ “อริกธสมถะ” จะพบว่ามียุทธวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการ “ประนีประนอม” หรือวิธีที่เรียกว่า “ติณวัตรการกะ” ซึ่งคำว่า “ติณวัตรการกะ”^{๕๗} หมายถึง “การกระทำหรือการระงับอริกธประดุจการกลบเอาไว้ด้วยหญ้า” หรือ “การระงับอริกธด้วยการประนีประนอม” นั้นเองสอดคล้องกับความคิดเห็นของพระราชปริยัติกวี ที่กล่าวไว้ว่า “การใช้เครื่องมือสมัยใหม่ ก็คือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือการประนีประนอม ถ้าเป็นในทางพระพุทธศาสนา เราเรียกว่า “สัมมุขวินัย” คือการเอาคู่กรณีมาอยู่พร้อมหน้ากันเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา มีกรรมการกลางมาเป็นผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย โดยมีเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้น ใช้วิธีสุจริตเป็นที่ตั้ง”^{๕๘} ซึ่งหลักการของติณวัตรการกะนั้นเป็นประดุจดังหลักการของการ “นิรโทษกรรม” เพื่อปลดปล่อยความผิดของเหล่าสงฆ์ที่มีการหมกหมมมานานเปรียบเสมือนการออกกฎหมายนิรโทษกรรมแก่เหล่าผู้ที่บาปหมกหมมกระทำผิดต่อกันเพื่อให้เลิกแล้วต่อกัน เป็นการหาทางออกเพื่อลดอุณหภูมิของความขัดแย้งร่วมกัน ในเรื่องนี้สอดคล้องกับ สุขาย จอกแก้ว^{๕๙} ที่กล่าวไว้ว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการระงับข้อพิพาทที่อาจเปรียบเทียบกับหลักการระงับข้อพิพาททางธรรมคือ สัมมุขวินัย คือการตกลงกันพร้อมหน้า และติณวัตรการกะ คือการประนีประนอมทั้งสองฝ่ายโดยไม่มีการชำระความ”

สำหรับวิธีการและแนวทางปฏิบัติในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีที่จะขอกล่าวในบริบทนี้อีกประการหนึ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ “หลักมัชฌิมวิธี”^{๖๐} ซึ่ง “มัชฌิมวิธี” คือชุดวิธี หรือข้อปฏิบัติ หรือแนวทางของการนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในเชิงปัจเจกและสังคม สำหรับมัชฌิมวิธีของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางนั้นคือการที่มีบุคคลที่ ๓ เป็นผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการช่วยเหลือ สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้คู่กรณีสามารถหาทางออกได้อย่างสมานฉันท์ โดยใช้ทางเลือกที่คู่กรณีเห็นร่วมกันว่า เป็นทางเลือกที่ดีที่สุด เป็นธรรม ปฏิบัติได้ และก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ใช้วิธีการนี้จัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มสาวกของพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ และพระญาติของพระองค์ โดยเกิดจากการตระหนักรู้และคำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดแก่มวลมนุษยชาติ โดยปราศจากอคติต่อคู่กรณี เป็นการเข้าไปสร้างทางเลือกให้กับคู่กรณี โดยไม่ได้เข้าไปตัดสินว่าใครถูกใครผิด เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เอาหรือไม่เอา แต่เข้าไปสนับสนุนโดยสร้าง

^{๕๗} พระไพศาล วิสาโล , “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2**,รวบรวมจัดพิมพ์โดย ศูนย์ระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร: บริษัทแอดทีฟพรีน จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๙} สุขาย จอกแก้ว , “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2**, รวบรวมจัดพิมพ์โดย ศูนย์ระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอดทีฟพรีน จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๖.

^{๖๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากกร), **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซนจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๙๓.

ทางเลือกให้คู่กรณีสามารถร่วมกันตกลงใจหาทางออกเพื่อให้เขาได้สิ่งที่ต้องการบนพื้นฐานของความปรองดองและมีความสุขของคู่กรณีเป็นที่ตั้ง

๔.๓.๑.๔ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในหลักการว่า การแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยแนวทางพุทธสันติวิธีเป็นการแก้ปัญหาโดยยึดหลัก “อริยสัจ๔” เป็นหลักการสำคัญ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งเป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งรูปแบบหนึ่ง ก็ยึดหลักการนี้เช่นเดียวกัน หลักการนี้สอดคล้องกับแนวคิดของพระราชปรีดิทีวกี ที่กล่าวว่า “หลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หลักสำคัญที่เป็นกรอบใหญ่คือ หลักอริยสัจ๔”^{๖๑} และจากที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้บูรณาการมาเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี โดยถือเอากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางพุทธศาสนาเถรวาทเป็นพื้นฐานเพื่อบูรณาการมาเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ได้ดังนี้

๑) ศึกษาปัญหาว่าเป็นปัญหาข้อขัดแย้งหรือเรียนรู้ทุกข์ เป็นการเตรียมการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เรียนรู้สภาพปัญหาความขัดแย้งของคู่กรณี ความขัดแย้งก็คือ “ทุกข์”

๒) ค้นหาสาเหตุแห่งความขัดแย้ง หรือสาเหตุแห่งทุกข์ เป็นการประชุมการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องเปิดประชุมการไกล่เกลี่ย แนะนำตัวเอง แนะนำกติกา และให้คู่พิพาทแนะนำตัว หลังจากนั้นให้คู่พิพาทแต่ละฝ่ายได้มีโอกาสพูดอธิบายเรื่องราวและบอกถึงความต้องการของตน ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะต้องฟังอย่างตั้งใจ และค้นหาประเด็นแห่งข้อพิพาทให้ได้ พร้อมทั้งค้นหาสาเหตุเพื่อตั้งประเด็นข้อพิพาทอย่างถูกต้อง หรือที่เรียกว่า “สมุทัย” นั่นเอง

๓) ศึกษาเรื่องเป้าหมายแห่งสันติหรือความดับทุกข์ เป็นขั้นตอนการแก้ปัญหาและหาทางออก ในขั้นนี้เป็นการค้นหาทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน หรือ มุ่งไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และมุ่งหาทางออกเพื่อไปสู่เป้าหมายแห่งสันตินั้น ที่เรียกว่า “นิโรธ” นั่นเอง

๔) กำหนดหนทางที่จะพ้นทุกข์ หรือหนทางในการแก้ปัญหาร่วมกัน ในกรณีตกลงกันได้ก็จะกำหนดวิธีการในการแก้ปัญหาร่วมกัน โดยการทำให้เป็นสัญญาประนีประนอมยอมความกัน วางข้อตกลงที่จะเดินทางไปสู่เป้าหมายคือสันติ หรือที่เรียกว่า “มรรค” เมื่อกำหนดได้แล้ว คู่กรณีมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น ซึ่งมรรคมงคลประกอบแห่งการปฏิบัติชอบอยู่ ๘ ประการ คือ

๑. สัมมาทิฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ
๓. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม
๕. สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน
๖. สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระราชปรีดิทีวกี, ศ.ดร., อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๗. สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ

๘. สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น

คำว่า “สัมมา” แปลว่า “โดยชอบ, ดี, ถูกต้อง, ถูกถ้วน, สมบูรณ์, จริง, แท้”^{๒๒} ซึ่งในการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ต้องเป็นการทำสัญญา “โดยชอบด้วยกฎหมาย” เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ดี ถูกต้อง และสมบูรณ์

กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี หรือโดยแนวทางพุทธสันติวิธีจึงเป็นไปตามหลักแห่ง “อริยสัจ ๔” อันมี ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดังที่กล่าวมา ซึ่งสามารถบูรณาการให้เป็นรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

๔.๔ ร่างรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

ในเรื่องของรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ตามที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี แนวปฏิบัติและรูปแบบในการใกล้เคียงข้อพิพาทสากล ซึ่งมีการศึกษาทั้งรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทของโลกตะวันตกและโลกตะวันออก และรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทในประเทศไทยโดยเฉพาะที่ศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนานาชาติ และในบทต่อมาผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวทางปฏิบัติในการใกล้เคียงข้อพิพาททางพุทธศาสนาเถรวาท จากความรู้ที่ได้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์กำหนดเป็นร่างรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี โดยจำแนกความสำคัญของรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๔.๔.๑ ร่างรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีด้านหลักการในการใกล้เคียงข้อพิพาท

จากหลักการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว หลักการที่สำคัญคือหลักอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักการใหญ่แห่งกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของตัวผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท ที่จะคอยขับเคลื่อนกระบวนการ หรือนำเอาหลักอริยสัจ ๔ มาใช้ให้เป็นผล หลักการตามที่ได้กล่าวไว้ถึงหลักธรรมอันเป็นคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทในบทที่ผ่านมา ซึ่งได้กล่าวถึงหลักธรรมอันเป็นคุณสมบัติภายในของผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท และหลักธรรมอันเป็นคุณสมบัติภายนอกของผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท ในบทนี้จะขอนำเสนอเป็นรูปแบบด้านคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี ซึ่งสามารถนำเสนอได้ดังนี้

๔.๔.๑.๑ คุณสมบัติภายในของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

คุณสมบัติภายในของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี เป็นคุณสมบัติที่ผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทจำเป็นต้องมี และฝึกฝนอยู่เสมอเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัย ไม่พลั้งเผลอซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดอันเป็นคุณสมบัติภายในของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดไว้เป็น

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/เสริม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓๕.

ข้อแรก ก็คือ สติ และมีข้ออื่น ๆ ที่ตามมาและต้องมีสติคอยเป็นตัวกำกับ ดังจะกล่าวไล่เรียงเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) สามารถคุมสติได้ดี กรณีพิพาทที่เกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่คู่พิพาทมักจะขาดสติและไม่สามารถเจรจากันเองได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เมื่อสามารถนำคู่พิพาทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีสติและต้องคุมสติได้อย่างสมบูรณ์ เพื่อที่จะช่วยให้คู่พิพาทได้เรียกสติของตนกลับคืนมา หรือมีสติมากขึ้น สามารถเริ่มต้นในการเจรจาระหว่างกันได้ดี “สติ” คือความระลึกได้ หรือความไม่เพเลอ ไม่เลินเล่อ ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา สติมีความสำคัญในทุกเรื่อง มีประโยชน์ในทุกกรณี ความสำคัญของสติในการเจรจาไกล่เกลี่ย^{๖๓} มีดังนี้

๑.๑) ควบคุมรักษาจิตใจให้อยู่ในสภาวะที่ต้องการ ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยและคู่กรณี

๑.๒) ทำให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในสภาพโปร่งเบา ผ่อนคลาย เป็นตัวของตัวเอง พร้อมทั้งจะเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้และสามารถจัดการกับปัญหาความขัดแย้งได้ดี

๑.๓) จิตปราศจากความฟุ้งซ่าน กำกับสติเพื่อเหนี่ยวนำกระบวนการรับรู้ ขยายขอบเขตการรับรู้และกระแสนความคิดออกไปในมิติต่าง ๆ เพื่อสร้างทางเลือกและหาทางออกของข้อขัดแย้ง

๒) มีความอดทน ความอดทนหรือขันติเป็นคุณสมบัติผู้ที่จะดำรงตนเป็นนักสันติวิธี ดังพุทธโอวาทในบทโอวาทปาติโมกขคาถา ดังที่กล่าวว่า **“ขันติ ประมวลัง ตะโป ตีติกขา,ขันติ คือความอดกลั้น เป็นธรรมเครื่องเผากิเลสอย่างยิ่ง”** การเป็นผู้ที่มีความอดทนย่อมมีประโยชน์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยเฉพาะกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจำเป็นต้องอาศัยการฟังทั้งสองฝ่ายอย่างตั้งใจ ต้องเป็นผู้อดทนฟังแม้บางช่วงของการเล่าหรือการอธิบายของคู่กรณีจะเป็นการไร้สาระหรืออาจทำให้เสียเวลาหรือเพราะอะไรก็ตาม บางครั้งการได้ฟังคู่กรณีที่ต้องการจะพูด ย่อมเป็นการได้ระบายความในใจของเขา เมื่อเขาได้ระบายความในใจเขาอาจจะดีขึ้น มีสติกลับมามากขึ้น ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งหลายซึ่งเป็นผู้ที่เปรียบเสมือนว่ามีความแข็งแกร่งกว่า กล่าวคือ ไม่ได้มีความทุกข์ เมื่อผู้มีความทุกข์อันเปรียบเสมือนผู้อ่อนแอกวามาขอให้ความช่วยเหลือ ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความอดทนอดกลั้น ดังที่กล่าวไว้พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค^{๖๔} ดังว่า

“....บุคคลใดเป็นคนแข็งแรง
อดกลั้นต่อผู้อ่อนแกว่าได้
ความอดกลั้นของบุคคลนั้น
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่าเป็นขันติอย่างยิ่ง
เพราะว่าบุคคลผู้อ่อนแองจําต้องอดทนอยู่เอง
กำลังของบุคคลใดไม่เข้มแข็ง
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวถึงกำลังของบุคคลนั้นว่า ไม่ใช่กำลัง
เพราะว่าไม่มีบุคคลใดกล่าวโต้ตอบบุคคลผู้มีกำลัง

^{๖๓} ชลากร เทียนส่องใจ, “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ : หลักการและเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๒๐๘.

^{๖๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๐/๓๖๕.

และมีธรรมคุ้มครองแล้ว”

ความอดทนจึงนับได้ว่า เป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะที่ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทพึงมี ทั้งนี้เพื่อยังให้เกิดประโยชน์ต่อการได้รับประโยชน์จากการอดทนฟังหลายประการ ที่แน่แท้คือได้ข้อมูล ประกอบในการที่จะตั้งประเด็นเพื่อนำเสนอทางเลือกให้กับคู่พิพาท ส่วนผลทางอ้อมคือได้ทำให้คู่กรณี ได้รับความไว้วางใจออกมาและรู้สึกสบายใจขึ้นและพร้อมที่จะรับฟังข้อเสนอจากฝ่ายตรงข้าม

๓) **มีพรหมวิหารธรรม** ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องมีใจที่เปี่ยมไปด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา กล่าวคือ เมตตาต่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายที่จะเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขให้เขาได้คืนดีกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีความกรุณาเข้าจัดการเจรจาไกล่เกลี่ย ดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยไม่เห็นแก่สินจ้างรางวัลและทำหน้าที่อย่างเต็มที่ เมื่อเจรจาไกล่เกลี่ย ได้สำเร็จก็มีมุทิตาจิตต่อเขา หรือร่วมยินดีด้วยอย่างจริงใจ แต่หากไกล่เกลี่ยอย่างเต็มที่แล้วแต่ไม่ ประสบผลสำเร็จ ก็ต้องรู้จักการวางเฉยหรืออุเบกขา ไม่เอาทุกข์เขามาใส่ตัวเรา ไม่เป็นทุกข์กับความไม่สำเร็จ เพราะทุกสิ่งย่อมเป็นไปตามกรรม

๔) **ไม่มีอคติ** จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องรู้จักขจัดอคติที่มีอยู่ในตน คนกลางผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องวางใจให้เป็นกลางอย่างแท้จริง ความเป็นกลางอาจจำเป็นต้องมีสติคอยกำกับ ไม่ให้มีอคติมาครอบงำ ไม่ว่าจะเป็น อันทาคติ คือความลำเอียงเพราะชอบ เพราะรัก โทสาคติ คือความลำเอียงเพราะชัง โมหาคติ คือความลำเอียงเพราะหลง เพราะไม่รู้ และภยาคติ คือความลำเอียงเพราะกลัว เมื่อปราศจากอคติเหล่านี้ได้ ผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทย่อมสามารถดำเนินการและตั้ง ประเด็นทางเลือกเพื่อหาทางออกให้คู่พิพาทได้อย่างตรงจุด ตรงใจต่อคู่พิพาท โอกาสที่จะประสบ ผลสำเร็จย่อมมีมากขึ้น

๔.๔.๑.๒ คุณสมบัติภายนอกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

อาจกล่าวได้ว่า คุณสมบัติภายนอกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี นั้น จะต้องมีความสมบูรณ์เป็นพื้นฐานที่ตั้งอันสำคัญ กล่าวคือเมื่อผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประกอบด้วย คุณสมบัติภายในอันสมบูรณ์แล้ว ย่อมมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงคุณสมบัติภายนอกที่ดีและมี ประโยชน์สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ คุณสมบัติภายนอกที่จำเป็นสำหรับผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อ พิพาท มีดังนี้คือ

๑) **มีกัลยาณมิตรธรรม** กล่าวคือ ผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้อง แสดงบทบาทกัลยาณมิตรของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายอย่างแท้จริง พร้อมทั้งจะแนะนำ ให้ความรู้ในทางที่ ถูกต้อง เข้าชี้แจงซักถาม ช่วยบอกช่องทาง หรือหาทางออกของปัญหา ให้กับคู่กรณีได้คิดได้พิจารณา และ ตัดสินใจแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยตัวเอง กัลยาณมิตร ๗ ประกอบด้วย

๑) **ปิโย** คือ ความน่ารัก หมายถึง มีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขา เข้าถึง จิตใจและสร้างความสนิทสนมเป็นกันเอง

๒) **ครุ** คือ น่าเคารพ หมายถึง เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ มีความประพฤติ สมควรแก่ฐานะ ทำให้รู้สึกอบอุ่นใจและเป็นที่พักพิงได้

๓) **ภาวนีโย** คือ น่าเจริญใจ หมายถึง มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง เป็นผู้ฝึกฝน ปรับปรุงตนอยู่เสมอและเป็นที่น่ายกย่องเอาแบบอย่าง

๔) วตฺตา คือ รู้จักพูดให้ได้ผล หมายถึง รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรทำอะไร คอยให้คำแนะนำตักเตือนและเป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕) วจนฺทโม คือ อุดหนุนต่อถ้อยคำ หมายถึง พร้อมรับฟังคำปรึกษาซักถาม อุดหนุนต่อคำล่วงเกิน คำตักเตือนและอดทนฟังได้ไม่เสียอารมณ์

๖) คมภีรณฺจ กถิ กตฺตา คือ แกล้งเรื่องล้าลึกได้ หมายถึง กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ง่าย

๗) โน จฏฺฐาเน นิโยชเย คือ ไม่ชักนำไปในอวิชชา หมายถึง ไม่ชักนำไปในทางที่เสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหล

จะเห็นได้ว่าทั้ง ๗ ประการล้วนแต่เป็นประโยชน์สำหรับกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาททั้งสิ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับข้อกัลยาณมิตรธรรมไว้ในลำดับต้น ทั้งนี้เพราะเป็นข้อสำคัญสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาทจำเป็นต้องเรียนรู้และแสดงออกในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท

๒) มีคารวธรรม กล่าวคือ หลักความเคารพใหญ่ ๆ ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาทประกอบด้วยหลัก ๖ ประการ^{๖๕} กล่าวคือ

๑) พุทธคารวตา หมายถึง มีความเคารพเอื้อเฟื้อในพระพุทธเจ้า ในฐานะของพุทธศาสนิกชน ซึ่งประกาศตนนับถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ เป็นที่พึ่งที่ระลึกนั้นจะต้องแสดงความเคารพเอื้อเฟื้อต่อพระพุทธเจ้าด้วยกาย ด้วยวาจาและด้วยใจ

๒) ธัมมคารวตา หมายถึง มีความเคารพหนักแน่นในพระธรรมธรรมะ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยตั้งใจน้อมนำธรรมะของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติ

๓) สังฆคารวตา หมายถึง มีความเคารพแก่กล้าในพระสงฆ์ ด้วยพระสงฆ์ คือ หมู่คนที่ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงสมควรที่จะเคารพผู้ที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๔) สิกขาคารวตา หมายถึง มีความเคารพแก่กล้าในไตรสิกขา คือ เห็นคุณค่าของ ศีล สมาธิ ปัญญา รู้จักค้นคว้าหาข้อมูลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใกล้เคียงอันเป็นมูลแห่งข้อพิพาทนั้น เพื่อความเข้าใจในเรื่องที่ตนจะต้องทำหน้าที่ในกระบวนการใกล้เคียง และสามารถตั้งประเด็นข้อพิพาทได้ถูกต้อง

๕) อัปมาทคารวตา หมายถึง มีความเคารพในความไม่ประมาท คำว่าไม่ประมาทคือความไม่เผอเรอ หลงลืม พลังพลาด บุคคลจะต้องดำรงตนอยู่อย่างมีสติ มีสติอยู่เสมอในการดำเนินการใกล้เคียงข้อพิพาท

๖) ปฏิสันถารคารวตา หมายถึง มีความเคารพในการปฏิสันถาร การปฏิสันถาร คือการต้อนรับปราศรัย เป็นหน้าที่ของผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการใกล้เคียงข้อพิพาทที่จะแสดงอัธยาศัยไมตรีต่อคนเข้ามารับการบริการในสำนักของตน

จากหลักคารวธรรมทั้ง ๖ ประการนี้ ประการที่ ๑ ถึง ๓ เป็นเรื่องเฉพาะและสำคัญสำหรับผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี เพราะต้องมีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็น

^{๖๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๑/๓๖๓.

คุณสมบัติที่แสดงให้เห็นทั้งทางกาย วาจา ใจ สำหรับ ๓ ประการหลังเป็นเรื่องที่สามารถประยุกต์ใช้กับกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทได้เป็นอย่างดี

๓) **มีศีลธรรม** โดยทั่วไปสำหรับชาวพุทธ สิ่งสำคัญอันเป็นพื้นฐานคือการรักษาศีล ๕ แต่ในที่นี้การมีศีลธรรมไม่ได้จำกัดเฉพาะศีล ๕ อันเป็นพื้นฐานนี้ ผู้ที่มีศีลธรรมถือเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สำหรับศีล ๕ ที่ผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีต้องยึดถือปฏิบัติ ประดุจลมหายใจเข้าออก มีแนวปฏิบัติดังนี้

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งปวง รวมถึงการทำร้ายสัตว์ หรือมนุษย์ด้วย แม้แต่คิด หรือวางแผน ก็ถือว่าผิดศีลข้อนี้

๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการลักทรัพย์ เอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ รวมถึงการเบียดบัง ฉ้อราษฎร์บังหลวง เอาเปรียบคนอื่นด้วย แม้แต่คิด หรือวางแผน ก็ถือว่าผิดศีลข้อนี้

๓) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดนในกามทั้งหลาย ข้อนี้เพียงแค่วางใจผิดด้วยเช่นกัน เพราะสำหรับจะเกิดอคติที่เรียกว่า ฉันทาคติ เกิดขึ้นได้

๔) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ คำหยาบ หรือพูดส่อเสียด รวมถึงการพูดให้คนแตกสามัคคีกันด้วย ข้อนี้สำคัญยิ่งสำหรับผู้ดำเนินกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี

๕) สุราเมรยมชชพมาทานุฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทและขาดสติ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท ที่ต้องมีสติอยู่ตลอดเวลา

หลักศีลธรรมนี้มีความสำคัญมากสำหรับคุณสมบัติที่แสดงออกทางภายนอกของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี และจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีต้องยึดถือปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อความเชื่อถือ เพื่อความไม่ประมาท และมีคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งยังเป็นการสร้างบารมีแก่ตัวผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเรื่องคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท สามารถกำหนดเป็นร่างรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทในด้านคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงได้ตั้งแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ แสดงร่างรูปแบบด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
โดยแนวทางพุทธสันติวิธี (ผู้วิจัย)

๔.๔.๒ ร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีด้านวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะอธิบายถึงบทบาทและเทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี ซึ่งในเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับรูปแบบของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลที่นิยมกันอยู่มี ๒ รูปแบบใหญ่คือ รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวก (Facilitative Style) และรูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative Style) ซึ่งทั้งสองรูปแบบสามารถนำมาใช้ได้ตามความถนัดของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่สำหรับผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็นทนายความโดยส่วนใหญ่มีกฏเกณฑ์การใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบประเมินผล (Evaluative Style) ทั้งนี้เนื่องมาจากความรู้ความสามารถทางกฎหมายที่ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีอยู่ จึงทำให้สามารถประเมินผลคดีควบคู่ไปกับการเจรจาชี้แนะทางออกให้กับทั้งสองฝ่าย ทำให้บทบาทและหน้าที่ของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีความโดดเด่นเป็นลักษณะเฉพาะกว่าผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั่ว ๆ ไป และเมื่อนำหลักการทางพุทธสันติวิธีมาบูรณาการเข้ากับวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยแล้ว ก็จะทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างราบรื่น ซึ่งวิธีการในที่นี้หมายถึงแสดงบทบาทและเทคนิคใน

การไถ่เกลี่ยข้อพิพาทของผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี สามารถกำหนดเป็นรูปแบบได้ดังนี้

๔.๔.๒.๑ บทบาทของผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาท ทางด้านบทบาท สำหรับบทบาทของผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทโดยทั่วไปที่สำคัญ ประกอบด้วยหลักสำคัญดังนี้

๑) บทบาทเป็นคนกลาง ซึ่งในพระพุทธศาสนาหรือแนวทางพุทธสันติวิธี บทบาทที่สำคัญในการทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทก็คือการมีจิตใจเป็นกลางเว้นจาก “อคติ” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล^{๖๖} กล่าวคือ ไม่มีฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ผ่านมา และการยึดถือหลักกัลยาณมิตรธรรม ใช้เป็นวิถีทางที่จะแสดงบทบาทของผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาท กล่าวคือ^{๖๗}

(๑) ปิโย เป็นคนน่ารัก โดยการเข้าถึงจิตใจ สร้างความสนิทสนมและเป็นกันเองกับทั้งสองฝ่าย ทุกฝ่ายอยากเข้าไปปรึกษาได้ถามด้วย

(๒) ครุ เป็นคนที่น่าเคารพ คือมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งอันปลอดภัย

(๓) ภาวนีโย เป็นคนน่าเจริญใจ คือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง เป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้ผู้ที่รู้จักเอ่ยอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภาคภูมิใจ

(๔) วัตตา เป็นคนฉลาดในการพูด พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้จักจังหวะเวลาที่เหมาะสมคอยให้คำแนะนำว่ากล่าว ตักเตือน และ เป็นที่ปรึกษาที่ดี

(๕) วจนักขโม อดทนต่อถ้อยคำได้ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาคำซักถามแม้จะจุกจิกตลอดจนคำกล่าวล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ สามารถอดทนฟังได้ด้วยจิตเปี่ยมด้วยเมตตา ไม่เบื่อหน่าย และไม่เสียอารมณ์

(๖) คัมภีร์จะ กะถัง กัตตา แฉลงเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งซับซ้อนให้เข้าใจได้

(๗) โน จัญฐาเน นิโยชะเย ไม่ชักนำในฐานะที่ไม่ควร คือไม่ชักจูงในทางที่เสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร ชักนำแต่เรื่องที่อยู่ในทำนองคลองธรรม เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การพัฒนาชีวิตในระดับที่สูงขึ้นไป

การแสดงบทบาทของความเป็นกลางโดยใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมดังที่กล่าวมานี้ ผู้ที่เป็นคนกลางในการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทย่อมต้องปราศจากอคติทั้ง๔ อยู่ในใจและเปี่ยมด้วยศีลธรรม อันเป็นพื้นฐานที่จะทำให้บทบาทของผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีแสดงบทบาทได้อย่างดีงาม

๒) บทบาทไม่เป็นผู้ชี้ขาดตัดสิน บทบาทในข้อนี้สำหรับผู้ที่มีความรู้ทางด้านกฎหมายค่อนข้างจะลำบากใจและเป็นข้อควรระมัดระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ให้เผลอพูดตัดสินความว่าใครผิดใครถูก โดยเฉพาะทนายความผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทอาจไปเผลอกล่าวตัดสินความให้คู่กรณีไม่สบายใจได้ การแสดงบทบาทไม่เป็นผู้ชี้ขาดตัดสินนั้นสามารถใช้ได้กับทั้งรูปแบบการไถ่เกลี่ยแบบอำนวยการเจรจา

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระไพศาล วิสาโล, พระนักเผยแผ่ธรรมะและนักวิชาการอิสระ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๗} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

(Facilitative Style) และรูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative Style) โดยหากใช้รูปแบบอำนวยความสะดวกนั้นยังเป็นการง่ายที่จะไม่ผลไปตัดสินความ แต่สำหรับรูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผลนั้น เนื่องจากผู้ไกล่เกลี่ยต้องประเมินผลคดี จึงอาจแสดงความมั่นใจว่าฝ่ายใดผิดถูก ซึ่งแท้จริงแล้วการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผลนั้นเป็นแต่เพียงการประเมินตามข้อขัดแย้งในลักษณะให้คู่กรณีได้ทราบถึงทางเลือกที่ดีที่สุดที่ประเด็นที่จะเจรจาไกล่เกลี่ยกัน ผู้ไกล่เกลี่ยต้องประเมินให้ทั้งสองฝ่ายทราบในทุกกรณีของประเด็นทางเลือกโดยไม่ตัดสินว่าใครผิดใครถูก โดยเอาปัญหาเป็นที่ตั้งและแก้ที่ปัญหา ไม่มุ่งหมายเอาผิดกับใครหรือไม่แตะตัวบุคคล นั่นคือ พุดเฉพาะตัวปัญหาโดยไม่พาดพิงตัวบุคคล ดังนั้นผู้วิจัยจึงคิดว่า บทบาทของการไม่เป็นผู้ชี้ขาดตัดสินก็คงใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมในการแสดงบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีนั่นเอง

แต่หลักสำคัญในข้อนี้ นอกจากจะวางบทบาทในหลักกัลยาณมิตรธรรมและหลักสำคัญที่ต้องประกอบเพื่อความระมัดระวังในวามให้กระทบ ไม่ให้เป็นการตัดสินความคือหลัก สัมมาวาจา กล่าวคือ^{๖๘} “มิจฉาวาจาเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สัมมาวาจาเป็นสิ่งที่เป็ธรรม บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาวาจาเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนกุศลธรรมเป็นอันมากที่ถึงความเจริญเต็มทีเพราะสัมมาวาจาเป็นปัจจัย นี่เป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์” ซึ่งสัมมาวาจانبเป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์ไม่มีโทษ หลักที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีจะต้องนำไปใช้ก็คือ “พูดความจริง ใ้ไพเราะ เหมาะกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และประกอบด้วยเมตตา”^{๖๙} การพูดแต่ความจริง ไม่พูดคำหยาบ พูดได้เหมาะสมช่วงเวลา เพื่อให้เกิดความสามัคคีและมีประโยชน์กับคู่พิพาท ย่อมเป็นการแสดงบทบาทที่ต้องตามหลักพุทธสันติวิธีโดยแท้

๓) บทบาทในการจัดวางรูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงการเตรียมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในหัวข้อที่ผ่านมาว่าการเตรียมการโดยการวิเคราะห์ความขัดแย้งนั้น หลักพุทธสันติวิธีผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีสัจ ๔ ในการวิเคราะห์ เมื่อมาถึงหัวข้อนี้เป็นขั้นตอนที่แสดงถึงบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยตามหลักพุทธสันติวิธี ในเรื่องของบทบาทในการจัดวางรูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งบทบาทนี้ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องใช้รูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่แสดงถึงลักษณะความเป็นกลางในทุกมิติตามหลักพุทธสันติวิธี กล่าวคือ ใช้หลักของความเป็นกลางโดยยึดหลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือทางสายกลาง หรือ “อริยมรรค” ประกอบด้วยแนวทาง ๘ ประการ อันเป็นแนวทางหนึ่งของวิธีสัจ ๔ เช่นกัน กล่าวอธิบายองค์ประกอบตามลำดับคือ^{๗๐}

“มัชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นแหละ คือ

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)

^{๖๘} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/-/๒๕๔.

^{๖๙} พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส, สัมมาวาจา “พูดดี คือดี สังคมดี”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ๒๒ เซนจูรี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘-๓๙.

^{๗๐} วิ.ม. (ไทย), ๔/๑๓/๒๑.

๖. สัมมวายามะ (พยายามชอบ)

๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)

๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนักสมาธิปฏิบัติที่ตนได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิบัติ ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน”

จากหลักการที่ยกมาข้างนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ใกล้ชิดข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธีต้องยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางและบทบาทของตนในการจัดวางรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อให้เกิดผลการนำสันติมาให้แก่คู่พิพาท หรือกล่าวได้ว่าเพื่อให้ความขัดแย้งสามารถระงับไป คู่กรณีได้มองเห็นกันได้และอยู่ร่วมกันต่อไปอย่างสันติสุข ด้วยวิธีการใช้ริยมรรคเป็นแนวทางในการสร้างบทบาท ซึ่งการสร้างบทบาทนี้ต้องประกอบไปด้วยความเมตตาในทุกขั้นตอน ต้องมีเมตตาทั้ง เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตา मनกรรม เพื่อจะนำไปสู่การปรองดอง สามัคคี รู้จักแบ่งปันกัน ตามหลัก “สาราณียธรรม” กล่าวคือ บทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องประกอบด้วยหลักสาราณียธรรมด้วยการเริ่มที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องมีเมตตา เพื่อนำพาให้คู่พิพาทรู้จักเห็นอกเห็นใจซึ่งกัน รู้จักแบ่งปัน และร่วมใจกันหาทางออกด้วยกัน

๔.๔.๒.๒ เทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

คำว่า “เทคนิค” ในที่นี้หมายถึง “ศิลปะหรือกลวิธีเฉพาะในเรื่องนั้น ๆ”^{๗๑} เทคนิคหรือวิธีการเฉพาะของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลจึงได้วิเคราะห์แยกแยะออกมาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีหน้าที่สำคัญ ๆ โดยหลักอยู่ ๔ อย่างที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนมาเป็นเทคนิคในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ เทคนิคในการพูด เทคนิคในการฟัง เทคนิคในการคิดวิเคราะห์ และเทคนิคในการบันทึก

๑) เทคนิคในการพูด ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทการพูดของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นสำคัญมาก ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องยึดหลักกัลยาณมิตรธรรม มีสัมมาวาจา และปิยวาจา โดยในการพูดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรเป็นไปตามขั้นมีตอนเรียงลำดับกันไปดังนี้

(๑) ผู้ไกล่เกลี่ยมีหน้าที่ในการกล่าวอารัมภบททักทายผู้เข้าร่วมประชุม ทางที่ดีควรชวนคุยเรื่องอื่นก่อนเพื่อให้คุ้นเคย ซึ่งเป็นลักษณะของผู้มีกัลยาณมิตรธรรมตามคุณสมบัติที่ได้กล่าวในหัวข้อที่ผ่านมา หลังจากนั้นก็นำตัวเองและกล่าวเชิญให้คู่กรณีแนะนำตัวอย่างสุภาพอ่อนโยนด้วยหลักปิยวาจา

(๒) กล่าวอธิบายขั้นตอนของกระบวนการไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีเข้าใจ เช่น การไกล่เกลี่ยนี้เป็นไปโดยความสมัครใจของท่านไม่มีการบังคับ หากท่านเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ใด ๆ กับท่าน ท่านสามารถถอนตัวได้ตลอดเวลา ข้อมูลที่ได้จากการไกล่เกลี่ยจะเป็นความลับไม่สามารถจะนำไปอ้างในกระบวนการทางศาลได้นอกจากจะมีการยินยอมให้กล่าวอ้าง การไกล่เกลี่ยนี้ไม่ใช่เป็นการเจรจาต่อรองแต่ขอให้เรามาหาทางออกของข้อพิพาทร่วมกัน หันหน้ามาพูดคุยกัน ซึ่งบางครั้งผู้ไกล่เกลี่ยอาจ

^{๗๑} สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๑ ต.ค. ๒๕๖๑].

ขอประชุมแยกฝ่ายเพื่อให้เข้าใจในความต้องการของแต่ละฝ่ายมากยิ่งขึ้น และขอกำหนดกติกาในการเจรจา ขอให้พูดทีละฝ่าย ไม่พูดแทรกกัน และพูดด้วยความสุภาพ ขอให้มองไปข้างหน้าเพื่อแก้ปัญหา ไม่รื้อฟื้นอดีต ในขั้นตอนนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องใช้หลักกลียานมิตรธรรมและมีสัมมาวาจา

(๓) อธิบายบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยต้องอธิบายให้คู่กรณีทราบว่าผู้ไกล่เกลี่ยไม่ใช่ผู้ตัดสินคดี เป็นเพียงคนกลางในการจัดรูปแบบและอำนวยความสะดวกในการไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ปัญหาให้คู่กรณีได้เจรจาทกลงกัน ผู้ไกล่เกลี่ยต้องใช้หลักกลียานมิตรธรรม

(๔) อธิบายสิ่งที่คู่กรณีควรปฏิบัติ กล่าวคือกำชับว่าคู่กรณีควรพูดความจริง มีความจริงใจในการเจรจา พูดถึงตัวปัญหาโดยไม่พาดพิงหรือกระทบตัวบุคคล ไม่ควรพูดในสิ่งที่อีกฝ่ายไม่พอใจ พูดเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน ข้อนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องใช้หลักสัมมาวาจากับตนเองและคู่กรณี

(๕) ผู้ไกล่เกลี่ยต้องกำหนดกติกาพื้นฐานในการไกล่เกลี่ย โดยขอให้ตกลงกติกากันก่อนลงมือไกล่เกลี่ย กำหนดกรอบเวลา กำหนดการพัก การเลื่อน การยุติการเจรจา กำหนดกฎเกณฑ์ในการพูดการฟัง หลักเกณฑ์ในการแยกประชุม แนวทางการเปิดเผยความลับให้บุคคลภายนอก คู่กรณีสามารถขอเวลาในการหารือในกลุ่มของตนได้ ในเรื่องนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีสัมมาวาจา

(๖) การตอบคำถาม ในช่วงท้ายของการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้ซักถามในสิ่งที่อาจยังสงสัยคาใจ โดยผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีหลักกลียานมิตรธรรมในการเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้เข้าถึงและกล้าที่จะสอบถาม หรือขอคำปรึกษา

โดยสรุปแล้วหน้าที่ในการพูดนั้น ต้องใช้หลักกลียานมิตรธรรมและมีสัมมาวาจา พูดกันด้วยปยวจา เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นไปโดยราบรื่น

๒) เทคนิคในการฟัง เป็นขั้นตอนที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องรับฟังถึงปัญหาและข้อเสนอของแต่ละฝ่าย เพื่อกำหนดประเด็นปัญหาและรับฟังทุกประเด็นปัญหาโดยให้แต่ละฝ่ายร่วมเสนอทางเลือก ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยต้องฟังอย่างตั้งใจเพื่อค้นหาประเด็นปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี หน้าที่ในการฟังนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องใช้หลัก “หัวใจนักปราชญ์” หรือ “สุ จิ ปุ ลิ” โดยใช้ “สุตตะ” คือกาฟังเพื่อให้เกิดปัญญา หัวใจแห่งการฟังสำหรับนักสันติวิธีคือการฟังให้เป็น ดังคำพุทธภาษิตว่า “สุสุสุส ลภเต ปญํ ญํ ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา”^{๗๒}

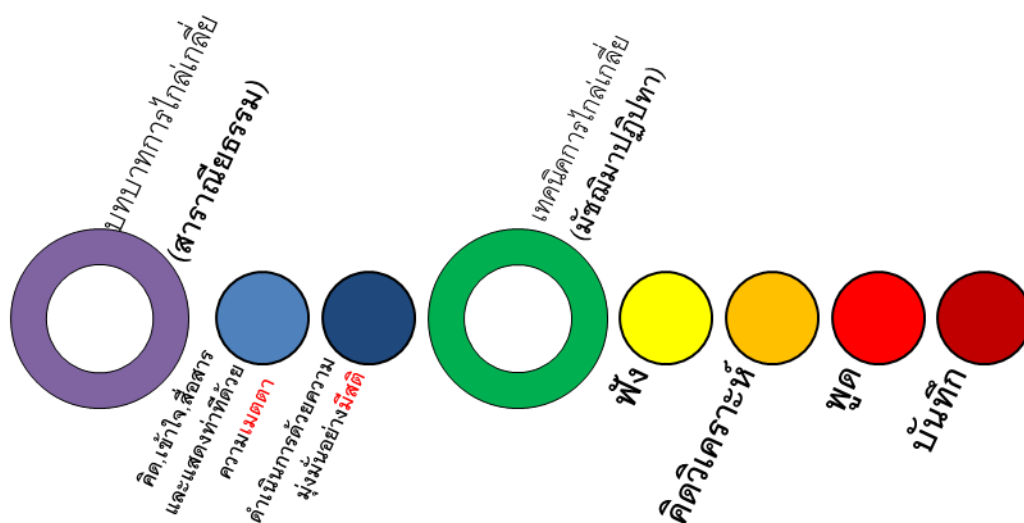
๓) เทคนิคในการคิดวิเคราะห์ เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ฟังจนครบถ้วนแล้ว เป็นหน้าที่สำคัญที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องคิดวิเคราะห์ กล่าวคือ ต้องคิดวิเคราะห์ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแท้จริงแล้วคือเรื่องอะไร มีเบื้องหลังความเป็นมาอย่างไร จะมีผลกระทบอย่างไร วิเคราะห์หาทางออกโดยคิดตั้งประเด็นปัญหาจากการรับฟังทั้งสองฝ่าย วิเคราะห์ทางเลือกและความเป็นไปได้เพื่อหาข้อยุติพิจารณาแต่ละประเด็นจนได้ข้อยุติทั้งหมด หลักการที่ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถนำมาใช้ได้คือ หลักโยนิโสมนสิการ^{๗๓} กล่าวคือ “การพิจารณาโดยแยบคาย คือพิจารณาเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย” หลักนี้ถือเป็นหน้าที่สำคัญสำหรับผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

^{๗๒} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๕๓.

^{๗๓} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/เสริม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓๖.

๔) **เทคนิคในการบันทึก** หน้าที่สำคัญในข้อนี้คือทำข้อตกลงเมื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประสบผลสำเร็จสามารถตกลงกันได้ โดยเฉพาะผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็นทนายความหรือทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องคำนึงถึงข้อกฎหมายที่ใช้ เช่นคำนึงถึงความสมบูรณ์ของสัญญา (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๕๑) คำนึงถึงผลของสัญญา (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๕๒) โดยทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความนอกศาล (ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ) หลักธรรมที่ใช้ประกอบคือ หลักหัวใจนักปราชญ์ “สุ จิ ปุ ลิ” ในข้อ “ลิขิต” หรือการเขียนนั่นเอง

โดยเทคนิคเหล่านี้ หลักการใหญ่ต้องเป็นไปด้วยวิถีของทางสายกลาง คือ “มัชฌิมาวิธี” หรือการใช้หลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นหลักใหญ่ครอบหลักการย่อยที่กล่าวมานั่นเอง จากวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถกำหนดเป็นร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้านวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงร่างรูปแบบด้านวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี (ผู้วิจัย)

๔.๔.๓ ร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีด้านกระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ดังที่กล่าวมาแล้วในเรื่องขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสากลทั่วไปนั้นมี ๕ ขั้นตอน ตามที่ได้อธิบายไว้ในเรื่องของขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่กำหนดไว้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เรียงลำดับขั้นตอนดังนี้ คือ

๑) การเตรียมการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

- ๒) การเปิดประชุมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
- ๓) รวบรวมข้อมูลและสร้างทางเลือก
- ๔) การแก้ปัญหาและหาทางออก
- ๕) การปิดประชุม

หน้าที่และความรับผิดชอบในขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้ง ๕ ขั้นตอนนี้ ถ้าเป็นความรับผิดชอบตามหลักพุทธสันติวิธี ผู้กระทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะต้องนำเอาหลัก อริยสัจ ๔ อันมี ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค มาใช้ในการดำเนินกระบวนการ กล่าวคือ ในขั้นตอนการไกล่เกลี่ย ก็คือ ขั้นตอนการเรียนรู้ถึงทุกข์นั้นเอง โดยต้องรู้ว่าทุกข์ในเรื่องพิพาทนี้คืออะไร เขาพิพาทกันเรื่องอะไร ต้องชัดและไม่หลงประเด็นแห่งข้อพิพาท ส่วนขั้นตอนที่ ๒ เป็นการเปิดประชุมเพื่อสืบหาสาเหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุแห่งข้อพิพาท ความต้องการของแต่ละฝ่ายเป็นอย่างไร ข้อนี้จึงหมายถึง สมุทัย ในอริยสัจ ๔ ส่วนการรวบรวมข้อมูลและการสร้างทางเลือกในขั้นตอนที่ ๓ คือ นิโรธ หรือความดับทุกข์ หรือดับที่สาเหตุแห่งทุกข์ สร้างทางเลือกในการแก้ปัญหาให้ตรงกับสาเหตุมากที่สุด และในขั้นตอนที่ ๔ จะเป็นขั้นตอนสุดท้ายในอริยสัจ ๔ คือ มรรค คือแนวทางปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ หรือการแก้ปัญหาข้อพิพาทที่สาเหตุนั่นเอง ซึ่งสามารถขยายความและแสดงเป็นร่างรูปแบบได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีในด้าน
กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (ผู้วิจัย)

จากแผนภูมินี้ ผู้วิจัยขอขยายความถึงลำดับขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพุทธสันติวิธี ซึ่งเป็นการนำกระบวนการทางพุทธสันติวิธีมาบูรณาการใช้กับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล โดยเรียงลำดับขั้นตอนดังนี้

๑) ขั้นตอนเตรียมการไกล่เกลี่ย ในขั้นตอนนี้ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบของความขัดแย้งโดยใช้หลัก อริยสัจ ๔ มาช่วยในการดำเนินการซึ่งมี ๔ ขั้นตอนคือ

๑.๑) ขั้นตอนวิเคราะห์ความขัดแย้งหรือวิเคราะห์ทุกข์ โดยวิเคราะห์จากสภาพความขัดแย้ง ประเด็นปัญหา มุมมองของคู่กรณีต่อปัญหา ความต้องการหรือผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ผู้มีส่วนได้เสีย

๑.๒) ขั้นตอนค้นหาสาเหตุความขัดแย้ง หรือสมุทัย สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ปัจจัยภายนอกที่อาจกระทบต่อความขัดแย้ง

๑.๓) ค้นหาแนวทางที่อาจตกลงกันได้ หรือ ค้นหาวิธี โดยกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมกับความขัดแย้งและตัวคู่กรณี

๑.๔) ออกแบบกระบวนการไกล่เกลี่ยและกำหนดแผนการไกล่เกลี่ย หรือมรรค โดยวางเค้าโครงการไกล่เกลี่ยว่า การไกล่เกลี่ยเรื่องนั้นมีขั้นตอนประการใดบ้าง ลำดับขั้นตอนเป็นอย่างไร จะเริ่มต้นลำดับใด ขั้นตอนไหนก่อนหลัง โดยลงรายละเอียด การจัดห้องไกล่เกลี่ย กำหนดวาระการประชุม วางกติกาการไกล่เกลี่ย ควรกล่าวเปิดประชุมหัวข้อใดบ้าง และนัดหมายคู่กรณี

๒) ขั้นเปิดประชุมการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยกล่าวเปิดประชุมด้วยปิยวาจา มีใจเป็นทาน เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีอรรถจริยาด้วยประพจน์เป็นประโยชน์ และมีใจเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ (สมานัตตา) เพื่อให้คู่กรณีเต็มใจและพร้อมใจที่จะเจรจา

๓) ขั้นรวบรวมข้อมูลและสร้างทางเลือก ต้องมีความอดทนและตั้งสติในการฟัง ใช้หลักสาราณียธรรมในการดำเนินกระบวนการเพื่อกำหนดประเด็นของข้อพิพาทและร่วมค้นหาทางออกด้วยกันโดยการเจรจาทีละประเด็น กล่าวคือ ไกล่เกลี่ยด้วยท่าทีที่เมตตา มีวาจาสุภาพ ใจเย็นและเมตตาต่อกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัย ไม่คิดเอาเปรียบกัน ผู้ไกล่เกลี่ยต้องคอยประสานให้คู่พิพาทลงความเห็นร่วมกันให้ได้

๔) ขั้นตอนการแก้ปัญหาและหาทางออก ประเมินทางเลือกในแต่ละประเด็นโดยไม่มีอคติ และนำเสนอทางเลือกโดยพิจารณาที่กุศลมูลและอกุศลมูล ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการดำเนินการ กล่าวคือ ต้องประชุมกันจนกว่าจะตกลงกันได้ อาจต้องประชุมแบบแยกฝ่าย และเคารพในกติกาที่ตั้งกันไว้ตั้งแต่ต้น

๕) ปิดประชุมการไกล่เกลี่ย ในการไกล่เกลี่ยหากตกลงกันได้ ให้ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยร่างสัญญาประนีประนอมยอมความโดยคำนึงถึงความรักความสามัคคีที่จะมีขึ้นหลังจากนี้ กล่าวคือใช้หลักสามัคคีธรรม เขียนให้ครบทุกประเด็นไม่ได้ได้เปรียบเสียเปรียบหรือเกิดปัญหาในภายหลัง และผู้ไกล่เกลี่ยควรพูดเพื่อให้คู่กรณีให้อภัยต่อกันเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไป แต่ถ้าหากไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จก็ควรพูดทิ้งท้ายเพื่อหวังผลการให้อภัยกันในภายภาคหน้าเช่นกัน

จากรูปแบบที่กล่าวมาทั้งสามด้าน ผู้วิจัยขอเสนอหลักการ “วิธีการเชิงระบบ (system approach)” มาประยุกต์ใช้เพื่อประมวลเป็นร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ซึ่ง “วิธีการเชิงระบบ” คือภาพส่วนรวมของโครงสร้างหรือของกระบวนการอย่างหนึ่งที่มีการจัดระเบียบ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ในโครงการหรือกระบวนการนั้น เป็นการรวมกันขององค์ประกอบย่อย ๆ ที่ทำหน้าที่ของตนเอง และมีปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อดำเนินงานให้บรรลุ

จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยระบบนั้นอาจเกิดโดยธรรมชาติหรือมนุษย์เป็นผู้ออกแบบและสร้างสรรค์ขึ้นก็ได้ ทั้งนี้ทุกระบบจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการคือ

- ๑) ปัจจัยนำเข้า (input) ได้แก่ จุดมุ่งหมาย ทรัพยากร ปัญหาต่าง ๆ
- ๒) กระบวนการ (process) ได้แก่ ขั้นตอนการทำการกิจกรรมหรือการดำเนินงาน และ
- ๓) ผลลัพธ์ (output) ซึ่งเป็นผลงานหรือผลผลิตที่ได้

ส่วนวิธีการเชิงระบบ (systematic approach) หรือวิธีระบบ (system approach) หรือเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าการจัดระบบ เป็นการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานและการแก้ปัญหา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของงาน โดยวิธีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง พัฒนาวิธีการบริหารจัดการและประเมินผลที่ได้ เพื่อปรับปรุงงาน จนกว่าจะมีประสิทธิภาพตามต้องการ^{๗๔} จาก “วิธีการเชิงระบบ” นี้ผู้วิจัยขอกำหนดร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยกำหนดปัจจัยนำเข้า หรือ Input คือ การวางอุดมการณ์เพื่อสร้างคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สร้างบทบาทหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กระบวนการ หรือ Process คือ ขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สุดท้ายคือผลลัพธ์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก่อนจะกล่าวในเรื่องของผลลัพธ์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้วิจัยขอชี้ถึงจุดประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ การให้คู่พิพาทได้หันหน้าเข้าหากันเพื่อพูดคุยตกลงกันให้ข้อพิพาทยุติลงและสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ซึ่งเป็นการให้อภัยกัน ในทางพระพุทธศาสนาคือการนำหลักอภัยทานมาใช้นั่นเอง ดังนั้นผลลัพธ์ที่พึงประสงค์คือ การให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่ผูกพยาบาทอาฆาตต่อกันอีก แต่ถึงกระนั้นในบางครั้งผลของการไกล่เกลี่ยอาจไม่ได้จบลงด้วยการยุติข้อพิพาทในทุกกรณีไป ผลของการไกล่เกลี่ยอาจไม่ประสบผลสำเร็จก็ได้ ซึ่งในเรื่องนี้ ทางพระพุทธศาสนาเราถือว่าเป็นเรื่องของวิบากกรรม หากผู้ไกล่เกลี่ยได้ใช้ความพยายามเต็มที่แล้วแต่คู่กรณียังคงไม่ยอมยุติซึ่งการพิพาทกัน ก็ให้ถือว่าเป็นวิบากกรรมของคู่กรณีไป ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าได้เข้าไกล่เกลี่ยห้ามทัพพระเจ้าวิชชุททะถึง ๓ ครั้ง แต่สุดท้ายด้วยแรงแห่งความอาฆาตพยาบาท พระเจ้าวิชชุททะยังคงยกทัพมาใหม่และพระพุทธเจ้าก็ทรงเห็นว่าการที่จะเข้าห้ามทัพอีกก็คงไม่เป็นประโยชน์ อันเนื่องมาจากวิบากกรรมของเจ้าศากยะ จากบริบทนี้เราจะเห็นได้ว่าผลลัพธ์ของการไกล่เกลี่ยอาจไม่ลงเอยด้วยการให้อภัยซึ่งกันและกัน แต่สิ่งสำคัญคือผู้ไกล่เกลี่ยได้ทำหน้าที่ที่ดีและเป็นกุศลแล้ว ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าตัวชี้วัดของการไกล่เกลี่ยไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ของการไกล่เกลี่ย แต่ขึ้นอยู่กับความเพียรในการกระทำการไกล่เกลี่ยเป็นที่ตั้ง ดังนั้นร่างรูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ควรจะเป็น ผู้วิจัยได้สกัดออกมาได้ดังนี้

๑. Input หรือ ปัจจัยนำเข้า ในที่นี้คือ อุดมการณ์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งในเรื่องของความจำเป็นที่ต้องสร้างขึ้นมาด้วยการปลูกฝัง ฝึกอบรม หรือคัดสรรผู้ที่จะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่จะมาทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ส่วนการฝึกอบรมก็เพื่อให้ผู้ที่จะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้รู้ถึงบทบาทและหน้าที่ของตน เป็นการสร้าง “ทัศนคติ หรือ Attitude” ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล

^{๗๔} รสสุคนธ์ มกรมณี, ระบบและวิธีการเชิงระบบ : GotoKnow, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/73282> [๑๘ ส.ค. ๒๕๖๑].

๒. Process หรือ กระบวนการในการใกล้เคียงข้อพิพาท คือ ขั้นตอนการใกล้เคียง ซึ่งขั้นตอนการใกล้เคียงข้อพิพาทของสภาพนายความนั้นเป็นแบบสากลที่ไม่ต่างจากขั้นตอนการใกล้เคียงข้อพิพาทที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ไม่ว่าที่ใช้ในศาลยุติธรรม ใช้ในสถาบันอนุญาโตตุลาการ หรือที่อื่น ๆ ที่เป็นสากล และหลักการอันเป็นสากลนี้ก็สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของหลัก “อริยสัจ ๔” ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว

๓. Output หรือผลลัพธ์ของการใกล้เคียง ผู้วิจัยขอตั้งเป้าหมายไว้ที่อภัยทาน แต่ผลลัพธ์อาจไม่ออกมาในทางการให้อภัยกันก็ได้แต่อย่างน้อย ผลลัพธ์ของการใกล้เคียงคือการทำกุศลกรรมอย่างหนึ่งที่เป็นผลดีต่อผู้ที่มาสร้างกุศลร่วมกัน นั่นคือ “สันติ” ได้เกิดแล้วไม่มากก็น้อย

หากจะเขียนใหม่ให้เป็นรูปแบบของการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีสามารถเขียนออกมาเป็นรูปแบบได้ดังนี้

๑. ทักษะของการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ผู้วิจัยขอใช้คำภาษาอังกฤษคำว่า “Attitude” เริ่มต้นด้วยการกำหนดคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท ที่จะต้องมีคุณสมบัติภายในและภายนอก ต่อด้วยบทบาทและหน้าที่ กล่าวคือ

๑.๑ คุณสมบัติภายใน ต้องเป็นผู้ที่สามารถคุมสติได้ดี มีความอดทน มีพรหมวิหารธรรม และไม่มีอคติภายในใจ

๑.๒ คุณสมบัติภายนอก ต้องเป็นผู้ที่มีกัลยาณมิตรธรรม มีคารวธรรม และมีศีลธรรม

๑.๓ บทบาทของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท คือ คิด, เข้าใจ, สื่อสารและแสดงท่าทีด้วยหลัก สาราณียธรรม

๑.๔ เทคนิคในการใกล้เคียงข้อพิพาท คือการใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทา และใช้หัวใจ นักปราชญ์เข้ากำกับตัวตนในขณะดำเนินกระบวนการ

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงร่างรูปแบบด้านทัศนคติ (Attitude) ในการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

๒. ขั้นตอนการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ซึ่งผู้วิจัยขอใจคำภาษาอังกฤษคำว่า “Step” ซึ่งหลักการใหญ่จะเป็น “หลักอริยสัจ ๔” และมีหลักการย่อย ๆ ดังนี้

๒.๑ ค้นหาทุกข์ หรือปัญหาของข้อพิพาทนั้น เป็นการเตรียมการใกล้เคียงเพื่อให้เข้าใจบริบทของข้อพิพาทให้ถ่องแท้ ในที่นี้ผู้วิจัยขอใช้คำสั้น ๆ ว่า “ตั้งต้นวิเคราะห์ทุกข์”

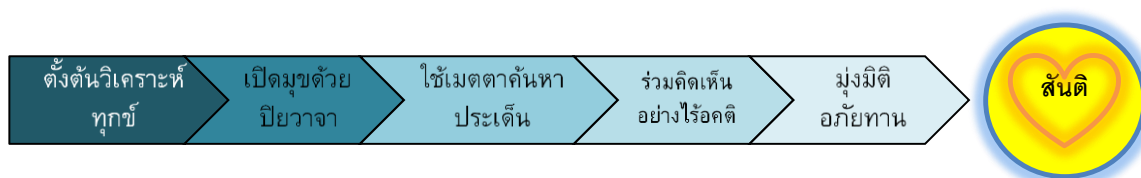
๒.๒ ใช้ปิยวาจาในการเปิดทางการสนทนากการเจรจาใกล้เคียง หรือ “เปิดमुखด้วยปิยวาจา”

๒.๓ ยึดหลักสารณียธรรมในการสร้างทางเลือกในการหาทางออกของปัญหาร่วมกัน ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำมาใช้เฉพาะข้อของความเมตตา คือ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม จึงขอใช้คำว่า “ใช้เมตตาค้นหาประเด็น”

๒.๔ ละอคติ๔ ตั้งจิตอันเป็นกุศลในการหาทางออกร่วมกัน หรือ “ร่วมคิดเห็นอย่างไร้อคติ”

๒.๕ มุ่งเป้าหมายอภัยทานและสามัคคีธรรม หรือ “มุ่งมิตีอภัยทาน”

๓. สันติหรือความสงบคือผลลัพธ์ ซึ่งใช้คำภาษาอังกฤษว่า “Peace” เป็นเป้าหมายสุดท้ายของกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง เพื่อให้คู่พิพาทกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สันติ

แผนภาพที่ ๔.๖ แสดงขั้นตอนและเป้าหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

จากร่างรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีในหัวข้อที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้นำร่างรูปแบบมาทำการยืนยันผลของการวิจัยโดยใช้วิธีการเสนอเข้าในที่ประชุมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อประกอบออกมาเป็นผลลัพธ์ในการวิจัยในครั้งนี้ ดังหัวข้อที่จะกล่าวต่อไปนี้

๔.๕ รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

ในการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อสร้างรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เชิญทั้งผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาท รวมทั้งผู้ที่เคยได้รับการบริการด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทมาร่วมวงสนทนาเพื่อร่วมแสดงความคิดเห็นและปรับปรุงรูปแบบที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนาและผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทจากสถาบันต่าง ๆ รวมถึงผู้ที่เคยได้รับการใกล้เคียงข้อพิพาทจากศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพไทย ซึ่งมีรายชื่อดังต่อไปนี้

ก) ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี

๑) พระเมธาวิเชียรสร, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒) ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

๓) ดร. สุภาพรรณ เพิ่มพูล นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ข) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

๑) นายธีระพงษ์ ทรงศาศรี กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

๒) นายศิวะพงษ์ จันทเวช กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

ค) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประจำศาลยุติธรรม

นายอาวุธ ภิญโญยง ผู้ประนีประนอมประจำศาลแขวงสมุทรปราการ

ง) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประจำกรมบังคับคดี

นายชลิต อินทรวิมลเมธา ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำกรมบังคับคดี

จ) ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

๑) นายบดินทร์ เผ่าสุทอ ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๒) นางสาวจิราภรณ์ เข้มเจริญ ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

โดยมีนายชลัท ประเทืองรัตนา นักวิชาการชำนาญการ สถาบันพระปกเกล้า เป็นผู้ดำเนินรายการ

ประเด็นการสนทนากลุ่มย่อยในครั้งนี้มีทั้งหมด ๔ หัวข้อ ดังนี้

๑) ร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ มีองค์ประกอบเพื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทครบถ้วนหรือไม่?

๒) ร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ มีกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชัดเจนหรือไม่?

๓) ร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด?

๔) ร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงหรือไม่?

ผลการสนทนาในประเด็นดังกล่าวมานี้พบว่า ร่างรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่นำเสนอมีองค์ประกอบเพื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทครบถ้วน ชัดเจนพอสมควร มีความเหมาะสมสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มีเพียงข้อเสนอนะให้แก้ไขในข้อรายละเอียดเล็กน้อยดังนี้

พระเมธาวิเชียรสร, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเห็นว่า ในคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หลักธรรมข้อสันโดษก็น่าสนใจที่จะเสริมเข้าไป แต่ในเรื่องนี้ท่านอาจารย์บรรจบ บรรณรุจิ ท่านได้ให้ความเห็นว่า หลักพรหมวิหาร๔ ที่มีอุเบกขา ประกอบอยู่ด้วยก็น่าจะเพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องใช้หลักสันโดษอีก

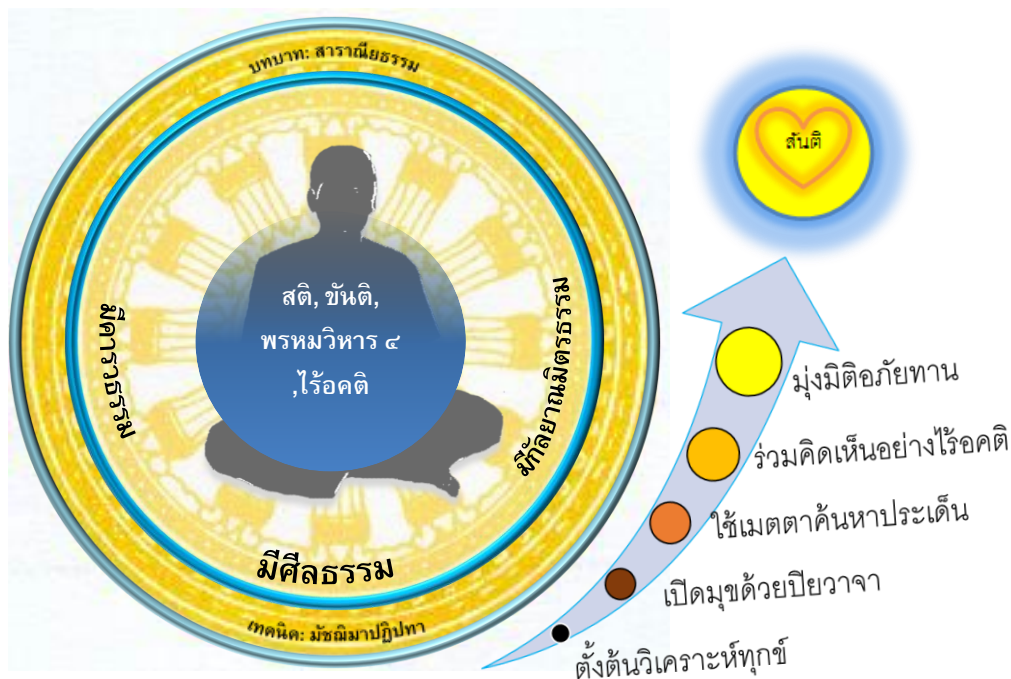
คุณบดินทร์ ผู้เคยได้รับการใกล้ชิดข้อพิพาท กล่าวว่า คุณสมบัติของผู้ใกล้ชิดข้อพิพาท ควรจะมีความน่าเชื่อถือ มีความเป็นกลาง มีความรู้และมีประสบการณ์ ไม่มีอคติ ไม่มีความขุ่นเคือง ให้เกียรติและฟังผู้ที่มาขอความช่วยเหลือ ไม่ควรด่วนตัดสินหรือคิดว่าเขาไม่รู้เรื่องอะไรเลย ซึ่งในเรื่องนี้ผู้วิจัยได้กำหนดลงไว้ในคุณสมบัติของผู้ใกล้ชิดข้อพิพาทในงานวิจัยครั้งนี้ไว้แล้ว

ท่านศิวะพงษ์ จันทเวช คิดว่าถ้าผู้ใกล้ชิดมีครบตาม Model นี้ และหากคู่กรณีมีตาม Model นี้ด้วยก็จะดี แต่เข้าใจว่าการวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่การให้ความรู้ไปที่ตัวผู้ใกล้ชิด จึงเห็นว่ารูปแบบนี้ใช้ได้ ตอบโจทย์ได้

พระอาจารย์हरषा ให้คำแนะนำว่า วิธีการขั้นตอนนั้น ทำอย่างไรไม่ให้ชนกับคุณสมบัติของผู้ใกล้ชิด ควรจะจำเพาะเจาะจงลงไปในหลักธรรม ไม่ควรเอาหลักธรรมใหญ่มา และควรใช้ภาษาง่าย ๆ อย่าให้เข้าใจยาก ส่วนวิธีการและขั้นตอนควรมีมากกว่านี้ ควรใช้ศัพท์แบบชาวบ้าน เข้าใจง่าย สัญลักษณ์แห่งสันติไม่ควรเป็นดวงอาทิตย์ ควรมีธรรมจักรเป็นตัวขับเคลื่อนถึงจะดี

ส่วนความคิดท่านอื่น ๆ ก็เป็นไปในแนวทางสนับสนุนรูปแบบที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ข)

หลังจากได้รับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยได้ทำการแก้ไขและจัดทำเป็นคู่มือการใกล้ชิดข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบในการฝึกอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ใกล้ชิดข้อพิพาท” ซึ่งได้รับการอนุมัติจากผู้อำนวยการศูนย์ใกล้ชิดข้อพิพาทสภาทนายความให้เป็นเอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ใกล้ชิดข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๓” เริ่มอบรมไปเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ ซึ่งรูปแบบการใกล้ชิดข้อพิพาท โดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ใกล้ชิดข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร ที่ผู้วิจัยได้รับผลจากการวิจัยครั้งนี้ สามารถแสดงออกมาเป็นรูปแบบ (Model) ดังปรากฏในแผนภาพที่ ๔.๗ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๗ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

จากรูปแบบที่แสดงสามารถอธิบายได้ดังนี้

๑) เนื้อหาในวงกลมตรงกลางตัวรูปคน แสดงถึงคุณสมบัติภายในของผู้ที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยต้องมีคุณสมบัติทางด้านสติ หมายถึงมีสติคอยกำกับอยู่ตลอดเวลาที่ทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีคุณสมบัติด้านขันติคือความอดทนต่อสถานการณ์ในการไกล่เกลี่ย อดทนในการฟัง อดทนเพื่อให้กระบวนการสำเร็จลุล่วง ยึดหลักพรหมวิหารธรรม คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หัวข้อสุดท้ายสำหรับคุณสมบัติภายในคือ ไม่มีอคติ (ไม่มีฉันทาคติ ไม่มีโทสาคติ ไม่มีโมหาคติ และไม่มีภยาคติ) กล่าวคือไม่มีอคติต่อฝ่ายใด ไม่มีอคติในข้อเท็จจริง เป็นต้น

๒) เนื้อหาในวงนอกถัดมา (นอกตัวรูปคน) แสดงถึงคุณสมบัติภายนอกของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันประกอบด้วย การมีคุณสมบัติตามหลักคาราวธรรมอันเป็นการเคารพให้เกียรติหลักศีลธรรมโดยเป็นผู้มีความประพฤติอยู่ในศีลธรรมอันดี และมีกัลยาณมิตรธรรมคือวางตัวเป็นมิตรกับทุกฝ่ายอย่างเสมอกัน

๓) เนื้อหาในวงนอกสุดของขอบล้อธรรมจักร แสดงถึง วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันประกอบด้วย ด้านบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องมีบทบาทด้านเมตตาตามหลักสาราณียธรรมในทุกขั้นตอน และใช้เทคนิคที่เป็นแนวทางกลาง ๆ ที่เป็นไปโดยชอบ หรือมัชฌิมาปฏิปทา

๔) เนื้อหาในลูกศรชี้ขึ้น แสดงถึงกระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

๔.๑ ขั้นตอน “**ตั้งต้นวิเคราะห์ทุกข์**” คือขั้นตอนการเตรียมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นการเริ่มต้นศึกษาข้อมูล สำหรับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ จะมีสำนวนข้อพิพาทหรือสำนวนคดีความให้ผู้ไกล่เกลี่ยฯได้ศึกษาและเตรียมการก่อนการไกล่เกลี่ย

๔.๒ ขั้นตอน “**เปิดमुखด้วยปิยวาจา**” คือขั้นตอนการเปิดประชุมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องใช้วาจาสุภาพ เป็นกันเอง ผ่อนคลาย แนะนำตัวเองและจากนั้นให้แต่ละฝ่ายแนะนำตัวก่อนเริ่มการเจรจาไกล่เกลี่ย ในแต่ละช่วงของการไกล่เกลี่ยควรหาจังหวะหยุดมุขคำพูดให้เกิดการผ่อนคลายเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดี

๔.๓ ขั้นตอน “**ใช้เมตตาค้นหาประเด็น**” คือขั้นตอนการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อตั้งประเด็นข้อพิพาท ในช่วงนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องฟังอย่างตั้งใจ รวบรวมข้อมูลและตั้งประเด็นข้อพิพาท ขั้นตอนนี้ต้องมีความเมตตาต่อทุกฝ่ายโดยตั้งใจฟังอย่างอดทน

๔.๔ ขั้นตอน “**ร่วมคิดเห็นอย่างไว้อคติ**” คือขั้นตอนที่นำประเด็นมาร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อหาทางออกของข้อพิพาทที่ละประเด็น โดยใช้วิธีร่วมกันออกความคิดเพื่อค้นหาทางออกอย่างไว้อคติต่อกัน

๔.๕ ขั้นตอนสุดท้ายคือ “**มุ่งมิตถิภัยทาน**” คือขั้นปิดประชุมโดยหากตกลงกันได้ก็ให้ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททำสัญญาประนีประนอมยอมความอ่านให้คู่พิพาทฟังทั้งสองฝ่ายโดยมุ่งไปที่มิติของการให้อภัยซึ่งกันและกันหรือประนีประนอมต่อกัน แม้หากผลของการไกล่เกลี่ยตกลงกันไม่ได้ก็ให้ผู้ไกล่เกลี่ยพยายามให้เต็มที่โดยอาจนัดไกล่เกลี่ยใหม่ แต่ถ้าพยายามเต็มที่แล้วไม่เป็นผล ผู้ไกล่เกลี่ยก็ควรคำนึงถึงมิติของการให้อภัยต่อกันในวันข้างหน้า แม้จะต้องล้มเลิกการไกล่เกลี่ยก็ตาม

๕) ข้อความ “**สันติ**” ในรูปดวงใจภายใต้วงกลม หมายถึงเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือสันติภาพ คือการกลับคืนดีกันหรือการกลับเข้าสู่สภาวะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่เหลือความบาดหมางซึ่งกันและกันอีก ทั้งนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องไม่คำนึงเฉพาะแค่การยุติข้อพิพาทเท่านั้น

รูปแบบนี้ได้รับการรับรองจากผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความแล้ว เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ และได้ใช้รูปแบบนี้ประกอบในเอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๓” เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ ปรากฏอยู่ในหน้า ๙๙-๑๐๘^{๗๕}

๔.๖ ผลลัพธ์จากรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

จากรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่ได้มา ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ไปประกอบเป็นเอกสารคู่มือในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี และได้นำไปประกอบเป็นส่วนหนึ่งของเอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๓” ซึ่งได้จัดอบรมไปเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ ณ ห้องฝึกอบรมชั้น ๔ อาคารสภาพทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์

^{๗๕} สำนักกระงับข้อพิพาททางเลือก สภาพทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาททางเลือก สภาพทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๖๑), หน้า ๙๙-๑๐๘.

กรุงเทพมหานคร จำนวนผู้เข้าอบรมทั้งสิ้น ๑๔๗ คน ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้ผ่านการอบรมที่มีต่อรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้วยวิธีการใช้แบบสอบถาม โดยมีจำนวนผู้ให้ความคิดเห็นทั้งสิ้น ๘๕ คน ซึ่งประกอบไปด้วยเพศชาย ๕๔ คน เพศหญิง ๓๑ คน เป็นทนายความในทุกระดับอายุและเป็นทนายความจากทั่วประเทศที่เข้ารับการอบรมในครั้งนี้^{๗๖}

ผลการสำรวจพบว่า

๑) ความคิดเห็นด้านคุณสมบัติภายในของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๑.๑ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับคุณสมบัติของคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าควรมีความหนักแน่นและมีสติรอบคอบ โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด

๑.๒ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับคุณสมบัติคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าควรมีความอดทน โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด

๑.๓ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับคุณสมบัติคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าควรมีพรหมวิหาร๔ โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด

๑.๔ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับคุณสมบัติคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าต้องไม่มีอคติต่อฝ่ายใด โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด

๒) ความคิดเห็นด้านคุณสมบัติภายนอกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

๒.๑ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับคุณสมบัติของคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรดำรงอยู่ในศีลธรรม โดยเห็นด้วยในระดับมาก

๒.๒ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับคุณสมบัติของคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรวางตัวเป็นมิตรกับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยเห็นด้วยในระดับมาก

๒.๓ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับคุณสมบัติคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าควรเคารพให้เกียรติทุกฝ่าย โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด

๓) ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

๓.๑ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าควรใช้หลักสารณียธรรม โดยเห็นด้วยในระดับมาก และเห็นด้วยว่าคนกลางผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรยึดหลักธรรมในการสร้างบรรยากาศของความเมตตา โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด

๓.๒ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับวิธีการของคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรยึดหลักทางสายกลางเป็นวิธีในการดำเนินการ โดยเห็นด้วยในระดับมาก และในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคนกลางผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ควรใช้กลลวงใด ๆ โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด

๔) ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

๔.๑ ทนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าควรวางรูปแบบการไกล่เกลี่ยโดยแนวทางพุทธสันติวิธีตามขั้นตอนของอริยสัจ๔ โดยเห็นด้วยในระดับมาก และเห็นด้วยว่าในการไกล่เกลี่ยแนวพุทธควรเริ่มที่พุทฺธิ, มีเมตตา, มีแบ่งปัน และมุ่งอภัย โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด

^{๗๖} รายละเอียด โปรดดูภาคผนวก ฉ

๔.๒ หนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับเป้าหมายในการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีคือ “สันติ” โดยเห็นด้วยในระดับมากที่สุด

นอกจากนั้นในตอนท้ายที่สำคัญคือ หนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับการใกล้เคียงโดยแนวทางพุทธสันติวิธีจะทำให้ผลสำเร็จดีขึ้นมากกว่าเดิม โดยเห็นด้วยในระดับมาก และเห็นด้วยว่า “ศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภานายความควรนำรูปแบบการใกล้เคียงแนวทางพุทธสันติวิธี” มาใช้ โดยเห็นด้วยในระดับมาก

จากผลของการสำรวจครั้งนี้สรุปได้ว่า หนายความผู้ผ่านการอบรมเห็นด้วยกับรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่ผู้วิจัยนำเสนอ กล่าวคือ เห็นด้วยทั้งในหลักการด้านคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท เห็นด้วยในวิธีการด้านบทบาทของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทและเทคนิคในการใกล้เคียงข้อพิพาท เห็นด้วยกับกระบวนการในการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี เห็นด้วยกับเป้าหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาท และที่สำคัญคือผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรหนายความผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาทเห็นด้วยว่าควรนำรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีมาใช้ในศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภานายความ และเชื่อมั่นว่าจะทำให้มีผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

ในจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม ๘๕ คน บางท่านได้เขียนข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ซึ่งโดยสรุปส่วนใหญ่เสนอแนะมาในเชิงสนับสนุนรูปแบบการใกล้เคียงโดยแนวทางพุทธสันติวิธีและเห็นด้วยหากจะนำมาใช้ยังศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภานายความ และมีบางท่านมีความเห็นเพิ่มเติมเสนอแนะว่าควรมีการศึกษาศาสนาอื่น ๆ มาประกอบใช้ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทด้วย เพราะมั่นใจว่าทุกศาสนาประสงค์จะให้เกิดความสงบสุขในสังคม

๔.๗ สรุป

รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี เป็นรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทที่ใช้หลักการและวิธีการทางพระพุทธศาสนาแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งโดยวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาท ซึ่งหลักการและวิธีการดังกล่าวนี้ประกอบไปด้วย

๑) รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านหลักการ หลักการใหญ่คือ หลักอริยสัจ ๔ และมีหลักการที่จำเป็นสำหรับผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทคือ หลักกัลยาณมิตรธรรม หลักศีลธรรม และหลักคารวธรรม ซึ่งกำหนดเป็นคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท

๒) รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านวิธีการ อันประกอบไปด้วยบทบาทและเทคนิคในการใกล้เคียงข้อพิพาท ซึ่งเชื่อมโยงมาจากหลักธรรม สาราณียธรรม มัชฌิมาปฏิปทา และหัวใจหนักปราชญ์

๓) รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท โดยเชื่อมโยงมาจากหลักธรรมหลัก คือ อริยสัจ ๔ เป็นหลักและมืองค์ประกอบของหลักธรรมอื่น ๆ เช่น สาราณียธรรม สามัคคีธรรม เป็นต้น

สำหรับคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น ประกอบด้วย คุณสมบัติภายในและคุณสมบัติภายนอก คุณสมบัติภายในประกอบไปด้วยการเป็นผู้มีสติกำกับ ในขณะที่การใกล้เคียง เป็นผู้ใกล้เคียงที่มีขันติหรือมีความอดทน เป็นผู้มีพรหมวิหารธรรม และไม่มีอคติอยู่ภายในจิตใจ ส่วนคุณสมบัติภายนอกได้แก่ การเป็นผู้มีศีลธรรม เป็นผู้มีศีลธรรม และมีกัลยาณมิตรธรรม

ในด้านบทบาทและเทคนิคของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทนั้น พบว่าผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีต้องเป็นผู้มีบทบาทของความเมตตาทั้งในด้าน เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตาmanoกรรม ซึ่งความเมตตาประกอบอยู่ในหลักสาราณียธรรม ๖ ที่สามารถนำมาจับใช้ได้ ส่วนเทคนิคที่ใช้ในการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ควรเป็นเทคนิคที่ขอบประกอบอยู่ในแนวทางของ “มัชฌิมาปฏิปทา” ประกอบกับการใช้หลัก “หัวใจนักปราชญ์” หรือ “สุ จิ ปุ ลิ” อันเป็นเทคนิควิธีการในการ ฟัง คิด ถาม และบันทึก เป็นการฟัง คิด ถาม และบันทึกโดยชอบ ดังนั้นการแสดงตนด้านบทบาทและเทคนิคของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทนี้ต้องเป็นไปโดยขอบประกอบด้วยเมตตา ซึ่งจะเป็นการสร้าง ความเชื่อถือและความไว้วางใจของคู่กรณีได้เป็นอย่างดี

ในด้านกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น มีอยู่ด้วยกัน ๕ ขั้นตอน กล่าวคือ

๑) **ขั้นตอนตั้งต้นวิเคราะห์ทุกข์** เป็นขั้นตอนการเตรียมการโดยผู้ใกล้เคียงที่ต้อง ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อขัดแย้งของคู่กรณีให้เข้าใจถึงสภาพปัญหา วิเคราะห์ศึกษาข้อมูลที่ได้รับในตอนต้นเพื่อเตรียมการและเตรียมความรู้ในการใกล้เคียง

๒) **ขั้นตอนเปิดमुखด้วยปิยวาจา** เป็นขั้นตอนการเปิดประชุมและวางกติกากการใกล้เคียง โดยผู้ใกล้เคียงต้องพูดด้วยความเป็นมิตร มีความสุภาพน่าติดตามและชวนให้รู้สึกอยากมีส่วนร่วมในการเจรจา

๓) **ขั้นตอนใช้เมตตาค้นหาประเด็น** ในขั้นตอนนี้ผู้ใกล้เคียงต้องเชิญชวนให้คู่กรณีร่วมกัน พูดจาใกล้เคียง โดยให้พูดทีละฝ่าย ผู้ใกล้เคียงต้องตั้งใจฟังและจับประเด็น ผู้ใกล้เคียงต้องสร้างบรรยากาศให้เกิดความเมตตาต่อกันเพื่อให้ต่างฝ่ายต่างได้มีโอกาสเล่าเรื่องของตนและอีกฝ่ายเมตตา ตั้งใจฟัง ซึ่งในขั้นนี้ผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทจำเป็นต้องมีความเมตตาคอยฟังโดยแสดงตัวเป็นตัวอย่างของความเมตตาและคอยควบคุมสถานการณ์อย่างมีสติ หากผู้ใกล้เคียงไม่สามารถทำให้คู่กรณีมีเมตตารับ ฟังซึ่งกันและกันได้ ผู้ใกล้เคียงอาจจำเป็นต้องแยกประชุมทีละฝ่ายเพื่อค้นหาประเด็นเองและปรับทัศนคติคู่กรณีให้เกิดความเมตตาต่อกัน

๔) **ขั้นตอนร่วมคิดเห็นอย่างไว้อคติ** ในขั้นตอนนี้เมื่อได้ประเด็นต่าง ๆ แล้ว ผู้ใกล้เคียงต้องตั้งประเด็นเป็นข้อ ๆ เพื่อร่วมกันหาทางออกทีละประเด็น โดยที่ผู้ใกล้เคียงต้องพยายามตัดอคติหรือลอคติลงทั้งในตัวผู้ใกล้เคียงเองและคอยควบคุมคู่กรณีให้ลอคติลงให้ได้ เพื่อให้การหาทางออกมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว ไม่ติดหล่งอยู่ที่อคติ

๕) **ขั้นตอนมุ่งมิตถิยาทาน** ก่อนการปิดประชุมที่ผู้ใกล้เคียงต้องพยายามให้เกิดการให้อภัยซึ่งกันและกัน คู่กรณีจะตกลงกันได้หรือไม่ก็ตาม ผู้ใกล้เคียงต้องระลึกเสมอว่าเป้าหมายคือการให้อภัยซึ่งกันและกัน โดยต้องไม่มีการข่มขู่ บังคับ หรือหลอกลวงให้เกิดการยอมความต่อกัน หากคู่กรณียอมตกลงกัน ผู้ใกล้เคียงต้องทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้ครอบคลุมทุกประเด็นตามเจตนา

ของการให้อภัยซึ่งกันและกัน แต่ถ้าหากไม่ยอมตกลงกัน ก่อนปิดประชุม ขอให้ผู้ไกล่เกลี่ยพูดถึงข้อดีของการให้อภัยซึ่งกันและกันเพื่อให้คู่กรณีได้เห็นประโยชน์ในอนาคต และพยายามนัดเจรจากันใหม่ โดยถามความสมัครใจอีกครั้ง

จากรูปแบบย่อยทั้งสามรูปแบบอันเป็นหลักการและวิธีการนี้ ถือเป็นหลักการและวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่สามารถแก้ปัญหาข้อพิพาทของคู่กรณีได้ เป็นหลักการที่นำหลักการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีอยู่ในปัจจุบันจนได้เป็น “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี”

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ซึ่งเป็นรูปแบบการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยนำหลักการทางพุทธสันติวิธีมาบูรณาการกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในยุคปัจจุบัน สามารถสรุปประเด็นคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากล และรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ

โดยทั่วไปแล้วรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในยุคปัจจุบันนั้นแทบจะพูดได้ว่าไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของตะวันตกที่ไหลบ่ามาสู่โลกตะวันออกอย่างรวดเร็วในโลกแห่งยุคดิจิทัลและการสื่อสารด้วยระบบโซเชี่ยลเน็ตเวิร์คที่โยงใยไปได้อย่างรวดเร็วและทั่วทุกมุมโลก แต่ถึงอย่างไรก็ตามโลกตะวันออกก็ยังมีรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมบางอย่างที่ยังคงมีอิทธิพลไม่มากนักน้อยต่อลักษณะของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันออก จากการศึกษารูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหลักโดยทั่วไปที่เป็นสากลและใช้กันอยู่ทั่วไปก็ยังเป็น ๔ รูปแบบใหญ่ ๆ คือ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบประนีประนอม (Settlement mediation), รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวก (Facilitative mediation) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบบฟื้นฟูความสัมพันธ์ (Therapeutic Mediation), และ รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative Mediation)

อย่างไรก็ตาม รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหลักก็ยังมี ๒ รูปแบบใหญ่ ๆ คือ รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวก (Facilitative Style) และ รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative Style) จากการค้นคว้าข้อมูลตามที่อธิบายในเนื้อหาของบทนี้ พบว่า รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวก มักนิยมใช้กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในแบบแผนของการประนีประนอมซึ่งมุ่งให้ต่างฝ่ายได้ลดหย่อนผ่อนปรนซึ่งกันและกัน ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรูปแบบนี้ไม่จำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้ในด้านกฎหมายมากนัก อาจใช้ผู้มีประสบการณ์ในเรื่องที่เป็นข้อพิพาทกัน เช่น พิพาทกันเรื่องการก่อสร้างอาคารไม่สมบูรณ์ตามข้อสัญญาที่อาจใช้วิศวกรมาร่วมหรือมาเป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หรือแม้แต่ในศาลเองที่มีนักกฎหมายอยู่จำนวนมากแต่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจใช้ผู้ไกล่เกลี่ยที่มีประสบการณ์โดยไม่จำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายก็ได้ ลักษณะของรูปแบบการไกล่เกลี่ยประเภทนี้จึงเป็นแบบของการอำนวยความสะดวก คือ อำนวยความสะดวกให้เขาพูดจากัน กระตุ้นให้คู่กรณีคิดแก้ปัญหาาร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งบางทีอาจจะใช้ผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสารที่มีความชำนาญโดยไม่จำเป็นต้องเชี่ยวชาญทั้งทางด้านข้อกฎหมายหรือแม้แต่ทางด้าน

เทคนิคเฉพาะด้านในเรื่องที่พิพาทก็ได้ จึงกล่าวได้ว่า รูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวก (Facilitative Style) เป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยที่ไม่มีข้อแม้เงื่อนไข หากคู่กรณีตกลงกันได้ ถือว่าการไกล่เกลี่ยนั้นประสบผลสำเร็จ ส่วนรูปแบบการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล (Evaluative Style) เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีการคาดการณ์ล่วงหน้าว่าหากต่อสู้กันด้วยกระบวนการยุติธรรมหลักแล้ว จะมีผลใด ๆ เกิดขึ้นกับคู่พิพาทบ้าง ดังนั้นคู่พิพาทแต่ละฝ่ายต้องประเมินหรือชั่งน้ำหนักโดยอาศัยเหตุและผลทุก ๆ ด้านเป็นเครื่องมือในการคาดการณ์ ซึ่งการที่จะคาดการณ์ได้จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้มีความรู้พอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีความรอบรู้ข้อกฎหมายและกระบวนการทางกฎหมาย หรือแม้กระทั่งต้องอาศัยผู้ที่รอบรู้ทางด้านเทคนิคในเรื่องที่พิพาท เพื่อที่จะช่วยในการคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้น ซึ่งในเรื่องนี้อาจต้องอาศัย BATNA เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จากการสำรวจวิจัย ผู้วิจัยพบว่า ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความมีความโน้มเอียงไปทางการใช้การไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล ทั้งนี้เป็นเพราะทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีความรู้ในข้อกฎหมายเป็นอย่างดี และยังรู้ถึงการดำเนินการในกระบวนการทางยุติธรรมดีด้วย ดังนั้น เมื่อศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความสามารถใช้รูปแบบของการไกล่เกลี่ยแบบประเมินผล กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแต่ละขั้นตอนจึงมีความสำคัญและค่อนข้างจะเป็นแบบแผนมากกว่าการไกล่เกลี่ยแบบอำนวยความสะดวก โดยขั้นตอนที่สำคัญในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรจะต้องดำเนินไปเป็นขั้นเป็นตอนและรัดกุมกว่าการไกล่เกลี่ยแบบการอำนวยความสะดวก กล่าวคือ การใช้กลยุทธ์และเทคนิคเฉพาะตัวของผู้ไกล่เกลี่ยอาจจะมีไม่มากเท่ากับการใช้ความรู้ในข้อกฎหมายของผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยขั้นตอนการไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความเป็นไปตามหลักการดังนี้

๑) การเตรียมการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องศึกษาเรื่องราวที่จะไกล่เกลี่ย และวิเคราะห์ว่าความขัดแย้งที่แท้จริงคืออะไร เพื่อนำมาประกอบการวางแผนและออกแบบกระบวนการไกล่เกลี่ย

๒) เปิดประชุมการไกล่เกลี่ย เป็นการแนะนำตัวผู้ไกล่เกลี่ย แนะนำคู่พิพาท และแนะนำกฎกติกาและขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยให้ในที่ประชุมการไกล่เกลี่ยทราบร่วมกัน

๓) รวบรวมข้อมูลและสร้างทางเลือก เป็นการกำหนดประเด็นของข้อพิพาทและประเด็นทางเลือกของวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน

๔) การแก้ปัญหา หาทางออก เป็นการประเมินในแต่ละทางเลือกที่ได้ร่วมกันตั้งไว้ ในขั้นนี้ผู้ทำหน้าที่เป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยควรประเมินและฉายภาพให้เห็นถึงอนาคตหากมีการฟ้องดำเนินคดีกันเพื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าเป็นอย่างไร ทั้งนี้ทนายผู้ไกล่เกลี่ยอาจเป็นเสนอทางเลือกให้และคาดการณ์หรือประเมินไปด้วย

๕) ปิดประชุมการไกล่เกลี่ย หากตกลงกันได้ขั้นตอนนี้จะขั้นตอนที่สำคัญมากสำหรับทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพราะจะต้องร่างสัญญาประนีประนอมยอมความให้ถูกต้องรัดกุมตามข้อตกลงและถูกต้องตามข้อกฎหมายเพื่อให้ข้อพิพาทยุติลงได้อย่างแท้จริง ไม่เกินการพิพาทในเรื่องเดิมขึ้นมาอีก แต่หากตกลงกันไม่ได้ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถแนะนำกระบวนการทางยุติธรรมอื่นได้แต่ต้องไม่รับคู่พิพาทเข้าเป็นลูกความของตนอย่างเด็ดขาด

จากหลักการและขั้นตอนทั้ง ๕ ขั้นตอนนี้ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความใช้รูปแบบที่เป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลมาปรับใช้กับศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภา

ทนายความโดยใช้รูปแบบของการประเมินผล (Evaluative Style) เป็นส่วนใหญ่ สภาพปัจจุบันของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพทนายความได้ใช้หลักการสากลดังที่กล่าวไว้แล้ว โดยมีการกำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีการฝึกอบรมผู้ที่จะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและขึ้นทะเบียนทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เก็บประวัติตามคุณสมบัติและความสามารถ เพื่อจะได้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้อย่างมีประสิทธิภาพตามข้อพิพาทที่ตนถนัด ซึ่งการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพทนายความถือเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลที่ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้กับคู่กรณีเองได้ ด้วยเหตุของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลนี้ การทำสัญญาประนีประนอมนอกศาลจึงถือเป็นสัญญาที่ทำขึ้นใหม่ที่อาจมีการผิดสัญญากันอีกได้ และเมื่อมีการผิดสัญญาดังกล่าว คู่กรณีต้องไปดำเนินฟ้องร้องต่อศาลอยู่ดี ด้วยปัญหานี้ รัฐบาลชุดปัจจุบันจึงได้ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลขึ้นมาใหม่เพื่อให้มีผลบังคับได้ทันทีเมื่อมีการผิดสัญญา โดยคู่กรณีเพียงแต่นำสัญญาประนีประนอมยอมความที่อีกฝ่ายหนึ่งผิดสัญญาไปยื่นคำร้องต่อศาลให้ศาลมีคำสั่งบังคับคดีตามสัญญาประนีประนอมยอมความที่ได้จากผลของการไกล่เกลี่ยนี้ได้

๕.๑.๒ รูปแบบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในการนำหลักการทางพระพุทธศาสนา来解决ปัญหาความขัดแย้งนั้น มีสิ่งที่ต้องคำนึงคือ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ผู้ที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งได้รู้ถึงเหตุและปัจจัยของความขัดแย้งและสามารถลงมือแก้ปัญหาได้ถูกต้องตรงประเด็นของปัญหา ประดุจดังการรักษาคนไข้ของหมอที่หมอจำเป็นต้องรู้สาเหตุและอาการของคนไข้เพื่อจะได้แก้ปัญหาที่อาการและลงลึกไปถึงการแก้ไปที่สาเหตุของอาการเพื่อให้การรักษาได้ผลและคนไข้หายเป็นปกติ ในงานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่นำหลักการทางพระพุทธศาสนาใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ มีประเด็นที่ต้องคำนึงถึงคือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ทั้งในด้านการพัฒนาตนเองและพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในการพัฒนาตนเองคือการนำหลักธรรมมาใช้ประกอบในการฝึกตนให้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันประกอบไปด้วยคุณสมบัติภายในของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและคุณสมบัติที่แสดงออกภายนอกของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอกครบถ้วนโดยยึดถือตามหลักการทางพระพุทธศาสนาจะสามารถนำมาใช้ในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ซึ่งการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็สามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการนำหลักการทางพระพุทธศาสนาปรับใช้กับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นไปด้วยความราบรื่นและมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง โดยอาศัยหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติภายในของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธเป็นพื้นฐานเพื่อการขับเคลื่อนให้ตัวผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเองมีคุณสมบัติที่แสดงออกมาทางภายนอกที่พร้อมจะทำงานค้นหาวิธีการและขับเคลื่อนฟันเฟืองใหญ่คือฟันเฟืองของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ ซึ่งหลักการ

ใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธสามารถแสดงถึงหลักการและวิธีการ คือ คุณสมบัติภายในของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธมี ๔ ข้อคือ การคุมสติ การมีความอดทน การมีพรหมวิหารธรรม และการไม่มีอคติ ส่วนคุณสมบัติภายนอกของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธมี ๓ ข้อ คือ การใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม การใช้หลักการวธธรรมและ การใช้หลักศีลธรรม เมื่อผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทมีคุณสมบัติพร้อมทั้งภายในภายนอกแล้วก็สามารถใช้วิธีการที่ประกอบไปด้วย บทบาทด้านเมตตาในหลักการแห่งสารณียธรรม และใช้เทคนิคการใกล้เคียงข้อพิพาทที่เป็นทางสายกลางหรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ไปเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธ ซึ่งกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธที่ว่านี้ใช้หลักธรรมใหญ่คือหลัก “อริยสัจ ๔” ประกอบกับหลักธรรมย่อย ๔ หลักเพื่อดำเนินการให้เกิดกระบวนการในการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธ คือ การใช้หลักสามัคคีธรรม การใช้หลักอภิธานียธรรม การใช้หลักสารณียธรรม และการใช้หลักสังคหวัตถุธรรม เมื่อผู้ใกล้เคียงมีคุณสมบัติเพียบพร้อมและสร้างกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทได้ ย่อมทำให้เกิดเป็นกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธที่สมบูรณ์และมีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในการใกล้เคียงข้อพิพาทมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การประสบความสำเร็จหรือไม่ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทยังขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกที่อยู่เหนือการควบคุมข้อผู้ที่ทำหน้าที่ในการใกล้เคียงข้อพิพาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่พิพาทที่มีความหลากหลาย ในบางครั้งอาจเจอคู่กรณีที่แตกต่างกันหรือต่างความคิดกัน อันเป็นลักษณะที่อยู่เหนือการควบคุม การควบคุมที่ดีที่สุดคือการควบคุมตัวเอง ตัวผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทต้องควบคุมตัวเองให้อยู่ในกระบวนการที่กล่าวมานี้ให้ได้มากที่สุด ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงจะมุ่งเน้นการสร้างรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทที่ตัวผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทเป็นหลัก เพราะเมื่อผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทมีหลักการที่ดีแล้ว ก็จะสามารถสร้างกระบวนการ สร้างบรรยากาศ หรือโน้มน้าวให้เกิดกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธที่สมบูรณ์ได้

๕.๑.๓ รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหราชอาณาจักรโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี เป็นรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทที่ใช้หลักการและวิธีการทางพระพุทธศาสนาแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งโดยวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาท ซึ่งหลักการและวิธีการดังกล่าวนี้ประกอบไปด้วย

๑) รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านหลักการใกล้เคียงข้อพิพาท

๒) รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านวิธีการในการใกล้เคียงข้อพิพาท

๓) รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท

สำหรับหลักการมีหลักการที่เป็นหลักการใหญ่คือ หลักอริยสัจ ๔ อันเป็นหลักการที่ครอบคลุมทั้งรูปแบบ ส่วนหลักการย่อยเช่น หลักกัลยาณมิตรธรรม หลักศีลธรรม หลักการวธธรรม เป็นหลักการที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น ประกอบด้วย คุณสมบัติภายในและคุณสมบัติภายนอก คุณสมบัติภายในประกอบไปด้วยการเป็นผู้มี

สติกำกับในขณะที่ทำการใกล้เคียง เป็นผู้ใกล้เคียงที่มีขันติหรือมีความอดทน เป็นผู้ที่มีพรหมวิหารธรรม และไม่มีอคติอยู่ภายในจิตใจ ส่วนคุณสมบัติภายนอกได้แก่ การเป็นผู้รู้จักเคารพและให้เกียรติผู้อื่น หรือมีการวธธรรม เป็นผู้ที่มีศีลธรรม และมีกัลยาณมิตรธรรม

ในด้านวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาทนั้น พบว่าผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ต้องเป็นผู้มีบทบาทของความเมตตาทั้งในด้าน เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม ซึ่งความเมตตานี้ประกอบอยู่ในหลักสาราณียธรรม ๖ ที่สามารถนำมาจับใช้ได้ ส่วนเทคนิควิธีที่ใช้ในการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ควรเป็นเทคนิคที่ชอบประกอบอยู่ในแนวทางของ “มัชฌิมาปฏิปทา” ประกอบกับการใช้หลัก “หัวใจนักปราชญ์” หรือ “สุ จิ ปุ ลิ” อันเป็นเทคนิคในการ ฟัง คิด ถาม และบันทึก เป็นการฟัง คิด ถาม และบันทึกโดยชอบ ดังนั้นการแสดงตนด้าน บทบาทและเทคนิคของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทนี้ต้องเป็นไปโดยชอบประกอบด้วยเมตตา ซึ่งจะเป็นการสร้าง ความเชื่อถือและความไว้วางใจของคู่กรณีได้เป็นอย่างดี

ในด้านกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น มีอยู่ด้วยกัน ๕ ขั้นตอน กล่าวคือ

๑) **ขั้นตอนตั้งต้นวิเคราะห์ทุกข์** เป็นขั้นตอนการเตรียมการโดยผู้ใกล้เคียงที่ต้อง ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อขัดแย้งของคู่กรณีให้เข้าใจถึงสภาพปัญหา วิเคราะห์ศึกษาข้อมูลที่ได้รับใน ตอนต้นเพื่อเตรียมการและเตรียมความรู้ในการใกล้เคียง

๒) **ขั้นตอนเปิดमुखด้วยปิยวาจา** เป็นขั้นตอนการเปิดประชุมและวางกติกากการใกล้เคียง โดยผู้ใกล้เคียงต้องพูดจาด้วยความเป็นมิตร มีความสุภาพน่าติดตามและชวนให้รู้สึกอยากมีส่วนร่วม ในการเจรจา

๓) **ขั้นตอนใช้เมตตาค้นหาประเด็น** ในขั้นตอนนี้ผู้ใกล้เคียงต้องเชิญชวนให้คู่กรณีร่วมกัน พูดจาใกล้เคียง โดยให้พูดทีละฝ่าย ผู้ใกล้เคียงต้องตั้งใจฟังและจับประเด็น ผู้ใกล้เคียงต้องสร้าง บรรยากาศให้เกิดความเมตตาต่อกันเพื่อให้ต่างฝ่ายต่างได้มีโอกาสเล่าเรื่องของตนและอีกฝ่ายเมตตา ตั้งใจฟัง ซึ่งในขั้นนี้ผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทจำเป็นต้องมีความเมตตาคอยฟังโดยแสดงตัวเป็นตัวอย่างของ ความเมตตาและคอยควบคุมสถานการณ์อย่างมีสติ หากผู้ใกล้เคียงไม่สามารถทำให้คู่กรณีมีเมตตา รับ ฟังซึ่งกันและกันได้ ผู้ใกล้เคียงอาจจำเป็นต้องแยกประชุมทีละฝ่ายเพื่อค้นหาประเด็นเองและปรับ ทิศนคติคู่กรณีให้เกิดความเมตตาต่อกัน

๔) **ขั้นตอนร่วมคิดเห็นอย่างไว้อคติ** ในขั้นตอนนี้เมื่อได้ประเด็นต่าง ๆ แล้ว ผู้ใกล้เคียง ต้องตั้งประเด็นเป็นข้อ ๆ เพื่อร่วมกันหาทางออกทีละประเด็น โดยที่ผู้ใกล้เคียงต้องพยายามตัดอคติ หรือละอคติลงทั้งในตัวผู้ใกล้เคียงเองและคอยควบคุมคู่กรณีให้ละอคติลงให้ได้ เพื่อให้การหาทางออก มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว ไม่ติดหล่งอยู่ทีอคติ

๕) **ขั้นตอนมุ่งมิตถิภยทาน** ก่อนการปิดประชุมที่ผู้ใกล้เคียงต้องพยายามให้เกิดการให้อภัยซึ่งกันและกัน คู่กรณีจะตกลงกันได้หรือไม่ก็ตาม ผู้ใกล้เคียงต้องระลึกเสมอว่าเป้าหมายคือการให้อภัยซึ่งกันและกัน โดยต้องไม่มีการข่มขู่ บังคับ หรือหลอกลวงให้เกิดการยอมความต่อกัน หากคู่กรณี ยอมตกลงกัน ผู้ใกล้เคียงต้องทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้ครอบคลุมทุกประเด็นตามเจตนา ของการให้อภัยซึ่งกันและกัน แต่ถ้าหากไม่ยอมตกลงกัน ก่อนปิดประชุม ขอให้ผู้ใกล้เคียงพูดถึงข้อดี

ของการให้อภัยซึ่งกันและกันเพื่อให้คู่กรณีได้เห็นประโยชน์ในอนาคต และพยายามนัดเจรจากันใหม่ โดยถามความสมัครใจอีกครั้ง

จากรูปแบบย่อยทั้งสามรูปแบบอันเป็นหลักการ วิธีการ และกระบวนการนี้ ถือเป็นหลักการ วิธีการ และกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่สามารถแก้ปัญหาข้อพิพาทของคู่กรณีได้ เป็นรูปแบบที่นำหลักการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทที่มีอยู่ในปัจจุบันและสามารถนำไปใช้ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทของศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ และอาจขยายไปใช้ยังองค์กรอื่นที่มีการใกล้เคียงข้อพิพาทต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร” นั้น ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยโดยมุ่งเน้นไปในทางวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ซึ่งจากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นที่จะเสนอแนะในเชิงนโยบายของการใกล้เคียงข้อพิพาทในประเทศไทยในประเด็นดังต่อไปนี้

๕.๒.๑.๑ ตามที่ได้มี “ร่างพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ.” ที่คณะรัฐมนตรีในรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีมติเห็นชอบและรับทราบในหลักการไปเมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ซึ่งจะทำให้ในอนาคต มีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสามารถจัดตั้งขึ้นได้มากมายภายใต้กฎหมายนี้ ซึ่งสำหรับการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าโครงการหลักสูตรปริญญาโท ปริญญาเอก สาขาสันติศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถเป็นเสาหลักแห่งความรู้ในเรื่องการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีได้ และสามารถตั้งเป็นศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท รับใกล้เคียงข้อพิพาทคู่กรณีที่เป็นประชาชนทั่วไป ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายใหม่ที่จะประกาศใช้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยแนวทางพุทธสันติวิธี โดยเฉพาะการแก้ปัญหาโดยวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาท

๕.๒.๑.๒ หน่วยงานซึ่งดำเนินการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการใกล้เคียงข้อพิพาท ทั้งที่มีอยู่แล้วและที่กำลังจะเกิดขึ้นใหม่ ควรนำองค์ความรู้จาก “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี” ไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานของตน โดยที่โครงการหลักสูตรปริญญาโท ปริญญาเอก สาขาสันติศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรเป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนองค์ความรู้ในเรื่องนี้ หรือแม้กระทั่งองค์ความรู้อื่น ๆ ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ควรเป็นองค์ความรู้ที่พร้อมจะสนับสนุนในเรื่องของการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักที่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาเชิงเอกสารและเชิงปฏิบัติการจนได้รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีขึ้น แม้จะมีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณอยู่บ้าง แต่ยังขาดการวิจัยเชิงทดลองและการเก็บข้อมูลประเมินผลเชิงสถิติที่จำเป็นต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณมากกว่านี้ ผนวกกับระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองที่จำเป็นต้องใช้

เวลายาวนานทั้งทางด้านการฝึกอบรม การทดลองเชิงปฏิบัติการที่มีตัวแปรค่อนข้างมาก ดังนั้นในการต่อยอดการวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยที่จะต่อยอดงานวิจัยนี้ควรกำหนดประเด็นหัวข้อที่เกี่ยวกับการนำรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีไปใช้ปฏิบัติในหัวข้อเฉพาะต่าง ๆ เช่น หัวข้อ รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ด้านคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งใช้วิธีการอบรมผู้ไกล่เกลี่ย และติดตามผลการปฏิบัติของผู้ไกล่เกลี่ย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิสูจน์ชี้ถึงแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้หลักการทางพุทธสันติวิธีว่าสามารถช่วยแก้ปัญหาและสร้างประโยชน์ให้กับสังคมอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

แกรี ที. เฟอร์ลอง, ชุดเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง แบบจำลอง แผนที่เพื่อวิเคราะห์ วินิจฉัยและ

ออกแบบ. แปลโดย นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์ และ ผกาวดี สุพรรณจิตวนา.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันศึกษาและพัฒนาการจัดการความขัดแย้ง, ๒๕๕๔.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกในการยุติข้อขัดแย้งทาง

อาญาสำหรับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๐.

โจนาธาน ดับเบิลยู ไรต์แมน, “คุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้ไกล่เกลี่ย” ,ใน ผู้ไกล่เกลี่ย คุณลักษณะ

เฉพาะตัวกับความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้ง, แดเนียล โบว์ลิง และ เดวิด เอ

ฮอฟฟ์แมน บรรณาธิการ, แปลโดย นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์, กรุงเทพมหานคร:

คบไฟ พ.ศ. ๒๕๕๓.

ชไมพร กาญจนกิจสกุล, ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ตาก: บริษัท โปรเจ็คท์

ไฟฟ์-โฟว์ จำกัด, ๒๕๕๖.

ชลัท ประเทืองรัตนนา, การไกล่เกลี่ยคนกลาง เส้นทางแห่งการสร้างความสำเร็จร่วมกัน.

กรุงเทพมหานคร: บริษัทศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๕๙.

โชติช่วง ทัพวงศ์, “คู่มือนักเจรจาไกล่เกลี่ย”, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การ

ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๘.

ชัยวัฒน์ สถาอานันต์, Nonviolence สันติวิธี เส้นทางสู่สันติภาพ, กรุงเทพมหานคร: หจก. ภาพ

พิมพ์, ๒๕๕๙.

จิตรารัตน์ นรินทรากูร ณ อยุธยา, บรรณาธิการ, รอบรู้ระบบกฎหมายและระบบศาลในกลุ่มประเทศ

อาเซียน, กรุงเทพฯ: ศูนย์วิเทศอาเซียน กองการต่างประเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม

๒๕๕๘.

ณรงค์ศักดิ์ อัจฉรานวนันท์; บรรณาธิการ, Mediation ไกล่เกลี่ยสไตล์เปปเปอร์ไนด์, รวบรวม

จัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร:

บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๙.

เนติภูมิ หมายสกุล, บรรณาธิการ, **การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสถานศึกษา**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท
ธนาเพลส จำกัด, พ.ศ. ๒๕๕๘.

บรรพต ต้นธีรวงศ์, **ผู้ไกล่เกลี่ย: คุณลักษณะเฉพาะตัวกับความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้ง**,
กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบเพลิง, ๒๕๕๓.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน), “การมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งในมิติพระพุทธศาสนา”
ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2**, รวบรวมและ
จัดพิมพ์โดย ศูนย์วิทยาการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงาน
ศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๖.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความ
ขัดแย้ง**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซนจูรี จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. **สัมมาวาจา “พูดดี คือดี สังคมดี”**, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์ ๒๒ เซนจูรี จำกัด,
๒๕๕๔

_____. “พระพุทธเจ้าในฐานะนักไกล่เกลี่ยคนกลาง” ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ย
ข้อพิพาท Version 1.2**, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยศูนย์ระงับข้อพิพาท
ทางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร: บริษัท
แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๖.

ไพรินทร์ โชติสกุลรัตน์, **สื่อสารอย่างสันติ: คู่มือสื่อสารเพื่อสารสัมพันธ์และแก้ไขความขัดแย้งอย่าง
สร้างสรรค์**, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมสิกขาลัย ๒๕๕๔.

พระไพศาล วิสาโล. “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”
Version 1.2**, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย ศูนย์ระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับ
ข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด,
๒๕๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, ชำระเพิ่มเติม
ช่วงที่ ๑/เสริม, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

_____. “วิธีสู่สันติภาพ”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2** พิมพ์
ครั้งที่ ๓, ศูนย์วิทยาการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงาน
ศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๖.

ภูมินทร์ บุตรอินทร์, **ความรู้เบื้องต้น การให้คำปรึกษาทางกฎหมายและการทำหน้าที่ทนายความ
ฝึกหัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๕๖.

มาร์วิน อี. จอห์นสัน, สจวร์ต เลโวน และ ลอเรนซ์ อาร์. ริชาร์ด, “การไกล่เกลี่ยโดยใช้ความฉลาดทาง
อารมณ์”, ใน **ผู้ไกล่เกลี่ย คุณลักษณะเฉพาะตัวกับความสำเร็จในการจัดการความ
ขัดแย้ง**, แดเนียลโบว์ลิง และ เดวิด เอ ฮอฟฟ์แมน บรรณาธิการ, แปลโดย นายแพทย์
บรรพต ต้นธีรวงศ์, กรุงเทพมหานคร: คบไฟ พ.ศ. ๒๕๕๓.

เมเยอร์ เบอร์นาร์ด, **พลวัตการจัดการความขัดแย้ง**, แปลโดย นายแพทย์บรรพต ต้นธีรวงศ์.
กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, ๒๕๕๓.

ลีโอนาร์ต เจ. มาร์คัส และคณะ, **เจรจาแนวใหม่มิติแห่งการป้องกันและระงับความขัดแย้งใน
ทีมงานและ ระบบสุขภาพ**, แปลโดยนายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์. กรุงเทพมหานคร:
คบไฟ, ๒๕๕๒.

มนตรี ศิลป์มหาบัณฑิต, “การบริหารความขัดแย้ง” ใน **การจัดการความขัดแย้ง**, รวบรวมและ
จัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร:
บริษัท เอกทีฟ พริน จำกัด, ๒๕๖๐.

วันชัย วัฒนศัพท์, **ความรู้เบื้องต้น กระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาทที่เหมาะสม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒,
ขอนแก่น: ศิริภรณ์ท้อฟเซ็ท, ๒๕๔๗

_____. **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, ขอนแก่น: ศิริภรณ์ท้อฟเซ็ท,
๒๕๕๐.

วราภรณ์ ชื่นตระกูล,บรรณาธิการ, **คู่มือระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับประชาชน**, สำนักกระงับข้อ
พิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร: บริษัท คัมปาย อิมเมจจิ่ง จำกัด,
๒๕๕๗.

วิลัย นภานุเคราะห์ และคณะ, “ประสบการณ์ศึกษาดูงาน ณ Asian Pacific Dispute Resolution
Center, Centinela Youth Services และ JAMS Dispute Resolution” ใน
การไกล่เกลี่ยสไตร์เปปเปอร์ไดน์, รวบรวมจัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ
สำนักงานศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๙.

สุชาย จอกแก้ว , “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, ใน **หลักศาสนากับการ
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.2**, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย ศูนย์ระงับข้อพิพาท
ทางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
แอคทีฟ พริน จำกัด, ๒๕๕๖.

สำนักงานสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, **ศัพท์บัญญัติเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและ
ความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล, ๒๕๔๗.

สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, **การไกล่เกลี่ยสไตร์เปปเปอร์ไดน์**,
กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๖๐.

_____. **ไกล่เกลี่ยสไตร์ฮาวาย**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๖๐.

สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, **กฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**,
รวบรวมและจัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม,
กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกทีฟ พริน จำกัด ,๒๕๕๙.

_____. **เทคนิคการระงับข้อพิพาททางเลือก คำแนะนำสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย**,
กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๙.

สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, **คู่มือการระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับประชาชน**.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท คัมปายอิมเมจจิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

สรวิศ ลิ้มปริงซี่, “กฎหมายกลางสำหรับการไกล่เกลี่ย” ใน **กฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**,
รวบรวมและจัดพิมพ์โดย สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม,
กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกทีฟ พริน จำกัด, ๒๕๕๙.

สุรียนตร์ โสติกทัต , “การจัดการความขัดแย้งโดยการไกล่เกลี่ยประนีประนอมตามวิถีอิสลาม”, ใน **หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: ทางออกสู่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน**, สำนักวิจัยข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๖.

อนันต์ จันทราภากร, **ทางเลือกในการระงับข้อพิพาท**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘.

Roy J. Lewicki, Bruce Barry and David M. Saunders, **กลยุทธ์การเจรจาต่อรอง (Essentials of Negotiation, 4th Edition)**, เรียบเรียงโดย วิบูล จารุงศ์วิชัย และนิสิต มโนตั้งวรพันธุ์, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๕.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

เกียรติยศ ศักดิ์แสง, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการระงับข้อพิพาทคดีอาญาตามเจตจำนงแห่งรัฐธรรมนูญ: กรณีศึกษาในชั้นศาล”. **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๗.

เจริญสุข สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., “ปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาคดีมรยาทนายความ”, **งานวิจัยหลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)**. วิทยาลัยการยุติธรรม: กระทรวงยุติธรรม ๒๕๕๑.

ฉัตรชัย อินทสุวรรณ, “การขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างทนายความกับลูกความ”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหงปีการศึกษา ๒๕๕๕.

ชาญธาดา มั่นประเสริฐ, “การประเมินความสำเร็จของระบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทของพิพาทของศาลยุติธรรม: กรณีศึกษาศาลแขวงจังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๑.

ชวน คงเพชร, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในมุมมองของทนายความ”, **งานวิจัยหลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)** วิทยาลัยการยุติธรรม : กระทรวงยุติธรรม ๒๕๕๑.

ชลกร เทียนส่องใจ, “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง”, **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

นิศาชล ทองขาว, “การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแก้ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาลุ่มแม่น้ำตาช้าง อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่”, **การค้นคว้าแบบอิสระหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

ปรากฏ โกลาวัลย์, “พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.๒๕๒๘ มีประสิทธิภาพใช้ควบคุมผู้ประกอบการวิชาชีพทนายความได้จริงหรือไม่เพียงใด”, **งานวิจัยหลักสูตร “ผู้บริหาร**

- กระบวนกรายุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.). วิทยาลัยการยุติธรรม:กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๒.
- ป้อมฤดี กุมพันธุ์, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนฟ้องศาลในสวนคดีของนักท่องเที่ยว”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์**, คณะนิติศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๗.
- พระครูนิมิตจันทโพธิ์ (โพศรี จันทสโร), “การประยุกต์ใช้วาจาสุภาสิตในมงคลสูตรกับสังคมไทยยุคปัจจุบัน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญกร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุชนิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาศรีสุพรรณ อตตทีโป (คำนันท), “การประยุกต์ใช้วาจาสุภาสิตที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิภายเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- พระอดิศักดิ์ วชิรปญโญ (พิมพ์นันท) “คุณลักษณะของผู้ประนีประนอมเชิงพุทธบูรณาการ” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- วิฑูล หนูยิ้มซ้าย, “ศึกษาเปรียบเทียบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหราชอาณาจักรกับพุทธสันติวิธี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- สัณฐิติ ธรรมใจ, “การไกล่เกลี่ยคดีอาญา: ศึกษาเฉพาะการยุติคดีอาญาโดยนายอำเภอ”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๓.
- สุนทร พยัคฆ์, “มุมมองทนายความต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสำนักงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหราชอาณาจักร” **งานวิจัยหลักสูตร ผู้บริหารกระบวนกรายุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)** วิทยาลัยการยุติธรรม: กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๘.
- สุภาพรรณ เพิ่มพูน , “กระบวนกรไกล่เกลี่ยตามหลักการทางพระพุทธศาสนา”, **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุชนิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- สมักร เขาวาณันท์ , “การปฏิรูประบบงานของสหราชอาณาจักร”. **งานวิจัยหลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนกรายุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)”**. วิทยาลัยการยุติธรรม: กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๐.
- สุรเชษฐ์ เณรบำรุง, “ปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีผู้บริโภค: ศึกษาเฉพาะกรณีการไกล่เกลี่ยในชั้นของคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒.

สุรศักดิ์ ศรีสาร, “การพัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์”, **ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

(๓) บทความ:

ธรรมวิทย์ นวชัยนันท์, พระมหาดวงเด่น จิตตญาณ และบรรพต ต้นธีรวงศ์, “การประยุกต์หลักพรหมวิหารเพื่อการไกล่เกลี่ย: ศึกษากรณีผู้ไกล่เกลี่ย ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรมบังคับคดี”, **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (มีนาคม ๒๕๖๐): ๙๕-๙๖.

เปรมมิศา หนูเรืองงาม, “การพัฒนาระบบการยุติธรรมทางเลือก: กรณีศึกษาการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงบังคับมาใช้ในประเทศไทย”, **วารสารกระบวนการยุติธรรม**. ปีที่ ๖ เล่มที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๖): ๑๐๔-๑๐๖.

สงัด ปถวี, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: หลักการและกรณีศึกษา”, ใน **วารสารผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐบาล**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (เมษายน ๒๕๔๙ – กันยายน ๒๕๔๙): ๖๑.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

ชวน คงเพชร และ สุรพล สิ้นธนา , “พระราชบัญญัติทนายความ พร้อมด้วยกฎกระทรวงและข้อบังคับสภาพทนายความที่เกี่ยวข้อง”, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรุ่น 11”. กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาททางเลือก สภาพทนายความ, ๒๕๕๗. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

เดชอุดม ไกรฤทธิ์ , “วิชาชีพทนายความกับการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรุ่น 11”. กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาททางเลือก สภาพทนายความ, ๒๕๕๗. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, “ความรู้เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาททางเลือกและการไกล่เกลี่ยแบบเน้นความต้องการที่แท้จริง”, พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย สาขาสันติศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖. (อัดสำเนา).

สุรัชย์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, “หลักการและแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, ใน เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรุ่น 12”. กรุงเทพมหานคร: สำนักกระงับข้อพิพาททางเลือก สภาพทนายความ, ๒๕๖๐. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน พ.ศ. , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.lawamendment.go.th/index.php/laws/item/988-2017-05-11-03-43-49> [๑๑ ก.พ. ๒๕๖๑].

บรรณาธิการข่าวเดลินิวส์, (๑๕ ธ.ค. ๒๕๖๑), “สภาพทนายความเดือด! ศูนย์ดำรงธรรมนครสวรรค์ โพสต์หมิ่น”, **เดลินิวส์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.dailynews.co.th/regional/616164> [๒๐ ธ.ค. ๒๕๖๑].

สำนักราชบัณฑิตยสภา, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [๑๒ ต.ค. ๒๕๖๑].

พระครูประพัฒน์ธรรมกิจ, คุณธรรมจริยธรรมของครูตามหลักศาสนาพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/323091> [๑๑ ต.ค. ๒๕๖๑].

พระไพศาล วิสาโล, สันติภาพ สันติวิธี: การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ, [ออนไลน์] : แหล่งที่มา : http://www.visalo.org/article/p_karnKlaiKlear.htm, [๑๑ มี.ย. ๒๕๖๑].

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ทางสายกลางคือทางรอดของชาวโลก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=2036&article_group_id=330 [๓๑ มี.ค. ๒๕๖๑].

วิกิพจนานุกรม, พจนานุกรมเสรี [ออนไลน์], แหล่งที่มา <https://th.wiktionary.org/wiki/A3> [๑๑ ต.ค. ๒๕๖๑].

รสสุคนธ์ มกรมณี, ระบบและวิธีการเชิงระบบ : GotoKnow, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/73282> [๑๘ ส.ค. ๒๕๖๑].

UNIGANK, 7 ความจริงเกี่ยวกับวิชาชีพ"ทนาย" [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.unigang.com/Article/1073> [๓๐ พ.ย. ๒๕๖๐].

(๖) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่มย่อย:

สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระไพศาล วิสาโล, พระนักเผยแผ่ธรรมะและนักวิชาการอิสระ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร, รองคณบดีฝ่ายวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ท่านอดุลย์ ชันทอง, ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา, วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ท่านปรัชญา อยู่ประเสริฐ, ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ท่านวีระ คงทวีเลิศ, ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ภาค ๓, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร, กรรมการกฤษฎีกา อดีตอาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายชลัท ประเทืองรัตน, นักวิชาการชำนาญการ สถาบันพระปกเกล้า, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ดร.แดเนียล เอ็ดมอนด์, ผู้อำนวยการองค์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโลก, วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ว่าที่ พ.ต. สมบัติ วงศ์กำแหง, อุปนายกสภานายความฝ่ายบริหาร/ผู้อำนวยการสำนัก
ฝึกอบรมวิชาว่าความ สภานายความ, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายพัฒนา จาติเกตุ, อุปนายกสภานายความฝ่ายกิจการพิเศษ/ผู้อำนวยการศูนย์
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี, กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย
สภานายความ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายศิวะพงษ์ จันทเวช, กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไกล่เกลี่ยสภานายความ,
วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายอภิชาติ เอี่ยมสกุล, กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
สภานายความ, วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวธิดา สำเภา, กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
สภานายความ, วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายคันสนะ สกุลลัมเจริญ หนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไกล่เกลี่ย
ข้อพิพาท สภานายความ, วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.ต.ลิขิต สมนวลताल, หนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
สภานายความ, วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวรัชดา นาคสิทธิ์, หัวหน้างานไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ, วันที่ ๑๒
กันยายน ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่มย่อย พระเมธาวิสัยรส, รศ.ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย, วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่มย่อย ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา, วันที่ ๒๐ ตุลาคม
๒๕๖๑.

สนทนากลุ่มย่อย ดร. สุภาพรรณ เพิ่มพูน, นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและผู้เชี่ยวชาญด้านการ
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่มย่อย นายธีระพงษ์ ทรงาศรี, กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ,
วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่มย่อย นายศิวะพงษ์ จันทเวช กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ, วันที่ ๒๐
ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่มย่อย นายอาวุธ ภิญโญยง, ผู้ประนีประนอมประจำศาลแขวงสมุทรปราการ, วันที่ ๒๐
ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่มย่อย นายชลิต อินทรวิมลเมธา, ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำกรมบังคับคดี, วันที่ ๒๐
ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่มย่อย นายบดีศร เผ่าสุทอ, ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่มย่อย นางสาวจิราภรณ์ เข้มเจริญ, ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, วันที่ ๒๐ ตุลาคม
๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

Christopher W. Moore, The Mediation Process Practice Strategies for Resolving Conflict, 2nd ed. USA : Jossey-Bass Inc., Publishers, 1996 Robert Tannenbaum, Irving R. Weachler and Fred Massarik. **Leadership and Organization : A Behavior Science Approach**. New York : McGraw – Hill, 1961.

(II) Articles:

Teresa Moore, “**Mediation Ethics and Regulatory Framework**”, Journal of Mediation and Applied Conflict Analysis, 2017.

Zaza Namoradze, Director, **Community-based Paralegals A Practitioner’s Guide**, New York, Open Society Institute, 2010.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขออนุญาต

เขียนที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร

อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๗ มิถุนายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตดำเนินกิจกรรมเพื่อประกอบการวิจัย

เรียน ท่านพัฒนา จาติเกตุ ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

ด้วยกระผม นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย เป็นทนายความ เลขหมายใบอนุญาตให้เป็นทนาย ๓๗๑ / ๒๕๔๙ และเป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ย ขณะนี้กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาเอก สาขาวิชาสันติศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางพุทธสันติวิธี อันเป็นการนำเอาหลักการทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จำเป็นต้องมีการขอสัมภาษณ์ และมีการจัดกิจกรรมสัมมนากลุ่มย่อยผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และในเบื้องต้นนี้ผมขออนุญาตเข้าพบท่านเพื่อขอความคิดเห็นและขอสัมภาษณ์ท่านไปในคราวเดียวกันนี้ด้วย

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตเข้าพบท่านในวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. หรือตามที่ท่านจะสะดวกและให้ความอนุเคราะห์ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านจะให้ความอนุเคราะห์ในการทำวิจัยเรื่องนี้สืบไป

๐๕๖๗
(นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย)

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย)

ทนายความ / นิติศาสตรบัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร
อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

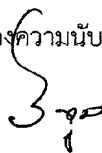
เรื่อง ขอนำเสนอบทความเพื่อใช้ประกอบในเอกสารอรรถกถา “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
รุ่นที่ 13”

เรียน ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ

ด้วยกระผม นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย เป็นทนายความ (เลขหมายใบอนุญาตให้เป็นทนายความ ๓๗๑/๒๕๔๙) กำลังศึกษาในระดับปริญญาเอก สาขาสันติศึกษา และได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร” ซึ่งขณะนี้ได้ผ่านขั้นตอนการวิจัยจนได้เป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีแล้ว เพื่อให้งานวิจัยในครั้งนี้สามารถสร้างประโยชน์กับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความ จึงขอนำเสนอบทความเรื่อง “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี” ตามที่แนบมาด้วยนี้เข้าประกอบในเอกสารอรรถกถา “ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ 13” ที่จะมีขึ้นในโอกาสต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย)

ทนายความ/นิสิตปริญญาเอก สาขาสันติศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ออกวันที่ ๑๖ มี.ค. ๒๕๖๑
๑๐๖๖/๑๖๖๖/๑๕ ๑๑๐๑๐๑๖
๑๑๐๑๐๑๖๖/๑๖๖๖/๑๑๐๑๐๑๖

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
๒. ดร.อำนาจ บัวศิริ	ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยพระพุทธศาสนา
๓. ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ	อาจารย์พิเศษและผู้ทรงคุณวุฒิด้าน พระพุทธศาสนา
๔. ดร.พูนสุข มาศรังสรรค์	อาจารย์ประจำสาขาวิชาสันติศึกษา
๕. ดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์	อาจารย์ประจำสาขาวิชาสันติศึกษา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร.๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๒๑

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร พระมหาดวงเด่น รัฐญาโณ, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗ ที่ ต.ปากเพรียว อ.เมือง จ.สระบุรี ๑๘๐๐๐ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัยให้แก่นิสิต หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สืบไป

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/๑๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ดร.อำนาจ บัวศิริ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบคำถามสัมภาษณ์

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิบูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
สันติศึกษา ภาควิชา เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗ ที่ ต.ปากเปรียว อ.เมือง จ.สระบุรี
๑๘๐๐๐ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธี
: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร” ขณะนี้อยู่ใน
ขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์
ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัยให้แก่มิติดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออโนทนาขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สืบไป

๒๕๖๑ ร.๗ ๒๕๖๑
๒๕๖๑ ร.๗ ๒๕๖๑
๒๕๖๑ ร.๗ ๒๕๖๑

๒๕๖๑ ร.๗ ๒๕๖๑
๒๕๖๑ ร.๗ ๒๕๖๑

ขอเจริญพร

๒๕๖๑ ร.๗ ๒๕๖๑

๒๕๖๑ ร.๗ ๒๕๖๑
๒๕๖๑ ร.๗ ๒๕๖๑

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร. ๐๓๕-๙๒๔-๕๔๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

E-mail : <http://www.ps.mcu.ac.th>

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร.๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๒๑

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗ ที่ ต.ปากเปรี้ยว อ.เมือง จ.สระบุรี ๑๘๐๐๐ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัยให้แก่นิสิต หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สืบไป

๐๔๓/๕๖

๒๒/๕๖
๐๔๓/๕๖

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร.๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๒๑

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร ดร.พูนสุข มาศรีงสรรค์

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗ ที่ ต.ปากเพรียว อ.เมือง จ.สระบุรี ๑๘๐๐๐ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัยให้แก่มิสิต หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สืบไป

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

14-3-2561
ในดวงใจ
ด.ช.นพ.

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร.๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/๖๕๑

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร ดร.ชนทอง วัฒนประดิษฐ์

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗ ที่ ต.ปากเปรี้ยว อ.เมือง จ.สระบุรี ๑๘๐๐๐ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร” ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอเรียน/เจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือการวิจัยให้แก่ นิสิต หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อทราบและอนุเคราะห์สืบไป

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ตรงแล้ว

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide)

(กลุ่มทนายความและผู้บริหารสหภาพทนายความที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท)
เพื่อศึกษาวิจัยหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี :
ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพทนายความ กรุงเทพมหานคร”

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์และประเมินผลการทำดัชนีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพทนายความ กรุงเทพมหานคร” โดยมีคณาจารย์จากหลักสูตรปริญญา พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นที่ปรึกษาและกำกับดูแล

ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้คำสัมภาษณ์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ จากการให้สัมภาษณ์ครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยโดยเป็นภาพรวมเพื่อประกอบในการทำดัชนีนิพนธ์เท่านั้น

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

เพศ.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

เชื้อชาติ.....สถานภาพ.....อาชีพ.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพทนายความ

๑. ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพทนายความ ได้มีการวางหลักการไว้ชัดเจนเป็นไปตามทฤษฎีแล้วหรือไม่ อย่างไร ?

๒. ท่านคิดว่าการกำหนดคุณสมบัติของทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบันมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้วหรือไม่ อย่างไร ?

๓. ท่านคิดว่าข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสหภาพนายความมีอะไรบ้าง ?

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกับสถาบันอื่น

๑. กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ มีจุดเด่นที่แตกต่างจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสถาบันอื่นอย่างไร ?

๒. ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยนอกศาลกับการไกล่เกลี่ยในศาลมีข้อดีข้อเสียต่างกันอย่างไร ?

๓. ท่านคิดว่านายความมีคุณสมบัติที่พิเศษในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่แตกต่างจากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสถาบันอื่นๆอย่างไร ?

ตอนที่ ๔ ข้อมูลด้านสภาพปัญหา

๑. ท่านคิดว่าปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็งของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความคืออะไร ?

๑.๑ สภาพปัญหา

๑.๒ อุปสรรค

๑.๓ จุดอ่อน

๑.๔ จุดแข็ง

๒. ท่านคิดว่าสาเหตุของปัญหาในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความคืออะไรบ้าง ?

๓. แนวทางในการแก้ไขปัญหาควรเป็นอย่างไร ?

๔. ท่านคิดว่านายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดีควรมีคุณสมบัติพิเศษอย่างไร ?

๕. ท่านคิดว่าปัจจัยใดที่ไม่สามารถควบคุมได้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ?

ตอนที่ ๕ ข้อมูลด้านความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

๑. ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือไม่ อย่างไร ?

๒. ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสถานที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือไม่ อย่างไร ?

๓. ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวผู้ทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือไม่ อย่างไร ?

๔. ข้อเสนอแนะอื่นๆ (ถ้ามี) ?

.....
ผู้บันทึกสัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่

แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide)

(กลุ่มนักวิชาการด้านการระบับข้อพิพาททางเลือก)

เพื่อศึกษาวิจัยหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี :
ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์และประเมินผลการทำดัชนีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร” โดยมีคณาจารย์จากหลักสูตรปริญญา พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นที่ปรึกษาและกำกับดูแล

ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้คำสัมภาษณ์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ จากการให้สัมภาษณ์ครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยโดยเป็นภาพรวมเพื่อประกอบในการทำดัชนีนิพนธ์เท่านั้น

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....
วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....
สถานที่สัมภาษณ์.....
เพศ.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....
เชื้อชาติ.....สถานภาพ.....อาชีพ.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลด้านประสบการณ์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ท่านเคยมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีมากน้อยเพียงใด โดยส่วนใหญ่ท่านเกี่ยวข้องอยู่ในกระบวนการใดของการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ?

๒. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ?

๓. แนวคิดในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของท่าน ท่านเห็นว่าควรเป็นไปในทิศทางใด ควรนำหลักศาสนา มาเกี่ยวข้องหรือไม่ ?

ตอนที่ ๓ ข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการไล่เกลี่ยข้อพิพาท

๑. กระบวนการไล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตกและโลกตะวันออกเป็นอย่างไร มีที่มาและความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ?
๒. กระบวนการไล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อดีข้อเสียอย่างไร เมื่อเทียบกับกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกอื่น ๆ ?
๓. อะไรเป็นอุปสรรคสำคัญของกระบวนการไล่เกลี่ยข้อพิพาท?

ตอนที่ ๔ ข้อมูลด้านสภาพปัญหาของกระบวนการไล่เกลี่ยข้อพิพาท

๑. สภาพปัญหาของการไล่เกลี่ยข้อพิพาทมีลักษณะอย่างไร อะไรคือสาเหตุของปัญหานั้น ?
๒. ในความคิดเห็นของท่าน ท่านคิดว่าควรสนับสนุนให้มีกระบวนการไล่เกลี่ยข้อพิพาทเพิ่มขึ้นหรือไม่ และโดยวิธีใด ?
๓. กระบวนการไล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลแตกต่างกับกระบวนการไล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลอย่างไร อะไรเป็นปัญหาสำคัญสำหรับการไล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล ?

ตอนที่ ๕ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

๑. ท่านมีความคิดเห็นเพิ่มเติมเรื่อง “รูปแบบการไล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพนายความ กรุงเทพมหานคร” มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด มีข้อเสนอแนะอย่างไร ?
๒. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ (ถ้ามี) ?

.....
 ผู้บันทึกสัมภาษณ์
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
 สถานที่

แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide)

(กลุ่มนักวิชาการด้านพุทธศาสนาเถรวาท)

เพื่อศึกษาวิจัยหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการใกล้ชิดข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี :
ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ใกล้ชิดข้อพิพาทสหราชอาณาจักร กรุงเทพมหานคร”

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์และประเมินผลการทำดัชนีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการใกล้ชิดข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ใกล้ชิดข้อพิพาทสหราชอาณาจักร กรุงเทพมหานคร” โดยมีคณาจารย์จากหลักสูตรปริญญา พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นที่ปรึกษาและกำกับดูแล

ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้คำสัมภาษณ์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ จากการให้สัมภาษณ์ครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยโดยเป็นภาพรวมเพื่อประกอบในการทำดัชนีนิพนธ์เท่านั้น

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....
วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....
สถานที่สัมภาษณ์.....
เพศ.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....
เชื้อชาติ.....สถานภาพ.....อาชีพ.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการใกล้ชิดข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

๑. แนวคิดในเรื่องการใกล้ชิดข้อพิพาทในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร มีความเป็นมาอย่างไร ?

๒. ในทัศนคติของท่าน ท่านคิดว่าการใกล้ชิดโดยแนวทางพุทธสันติวิธีควรเป็นอย่างไร ?

๓. หลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในกระบวนการใกล้ชิดข้อพิพาทมีอะไรบ้าง ?

๔. กระบวนการใกล้ชิดข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีควรมีลำดับขั้นตอนอย่างไร ?

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

๑. ท่านมีความคิดเห็นเพิ่มเติมเรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหกรณ์การเกษตร กรุงเทพมหานคร” มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด มีข้อเสนอแนะอย่างไร ?

๒. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ (ถ้ามี) ?

.....
 ผู้บันทึกสัมภาษณ์
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
 สถานที่

ภาคผนวก ง

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

๑ กลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา

๑) พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒) พระไพศาล วิสาโล	พระนักเผยแผ่ธรรมะและนักวิชาการอิสระ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต
๓) พระมหาดวงเด่น จิตตญาโณ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔) ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	รองคณบดีฝ่ายวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕) ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี	อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒ กลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทสากล

๑) นายอดุลย์ ชันทอง	ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา
๒) นายปรัชญา อยู่ประเสริฐ	ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
๓) นายวีระ คงทวีเลิศ	ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค ๓
๔) ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร	กรรมการกฤษฎีกา
๕) นายชลัท ประเทืองรัตน	นักวิชาการชำนาญการ สถาบันพระปกเกล้า
๖) ดร.แดเนียล เอ็ดมันด์	ผู้อำนวยการองค์การใกล้เคียงข้อพิพาทโลก

๓ กลุ่มทนายความและผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพทนายความ

๑) ว่าที่ พ.ต. สมบัติ วงศ์คำแหง	อุปนายกสหภาพทนายความฝ่ายบริหาร/ ผู้อำนวยการสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ
๒) นายพัฒนา จาติเกตุ	อุปนายกสหภาพทนายความฝ่ายกิจการพิเศษ/ ผู้อำนวยการศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสหภาพทนายความ
๓) นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี	กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สหภาพทนายความ
๔) นายศิวัชพงษ์ จันทเวช	กรรมการใกล้เคียงข้อพิพาท สหภาพทนายความ
๕) นายศันสนะ สุกุลลิ้มเจริญ	กรรมการใกล้เคียงข้อพิพาท สหภาพทนายความ
๖) นายอภิชาติ เอี่ยมสกุล	กรรมการใกล้เคียงข้อพิพาท สหภาพทนายความ
๗) ว่าที่ ร.ต.ลิขิต สมนวนตาต	กรรมการใกล้เคียงข้อพิพาท สหภาพทนายความ
๘) นางสาวธิดา สำเภา	กรรมการใกล้เคียงข้อพิพาท สหภาพทนายความ
๙) นางสาวรัชดา นาคสิทธิ์	หัวหน้างานใกล้เคียงข้อพิพาท สหภาพทนายความ

บันทึกข้อความ

แผนกการบรรณ
สำนักหอสมุดกลาง

รับที่.....
รับวันที่.....
เวลา..... น.

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ส่วนงาน วิทยาลัยพหุศาสตรนานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร.๐๓๕-๒๕๘-๐๐๐ ภายใน ๗๕๒๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/๔๗๒

วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

กราบเรียน พระราชปรีดีคึกษ์ รักษาการอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วย นายวิบูล นามสกุล หนูยิ้มชัย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๒๗ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: ศึกษา
วิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อข้อมูลพื้นฐาน/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า
จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

เรียน อธิการบดี

☒ เห็นควร... อนุมัติ

M. J. Smith

(พระสุวรรณเมธาภรณ์)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

90 n.e. 759

(พระมหาพรหมชา ฌมมหาโส. รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพหุศาสตร์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร. ๐๓๔-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

โทรสาร. (๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ) ๘๕๒๘

Email: peacepsmcu@gmail.com

081-8527808

අත්සන 2019.09.29 හා
රු.00 ක ආරක්ෂාව
20000 ලබා ගැනීම
අත්සන

(พระราชปริยัติกวี)

อธิการบดี

9. 1. 1. 30

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน/เจริญพร พระไพศาล วิสาโล เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูร นามสกุล หนูยิ้มชาย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิชา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขออนุญาตจากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสน์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูร หนูยิ้มชาย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร.๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/๔๗๒

วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์ให้หนังสือพิมพ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน/เจริญพร พระมหาดวงเด่น จิตฺตยาโน, ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูอ้อมชัย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: ศึกษา
วิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับ
ประเด็นในหัวข้อดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอกความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณา
อนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้กล่าวมาแล้ว
ข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า
จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออโนทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

โทรสาร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

Email: peacepsmcu@gmail.com

11 ส.ค. 61

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘

ที่ ๑๕ ๖๑๑๓/ ๔๙๖ วันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภสร รองคณบดีฝ่ายวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มชัย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติลงนามต่อไป

ณ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑
๒๓.๑.๖๑

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (สาขาวิชาสันติศึกษา) โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐๐ ภายใน ๘๕๒๘
ที่ 15 ๖๑๑๓/ ๕๘๖ วันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุขฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อดุขฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออโนมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติลงนามต่อไป

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

อ.ดร.ศรีมณฑา
พ.ศ. ๒๕๖๑
1 ก.ย. ๖1

สำนักงานหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ที่ ศร ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน/เจริญพร นายอดุลย์ ชันทอง ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูร นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิตหลักสูตรพุทธศาสนตรุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ได้ให้สัมภาษณ์แล้ว

จ. ชันทอง

(ลงนามจ. ชันทอง)
ศ.ส.ค.๖๑

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ
ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูร หนูยิ้มซ้าย นิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/๓๑๖๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๘ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือพิมพ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน/เจริญพร อาจารย์ปรัชญา อยู่ประเสริฐ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูร นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขออนุญาตจากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
โทร ๐๓๕-๒๔๔-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๔-๐๙๙
http://www.ps.mcu.ac.th
นายวิฑูร หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ฉันได้รับหนังสือขอ
ขออนุญาตแล้ว และ
ได้ส่งเอกสารที่เกี่ยวข้อง
ไปเรียบร้อยแล้ว

// สก. ๒๕๖๑

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน/เจริญพร นายศิริ- อาทิวราห์ คงอรรถนฤนาท
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออโนทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาพรชชา ฐมมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

11 ส.ค. 2561

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ ๔๑๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน/เจริญพร รศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูร นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อดุษฎีดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้
นิตินัดดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น
โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ
ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ใบรับสัมภาษณ์
๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑
ดร. อนันต์
จันทโรภากร

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓ ๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูร หนูยิ้มซ้าย นิตินัดผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน/เจริญพร นายชลัท ประเทืองรัตนา นักวิชาการชำนาญการ สถาบันพระปกเกล้า
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

4 สิงหาคม 2561

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน/เจริญพร ว่าที่ พ.ต.สมบัติ วงศ์คำแหง อุปนายกสภาทนายความฝ่ายบริหาร
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออโนทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ภูมิพลอดุลยเดช, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

อธิการบดี

๕ เม ๖๑

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน/เจริญพร นายพัฒนา จาติเกตุ ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความ
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙
http://www.ps.mcu.ac.th
นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ได้ให้คำสัมภาษณ์ไว้เรียบร้อยแล้ว

(นายวิฑูล นามสกุล)
คุณคณบดี คณบดี
135.๖. 61

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน/เจริญพร นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี

กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภานายความ
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ
ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา
โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙
http://www.ps.mcu.ac.th
นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี
กรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

(นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี)
กรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

13 ธ.ค. 61

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน/เจริญพร นายวิฑูรย์ นามสกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูรย์ นามสกุล หนุ่ยชัย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหากษัตริย์ ภูมิพลอดุลยเดช, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

http://www.ps.mcu.ac.th

นายวิฑูรย์ หนุ่ยชัย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

อ.วิฑูรย์ นามสกุล
นายวิฑูรย์ นามสกุล
กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
24 เมษายน 2561

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน/เจริญพร นายสันติ นิสิต รศ.ดร.วิไล

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูร นามสกุล หนูยิ้มชัย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

http://www.ps.mcu.ac.th

นายวิฑูร หนูยิ้มชัย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ได้นิสิตส่งกลับไว้แล้ว

24 ก.ค. 2561

ค.โพธิ์

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน/เจริญพร *นาย วิฑูล นามสกุล*

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูล นามสกุล หนุ่ยชัย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออโนทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาพรช ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

ใบนี้ให้ด้วยพระมหาโส
ในวันนี้อดแล้ว

วิฑูล นามสกุล
๑๓.๖.๖๑

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูล หนุ่ยชัย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

13 จ.ช. 61

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน/เจริญพร ว.ท. ส.ศ. วิจิตร วัฒนวาทิต

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูร นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูร หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

To: พี่เลี้ยงวิทยานิพนธ์/วิทยานิพนธ์

24 ก.ค. 2561

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน/เจริญพร นายวิชาญ ธีระดา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูร นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอกความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาพรชชา ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนนานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑

24 ก.ค. 2561

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

<http://www.ps.mcu.ac.th>

นายวิฑูร หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ที่ ศธ ๖๑๑๓/ว๔๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน/เจริญพร นส. รัชดา หนองบัว นักหนังสือพิมพ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารคำถามสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นายวิฑูร นามสกุล หนูยิ้มซ้าย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๐๕๐๑๑๐๖๗
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา ภาควิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

ในการนี้ ทางหลักสูตรฯ เห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับประเด็นในหัวข้อวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรด
พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัยในหัวข้อที่ได้
กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยจะนำไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ตามพันธกิจของหน่วยงานต่อไป

หลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

(พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

สำนักงานโครงการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา

โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘, โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๙๙

http://www.ps.mcu.ac.th

นายวิฑูร หนูยิ้มซ้าย นิสิตผู้วิจัย โทร. ๐๘๑-๘๕๒-๗๘๐๘

ผู้จัดทำสัมภาษณ์

รัชดา หนองบัว

12 ก.ย. 2561

สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๔.๐๐ น.

สัมภาษณ์ พระไพศาล วิสาโล
พระนักเผยแผ่ธรรมะและนักวิชาการอิสระ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต
วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๕.๐๐ น.

สัมภาษณ์ พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.
อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๐๐ น.

สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร
รองคณบดีฝ่ายวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๑ เวลา ๑๐.๓๐ น.

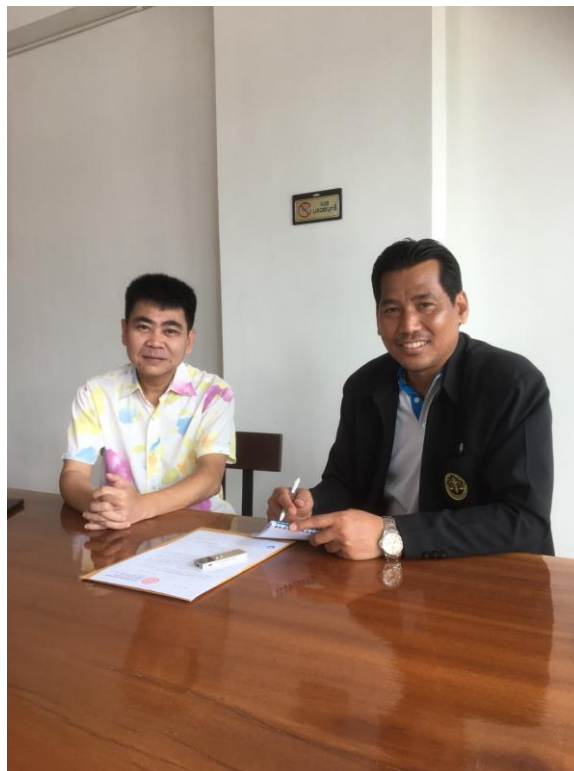
สัมภาษณ์ ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี
อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๑ เวลา ๐๙.๓๐ น.

สัมภาษณ์ ท่านอดุลย์ ชันทอง
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา
วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๔.๐๐ น.

สัมภาษณ์ ท่านปรัชญา อยู่ประเสริฐ
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๒.๑๕ น.

สัมภาษณ์ ท่านวีระ คงทวีเลิศ
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ภาค ๓
วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑ เวลา ๐๙.๐๐ น.

สัมภาษณ์ ศ.ดร.อนันต์ จันทโรภากร
กรรมการกฤษฎีกา อดีตอาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๐๐ น.

สัมภาษณ์ นายชลัท ประเทืองรัตน
นักวิชาการชำนาญการ สถาบันพระปกเกล้า
วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑ เวลา ๐๙.๐๐ น.

สัมภาษณ์ ดร.แดเนียล เอ็ดมันด์
ผู้อำนวยการองค์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโลก
วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๐๐ น. ตอบทาง Email เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑ เวลา
๑๕.๓๙ น. และ วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑ เวลา ๒๑.๐๗ น.

สัมภาษณ์ ว่าที่ พ.ต. สมบัติ วงศ์กำแหง
อุปนายกสภาทนายความฝ่ายบริหาร/ผู้อำนวยการสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ สภาทนายความ
วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๐๐ น.

สัมภาษณ์ นายพัฒนา จาติเกต
 อุปนายกสภานายความฝ่ายกิจการพิเศษ/ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ
 วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๐๐ น.

สัมภาษณ์ นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี
 กรรมการฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย สภานายความ
 วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ เวลา ๑๖.๐๐ น.

สัมภาษณ์ นายศิวพงษ์ จันทเวช
กรรมการใกล้เคียงข้อพิพาท สภานายความ
วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๓๐ น.

สัมภาษณ์ นายอภิชาติ เอี่ยมสกุล
กรรมการใกล้เคียงข้อพิพาท สภานายความ
วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑ เวลา ๑๕.๐๐ น.

สัมภาษณ์ นางสาวรัชดา นาคสิทธิ์
หัวหน้างานใกล้เคียงข้อพิพาท สภานายความ
วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๑ เวลา ๑๐.๐๐ น.

ภาคผนวก จ

คำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

คำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

บทสัมภาษณ์ของ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.^๑

ถาม: ขอกราบนมัสการถามพระอาจารย์ดังนี้ “ความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความหมายว่าอย่างไร เกิดขึ้นจากอะไร และมีแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างไร?

ตอบ: ความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนาคือการวิวาท มีหลายคำเช่น วิวาทะ วิหะ และ กาลหะ

วิวาทะ แปลว่า การกล่าวแตกต่างกัน การไม่เห็นด้วย ยังไม่ถึงขั้นทะเลาะ

วิหะ แปลว่า การแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่น

กาลหะ แปลว่า การทะเลาะ เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากอารมณ์

ซึ่ง วิวาทะ สามารถนำไปสู่ กาลหะ ได้ อันจะเป็นอุปสรรคในการอยู่ร่วมกัน ส่วนกาลหะ เป็นทะเลาะด้วยอารมณ์ ความรู้สึก สำหรับ วิหะ หมายถึงการชิงดีชิงเด่น หรือชิงความดีความชอบ

ส่วนคำถามว่าความขัดแย้งเกิดจากอะไร คำตอบคือ เกิดจาก โลภะ โทสะ และโมหะ แต่จะว่าไปแล้วส่วนใหญ่ก็เกิดจากโลภะ คือความโลภ หรืออยากได้ตามที่ตัวเองคิด การควบคุมอารมณ์ ไม่อยู่จนเกิดเป็นโทสะก็ได้ เนื่องจากไม่มีขันติหรือความหนักแน่นเพียงพอ เป็นความยึดมั่นถือมั่น บางครั้งความขัดแย้งอาจเกิดจากการไม่รู้ความจริงซึ่งกันและกัน ถือเป็นโมหะ คือไม่รู้จริง

วิธีการแก้ความขัดแย้ง ความขัดแย้งที่เกิดจากวาจาหรือวจีทุจริต ถ้าแต่ละฝ่ายเจียบเปรียบเสมือนการหยุดใส่ฟัน ดังเช่นกรณีภิกษุโกสัมพีไม่มีการหยุดพูดจึงลูกกลมใหญ่โต ดังนั้น ถ้าหยุดพูดความขัดแย้งก็ยุติได้ สำหรับการแก้ไขมี ๓ แบบ

๑. การบำเพ็ญบารมี เช่น ขันติบารมี เมตตาบารมี อธิษฐานบารมี ซึ่งพวกนี้จะใช้เวลานาน เป็นการทำแบบยั่งยืนที่คนทำมาหากินค่อนข้างจะทำได้ยาก

๒. การสำรวมในคำพูด (วจีสุจริต) เว้นจากวจีทุจริต (การพูดส่อเสียดและเสียตสี) โดยใช้ขันติข่มความรู้สึกของตัวเอง ต้องสงวนคำพูด จะมีความโกรธหรือไม่อย่างไรคำพูดต้องเป็นวจีสุจริต การหยุดพูดแค่ข้างเดียวก็สามารถเห็นผลได้

๓. การใช้เครื่องมือสมัยใหม่ ก็คือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือการประนีประนอม ถ้าเป็นในทางพระพุทธศาสนา เราเรียกว่า “สัมมุขวินัย” คือการเอาคู่กรณีมาอยู่พร้อมหน้ากันเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหามีกรรมการกลางมาเป็นผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย โดยมีเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้น ใช้วจีสุจริตเป็นที่ตั้ง

ถาม: การแก้ปัญหาความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทด้วยวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีความเป็นมาอย่างไร สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับโลกยุคปัจจุบันได้หรือไม่ อย่างไร ?

ตอบ: วิธีที่ง่ายที่สุดคือ “สัมมุขวินัย” โดยคุณสมบัติที่จะเป็นกรรมการกลาง หรือผู้ที่จะทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ควรมีคุณสมบัติดังนี้

๑) มีบารมี เป็นที่ยอมรับนับถือของคู่กรณี การสร้างบารมีโดย ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งต้องใช้เวลา

^๑ พระราชปริยัติกวี,รศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) เป็นปูชนียบุคคล เป็นที่เชิดชูปรากฏ มีศีล มีธรรม

๓) มีความสามารถในการสื่อสาร ไม่เพียงแต่ไพเราะอ่อนหวาน ควรพูดให้ถูกกาลเทศะ มี
วจีสุจริต

การใกล้ชิดผู้ใกล้ชิดควรเตรียมการโดยไม่เร่งร้อน เพราะสมมุขชาวินัยไม่ใช่สูตรสำเร็จ
ที่เร่งร้อน ควรวิเคราะห์ปัญหาโดยยึดหลักอริยสัจ๔ ในการวิเคราะห์ประเด็นให้ครบถ้วน ไม่ควรเร่ง
ร้อนอยากได้ผลงาน ควรมุ่งเป้าหมายไปที่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ถาม: หลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในการใกล้ชิดข้อพิพาท มีอะไรบ้าง?

ตอบ: หลักสำคัญที่เป็นกรอบใหญ่คือ “หลักอริยสัจ๔” หลักอื่น ๆ เช่น “หลักสัพบุริส
ธรรม๗” ที่สามารถนำมาเอามาบางข้อสำหรับกรรมการกลาง เช่น หลักอัสติยัญญา คือการเป็นผู้รู้จักตน
ที่สำคัญคือ หลักปริสัณญญา คือการรู้จักชุมชน หมายความว่ารู้ประเพณีวัฒนธรรม รวมไปถึง หลัก
ปุคัลลัญญา คือรู้ปุมหลังลักษณะนิสัยของคู่กรณี ซึ่งเราเอามาเพียงบางข้อเพื่อนำมาปรับใช้

หลักต่อมาคือ “พรหมวิหาร๔” ที่เรานำมาใช้บางข้อเช่นกัน เช่น หลักเมตตา สามารถ
ใช้ได้ทั้งผู้ใกล้ชิดและคู่กรณี เป็นการใช้เมตตาเป็นฐานในการนำไปสู่หลัก กรุณา มุทิตา และอุเบกขา
คำว่าอุเบกขาในที่นี้คือทำให้เป็นกลาง ต้องมีหลักระงับความโกรธเพื่อสร้างเมตตา

หลัก “สังคหวัตถุ๔” ก็ใช้หลัก “ปิยวาจา” มาใช้

ถาม: รูปแบบการใกล้ชิดข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ควรมีลำดับขั้นตอน
อย่างไร?

ตอบ: ควรใช้หลัก “อริยสัจ๔” เป็นตัวตั้ง ควรมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ทุกข์ หาสาเหตุ
ของความขัดแย้งเป็น “สมุทัย” สำหรับ “นิโรธ” เป็นตั้งสมมุติฐานซึ่งวางเป้าไว้ ขอให้คำนึงถึง “มรรค”
ก่อน โดยตัวมรรคขอให้ดูว่าศาสตร์สมัยใหม่มีอะไรบ้าง เป็นหลักการวิธีการ การใช้ “สมมุขชาวินัย”
การใช้หลัก “เบญจศีล” และ “เบญจธรรม” หลักของเถรวาทจะเน้นศีล ส่วนมหายานเน้นเป้าหมาย

ส่วนคุณสมบัติของคนที่เป็นกรรมการหรือเป็นผู้ใกล้ชิด ที่พูดมาแล้วในข้อแรกๆ คือเป็น
คนที่มีบารมีทำความดีมาอย่างยาวนาน มีความสามารถในการสื่อสาร เป็นต้น

ส่วนคู่กรณี ควรมีเมตตาเป็นที่ตั้งโดยผู้ใกล้ชิดควรสร้างให้เกิดความเมตตา การอยู่
ร่วมกันอย่างมิตร การสร้างกิจกรรมให้เกิดความเมตตา ต้องมีกระบวนการ เช่นในนัดแรกผู้ใกล้ชิด
ควรสังเกตคู่กรณีเพื่อดูว่าเขามีคุณสมบัติตามที่ต้องการหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ควรจัดกิจกรรมเพื่อสร้าง
คุณลักษณะของคู่กรณีขึ้นมา

สำหรับ “นิโรธ” เป้าหมายจะอยู่ที่ “ขั้นยุติ” หรือ “ขั้นสันติ” ในงานวิจัยนี้คงไม่นึกถึงขั้น
“นิพพาน” เป็นการมุ่งไปที่ “สันติ” เพราะฉะนั้นต้องยกระดับโดยใช้ ทาน ศีล ภาวนา เพื่อไปสู่สันติ

รูปแบบที่พระอาจารย์แนะนำเห็นว่าควรจะเป็นรูปแบบด้าน ๑) คุณสมบัติของผู้ใกล้ชิด
ข้อพิพาท ๒) ด้านหลักการวิธีการการใกล้ชิดข้อพิพาท และ ๓) ด้านคุณสมบัติของคู่กรณี

บทสัมภาษณ์ของ พระไพศาล วิสาโล^๒

ถาม: รูปแบบของการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ของผมที่จะนำเสนอให้ พระอาจารย์มีดังนี้

- ๑) รูปแบบด้านคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท
- ๒) รูปแบบด้านบทบาทและวิธีการของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท
- ๓) รูปแบบด้านกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท

จากทั้งสามรูปแบบนี้ พระอาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไร?

ตอบ: พระอาจารย์เห็นว่ามันสวยดี ดุดี แต่จะใช้ได้ผลจริงหรือไม่อาตมายังตอบไม่ได้ ในกระบวนการของโยมมีหลักเมตตาซึ่งถูกต้อง แต่หลักเมตตาถ้าไม่ใช่ปัญญากำกับมันก็อาจไม่ได้ผล ยกตัวอย่าง แม่มีลูก ๒ คน จะแบ่งเค้กกันกิน ต่างแย่งสิทธิ์ในการขอตัดเค้กเอง ผู้เป็นแม่จะอย่างไร จะตัดสินใจให้คนพี่หรือคนน้องก็คงไม่พอใจกัน ทางที่ดีถ้าเราใช้ปัญญากำกับ เราก็ต้องวางกติกา ว่าถ้าใครตัดเค้กคนนั้นต้องยกสิทธิ์ในการเลือกเค้กให้กับคนที่ไม่ได้ตัด อย่างนี้เรียกว่าใช้ปัญญากำกับ ในกระบวนการจริงซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใกล้เคียงควรวางกติกาและใช้ปัญญาคิดหาทางให้คู่กรณีคิดหาทางออกกันเอง ผู้ใกล้เคียงไม่ควรไปชี้ทางออก ควรให้เขาร่วมกันหาทางออกกันเองถึงจะดีที่สุด

ถาม: หลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท มีอะไรบ้าง?

ตอบ: มีเยอะ อย่างที่โยมยกมา เช่นเรื่อง “อคติ๔” นั้นก็ถูกต้องดีแล้ว การทำให้คู่กรณีคลี่คลาย โลภะ โทสะ โมหะ ก็เป็นวิธีที่ถูกต้อง

หลักกัลยาณมิตรธรรมนี้ชัดเจนใช้ได้

ขอให้ใช้ให้ตรงจุด เช่น การใช้หลักสารณียธรรม ต้องนึกถึงศีลเสมอกันด้วย ดังนั้นควรเลือกให้ตรงจุดเป็นข้อๆ

หลัก “ปฏิจสุมุปาบท” ก็ใช้ได้ ขอให้ไปอ่าน “ศาสตร์และศิลป์ในการใกล้เคียงข้อพิพาท” ของ “จอห์น แมคคอนแนล”

หลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” ต้องเลือกมาบางข้อให้เชื่อมโยงกัน

หลัก “พรหมวิหาร๔” และ “หลักสังคหวัตถุ๔” การใช้ “อุเบกขา” ในการไม่ทำให้ตัวเองเกิดทุกข์เมื่อใกล้เคียงไม่สำเร็จ ไม่ควรใช้หลัก “สันโดษ” หลักอุเบกขานั้นแหละถูกแล้ว

ถาม: การใกล้เคียงของพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาล พระอาจารย์คิดว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หรือไม่อย่างไร?

ตอบ: ประยุกต์ใช้ได้ แต่มีกรณีที่ไม่สำเร็จด้วย การหลีกเลี่ยงอาจจะถือว่าเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งก็ได้ วิเคราะห์เรื่องแย่งชิงน้ำสามารถทำได้

ถาม: การใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีในทัศนคติของพระอาจารย์ควรเป็นอย่างไร?

ตอบ: ก็มีเรื่องของ การลดอคติ การทำให้คู่กรณีเข้าใจ เห็นว่าสิ่งตัวเองเรียกร้องเกินไปไปชี้ให้เห็นข้อจำกัด โดยมองไปที่ความโลภ ชี้ให้เห็นความโลภ ในการใกล้เคียงมีหลักสำคัญอยู่ ๓ อย่าง

^๒ พระไพศาล วิสาโล พระนักเผยแผ่ธรรมะและนักวิชาการอิสระ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต

คือ ประเด็น ตัวบุคคล และภาวะอารมณ์ ต้องให้จบประเด็น ไม่ขุ่นมัวในภาวะอารมณ์ ตัวบุคคล กลับไปอยู่ร่วมกันได้

บทสัมภาษณ์ของ พระมหาตวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.^๓

ถาม: ขอกราบนำสการถามพระอาจารย์ดังนี้ “พระอาจารย์มีคิดเห็นอย่างไรกับการนำหลักการและวิธีการทางพระพุทธศาสนา หรือพุทธสันติวิธีมาบูรณาการใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ?

ตอบ: เข้าใจว่าเป็นความจำเป็นในการลดความขัดแย้งของคู่กรณี เพราะกระบวนการทางกฎหมายสามารถแก้ความขัดแย้งได้แค่เพียงระดับหนึ่ง ยังไม่ครอบคลุมถึงมิติการอยู่ร่วมกันทั้งหมด การนำหลักการทางพุทธสันติวิธีเข้าไปช่วยทำให้รูปแบบการลดความขัดแย้งมันมีทางเลือกมากขึ้น ถือเป็นความจำเป็นเพราะการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธไม่ได้ตัดสินว่าใครผิดใครถูก แต่จะทำให้คู่กรณีพอใจทั้งสองฝ่ายและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

ถาม: การบูรณาการนำพุทธสันติวิธีมาใช้ ท่านเห็นว่าควรเริ่มที่จุดไหน ควรจะเริ่มที่ตัวบุคคล วิธีการ หรือแล้วแต่สถานการณ์ของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ?

ตอบ: คิดว่าควรเริ่มไปพร้อม ๆ กัน ควรเตรียมการให้ทุกอย่างพร้อม โดยควรเซตที่ตัวบุคคลให้พร้อม กระบวนการพร้อม สถานที่พร้อม แต่ตัวคู่กรณีนั้นเป็นตัวแปรที่เราไม่สามารถคาดเดาได้ ทั้งสถานะ เพศ อายุ ต่าง ๆ อันนี้มาเป็นอันดับสองที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องซักจูน โน้มน้าว เช่นถ้าเป็นชาวพุทธ ผู้ไกล่เกลี่ยต้องทราบประวัติของคู่กรณี เพื่อเลือกวิธีหรือ เครื่องมือที่จะทำให้เขาสงบก่อนไกล่เกลี่ย เช่น บางท่านอาจจะให้เขาไหว้พระสวดมนต์ หรือนั่งสงบนิ่ง หรือถ้าเห็นไม่ได้ ก็ควรคุยนอกเรื่องทั่วไปให้เขาสงบนิ่งก่อน โดยยังไม่แตะไปที่ข้อขัดแย้ง เป็นการชวนคุยให้เกิดผ่อนคลาย อาจจะถามสารทุกข์สุกดิบ ทำ พยายามให้เขาใจเย็นลง ซึ่งมีหลากหลายวิธีแล้วแต่เราจะเลือกตามสถานการณ์ แม้แต่การฟังเพลงก็ยังช่วยได้ หากทำให้เขาสงบได้

ถาม: รูปแบบของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี สามารถกล่าวโดยทั่วไปได้อย่างไรบ้าง?

ตอบ: ถ้าพูดโดยทั่วไปทุก ๆ ส่วนทุกไปด้วยกับ เริ่มต้นที่การแต่งกายของผู้ไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ ควรสะท้อนถึงความเรียบง่าย บรรยาภาควรเป็นไปด้วยความเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน สภาพห้องต้องดูสบายผ่อนคลาย สำหรับขั้นตอนวิธีการ เราต้องคำนึงถึงเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือการให้อภัย อยู่ในนัยของความยุติธรรม เราต้องคิดค้นว่าจะทำอะไรให้คู่พิพาทให้อภัยซึ่งกันและกันและมีความพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทั้งสองฝ่ายรู้สึกว่าได้รับการเยียวยาจากความขัดแย้ง ต้องไม่หลงประเด็นว่าใครถูกใครผิด ซึ่งควรเริ่มต้นจากการพูด คือต้องมีปิยะวาจา และมีวาจาสุภาพดี กล่าวคือ “พูดจริง ไพเราะ เหมาะกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และประกอบด้วยเมตตา” เวลาพูดความจริงต้องพูดด้วยความไพเราะ สุภาพ โดยผู้ไกล่เกลี่ยต้องคอยคุมสถานการณ์ให้ได้ เพราะถ้าพูดจริงแล้วเป็นการรื้อฟื้นจนเกิดการด่ากัน ผู้ไกล่เกลี่ยต้องคอยควบคุมให้ได้ ถ้าพูดจริงแล้ว

^๓ พระมหาตวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา หลักสูตรปริญญาโท, เอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ไม่มีประโยชน์ ก็ควรจะหลบเลี่ยงเสีย ไม่ควรรื้อฝอยหาตะเข็บ ถ้าพูดแล้วเป็นการรื้อฟื้นความเจ็บปวด ก็ไม่ควรพูด ถ้าอยากให้เขาระบายควรแยกฝ่ายใกล้เคียง หรือใกล้เคียงที่ละฝ่าย โดยต้องเท่าเทียมกัน ในการพูดผู้ใกล้เคียงต้องตั้งกติกาไว้ ตกลงกันก่อนพูดคุย ที่สำคัญถ้าระหว่างการใกล้เคียงมีการ พลังผลอกัน ผู้ใกล้เคียงควรจะช่วยทวนคำโดยเหลาคำให้สุภาพ แล้วทวนคำออกไป ดังนั้นที่สำคัญคือ ผู้ใกล้เคียงต้องรู้จักฟังอย่างตั้งใจเพื่อสามารถทวนคำหรือเหลาคำให้สุภาพแต่ยังคงแสดงเจตนาออกไป ได้ ที่สำคัญคือผู้ใกล้เคียงต้องเมตตา และพยายามทำให้คู่กรณีเมตตาต่อกัน ขึ้นแรกอาจจะยังไม่เกิด เมตตา ผู้ใกล้เคียงต้องเริ่มก่อน ทำให้บรรยากาศนุ่มนวลลง โดยผู้ใกล้เคียงต้องสุภาพและเมตตา ต้อง ตั้งจุดหมายของความเมตตาเพื่อมุ่งสู่การให้อภัยให้ได้

ถาม: ท่านคิดว่าวิธีการของการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ควรเป็นอย่างไร?

ตอบ: ตั้งกรอบด้วยหลักการปิยะวาจา ก่อน โดยการให้มีการเล่าเรื่องอย่างสุภาพ ซึ่งสามารถนำเทคนิควิธีของพระพุทธเจ้ามาใช้ได้ เช่นกรณีภิกษุโกสัมพี กรณีสงครามน้ำ เป็นต้น บางครั้ง อาจต้องใช้ระยะเวลาในการประวิงเพื่อให้ความโกรธ ความเกลียดชัง ความน้อยใจ เบาบางลง เพื่อให้เกิดการยับยั้งตั้งใจ

ถาม: บทบาทหน้าที่ของผู้ใกล้เคียงแนวพุทธควรเป็นอย่างไร?

ตอบ: ผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทควรมีบทบาทที่มีลักษณะของพรหมวิหารธรรม มีพรหมวิหาร ๔ เป็นจิตอาสาที่มีเมตตาช่วย เป็นลักษณะที่คล้ายๆ บิดามารดา เมตตา กรุณาต่อบุตร อยากให้เขาหาทาง ออกกันได้ เช่นเริ่มต้น ด้วยความเมตตา ดำเนินวิธีการด้วยกรุณา เมื่อเขาดีขึ้นเราก็มีมุทิตาจิตด้วย และหากพยายามเต็มที่แล้วเขาไม่ดีขึ้นก็ต้องวางอุเบกขา ต้องหาทางช่วยด้วยความเมตตา ดำเนินการ ด้วยความอดทน ใกล้เคียงให้เขาดีขึ้นประดุจบิดามารดาปรารถนาดีต่อบุตร ดังคำเปรียบเปรยว่า “บิดา มารดาประดุจดังพระพรหมของลูก” หลักการพรหมวิหาร ๔ จึงนำมาใช้ได้

ถาม: ท่านคิดว่าหลักธรรมที่สำคัญที่ควรนำมาใช้ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท ควร เป็นหลักธรรมอะไรบ้าง?

ตอบ: ควรจัดเป็นหมวดหมู่ของหลักธรรม เช่นหลักธรรมด้านคุณสมบัติของผู้ใกล้เคียง หลักธรรมด้านวิธีการของการใกล้เคียง หลักธรรมด้านบทบาทหน้าที่ของผู้ใกล้เคียง อย่างเช่น หลัก อริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมชุดธรรมะระดับใหญ่ ซึ่งมีการค้นหาความจริง ค้นหาประโยชน์ร่วมกัน อันที่จริงควรวางกระบวนการเป็นภาพใหญ่แล้ว แยกย่อยออกมา เป็น อุดมการณ์ วิธีการ และหลักการ

อุดมการณ์ คือการสร้างผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทให้มีอุดมการณ์ก่อน โดยมี พรหมวิหาร ๔ เป็น คุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงข้อพิพาท ทำตัวให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา โดยมีขันติเป็น พื้นฐาน

วิธีการ เช่น การใช้หลัก ปิยะวาจา และวาจาสุภาพดี หลักการเคารพซึ่งกันและกัน หลัก หัวใจนักปราชญ์ (สุ จิ ปุ ลิ) และมีหลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักใหญ่

หลักการ/เป้าหมาย คือ มุ่งสู่หลักการเป้าหมายในเรื่องอภัยทาน มุ่งหมายถึงการให้อภัยซึ่ง กันและกัน เป้าหมายคือให้คู่พิพาทกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

ขอให้ลองไปค้นหาหมวดธรรมเพิ่มเติมเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการที่เราหาว่าไม่ว่า จะเป็นกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทของทางตะวันตกหรือทางตะวันออก

บทสัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร^๔

ถาม : แนวคิดในเรื่องการใกล้เคียงข้อพิพาทในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร และมีความเป็นมาอย่างไร?

ตอบ : ผมจะไม่ใช้คำว่าแนวความคิด แต่จะใช้แนวคำสอน แนวคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่จะขอยกตัวอย่างในครั้งพุทธกาล เช่น ในเรื่องของภิกษุโกสัมพี พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้พระสงฆ์มีความสามัคคี ถ้าเรามีความสามัคคีกัน เราจะอยู่รอด ดังเช่น นิทานเรื่อง นกกระจาบ และทรงสอนเรื่องความแตกสามัคคีจะเป็นภัยแก่ตนและแก่กลุ่มชน พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่องสังฆสามัคคี เมื่อสงฆ์ไม่สามัคคีกันแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงเข้าไปชี้แนะสั่งสอนให้รู้ถึงภัยของการแตกความสามัคคี แต่กลับถูกเหล่าสงฆ์ที่ทะเลาะวิวาทกันนั้นกล่าวให้พระพุทธเจ้าว่าควรอยู่นิ่งเฉยเสีย ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงเข้าไปใกล้เคียงห้ามปรามถึงสามครั้ง แต่สงฆ์เหล่านั้นยังดื้อดึงที่จะทำการทะเลาะกัน พระพุทธเจ้าจึงเห็นว่า สงฆ์เหล่านี้มีความดื้อรั้นเป็นที่ตั้ง จะห้ามอย่างไรก็ไม่ฟัง ในที่สุดพระพุทธเจ้าทรงวางอุเบกขา ละปัญหาเพื่อไปปลีกวิเวก ปล่อยให้สงฆ์เหล่านั้นได้รับบทเรียนกันเอง และเมื่อพระพุทธเจ้าไม่อยู่ในที่นั้นแล้ว ชาวบ้านต่างพากันไม่ใส่บาตรอันเนื่องเพราะได้รับรู้ว่า สงฆ์เหล่านี้แตกแยกกันจนทำให้พระพุทธเจ้าต้องจากไป จึงพากันไม่ทำบุญใส่บาตรกับสงฆ์เหล่านั้นอีก ส่วนในเรื่องของพระเจ้าวิทูษกะ พระพุทธเจ้าได้ทรงเข้าไปใกล้เคียงห้ามปรามถึง ๓ ครั้ง แต่ไม่เป็นผล ท่านจึงทรงยอมให้เป็นไปตามเวรกรรมของสรรพสัตว์เหล่านั้น จุดที่น่าสังเกต คือ ทำไม่ถึง ๓ ครั้ง จะเห็นว่า ๓ ครั้งที่พระองค์ทรงกระทำนั้นถือว่าเต็มที่แล้ว เปรียบเสมือนในปัจจุบัน เช่น ศาลมี ๓ ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลชั้นอุทธรณ์ ศาลชั้นฎีกา ดังนั้นการใกล้เคียงเมื่อเราทำเต็มที่แล้วถึง ๓ ครั้ง ก็น่าจะเพียงพอที่จะยุติหากไม่เป็นผลสำเร็จ การวางอุเบกขาก็เป็นทางออกที่ดีกว่าที่จะดันทุรังต่อไป

ถาม : ในทัศนคติของอาจารย์ ท่านคิดว่าการใกล้เคียงโดยแนวทางพุทธสันติวิธีควรเป็นอย่างไร?

ตอบ : ผมคิดว่าควรนำแนวทาง “อริยสัจ๔” มาใช้ประยุกต์หรือบูรณาการในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท ทุกข์ คือปัญหาข้อพิพาท สมุทัย คือ สาเหตุของปัญหาหรือสาเหตุแห่งทุกข์ นิโรธ คือการไม่มีทุกข์ การไม่มีปัญหา ส่วนมรรค คือวิธีการแก้ปัญหาก็มีความสำคัญมาก ในเรื่องของมรรคมืองค์แปด ที่จะนำมาใช้ ซึ่งในมรรคนั้นจะมีเรื่องของ สัมมาสติ เกี่ยวข้องอยู่ด้วย และมีความสำคัญมาในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทที่จะต้องมี “สติ” คอยกำกับในทุกขั้นตอนของการใกล้เคียงข้อพิพาท ผมจะขอกกล่าวอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องใช้ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทคือ “ขันติ” คือความอดทนและอดกลั้น โดยมีสติเป็นตัวกำกับตามที่กล่าวมาแล้ว เช่นการกล่าวหาต่อกัน ขันติมีส่วนสำคัญในการควบคุม คนยังเป็นใหญ่ยังต้องใช้สติและขันติให้มาก เพราะจะมีผลมาก

ถาม : หลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท มีอะไรบ้าง?

ตอบ : นอกจากหลักธรรมที่กล่าวมาแล้วในข้อที่ผ่านมา หลักธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ อกติ๔ กล่าวคือกระบวนการใกล้เคียงต้องดำเนินไปโดยการเว้นจาก อกตติทั้งหลายนอกจากนั้นก็เป็นเรื่องอภัยทาน ซึ่งเป็นอภัยทานที่เปี่ยมด้วยความเมตตา ดังที่พระพุทธเจ้ามีเมตตาต่อ

^๔ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร รองคณบดีฝ่ายวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระราหูอย่างไรมีเมตตาต่อพระเทวทัตเช่นนั้นเช่นกัน การให้อภัยต้องเป็นการให้อภัยด้วยความจริงใจ ควรคิดคำเกี่ยวกับการให้อภัยไว้ เช่นการให้อภัยจากใจจริง เป็นต้น สุดท้ายอาจจะมีการแสดงออกของการให้อภัย เช่นการจับมือกันหลังจากจบการไกล่เกลี่ย เป็นการให้อภัยอย่างลึกซึ้ง ถ้ามีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกันก็จะทำให้เกิดความเห็นใจ หรือให้อภัยต่อกันมีมากยิ่งขึ้น กิจกรรมนี้สำคัญตลอดการไกล่เกลี่ย แม้แต่ช่วงเริ่มต้น อาจให้ทำกิจกรรมร่วมกันโดยการสวดมนต์ การสร้างบรรยากาศห้องนี้มีความสำคัญ เช่นอาจจะมีหิ้งพระในห้องไกล่เกลี่ย ควรทำให้เป็นมื่ออาชีพ การสวดมนต์สามารถทำให้คนมีจิตอ่อนโยนลงได้ ทำอย่างไรให้จิตใจเข้ามาพร้อมสำหรับการไกล่เกลี่ยก่อน การใช้เทคนิคนี้สำคัญ ควรใช้หลักธรรมควบคู่ประกอบกันไป

ถาม : กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีควรมีลำดับขั้นตอนอย่างไร?

ตอบ : ลำดับขั้นตอน ที่สำคัญหลักใหญ่คือใช้ อริยสัจ๔ มาจับ การใช้ขันติ การใช้สัจจะ ไปจับในขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสากลที่มีอยู่แล้ว ขอให้ไปดูขั้นตอนสากลเพื่อตั้งเป็นธงไว้ก่อน แล้วออกแบบโดยใช้หลักการทางพุทธมาจับ เช่น การควบคุมการพูดของกันและกัน การใช้ขันติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และควรมียาหลายขนานสำหรับแต่ละกรณีของการไกล่เกลี่ย เช่นการยกตัวอย่างจากกรณีที่พระพุทเจ้าไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อย่างไรก็ตามแล้วแต่ตัวผู้ไกล่เกลี่ยควรมีสติธรรมโดยมีศีล๕เป็นฐาน คุณสมบัติภายในที่อาจารย์จะแนะนำสำหรับผู้ไกล่เกลี่ยอีกอย่างคือ สัจจะ ซึ่งการพูดความจริง อันนี้เป็นอธิษฐานบารมี ด้วยสัจจะเป็นธรรมะโอสถอย่างหนึ่งที่จะสามารถช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้นได้ ความจริงใจความตั้งใจจริงจะทำให้เกิดบารมีที่คู่พิพาทมองเห็นได้ ดังที่พระพุทเจ้าบำเพ็ญบารมี อาจารย์คิดว่าผู้ไกล่เกลี่ยควรมี สติ สัจจะ ขันติ ปัญญา ให้ลองไปอ่านกาลามสูตร การดำเนินการไกล่เกลี่ยต้องประกอบด้วย อินทรีย์ ๕ และ พละ๕ โดยเชื่อมั่นในตัวเอง เชื่อมั่นในกระบวนการ ถ้าทำจนเต็มที่แล้วหากไม่เป็นผลก็ควรวางอุเบกขา ซึ่งไม่ได้เสียหายที่กระบวนการแต่เป็นที่คู่กรณีเอง การวางหลักอินทรีย์๕ พละ๕ จะทำให้เรามีหลักไม่หลงประเด็น เป็นการสร้างศรัทธากับความมุ่งมั่น ศรัทธาคือความเชื่อมั่นเกิดความกล้าในการดำเนินการ ความมุ่งมั่นคือการตั้งเป้าหมาย ตัวพละ๕ คือพลังในการขับเคลื่อน การใช้วิธีะ คือทำต่อเนื่องในระหว่างดำเนินการสำคัญคือมีศรัทธาเป็นตัวนำ

บทสัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงเพชร สมศรี^๕

ถาม : แนวคิดในเรื่องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร และมีความเป็นมาอย่างไร?

ตอบ : การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางพระพุทธศาสนา เป็นการทำหน้าที่เป็นผู้ประสานการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการไกล่เกลี่ยให้ได้ข้อยุติ ซึ่งเป็นวิธีการที่มโหสถบัณฑิตใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้เป็นข้อยุติและเป็นที่ยอมรับแก่บุคคลทั่วไป โดยมโหสถบัณฑิตได้ใช้ขันติธรรม ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งเป็น

^๕ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงเพชร สมศรี อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หลักธรรมที่พระพุทธเจ้า และพระสาวกได้นำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จึงถือว่าพระองค์เป็นแบบอย่างของนักชั้นดีบุคคลอย่างแท้จริง

ถาม : ในทัศนคติของอาจารย์ ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยโดยแนวทางพุทธสันติวิธีควรเป็นอย่างไร?

ตอบ : แนวทางการไกล่เกลี่ยเชิงพุทธสันติวิธีที่ใช้ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ตามกระบวนการเจรจาในทางพระพุทธศาสนา สิ่งสำคัญที่จะมาใช้ในการกระบวนการของการเจรจาไกล่เกลี่ย เริ่มจาก คนกลาง ที่ทำหน้าที่เป็นตัวประสานอย่างเป็นกลางมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดกับคู่พิพาท ให้คู่พิพาทได้รับฟังข้อมูลที่ถูกต้องอย่างเป็นกลาง และเป็นประโยชน์ เพื่อให้สามารถลดหรือขจัดความขัดแย้งลงได้ด้วยใจของคู่พิพาทเอง ดังนั้น การคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่ามีเหตุมีผลจะทำให้เกิด โยนิโสมนสิการ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของการเจรจาไกล่เกลี่ย ให้เกิดการยุติข้อพิพาทด้วยดี

ถาม : หลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีอะไรบ้าง?

ตอบ : หลักธรรมที่ควรนำมาใช้คือ กัลยาณมิตรธรรม โยนิโสมนสิการ ขันติธรรม สัมมาทิฐิ อภัยทาน

ทั้งนี้ หลักธรรมอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน สามารถนำมาใช้เชื่อมโยงกันได้อย่างลงตัวเช่นกัน อยู่ที่วิธีการของผู้ไกล่เกลี่ยที่จะเลือกใช้ตามความเหมาะสม

ถาม : กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีควรมีลำดับขั้นตอนอย่างไร?

ตอบ : สามารถสรุปขั้นตอนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ คนกลาง : มีหน้าที่เป็นผู้เป็นผู้ประสานโดยใช้หลักกัลยาณมิตร

ขั้นตอนที่ ๒ โยนิโสมนสิการ : เป็นกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยที่คนกลางและคู่พิพาทต้องร่วมมือกัน

ขั้นตอนที่ ๓ ขจัดปัญหา : สร้างสัมพันธภาพที่ดี ทำความเข้าใจ

ทั้งนี้ในระหว่างการค้าดำเนินการแต่ละขั้นตอน ทั้งคนกลางและคู่พิพาทต้องใช้ขันติธรรม สัมมาทิฐิ และ อภัยทาน เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้ง ๓ ขั้นตอนนี้

ถาม : ท่านมีความคิดเห็นเพิ่มเติมเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : ศึกษากรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ กรุงเทพมหานคร” มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไร?

ตอบ : ควรนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาใช้ในเชิงนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อการสร้างสันติสุขในสังคมอย่างยั่งยืน

บทสัมภาษณ์ท่านอดุลย์ ชันทอง^๖

ถาม : ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีหลักการ วิธีการ และมีข้อแตกต่างหรือข้อเสียอย่างไร เมื่อเทียบกับกระบวนการพิจารณาคดีทางศาล?

^๖ นายอดุลย์ ชันทอง ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ตอบ: ผมคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นดีที่สุดสำหรับการแก้ปัญหาข้อพิพาท และย่อมดีกว่าการแก้ปัญหาโดยกระบวนการพิจารณาคดี เพราะกระบวนการพิจารณาคดีย่อมมีฝ่ายแพ้ฝ่ายชนะ แต่ผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ไม่มีใครแพ้ใครชนะ ถือว่า ชนะทั้งคู่ก็ได้ ทั้งนี้ เพราะเป็นการทำให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่แย่งกัน ดีกว่ากระบวนการพิจารณาคดีที่ดีที่สุด” ดังนั้น ผมเห็นด้วยกับกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีเป็นอย่างยิ่ง หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่สำคัญคือผู้ประนอมข้อพิพาทในศาลไม่ใช่ผู้ตัดสินคดี แต่เป็นผู้ที่ช่วยให้ คู่กรณีมาพูดคุยหาทางออกร่วมกัน ด้วยหลักการนี้ คุณสมบัติของผู้ประนอมจึงไม่จำเป็นต้องลึกซึ้งใน ข้อกฎหมาย แต่ต้องเป็นผู้ที่มีจิตอาสาและมีความอดทนในการฟัง มีบทบาทหน้าที่ในการชักจูงให้ คู่พิพาทได้พูดคุยกันเพื่อหาทางออกร่วมกัน

ถาม: ตามความคิดของท่านเห็นว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลกับกระบวนการไกล่เกลี่ย นอกศาล มีข้อแตกต่างกันอย่างไร มีข้อดีข้อเสียต่างกันอย่างไร?

ตอบ: การไกล่เกลี่ยนอกศาลมักจะเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ยังไม่เป็นคดีความฟ้องร้องกัน เช่น กระบวนการไกล่เกลี่ยในเขตอำเภอ กระบวนการไกล่เกลี่ยของหมู่บ้าน ที่มีกฎหมายรองรับ หรือ แม้แต่หน่วยงานอื่นเช่นสหภาพนายความก็เป็นการไกล่เกลี่ยนอกศาล แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมในแง่ของ กฎหมายแต่หลังจากนี้จะมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออกมามีการไกล่เกลี่ยนอกศาล ก็จะเป็นรูปธรรมมากขึ้น ผลของการไกล่เกลี่ยจะสามารถยื่นร้องต่อศาลให้มีสภาพบังคับได้ทันทีโดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีในแบบปัจจุบัน ส่วนการไกล่เกลี่ยในศาลเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ที่เป็นคดีแล้ว คู่พิพาทมีความตึงเครียดมากกว่า ข้อดีของการไกล่เกลี่ยนอกศาลมีมากเพราะเป็นการ ลดคดีความขึ้นสู่ศาล ไม่สิ้นเปลืองงบประมาณ และคู่พิพาทมีความสุขกลับไปอยู่ร่วมกันได้

ถาม: ท่านคิดว่า ควรส่งเสริมให้มีการสร้างกระบวนการไกล่เกลี่ยนอกศาลหรือไม่?

ตอบ: เรื่องนี้น่าส่งเสริมอย่างยิ่ง โดยเฉพาะชุมชน สังคมย่อยต่าง ๆ ควรมีการส่งเสริมให้มีการไกล่เกลี่ยกันก่อนที่จะเป็นคดีความ ควรสนับสนุนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและสงบสุข

ถาม: ท่านคิดว่าคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยตามหลักการทางพระพุทธศาสนาควรเป็น อย่างไร?

ตอบ: อันนี้ลองไปดูข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ทุกอย่างทุกข้อจะเป็นไปตามหลัก ทางพระพุทธศาสนาทั้งนั้น และในความคิดของผมคิดว่า คนที่ทำหน้าที่เป็นการต้องปราศจาก อคติ๔ คือต้องไม่ลำเอียงเพราะรัก ไม่ลำเอียงเพราะโกรธ ไม่ลำเอียงเพราะไม่ชอบ ไม่ลำเอียงเพราะหลงหรือ เพราะไม่รู้ เรื่องอคติผมคิดว่าสำคัญมาก

ถาม: ท่านคิดว่าวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามแนวทางของพระพุทธศาสนาควรเป็น อย่างไร?

ตอบ: อันนี้ขอให้ไปดูวิธีการของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงใช้ในการไกล่เกลี่ยต่าง ๆ เช่น กรณีสงครามน้ำ กรณีภิกษุโกสัมพี กรณีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เป็นต้น วิธีการเหล่านี้ พระพุทธเจ้าได้ สกัถ์ใช้มาแล้วในอดีต ขอให้ลองสกัถ์เอามาใช้ในปัจจุบัน วิธีการของพระพุทธเจ้าเป็นวิธีการที่แยบคาย มาก ผมคิดว่าพระอาจารย์हरราชเคยแยกย่อยวิธีการไว้ในหนังสือบ้างแล้ว ลองหาอ่านดู

ถาม: ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา ควร เป็นกระบวนการอย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าในกระบวนการนั้นมีการประกอบอยู่ในนั้น ก็ต้องไปดูหรือศึกษาจากพระไตรปิฎกที่ได้บัญญัติในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ ที่สำคัญกระบวนการนั้นย่อมเป็นไปตามหลักอริยสัจ๔ คือปัญหามันเกิดจากสาเหตุ สาเหตุคือทุกข์ เป็นทุกข์ได้เพราะมีกิเลส ดังนั้นขั้นตอนที่จะดับทุกข์ก็ต้องดับที่สาเหตุ คู่พิพาทที่เกิดข้อพิพาทกันก็มีสาเหตุมาจาก รัก โลภ โกรธ หลง คนกลางที่จะแก้ปัญหาก็ให้คู่พิพาทที่ต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่มีอคติ ขอให้เอาหลักอริยสัจ๔ มาจับ และให้ดูกระบวนการของอาจารย์โชติช่วง ทัพวงศ์ มาเทียบดู

บทสัมภาษณ์ นายปรัชญา อยู่ประเสริฐ^๗

ถาม: ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มีหลักการ ข้อแตกต่างหรือข้อดีข้อเสียอย่างไร เมื่อเทียบกับกระบวนการพิจารณาคดีทางศาล?

ตอบ: ผมคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นมีข้อดีกว่ากระบวนการพิจารณาคดีในแง่ที่ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หากมีผลสำเร็จก็จะทำให้คู่พิพาทได้มาคืนดีกันและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ซึ่งต่างจากกระบวนการพิจารณาคดีที่ผู้ชนะย่อมดีใจแต่ผู้แพ้เสียใจ และคู่พิพาทก็ไม่สามารถกลับมาคืนดีกันได้ ซึ่งอันที่จริงแล้วผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะทำให้คู่กรณีมีความรู้สึกว่าตัวเองไม่แพ้ หรือชนะกันทั้งคู่ สามารถอยู่ร่วมกันได้ กลับคืนสู่สภาวะเดิม รักษาความสัมพันธ์กันดังเดิม หลักการสำคัญของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือ การที่คนกลางไม่ได้เป็นผู้ตัดสิน แต่จะต้องคอยชักจูงให้คู่กรณีได้ร่วมพูดคุยเพื่อหาทางออกร่วมกัน ดังนั้นคุณสมบัติของคนกลางจึงต้องเป็นผู้ฟังที่ดี มีความอดทน และสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ มีไหวพริบและเทคนิควิธีที่ดี

ถาม: ตามความคิดของท่านเห็นว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลกับกระบวนการไกล่เกลี่ยนอกศาล มีข้อแตกต่างกันอย่างไร มีข้อดีข้อเสียต่างกันอย่างไร?

ตอบ: การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลเป็นเรื่องที่ดี หากเป็นกรณีข้อพิพาทยังไม่เป็นคดีความ ถือว่าสามารถลดขั้นตอนของกระบวนการที่จะยุติข้อพิพาท และหากไกล่เกลี่ยกันสำเร็จก็จะเป็นการลดคดีที่จะขึ้นสู่ศาล ประหยัดงบประมาณและค่าใช้จ่าย รวมทั้งประหยัดเวลาได้มาก ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการทางศาลนั้นต้องมีค่าใช้จ่ายและใช้เวลาในการดำเนินการ แต่สำหรับการไกล่เกลี่ยในศาลซึ่งเป็นคดีความขึ้นสู่ศาลกันแล้ว เมื่อไกล่เกลี่ยสำเร็จ ศาลก็จะพิพากษาตามยอม แต่สำหรับผลของการไกล่เกลี่ยนอกศาล หากคู่กรณีผิดสัญญา คู่กรณีที่เสียประโยชน์ยังต้องใช้กระบวนการฟ้องร้องทางศาลเพื่อขอให้ศาลมีคำพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น

ถาม: ท่านคิดว่า ควรส่งเสริมให้มีการสร้างกระบวนการไกล่เกลี่ยนอกศาลหรือไม่?

ตอบ: ผมเห็นว่าตอนนี้รัฐก็ส่งเสริมเต็มที่อยู่แล้ว ซึ่งจะมีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่จะกำหนดให้การไกล่เกลี่ยนอกศาลทุกองค์กรมีสภาพบังคับ โดยผลของสัญญาประนีประนอมยอมความจะมีผลต่อคู่สัญญามากขึ้น หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตาม ก็สามารถยื่นคำร้องต่อศาลขอให้บังคับคดีตามสัญญาได้เลย โดยศาลเพียงแต่ไต่สวนว่าสัญญานั้นได้ทำอย่างถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่เท่านั้น

^๗ นายปรัชญา อยู่ประเสริฐ ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑

ถาม: ท่านคิดว่าคุณสมบัติของผู้ใกล้ชิดตามหลักการทางพระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าคงจะเป็นเรื่องของอคติ คือผู้ใกล้ชิดข้อพิพาทต้องวางตัวเป็นกลาง มีสติ มีความอดทน ค่อยคิดค่อยทำ มีไหวพริบปฏิภาณ

ถาม: ท่านคิดว่าวิธีการใกล้ชิดข้อพิพาทตามแนวทางของพระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าควรเป็นไปตามหลักอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นั่นเอง โดยเฉพาะ มรรค จะมีเรื่องของวิธีการอยู่ชัดเจน อันนี้รวมถึงการวางตัวเป็นกลางด้วย

ถาม: ท่านคิดว่ากระบวนการใกล้ชิดข้อพิพาทโดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา ควรเป็นกระบวนการอย่างไร?

ตอบ: กระบวนการใกล้ชิดข้อพิพาทความจริงมันก็เป็นหลักศาสนาอยู่แล้ว ผมไม่ได้คิดว่าแค่พระพุทธศาสนานะ แม้แต่ศาสนาอื่นก็สามารถนำหลักการใกล้ชิดไปใช้ได้ ผมเชื่อว่าทุกศาสนามีหลักการนี้ สำหรับหลักการทางพระพุทธศาสนาสำหรับใช้ในกระบวนการใกล้ชิด ผมคิดว่ามันสอดคล้องกันอยู่ ขอให้ลองไปจับไปวิเคราะห์ดู แล้วเขียนให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติได้จริง ถ้าให้ตีความปฏิบัติได้ในทุก ๆ ศาสนา

ถาม: ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับงานวิจัยเรื่อง “การใกล้ชิดข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี”

ตอบ: ผมเห็นด้วยและขอสนับสนุนอย่างเต็มที่ ขอให้ทำสำเร็จ และนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง ผมคิดว่าเรื่องนี้ควรคิดวางรูปแบบที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ให้มากที่สุด

บทสัมภาษณ์ นายวีระ คงทวีเลิศ^๔

ถาม: ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับกระบวนการใกล้ชิดข้อพิพาท เมื่อเทียบกับกระบวนการพิจารณาคดี มีหลักการและมีข้อดีข้อเสียต่างกันอย่างไร?

ตอบ: สำหรับกระบวนการใกล้ชิดข้อพิพาทมีข้อดีคือ สามารถทำ ณ สถานที่ใดก็ได้ที่สะดวก ไม่ต้องใช้บุคลากรที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก การใกล้ชิดข้อพิพาทไม่ต้องมีแบบพิธีหรือขั้นตอนมาก เพราะตามปกติจะใช้รูปแบบที่เรียบง่าย พูดจาภาษาชาวบ้านได้ตามสะดวก ไม่ต้องเกรงอกเกรงใจกันมาก ใช้เวลาน้อย เสียค่าใช้จ่ายน้อยหรืออาจจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเลย ส่วนข้อเสียของกระบวนการใกล้ชิดข้อพิพาทคือ หากคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ก็จะทำให้สูญเสียระยะเวลาที่ใช้ในการใกล้ชิดทั้งหมดไป เพราะจะต้องไปเริ่มต้นนับหนึ่งใหม่ด้วยการฟ้องร้องกันที่ศาล ข้อเสียอีกอย่างหนึ่งคือการใกล้ชิดข้อพิพาทซึ่งมีรูปแบบที่เรียบง่าย พูดจาภาษาชาวบ้านได้ตามสะดวก ไม่ต้องเกรงอกเกรงใจกันมาก อาจทำให้เกิดสถานการณ์ที่ต่างคนต่างใช้อารมณ์ค่อนข้างรุนแรง ไม่ลดราวาศอก ไม่ยอมถอยให้กัน จนทำให้การใกล้ชิดไม่สำเร็จและไม่สามารถหาข้อยุติข้อพิพาทลงได้ ข้อเสียอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือแม้จะมีการใกล้ชิดจนตกลงกันได้และคู่กรณีแยกย้ายกันกลับบ้านไปแล้ว ข้อตกลงในการใกล้ชิดดังกล่าวก็อาจจะไม่มีสภาพบังคับให้คู่กรณีต้องปฏิบัติตาม หากต่อมา

^๔ นายวีระ คงทวีเลิศ ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ภาค ๓ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑

ภายหลังคูกรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดเปลี่ยนใจไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปในลำดับต่อไป ตอนท้าย ส่วนหลักการคือ การใช้คนกลางมาช่วยในการเจรจาไกล่เกลี่ย คุณสมบัติของคนกลางไม่จำเป็นต้องเป็นผู้พิพากษา เป็นใครก็ได้ที่คูกรณียอมรับ มีความรู้ความสามารถในเรื่องที่จะไกล่เกลี่ย มีความอดทนในการฟัง ไม่ใช่ผู้ตัดสินคดี มีเมตตาต่อกับคูกรณีทั้งสองฝ่ายเพื่อให้เขาได้พูดคุยกัน บางครั้งต้องใช้ไหวพริบปฏิภาณในการหาทางออก เช่นการผ่าทางตัน การควบคุมให้การพูดคุยเป็นไปด้วยความราบรื่น เป็นต้น

ส่วนกระบวนการพิจารณาคดีมีข้อดีคือ ต้องกระทำในศาลสถิตยุติธรรมและต้องกระทำในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ รูปแบบมีความเป็นแบบพิธีค่อนข้างมาก ได้รับความเคารพยอมรับนับถือจากคูกรณีและบุคคลทั่วไป คู่ความหรือผู้ที่อยู่ในห้องพิจารณาต้องลุกขึ้นยืนทำความเคารพเมื่อผู้พิพากษาขึ้นหรือลงจากบัลลังก์ ต้องสำรวมกิริยามารยาท และแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ไม่สวมรองเท้าแตะหรือใช้เครื่องมือสื่อสารใด ๆ ในห้องพิจารณา กล่าวโดยภาพรวมผู้ที่อยู่ในรูปแบบกระบวนการพิจารณาคดีจะพบกับลักษณะของความเจริญหูเจริญตา ค่อนข้างสุภาพเรียบร้อย ต้องพูดจาระมัดระวัง มีความเกรงอกเกรงใจกัน จะอะอะเอ๋เอ๋ตะโรมิงมาพาโวเหมือนในรูปแบบกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ได้ เมื่อมาอยู่ในสถานการณ์หรือรูปแบบของกระบวนการพิจารณาคดีที่มีความเป็นแบบพิธีค่อนข้างมากเช่นนี้ ก็อาจจะทำให้คูกรณีรู้สึกเกรงอกเกรงใจซึ่งกันและกัน เกิดความระมัดระวังตัวและพูดจาภาษาดอกไม้มันโดยปริยาย ซึ่งอาจทำให้ยุติข้อพิพาทลงได้ง่ายกว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยไม่ต้องให้ศาลมีคำพิพากษาดัดสินให้แพ้หรือชนะคดีกัน และข้อดีประการสำคัญของกระบวนการพิจารณาคดีก็คือมีสภาพบังคับ ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดต่อไป ส่วนข้อเสียของกระบวนการพิจารณาคดีก็มีอยู่มากพอสมควรกล่าวคือ ตามปกติการพิจารณาคดีจะต้องทำกันในศาลเท่านั้น จะทำในสถานที่แห่งอื่นที่คิดกันเอาเองว่าสะดวกไม่ได้เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตให้ไปกระทำนอกศาลตามที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ เช่น การออกไปเดินเผชิญสืบนอกศาล หรือกรณีฉุกเฉิน หรือมีเหตุจำเป็นศาลอาจมีคำสั่งให้ทำการนั่งพิจารณา ณ สถานที่ใด ๆ นอกศาลได้ กระบวนการพิจารณาคดีต้องใช้บุคลากรที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก เช่น ต้องมีผู้พิพากษา ซึ่งปัจจุบันในศาลจังหวัดทุกแห่ง ซึ่งศาลจังหวัดทุกแห่งถือว่าเป็นศาลชั้นต้น ไม่ใช่ศาลสูง ผู้พิพากษาไม่สามารถขึ้นพิจารณาได้โดยลำพังคนเดียวเหมือนในอดีต แต่จะต้องขึ้นพิจารณาให้ครบองค์คณะ ดังนั้น ในศาลจังหวัดแต่ละศาลต้องใช้ผู้พิพากษานั่งพิจารณาคดีถึง ๒ คนต่อ ๑ คดี ทำให้ในปัจจุบันศาลจังหวัดต้องใช้จำนวนผู้พิพากษามากเป็น ๒ เท่าของเมื่ออดีตเพื่อขึ้นพิจารณาคดี นอกจากนี้ยังต้องมีเจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์ เจ้าหน้าที่งานตำรวจศาล พนักงานรักษาความปลอดภัยของศาล และเจ้าหน้าที่ธุรการอื่น ๆ ของศาล ต้องมีคู่ความฝ่ายโจทก์ เช่น ตัวโจทก์ พนักงานอัยการ หรือทนายโจทก์ ต้องมีคู่ความฝ่ายจำเลย เช่น ตัวจำเลย ทนายจำเลย กระบวนการพิจารณาคดีมีรูปแบบที่เป็นแบบพิธีค่อนข้างมาก เพราะต้องกระทำในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ผู้พิพากษาต้องสวมเสื้อครุยขึ้นบัลลังก์ คู่ความหรือผู้ที่อยู่ในห้องพิจารณาต้องลุกขึ้นยืนทำความเคารพเมื่อผู้พิพากษาขึ้นหรือลงจากบัลลังก์ ต้องสำรวมกิริยามารยาท แต่งกายสุภาพเรียบร้อย ไม่สวมรองเท้าแตะหรือใช้เครื่องมือสื่อสารใด ๆ ในห้องพิจารณา การพิจารณาคดี ใช้เวลาการสืบพยานโจทก์พยานจำเลยนานมากกว่าการไกล่เกลี่ย ทำให้เสียค่าใช้จ่ายและงบประมาณแผ่นดินจำนวนมาก ส่วนคู่ความก็เสียเวลาและเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปศาลมากกว่าการไกล่เกลี่ย นอกจากนี้หากคู่ความฝ่ายที่แพ้คดีไม่เห็นด้วยกับคำพิพากษา

ของศาลชั้นต้นก็อาจจะยื่นอุทธรณ์หรือยื่นฎีกาต่อไปได้อีก ทำให้คู่ความเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดีในชั้นอุทธรณ์หรือชั้นฎีกาต่างหากจากในศาลชั้นต้นมากขึ้นไปอีก

ถาม: การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลกับนอกศาล มีข้อดีข้อเสียต่างกันอย่างไร

ตอบ: การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล ซึ่งมักหมายถึง มีการฟ้องร้องกันที่ศาลแล้ว มีข้อดีคือ คู่ความสามารถขออนุญาตใช้อุปกรณ์เครื่องมือและสถานที่ที่ศาลมีไว้สำหรับเจรจากันได้โดยสะดวก ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เพิ่มเติม ถ้าตกลงกันได้ก็สามารถนำข้อตกลงนั้นเสนอให้ศาลมีคำพิพากษาตามข้อตกลงไปได้ ซึ่งเรียกว่าขอให้ศาลมีคำพิพากษตามสัญญาประนีประนอมยอมความ หรือที่เราเรียกกันสั้น ๆ ว่ามีคำพิพากษตามยอม เมื่อศาลมีคำพิพากษตามยอมให้แล้วก็จะมิมีสภาพบังคับเหมือนกับคดีที่ศาลพิพากษาให้มีการแพ้คดีชนะคดีกัน เพราะถือว่าเป็นคำพิพากษาเช่นเดียวกัน กล่าวคือหากคู่ความฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษตามยอมซึ่งถึงที่สุดแล้วนั้น คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งสามารถใช้คำพิพากษตามยอมบังคับคดีได้โดยตรง ไม่ต้องไปพึ่งพาหน่วยงานอื่นหรือกระบวนการใด ๆ อีก และไม่ต้องไปฟ้องร้องเป็นคดีใหม่ แต่หากตกลงกันไม่ได้ก็สามารถยุติการไกล่เกลี่ยเสียและขอให้ศาลพิจารณาคดีสืบพยานโจทก์พยานจำเลย เพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาพิสูจน์ข้อแพ้คดีชนะคดีกันได้โดยไม่ต้องไปฟ้องร้องเป็นคดีใหม่เช่นเดียวกัน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลจนคู่ความตกลงกันได้ และศาลมีคำพิพากษตามยอมให้นั้นยังมีข้อดีเป็นประการสำคัญข้อหนึ่งคือ ทำให้คู่ความรู้สึกรังเกียจพอใจในผลของการเจรจาที่ตกลงกันได้ ไม่มีฝ่ายใดรู้สึกว่าการแพ้คดีหรือชนะคดี เรียกว่า “win – win” ด้วยกัน ทั้งสองฝ่ายสามารถยุติข้อพิพาทที่มีต่อกันลงได้ เสริมสร้างความรู้สึกที่ดีต่อกัน ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคม เมื่อศาลพิพากษตามยอมให้แล้วคู่ความก็ไม่ต้องเสียเวลาเสียค่าใช้จ่ายต่อสู้คดีกันอีกเพราะเมื่อข้อพิพาทยุติลงด้วยความพึงพอใจด้วยกัน คดีก็จบ คู่ความก็กลับบ้านได้ คู่ความไม่ต้องไปศาลอีกเพื่อพิสูจน์ผลแพ้คดีชนะคดีกันในศาลชั้นต้น ไม่ต้องรอมผลคดีในชั้นอุทธรณ์หรือชั้นฎีกา ซึ่งใช้เวลาค่อนข้างจะเนิ่นนานเพราะคดียุติลงเพียงที่ศาลชั้นต้นโดยการตกลงกันได้ คู่ความสามารถกลับบ้านไปใช้ชีวิตประจำวันได้ตามปกติเพื่อประกอบสัมมาอาชีพของตนต่อไป สำหรับศาลเมื่อคู่ความตกลงกันได้และศาลพิพากษตามยอมให้ คดีก็เสร็จไปในวันดังกล่าวโดยไม่ต้องมีการสืบพยานโจทก์พยานจำเลย ศาลไม่ต้องเสียเวลานั่งสืบพยานโจทก์พยานจำเลย ซึ่งแต่ละคดีอาจจะใช้เวลาสืบพยาน ๑ วัน ทำการหรือหลายวันทำการแล้วแต่ความยากง่ายของคดี ไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณค่ากระแสไฟฟ้าของเครื่องปรับอากาศ เครื่องคอมพิวเตอร์ แสงสว่าง ค่าน้ำประปา ผู้พิพากษาไม่ต้องเสียเวลาเขียนคำพิพากษา ผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ศาลใช้เวลาไปทำงานในคดีอื่นหรืองานอื่น ๆ ของศาล ซึ่งโดยภาพรวมเป็นการประหยัดงบประมาณแผ่นดินได้อย่างมากมาย อย่างไรก็ตามการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลก็มีข้อเสียอยู่บ้าง เพราะกว่าจะถึงขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลดังกล่าวนี้ คู่กรณีที่มีข้อพิพาทขัดแย้งกันจะต้องผ่านขั้นตอนของการปรึกษาหารือข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย และแต่งตั้งทนายความเพื่อให้ไปฟ้องร้องกันที่ศาล ซึ่งตามปกติย่อมจะมีค่าใช้จ่ายอยู่บ้าง ไม่มากนักน้อย

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล ซึ่งในที่นี้จะขอหมายถึงข้อพิพาทที่ยังไม่มีการฟ้องร้องกันที่ศาล มีข้อดีและข้อเสียทำนองเดียวกับที่กล่าวไว้ในข้อมาแล้วในคำตอบข้อแรก และที่จะกล่าวต่อไปในเรื่องที่เป็นข้อดีของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลคือ สามารถทำ ณ สถานที่ใดก็ได้ที่สะดวก เช่น ที่บ้านกำนัน บ้านผู้ใหญ่บ้าน ที่ศูนย์ดำรงธรรมประจำจังหวัด ที่ศาลากลางจังหวัด การไกล่เกลี่ยไม่ต้องใช้บุคลากรที่เกี่ยวข้องจำนวนมากเหมือน นอกจากคู่กรณีที่มีข้อพิพาทกันแล้ว อาจจะใช้บุคลากรที่

เกี่ยวข้องกับเพียงคนเดียวคือผู้ใกล้เคียงข้อพิพาทเท่านั้น การใกล้เคียงข้อพิพาทไม่ต้องมีแบบพิธีหรือพิธีต้องมาก รูปแบบเรียบง่าย พูดจาภาษาชาวบ้านได้ตามสะดวก ไม่ต้องเกรงอกเกรงใจกันมาก ใช้เวลาน้อย เสียค่าใช้จ่ายน้อยหรืออาจจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเลย การใกล้เคียงข้อพิพาทนอกศาลจนสามารถตกลงกันได้ย่อมทำให้ประชาชนที่เป็นคู่กรณีกันสามารถยุติข้อพิพาทลงได้โดยรวดเร็ว ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย ไม่ต้องเสียเวลาทำมาหากิน ไม่ต้องเสียค่าจ้างทนายความ ค่าเดินทางไปสำนักงานทนายความ ค่าเดินทางไปศาล ไม่เสียสุขภาพกายและสุขภาพจิตในการเดินทางไปต่อสู่คดีกัน ยุติข้อพิพาทซึ่งเป็นความรู้สึกของการเป็นศัตรูคู่อาฆาตหรือเป็นฝ่ายตรงกันข้าม ก่อให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมและประเทศชาติ ส่วนข้อเสียคือหากคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ก็จะทำให้สูญเสียระยะเวลาที่ใช้ในการใกล้เคียงทั้งหมดไป โดยอาจจะต้องเริ่มต้นนับหนึ่งใหม่ด้วยการฟ้องร้องกันที่ศาลการใกล้เคียงข้อพิพาทซึ่งมีรูปแบบที่เรียบง่าย พูดจาภาษาชาวบ้านได้ตามสะดวก ไม่ต้องเกรงอกเกรงใจกันมาก อาจทำให้เกิดสถานการณ์ที่ต่างคนต่างใช้อารมณ์ค่อนข้างรุนแรง ไม่ลดราวาคอกไม่ยอมถอยให้กัน จนทำให้การใกล้เคียงข้อพิพาทไม่สำเร็จ และไม่สามารถยุติข้อพิพาทลงได้ ข้อเสียอีกประการหนึ่งคือแม้จะมีการใกล้เคียงจนตกลงกันได้ และคู่กรณีแยกย้ายกันกลับบ้านไปแล้ว ข้อตกลงในการใกล้เคียงดังกล่าวก็อาจจะไม่มีสภาพบังคับให้คู่กรณีต้องปฏิบัติตาม ถ้าไม่มีการทำหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรให้คู่กรณีลงลายมือชื่อกันไว้ หรือแม้จะตกลงกันได้และมีการทำหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรให้คู่กรณีลงลายมือชื่อกันไว้ ถ้าภายหลังคู่กรณีเกิดเปลี่ยนใจไม่ปฏิบัติตามที่ตกลงกันไว้ ก็จะใช้หลักฐานลายลักษณ์อักษรดังกล่าวบังคับให้คู่กรณีปฏิบัติตามโดยตรงไม่ได้ เพราะต้องไปฟ้องร้องให้ศาลมีคำพิพากษาบังคับอีกชั้นหนึ่ง

ถาม: ท่านคิดว่าควรสนับสนุนการใกล้เคียงข้อพิพาทนอกศาลหรือไม่?

ตอบ: การใกล้เคียงข้อพิพาทนอกศาล เป็นเรื่องที่เหมาะสมสนับสนุนเป็นอย่างยิ่งเพราะหากสามารถใกล้เคียงข้อพิพาทนอกศาลจนตกลงกันได้ ก็จะทำให้ประชาชนที่เป็นคู่กรณีกันสามารถยุติข้อพิพาทลงได้โดยรวดเร็ว ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย ไม่ต้องเสียเวลาทำมาหากินไม่ต้องเสียค่าจ้างทนายความ ค่าเดินทางไปสำนักงานทนายความ ค่าเดินทางไปศาล ไม่เสียสุขภาพกายและใจในการเดินทางไปต่อสู่คดีกันในศาล ยุติข้อพิพาทซึ่งเป็นความรู้สึกของการเป็นศัตรูคู่อาฆาตหรือเป็นฝ่ายตรงกันข้ามซึ่งโดยภาพรวมสามารถก่อให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมและประเทศชาติ

๔. ท่านคิดว่ากระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทควรนำหลักการทางพระพุทธศาสนาหรือไม่ และวิธีการที่จะนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้ในกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทควรเป็นอย่างไร ควรเริ่มที่จุดใดก่อน?

ตอบ: กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทควรนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้โดยเริ่มที่คติธรรมคำสั่งสอนที่ว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” หรือ “แพ้เป็นพระชนะเป็นมาร” เป็นต้นมาเป็นข้อคิดเตือนใจปรับทัศนคติของคู่กรณีให้ลดความรู้สึกขัดแย้งไม่เป็นมิตรกันลงเสียก่อน เพื่อให้คู่กรณีลดละอคติ ปรับเปลี่ยนเป็นความรู้สึกดี ๆ ต่อกัน ให้มองถึงคุณความดีของเขาที่ผ่านมาบ้าง จากนั้นจึงใช้หลักการทำนองว่า “ถอยคนละก้าว” หรือ “พบกันครึ่งทาง” มาปรับ เพื่อลดความรู้สึกยอมไม่ได้และเสริมสร้างให้คู่กรณีและรู้จักการให้หรือให้อภัยต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก เพื่อนำไปสู่การยุติข้อพิพาทในที่สุด

บทสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ จันทโรภากร^๙

ถาม : อาจารย์มีแนวคิดอย่างไรกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทั้งในเรื่องหลักการ ทิศทางในการไกล่เกลี่ยควรเป็นไปอย่างไร?

ตอบ : ก่อนอื่นเราต้องตอบคำถามให้ได้ก่อนว่า เราไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไปเพื่ออะไร ส่วนตัวผมเองผมคิดว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมุ่งไปที่อนาคตให้คู่พิพาทได้กลับมาคืนดีกันและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ไม่ใช่ไกล่เกลี่ยเพื่อหวังผลสำเร็จของผู้ไกล่เกลี่ย ผลสำเร็จที่แท้จริงของการไกล่เกลี่ย คือ การที่คู่กรณีกลับไปอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ดังนั้นผู้ไกล่เกลี่ยต้องไกล่เกลี่ยโดยมองไปที่อนาคต ต้องไม่รี้อฟื้นอดีตอันเจ็บปวดของคู่กรณี และผู้ไกล่เกลี่ยต้องกระทำการไกล่เกลี่ยด้วยจิตใจเมตตา มีความเป็นกลาง และไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ผมขอยกตัวอย่าง หากลูกสองคนทะเลาะกัน ผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีที่สุดก็คือแม่ เพราะแม่จะมีใจเมตตาต่อลูก ปาณาติต่อลูก มีความเป็นกลางและไม่หวังผลตอบแทน การที่เราหวังผลสำเร็จเกินไปอาจพลังผลออกไปเอาความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยเป็นที่ตั้ง ลืมนึกถึงเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยว่าต้องให้เขากลับไปอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยส่วนใหญ่ผู้ไกล่เกลี่ยจะเอาความสำเร็จของตัวเองเป็นที่ตั้ง จนลืมนึกถึงเป้าหมายไป ผลออกไปเกลี่ยกล่อมแต่ละฝ่ายให้ยอมลดข้อเสนองานของตนโดยให้ต่างคนต่างถอยหรือต่างคนต่างลด ซึ่งวิธีการนี้อาจจะทำให้การไกล่เกลี่ยสำเร็จ แต่ผลสำเร็จนั้นไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยที่แท้จริงได้ วิธีการที่ดีคือต้องเอาคู่พิพาทเป็นที่ตั้ง ใช้วิธีตั้งคำถามให้คิด ใช้เทคนิคให้คู่พิพาทได้คิด และหาทางออกร่วมกัน เป็นการดีที่สุด

ถาม : การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตกและโลกตะวันออกเป็นอย่างไร มีที่มาและมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ : กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โลกตะวันตกมีที่มาจากคำสองคำคือ Mediation กับ Conciliation คำว่า “Mediation” คือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ส่วน “Conciliation” คือการประนีประนอมข้อพิพาท ซึ่งแต่เดิมมีความหมายต่างกัน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) คือ กระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีบุคคลที่สามมาเกี่ยวข้องโดยที่บุคคลที่สามดังกล่าวไม่ได้ทำหน้าที่ในการตัดสินว่าคู่พิพาทฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก ส่วนการประนีประนอมข้อพิพาท (Conciliation) อาจหมายถึง การดำเนินการนำคู่พิพาทเข้าสู่การเจรจาตกลงกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ในบางที่ก็เรียกว่า Facilitation ซึ่งหมายถึงกระบวนการระงับข้อพิพาทที่คนที่สามนั้น แม้จะไม่ได้ทำหน้าที่ในการตัดสินคดีพิพาท แต่ก็มีบทบาทในการจัดทำข้อเสนอ (Proposal/Recommendation) หรือเสนอทางออกให้แก่คู่พิพาทเพื่อการตกลงกัน ส่วน Mediator นั้นเป็นเพียงคนกลางที่ดำเนินกระบวนการให้คู่พิพาทได้ตกลงกันเท่านั้น ไม่ได้จัดทำข้อเสนอ (Proposal/Recommendation) แต่ประการใด แต่ในปัจจุบันไม่ได้เคร่งครัดกันในเรื่องนี้ ทำให้คำว่า “ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation)” และ “ประนีประนอมข้อพิพาท (Conciliation)” กลายเป็นคำที่มีความหมายเดียวกันหรือมีการนำเอามาใช้ปนกันไป สำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นเริ่มจากโลกตะวันตก โดย “อริสโตเติล” เป็นผู้คิดค้นและนำวิธีนี้มาใช้ในการระงับข้อพิพาท ขอย้ำว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ใช่การที่ผู้รู้กฎหมายเข้าไปประเมินคดี เพราะการประเมินคดีเป็นหน้าที่ของทนายความ และการประเมินเป็นการเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการ

^๙ ศาสตราจารย์ ดร. อนันต์ จันทโรภากร อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตัดสิน และไม่ใช่ว่าเป้าหมายของการนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในที่สุด ในโลกตะวันตกในปัจจุบัน ใช้ผู้พิพากษาที่เกษียณอายุมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แต่ในโลกตะวันออกสำหรับประเทศไทยเราใช้อาสาสมัครที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการเกษียณอายุและผู้ที่มีความสามารถเฉพาะด้านในแต่ละสาขา ไม่ว่าตะวันตกหรือตะวันออก ผมขอย้ำว่าเป้าหมายต้องนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแม้เกิดที่โลกตะวันตกก่อน แต่ในโลกตะวันออกก็มีหลักการทางศาสนาที่ใช้ประกอบในการไกล่เกลี่ยได้ ระบบกฎหมายเราเอามาจากตะวันตกมา ประเทศไทยหรือโลกตะวันออกก็เอากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้เช่นกัน การเจรจาหลายท่าที มีหลายบุคลิกให้เลือกในการเจรจา แต่การเจรจาไกล่เกลี่ยแม้คู่พิพาทจะแสดงหลายบุคลิกแต่ผู้เจรจาไกล่เกลี่ยควรมีบุคลิกด้วยความเมตตาและความปรารถนาดี ปัจจุบันนี้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นสากลใช้กันทั่วโลกและมีหลักการอันเดียวกัน

ถาม : กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อดีข้อเสียอย่างไร เมื่อเทียบกับกระบวนการรับข้อพิพาททางเลือกอื่น?

ตอบ : การเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อดีที่เราให้คู่เจรจาไกล่เกลี่ยกัน และตกลงกันเอง โดยมีคนกลางเป็นบุคคลที่สามคอยเป็นผู้ดำเนินกระบวนการ เป็นการจบข้อพิพาทโดยให้คู่พิพาทพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งต่างจากอนุญาโตตุลาการ หรือการขึ้นศาล ซึ่งให้ผู้ตัดสิน การตัดสินยอมไม่เป็นที่พอใจของฝ่ายที่แพ้ แต่การไกล่เกลี่ยผลจบลงด้วยความพอใจของทั้งสองฝ่าย ข้อดีอีกประการหนึ่งของการไกล่เกลี่ยคือใช้เวลาอันน้อยและกระบวนการไม่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่เหมือนกระบวนการทางศาลซึ่งใช้ขั้นตอนและระยะเวลา ทางเลือกในการแก้ปัญหาข้อพิพาทมีหลายทาง เราจะเริ่มจากการเจรจากันเอง การเจรจาไกล่เกลี่ย การอนุญาโตตุลาการ และการพิพากษาคดี ดีที่สุดก็คือการเจรจากันเอง และแย่ที่สุดก็คือการนำคดีขึ้นสู่ศาล ทั้งนี้ว่าการเจรจากันเองดีที่สุดเพราะปัญหาของตัวเองคุยกันเองไม่ต้องไปขยายความให้คนอื่นรู้ ส่วนการนำคดีขึ้นสู่ศาลที่แย่ที่สุดเพราะการสู้คดีกันเป็นการรื้อฟื้นอดีต อาจเป็นการรื้อฟื้นความเจ็บปวด เป็นการเปิดเผยข้อมูลของตัวเองให้ผู้อื่นรู้ การตัดสินก็ถูกใจแค่ฝ่ายชนะ ฝ่ายแพ้ย่อมไม่ถูกใจ

ถาม : อะไรเป็นอุปสรรคสำคัญในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท?

ตอบ : อุปสรรคที่สำคัญอยู่ที่ตัวผู้ไกล่เกลี่ยและตัวความ ตัวความโดยมากอยากเป็นผู้ชนะ อยากเป็นผู้ได้เปรียบ ส่วนผู้ไกล่เกลี่ยก็อยากทำให้แค่จบกระบวนการ ไม่ได้มุ่งหวังให้เขากลับไปอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่แท้จริง บางคนไปเผลอเกลี้ยกล่อม เพื่อหวังยุติข้อพิพาท โดยไม่ได้มุ่งหวังที่ความพอใจทั้งสองฝ่าย คนกลางผู้ไกล่เกลี่ยต้องรู้จักฟังอย่างเมตตา ดังนั้นคนกลางผู้ไกล่เกลี่ยควรมีสติอยู่ทุกเมื่อในการตั้งใจฟังคู่พิพาท

ถาม : ท่านคิดว่าจะสนับสนุนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยวิธีการใด?

ตอบ : ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้มากกว่านี้ โดยภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยควรใช้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นผู้มีส่วนในการประชาสัมพันธ์

ถาม : ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีความรู้ด้านข้อกฎหมายหรือไม่ ?

ตอบ : ผมคิดว่าไม่จำเป็น แต่ควรเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งโดยมากคือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการเจรจา เป็นบุคคลเฉพาะที่มีความรู้ในด้านเหล่านี้ เช่น ผู้ที่

ทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกด้านการเจรจา (Facilitator) นักเจรจาต่อรอง ซึ่งเป็นผู้มีทักษะในการพูด การฟัง และการเจรจา แม้กระทั่งนักบวชหรือพระที่มีสมาธิดี ๆ ก็สามารถเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติของพระ ท่านมีเมตตา และสามารถฟังอย่างตั้งใจได้ ส่วนความรู้ในข้อกฎหมายนั้นไม่จำเป็นถึงขั้นที่จะต้องเป็นนักกฎหมาย เพียงแต่อบรมให้รู้ข้อกฎหมายของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็เพียงพอแล้ว ที่สำคัญควรให้ผู้มีประสบการณ์ในภาคปฏิบัติให้มาก เพราะสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

ถาม : กระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลและกระบวนการไกล่เกลี่ยนอกศาล ต่างกันอย่างไร ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร?

ตอบ : กระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลถ้าใช้คนนอกไม่ใช่ผู้พิพากษาก็ไม่แตกต่างกัน กระบวนการเป็นแบบเดียวกัน โดยควรเอาคนกลางมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยควรรู้ว่าตัวเองสามารถเป็นคนกลางที่ดีได้หรือไม่ หรือในข้อพิพาทนี้ตนเป็นคนกลางไม่เกี่ยวข้องในคดีอย่างแท้จริงหรือไม่

ถาม : ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถนำหลักการทางพระพุทธศาสนา มาใช้ประกอบเข้ากันเป็นกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแนวพุทธได้หรือไม่?

ตอบ : ผมคิดว่าพระสามารถมีบทบาทได้ แนวทางของพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้ได้ แต่ตอนนี้คนเสื่อมศรัทธาพระเยอะ ทำอย่างไรให้การศรัทธามีคงอยู่ พระไม่ควรยึดมั่นถือมั่น การนำหลักพุทธมาใช้ การไม่ยึดมั่นถือมั่นไม่ใช่ปล่อยปละละเลย ต้องนำหลักมาประยุกต์ใช้ให้เป็น

บทสัมภาษณ์ของ นายชลัท ประเทืองรัตน^{๑๐}

ถาม: กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตกและโลกตะวันออกเป็นอย่างไร มีหลักการ ที่มาและความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ?

ตอบ: ในเรื่องนี้เราต้องดูที่วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ วัฒนธรรมตะวันออกเน้นการรักษาหน้าและสัมพันธภาพมากกว่าตะวันตก จะไม่ค่อยพูดหรือเผชิญหน้ากันตรง ๆ แต่จะใช้วิธีการอ้อม บอกให้รู้เป็นนัย ๆ อีกทั้งประเด็นความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องสูง ในขณะที่วัฒนธรรมตะวันตกให้ความสำคัญกับการเผชิญหน้าโดยตรง พบกันซึ่ง ๆ หน้าไม่ค่อยกลัวในการไกล่เกลี่ยกับคู่กรณีโดยตรง ยกตัวอย่างเช่น ความเชื่อของชาวตะวันออกว่าวิญญาณบรรพบุรุษจะมาเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ย เช่น การไกล่เกลี่ยของชาติพันธุ์เมียนทางภาคเหนือในประเทศไทยก็มีการเตรียมอาหารไหว้บรรพบุรุษไว้ ถ้าไกล่เกลี่ยสำเร็จก็จะกินอาหารร่วมกัน ถ้าไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จก็จะได้กินอาหารที่เตรียมไว้ ส่วนในตะวันตก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา จะเน้นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ การสื่อสารที่ชัดเจน และการเตรียมตัวที่ดี จะเห็นว่าระหว่างตะวันตกและตะวันออก มีความแตกต่างในเรื่องของ ความเป็นทางการ รักษาเวลา การยอมรับในเรื่องของความเสี่ยงที่จะตามมา ความแตกต่างเหล่านี้จะทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของตะวันตกและตะวันออกมีพฤติกรรมแตกต่างกัน ส่งผลต่อการนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันที่แตกต่างกัน หลักการของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของโลกตะวันตกและตะวันออกจึงเริ่มต้นไม่เหมือนกันและแตกต่างกันที่พฤติกรรม แต่ในหลักการสากลทั่วไปย่อมใช้กันทั้งทางตะวันตกและ

^{๑๐} นายชลัท ประเทืองรัตน นักวิชาการชำนาญการ สถาบันพระปกเกล้า

ตะวันออกคือ หลักการที่ทำให้คู่กรณีได้รับความพึงพอใจกันทั้งสองฝ่ายและได้หาทางออกร่วมกันโดยที่คนกลางไม่ได้เป็นผู้ตัดสิน ดังนั้นคุณสมบัติของคนกลางจึงมีความสำคัญ เพราะต้องเป็นที่ยอมรับนับถือของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย

ถาม: กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อดีข้อเสียอย่างไร เมื่อเทียบกับกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกอื่น ๆ?

ตอบ: ข้อดีของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีหลายประการด้วยกัน เช่น ทำให้เกิดการพูดคุยกันอย่างสร้างสรรค์ นำไปสู่การหาทางเลือกที่หลากหลาย นำไปสู่การตัดสินใจที่ดีกว่าวิธีอื่น ๆ ซึ่งวิธีการนี้ใช้บุคคลที่สามหรือคนกลางที่คู่กรณีให้การยอมรับเข้าช่วยในการเจรจา การไกล่เกลี่ยสามารถนำไปสู่การสร้างสัมพันธ์ที่ดีได้, วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาเมื่อเทียบกับแนวทางอื่น เช่นการฟ้องร้องเป็นคดีความ ต้องใช้เวลาและค่าใช้จ่ายมาก ทั้งค่าขึ้นศาล ค่าทนายความ, การไกล่เกลี่ยนำไปสู่การบันทึกข้อตกลงร่วมกันที่คู่กรณีให้การยอมรับ, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรง ทั้งนี้เพราะได้มีการพูดคุยกัน มีมุมมองที่ดีต่อกัน, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการตอบสนองความต้องการที่แท้จริงร่วมกันมากกว่าการเอาชนะบนจุดยืนที่แตกต่าง อีกทั้งเกิดความพึงพอใจร่วมกัน, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการตัดสินใจโดยคู่กรณีเอง เกิดการอยู่ร่วมกัน ไม่รู้สีกว่าใครแพ้หรือใครชนะ

ส่วนข้อจำกัดของการไกล่เกลี่ยคนกลาง เท่าที่พอจะเห็นได้ก็มีในเรื่องของ การขาดข้อมูลและการศึกษาที่เพียงพอ ทั้งนี้เพราะกระบวนการนี้เพิ่งมาเริ่มกันอย่างเป็นระบบเมื่อไม่นานมานี้, ข้อจำกัดในการยึดมั่นว่าเป็นศาสตร์หรือศิลป์อย่างเดียว นักวิชาการบางท่านคิดว่ามันเป็นศิลป์ที่ไม่น่าจะพัฒนามาเป็นระบบได้, ปัญหาที่ว่าคู่กรณีที่รู้สึกว่าจะตนเองได้เปรียบและมีอำนาจเหนือกว่าอาจจะไม่เข้ามาพูดคุย, ข้อจำกัดที่ตัวผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทบางคนอาจจะไม่ได้เน้นที่ความสัมพันธ์ที่ดี แต่กลับไปมุ่งเน้นให้ทำบันทึกข้อตกลง เพียงเพื่อต้องการสร้างผลงาน, คู่กรณีหรือผู้เกี่ยวข้องบางท่านอาจรู้สึกว่าเป็นการผูกมัด จึงไม่อยากจะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยคนกลาง, คู่กรณีบางท่านไม่อยากจะพูดคุยกับคนที่ตนเองเห็นว่าเป็นศัตรูหรือผู้ที่มีความสัมพันธ์แตกร้าวกับตน, การไม่เข้าใจวัฒนธรรมของคนอื่นหรือเหมารวมว่าเข้าใจวัฒนธรรมฝ่ายอื่นเป็นอย่างดีแล้ว อันนี้จำเป็นต้องดูที่ตัวบุคคลโดยเฉพาะด้วย

ถาม: อะไรเป็นอุปสรรคสำคัญของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ?

ตอบ: ถ้าจะว่ากันจริง ๆ แล้วอุปสรรคก็มีหลายข้อ ตั้งแต่ตัวผู้ไกล่เกลี่ยเอง ตัวคู่กรณี และอุปสรรคจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งถ้าจะไล่เรียงก็มีประมาณว่า อุปสรรคจากการขาดทรัพยากรหรือขาดงบประมาณ ตัวนี้จะทำให้การไกล่เกลี่ยไม่ตลอดราบรื่น, อุปสรรคที่ตัวคนกลางไม่ได้เตรียมตัวหรือเตรียมตัวไม่ดีพอ, รวมถึงอุปสรรคจากการขาดความรู้และทักษะในการไกล่เกลี่ยที่จะดำเนินการต่อไป, สำหรับคู่กรณีก็เช่น อุปสรรคที่คู่กรณีที่เข้าร่วมไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจเต็มในการตัดสินใจ อาจเป็นเพราะเป็นการส่งตัวแทนเข้ามาเจรจา การเจรจาจึงบรรลุผลยาก, คู่กรณีบางท่านอาจเจรจาแบบยึดจุดยืนสุดโต่งเกินไป ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ความต้องการที่แท้จริง, อุปสรรคจากการขาดแรงจูงใจของคู่เจรจาบางกลุ่มซึ่งคิดว่าการเจรจาไม่มีประโยชน์สำหรับตน, อุปสรรคจากการที่คู่กรณีขาดเป้าหมายที่ชัดเจน ทำให้การยื่นเสนอของอีกฝ่ายไม่ได้รับการตอบสนอง, อุปสรรคจากบุคคลแวดล้อมในระหว่างการเจรจา อันนี้ไม่ว่าจะเป็นทนายความ เครือญาติหรือแม้กระทั่งเพื่อน อาจเป็น

อุปสรรคในการเจรจาได้, อุปสรรคจากคู่กรณีที่มีความแตกต่างทางอำนาจมากเกินไป ผู้มีอำนาจเหนือกว่าจะพยายามครอบงำผู้ด้อยกว่า, อุปสรรคที่การสื่อสารไม่ดี ทำให้เข้าใจผิด คลาดเคลื่อน, อุปสรรคจากการใช้ความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือวาจา อันนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องพยายามควบคุมให้อยู่ในกรอบของกติกาการเจรจา

บทสัมภาษณ์ ดร.แดเนียล เอ็ดมันด์^{๑๑}

ถาม: History of mediation basic both western and eastern. Is it the same or different? please explain.?

ตอบ: Mediation is a conflict management tool that has its tradition in all the cultures of the world. Basically, we run the risk to minimize this social concept of conflict management by giving it a single name - like Mediation. Mediation is much more than a concept, it is a philosophy of life, a proper mindset. Therefore, mediative concepts are very diverse and differ from country to country and from religion to religion. This also causes the fact that mediation obtains many different names and often still is the same, influenced by local rites, rules, religions. Mediation has specific parallels with proper religions, namely that they all believe in God but worship God differently, accordingly all cultures want to settle conflict, but they have different manners to do so. As a practitioner, it is important to identify a proper personal mediation - this is what I will talk about in my training at MCU, September 19 - 23, 2018.

ถาม: How about of your Opinion in “Roots of Mediation to be found in Buddhism” ?

ตอบ: I think it is mandatory for all of us to show mankind the antiquity of Mediation. Therefore, I would like to say that Mindfulness and Mediation are as old as mankind. There were always a few individuals who, owned ‘the knowledge of how to reflect and how to handle conflict. Accordingly, this knowledge was used within a family, village, or diplomacy - even 2500 years ago.

I believe that each person on this planet obtains these soft skills, but they are more or less developed. As far as I understand, the Buddhist Dhamma states for the first time in history of mankind a concrete tradition in making use of these concepts. Hereby, Buddhism and Buddhist countries, with all their diversity, can be seen as a rich source for proper research. Buddhism does not only builds a rich historic tradition where Mediation is practiced but more likely gives Mediation a home, where it becomes perfect by emerging with Mindfulness.

^{๑๑} ดร.แดเนียล เอ็ดมันด์ ผู้อำนวยการองค์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโลก

This is the place where Mindful Meditation is born.’

ถาม: Is it possible to apply Buddhist principles apply for mediation? kindly explain how it can apply.?

ตอบ: Yes, it is totally possible. I will be talking about this on day 1 of my training.

บทสัมภาษณ์ของ นายพัฒนา จาติเกตุ^{๑๒}

ถาม: วันนี้ผมจะมาขออนุญาตดำเนินงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี:ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหกรณ์การเกษตร กรุงเทพมหานคร ท่านอนุญาตหรือไม่ครับ?

ตอบ: ยินดีอนุญาตให้ดำเนินการวิจัยได้ (ท่านได้ลงชื่อในหนังสือคำขออนุญาตฯ)

ถาม: ในมุมมองของสหกรณ์การเกษตร ท่านให้ความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าอย่างไรครับ? ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหกรณ์การเกษตรมีหลักการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างไร? เหมือนหรือแตกต่างจากสถาบันการไกล่เกลี่ยอื่น ๆ หรือไม่ครับ?

ตอบ: หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็ไม่ต่างกับสถาบันอื่นครับ ใช้หลักการเดียวกันคือ ต้องการให้คู่ความตกลงกันได้ ช่วยลดคดีความที่จะเข้าสู่ศาล ข้อพิเศษของสหกรณ์การเกษตรคือการไกล่เกลี่ยนอกศาลที่ข้อขัดแย้งอาจจะยังไม่เป็นคดีความกันก็ได้ เพียงแต่มีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นคู่ขัดแย้งก็สามารถเข้ารับการไกล่เกลี่ยได้ หรือถึงแม้จะเป็นคดีความแล้วไม่ว่าชั้นใดก็สามารถมาให้สหกรณ์การเกษตรช่วยไกล่เกลี่ยให้ได้ ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของคู่ความเป็นหลัก จะไม่มีลักษณะบังคับหรือแกล้งบังคับแต่อย่างใด ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหกรณ์การเกษตรมีจุดเด่นที่แตกต่างในบางเรื่องคือ

๑. ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหกรณ์การเกษตร มีได้เป็นหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรของรัฐ จึงมีความคล่องตัวในการดำเนินการสูงกว่าหน่วยงานอื่น ลักษณะความเป็นทางการจึงลดน้อยลง

๒. เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่สามารถทำได้ทั้งที่เป็นข้อพิพาทที่เป็นคดีในศาลแล้ว และเป็นข้อพิพาทที่ยังไม่เป็นคดี ซึ่งในกรณีหลังศาลจะไม่รับดำเนินการไกล่เกลี่ยให้

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหกรณ์การเกษตรเป็นกรณีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลซึ่งแตกต่างจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลดังนี้

-การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาล เมื่อคู่พิพาทนอกศาล เมื่อคู่พิพาทตกลงกันได้ สหกรณ์การเกษตรผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องจัดให้คู่พิพาททำข้อตกลงและลงลายมือชื่อในสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งเป็นตามหลักกฎหมายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๕๐, ๘๕๑ และ ๘๕๒

-การไกล่เกลี่ยในศาล เมื่อคู่พิพาททำความตกลงกันได้ ศาลจะเป็นผู้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้ แล้วมีคำพิพากษาตามยอมนั้น จะมีผลให้คดีดังกล่าวเป็นอันถึงที่สุด คู่พิพาทจะอุทธรณ์คำพิพากษานั้นไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายกำหนด เช่นมีข้ออ้างว่าฝ่ายใดกระทำการฉ้อฉล, คำพิพากษานั้นละเมิดต่อกฎหมายว่าด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นต้น

^{๑๒} นายพัฒนา จาติเกตุ อนุบายกฝ่ายกิจการพิเศษ, ผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหกรณ์การเกษตร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

ถาม: ท่านคิดว่าข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ มีอะไรบ้าง? มีปัญหาอุปสรรค และจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร?

ตอบ: ในความคิดเห็นของผม เห็นว่าข้อจำกัดมีดังนี้

๑. การไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาพทนายความไม่มีสภาพบังคับ ขึ้นอยู่กับความยินยอมของทั้งสองฝ่าย

๒. คู่พิพาทอาจใช้เป็นช่องทางประวิงคดีให้ล่าช้า

๓. สัญญาประนีประนอมยอมความนอกศาลมีสภาพบังคับได้แต่เพียงลักษณะของสัญญา

๔. ระหว่างการไกล่เกลี่ยนอกศาล ไม่มีผลให้อายุความสะดุดหยุดลง

สำหรับจุดแข็งของเราคือ สภาพทนายความมีบุคลากรจำนวนมาก โอกาสในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญในแต่ละข้อพิพาทสามารถทำได้ง่าย และสภาพทนายไม่ได้เป็นหน่วยงานของรัฐจึงมีความคล่องตัวในการดำเนินงานสูงกว่า ความเป็นทางกึ่งนอกระบบกว่าหน่วยงานราชการ

ถาม: ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ ได้มีการวางหลักการไว้ชัดเจนเป็นไปตามทฤษฎีแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: ผมเห็นว่าหลักเกณฑ์ที่วางไว้นั้น ชัดเจนตามทฤษฎีแล้ว เช่นในเรื่องจรรยาบรรณของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เราได้วางหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้

๑. ต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง

๒. ไม่มีอคติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๓. ให้ความเป็นธรรมต่อคู่พิพาทเสมอ

๔. เก็บรักษาข้อเท็จจริงที่ได้รับจากการไกล่เกลี่ยเป็นความลับ

๕. ห้ามมิให้รับเป็นทนายความ หรือ อนุญาตตุลาการให้แก่คู่พิพาทในคดีที่ตนเองรับหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในคดีนั้นแล้ว

๖. ให้คำแนะนำ ชี้แจงข้อดีข้อเสีย ให้คู่พิพาทรับทราบ

๗. ประพฤติตนอยู่ในกรอบจริยธรรมและมารยาททนายความ ตามข้อบังคับสภาพทนายความว่าด้วยมารยาททนายความ พ.ศ. ๒๕๒๙

นอกจากนี้ยังมีข้อกำหนดพิเศษเฉพาะของสภาพทนายความที่ได้กำหนดเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กล่าวคือ ทนายความที่จะขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้นั้น จะต้องมีความสมบูรณ์ ๖ ประการ ดังนี้คือ

๑. มีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี และเป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี

๒. ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติดมรรยาททนายความ

๓. ไม่อยู่ระหว่างถูกสอบสวนในข้อหาว่าประพฤติดมรรยาททนายความ

๔. ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี

๕. ไม่เป็นผู้กระทำการใดๆซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต

๖. ผ่านการฝึกอบรมตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานกำหนด

ถาม: จากการที่ศาลยุติธรรมได้ใช้ผู้ไกล่เกลี่ยเรียกว่าผู้ประนีประนอมซึ่งเป็นบุคคลที่มีหลากหลายวิชาชีพ ไม่ได้จบกฎหมายทุกคน ในความคิดของท่านท่านคิดว่าจำเป็นหรือไม่ที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นผู้มีความรู้ด้านกฎหมายหรือไม่?

ตอบ: จำเป็นครับที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีความรู้ทางด้านกฎหมาย ผู้ที่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้ ถึงแม้จะไม่จบกฎหมายก็ต้องได้รับการอบรมพอสมควรตามหลักเกณฑ์ของแต่ละสถาบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อกำหนดด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้ที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องได้รับการอบรมในเรื่องนี้พอสมควร

ถาม: ท่านคิดว่าทนายความมีคุณสมบัติพิเศษในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแตกต่างจากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสถาบันอื่นอย่างไร?

ตอบ: บุคลากรที่เป็นทนายความมีประมาณ ๘๐,๐๐๐ กว่าคน ในจำนวนนี้มีผ่านการอบรมและขอขึ้นทะเบียนเป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจำนวนมาก จึงมั่นใจว่าเราสามารถเลือกบุคลากรที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมที่จะทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งแตกต่างจากศาลที่มีข้อจำกัดกว่า

คุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่เป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีดังนี้

๑. เป็นอิสระและเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่หรือเข้าข้างฝ่ายใด
๒. รักษาความลับของคู่พิพาท
๓. มีความอดทนอดกลั้น อารมณ์เย็น มีเมตตา กรุณาต่อคู่พิพาท
๔. มีจริยธรรม คุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต
๕. มีความรู้ความสามารถในเนื้อหาหรือเรื่องที่พิพาท
๖. มีความสามารถในการเจรจาหรือติดต่อสื่อสาร
๗. มีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย

ถาม: ท่านคิดว่าเมื่อมีข้อขัดแย้งขึ้น ศาสนามีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งได้หรือไม่?

ตอบ: ได้แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนามีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งได้แน่นอน ทุกวันนี้เราก็ต้องอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งอยู่แล้ว

ถาม: ท่านคิดว่ามีหลักธรรมใดบ้างที่จะนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยได้ดี? ยกตัวอย่างหลักสาราณียธรรม ๖ หรือธรรมอันเป็นพลังในการสร้างความสามัคคี อันประกอบด้วย

๑. กายกรรมอันประกอบด้วยเมตตา
๒. วาจกรรมอันประกอบด้วยเมตตา
๓. มโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา
๔. สาธารณโกศล คือรู้จักแบ่งสิ่งของให้กันและกันตามโอกาสอันสมควร
๕. สีสสามัญญตา คือความรักใคร่สามัคคี รักษาศีล
๖. ภิภูมิจิตสามัญญตา คือ ความเห็นร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว

ตอบ: หลักธรรมนี้จำเป็นสำหรับทั้งผู้ไกล่เกลี่ยและผู้ถูกไกล่เกลี่ย ควรนำมาใช้อย่างจริงจังแล้วกระบวนการไกล่เกลี่ยมันสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว การไกล่เกลี่ยก็คือการช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ เป็นการสร้างบุญสร้างกุศลในตัวอยู่แล้ว

ถาม: ผมขอยกหลักสังคหวัตถุ ๔ ดังนี้ครับ ท่านคิดว่าสามารถนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้หรือครับ?

หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ

(๑) ทาน คือการให้ การเสียสละ เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน

(๒) ปิยะวาจา คือการพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ

(๓) อัตถจริยา คือการสงเคราะห์ทุกชนิด หรือการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

(๔) สมานัตตา คือการเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่โลเล

ตอบ: ถูกต้อง หลักธรรมนี้เหมาะสำหรับผู้ที่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย เพราะการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยต้องใจเย็น รู้จักพูด มีเมตตา

ถาม: ถ้าอย่างนั้นผมคิดว่าหลักพรหมวิหาร ๔ ก็น่าสนใจนะครับ สำหรับผู้ไกล่เกลี่ยนั้นผมคิดว่าจะต้องมีทั้ง เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา

ตอบ: ถูกต้อง ในท้ายที่สุดบางครั้งผู้ไกล่เกลี่ยก็ต้องอุเบกขา คือรู้จักวางเฉยถ้าคิดว่าพยายามเต็มที่แล้ว

ถาม: หลักอคติ ๔ คือผู้ไกล่เกลี่ยต้องไม่มีอคติ ๔ ประการคือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โทสาคติ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน โมหาคติ ลำเอียงเพราะงมงาย ไม่รู้จริง ภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว ในเรื่องนี้ท่านคิดอย่างไร สำหรับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท?

ตอบ: การเป็นไกล่เกลี่ยเราต้องวางตนเป็นกลาง ไม่ลำเอียง แต่โดยมากคนเรามักจะลำเอียงโดยไม่รู้ตัว เพราะฉะนั้นในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทผมคิดว่า ผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องมีสติคอยกำกับด้วยถึงจะไม่มีกลลำเอียงโดยง่าย

บทสัมภาษณ์ ว่าที่ พ.ต.สมบัติ วงศ์กำแหง^{๓๓}

ถาม: แนวคิดในการนำหลักพุทธสันติวิธีมาใช้ในการกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสามารถนำมาใช้ได้อย่างไร ท่านมีความคิดเห็นในเรื่องนี้อย่างไรบ้าง?

ตอบ: ต้องทำความเข้าใจก่อนว่า หลักพุทธสันติวิธีคืออะไร คนทั่วไปอาจไม่รู้ ว่าพุทธสันติวิธีคืออะไรบ้าง แต่มีแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาที่นำเข้ามาสกัดให้เป็นวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งจริง ๆ แล้วหลักทางพุทธกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นหลักการเดียวกัน อย่างที่เราเคยเรียนในหลักสูตรสันติศึกษา พระพุทธเจ้าได้ทำการไกล่เกลี่ยในหลายกรณี อย่างเช่นกรณีสงครามน้ำ กรณีสงครามการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เป็นต้น แต่ทำอย่างไรให้ทางโลกเข้าใจในหลักการเดียวกันนี้ โดยไม่จำเป็นต้องพูดทางธรรมะ แต่แปลงคำพูดให้เป็นทางโลกเพื่อให้เข้าใจง่ายในหลักการที่ถือว่าเป็นหลักการเดียวกันนี้

ถาม: หลักธรรมใดบ้างที่ท่านคิดว่าจำเป็นต้องนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท?

ตอบ: ผมคิดว่าหลักการทำหน้าที่เป็นคนกลางที่สำคัญคือ การไม่มีอคติ หรือหลักอคติ ๔ คือ ไม่ลำเอียงเพราะรัก ไม่ลำเอียงเพราะเกลียด ไม่ลำเอียงเพราะไม่รู้ และไม่ลำเอียงเพราะกลัว คนกลางในที่นี้รวมทุกอย่าง คนกลางในการตัดสิน หรือแม้แต่คนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันนี้หา

^{๓๓} ว่าที่ พ.ต.สมบัติ วงศ์กำแหง อุปนายกฝ่ายบริหาร, ผู้อำนวยการสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ สภาทนายความ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ได้จากจรรยาบรรณของผู้พิพากษา ซึ่งก่อนที่จะเป็นผู้พิพากษาจะมีการอบรมจรรยาบรรณของผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลาง ซึ่งเราเรียนกฎหมายก็คุ้นเคยกับข้อนี้ดีในเรื่องบทบาทหน้าที่ของคนกลาง

ถาม: ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพนายความมีหลักการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างไร? เหมือนหรือแตกต่างจากสถาบันการไกล่เกลี่ยอื่น ๆ หรือไม่? มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร?

ตอบ: ถ้าดูปริมาณงานที่รับเข้ามาไกล่เกลี่ยน้อยลง อาจจะเป็นเพราะการประชาสัมพันธ์น้อย ทำให้ข้อพิพาทที่เข้ามาไกล่เกลี่ยน้อย และความเข้มข้นหรือความถี่ในการฝึกอบรมนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็ดูจะน้อยลง ทำให้ดูเป็นจุดด้อยหรือจุดอ่อนไป จุดอ่อนอีกอย่างคือทางสภาไม่อำนาจในการออกคำสั่งหรือออกหมายเรียกใครให้มาเข้าในกระบวนการได้ ทุกอย่างเป็นเรื่องของความสมัครใจ สำหรับจุดแข็งก็คือสภาพนายความมีผู้รู้ทางข้อกฎหมายที่สามารถแนะนำและป้องกันความผิดพลาดทางเทคนิคของกฎหมายได้ เช่น ในการไกล่เกลี่ยหากมีการประวิงเวลาจนอาจเป็นเหตุให้เกิดการหมดอายุความแล้ว นายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องระวังไม่พลั้งเผลอให้เกิดเรื่องนี้ขึ้น เพราะอาจจะถูกร้องเรียนได้ อีกเรื่องที่เป็นข้อแตกต่างระหว่างกระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลกับกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยสภาพนายความก็คือ การทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งถ้าทำสัญญาประนีประนอมยอมความในศาลก็เป็นข้อยุติโดยศาลพิพากษาตามยอม แต่ถ้าทำสัญญาประนีประนอมยอมความนอกศาล หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญาก็ต้องนำข้อพิพาทไปฟ้องศาลเพื่อให้อีกฝ่ายปฏิบัติตามสัญญา แต่จริง ๆ แล้วไม่ว่าจะทำสัญญาในศาลหรือนอกศาล สภาบังคับมันเกิดขึ้นแล้วโดยสัญญา เพียงแต่ว่าสัญญาที่ทำนอกศาลต้องไปฟ้องศาลก่อนเพื่อให้ศาลตัดสิน แต่สัญญาประนีประนอมยอมความในศาลนั้นหมายความว่าคดีได้เกิดขึ้นแล้ว เป็นเรื่องที่ฟ้องร้องต่อศาลกันแล้ว แต่การไกล่เกลี่ยที่สภาพนายความส่วนใหญ่ยังไม่เกิดเป็นคดี เป็นแต่เพียงข้อพิพาท ที่สามารถลดคดีความที่จะมีต่อศาล เป็นผลดีต่อประเทศชาติ เป็นผลดีต่อคู่พิพาทที่ไม่ต้องเสียเวลาในการขึ้นโรงขึ้นศาล หลีกเลียงความเครียด หลีกเลียงการเผชิญหน้าของคู่พิพาท หากเข้ามาไกล่เกลี่ยที่สภาพนายความแม้ว่าจะทำสัญญากันนอกศาลก็ถือเป็นสภาพบังคับแล้ว เป็นสันติวิธีที่ระงับข้อขัดแย้งได้ตั้งแต่ต้นทาง หากสภาพนายความสามารถแสดงออกได้ถึงคุณภาพของการไกล่เกลี่ย มีผลสัมฤทธิ์ของการไกล่เกลี่ยที่ดี คิดว่าทางรัฐบาลก็พร้อมจะให้การสนับสนุนทางสภาพนายความในการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมากขึ้น ทั้งนี้บุคลากรของสภาพนายความเรามีจำนวนมาก ซึ่งต่างจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่ยังขาดแคลนบุคลากรในด้านนี้

ถาม: เจื่อนไขของการรับเรื่องพิพาทสำหรับงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย มีข้อกำหนดข้อหนึ่งที่ว่า “ผู้ร้องจะต้องเป็นผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรม” ข้อนี้เป็นมีส่วนเป็นเหตุให้ปริมาณงานไกล่เกลี่ยที่เข้ามาน้อยลงหรือไม่?

ตอบ: จริง ๆ แล้วข้อนี้กำหนดไว้สำหรับผู้ร้องที่ต้องการนายเข้าไปแก้ต่างคดี แต่สำหรับการช่วยเหลืออย่างอื่น เช่นการให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมาย การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทางสภาพนายความไม่ได้กำหนดไว้ว่า ต้องเป็นผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรม เพียงแต่ผู้ร้องมีความประสงค์จะให้สภาพนายความเข้าไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ ก็ไม่มีเงื่อนไขหรือข้อกำหนดใด ๆ ทางสภาพนายความสามารถรับเรื่องเข้าไกล่เกลี่ยได้

ถาม: ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี?

ตอบ: เห็นด้วย โดยขอให้ทำการสกัดหลักพุทธสันติวิธีมาเปรียบเทียบและบูรณาการกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยก่อนอื่นต้องทำให้คนทั่วไปหรือผู้เกี่ยวข้องเข้าใจในหลักการทางพุทธก่อน ซึ่งจริง ๆ แล้วหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมันเป็นหลักการเดียวกับพุทธประเทศไทยแม้เป็นเมืองพุทธ แต่หลายคนยังไม่เข้าใจในหลักการทางพุทธ หลักการหลายอย่างที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าได้ค้นพบมาแล้วทั้งนั้น เพียงแค่เราชาวพุทธไม่ได้ศึกษาอย่างเป็นจริงเป็นจัง คำสอนของพระพุทธเจ้ามีความลึกซึ้งละเอียดอ่อน แต่อาจจะเป็นเพราะข้อจำกัดของภาษาที่เริ่มต้นมาจากภาษาบาลี ที่มีความลึกซึ้งและไม่สามารถแปลให้ละเอียดลึกซึ้งพอได้ หน้าที่ของเราคือการแปลออกมาให้เป็นหลักสากลที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้

ถาม: ท่านคิดว่าการใช้คำว่า “พุทธสันติวิธี” จะเป็นข้อจำกัดทำให้ไม่สามารถก้าวไปสู่ความสากลหรือไม่?

ตอบ: จริง ๆ แล้วทุกศาสนามีหลักการเดียวกัน คือสอนคนให้เป็นคนดี อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ถ้าเราเริ่มด้วยหลักการเดียวกันนี้ และสามารถอธิบายได้ว่าหลักพุทธสันติวิธี คือหลักของการใช้ปฏิบัติให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข คิดว่าศาสนาอื่นก็คงไม่ต่อต้านและเป็นการยอมรับในความเป็นหลักการสากลอันนี้

บทสัมภาษณ์ นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี^{๑๔}

ถาม: ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความได้วางหลักเกณฑ์ไว้ชัดเจนเป็นไปตามทฤษฎีแล้วหรือไม่อย่างไร?

ตอบ: ก่อนอื่นต้องขอชี้แจงหลักเกณฑ์ของการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของสภาทนายความก่อนว่า ผู้ที่จะได้รับพิจารณาให้ได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายต้องเป็นผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรม การพิจารณาว่าไม่ได้ความยากไร้หรือไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือไม่ ขึ้นอยู่กับคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจะเป็นผู้พิจารณา แต่ในเรื่องของการไกล่เกลี่ยนั้นเรามีข้อยกเว้นว่า ถ้าประสงค์จะขอให้ไกล่เกลี่ย สภาทนายความก็สามารถพิจารณารับเข้าไกล่เกลี่ยได้ โดยคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเป็นผู้พิจารณารับเรื่อง ซึ่งจริง ๆ แล้วยังไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ชัดเจนลงไป ยังขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคณะกรรมการ แต่ถ้าจะให้สภาทนายความแต่งตั้งทนายความให้ว่าคดีให้ อันนี้มีหลักเกณฑ์ชัดเจนคือต้องเป็นผู้ยากไร้และไม่ได้รับความเป็นธรรม

ถาม: ท่านคิดว่าข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความมีอะไรบ้าง?

ตอบ: ข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความคือไม่มีสภาพบังคับ หมายความว่า เราไม่สามารถออกหมายอย่างศาลได้ เราใช้วิธีส่งจดหมายเชิญ และเมื่อคู่กรณีไกล่เกลี่ยกันสำเร็จและทำสัญญาตกลงประนีประนอมยอมความกัน หากคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญา ก็ต้องมีการนำคดีขึ้นฟ้องศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาคัดสิน

^{๑๔} นางสาวเสาวรียา ไชยยังธัญทวี กรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย/ปฎิคม สภาทนายความ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑.

ถาม: ท่านคิดว่าปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง ของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความมีอะไรบ้าง?

ตอบ: คิดว่าสภาพปัญหา คือ ทศนคติของตัวทนายความผู้ไกล่เกลี่ยบางท่านที่ยังยึดติดข้อกฎหมาย ตัดสินว่าใครถูก ใครผิด อันนี้แก้ได้โดยการฝึกอบรม สภาพปัญหาที่เห็นอีกอย่างคือ บางครั้งเราไม่มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพราะเราเป็นนักกฎหมายโดยส่วนใหญ่ ทำให้ข้อพิพาทบางอย่างทนายความไม่สามารถเข้าถึงประเด็นปัญหาได้ชัดเจน

ส่วนอุปสรรค คิดว่าไม่มี

จุดอ่อนสำคัญคือเราไม่มีสภาพบังคับตามที่กล่าวไว้แล้ว ตรงนี้เราได้กำหนดว่าการไกล่เกลี่ยต้องเป็นความลับ หลังไกล่เกลี่ยกันแล้วจะมีการมาขอข้อมูลเพื่อไปใช้ในการดำเนินคดีไม่ได้ เราจะไม่ให้ เพราะกำหนดเป็นความลับและให้เขาทำบันทึกข้อตกลงในเรื่องนี้ไว้ก่อนการไกล่เกลี่ย

จุดแข็งคือ เราเป็นผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย สามารถช่วยประเมินคดีได้

ถาม: ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ถ้าจะมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเข้ากับกระบวนการไกล่เกลี่ยในปัจจุบัน?

ตอบ: เห็นด้วย เพราะหลักกฎหมายกับหลักศีลธรรมเป็นหลักการอันเดียวกัน ในการไกล่เกลี่ยหากยกหลักการทางศาสนาพุทธมาก็จะได้ผลทำให้คู่กรณีตกลงกันได้ แต่ห้ามชี้นำโดยผู้ไกล่เกลี่ยว่ารู้หลักศีลธรรมแล้วไปตัดสินให้เขา เราต้องวางตัวเป็นกลางโดยไม่มีอคติ บางทีเจตนาของคนนั้นมันลึกซึ้งกว่าหลักกฎหมายที่จะนำมาใช้ตัดสิน จึงเห็นว่าหากสามารถไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีมีเมตตาต่อกัน หรือให้คู่กรณีได้นึกถึงหลักศีลธรรมก็จะทำให้การไกล่เกลี่ยลุล่วงง่ายขึ้น คิดว่าหลักศาสนาจำเป็นอยู่ยิ่งในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

บทสัมภาษณ์ นายอภิชาติ เอี่ยมสกุล^{๑๕}

ถาม: ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความได้วางหลักการไว้ชัดเจนเป็นไปตามทฤษฎีแล้วหรือไม่อย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าหลักการที่วางเอาไว้ชัดเจนและเป็นไปตามทฤษฎีของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้ว อย่างเช่น หลักการเป็นความลับ เราได้ให้คู่พิพาทได้ลงชื่อในบันทึกข้อตกลงก่อนเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยว่าจะไม่นำข้อมูลที่ได้จากการไกล่เกลี่ยไปเปิดเผยหรือใช้ประโยชน์ในทางคดีบันทึกต่าง ๆ ที่ทำในระหว่างไกล่เกลี่ยจะถูกเก็บไว้เป็นความลับ

ถาม: ท่านคิดว่าการกำหนดคุณสมบัติของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบันสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้วหรือไม่?

ตอบ: ผมเห็นว่าการกำหนดคุณสมบัติในทางทฤษฎีมีความสอดคล้องในระดับหนึ่ง แต่การที่จะพัฒนาทนายความให้มีคุณสมบัติดังกล่าว ยังไม่สามารถกำหนดมาตรฐานของหลักสูตร วิธีการอบรมความรู้ รวมถึงการรับรองหลักสูตรที่เป็นมาตรฐานสากลให้กับทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้อย่างแท้จริงและมีคุณภาพ

^{๑๕} นายอภิชาติ เอี่ยมสกุล กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท/เลขานุการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สหภาพนายความ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๑

ถาม: ท่านคิดว่าข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพนายควมมีอะไรบ้าง?

ตอบ: ประการแรกคือ การกำหนดหลักเกณฑ์ของข้อพิพาทที่จะนำเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ยังไม่มีการกำหนดไว้ชัดเจน ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคณะกรรมการ ผมเห็นว่าควรจะมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการแยกแยะประเภทคดี ทั้งที่ควรเข้าไกล่เกลี่ยหรือไม่ควรเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย หรือหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยก็ยังไม่ชัดเจน

ถาม: ท่านคิดว่านายควมผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีคุณสมบัติอย่างไร?

ตอบ: การที่จะสร้างคุณสมบัติที่ดีของนายควมผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ ควรต้องกำหนดหลักสูตรนายควมผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เป็นมาตรฐานให้หน่วยงานอื่น ๆ ยอมรับและเรียกใช้ โดยประสานกับหน่วยงานอื่นเช่น ศาลยุติธรรม อัยการ สำนักงานระงับข้อพิพาททางเลือก เป็นต้น เพื่อกำหนดหลักสูตรร่วมกันและอบรมร่วมกัน และแชร์ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งกันและกันตามความชำนาญของผู้ไกล่เกลี่ยแต่ละท่าน ควรกำหนดระยะเวลาการอบรมและประเมินผลการอบรมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดเป็นมาตรฐานและสามารถประกันคุณภาพได้

บทสัมภาษณ์ นางสาวธิดา สำเภา^{๑๖}

ถาม: ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพนายควมได้วางหลักการไว้ชัดเจนเป็นไปตามทฤษฎีแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: สภาพนายควมได้วางหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้โดยยึดตามหลักกฎหมายและกำหนดขั้นตอนไว้ชัดเจนตามทฤษฎีของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยจะมีการจัดอบรมนายควมผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยการเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิในด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาให้ความรู้ อาทิ ในครั้งที่ผ่านมา เราได้เชิญท่าน สรวิศ ลิ้มบร้งษ์ จากสำนักงานศาลยุติธรรมมาให้ความรู้แก่นายควมผู้เข้าอบรม

ถาม: ท่านคิดว่าการกำหนดคุณสมบัติของนายควมผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบันมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: วัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือการยุติข้อพิพาทโดยการใช้นกกลางเป็นผู้ดำเนินการให้คู่พิพาทได้พูดคุยไกล่เกลี่ยกันเพื่อยุติข้อพิพาทระหว่างกัน ซึ่งการกำหนดคุณสมบัติของนายควมผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบันได้กำหนดไว้ในระเบียบว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพนายควม โดยกำหนดคุณสมบัติต้องมีความอาวุโส มีประสบการณ์ และผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรที่สภาพนายควมกำหนด

ถาม: ท่านคิดว่าข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยของสภาพนายควมมีอะไรบ้าง?

ตอบ: คิดว่าการฝึกอบรมนายควมผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทยังไม่เข้มข้นเท่าที่ควรเพราะมีข้อจำกัดด้านงบประมาณและเวลา จึงเห็นว่ามีควมจำเป็นจึงฝึกอบรมให้ความรู้แก่นายควมผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์และความรู้ให้แก่นายควมอยู่อย่างสม่ำเสมอ

^{๑๖} นางสาวธิดา สำเภา กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาพนายควม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑

ถาม: ท่านคิดว่าการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลกับการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล มีข้อดีข้อเสียต่างกันอย่างไร?

ตอบ: คิดว่าการไถ่เกลี่ยนอกศาลมีขั้นตอนน้อยกว่า สามารถลดขั้นตอนและเวลาในการไถ่เกลี่ย สามารถทำได้รวดเร็ว ลดความตึงเครียดระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ทำให้บรรยากาศในการเจรจาดีขึ้น และทำให้คู่กรณีตกลงกันง่ายขึ้น

ถาม: ท่านคิดว่าทนายความมีคุณสมบัติที่พิเศษในด้านการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทที่แตกต่างจากผู้ทำหน้าที่ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทของสถาบันอื่นอย่างไร?

ตอบ: ทนายความเป็นผู้รู้ข้อกฎหมาย ย่อมมีความรู้ความสามารถและมีประสิทธิภาพดีกว่าผู้ทำหน้าที่ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทที่ไม่มีความรู้ในด้านกฎหมาย ทั้งนี้เนื่องจากผู้ทำหน้าที่ในการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทในแต่ละเรื่องหรือแต่ละข้อพิพาท ล้วนเกี่ยวเนื่องกับข้อกฎหมายโดยตรงทั้งสิ้น ดังนั้นการที่ทนายความได้มาทำหน้าที่ในการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท ถือเป็นเรื่องที่ดีมาก

ถาม: ท่านคิดว่าปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง ของกระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความมีอะไรบ้าง?

ตอบ: สภาพปัญหาก็น่าจะเป็นที่ผู้ที่อาสาทำหน้าที่ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทยังมีไม่มาก และยังขาดผู้ไถ่เกลี่ยที่มีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน ส่วนอุปสรรคคิดว่าไม่มี จุดอ่อนอยู่ที่ตัวผู้ทำหน้าที่ทนายความผู้ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทอาจเผลอขึ้นนำหรือล่าเอียงด้วยอคติแห่งความรู้ทางกฎหมาย ส่วนจุดแข็งคิดว่ายังไม่มี

ถาม: ท่านคิดว่าทนายความผู้ทำหน้าที่ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดี ควรมีคุณสมบัติพิเศษอย่างไร?

ตอบ: คิดว่าต้องเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในหลายๆด้าน เพราะจะสามารถเข้าใจและไถ่เกลี่ยข้อพิพาทให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ถาม: ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: ควรมีการจัดให้ทนายความไถ่เกลี่ยข้อพิพาทได้ฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ความสามารถมาก ๆ และสม่ำเสมอ

บทสัมภาษณ์ นายศิระพงษ์ จันทเวช^{๑๗}

ถาม: ท่านคิดว่ากระบวนการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความได้วางหลักการไว้ชัดเจนเป็นไปตามทฤษฎีแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าได้วางหลักการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ชัดเจนแล้ว โดยยึดตามหลักกฎหมายคือระเบียบว่าด้วยการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาท อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. ๒๕๒๘ และมีการกำหนดขั้นตอนไว้ชัดเจนตามทฤษฎีของการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งในเรื่องทฤษฎีนี้ ทางศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทได้จัดอบรมอยู่เสมอ โดยการเชิญ

^{๑๗} นายศิระพงษ์ จันทเวช กรรมการไถ่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไถ่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาบรรยาย หลักการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็เป็นหลักการสากลทั่วไปที่เราได้นำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภานายความ

ถาม: ท่านคิดว่าการกำหนดคุณสมบัติของทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบันมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีวัตถุประสงค์ให้คู่พิพาทได้พูดจาไกล่เกลี่ยกันเพื่อยุติข้อพิพาท เราได้จัดอบรมทนายความผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็เพื่อให้ทนายความมีความรู้ความเข้าใจ ซึ่งคุณสมบัติของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท นอกจากจะต้องผ่านการอบรมแล้ว ยังจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้คือ

๑. มีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี และเป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี
๒. ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติดมรรยาททนายความ
๓. ไม่อยู่ระหว่างถูกสอบสวนในข้อหาว่าประพฤติดมรรยาททนายความ
๔. ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
๕. ไม่เป็นผู้กระทำการใด ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต
๖. ผ่านการฝึกอบรมตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานกำหนด

ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้มีกำหนดไว้ในระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗ จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติโดยรวมคือต้องเป็นคนดีมีคุณธรรม

ถาม: ท่านคิดว่าข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยของสภานายความมีอะไรบ้าง?

ตอบ: มีข้อจำกัดในเรื่องของปริมาณเรื่องที่เข้ามาค่อนข้างน้อย ทั้งนี้อาจจะเพราะทางศูนย์เชื่อมโยงกันกับคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ซึ่งเรื่องที่เข้ามาเป็นข้อพิพาทที่ทางคู่กรณีต้องการจะเรียกร้องความเป็นธรรม แต่เมื่อเห็นว่าอาจจะไกล่เกลี่ยกันได้ และคู่พิพาทประสงค์จะไกล่เกลี่ย เรื่องก็จะถูกส่งมาที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ ส่วนที่เข้ามาจะขอไกล่เกลี่ยเลยนั้น ยังน้อยอยู่

ถาม: ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนอกศาลกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล มีข้อดีข้อเสียต่างกันอย่างไร?

ตอบ: คิดว่าการไกล่เกลี่ยนอกศาลสะดวกกว่าและมีโอกาสที่จะสำเร็จ ข้อดีของการไกล่เกลี่ยนอกศาลก็คือ ลดคดีเข้าสู่ศาล ข้อเสียก็คือไม่มีสภาพบังคับ หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดผิดสัญญาคู่ตกลงที่ได้ไกล่เกลี่ยกันไว้ ก็ต้องนำเรื่องไปฟ้องศาล เพื่อพิจารณาตัดสินตามที่ได้ตกลงกันไว้ ส่วนการไกล่เกลี่ยในศาลมีข้อดีคือเมื่อมีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ศาลย่อมมีคำพิพากษาตามยอมเสร็จคดีไปเลย แต่ข้อเสียคือมีลักษณะเป็นทางการ เป็นโจทก์เป็นจำเลยกันไปแล้ว

ถาม: ท่านคิดว่าทนายความมีคุณสมบัติที่พิเศษในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่แตกต่างจากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสถาบันอื่นอย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าทนายความเป็นผู้รู้กฎหมาย สามารถประเมินคดีได้ และชี้แจงเรื่องข้อกฎหมายให้คู่กรณีเข้าใจได้ เป็นการให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายแก่คู่กรณีไปในตัว

ถาม: ท่านคิดว่าปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง ของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความมีอะไรบ้าง?

ตอบ: ปัญหาคือเรื่องของสภาพบังคับ อุปสรรคคือเรื่องของการไม่ไว้วางใจของกันและกันสำหรับคู่พิพาทเพราะจะระแวงเรื่องการฟ้องร้อง จุดอ่อนไม่มี จุดแข็งคือทนายความเป็นผู้รู้กฎหมายสามารถแนะนำข้อกฎหมายได้

ถาม: ท่านคิดว่าทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดี ควรมีคุณสมบัติพิเศษอย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่า ควรเป็นผู้มีเมตตา มีคุณธรรม และยึดมั่นในจรรยาบรรณของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ถาม: ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: ควรจัดหาห้องไกล่เกลี่ยที่มีบรรยากาศของความอบอุ่นเป็นกันเอง ไม่วุ่นวายมากเกินไป

บทสัมภาษณ์ นายคันสนะ สกุลลัมเจริญ^{๑๘}

ถาม: ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความได้วางหลักการไว้ชัดเจนเป็นไปตามทฤษฎีแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: สภาทนายความได้วางหลักการเอาไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีที่เกี่ยวข้องแล้ว ได้แก่การขึ้นทะเบียนทนายความผู้ไกล่เกลี่ย จะต้องมีความรู้ตามที่กำหนด เช่น เป็นทนายความมาแล้วอย่างน้อย ๕ ปี และอายุไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติผิดมารยาททนายความ ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี ผ่านการอบรมตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานกำหนด เป็นต้น

และในเรื่องจรรยาบรรณของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ก็มีข้อกำหนดไว้ เช่น ต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง ไม่มีอคติต่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ให้ความช่วยเหลือต่อคู่พิพาทเสมอกัน เก็บรักษาความลับของข้อมูลและข้อเท็จจริงที่ได้รับจากการไกล่เกลี่ย ไม่นำไปเปิดเผยภายนอก ให้คำแนะนำชี้แจงข้อดีข้อเสียให้คู่พิพาทรับทราบ

ถาม: ท่านคิดว่าการกำหนดคุณสมบัติของทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบัน มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้ว ซึ่งสภาทนายความได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๑. มีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี และเป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี
๒. ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติผิดมารยาททนายความ
๓. ไม่อยู่ระหว่างถูกสอบสวนในข้อหาว่าประพฤติผิดมารยาททนายความ
๔. ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี

^{๑๘} นายคันสนะ สกุลลัมเจริญ ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑

๕. ไม่เป็นผู้กระทำการใดๆซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต

๖. ผ่านการฝึกอบรมตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานกำหนด

ถาม: ท่านคิดว่าข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสหภาพนายความมีอะไรบ้าง?

ตอบ: อาจมีข้อจำกัดบ้างดังนี้

๑. สถานที่หรือห้องไกล่เกลี่ย อาจไม่เพียงพอกับความต้องการของคู่พิพาทที่มายื่นเรื่องต่อสหภาพนายความให้ช่วยดำเนินการไกล่เกลี่ยให้

๒. การไกล่เกลี่ยนอกศาลไม่เป็นผลให้อายุความสะดุดหยุดลง ดังนั้นคู่พิพาทอาจต้องใช้สิทธิในช่องทางอื่นควบคู่ไปด้วย

๓. คู่พิพาทที่ไม่สุจริตอาจใช้เป็นช่องทางหนึ่งในการประวิงคดีให้ล่าช้าได้

ถาม: กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ มีจุดเด่นแตกต่างจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากสถาบันอื่นอย่างไร?

ตอบ: จุดเด่นที่แตกต่างจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสถาบันอื่นกับของสหภาพนายความนั้นมีดังนี้ คือ สหภาพนายความสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในลักษณะที่เป็นคดีต่อศาลแล้ว และยังสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ยังไม่เป็นคดีต่อศาลได้อีกด้วย ซึ่งศาลสามารถไกล่เกลี่ยได้เฉพาะข้อพิพาทที่เป็นคดีต่อศาลแล้วเท่านั้น

ถาม: ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยนอกศาลกับการไกล่เกลี่ยในศาลมีข้อดีข้อเสียแตกต่างกันอย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่ามีข้อดีข้อเสียแตกต่างกันดังนี้

๑. การไกล่เกลี่ยในศาล ในกรณีที่คู่พิพาทสามารถตกลงกันได้ ทางศาลจะทำสัญญาประนีประนอมยอมความให้ และมีคำพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความนั้น ทำให้คดีดังกล่าวเสร็จสิ้นเป็นอันถึงที่สุด คู่พิพาทจะอุทธรณ์คำพิพากษาดังกล่าวไม่ได้ เว้นแต่จะมีเหตุ เช่น เมื่อคำพิพากษานั้นถูกกล่าวอ้างว่า มิได้เป็นไปตามข้อตกลงหรือการประนีประนอมยอมความ เป็นต้น

๒. กรณีการไกล่เกลี่ยนอกศาล ในกรณีที่คู่พิพาทตกลงกันได้ ทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยก็จะให้คู่พิพาทลงนามในสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งจะมีผลตามกฎหมายในเรื่องของสัญญาประนีประนอมยอมความ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๘๕๐-๘๕๒

ถาม: ท่านคิดว่าทนายความมีคุณสมบัติพิเศษในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่แตกต่างจากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสถาบันอื่น ๆ อย่างไร?

ตอบ: ในความคิดของผม จากการพิจารณาข้อกำหนดคุณสมบัติของทนายความที่จะขึ้นทะเบียนเป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้ว พบว่า ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างจากผู้ไกล่เกลี่ยของสถาบันอื่นมากนัก เพียงแต่ของเราใช้ผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นทนายความ

ถาม: ท่านคิดว่าศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความมีปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง ในเรื่องของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อย่างไรบ้าง

ตอบ: คิดว่า ปัญหาไม่มี ไม่พบอุปสรรคและจุดอ่อน ส่วนจุดแข็ง คือสหภาพนายความไม่ได้เป็นองค์กรของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ มีความคล่องตัวในการขับเคลื่อนหรือดำเนินงานต่าง ๆ มากกว่าหน่วยงานอื่นของรัฐที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เช่น ศาล เป็นต้น นอกจากนี้

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภานายความก็ไม่มีลักษณะที่เป็นทางการอย่างเช่นหน่วยงานในระบบราชการเช่น ศาล

ถาม: ท่านคิดว่าทนายความผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดีควรมีคุณสมบัติพิเศษอย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าคุณสมบัติพิเศษของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีดังนี้

- มีความรู้ความสามารถในเรื่องที่จะเข้าไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
- มีคุณธรรม จริยธรรม
- มีความซื่อสัตย์สุจริต
- ควรมีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย
- มีความอิสระและเป็นกลาง, ไม่เข้าข้างฝ่ายใด, ไม่เอนเอียง
- รักษาความลับของคู่พิพาท

ถาม: ท่านคิดว่าปัจจัยใดที่ไม่สามารถควบคุมได้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท?

ตอบ: คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มาตามนัด หรือไม่มาทั้งสองฝ่าย และอาจมีเหตุสุดวิสัยอื่นๆ เช่น ไฟฟ้าดับในขณะที่ดำเนินการไกล่เกลี่ย เป็นต้น

ถาม: ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: กรณีที่มีผู้มายื่นเรื่องขอให้ช่วยไกล่เกลี่ย ถ้าเป็นไปได้ อาจสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากคู่กรณีพิพาทในเรื่องศาสนาที่นับถือ และจัดหาผู้ไกล่เกลี่ยที่นับถือศาสนาเดียวกันให้มาทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย ซึ่งจะช่วยให้มีความเข้าใจใน ประเพณี วัฒนธรรมเดียวกัน จะทำให้การไกล่เกลี่ยเป็นไปได้โดยง่าย

บทสัมภาษณ์ว่าที่ ร.ต.ลิขิต สมนวลตาล^{๑๙}

ถาม: ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความได้วางหลักการไว้ชัดเจนตามทฤษฎีแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความมีกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ชัดเจนแล้ว เช่น ในเรื่องจรรยาบรรณของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เราได้วางหลักเกณฑ์ไว้ ซึ่งเป็นหลักการที่ดีในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดังนี้

๑. ต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง
๒. ไม่มีอคติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
๓. ให้ความเป็นธรรมต่อคู่พิพาทเสมอกัน
๔. เก็บรักษาข้อเท็จจริงที่ได้รับจากการไกล่เกลี่ยเป็นความลับ
๕. ห้ามมิให้รับเป็นทนายความ หรือ อนุญาตตุลาการให้แก่คู่พิพาทในคดีที่ตนเองรับหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในคดีนั้นแล้ว

^{๑๙} ว่าที่ ร.ต.ลิขิต สมนวลตาล ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๖. ให้คำแนะนำ ชี้แจงข้อดีข้อเสีย ให้คู่พิพาทรับทราบ

๗. ประพฤติตนอยู่ในกรอบจริยธรรมและมารยาททนายความ ตามข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมารยาททนายความ พ.ศ. ๒๕๒๙

ถาม: ท่านคิดว่าการกำหนดคุณสมบัติของทนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบัน มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแล้วหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: เป็นไปตามข้อกำหนดของสภาทนายความ ซึ่งสภาทนายความได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๑. มีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี และเป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี

๒. ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติผิดมรรยาททนายความ

๓. ไม่อยู่ระหว่างถูกสอบสวนในข้อหาว่าประพฤติผิดมรรยาททนายความ

๔. ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี

๕. ไม่เป็นผู้กระทำการใด ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต

๖. ผ่านการฝึกอบรมตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานกำหนด

ถาม: ท่านคิดว่าข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความมีอะไรบ้าง?

ตอบ: อาจมีข้อจำกัดบ้างดังนี้

๑. สถานที่หรือห้องไกล่เกลี่ย อาจไม่เพียงพอกับความต้องการของคู่พิพาทที่มายื่นเรื่องต่อสภาทนายความให้ช่วยดำเนินการไกล่เกลี่ยให้

๒. การไกล่เกลี่ยนอกศาลไม่เป็นผลให้อายุความสะดุดหยุดลง ดังนั้นคู่พิพาทอาจต้องใช้สิทธิในช่องทางอื่นควบคู่ไปด้วย

๓. คู่พิพาทที่ไม่สุจริตอาจใช้เป็นช่องทางหนึ่งในการประวิงคดีให้ล่าช้าได้

ถาม: ท่านคิดว่าข้อจำกัดของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภาทนายความมีอะไรบ้าง?

ตอบ: ไม่มีมาตรการบังคับ หรือสภาพบังคับตามกฎหมายได้

ถาม: กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ มีจุดเด่นแตกต่างจากกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากสถาบันอื่นอย่างไร?

ตอบ: ด้วยความที่สภาทนายความไม่ได้เป็นหน่วยงานราชการ ผมจึงคิดว่า กระบวนการของเราสามารถทำแบบเรียบง่ายและยืดหยุ่นได้

ถาม: ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยนอกศาลกับการไกล่เกลี่ยในศาลมีข้อดีข้อเสียแตกต่างกันอย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าในศาลเขามีมาตรการบังคับได้ตามกฎหมาย เพราะของเขายู่ในขั้นตอนกระบวนการพิจารณาของศาล

ถาม: ท่านคิดว่าทนายความมีคุณสมบัติพิเศษในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่แตกต่างจากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสถาบันอื่นอย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่าทนายความมีประสบการณ์ในเรื่องข้อเท็จจริงมากกว่าสถาบันอื่น

ถาม: ท่านคิดว่าทนายความผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดีควรมีคุณสมบัติพิเศษอย่างไร?

ตอบ: คุณสมบัติพิเศษคือ ต้องเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์มากพอสมควร

ถาม: ท่านคิดว่าปัจจัยใดที่ไม่สามารถควบคุมได้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท?

ตอบ: เราไม่มีมาตรการทางกฎหมายในเรื่องสภาพบังคับ เราไม่สามารถบังคับใครได้

ถาม: ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือไม่ อย่างไร?

ตอบ: ผมคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีขั้นตอนที่สามารถขยายและยืดหยุ่นได้

ถาม: ท่านมีข้อเสนอแนะเรื่องสถานที่ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความหรือไม่?

ตอบ: สถานที่ต้องสามารถสร้างบรรยากาศในการพูดคุยไกล่เกลี่ยได้ ต้องมีบรรยากาศที่เป็นกันเอง

บทสัมภาษณ์ของคุณรัชดา นาคสิทธิ์^{๒๐}

วันนี้ผมจะมาขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อขอข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนดำเนินการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร”

คำถามที่ ๑ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความมีหลักเกณฑ์ในการขึ้นทะเบียนทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้อย่างไรบ้างครับ

คำตอบ : ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความมีหลักเกณฑ์การขึ้นทะเบียนทนายความผู้ไกล่เกลี่ยตาม “ระเบียบศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๔๗” ในข้อคุณสมบัติของทนายความผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งกำหนดไว้ดังนี้

๑. เป็นทนายความมาแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี
๒. ไม่เคยต้องโทษฐานประพฤติดมารยาททนายความ
๓. ไม่อยู่ระหว่างถูกสอบสวนในข้อหาว่าประพฤติดมารยาททนายความ
๔. ไม่เป็นผู้ประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
๕. ไม่เป็นผู้กระทำการใดซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่น่าไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริต
๖. ผ่านการอบรมตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงานกำหนด

คำถามที่ ๒ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความสังกัดอยู่ในหน่วยงานใดของสภาทนายความ

คำตอบ : ขึ้นอยู่กับสำนักกระงับข้อพิพาททางเลือกสภาทนายความ ฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

คำถามที่ ๓ ที่ผ่านมามีท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยมีปัญหาอุปสรรคใดในการดำเนินการหรือไม่

^{๒๐} คุณรัชดา นาคสิทธิ์ หัวหน้างานไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภาทนายความ

คำตอบ : สำหรับปัญหาอุปสรรคของกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นไม่มี มีแต่ปัญหาด้านการติดต่อคู่ความฝ่ายตรงข้ามที่ไม่ได้เข้ามาขอความช่วยเหลือ เมื่อฝ่ายที่มาขอความช่วยเหลือเข้ามาติดต่อและให้เรียกฝ่ายตรงข้ามมาไกล่เกลี่ยแต่ไม่ทราบที่อยู่ของฝ่ายตรงข้ามที่แน่ชัด อาจจะทราบเฉพาะที่อยู่ในทะเบียนบ้าน การติดต่อจึงอาจจะไม่ทันเวลาที่ ปัญหานี้จำเป็นจะต้องให้ฝ่ายที่มาขอความช่วยเหลือจากสหภาพนายความช่วยสืบค้นที่อยู่ของคู่กรณีเพื่อให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยให้ได้

คำถามที่ ๔ ผลตอบรับของคู่ความที่มาไกล่เกลี่ยเป็นอย่างไรบ้าง

คำตอบ : ผลตอบรับดี ไม่มีข้อร้องเรียนใด ๆ ในกระบวนการไกล่เกลี่ย

คำถามที่ ๕ สถิติข้อพิพาทที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยที่ผ่านมามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหรือลดลง

คำตอบ : มีแนวโน้มลดลง เนื่องจากประชาชนมีทางเลือกของการไกล่เกลี่ยเพิ่มขึ้น ปัจจุบันมีสถาบันต่าง ๆ เปิดศูนย์การไกล่เกลี่ยมากมาย ทั้งของศาลยุติธรรม ทั้งของกระทรวงยุติธรรม และของกระทรวงมหาดไทย

คำถามที่ ๖ ท่านคิดว่าผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีความรู้ทางกฎหมายหรือไม่

คำตอบ : สำหรับของสหภาพนายความเราให้นายความผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ร่างสัญญาประนีประนอมยอมความให้คู่กรณีเองเมื่อไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสำเร็จ จึงจำเป็นที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความรู้ในข้อกฎหมาย และคิดว่าในระหว่างการไกล่เกลี่ยก็จำเป็นต้องใช้ข้อกฎหมายประกอบ

คำถามที่ ๗ ถ้าผมจะนำหลักการทางพระพุทธศาสนาประกอบในกระบวนการไกล่เกลี่ย ท่านมีความเห็นอย่างไร

คำตอบ : ในความคิดเห็นส่วนตัวคิดว่าดี แต่ขอให้ปรึกษาทางผู้อำนวยการศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อให้ความเห็นในเรื่องนี้ โดยส่วนตัวมีความยินดีที่จะให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างเต็มที่

ภาคผนวก จ

ผลการสำรวจความคิดเห็นของนายความผู้ผ่านการอบรม

หลักสูตร “นายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ที่มีต่อรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
โดยแนวทางพุทธสันติวิธี

ค่าความเชื่อมั่นของข้อมูล

การสำรวจครั้งนี้มีประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสำรวจได้แก่นายความจากทั่วประเทศที่เข้ารับการอบรมหลักสูตร “นายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รุ่นที่ ๑๓” ซึ่งอบรมไปเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ มีผู้เข้าร่วมอบรมทั้งสิ้น ๑๔๗ คน ได้กลุ่มตัวอย่างจากการตอบแบบสอบถามกลับมา ๘๕ ตัวอย่าง เมื่อนำไปแทนค่าในสูตรการคำนวณของYAMANE(1967)

$$n = N / (1 + Ne^2)$$

โดยที่ n คือขนาดประชากรกลุ่มตัวอย่าง

N คือขนาดของประชากรทั้งหมด

e คือค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นซึ่งคิดเป็นสัดส่วน

คำนวณได้ค่า e ออกมาเท่ากับ ๐.๐๐๙ หมายความว่าค่าความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นในครั้งนี้อยู่ที่ร้อยละ ๐.๙ ค่าความเชื่อมั่นของข้อมูลอยู่ที่ร้อยละ ๙๙.๑ ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้สำหรับการสำรวจในครั้งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจ

เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจในครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีเนื้อหาแบ่งเป็น ๕ ตอนคือ

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) หรือตรวจสอบรายการ โดยถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ อาชีพ การเป็นนายความ วุฒิการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และข้อมูลด้านการอบรมด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามข้อมูลความคิดเห็นในด้านคุณสมบัติของคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า มี ๕ ระดับ ตามหลักการของลิเคิร์ต (Likert) จำนวน ๙ ข้อ

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า มี ๕ ระดับ ตามหลักการของลิเคิร์ต (Likert) จำนวน ๙ ข้อ

ตอนที่ ๔ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า มี ๕ ระดับ ตามหลักการของลิเคิร์ต (Likert) จำนวน ๕ ข้อ

ตอนที่ ๕ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดย
แนวทางพุทธสันติวิธี เป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaires) ให้ตอบโดยเสรีจำนวน
๒ ข้อ

แบบสอบถาม

เรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภา
ทนายความ กรุงเทพมหานคร”

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์และประเมินผลการ
ทำดัชนีนิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : กรณีศูนย์ใกล้เคียง
ข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร” โดยมีคณาจารย์จากหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นที่
ปรึกษาและกำกับดูแล

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ข้อมูลความคิดเห็นในด้านคุณสมบัติของคนกลางผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาท

ตอนที่ ๓ ข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการในการใกล้เคียงข้อพิพาทของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๔ ข้อมูลด้านกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

ตอนที่ ๕ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถามเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย
โดยที่ผู้ตอบแบบสอบถามจะไม่ได้รับผลกระทบใด ๆ จากการตอบแบบสอบถามครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยจะ
นำเสนอผลการวิจัยโดยเป็นภาพรวมเพื่อประกอบในการทำดัชนีนิพนธ์เท่านั้น

จึงขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการกรอกข้อมูลในครั้งนี้

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย

นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต

สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด
แบบสอบถามฉบับนี้จัดทำเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษาวิจัยเท่านั้น จะไม่มีผลกระทบใดๆต่อ
ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น

๑. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
๒. อายุ ☐ ต่ำกว่า ๒๕ ปี ☐ ๒๕ - ๔๐ ปี
☐ ๔๑ - ๖๐ ปี ☐ สูงกว่า ๖๐ ปี
๓. วุฒิการศึกษา ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี ☐ ปริญญาตรี
☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก
๔. อาชีพ (สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
☐ หนายความ ☐ ลูกจ้างบริษัท
☐ ข้าราชการ ☐ รัฐวิสาหกิจ
☐ ธุรกิจส่วนตัว ☐ อื่น ๆ
๕. เป็นหนายความมาแล้วกี่ปี
☐ ๐ - ๕ ปี ☐ ๕ - ๑๐ ปี
☐ ๑๐ - ๒๐ ปี ☐ มากกว่า ๒๐ ปี
๖. ประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (รวมทั้งในศาลและนอกศาล)
☐ ไม่มีประสบการณ์ ☐ น้อยกว่า ๕ ครั้ง
☐ ๕ - ๒๐ ครั้ง ☐ มากกว่า ๒๐ ครั้ง
๗. ข้อมูลด้านการอบรมด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
☐ ไม่เคยอบรมมาก่อน ☐ เคยอบรมมาบ้างแล้ว
☐ เคยอบรมมามากกว่า ๕ ครั้ง

ตอนที่ ๒ ข้อมูลความคิดเห็นในด้านคุณสมบัติของคนกลางผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

แบบสอบถามฉบับนี้จัดทำเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษาวิจัยเท่านั้น จะไม่มี
ผลกระทบ ใด ๆ ต่อผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น

ข้อ ที่	เนื้อหาด้านความคิดเห็น	ตรงกับความคิดเห็นของท่านมาก น้อยเพียงใด				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๑.	ท่านคิดว่าคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีความ หนักแน่นและมีสติรอบคอบ หรือไม่					

๒.	ท่านคิดว่าคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีคุณสมบัติด้านความอดทน (ขันติ) หรือไม่					
๓.	ท่านคิดว่าคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีคุณสมบัติด้านความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา หรือไม่					
๔.	ท่านคิดว่าคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีคุณสมบัติที่ไม่มีอคติต่อฝ่ายใด หรือไม่					
๕.	ท่านคิดว่าผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีความรู้ด้านกฎหมายมากน้อยเพียงใด					
๖.	ท่านเห็นด้วยหรือไม่เพียงใด ว่า “ทนายความเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ดีเพราะมีความรู้ด้านกฎหมายและเข้าใจในกระบวนการพิจารณาคดี”					
๗.	ท่านเห็นด้วยเพียงใดที่ว่า คนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต้องเป็นผู้ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม					
๘.	ท่านเห็นด้วยเพียงใดที่ว่า คนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรวางตัวเป็นมิตรกับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย					
๙.	ท่านเห็นด้วยเพียงใดที่ว่า คนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรเคารพให้เกียรติกับทุกฝ่าย					

ตอนที่ ๓ ข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อ ที่	เนื้อหาด้านความคิดเห็น	ตรงกับความคิดเห็นของท่านมาก น้อยเพียงใด				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑.	ท่านคิดว่าท่านเข้าใจหลักพุทธสันติวิธีมากน้อยเพียงใด					
๒.	ท่านคิดว่าควรนำหลักธรรมในพุทธศาสนามาประกอบเข้ากับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมากน้อยเพียงใด					
๓.	ท่านคิดว่าในระหว่างการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยควรมีสติอยู่ตลอดเวลา มากน้อยเพียงใด					
๔.	ท่านคิดว่าบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรเป็นไปด้วยความเมตตา เอื้อเฟื้อ แก่กันและกัน (สาราณียธรรม)					
๕.	ท่านคิดว่าทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ควรใช้เทคนิคที่เป็นกลลวงใด ๆ ต่อคู่พิพาท					
๖.	ท่านคิดว่าในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรคำนึงถึงเทคนิคและวิธีการที่เป็นทางสายกลาง และไม่ควรปล่อยให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบซึ่งกันและกัน					

๗.	ท่านคิดว่าผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรยึดถือหลักธรรมเป็นวิธีการและสร้างบรรยากาศให้เกิดความเมตตาต่อกันให้มากที่สุด					
๘.	ท่านคิดว่าทนายความซึ่งเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะสามารถประยุกต์หลักธรรมทางศาสนามาใช้ได้มากน้อยเพียงใด					
๙.	ท่านคิดว่าหากไม่ยึดถือหลักการทางศาสนาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้น					

ตอนที่ ๔ ข้อมูลด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี

ข้อ ที่	เนื้อหาด้านความคิดเห็น	ตรงกับความคิดเห็นของท่านมาก น้อยเพียงใด				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑.	ท่านคิดว่าควรวางรูปแบบของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้เป็นขั้นเป็นตอน ตามหลัก “อริยสัจ๔” (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เพียงใด					
๒.	ท่านคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ควรเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ปัญหา, พุดจาติ ฯ, มีเมตตาต่อกัน, แบ่งปันความคิดเห็น และกระบวนการสุดท้ายคือ มุ่งให้เกิดการให้การอภัยซึ่งกันและกัน					
๓.	ท่านคิดว่าเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคือการทำให้เกิดความสงบ สันติ ระหว่างคู่พิพาทและสังคม					
๔.	ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี จะสามารถทำให้การไกล่เกลี่ยฯประสบความสำเร็จได้ดียิ่งขึ้นกว่าแนวทางเดิมที่มีอยู่					
๕.	ท่านคิดว่าศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความควรนำรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีมาใช้มากน้อยเพียงใด					

ตอนที่ ๕ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

๕. ท่านมีความคิดเห็นเพิ่มเติมเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาทนายความ กรุงเทพมหานคร” มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด และมีข้อเสนอแนะอย่างไร ?

.....

.....

๖. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ (ถ้ามี) ?

ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งประกอบไปด้วยผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๘๕ คน จากผู้ผ่านการอบรมทั้งสิ้น ๑๔๗ คน ประกอบไปด้วยเพศชาย ๕๔ คน เพศหญิง ๓๑ คน ผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่ร้อยละ ๘๗.๐ ประกอบอาชีพหลักเป็นทนายความ และมีทนายความที่มีอายุของการเป็นทนายความไม่เกิน ๕ ปี จำนวนร้อยละ ๕๕.๓, ๕-๑๐ ปี ร้อยละ ๒๑.๒, ๑๐-๒๐ ปี ร้อยละ ๑๘.๘, มากกว่า ๒๐ ปี ร้อยละ ๔.๗ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ ๘๐.๐ เพิ่งได้รับการอบรมด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นครั้งแรก ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ ๔๒.๔ มีอายุอยู่ในช่วง ๔๑-๖๐ ปี รองลงมาร้อยละ ๓๖.๕ อายุอยู่ในช่วง ๒๕-๔๐ ปี อายุเกิน ๖๐ ปี จำนวนร้อยละ ๒๑.๒ และไม่มีอายุต่ำกว่า ๒๕ ปี ด้านการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรีร้อยละ ๕๘.๘ ปริญญาโทร้อยละ ๓๖.๕ และมีผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาเอกร้อยละ ๔.๗ ผู้ตอบแบบสอบถามที่ไม่มีประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ยมีจำนวนร้อยละ ๕๔.๑ เคยมีประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ยน้อยกว่า ๕ ครั้งร้อยละ ๑๑.๘ เคยมีประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ย ๕-๒๐ ครั้งร้อยละ ๑๔.๑ และเคยมีประสบการณ์ด้านการไกล่เกลี่ยมากกว่า ๒๐ ครั้งร้อยละ ๒๐.๐

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

๑) การใช้สถิติจำนวน (Frequency) และร้อยละ (Percentage) อธิบายปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยนำเสนอเสนอเป็นตารางประกอบการบรรยายผล

๒) ใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับความเข้าใจทั่วไปในการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักพุทธสันติวิธี และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) วิเคราะห์โดยการนำเสนอเป็นตารางประกอบการบรรยายผล

๓) ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางสันติวิธี ผู้เขียนได้นำเสนอแบบบรรยายและพรรณนา

๔) การใช้สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นมากกว่าสองกลุ่มขึ้นไป

ตารางแสดงผลการสำรวจความคิดเห็นของนายความผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

หัวข้อการสำรวจ	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
คนกลางควรมีความหนักแน่นและมีสติรอบคอบ	85	3	5	4.74	.467
คนกลางควรมีคุณสมบัติด้านความอดทน	85	3	5	4.68	.493
คนกลางควรมีคุณสมบัติด้านพรหมวิหาร๔	85	2	5	4.55	.627
คนกลางควรมีคุณสมบัติในด้านไม่มีอคติต่อฝ่ายใด	84	4	5	4.73	.449
คนกลางควรมีความรู้ด้านกฎหมาย	85	3	5	4.14	.726
นายความเป็นผู้ไกล่เกลี่ยได้ดีเพราะรู้กฎหมาย	85	2	5	4.13	.842
คนกลางต้องดำรงอยู่ในศีลธรรม	85	3	5	4.39	.742
คนกลางควรวางตัวเป็นมิตรกับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย(กัลยาณมิตร)	85	2	5	4.47	.781
คนกลางควรให้เกียรติทุกฝ่าย (คารวธรรม)	85	3	5	4.67	.565
ท่านเข้าใจพุทธสันติวิธีมากน้อยเพียงใด	85	1	5	3.39	.832
ควรนำหลักธรรมมาประกอบกับการไกล่เกลี่ย	85	3	5	4.09	.701
ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีสติอยู่ตลอดเวลาในการไกล่เกลี่ย	85	3	5	4.59	.541
บทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยควรใช้สารานุกรมธรรม	85	3	5	4.47	.647
ในการไกล่เกลี่ยไม่ควรใช้กลลวง	85	1	5	4.51	.854
ผู้ไกล่เกลี่ยควรยึดหลักทางสายกลาง(มัชฌิมาปฏิปทา)	85	2	5	4.41	.729
ผู้ไกล่เกลี่ยควรยึดหลักธรรมสร้างบรรยากาศเมตตา	85	2	5	4.55	.627
นายความควรยึดหลักธรรมในการประกอบการไกล่เกลี่ย	85	3	5	4.25	.770
นายความไม่ยึดหลักธรรมจะส่งผลกระทบต่อสังคม	85	1	5	3.62	1.023
ควรวางรูปแบบการไกล่เกลี่ยแนวพุทธาตามขั้นตอนอริยสัจ๔	85	2	5	4.12	.778
การไกล่เกลี่ยแนวพุทธเริ่มที่พุทธี มีเมตตา แบ่งปัน และมุ่งอภัย	85	3	5	4.56	.566
เป้าหมายของการไกล่เกลี่ยคือ “สันติ”	85	3	5	4.58	.543
การใช้รูปแบบไกล่เกลี่ยโดยแนวทางพุทธสันติวิธีจะทำให้มีผลสำเร็จดีขึ้นกว่าเดิม	85	3	5	4.22	.730
ศูนย์ไกล่เกลี่ยฯสภาทนายฯควรนำรูปแบบการไกล่เกลี่ยแนวทางพุทธสันติวิธีมาใช้	85	3	5	4.22	.697
Valid N (listwise)	84				

การใช้สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นมากกว่าสองกลุ่มขึ้นไป

จากแบบสอบถามที่ได้มีการกำหนดตัวแปรต้นไว้มากกว่าสองกลุ่มเอาไว้ด้วยคือ กลุ่มอายุ กลุ่มอาชีพหลัก ประสพการณ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และการอบรมด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทางผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลทางสถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) พบว่าโดยส่วนใหญ่ทนายความผู้ผ่านการอบรมฯ ในครั้งนี้มีความคิดเห็นไปในทาง

เดียวกันหรือไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือโดยภาพรวมแล้วช่วงอายุต่างกันก็มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน อาชีพหลักต่างกันก็มีความคิดเห็นไม่ต่างกัน สถานภาพต่างกันก็มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ประการณด้านการใกล้ชิดข้อพิพาทไม่เท่ากันก็มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน และจำนวนครั้งที่เคยอบรมต่างกันก็มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

ก) ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี

๑) พระเมธาวิเชียรสร, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มมร
๒) ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ	นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา
๓) ดร. สุภาพรรณ เพิ่มพูล	นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ข) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

๑) นายธีระพงษ์ ทรงศาศรี	กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ
๒) นายศิวัชพงษ์ จันทเวช	กรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

ค) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประจำศาลยุติธรรม

นายอาวุธ ภิญญอยง	ผู้ประนีประนอมประจำศาลแขวงสมุทรปราการ

ง) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประจํากรมบังคับคดี

นายชลิต อินทรวิมลเมธา	ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจํากรมบังคับคดี

จ) ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

๑) นายบดีศร เผ่าสุทอ	ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
๒) นางสาวจิราภรณ์ เข้มเจริญ	ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ลงชื่อผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ

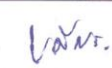
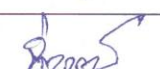
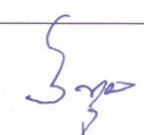
สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ใกล้เคียง
ข้อพิพาทสภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

วันเสาร์ที่ ๒๐ เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๓๐-๑๗.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมพุทธปัญญา ชั้น ๒ อาคารวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (IBSC)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

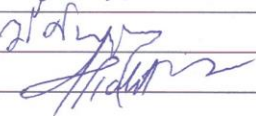
ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	ลงชื่อ	หมายเหตุ
คณะกรรมการควบคุมดัชนีพันธ์				
๑	พระมหาพรหม ธรรมหาโส, รศ.ดร.	ที่ปรึกษา ประธานกรรมการ		
๒	ดร.นพ.บรรพต ตันธีรวงศ์	ที่ปรึกษา กรรมการ		
ผู้ดำเนินรายการสนทนากลุ่ม (Moderator)				
๑	นายชลัท ประเทืองรัตน	นักวิชาการชำนาญการ สถาบันพระปกเกล้า		
ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี				
๑	พระเมธาวินัยรส, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มจร		
๒	ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ	นักวิชาการ ด้านพระพุทธศาสนา		
๓	ดร.สุภาพรรณ เพิ่มพูล	นักวิชาการ ด้านพระพุทธศาสนา		
ผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท สภาพนายความ				
๑	นายพัฒนา จาติเกิด <i>ธีระมงคล ธีระมงคล (1๓๓)</i>	อุปนายกฝ่ายกิจการพิเศษ/ ผู้อำนวยการศูนย์ใกล้เคียง ข้อพิพาท สภาพนายความ		
๒	นายศิวัชพงษ์ จันทเวช	กรรมการใกล้เคียงข้อพิพาท สภาพนายความ		
ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	ลงชื่อ	หมายเหตุ
ผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทประจำศาลยุติธรรม				
๑	นายอาวุธ ภิญโญย	ผู้ประนีประนอมประจำศาลแขวง สมุทรปราการ		
๒	นางไพจิตร จารุวัชรธรรม	ผู้ประนีประนอมประจำศาล แรงงานกลาง		

ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลกรมบังคับคดี				
๑	นายชลิต อินทรวิมลเมธา	ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำ กรมบังคับคดี		
ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภาพทนายความ				
๑	นายบดีศร เผ่าสุทอ	ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อ พิพาท		
๒	นางสาวจิราภรณ์ เข้มเจริญ	ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อ พิพาท		
นิสิตผู้นำเสนอ				
๑	นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย	นิสิต พธ.ด. สาขาวิชา สันติศึกษา รุ่นที่ ๑ แบบ ๑.๑		

วันเสาร์ที่ ๒๐ เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๓๐-๑๗.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมพุทธปัญญา ชั้น ๒ อาคารวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	ลงชื่อ	หมายเหตุ
๑	ดร.วิวัฒน์ กุญชร	มรท. ๒๐๑ ๑		
๒	น.ส. ขุฑติวิทย์ จันทนวิทย์	๓	ขุฑติวิทย์ ๒	
๓	ดร. ธีรวิทย์ วาจิณ	ดร. ๖-๑๐๑ ๑		
๔	นางนงนิตย์ วัฒนวิทย์	ผู้ประสานงานโครงการ	Nongnait 1.	
๕	นางนงนิตย์ (วัฒนวิทย์)	ดร. ๖-๑๐๑ ๑		
๖	นาง นงนิตย์ วัฒนวิทย์	ดร. ๖-๑๐๑ ๑	๒	
๗	ดร. ธีรวิทย์ วาจิณ	ดร. ๖-๑๐๑ ๑	๒	
๘	ดร. ธีรวิทย์ วาจิณ	ดร. ๖-๑๐๑ ๑		
๙				
๑๐				
๑๑				
๑๒				
๑๓				
๑๔				
๑๕				
๑๖				
๑๗				
๑๘				
๑๙				
๒๐				
๒๑				
๒๒				
๒๓				
๒๔				
๒๕				

กำหนดการ

สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี: กรณีศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาท

สภาพนายความ กรุงเทพมหานคร”

นำเสนอโดย นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตปริญญาเอก สาขาสันติศึกษา (ภาคพิเศษ)

หลักสูตรแบบ ๑.๑ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันเสาร์ที่ ๒๐ เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๓๐-๑๗.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมพุทธปัญญา ชั้น ๒ อาคารวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (IBSC)

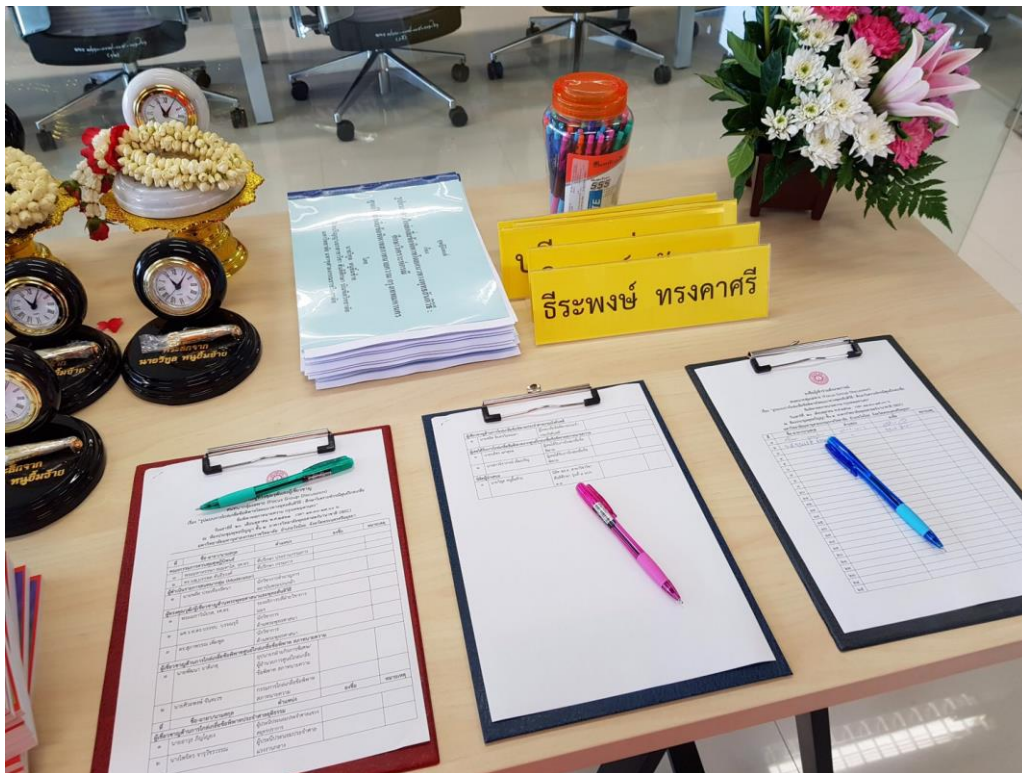
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เวลา	๑๓.๐๐ น.	เตรียมความพร้อมเพรียง
เวลา	๑๓.๓๐ น.	พิธีเปิดการสนทนากลุ่มเฉพาะ/กล่าวต้อนรับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ โดย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษา, ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มจร.
เวลา	๑๓.๔๕ น.	แนะนำผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ/ชี้แจงรายละเอียดการสนทนากลุ่ม โดย อาจารย์ ชลัท ประเทืองรัตนาน นักวิชาการชำนาญการสถาบันพระปกเกล้า ผู้ดำเนินการรายการสนทนากลุ่มเฉพาะ
เวลา	๑๔.๐๐ น.	นำเสนอรูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี โดย นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาสันติศึกษา
เวลา	๑๔.๑๕ น.	สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดย ผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้เชี่ยวชาญ และผู้เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ๑) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี ๒) ผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพนายความ ๓) ผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทประจำศาลยุติธรรม ๔) ผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงข้อพิพาทประจำกรมบังคับคดี ๕) ผู้เคยได้รับการใกล้เคียงข้อพิพาทจากศูนย์ใกล้เคียงข้อพิพาทสภาพนายความ

เวลา ๑๗.๐๐ น. สรุปการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

- นิสิตกล่าวขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- ประธานกล่าวปิดการสนทนากลุ่ม
- มอบของที่ระลึก
- ถ่ายภาพร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ
- เสร็จสิ้นการสนทนากลุ่มเฉพาะ

หมายเหตุ: ผู้ประสานงาน นายวิฑูร หนูยิ้มชัย นิสิตผู้นำเสนอ โทรศัพท์ ๐๘๑-๘๕๒๗๘๐๘

ภาคผนวก ข

บันทึกการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

- เวลา ๑๓.๓๐ น. เริ่มพิธีสวดมนต์ นำโดยพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.
อ.ชลัท ประเทืองรัตนา ผู้ดำเนินรายการได้กราบนิมนต์ประธานในการ
สนทนากลุ่ม กล่าวเปิดการสนทนากลุ่ม
- เวลา ๑๓.๔๕ น. พิธีเปิดการสนทนากลุ่มเฉพาะ/กล่าวต้อนรับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ
โดย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาวิชา
สันติศึกษา, ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มจร.

บันทึกคำกล่าวพิธีเปิดสนทนากลุ่มย่อยโดย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้กล่าวต้อนรับคณาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายและได้
กล่าวถึงหัวข้อของของงานวิจัยในครั้งนี้คือหัวข้อ “รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธ
สันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสหภาพนายความ” ซึ่งนิสิตวิฑูล หนูยิ้มชัย ได้มี
ความตั้งใจที่จะพัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้กับองค์กร ในวันนี้เป็นโอกาสดีที่มีผู้ทรงคุณวุฒิ
และผู้เชี่ยวชาญมาให้ข้อมูล และหวังใจเป็นอย่างยิ่งว่าการสนทนากลุ่มในวันนี้จะได้รูปแบบของการ
ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีที่เหมาะสมกับสหภาพนายความ

- เวลา ๑๓.๔๕ น. แนะนำผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ/ชี้แจงรายละเอียดการสนทนากลุ่ม
โดย อาจารย์ ชลัท ประเทืองรัตนา นักวิชาการชำนาญการสถาบัน
พระปกเกล้า ผู้ดำเนินการรายการสนทนากลุ่มเฉพาะ
- เวลา ๑๔.๐๐ น. นำเสนอรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธี
โดย นายวิฑูล หนูยิ้มชัย นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาสันติศึกษา
หลังจากนำเสนอรูปแบบแล้วนิสิตได้ตั้งประเด็นในการสนทนาตามหัวข้อดังนี้
- ๑) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ มีองค์ประกอบเพื่อการไกล่
เกลี่ยข้อพิพาทครบถ้วนหรือไม่ ?
 - ๒) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ มีกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อ
พิพาทชัดเจนหรือไม่ ?
 - ๓) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ มีความเหมาะสมหรือไม่
เพียงใด ?
 - ๔) รูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนี้ สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง
หรือไม่ ?

- เวลา ๑๔.๑๕ น. สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
โดย ผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้เชี่ยวชาญ และผู้เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

- ๑) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและพุทธสันติวิธี
- ๒) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ
- ๓) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำศาลยุติธรรม
- ๔) ผู้เชี่ยวชาญด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประจำกรมบังคับคดี
- ๕) ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สภานายความ

บันทึกคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ในการสนทนาครั้งนี้พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้กรุณาแนะนำในที่ประชุมว่าไม่จำเป็นต้องไล่ตามประเด็น ท่านใดสนใจอภิปรายประเด็นไหนก็ขอให้ยกขึ้นสนทนาเพื่อแนะนำได้เลย

ท่านธีระพงษ์ ทรงศาศรี ได้กล่าวว่าคุณสมบัติของพระพุทธรูปเจ้านั้นเป็นคุณสมบัติที่ทำให้การไกล่เกลี่ยสำเร็จไปล่วงหน้าแล้วกว่าครึ่ง จึงคิดว่าคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยนั้นสำคัญมาก

พระอาจารย์เมธาวิญญู ได้กล่าวแนะนำเสริมคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่จะไม่ทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเกิดความเครียดเมื่อไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จคือ หลักสันโดษ ๓ แต่ในเรื่องนี้ท่าน อ.บรรจบ ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา เห็นว่าใช้ หลักอุเบกขา ในพรหมวิหาร ๔ ที่ยกมานั้นเพียงพอแล้วที่จะทำไม่ให้เกิดทุกข์ คือ เอาอุเบกขาไปคุมเมตตา กรุณา และมุทิตา และระลึกเสมอว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ถ้าช่วยไม่ได้ให้คิดเสียว่าเราทำดีที่สุดแล้ว

ดร.สุภาพรณ เพิ่มพูน กล่าวว่า เท่าที่ดูเห็นว่าเนื้อหาอย่างน้อยไป เรื่องนี้ทางผู้วิจัยได้ชี้แจงต้องกราบขอร้องท่านทั้งหลายที่ไม่ได้นำเนื้อหาทั้งหมดมาให้ดู การนำเสนอครั้งนี้เป็นการนำเสนอพอสังเขปเพื่อเอาประเด็นมาสนทนากัน

ท่านศิระพงษ์ จันทเวช ได้กล่าวถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของสภานายความมีทั้งก่อนฟ้องและหลังฟ้อง การใช้หลักการทางพุทธมาระงับข้อพิพาทซึ่งเป็นความเดือดร้อนของประชาชนถือเป็นเรื่องที่ดี

คุณบติศร ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กล่าวว่า คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรจะมีเมตตา เชื่อถือ มีความเป็นกลาง มีความรู้และมีประสบการณ์ ไม่มีอคติ ไม่มีความขุ่นเคือง ให้เกียรติและฟังผู้มาขอความช่วยเหลือ ไม่ควรด่วนตัดสินหรือคิดว่าเขาไม่รู้เรื่องอะไรเลย

ท่านอาวุธ ภิญญูญอง กล่าวว่าตัวท่านเองมีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมา ๒๓ ปีแล้ว ท่านเห็นว่าผลของการไกล่เกลี่ยส่วนหนึ่งอยู่ที่คู่ความ ถ้าคู่ความเปิดใจที่จะไกล่เกลี่ย การไกล่เกลี่ยก็จะเดินหน้าไปได้ด้วยดี ดังนั้น ผู้ประណมาต้องนิ่งและวางตัวเป็นกลาง และต้องมีความเชื่อมั่นต่อคู่กรณี บางทีคู่กรณีต้องการแค่ศักดิ์ศรีเท่านั้น ดังนั้นผู้ประណมาจึงต้องเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี โดยทำอย่างไรให้เขาละโลก โกรธ หลง ให้ได้

ท่านธีระพงษ์ กล่าวว่า ผู้ไกล่เกลี่ยต้องถอดหัวโขนออกและทำตัวให้เป็นกลาง ส่วนอารมณ์ขันนั้นต้องระวังเพราะบางทีคู่กรณีที่เป็นทุกข์อยู่อาจปรับตัวไม่ทัน และเสริมว่าผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความอดทน และหลักพุทธใช้ได้ดีในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

คุณจิราภรณ์ ผู้เคยได้รับการไกล่เกลี่ย กล่าวว่า หลักสันโดษ คือการยอมรับสภาพก่อนการไกล่เกลี่ย และเห็นว่า พุทธสันติวิธี ใช้ได้กับชีวิตจริง สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และเห็นว่า ผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีต้องพูดไม่ให้เรากลับ

ท่านอาวุธ เห็นว่า การไถ่เกลี่ยนอกศาลคู่กรณีจะประหลาดน้อยกว่าการไถ่เกลี่ยในศาล เทคนิคการไถ่เกลี่ยของแต่ละคน บางครั้งเราต้องบอกแนวทางของคดี บางครั้งต้องซักแม่น้ำทั้งห้ามาเล่าอธิบายให้คู่ความอุกคืด จึงเห็นว่า การไถ่เกลี่ยไม่มีสูตรสำเร็จ การที่ผลของการไถ่เกลี่ยจะสำเร็จหรือไม่ ตัวคู่กรณีนั้นสำคัญมาก ถ้าเขาไม่เปิดใจที่จะไถ่เกลี่ยก็จะสำเร็จยาก

ดร.สุภาพรพรณ กล่าวว่ ความเป็นกลางสำคัญที่สุด และหลักธรรมที่นำมาใช้ ก็มี เมตตาธรรม โดยไม่จำเป็นต้องเอาพระพุทธรูปมาตั้ง อยู่ที่สีหน้าและวาจา

ท่านชลิต เห็นว่ารูปแบบของคุณวิบูล มีองค์ประกอบครบถ้วนดีแล้ว แต่การไถ่เกลี่ยนี้น้อยครั้งที่จะได้สำเร็จในนัดเดียว ผู้ไถ่เกลี่ยต้องมีความพยายาม แต่โดยมากก็ไม่เกิน ๓ ครั้ง

พระมหาหรรษา ได้แนะนำว่า หลักการที่ยกมาทั้งคุณสมบัติภายในและภายนอก ไม่ควรยกเอาหลักธรรมใหญ่มาทั้งคุ่น ควรระบุเป็นหลักธรรมข้อย่อย เอาให้ตรงประเด็น และสร้างฟังก์ชันในการเชื่อมโยงกันให้ดี ส่วนตัวลูกศรนั้นเห็นว่าเป็นทั้งวิธีการและกระบวนการ ขอให้อธิบายเป็นหลักการและวิธีการนั้นสัมพันธ์กันอย่างไร เช่น ขั้นตอนของผู้ไถ่เกลี่ยฯ ควรทำอะไรบ้าง

อ.บรรจบ เห็นว่าควรอธิบายของจริงมาเป็นคุณสมบัติของผู้ไถ่เกลี่ยดีกว่า ไม่ต้องบีบให้เข้าหลักธรรมมาก บุคลิกภาพของผู้ไถ่เกลี่ยควรเป็นอย่างไร เอาจากของจริงโดยการสัมภาษณ์สัก ๑๐ คน

พระอาจารย์หรรษา เห็นด้วยกับคุณบติศรว่า ผู้ไถ่เกลี่ยที่น่าเคารพ น่าศรัทธาควรเป็นอย่างไร เราต้องไปหาข้อมูลจากการสัมภาษณ์มา

พระอาจารย์เมธา เห็นด้วยว่าควรไปหาข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาว่าคู่กรณีอยากได้ผู้ไถ่เกลี่ยแบบไหน หลักธรรมที่ใช้ต้องเจาะจงและโยงโยกันได้

คุณนิภาพร ผู้สังเกตการณ์ ขอเสนอความคิดเห็นในฐานะผู้เคยได้รับการไถ่เกลี่ย และเห็นด้วยกับคุณบติศรอย่างยิ่งว่า ผู้ไถ่เกลี่ยต้องเป็นคนที่เป็นกลางอย่างแท้จริง ไม่ใช่เอาผู้มีอำนาจมาเกลี้ยกล่อม ผู้ไถ่เกลี่ยต้องมีความรู้และประสบการณ์ การไปสัมภาษณ์คู่กรณีจะเป็นการดีมาก

ท่านชลิต กล่าวว่า ไม่ขัดข้องในรูปแบบที่นำเสนอมานี้ สำหรับกรมบังคับคดีจะดำเนินการตามทฤษฎีที่นำเสนอมาทุกประการ แต่กรมบังคับคดีไม่สามารถทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความได้ เนื่องจากจะขัดกับคำพิพากษาคดี แต่สามารถทำบันทึกข้อตกลงได้ เมื่อไม่ทำตามบันทึกก็ให้กลับไปยึดคำตัดสินของศาล ส่วนการไถ่เกลี่ยที่พิเศษของกรมบังคับคดีคือการไถ่เกลี่ยทางโทรศัพท์ อาจใช้วิธีอ้อให้มา เช่าซี ให้มาไถ่เกลี่ย หรือเจ้าหน้าที่เสนอลดแลกแจกแถม ซึ่งมีสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง นอกจากนั้นยังมีหกรรรมการไถ่เกลี่ยคือไถ่เกลี่ยแบบกลุ่ม ซึ่งยากลำบากพอสมควร

ท่านศิระพงษ์ กล่าวว่า ควรดูจากการปฏิบัติ ซึ่งในทางปฏิบัติจริงมีการนำหลักการทางพุทธมาใช้อยู่แล้ว จึงเห็นว่ารูปแบบที่นำเสนอมานี้มีความเหมาะสม

คุณบติศร กล่าวว่ารูปแบบที่แนะนำมาดีแล้ว แต่ส่วนมากผู้ไถ่เกลี่ยมักเกลี้ยกล่อม ซึ่งผมคิดว่าไม่ใช่ทางที่ดีเลย ควรให้เกียรติและฟังคู่กรณี ควรยืดหยุ่นและปล่อยให้เขาพูด

ท่านอาวุธ กล่าวว่า อันที่จริงคู่กรณีสามารถเลือกคนกลางได้อยู่แล้ว การที่คนกลางเกลี้ยกล่อมคู่กรณีซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สมควร คงอาจจะเป็นเพราะผู้ประนอมฯ อยากได้ผลงานมากเกินไป และกล่าวว่า คุณสมบัติของผู้ประนอมควรมีบุคลิกที่ดี มีคุณวุฒิเหมาะสม ผลของการไถ่เกลี่ยต้อง WIN-WIN สุดท้ายเห็นว่ารูปแบบนี้น่าไปใช้ได้ ไม่มีผิด ไม่มีถูก ขึ้นอยู่กับการนำไปปรับใช้

อาจารย์บรรจบ ให้ข้อสังเกตว่า หน้าตาบุคลิกผู้ไกล่เกลี่ยมีปัญหากับคู่กรณีหรือไม่
 ดร.สุภาพรณ แนะนำว่า คู่กรณีสามารถเปลี่ยนตัวผู้ไกล่เกลี่ยได้ทุกเมื่อ
 ท่านธีระพงษ์ ส่วนมากจะไม่คำนึงกับรูปแบบมาก แต่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความรู้
 ความสามารถที่ครบถ้วน

คุณนิภาพร คิดว่าหลักอภัยทานและสามัคคีธรรมในชีวิตจริงจะชั้วดยาก เราควรไปเน้นที่
 สัมพันธภาพมากกว่า ดูที่การอยู่ร่วมกันได้โดยไม่เกิดความรุนแรง

ท่านศิระพงษ์ คิดว่าถ้าผู้ไกล่เกลี่ยมีครบตาม Model นี้ และหากคู่กรณีมีตาม Model นี้
 ด้วยก็จะดี แต่เข้าใจว่าการวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่การให้ความรู้ไปที่ตัวผู้ไกล่เกลี่ย จึงเห็นว่า รูปแบบนี้ใช้ได้
 ตอบโจทย์ได้

พระอาจารย์हरषा ให้คำแนะนำว่า วิธีการขั้นตอนนั้น ทำอย่างไรไม่ให้ชนกับคุณสมบัติ
 ของผู้ไกล่เกลี่ย ควรจะจำเพาะเจาะจงลงไปในหลักธรรม ไม่ควรเอาหลักธรรมใหญ่มา และควรใช้
 ภาษาน่าๆ อย่าให้เข้าใจยาก ส่วนวิธีการและขั้นตอนควรมีมากกว่านี้ ใช้ศัพท์แบบชาวบ้าน เข้าใจ
 ง่าย สัญลักษณ์แห่งสันติไม่ควรเป็นดวงอาทิตย์ ควรมีธรรมจักรเป็นตัวขับเคลื่อนถึงจะดี

เวลา ๑๗.๐๐ น. สรุปการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

- นิสิตกล่าวขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- ประธานกล่าวปิดการสนทนากลุ่ม
- มอบของที่ระลึก
- ถ่ายภาพร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ
- เสร็จสิ้นการสนทนากลุ่มเฉพาะ

บันทึกการสนทนากลุ่มโดย

นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	:	นายวิฑูล หนูยิ้มซ้าย
ว/ ด/ ป เกิด	:	๒๙ มิถุนายน ๒๕๑๑
ภูมิลำเนาที่เกิด	:	บ้านเลขที่ ๒๑๒/๒ หมู่ที่ ๗ ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
การศึกษา	:	พ.ศ. ๒๕๓๔ วิทยาศาสตรบัณฑิต (เคมีอุตสาหกรรม) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	:	พ.ศ. ๒๕๔๓ นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
	:	พ.ศ. ๒๕๔๙ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ สภานายความ
	:	พ.ศ. ๒๕๕๙ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย
ประสบการณ์ทำงาน	:	พ.ศ. ๒๕๓๔ วิศวกรควบคุมการผลิต บริษัท เซราเทค จำกัด
	:	พ.ศ. ๒๕๔๕ ผู้ควบคุมงานกระบวนการผลิต ปูนซีเมนต์ บริษัท ทีพีโอโพลีน จำกัด (มหาชน)
	:	พ.ศ. ๒๕๕๙ ทนายความผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประจำศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสภานายความ
	:	พ.ศ. ๒๕๖๑ อนุกรรมการสิ่งแวดล้อมฝ่ายคดี สภานายความ
ตำแหน่งปัจจุบัน	:	ผู้จัดการแผนกควบคุมคุณภาพปุ๋ยและพลังงาน ทดแทน บริษัท ทีพีโอโพลีน ซีวะอินทรีย์ จำกัด
เข้ารับการศึกษา	:	๑ มิถุนายน ๒๕๕๙
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	๓๒๙/๒๑ หมู่บ้านจตุรรัตน์เดอะซิตี ถนนเทศบาล ๒ ตำบลปากเพรียว อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ๑๘๐๐๐